

NUMISMATICKÝ SBORNÍK • 24 • 2009

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky
a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Vydáno v rámci projektu základního výzkumu LC521 „Křesťanství
a česká společnost ve středověku: normy a skutečnost (evropské
souvislosti českého tématu)“ podporovaného MŠMT ČR

Tento svazek finančně podpořila
stavební společnost Chládek & Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2010

ÚVODEM / INTRODUCTION

Ve dnech 6.–9. 10. 2008 se v prostorech zámeckého hotelu v Třešti u Jihlavy uskutečnila mezinárodní numismatická konference **Nálezy mincí – jejich archeologický kontext a historický význam**. Pořádalo ji Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze při FLÚ AV ČR, v.v.i., v Praze ve spolupráci s Českou numismatickou společností. Setkání se zúčastnilo téměř 50 osob a zaznělo zde 29 příspěvků. Svazek, jenž se Vám dostává do rukou, obsahuje články, které navazují na přednesené referáty. Jejich společným cílem bylo sledování problematiky nálezů antických až novověkých mincí z nejrůznějších úhlů pohledu. Pevně doufáme, že hlavní smysl konference, totiž aktuální oborová informace a diskuse, byl vydáním tohoto svazku naplněn.

In October 6–9, 2008, the international numismatic conference entitled Coin finds – their archaeological context and importance was held in the castle hotel in Třešť by Jihlava. It was organized by the Centre of Medieval Studies of the Academy of Sciences of the Czech Republic and the Charles University in Prague, at the Philosophical Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic, p.r.i., in Prague in cooperation with the Czech Numismatic Society. Some 50 people came and 29 papers were presented. This volume consists of articles inspired by the presented papers. They are generally focused on problems of coin finds covering the period between the ancient and modern times from various points of view. We hope that the main reason for the conference – actual numismatic information and discussion – has been fulfilled via issuing this volume.

*V Praze 6. 9. 2010
Prague, September 6, 2010*

*PhDr. Jiří Militký, PhD.
Prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc.*

BÓJSKE MINCE V CENTRE A V KONTAKTNÝCH ZÓNÁCH

Ku konfrontácii numizmatickej a archeologickej
chronológie doby laténskej

Eva KOLNÍKOVÁ

Koncom 20. a na začiatku 21. storočia sa v numizmatickom výskume oveľa viac ako kedykoľvek predtým rozvíjala diskusia o bójskom mincovníctve,¹ najmä vo vzťahu k chronologickým problémom (Ziegeus 1997; Kolníková 2006; Militký 2008). Na územiach severne od toku stredného Dunaja, s predpokladaným osídlením Bójov na dnešnom českom (Venclová et al. 2008, 9–10), resp. aj moravskom území (Čížmář 1993, 380), ale aj v susedných – kontaktných zónach, pribudli totiž nové nálezy keltských,² ako aj s nimi súčasných gréckych a rímskych republikánskych mincí. Doterajší pohľad na mincovníctvo v tomto priestore, prezentovaný bádateľmi z prvej a zo začiatku druhej polovice 20. storočia (Forrer 1968; Paulsen 1933; Pink 1936; Pink 1974; Castelin 1965) sa tak značne zmenil a spresnil. Súvisí to najmä s faktom, že oproti minulosti sa tu počet nálezov mincí nielen neporovnateľne zvýšil, a čo je rozhodujúce, oveľa viac ich pochádza priamo z archeologických nálezísk a z konkrétnych nálezových súvislostí. Práve to dáva podnet k novému riešeniu viacerých problémov keltského mincovníctva a vyvoláva potrebu konfrontácie doterajšej numizmatickej chronológie s archeologickou chronologickou schémou, napokon aj snahu o ich zosúladenie.

Tu treba konštatovať, že numizmatika a archeológia laténskeho obdobia síce vo výskume chronologických problémov dlho postupovali paralelne, no každá táto disciplína používala vlastné metódy bádania. Nie vždy navzájom rešpektovali výsledky svojho výskumu, každá si vytvárala autonómny obraz o predmete bádania nevedomujúc si fakt, že poznatky jednej bez výsledkov druhej majú menšiu výpovednú hodnotu. Najmä numizmatika často málo rešpektovala skutočnosť, že aj keltské mince vlastne predstavujú len archeologický prameň *sui generis*, ktorý má síce výnimočné postavenie, no nový rozmer nadobúda až v archeologickom nálezovom kontexte. Trvalo dosť dlho, kým sa numizmatika oslobodila od predstavy, že hlavným cieľom jej výskumu nie je iba typologická klasifikácia mincí, ich metrologických súvislostí a vytváranie často samoučelných chronologických vzorcov a systémov. Príčiny takéhoto stavu boli zákonite podmienené v prvom rade nízkym počtom nálezov mincí so spoľahlivým archeologickým kontextom. Vyplývali ale aj z názoru, ktorý neraz v historiografii pretrváva ešte dodnes, že numizmatika má primárne zberateľský charakter, že patrí nanajvýš medzi tzv. pomocné historické disciplíny. Dlho prevládalo presvedčenie, že hlavnou úlohou týchto disciplín je slúžiť historickému výskumu pri hľadaní pevných oporných bodov k datovaniu určitých situácií a tým ich funkcia končí. Numizmatike bolo dlho upierané, a niekde to trvá dodnes, autonómne postavenie v rámci historických vied (k tomuto

¹ Termín „bójske mince“ a „bójske mincovníctvo“ sa tu používa v zmysle charakteristiky J. Militkého, ako „všeobecné označenie celého mincovného systému a nie ako kmeňová identifikácia“ (Militký 2008, 122).

² J. Militký (2008, 122) považuje označenie „keltské mince“ za numizmatické, nie etnické.

problému: Göbl 1972, 17, pozn. 4; Kurz 2006, 17; Kolníková 2008a, 67–77). Súčasnému numizmatickému bádaniu v strednej Európe sa však postupne darí tento stav výrazne meniť. Aj vďaka tomuto vývoju dosiahla numizmatika v niektorých krajinách samostatné inštitucionálne postavenie,³ v iných, nevynímajúc Česka a Slovenska, ju v tomto smere čaká ešte veľký kus práce.

V súčasnosti má numizmatika k riešeniu chronologických problémov bójskeho mincovníctva k dispozícii najmä nálezy mincí z laténskych sídliskových objektov,⁴ z hrobov,⁵ z depotov,⁶ i keď nezanedbateľný význam nadobúdajú aj mince objavené bez archeologického kontextu.

Nálezy mincí v sídelných aglomeráciách

Súčasná generácia bádateľov môže teda v stredoeurópskom priestore pracovať s oveľa väčším výskytom mincí v keltských sídelných areáloch preverených archeologickými vykopávkami alebo prieskumnými akciami, než mali k dispozícii jej predchodcovia. V staršom laténskom období (LT B1–C1) sú to neohradené osady, neskôr (od LT C1) už aj ohradené, často vo výšinných polohách vybudované obytné areály, v mladšom období (LT C2–D2) už aj opevnené hradiská – oppidá (Venclová et al. 2008, 30–38).

Na českom území takéto nálezy reprezentujú predovšetkým mince nájdené počas archeologických vykopávok v areáloch oppid Stradonice, Závist, Hrazany, Třisov (Jansová 1974; Jansová 1986; Břeň 1966; Drda – Rybová 1997; Militký 2004; Militký 2008; Rudnicki 2009). Napriek tomu, že okrem Stradonic, odkiaľ sa eviduje súbor cca 1400 mincí, na ostatných oppidách sa mincové nálezy vyskytli v skromnejšej miere (Militký 2008, 125–126), ich význam pri spresňovaní časových relácií bójskeho mincovníctva je nezanedbateľný. Na týchto náleziskách prevažujú drobné zlaté (typy Athena Alkidemos, s hrboľmi, mušlovitý, s abstraktnými motívmi) a strieborné mince (typy Stradonice, Karlstein), oprávnenne považované za domáce razby.

K radikálnej zmene obrazu bójskeho mincovníctva, ale keltského osídlenia vôbec, novými nálezmi prispela Morava. Početné nálezy mincí z významného keltského centra (LT B2–C2) v katastri obce Němčice nad Hanou poskytli na túto problematiku kvalitatívne nový pohľad (Čižmář – Kolníková 2006; Kolníková 2006; Kolníková 2008c; Noeske 2008; Čižmář – Kolníková – Noeske 2008). V nálezovom fonde z tohto náleziska dominujú zlaté mince typov Athena/Niké, Athena Alkidemos, tzv. vedľajšie rady a najmä drobné strieborné oboly – typ Roseldorf/Němčice. V značnom počte sú tu zastúpené časovo súčasné cudzie keltské a najmä grécke mince (Kolníková 2006, 4, tab. 1). Nové nálezové exempláre sú z oppida Staré Hradisko (Čižmář 1995; Rudnicki 2009),

³ Také má napr. Institut für Numismatik pri Viedenskej univerzite.

⁴ Pre túto kategóriu nálezov, do ktorej patria aj náhodne nájdené exempláre bez archeologického kontextu, J. Militký použil termín „stratové mince“, čím naznačuje, že ide o exempláre, ktoré sa do zeme dostali neúmyselne, ako straty (Militký 2008, 125).

⁵ Mince v hroboch z doby laténskej sa považujú za tzv. Charónov obolus, poplatok Charónovi, prievozníkovia duši zomrelých cez rieku zabudnutia Léthé do večnosti (k tomuto problému: Castelin 1981, 617–621).

⁶ Ide o väčšie, úmyselne do zeme deponované súbory mincí z obáv pred odcudzením, no s predpokladom návratnosti, alebo súbory kultového nenávratného charakteru. Označované sú ako hromadné nálezy, pričom sa za kritérium tohto označenia v minulosti považoval objav najmenej piatich mincí (Bolin 1930, 93; Nohejlová-Prátová 1955, 5–6; J. Militký prichádza s novou kategorizáciou, delí ich na depoty a „drobné hromadné nálezy, t. j. súbory obsahujúce 2–4 mince“ (Militký 2008, 125). Tu však ide skôr o exempláre stratového než deponačného charakteru.

mince sa vyskytli aj na pôde oppidálnej lokality Hostýn (Kolníková 2002, 272–277) a v celom rade ďalších novoobjavených laténskych sídlisk (Kolníková 2007, 253–277). Aj tu možno konštatovať prevažný výskyt mincí vyššie uvedených typov, no zaznamenávajú sa tu aj drobné zlaté a strieborné mince typické pre oppidum Staré Hradisko (Kolníková 2007, 442, tab. 1).

Západne od centrálnych bójskych oblastí medzi najvýznamnejšie náleziská sídelného charakteru, s dôležitými nálezmi mincí, patrí keltské oppidum v Manchingu, ale aj ďalšie juhonemecké laténske osady, napr. v Stöfflingu a Eggflingu (Ziegeus 2000a, 52). Okrem domácich vindelických mincí sa tu totiž v archeologických súvislostiach vyskytli aj bójske razby. Zastúpené sú tu statéry s hrboľmi, s mušľovitou priehľbinou a drobné nominále s abstraktnou symbolikou, ako aj strieborné mince typu Stradonice a Staré Hradisko (Kellner 1990, 37, 124–125; Ziegeus 1995, 132–133, obr. 64, tab. 29).

Významné dolnorakúske keltské centrá Roseldorf (Holzer 2003, 38–45; Holzer 2008, 33–49), Oberleiserberg (Stuppner 2006, 18–19) a ďalšie sídelné areály (Dembski 1995, 65–72), dopĺňujú doterajší fond bójskych mincí na juh od česko-moravských centrálnych oblastí (Dembski 2002a, 3–10). Početné nové, často nezvyčajné exempláre z dolnorakúskeho regiónu tak výraznou mierou prispeli k riešeniu chronologických problémov bójskeho mincovníctva (Dembski 1991, 5–10; Dembski 1994, 61–73; Dembski 1996, 21–23). Ide najmä o bohaté nálezisko mincí Roseldorf,⁷ s dokladmi miestnej razby v podobe formy na odlievanie mincových kotúčikov a zlatých, resp. subaerátnych ingotov.⁸ Veľký počet bronzových nerazených kotúčikov tu naznačuje miestnu výrobu subaerátnych mincí, vyvoláva otázku príčin falšovania statérov a tretinových nominálov (Dembski 2009, 92). Štruktúra mincí z Roseldorfu, zo staršej fázy osídlenia tejto lokality, je totožná s nemeckým nálezovým súborom. Aj v Roseldorfe, tak ako v Nĕmčiciach sa konštatuje výskyt statérov typu Niké, početné zastúpenie majú najmä tretiny a osminy statéra s Athenou Alkidemos, ako aj varianty obolov skupiny Roseldorf/Nĕmčice. Častý výskyt drobných zlatých mincí s motívom príbuzným písmenu T (Paulsen 1933, č. 239–241) naznačuje ich razbu v roseldorfskej oblasti (Dembski 2002a, 3), i keď sa zaznamenávajú aj na Morave. Na obidvoch náleziskách – v Roseldorfe a v Nĕmčiciach – sa našli aj rôzne cudzie mince,⁹ v štruktúre nálezov sú však určité rozdiely. Posúdenie vzťahov týchto dvoch nálezísk, v rámci nich aj Oberleiserbergu, bude možné až po detailnom zverejnení mincových súborov.

Aj v Hornom Rakúsku, v keltských osadách poblíž dunajskej cesty, najmä v okolí Linza, na lokalitách Neubau, či Enns, nálezy mincí (typy Athena/Nike, Athena Alkidemos, mušľovitý, vedľajšie rady, Roseldorf/Nĕmčice), indikujú kontakt s centrálnou bójskou oblasťou (Prokisch 1993, 25–28, 34–39).

Prekvapujúce nálezy s výraznou vypovedacou hodnotou k chronologickým problémom bójskeho mincovníctva poskytlo Malopoľsko (Rudnicki 2003; Rudnicki 2004, 392–404) a Horné Sliezske. Ide najmä o významný súbor mincí z Nowej Cerekwie,¹⁰ s podobnou nálezovou štruktúrou akú má komplex z Nĕmčíc nad Hanou a z Roseldorfu.

⁷ Zatiaľ detailne nezverejnený súbor pozostáva z cca 1200 (Holzer 2008, 33), resp. 1500 mincí (Dembski 2008, 65).

⁸ Nález razidla na mince typu Roseldorf/Nĕmčice je z neznámeho náleziska (Dembski 2007, 164–165; Dembski 2008, 65–66).

⁹ Otázne však je, či rôzne druhy koliesok, ktoré sa vyskytujú aj na moravských náleziskách, majú peňažný charakter (Dembski 2008, 97).

¹⁰ Na zverejnenie ho pripravuje M. Rudnicki.

Na Slovensku sú to nálezy mincí zväčša z výšinných polôh na strednom a hornom Považí, ako aj na hornej Nitre (*Kolníková 2003*, 223–246; *Pieta 2008*, 83), kde sa medzi domácimi vyskytujú aj bójske mince (typy Athena Alkidemos, s hrboľmi, Roseldorf/Němčice) a pod bójskym vplyvom razené mincové typy. Ide napr. o napodobeniny kvinárov pražského typu (*Kolníková 2000*, 80–83), o tzv. lopatkovité statéry (*Kolníková 2001*, 99–105), či o napodobeniny mušlovitých statérov (*Čaplovič 1960*, 201, tab. II: 7–10). Významné postavenie tu má najmä hradisko v Trenčianskych Bohuslaviciach, ktoré v neskej dobe laténskej zohrávalo úlohu dôležitej stanice na obchodnej trase medzi stredným Považím a Pomoravím. Svedčia o tom početné nálezové exempláre bójských zlatých (hromadný nález mušlovitých statérov a drobných nominálov s abstraktnými symbolmi, oboly typu Karlstein), ale aj cudzie mince z blízokých i vzdialených území (*Kolníková 1998b*, 11–44). Na juhozápadnom Slovensku sa nálezy bójských mincí koncentrujú na území medzi dolnými tokmi Váhu a Moravy, najmä v oblasti Záhoria (napr. *Elschek – Kolníková 1996*, 213–214; *Elschek – Kolníková – Vrablec 2006*, 71–72). Významné keltské centrum objavené v Nitre (Martinský vrch) je časovo zrovnateľné s Němčicami nad Hanou aj na základe výskytu rovnakých typov mincí: republikánskeho aes grave, tetradrachmy s lýrovitým znakom a obolu typu Roseldorf/Němčice (*Kolníková 1964b*, 391–408).

Samostatnú kapitolu reprezentuje mincovníctvo bratislavského oppida (*Pieta – Zachar 1993*, 143–209), v ktorom jeho reprezentanti dosiahli vrchol mincovej razby v celej bójskej oikumene produkciou zlatých a strieborných mincí s nápismi typu BIATEC (*Ondrouch 1958*; *Kolníková 1991*; *Göbl 1994*).

Výskyt totožných typov bójských mincí v keltských sídelných aglomeráciách severne od stredného Dunaja, v centre i v kontaktných zónach, naznačuje príbuznosť kultúrneho vývoja v tomto priestore v 3.–1. storočí, vykresľuje hranice bójskeho osídlenia a bójskeho vplyvu. Tak ako sa tu osídlenie podľa archeologických kritérií viaže k dvom časovým úsekom označeným ako laténske obdobie B2–C2 a C2–D2, pričom starší horizont reprezentujú významné sídelné centrá Němčice nad Hanou, Roseldorf, Oberleiserberg, Nowa Cerekwia, Nitra a mladší oppidá Stradonice, Závist, Hrazany, Třísov, Staré Hradisko, Hostýn, Bratislava, rovnakým spôsobom sa typologicky a chronologicky líšia aj mince, ktoré sú v nich zastúpené. Vytvárajú teda dve časovo rozdielne skupiny. Dôležité je zistenie, že spoluvýskyt mincí týchto dvoch skupín v rámci jedného náleziska je celkom výnimočný.

Mince v hrobch

K spresneniu časových kritérií bójskeho mincovníctva prispievajú aj exempláre objavené v hrobch. Táto kategória nálezov je málo početná, ba skôr výnimočná (*Polenz 1982*). Pre určenie počiatku bójskeho mincovníctva dôležitú úlohu zohrávajú dve mince z hrobu objaveného na nálezisku Dobian v Durínsku, napriek okolnosti, že táto lokalita leží mimo centrálnej bójskej oblasti a jej objav sa viaže k roku 1825. Obsahuje totiž najstaršie napodobeniny statéra Alexandra Veľkého. Tieto sa pripisujú aj Bójom, preto sa pravidelne uvádzajú v prácach zameraných na túto problematiku (*Ziehaus 1999*, 107–117, tu aj staršia literatúra). Podľa archeologických kritérií obsah hrobu z Dobianu, teda aj mince, možno datovať do obdobia okolo stredu 3. stor. pred n. l. Na tomto základe sa napodobovanie Alexandrových statérov Bójmi predpokladá už v druhej polovici 3. stor. (*Polenz 1982*, 57–58, 101–102, 127, 129). Nové datovanie hrobu z Dobianu výrazne

zmenilo dovtedajší názor, podľa ktorého bol na základe nízkej hmotnosti jednej z mincí (7,95 g, hmotnosť druhej sa nezachovala) zaradený do posledných desaťročí 2. stor. pred n. l. (*Castelin 1979, 76*), čiže o viac ako sto rokov neskôr.

Za podobných okolností a približne v rovnakom čase ako prvé alexandrovské napodobeniny, ale zo západu, sa na české územie dostala galská napodobenina statéra Filipa II. Macedónskeho objavená na keltskom hrobe z Hostomíc. Na základe spoluobjavených archeologických predmetov sa hrob dnes datuje do 3. štvrtiny 3. stor. pred n. l. (*Polenz 1982, 129*). Aj v tomto prípade (i keď sa nálezové okolnosti objavu tohto hrobu nepovažujú za celkom spoľahlivé – *Filip 1956, 243*; k tomu aj *Castelin 1979, 71*, pozn. 12) sa časové určenie hostomického hrobu, teda aj v ňom uloženej mince, oproti minulosti výrazne zmenilo.

Koncom 70-tych rokov sa minca dotovala – znova na základe posúdenia hmotnosti – do rokov 100–80 pred n. l., „ak nie ešte o niekoľko rokov neskôr“ (*Castelin 1979, 71*). Už vtedy bola nápadná výrazná disproporcía medzi numizmatickým a archeologickým datovaním údajného obsahu hostomického hrobu (*Filip 1956, 243*). Za pochybný sa považuje aj údaj o keltskom hrobe s mincami z Prahy-Žižkova (*Castelin 1979, 73–74*). Ďalšie hroby s mincami sú z juhozápadného Slovenska. V Palárikove a Bánove tu boli v hroboch z 1. pol. 2. stor. pred n. l. nájdené 2 tetradrachmy s lýrovitým znakom a obol zo skupiny Roseldorf/Němčice (*Benadik 1984, 97–104*). Nízky počet hrobov s mincami v sledovanej oblasti naznačuje, že zvyk vkladať mŕtvemu do hrobu mincu (tzv. obolus mŕtvych, či Charónov obolus) sa tu uplatňoval len celkom výnimočne a nenadobudol širšie uplatnenie ani neskôr, v mladších fázach doby laténskej (*Ziegeus 1999, 107–117*).

Výpoveď hromadných nálezov

V sledovanom geografickom priestore je k dispozícii iba menší počet hromadných nálezov, ktoré by zložením výraznejšie prispievali k riešeniu chronologických problémov bójskeho mincovníctva. Súbory, v ktorých by bolo zastúpenie napr. rímskych republikánskych mincí, s určenou dobou razby, v podstate chýbajú. Takým je napr. hromadný nález zo severoitalského náleziska Enemonzo, z roku 1998, ktorý je však z inej než bójskej oblasti. Okrem 40 včasných norických tetradrachmiem (typ „mit Kugelreiter“) obsahoval aj 359 republikánskych viktoriátov razených v období rokov 150–130 pred n. l. (*Gorini 1999*). Práve zastúpenie týchto mincí v súbore výrazne posunulo počiatky norického mincovníctva cca o 50 rokov skôr, než sa dovtedy predpokladalo, teda korigovalo ich datovanie zo začiatku 2. tretiny 1. stor. (*Göbl 1973, 23 + synchronogram*) do rokov 140–130 pred n. l. (*Dembski 2002b, 45*). Napriek tomu, že tento nález je zdanlivo vzdialený od problémov bójskeho mincovníctva, predsa len nové datovanie včasných norických mincí ovplyvňuje aj jeho chronológiu. Tieto mince sa totiž vyskytujú aj na bójskom území, resp. v jeho kontaktných zónach.

Jedine v hromadnom náleze z Gerlitzenalpe v Korutánsku je okrem 38 bratislavských bójskych a norických tetradrachmiem (s nápismi BIATEC, NONNOS, ADNAMATI, ATTA, NEMET) zastúpená aj republikánska minca, a to kvinár Marka Antonia a Lepida z rokov 43/42 pred n. l. (*Paulsen 1933, 123*). Táto minca sa stala smerodatným ukazovateľom pre stanovenie záveru mincovej razby bratislavských Bójov. Na základe republikánskej mince sa potvrdilo, že ukrytie tohto súboru súvisí s bójsko-dáckou vojnou, ktorá koncom 40-tych rokov pred zmenou letopočtu spôsobila zánik bratislavského oppida a jeho mincovne (*Kolníková 1998c, 2–3*). Porážku Bójov Dákmi

možno datovať podľa svedectva starovekých písomných prameňov do rokov 42–41 pred n. l. (Dobesch 1994, 65).

K riešeniu chronologických problémov bójskeho mincovníctva však prispieva aj výskyt niektorých hromadných nálezov vo vzdialenejšom keltskom svete. Taký je napr. súbor 339 vindelických a 42 bójskych zlatých mincí, statérov a tretiniek z Großbissendorfu v Hornom Falcku. Na základe detailných analýz a porovnaní so súbormi podobného zloženia (Ziegaus 1997, 217–218) možno ho datovať do včasnej fázy laténskeho obdobia C2, cca do rokov 175/165–150 pred n. l. (Ziegaus 1995, 93–100; 156). Poskytuje zároveň terminus *ad quem* pre razbu bójskych mincí uvedených typov. Dosiaľ najväčším hromadným nálezom bójskych zlatých mincí za hranicami centra je súbor 483 statérov, zlatého ingotu s hmotnosťou 217 g a troch bronzových krúžkov objavený roku 1999 v bavorskom oppide Manching (Leicht – Ziegaus 2000, 42–43; Ziegaus 2000b, 378–382). Odráža sa v ňom bohatstvo bójskej spoločnosti.

Záchytné chronologické body poskytujú aj ďalšie, tzv. zmiešané hromadné nálezy. Niektoré v nich zastúpené mincové typy sú už datované na základe výskytu v iných súboroch, v priaznivých archeologických súvislostiach. Napr. statér typu Athena/Niké bol súčasťou hromadného nálezu z Nagyhörscökpuszty v Maďarsku, a to v spoluvýskytetv. audoleonských tetradrachiem. Tieto sa totiž našli aj v súbore mincí z maďarského náleziska Egyházasdengeleg uloženom v nádobe datovateľnej do 2. polovice 3. stor. pred n. l. Tým je overené nielen datovanie audoleonských tetradrachiem, ale aj napodobenín Alexandrových statérov. Podobný postup časového zaradenia niektorých typov mincí sa uplatnil aj pri hromadných nálezochoch výlučne bójskych mincí, napr. z Nechaníc, Leskovíc, Plumlova, zo Starého Kolína, z neznámeho západočeského náleziska, z talianskeho náleziska Campiglia Marittima (Nemeškalová-Jiroudková 1975, 383–416; Nemeškalová-Jiroudková 1998; Ziegaus 1997, 213–221). V tejto súvislosti majú osobitné postavenie hromadné nálezy bratislavských bójskych mincí. Osem pochádza z územia Bratislavy a ďalších sedem zo západného Slovenska a z Rakúska. Bratislavské bójske mince boli sporadicky zastúpené aj v hromadných nálezochoch v Rumunsku a Taliansku (Kolníková 1991, 24–25).

Mince bez archeologického kontextu

Keltská numizmatika v súčasnosti už dokáže na základe koncentrácie nálezov identifikovať pôvod a príslušnosť mincového typu k určitému regiónu aj bez jeho archeologického kontextu. Ide predovšetkým o exempláre náhodne objavené pri zemných prácach rôzneho druhu. Tieto tvoria väčšinu celkového nálezového fondu toho-ktorého územia (Nálezy I/1; Ondrouch 1964; Dembski 1972). Ak sa ich obraz obohatí o exempláre z archeologických nálezísk, či o hromadné nálezy, získava dôležitú historickú informáciu. Na základe maximálnej koncentrácie nálezov sa za domáce v bójskom sídelnom priestore považujú typy: Athena/Niké, Athena Alkidemos, tzv. vedľajšie rady, s hrboľmi, mušľovitý, s abstraktnými symbolmi, bratislavský s nápismi, s lýrovitým znakom, skupina Roseldorf/Němčice, skupina Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein.

Typologicko-chronologické problémy bójskeho mincovníctva

Typ Athena/Niké: V súčasnosti je všeobecne známe, že v bójskom mincovníctve tento názov patrí napodobeninám statéra Alexandra Veľkého. Numizmatický výskum však zdôrazňuje fakt, že z hľadiska realizácie pôvodného obrazu nie sú identické. Možno ich

rozdeliť na priame (I), štylizované (II) a nezreteľné (III) napodobeniny (*Paulsen 1933*, č. 2–23 (I); č. 24–40 (II); č. 48–56 (III)). Dosiaľ nie je jednoznačne doriešený problém, ktorý z týchto variantov možno považovať už za bójsky a označiť presné miesto jeho razby. Podľa počtu náleзов variantov I–III na prvom mieste je Morava (24), predovšetkým Némčice nad Hanou (14). Na Morave sú početne zastúpené už aj priame napodobeniny (8), menej je štylizovaných (3) a najviac nezreteľných, najmä z Némčíc nad Hanou (9). Druhé miesto vo výskyte statérov Athena/Niké zaujíma Česko (11), s priamymi (2), štylizovanými (3) a nezreteľnými statérmi (6). Po štyri až päť statérov sa eviduje v Nemecku (ide tu výlučne o skupinu II). V Poľsku sú zastúpené statéry I–III, na Slovensku I a III (skupina II tu chýba). Výlučný výskyt priamych napodobení (I) je doložený v Rakúsku (4), Maďarsku (4) a Sedmohradsku (1). Tento prehľad (*Kolníková 2006*, 8, 10, tab. 2 a 3), ktorý síce v budúcnosti môžu zmeniť nové nálezy, naznačuje, že k prísunu priamych napodobení do bójskeho priestoru prichádzalo z juhu, z dolnodunajskej oblasti, kde sa predpokladá ich pôvod. Po dunajskej ceste, cez Maďarsko a Rakúsko začali prúdiť do bójskeho sídelného priestoru (*Castelin 1965*, 6). Prvé sa sem dostali prostredníctvom keltských žoldnierov, ktorí hľadali nové sídla po ukončení vojenských služieb u makedónskych panovníkov (*Noeske 2008*), prípadne ich sem sprostredkoval obchod (*Kolníková 2006*, 5–6). Výskyt v osade Némčice nad Hanou naznačuje, že cieľom vlastníkov týchto mincí bola stredná Morava. Presúvali sa po Jantárovej ceste vedúcej Pomoravím z Aquilei k Baltu. Pri Bratislavskej bráne (Porta Hungarica) sa križovala s významnou Podunajskou cestou spájajúcou Pričiernomorie so západom Európy. Týmito cestami sa z juhovýchodu do Némčíc dostali aj ďalšie grécke mince (*Kolníková 2006*, 46, tab. 11), odtiaľ prenikali ďalej na sever a severozápad. Vznikli tu priaznivé podmienky pre napodobovanie Alexandrových statérov. Doterajšie nálezy nedovoľujú jednoznačne konštatovať, či sa na Morave razili už aj statéry so štylizovaným obrazom (II). Možno to však predpokladať o exemplároch s nezreteľnými obrazmi (III). Dôvod nezreteľného vyrazenia obrazu nie je známy, súvisí pravdepodobne s použitím silne opotrebovaného razidla alebo s nedokonalou technikou razby.

V súvisе so statérmi skupiny III však nie je doriešený ani problém, či reprezentujú záver razby typu Athena/Niké, ako sa domnieva časť bádateľov (*Gohl 1911*, 4–5; *Pink 1936*, 19; *Kolníková 2006*, 6) alebo patria k drobným minciam s Athenou Alkidemos (*Paulsen 1933*, 10; *Castelin 1965*, 11; *Ziegeus 1997*, 214). Nie je vylúčené, že predstavujú medzistupeň v razbe týchto dvoch mincových typov, čo vyjadruje označenie typ Niké/Athena Alkis, resp. typ Plumlov.¹¹ Podľa výsledkov doterajšieho výskumu k razbe statérov typu Athena/Niké došlo v bójskom prostredí v 2. pol., resp. koncom 3. stor. pred n. l. Toto datovanie sa opiera najmä o ich výskyt v hrobe z Dobianu (*Polenz 1982*, 57–58, 101–102, 127, 129). Názor, podľa ktorého bol tento nález na základe nízkej hmotnosti jednej z mincí datovaný do posledných desaťročí 2. stor. pred n. l., čiže o viac ako sto rokov neskôr (*Castelin 1979*, 76), sa podstatne korigoval.

Typ Minerva/Athena Alkis, resp. Alkidemos: Pri tomto type zlatých mincí pretrváva problém, či pozostával iba z troch nominálov označovaných ako 1/3-, 1/8- a 1/24statéra (*Paulsen 1933*, č. 59–147), s rovnakými vyobrazeniami hlavy Minervy a postavy Atheny Alkidemos alebo či k nemu patril aj statér typu Athena/Niké (III) s nezreteľným obrazom (*Kolníková 2006*, 13–21). Priradenie statéra k trom druhom drobných mincí (*Paulsen 1933*, č. 9–11; *Castelin 1965*, 18–19) sa zakladalo najmä na snahe objaviť uce-

¹¹ Názov podľa zastúpenia v hromadnom náleze z tejto lokality (*Militký 2008*, 122, obr. 68: 3).

lený peňažný systém Bójev, so základným nominálom – statérom a s tromi druhmi drobných mincí. Rozdielna ikonografia statérov Athena/Niké a mincí typu Minerva/Athena Alkidemos tomu však odporuje. Navyše obraz na statéroch je nezreteľný, na drobných nomináloch má na začiatku vynikajúcu kvalitu. Typ s Athenou Alkidemos vznikol napodobením inej predlohy (*Paulsen 1933*, č. 183–192) než typ Athena/Niké. Bola ňou hornoitalská drachma razená zo striebra s hmotnosťou 2,350–3,291 g (*Kolníková 2006*, 14–15, obr. 6, tab. 4). Výskyt zlatých mincí typu Athena Alkidemos predovšetkým na dnešnom moravskom a českom území nás utvrdzuje v názore, že tu už ide v plnom rozsahu o bójske mincovníctvo. Ako nedoriešený problém sa javí aj datovanie ich razby. Podľa jedného názoru ide o prvú polovicu 2. stor. (*Kolníková 2006*, 14), podľa iného o stred 3. stor. pred n. l. (*Ziegaus 1997*, 216). Prvý názor sa opiera o predpoklad odchodu Bójev z Hornej Itálie po porážke Rimanmi roku 191 na územie severne od stredného Dunaja. Predpokladá, že tu pokračovali v razbe mincí s Athenou Alkidemos nie zo striebra, ale zo zlata (*Pink 1936*, 18; *Castelin 1965*, 113–114; *Kolníková 1998a*, 22). Druhý názor berie do úvahy údajný výskyt mince typu Athena Alkidemos v „peňaženke“ z oppida Manching (*Kellner 1990*, tab. 4), ktorej obsah patrí do 2. pol. 3. stor. (*Ziegaus 1997*, 216).¹² V prospech skoršieho datovania hovorí aj názor o odchode Bójev z hornoitalského územia už po 2. púnskej vojne, po roku 201 a hypotéza o pôvode zlatých tretiniek s Athenou Alkidemos v Hornej Itálii (*Hildebrandt 2001*, 18). Podľa bohatého výskytu týchto mincí v Némčiciach nad Hanou (*Kolníková 2006*, 20, tab. 7) začiatok razby možno predpokladať v tomto keltskom centre, najmä v čase jeho najväčšieho rozmachu, od začiatku 2. stor. pred n. l. (*Kolníková 2006*, 18). Do tohto obdobia je datovaný aj hromadný nález vindelických mincí z Großbissendorfu (*Ziegaus 1995*, 206), ktorý obsahoval aj 6 bójskych tretiniek so značne degenerovaným obrazom Atheny Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 94–105). Z Némčíc sa mince typu Athena Alkidemos rozšírili aj do ďalších centier na bójskom území, niektoré pokračovali v ich razbe. Išlo však skôr o následnú než súčasnú razbu so statérmi Athena/Niké – typu Plumlov (názor o súbežnej razbe *Militký 2008*, 122).

Tzv. vedľajšie rady zlatých bójskych mincí: Kvôli ikonografickej výnimočnosti by tieto mince mali dostať iný názov ako „vedľajšie rady“, pretože v bójskom mincovníctve nemuseli zohrávať vedľajšiu, ale hlavnú úlohu. Predstavujú originálnu skupinu mincí, ktorej názov sa už v minulosti menil, a to z „príbuzných“ (*Paulsen 1933*, 32) na „zvláštne“ (*Pink 1936*, 20) a nakoniec na „vedľajšie rady“ (*Castelin 1965*, 40). Ako najvýstižnejší vyznieva názov „zvláštne rady“, najmä vzhľadom na ikonografiu výrazne odlišnú od ostatných bójskych mincí. Do úvahy prichádza aj termín „príbuzné rady“, kvôli rovnakému trojnominálovému systému (1/3-, 1/8, a 1/24-vý nominál), v ktorom boli razené aj mince s Athenou Alkidemos. Koncentrácia nálezov týchto mincí v severozápadnom Česku, silný vplyv galského mincovníctva na ich ikonografiu – K. Pink (*1936*, 20–23) predpokladá najmä vplyv mincovníctva Volkov-Tektoságov (k tomu aj *Castelin 1976*, 8; pozri *Dobesch 2001*, 84–86), môže v tejto oblasti naznačovať existenciu ďalšieho, zatiaľ neobjaveného keltského centra (*Militký 2008*, 124). Práve v ňom mohli byť razené všetky tieto neobyčajné mince. K podobnému vývoju došlo aj v bratislavskom oppide, ktoré vyniklo razbou strieborných tetradrachiem s rôznorodou ikonografiou. Na českom území však „zvláštne zlaté mince“ zatiaľ pochádzajú len z náhodných nálezov bez archeologického kontextu. Iba na Morave sa ich výskyt viaže s latenskými osadami z 1.

¹² Výhrady proti určeniu mince ako typ Athena Alkidemos: *Kolníková 2006*, 15.

pol. 2. stor. pred n. l., najmä s centrom v Němčiciach nad Hanou. Zaznamenávajú sa tu aj nové typy, pričom sa nedá vylúčiť, že ide o miestnu razbu (*Kolníková 2007*, 444–445). Keďže sa tieto zvláštne zlaté mince vyskytujú aj na území dnešného Nemecka, ich nálezy na českom a moravskom území môžu vyznačovať napr. aj smer komunikácie medzi tamojšími keltskými sídlami a Moravou. V minulých rokoch sa totiž na Morave mince tohto druhu vyskytovali len okrajovo (*Castelin 1965*, 45, č. 17–18, 46, č. 20), v súčasnosti všetky nové nálezové exempláre pochádzajú z latenských osád (*Kolníková 2006*, 24, obr. 10). Nové nálezy tak posúvajú doterajšie chronologické zaradenie „vedľajších radov“ do obdobia medzi polovicou 2. až polovicou 1. stor. pred n. l. (*Castelin 1965*, 135; *Castelin 1976*, 9) prinajmenej o polstoročie skôr (*Militký 2008*, 127, tab. 7). Umožňujú však aj nový pohľad na ikonografiu niektorých dávnejšie známych exemplárov (napr. na statére so stočeným drakom nie je sekera, ale hlava en face, na statére hlava/býk je pravdepodobne jeleň – *Kolníková 2006*, 22, obr. 8, 1 a 12).

Skupina mušľovitých statérov, resp. ich prototypy: Dosaiaľ uplatňované členenie tejto skupiny nevýrazných zlatých mincí, bez zreteľnej symboliky (*Paulsen 1933*, č. 259–356), vyžaduje novú typologickú a metrologickú analýzu. Ich doterajšie triedenie najmä podľa hmotnosti, resp. kvality zlata a z toho vydedukovanej časovej následnosti (*Castelin 1965*, 17, tab. I) dnes už nie je akceptovateľné. Aj napriek prihliadaniu k tzv. Greshamovmu zákonu, podľa ktorého zhoršené peniaze vytlačujú z obehu kvalitnejšie, nemožno hmotnosť a akosť mincí prijať ako základ a hlavné kritérium ich časového zaradenia (k tomu aj *Polenz 1982*, 41; *Ziegeus 1995*, 123, pozn. 300). Možno ho uplatňovať v rámci sledovania určitého mincového typu, ale nie globálne pri posudzovaní celého bójskeho mincovníctva.

V rámci tejto skupiny samostatné postavenie majú statéry, pôvodne označené ako „Podmokler Goldknollen“ – podmokelské zlaté hrudky (*Paulsen 1933*, 45), jednak kvôli zastúpeniu v známom podmokelskom poklade, jednak preto, že sú to vlastne mince na averze s hrudkovitým, neforemným povrchom, na reverze s nezreteľným obrazom pripomínajúcim nákrčník – torques (*Paulsen 1933*, tab. 12, č. 259–268) – môže však ísť aj o štylizovanú hlavu aká je na jednom type juhonemeckých dúhoviek (*Ziegeus 1995*, 25, Taf. C:3). Považované sú za napodobeniny statéra s Athenou Alkidemos, aj keď od týchto sú z ikonografického hľadiska značne vzdialené.¹³ Z tohto dôvodu by mali predstavovať samostatný typ „hrboľ/torques“, bez akejkoľvek súvislosti s typom Athena Alkidemos. Statéry s hrboľom a torquesom obsahoval hromadný nález z Levíc (Slovensko), v ktorom prevažovali tetradrachmy audoleonského typu so zárezmi (*Pink 1974*, tab. XXX). Nádoba, v ktorej bol tento súbor uložený, je podľa archeologických kritérií datovaná na začiatok 2. stor. pred n. l. (*Kolníková 2008*, 23), resp. aj skôr.¹⁴ V Castelinovej vývojovej schéme bójskej razby sú ako samostatný typ vyčlenené tie exempláre, ktoré majú na averze znak v podobe písmena x (*Paulsen 1933*, č. 261–265), označené sú v nej termínom „hrboľ s krížom“.¹⁵ Podľa hmotnosti sú posunuté až do jeho 10. série (*Castelin 1965*, 17).

¹³ K. Castelin (*1965*, 1, Tab. I, č. 3–4) ich rozdelil na staršie s hlavou (?) a torquesom a mladšie s hrboľom a torquesom. Staršia skupina je tu vytvorená na základe hmotnosti dvoch exemplárov – 8,115 a 8,10 – v priemere 8,107 g, ani mladšia skupina nie je obsažnejšia.

¹⁴ B. Ziegeus (*1995*, 123) na základe podobnej nádoby na pohrebisku v Mani (okr. Nové Zámky, Slovensko), mince tohto typu datuje do 2. pol. 3. stor. Nesprávne sa však odvoláva na ďalší nález mincí z lokality Léva, pretože ide o maďarský názov mesta Levice.

¹⁵ Písmeno x tu však nepredstavuje kríž; takáto značka na drachmách s Athenou Alkidemos sa považuje za informáciu, že boli razené podľa etruského mincového systému (*Hildebrandt 2001*, 14–17).

Statéry tohto druhu sa okrem podmokelského pokladu výskytom viažu predovšetkým k oppidu Stradonice, kde možno predpokladať ich razbu.

Do akej miery s týmto typom súvisia statéry bez symboliky, na oboch stranách s hrbolmi (*Paulsen 1933*, č. 269–301), pravdepodobne nerazené, len odlivané, zostáva vecou ďalšieho výskumu. Už R. Paulsen (*1933*, 45) ich však odlíšil od statérov typu Podmokly. Môžu predstavovať buď novú etapu razby v tej istej dielni ako tento typ, alebo produkciu inej, remeselnícky menej zdatnej mincovej dielne. Označenie „typ s hrbolmi“ je pre ne výstižné, no členenie do viacerých sérií podľa hmotnosti (*Castelin 1965*, 17, Tab. I, séria 4–6) je ako časové kritérium neakceptovateľné. Problematické je aj roztriedenie tohto druhu mincí na 10 samostatných typov. Interpretácia nevýrazných, možno náhodne vzniknutých obrazových prvkov, ako figurálne a zoomorfne motívy (*Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 22–23) nevyznieva dostatočne reálne. Tento typ mincí je zastúpený v Stradoniciach, v hromadnom náleze zo Starého Kolína (*Nemeškalová-Jiroudková 1998*), vyskytol sa aj v hromadnom náleze z maďarského náleziska Nádasd, v župe Vas, na hranici s rakúskym Burgenlandom.¹⁶ V hromadnom náleze z juhonemeckého náleziska Großbissendorf, datovanom do 1. pol. 2. stor. pred n. l., bolo popri 339 vindelických minciach 36 bójskych statérov s hrbolmi a 6 tretiniek statéra (*Ziegaus 1995*, 150).

Samostatnú skupinu tvoria statéry na jednej strane s hrbolovitou vypuklinou, na druhej s mušlovitou priehlbínou (*Paulsen 1933*, č. 302–356, 389–398). Aj tu môže íť iba o určitú etapu razby v tej istej mincovej dielni (Stradonice?). Nasvedčuje to aj ich zastúpenie v hromadných nálezoch zo Starého Kolína a z Nádasdu, spolu s mincami predchádzajúceho typu. Výskyt v Stradoniciach a Starom Hradisku, v hromadnom náleze z Leskovic a na ďalších náleziskách dokladá ich intenzívnu razbu.

V rámci tejto skupiny sa v určitej etape razby na averznú stranu statérov dostali nové symboly pravdepodobne astrálneho charakteru, lúčovitý – solárny a ďalší v podobe plného krúžku a oblúčikov – lunárny. Na reverznej strane vyobrazenie nadobudlo vzhľad mušle – i keď aj tu ide najskôr o astrálnu symboliku – označujú sa ako mušlovitý typ (*Paulsen 1933*, č. 357–388; 678–694). Zastúpenie v Stradoniciach a na Starom Hradisku naznačuje, že ide o produkciu niektorého z týchto oppíd. Razilo ich však aj oppidum v Bratislave, o čom svedčia tie exempláre, na ktorých sú nápisy BIATEC (*Paulsen 1933*, č. 695–701) a NONNOS (*Musilová – Kolníková 2009*). Je však otázne, či výskyt mušlovitých statérov v bratislavskom oppide a v jeho širšom okolí (napr. v hromadnom náleze z Deutsch Jahrndorfu – *Paulsen 1933*, 45) je skutočne potvrdením presunu časti Bójov z dnešného českého územia k sútoku Dunaja a Moravy po zrážke s germánskymi Kimbrami a Teutónmi koncom 2. stor. pred n. l. (*Dobesch 1993*, 9–17) alebo dôkazom, že tento typ mincí sarazil paralelne vo viacerých bójskych oppidách, a to od konca 2. cca do polovice 1. stor. pred n. l. V ich razbe sa zrejme naďalej pokračovalo, odchod časti Bójov neznamenal jej koniec (*Militký 2008*, 127), ako naznačoval doterajší výskum (*Kolníková 1998c*, 2). Bratislavské oppidum si začalo podľa rímskeho vzoru vlastnú razbu mušlovitých statérov označovať menami svojich predstaviteľov.

Drobné zlaté mince s abstraktnou symbolikou: Označujú sa ako 1/3-, 1/8- typu Athena Alkidemos. Tento termín sa používa aj napriek tomu, že abstraktná symbolika pôvodný obraz s Athenou Alkidemos už vôbec nepripomína (*Paulsen 1933*, č. 405–557).

¹⁶ R. Paulsen (*1933*, 115) a K. Castelin (*1965*, 17) ho uvádzajú pod náleziskom Rohrbach v Burgenlande (*Castelin 1965*, 17).

Za tretinky typu Athena Alkidemos možno považovať iba tie exempláre, na ktorých je síce obraz silne degenerovaný, no predsa sú na ňom ešte zreteľné niektoré pôvodné znaky (Paulsen 1933, č. 88–111). Mince s abstraktnou symbolikou už sotva predstavujú jeho barbarizáciu, ide tu o nové motívy, pravdepodobne kultového, astrálneho významu. Mince tohto typu sa vyskytujú len na bójskom území, tu sa predpokladá ich razba. Ich usporiadanie do deviatich sérií podľa hmotnostných parametrov, často na základe výpočtu priemernej hmotnosti z nízkeho počtu exemplárov (Castelin 1965, 25, Tab. II) vytvára síce formálne logicky usporiadaný systém ich razby, no obsahovo sotva súbežný s realitou. Jednotlivé nominále nie sú navyše typovo príbuzné, na treťinkách je v strede preliačený hrboľ, resp. dva podlhovasté hrbole po okraji lemované cikcakovitým ornamentom (Paulsen 1933, č. 405–481), na osminkách je oblúk s lúčami, v dolnej časti s dvomi radmi plných krúžkov (Paulsen 1933, č. 493–554), na najnižších nomináloch (označené sú ako 1/24 statéra) je neúplný trojuholník vyplnený krúžkami a čiarkami (Paulsen 1933, č. 151–166). Z uvedených pravidelne užívaných motívov existujú aj výnimky, rôzne inak stvárnené symboly (napr. Paulsen 1933, č. 486–488). Na niektorých je nápis BIAT, skrátená forma nápisu BIATEC (Paulsen 1933, č. 702–710), čo napovedá o ich razbe v bratislavskom oppide. Rozdielnosť obrazových námetov samozrejme neznamená, že nemôžu predstavovať ucelený mincový systém niektorej sídelnej aglomerácie. Použitie rôznej symboliky na troch nomináloch mohlo mať praktický význam – potrebu ich formálneho rozlíšenia. Je však otázne, s ktorým typom statéra priamo súviseli, či o tom vypovedá ich hmotnosť a akosť alebo spoločný výskyt v hromadných nálezoch, napr. v depote zo Starého Kolína (Nemeškalová-Jiroudková 1998, 16). Ani posledné kritérium nie je celkom smerodajné, pretože hromadný nález objavený na italskej pôde, v Campiglia Marittima, obsahoval iba bójske tretinky statéra (Nemeškalová-Jiroudková 1975, 383–416).

Skupina Roseldorf/Němčice: Dlhो pretrvávajúci názor, že bójske mincovníctvo pozostáva iba zo zlatých mincí a že až v 2. pol. 1. stor. pred n. l. oppidá pristúpili aj k razbe zo striebra, vyvrátili nové nálezy z významných centier Němčice nad Hanou a Roseldorf. Už v priebehu 1. pol. 2. stor. ich predstavitelia začali kvôli rozvíjajúcemu sa obchodu raziť aj drobné strieborné mince. Svedčia o tom početné nálezové exempláre najmä z vyššie uvedených nálezísk, s hmotnosťou medzi 0,5–1 g, s rôznorodou symbolikou. Vytvárajú veľkú skupinu nazvanú Roseldorf/Němčice (Kolníková 2006, 28), s celým radom typov a variantov (Dembski 2009, 87–101).¹⁷ Výskyt týchto mincí v celom bójskom priestore a v kontaktných zónach svedčí, že mali široké všeobecné použitie. Naznačuje to aj fakt, že výskyt určitých typov či variantov sa neviaže na niektorý región, či osadu. Ich razba sa však pravdepodobne nerealizovala iba na jednom mieste, ale vo viacerých centrách, zrejme aj prostredníctvom „mobilných razičov“. Pokus o genézu a náčrt systému týchto mincí (Jandrasits 2005, 129–149; Kolníková 2006, 30–38) stále ešte nie je definitívny. Súvis niektorých exemplárov s tetradrachmami a drachmami s lýrovitým znakom je dosť pravdepodobný (Kolníková 1964a, 196–206), no zatiaľ nie je objasnený ich vzťah k ostatným minciam skupiny Roseldorf/

¹⁷ G. Dembski tieto mince označuje ako typ Roseldorf I–III, zrejme na základe veľkého počtu nálezových exemplárov z tohto náleziska. Veľkým počtom sú však zastúpené aj v moravskom keltskom centre Němčice, preto som zvolila označenie celej skupiny týchto mincí termínom Roseldorf/Němčice. Ak by sa však názov mincového typu mal viazať na prvý známy nález z prelomu 19. a 20. storočia na lokalite Dřemčice, tak by sa mince mali označovať ako typ Dřemčice, nie Roseldorf (Castelin – Waldhauser 1985, 30, obr. 2:2–3).

Němčice. Miesto razby tetradrachiem s lýrovitým znakom sa na základe koncentrácie nálezov predpokladá na juhozápadnom Slovensku (*Kolníková 2006, 32*). Zatiaľ nie sú žiadne výraznejšie argumenty pre akceptovanie názoru, že boli razené v Roseldorfe (*Dembski 1998, 37*) či na Morave (*Militký 2008, 127*). Výskyt týchto mincí v centrálnych osadách LTB2–LTC2 umožňuje predpokladať ich datovanie do 1. pol. 2. stor. pred n. l. (*Kolníková 2006, 29*).¹⁸

Skupina Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein: Patria sem drobné strieborné mince, ktoré sa od skupiny Roseldorf/Němčice líšia predovšetkým nižšou hmotnosťou (do 0,5 g). Nazvané sú podľa najbohatších alebo prvých nálezísk. Aj keď ich ikonografiu tvorí rovnaký motív hlava/kôň, jeho realizáciou sa navzájom líšia. V plnej miere to azda potvrdí pripravované spracovanie doterajších nálezov mincí zo Stradonic a zo Starého Hradiska J. Militkým. Ukáže, či sa mince „s esovitým účesom“ razili tu alebo v juhonemeckej oblasti (*Kolníková 2007, 446–447*). Poskytne aj dôkaz, či sa mince zo Starého Hradiska, ktorých razba bola odskúšaná na olovenej platničke (*Meduna 1970, 54, Taf. 16, 10; Čížmář 1995, 614–618*), líšia od stradonických, a ktoré z nich možno nazvať typom Staré Hradisko.

Typ Karlstein¹⁹ sa od predchádzajúcich odlišuje nižšou hmotnosťou, miskovitým tvarom a averzom bez razby. Názov dostal podľa hromadného nálezu na neskorolátenskom sídlisku Karlstein, na bavorsko-rakúskom pohraničí (*Koblitz 1910; Kellner 1990, č. 2002–2055*). Jeho zaradenie k norickému mincovníctvu (*Kolníková 1996, 21–22*) sa na základe nových nálezov javí ako problematické. Výskyt najmä v priestore osídlenom Bójmi a v kontaktných zónach naznačuje, že skôr patrí k bójskemu mincovníctvu. Tento typ mincí razili takmer všetky oppidá, približne v 2.–3. štvrtine 1. stor. pred n. l., pravdepodobne prostredníctvom mobilných razičov, prirodzene s určitými, nie podstatnými ikonografickými rozdielmi (*Kolníková 1998a, 18–28*). Preto treba zväziť používanie termínu „oboly blízke typu Karlstein“ miesto „oboly typu Karlstein“ (*Militký 2008, 124*). Tento typ mincí predstavuje záver bójskeho mincovníctva, čo potvrdzuje ich častý výskyt v katastrofických horizontoch bratislavského oppida, súvisiacich s bójsko-dáckou vojnou a s následným záujmom nových etník (Norikovia, Rimania, Germáni) o pôvodné bójske územia.

Kvináre pražského typu: Začlenenie týchto mincí do bójskeho mincovníctva (*Militký 2008, 124, 127, tab. 7*) nie je zatiaľ preukázané, nevyplýva to ani z dostatočného počtu nálezových exemplárov. Eviduje sa ich tu 12, z toho 5 je zo Stradonic. Dve takéto mince boli údajne spolu so zlatým náramkom a tromi vindelickými statérmí objavené v roku 1872 v Prahe-Žižkove – odtiaľ pochádza názov tohto typu. Ostatné exempláre sú bez konkrétneho náleziska (*Castelin 1962, 114–116; Kellner 1965, 197–198*). Tento počet príliš nerozšíril ani novší nález z oppida Závist, aj keď v súvisi s objavom nerazného kotúčika na tomto nálezisku, s podobnou hmotnosťou, by tu mohol indikovať razbu tohto mincového typu (*Militký 2008, 124*). Keďže sa však vyskytuje v podobnom počte v Nemecku (Bavorsko, Durínsko), razba prichádza do úvahy aj na tomto území. Tu totiž sa vyskytujú aj iné mince s kvinárovou hmotnosťou – typy nauheimský, s krížom, s vrtulovitým motívom, s „tancujúcim mužikom“, zatiaľ čo na českom území sú kvináre pražského typu jej jediným reprezentantom. Ak by sa razba mincí pražského typu dokázala na nemeckom území (naznačuje to aj ich spoluvýskyt s vindelickými statérmí

¹⁸ G. Dembski (2009, 97) predpokladá ich obeh už koncom 3. stor. pred n. l.

¹⁹ J. Militký (2008, 127) ho nazýva blízkym typu Karlstein, neuvádza však, v čom sa od neho líši.

v Prahe-Žižkove), nedá sa vylúčiť, že napr. v Stradoniciach boli napodobované. Tak ako to vyplýva z imitácií pražských kvinárov zo severozápadného Slovenska, označených ako typ Divinka (*Kolníková 2000*, 80–83). Staršie bádanie razbu mincí pražského typu predpokladalo okolo strediu 1 stor. pred n. l., prípadne v jeho 2. tretine (*Kellner 1965*, 206; *Castelin 1969*, 64–65), zatiaľ čo v súčasnosti sa datuje do obdobia medzi rokmi 150–60 pred n. l. – LT D1a–D1b (*Militký 2008*, 127, tab. 7).

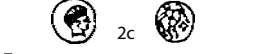

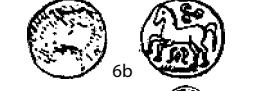

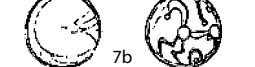
Mince bratislavského oppida: V dobe, keď bójske oppidá razili mušľovité statéry, teda koncom 2. a v 1. pol. 1. stor. pred n. l., v Bratislave dokonca s menami miestnych kniežat (BIATEC a NONNOS), práve tu mincovníctvo nadobudlo novú, najvyššiu úroveň. Začali sa tu raziť vo striebra tetradrachmy s nápismi (15 druhov) a drachmy (so skratkou mena Nonnos – NONN). Pre tento významný čin bývajú bratislavskí Bójovia považovaní za Veľkobójov a ich strieborné mince za hexadrachmy (*Göbl 1994*, 8).²⁰ Výrazné svedectvo o razbe týchto mincí v bratislavskom oppide poskytujú početné, najmä hromadné nálezy na území dnešnej Bratislavy, v jej okolí, ale aj vo vzdialenejších oblastiach (*Kolníková 1991*, 23–27). Dôvod a podmienky vzniku tohto výnimočného mincovníctva v bratislavskom oppide sa hľadajú v posilnení jeho hospodársko-politického potenciálu príchodom Bójov z českého územia. Koncom 2. stor. pred n. l., napriek víťaznej zrážke s germánskymi Kimbrami, sa niektoré bójske skupiny presunuli až k sútoku Moravy s Dunajom (*Dobesch 1993*, 12–14). Do bratislavského oppida priniesli „know how“ razby mušľovitých statérov. Razili ich tu však zo zlata zhoršenej akosti a nižšej hmotnosti. Táto, dodnes uznávaná teória, spája koniec bójskeho mincovníctva na českom a moravskom území s uvedeným historickým procesom (*Castelin 1965*, 15–16). Nová analýza staršieho, a najmä nového nálezového fondu však naznačuje oprávnený predpoklad, že niektoré české a moravské bójske oppidá napriek zhoršenej politicko-hospodárskej situácii pokračovali v razbe mušľovitých statérov (*Militký 2008*, 127).

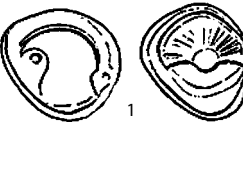
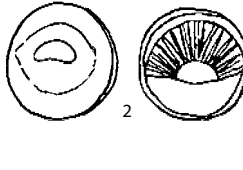
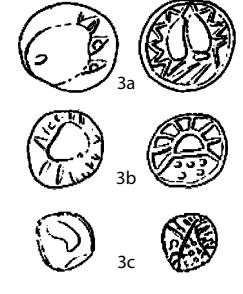

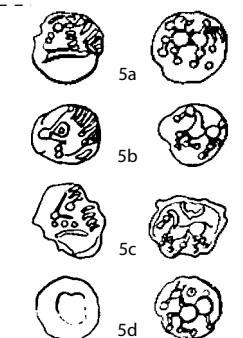
Dosiaľ nie je spoľahlivo časovo vymedzená činnosť bratislavskej mincovne. Kládne sa buď medzi roky 70–58 (*Ondrouch 1958*, 126; *Zachar 1993*, 180–182), alebo 70–40 (*Kolníková 1998c*, 2–3), resp. do rokov 51–41 (*Göbl 1994*, 39).²¹ Stanovenie začiatku razby tetradrachmiem tesne po roku 70 sa opiera o najstaršiu republikánsku predlohu – denár monetárov Calena a Corda z roku 70/69 s hlavami rímskych cností Honos a Virtus, dobu jej ukončenia naznačuje minca s nápisom BIATEC razená podľa denára T. Carisia z roku 45 pred n. l. Túto hranicu potvrdzuje aj hromadný nález bójskych a norických mincí z rakúskeho náleziska Gerlitzentalpe, v ktorom bol zastúpený republikánsky kvinár razený v rokoch 43/42 pred n. l. Za hlavnú príčinu ukončenia činnosti mincovne v Bratislave sa považuje bójsko/dácky konflikt v rokoch 44 až 40. Bójovia v ňom utrpeli zdruvujúcu porážku a väčšina bola zdecimovaná. V bývalej bójskej enkláve na sútoku Moravy s Dunajom až do prvých storočí n. l. prežívali už len zvyšky keltského obyvateľstva (*Dobesch 1994*, 67; *Kolníková 2008b*, 24–26).

²⁰ Zdôrazňuje to R. Göbl (1994, 8) tvrdiac, že boli razené podľa predattického a nie attického mincovného systému, preto nemôže ísť o tetradrachmy. Odvoláva sa pritom aj na razbu tretinových nominálov v bratislavskej mincovni, čo attický systém nepozná. Tie sú však zastúpené minimálnym počtom exemplárov a nie je vylúčené, že v prípade jedného druhu, mince s prevráteným nápisom SONNON (miesto NONNOS) a s nekvalitným obrazom, ide len o chybnú, nie regulárnu razbu.

²¹ Göblovo neskoré datovanie bratislavskej razby, opierajúce sa jednak o jeho metódu genealogie razidiel, jednak o výpoveď historických písomných prameňov (Caesarovu správu o víťazstve Bójov nad Norikmi okolo roku 58 pred n. l. pri Norei, až po ňom Bójovia posilnili bratislavské oppidum a začali tu raziť mince), však ignoruje výsledky archeologického výskumu v Bratislave a tak sa javí ako samoúčelné.

Tab I: A. Mincovníctvo Bójoy – LTC1–C2 (cca 250–130 pred n. l.)

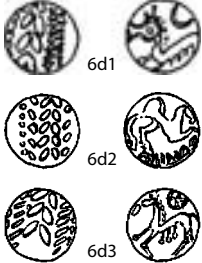
<p>1. Athena/Niké a. (Paulsen 1933, č. 2–22)</p>	<p>Dobian Němčice n/Hanou Roseldorf</p>	 <p>1a</p>
<p>b. (Paulsen 1933, č. 23–40)</p>	<p>Nechanice Němčice n/Hanou</p>	 <p>1b</p>
<p>c. (Paulsen 1933, č. 48–58)</p>	<p>Nechanice Němčice n/Hanou Plumlov</p>	 <p>1c</p>
<p>2. Athena Alkidemos 1/3statéra (Paulsen 1933, č. 59–111)</p>	<p>Němčice n/Hanou Roseldorf</p>	 <p>2a</p>
<p>1/8statéra (Paulsen 1933, č. 112–138)</p>	<p>Němčice n/Hanou Roseldorf</p>	 <p>2b</p>
<p>1/24statéra (Paulsen 1933, č. 140–150)</p>	<p>Němčice nad Hanou Roseldorf</p>	 <p>2c</p>
<p>3. Zvláštne rady (Paulsen 1933, č. 197–258)</p>	<p>sz. Česko, Morava sev. Rakúsko, Německo</p>	 <p>3</p>
<p>4. Hrbol'/torques (Paulsen 1933, č. 261–265)</p>	<p>Podmokly, Levice</p>	 <p>4</p>
<p>5. Hrbol'/hrbol' (Paulsen 1933, č. 269–301)</p>	<p>Starý Kolín, Nádasd, Großbissendorf</p>	 <p>5</p>
<p>6. Typ s lýrovitou symbolikou (Kolníková 1964a)</p>	<p>Nitra, Bánov, Hul, Palárikovo, Bratislava, Němčice n/H., Roseldorf</p>	 <p>6a</p> <p>6b</p> <p>6c</p>
<p>7. Skupina Roseldorf/Němčice (Kolníková 2006)</p>	<p>Dřemčice, Němčice n/H., Roseldorf, Nowa Cerekwia</p>	 <p>7a</p> <p>7b</p>

<p>1. Typ hrboľ/mušľovitá priehľbenina (<i>Paulsen 1933</i>, č. 302–356, 389–398)</p>	<p>Stradonice, Leskovice, Starý Kolín, Staré Hradisko, Nádasd, Gangers</p>	
<p>2. Typ mušľovitý (<i>Paulsen 1933</i>, č. 357–388, 678–694)</p>	<p>Stradonice, Podmokly, Staré Hradisko</p>	
<p>3. Drobné Au mince s abstraktnou symbolikou (1/3statéra, 1/8statéra, 1/24statéra) (<i>Paulsen 1933</i>, č. 151–166, 405–481, 493–554))</p>	<p>Hrazany, Stradonice, Závist, Staré Hradisko, Starý Kolín, Campiglia Marittina</p>	
<p>4. Kvitáre pražského typu</p>	<p>Praha–Žižkov</p>	
<p>5. Skupina drobných mincí Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein (<i>Paulsen 1933</i>, č. 565–630)</p>	<p>Hrazany, Stradonice, Závist, Staré Hradisko, Bratislava</p>	

<p>6a. Typ bratislavský mušľovitý s nápismi (<i>Paulsen 1933, č. 695–701</i>)</p>	<p>Bratislava , Deutsch Jahrndorf</p>	 <p>6a</p>

<p>6b. tetradrachmy s nápismi – (<i>Paulsen 1933, č. 711–828</i>)</p> <p>AINORIX BIATEC BVSV BVSSVMARVS COBROVOMARVS COISA COVNOS COVIOMARVS DEVIL EVOIVRIX FARIARIX IANTVMARVS MACCIVS NONNOS TITTO bez nápisu</p>	<p>Bratislava, Reca, Wien-Simmering, Schotwien, Gerlitzenalpe</p>	 <p>6b1 6b2 6b3 6b4</p>

<p>6c. Didrachmy (?) (<i>Paulsen 1933, č. 829–830</i>)</p> <p>BIATEC NONNOS</p>	<p>?</p>	 <p>6c1 6c2</p>

<p>6d. drachmy – typ Simmering (<i>Paulsen 1933, č. 831–939</i>)</p> <p>s nápisom NONNOS (<i>Paulsen 1933, č. 831–841</i>)</p>	<p>Bratislava, Reca, Wien-Simmering, Stradonice</p>	 <p>6d1 6d2 6d3</p>

Konfrontácia numizmatickej a archeologickej chronologickej schémy

Nové nálezové prírastky keltských a s nimi súčasných iných antických mincí, ale aj prehodnotenie starších súborov, postavili problém počiatkov, priebehu a záveru bójskeho mincovníctva do nového svetla. Priniesli nutnosť konfrontácie a zosúladenia numizmatickej a archeologickej chronológie laténskeho obdobia. Numizmatika korigovala donedávna uznávanú schému bójskeho mincovníctva v časovom rozmedzí 1. pol. 2. až 1. tretiny 1. stor. pred n. l. (*Castelin 1965*, 219) a nahradila ju novou chronológiou. Podľa nej razba mincí u Bójov prebiehala od strediu 3. do štyridsiatych rokov 1. stor. pred n. l. (*Militký 2008*, 127, tab. 7). Pridŕža sa však aj naďalej rozdelenia bójskej razby na štyri fázy A–D, pričom naďalej uplatňuje mechanické kritériá zhoršovania akosti a hmotnosti mincí. V mojom príspevku, berúc do úvahy najmä nálezy mincí s archeologickým kontextom, prichádzam s návrhom rozčleniť bójske mincovníctvo do dvoch fáz. Staršia súvisí s latenským obdobím C1–C2 (cca 250–130 pred n. l.), mladšia s obdobím C2–D2 (130–40/25) archeologickej chronologickej schémy (*Venclová et. al. 2008*, 21, tab. 1). Takéto členenie prirodzene vyplýva z výskytu určitých druhov mincí na náleziskách jedného typu Nĕmčice a Roseldorf (fáza I), jedného oppíd Závist, Hrazany, Třísov, Stradonice, Staré Hradisko, Bratislava (fáza II).

Mince z nich sa typologicky a časovo navzájom výrazne odlišujú, len zriedkavo sa ich výskyt prekrýva. Možno to ilustrovať na nálezovom fonde mincí z Nĕmčíc, kde dosiaľ nebola objavená žiadna minca z fázy II a zo Starého Hradiska, kde sa našlo niekoľko mincí z fázy I. Podľa archeologických poznatkov oppidum Staré Hradisko vzniklo po zániku keltského centra v katastri Nĕmčíc nad Hanou (príčiny sa hľadajú v príchode nových kmeňov a etnických zložiek). Presídlenci z Nĕmčíc zrejme odniesli určité mince so sebou do nového sídla na Starom Hradisku.

Do prvej fázy patria statéry Athena/Niké – pravdepodobne varianty Ia–c, trojnominálový typ Minerva/Athena Alkidemos, mince so zvláštnymi motívami (tzv. vedľajšie rady), tetradrachmy a drobné nominále s lýrovitým znakom, skupina obolov Roseldorf/Nĕmčice (tab. I). Do druhej fázy možno zaradiť typy zlatých mincí: hrboľ/torques, s hrboľmi, s mušľovitou priehlbeninou, mušľovitý, s abstraktou symbolikou a skupinu strieborných mincí Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein (tab. II). Do záveru druhej fázy patria bratislavské typy: mušľovitý a s nápismi (tab. III). Takéto členenie výrazne podporuje aj výskyt cudzích keltských mincí a iných antických razieb na uvedených náleziskách (*Kolníková 2006*, 41–48; *Militký 2008*, 124–125). Členenie bójskeho mincovníctva na dve základné chronologické fázy samozrejme neznamená, že v rámci jednotlivých druhov mincí, ktoré sú pre ne významné, nemožno hľadať detailnejšie chronologické členenie na základe používaných numizmatických metód, teda uplatňovať pritom najmä hmotnostné a akostné kritériá.

Oprávnenosť a platnosť predloženého návrhu preverí detailné spracovanie a zverejnenie súborov mincí z významných lokalít – z Nĕmčíc nad Hanou, z Roseldorfu, Nowej Cerekwie, zo Stradonic a Starého Hradiska, ale aj bójských mincí, resp. ich napodobenín zo Sliezska, Malopoľska, Dolného a Horného Rakúska, ako aj zo západného Slovenska.

Podnety k chronologickej a typologickej schéme bójskeho mincovníctva, prezentované v tomto príspevku, do istej miery zámerne provokujú k novému pohľadu na túto významnú súčasť keltskej razby mincí. Tento by mal naďalej patriť k bádateľským prioritám súčasnej stredoeurópskej numizmatiky.

Literatúra

- Benadik, B.* 1984: Keltské mince v hroboch na Slovensku. Slovenská numizmatika 8, 97–104.
- Bolin, S.* 1930: Die Funde römischer und byzantinischer Münzen im freien Germanien. Römisch-Germanische Kommission 19. Bericht 1929. Frankfurt a/M.
- Břeň, J.* 1966: Třisov, keltské oppidum. Praha.
- Castelin, K.* 1962: Ein kleiner keltischer Münzfund aus Prag. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 12, 114–116.
- 1965: Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
 - 1969: Zur Silberprägung der böhmischen Kelten. In: Forrer, R.: Keltische Numismatik der Rhein und Donaulande. 2. Graz, 64–65.
 - 1976: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. Drobná plastika 1, 1–11.
 - 1979: K otázce „obolů mrtvých“ u středoevropských Keltů. Numismatický sborník 15, 69–101.
 - 1981: Zum keltischen Totenobolus von Dobian (Lkr. Pöddneck, Bezirk Gera, DDR). Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 1, 617–621.
- Castelin, K. – Waldhauser, J.* 1985: Addenda k nálezu keltských mincí u Dřemčic na Litoměřicko a problém oppida v severozápadních Čechách. Litoměřicko 17–20, 3–42.
- Čaplovič, P.* 1960: Púchovské sídlisko Trniny nad Veľkým Bystercom. Slovenská archeológia 8, 183–216.
- Čižmář, M.* 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténska). In: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada 3, Brno, 380–423.
- 1995: K mincovnictví na keltském oppidu Staré Hradisko. Archeologické rozhledy 47, 614–618.
- Čižmář, M. – Kolníková, E.* 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 261–283.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H.-CH.* 2008: Němčice-Víceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. Germania 86, 655–700.
- Demb ski, G.* 1972: Die keltischen Fundmünzen Österreichs. Numismatische Zeitschrift 87–88, 37–73.
- 1991: Neue Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 31, 5–10.
 - 1994: Überlegungen zu einigen Neufunden von Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 34, 61–73.
 - 1995: Vorrömische und keltische Funde aus dem nordöstlichen Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 35, 65–72.
 - 1996: Die „Rätselhaften Keltenmünzen“ sind antik. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 36, 21–23.
 - 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Wien.
 - 2002a: Die Münzprägung der Boier in Niederösterreich. Folia numismatica 16–17, 3–11.
 - 2002b: Der Geldumlauf in Österreich in vorrömischer und römischer Zeit. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1332, 41–52.
 - 2007: Ein keltischer Prägestempel Typ Roseldorf II. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 47, 164–165.
 - 2008: Zum Geldverkehr in der keltischen Siedlung Roseldorf (Niederösterreich). In: Aktuelle Forschungsbeiträge zur Sonderausstellung im Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich in Asparn/Zaya, 65–69.
 - 2009: Eigenprägung und Fremdgeld – Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralsiedlung Österreichs. Forschung im Verbund Schriftenreihe. Band 102, 87–101.
- Dobesch, G.* 1993: Anmerkungen zur Wanderung der mitteleuropäischen Boier. In: Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte Papyrologie und Epigraphik 8, 9–17.

- 1994: Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista. In: Göbl, R: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien, 51–68.
- 2001: Ceasars Volcae Tectosages in Mitteleuropa. In: Carinthia Romana und die römische Welt. Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag. Klagenfurt, 79–102.
- Drda, P. – Rybová, A. 1997: Keltská oppida v centru Boiohaema. Památky archeologické 88, 65–123.*
- Elschek, K. – Kolníková, E. 1996: Nové nálezy keltských mincí z južného Záhoria. Slovenská numizmatika 14, 213–214.*
- Elschek, K. – Kolníková, E. – Vrabec, M. 2006: Dve nové keltské mince z Lozorna. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004. Nitra, 71–72.*
- Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.*
- Forrer, R. 1968: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. 1.–2. Graz.*
- Gohl, Ö. 1911: Barbár aranyépénzeink. Numizmatikai Közlöny 10, 52–70.*
- Gorini, G. 1999: Il ripostiglio monetale di Enemonzo. In: I Celti in Carnia e nell'arco alpino centro orientale. Tolmezzo, 173–193.*
- Göbl, R. 1972: Material und System. Grundsatzfragen über Konzeption und Konzept der antiken Numismatik. Numismatische Zeitschrift 87–88, 16–25.*
- 1973: Typologie und Chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum. Wien.
- 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.
- Hildebrandt, H. J. 2001: Das latènezeitliche Münzsystem im mittleren Europa. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 48–49 (1998–1999), 7–28.*
- Holzer, V. 2003: Forschungsprojekt Fürstensitz-Keltenstadt „Sandberg“. Archäologie Österreichs 14, 38–45.*
- 2008: Das keltische Kultbezirk in Roseldorf/Sandberg (Niederösterreich). In: Heiligtümer der Druiden. Opfer und Rituale bei den Kelten. In: Aktuelle Forschungsbeiträge zur Sonderausstellung im Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich in Asparn/ Zaya, 33–49.
- Jandrasits, H. 2005: Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. In: Römisches Österreich 28, 129–149.*
- Jansová, L. 1974: Zur Münzprägung auf dem Oppidum von Závist. Památky archeologické 65, 1–33.*
- 1986: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Praha.
- Kellner, H.-J. 1965: Die keltischen Silbermünzen vom „Prager Typus“ (Zur Silberprägung der Boier. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 15, 195–207.*
- 1990: Die Münzfunde von Manching und die keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Stuttgart.
- Koblitz, H. 1910: Funde keltischer Münzen in Karlstein bei Reichenhall und im Kronlande Salzburg. Numismatische Zeitschrift 3, 33–36.*
- Kolníková, E. 1964a: Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. Študijné zvesti AŮ SAV 13, 196–206.*
- 1964b: Nález rímskeho aes grave s keltskými mincami v Nitre. Slovenská archeológia 12, 391–408.
- 1991: Bratislavské keltské mince. Bratislava.
- 1996: Norische Münzen im Oppidum Bratislava und in seinem Hinterland. Slovenská numizmatika 14, 9–57.
- 1998a: Keltské mince v peňažných dejinách Moravy. In: Peníze v proměnách času. Ostrava, 21–33.
- 1998b: Výpoveď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčianskych Bohuslaviciach. Slovenská numizmatika 15, 11–48.
- 1998c: Bratislavské keltské mince vo svetle doterajších poznatkov. Numizmatika 16, 1–13.
- 2000: Napodobovanie keltských „kvinárov pražského typu“ na Slovensku (mince typu Divinka). Numismatické listy 55, 80–83.
- 2001: Keltské (bójske, či vindelické) lopatkovité statéry. Numismatické listy 56, 99–105.

- 2002: Mince z keltského oppida Hostýn. Památky archeologické 93, 272–277.
 - 2003: Fundmünzen in den latènezeitlichen Burgwällen und anderen Höhenlagen in der Slowakei. Slovenská archeológia 51, 223–246.
 - 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56.
 - 2007: Nové nálezy mincí – příspěvek k obrazu doby laténskej na Morave. In: Právěk NR 16 (2006), 437–462.
 - 2008a: Numizmatika. In: Kuzmová, K. (ed.): Klasická archeológia a exaktné vedy. Výskumné metódy a techniky I. Trnava, 67–77.
 - 2008b: Keltské mince v dejinách Slovenska. Zborník Slovenského národného múzea C-2008-História 46, 11–30.
 - 2008c: Münzfunde aus der latènezeitlichen Großsiedlung von Němčice-Víceměřice in Mähren. Germania 86, 13–21.
- Kurz, K.* 2006: Mince starovekého Řecka a Říma. Antická numizmatika. Praha.
- Leicht, M. – Zieglaus, B.* 2000: Ein Münzschatzfund aus dem Oppidum Manching. Das archäologische Jahr in Bayern 1999, 40–43.
- Meduna, J.* 1970: Das keltische Oppidum Staré Hradisko in Mähren. Germania 48, 34–59.
- Militký, J.* 2004: Münzen. In: Karasová, Z. – Schönfelder, M.: Die Funde aus dem Oppidum „Hradiště“ bei Stradonice (okr. Beroun, CZ) im Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 51, 223–226.
- 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): Archeologie pravěkých Čech/7. Doba laténská. Praha, 122–128.
- Musilová, G. – Kolníková, E.* 2009: Bratislavský hrad odkrýva tajomstvá Kelto. Historická revue 20, 12, 58–61.
- Nálezy I/1:* Radoměřský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z.* 1975: Keltské zlaté mince z českých zemí ve střední Itálii. Památky archeologické 66, 383–416.
- 1998: Keltský poklad ze Starého Kolína. Praha.
- Noeske, H.-Ch.* 2008: Anmerkungen zu den nicht-keltischen Fundmünzen aus Němčice-Víceměřice. Germania 86, 22–46.
- Nohejlová-Prátová, E.* 1955: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha.
- Ondrouch, V.* 1958: Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Poklad veľkých strieborných mincí z roku 1942. Bratislava.
- 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Paulsen, R.* 1933: Die Münzprägungen der Boier mit Berücksichtigung der vorboiischen Prägungen. Leipzig/Wien.
- Pieta, K.* 2008: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.
- Pieta, K. – Zachar, L.* 1993: Mladšia doba železná (laténska). In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy, 143–209.
- Pink, K.* 1936: Die Goldprägung der Ostkelten. Wiener prähistorische Zeitschrift 23, 8–40.
- 1974: Die Münzprägung der Kelten und ihrer Nachbarn. 2. ergänzte und verbesserte Auflage, hrsgb. von Robrt Göbl. Braunschweig.
- Polenz, H.* 1982: Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt. Bayerische Vorgeschichtsblätter 47, 27–222.
- Prokisch, B.* 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Linz.
- Rudnicki, M.* 2003: Celtic Coin Finds from a Settlement of the La Tène Period at Pełczyska. Wiadomości Numizmatyczne 47, 175 / Polish Numismatic News VII, 1–24.
- 2004: Złota moneta celtycka z osady w Pełczyskach, woj. świętokrzyskie. In: Monumenta studia gothica 4. Lublin, 392–404.
 - 2009: Nowe znaleziska monet celtyckich z oppidów Staré Hradisko a Třisov. Numismatický sborník 23 (2008), 7–18.

Stuppner, A. 2006: Rund um den Oberleiserberg. Wien.

Venclová, N. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech/7. Doba laténská. Praha.

Zieglus, B. 1995: Der Münzfund von Großbissendorf. Eine numismatisch-historische Untersuchung zu den spätkeltischen Goldprägungen in Südbayern. München.

- 1997: Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7, 213–221.
- 1999: Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz – addenda et corrigenda. In: Trouvailles monétaires de tombes. Actes du deuxième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires. Neuchâtel 1995. Lausanne, 107–117.
- 2000a: Fundmünzen aus Eggfing. Bayerische Vorgeschichtsblätter 65, 39–83.
- 2000b: Der Goldfund. Germania 78, 378–382.

Summary

Eva Kolníková: The Boian coins in centre and contact zones. Contribution to confrontation of numismatic and archaeological chronology of the Late Iron Age.

New coin finds in the centre and contact zones of the Boian settlement changed chronology and precised typology of the Boian coinage presented by the scholars of the first half of the 20th century. These coins were discovered in interesting archaeological context: in important centres of the Late Iron Age, the C1–C2 period, ca BC 250–130 (Němčice nad Hanou, Roseldorf, Nowa Cerekwia); in fortified settlements – oppidi of the LT C2–D2 period, BC 130–50/40 (Stradonice, Hrazany, Závist, Trísov, Staré Hradisko, Hostýn, Bratislava); in rural agricultural and artisan settlements (in the territory of Moravia, Upper and Lower Austria, Lesser Poland, west Slovakia); in graves (older finds from Dobian and Hostomice, from Palárikovo and Bánov in Slovakia); group finds – new or newly analysed ones (e.g. Großbissendorf, Manching, Campiglia Marittima, Starý Kolín, Levice, Bratislava-Castle). Also new finds of the Boian coins without archeological context represent significant contribution. Based on these finds, dating of the beginning of the Boian coinage could be changed from the mid-2nd century BC to the mid-3rd century BC and the peak period could be dated by the 40s BC. Under these circumstances, the striking process and circulation of these coins can be classified in two phases (K. Castelin preferred four periods in connection with decreasing weight and deteriorating quality of these coins) in connection with their archaeological context (LT C1–C2 and LT C2–D2).

The following coins were struck during the older phase (A), see Tab. I:1–7:

- 1/ Imitations of staters struck under Alexander the Great – Athena/ Nike type (the second half of the 3rd century BC) – direct imitations (1a), stylized imitations (1b) and indistinct imitations (1c); (Paulsen 1933, nos. 2–22, 23–40, 48–58) – there is an unsolved problem there: which of these varieties could be regarded as the Boian ones, and if the variety 1c with indistinct image represents the Athena/ Nike type or if it belongs to the category of the Athena Alkidemos group.
- 2/ Athena Alkidemos type, three denominations (Paulsen 1933, nos. 59–111, 112–128, 140–150); numerous finds in the centres of the older phase with supposed production in the first half of the 2nd century BC. There is also an unsolved relationship of these gold coins with the silver so-called upper-Italian drachms with Athena Alkidemos image.
- 3/ Gold coins with strange images (Paulsen 1933, nos. 197–258); there is a suggestion for changing classifications from 'adjoining series' to 'special series' of the Boian coinage; new finds come from Moravia, from the archaeological sites dated back to the first half of the 2nd century BC. The striking place has not been identified yet, the coins appeared – with exception for Moravia – in north-west Bohemia, in Germany and north Austria; existence of smaller deno-

minations points to their belonging to the Boian coinage, as it was in the case of the Athena Alkidemos type.

- 4/ Staters of the protuberance/ torques (torques or stylized head?) type, the Podmokly type respectively (*Paulsen 1933*, nos. 259–268); also specimens with ‘x’ symbol belong to this group (*Paulsen 1933*, nos. 261–265); K. Castelin listed them under the special ‘protuberance/ cross’ type – the ‘x’ symbol does not represent any cross, but indicates a coin struck under the Etrusc standards (?); such coins appeared in the Levice group find (Slovakia) in a vessel dated back to the beginning of the 2nd century BC, which points to the period when the coins could be struck.
- 5/ The protuberance type (*Paulsen 1933*, nos. 269–301), no symbols, probably not struck but cast pieces. These coins appeared mainly in group find (e.g. Großbissendorf, Nádasd, Starý Kolín) dated back to the end of the first half of the 2nd century BC. Their classification under 10 types and interpretation of some accidentally formed elements as zoomorphic motives are unreal.
- 6/ Tetradrachms, drachms, oboli with lyre symbols – concentration of finds in south-west Slovakia (the Celtic centre in Nitra, graves in Palárikovo, Bánov, the Hul group find, Bratislava with no archaeological context) points to potential striking activities in the first half of the 2nd century BC.
- 7/ Group of smaller coins – oboli of the Roseldorf/ Némčice type (0.5–1 g), mostly found in places of the same name; struck probably by mobile striking workshops; they represent the Boian coinage of the first half of the 2nd century BC. Large number of types and varieties.

The following coins were struck during the later phase (Ba-b), see Tab. II:1–5, Tab. III:6:

- 1/ Staters of the protuberance/ mussel depression type (*Paulsen 1933*, nos. 302–356, 389–398), a new phase of production of the same workshop as in the case of A5 (?) or another workshop (?); they appeared in group finds together with coins of the A5 type (Nádasd) and also in territory of oppidi (Stradonice, Staré Hradisko); end of the first half or beginning of the second half of the 2nd century BC (?).
- 2/ Staters of the mussel type (*Paulsen 1933*, nos. 357–388, 678–694); only the form is of the mussel character, with astral symbols. They appeared mainly in the oppidi of Stradonice and Staré Hradisko; struck probably between the end of the 2nd century BC and the mid-1st century BC. In the oppidum of Bratislava, these staters were struck bearing the following legends: ‘BIATEC’ and ‘NONNOS’.
- 3/ Types with abstract symbols, small gold coins – 1/3-, 1/8- and 1/24-staters (*Paulsen 1933*, nos. 151–166, 405–481, 493–554), independent types or connection with the staters of the mussel type (?); the first half of the 1st century BC. They appeared in the territory of oppidi.
- 4/ Quinars of the Prague type, scarce appearance in the Bohemian and German territory; it is questionable if struck in the Boian milieu, they belong to the German quinar milieu more probably; the first half of the 1st century BC.
- 5/ Small silver coins – oboli (up to 0.5 g), struck in several oppidi by mobile striking workshops; based on their iconographic differences, they were classified as of the Stradonice, Staré Hradisko and Karlstein types; the second and third quarter of the 1st century BC.
- 6/ The Bratislava type – staters of the mussel type bearing the following legends: ‘BIATEC’ and ‘NONNOS’ (*Paulsen 1933*, nos. 695–701), tetradrachms, didrachms, drachms with inscriptions ‘BIATEC’ – 15 types (*Paulsen 1933*, nos. 711–828, 829–830, 831–939); struck at the Bratislava oppidum circa 70–40 BC; 8 group finds in Bratislava (Slovakia); found also in Austria, Hungary, Romania, Bohemia and other countries.

The Boian coinage ceased to exist in result of the political and economic crisis caused by the Boian-Dacian war (44–41/40 BC), when the Boians sustained decisive defeat.

English summary by V. Novák

KELTSKÉ A ANTICKÉ MINCE Z OPPIDA HRADIŠTĚ U STRADONIC V BÝVALÉ FÜRSTENBERSKÉ SBÍRCE NA HRADĚ KŘIVOKLÁT A V DONAUESCHINGEN

Jiří MILITKÝ

Úvod

Oppidu Stradonice (okr. Beroun), situovanému na vrchu Hradiště nad soutokem Habrovského potoka s řekou Berouňkou, je dlouhodobě věnována značná archeologická pozornost (souhrnně např. *Píč 1903*; *týž 1906*; *Rybová – Drda 1994*; *Waldhauser 2001*, 464–465; *Venclová 2008 /ed./*, 30–46; ke sklárství: *Venclová 1990*). Mimořádný význam pro pochopení pozdně laténské tzv. oppidální civilizace (LT C2/D1a–D2, asi 150/120–50/30 před Kristem) mají také tamní nálezy mincí,¹ které díky stovkám registrovaných exemplářů² řadí tuto lokalitu mezi nejvýznamnější ve střední Evropě. Paradoxně však dosud jediný ucelený průřez celým spektrem zdejších mincovních nálezů představuje práce J. L. Píče (1903, 9–31), která je však v současnosti z numismatického hlediska již zcela překonána. Nejobsáhlejší soubor mincí ze Stradonic je zahrnut v publikaci R. Paulsena (1933). S ohledem na typologické zaměření této práce jsou však zde prezentovány především zlaté bójské mince a stříbrné oboly typu Stradonice jsou zde zastoupeny pouze malým výběrem. Přesto však Paulsenova práce představuje dodnes nejdůležitější zdroj informací o zdejší mincovní produkci.

Nové komplexní vyhodnocení stradonického mincovního materiálu není možné bez předchozího shromáždění dochovaných mincí, rozptýlených do řady domácích i zahraničních veřejných i soukromých sbírek. Některé starší soukromé kolekce popsal již H. F. v. Koblitz (1918). V novější době byly nepočtené soubory mincí ze Stradonic zveřejněny v rámci publikací keltských ražeb z muzejních sbírek v Teplicích (*Klusáčková 1990*), v Českých Budějovicích (*Militký 1996*) a v Plzni (*Militký 2000*). Důležitým počinem bylo zveřejnění keltské mincovní sbírky z vídeňského mincovního kabinetu, kde jsou stradonické nálezy zastoupeny více než 30 exempláři (*Dembksi 1998*). Samostatně byla publikována také kolekce uložená v Römisch-germanisches Zentralmuseum v Mohuči (*Militký 2004*) a zlaté mince z německých sbírek zveřejnil A. Hartmann (1985). Bohužel jen zcela ojediněle byly zatím publikovány nové nálezy mincí získané pomocí detektorů kovu (*Waldhauser 1995*, 423–424, obr. 3:1–5).

V tomto příspěvku jsou prezentovány dvě kolekce stradonických mincí, přičemž křivoklátská sbírka dosud zcela unikala numismatické evidenci. Sbíрка z Donaueschingen z literatury známa je, nicméně je dobré ji znovu připomenout. Kromě některých nových

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci řešení vědeckého projektu „Mincovnictví na českých oppidech doby laténské“ finančně podporovaného Grantovou agenturou České republiky (registrační č. P405/10/1588). Cílem tohoto projektu je mj. celkové zpracování stradonického mincovního souboru.

² V současné době je z této lokality autorovi příspěvku známo přes 1800 fyzicky existujících mincí, avšak tento počet není bezpečně konečný a navíc nezahrnuje nedochované exempláře z depotu objeveného v roce 1877 (souhrnně: *Nálezy I/1*, 44–45, č. 28), který obsahoval možná až 700 zlatých mincí.

zjištění týkajících se stradonických mincí jde o kolekci, která má stejné kořeny jako sbírka křivoklátská, neboť obě byly součástí rodových sbírek knížat z Fürstenbergu.

Bývalé Knížecí Fürstenberské muzeum Křivoklát

Historie a nálezové okolnosti souboru keltských a antických mincí

Ve sbírkách hradu Křivoklát (do roku 1929 Knížecí Fürstenberské muzeum; dnes majetek Národního památkového ústavu – územního odborného pracoviště středních Čech v Praze)³ je uložena mj. menší numismatická sbírka, ve které jsou zastoupeny ve valně většině mince bez udání nálezové provenience.⁴ V rámci tohoto fondu je deponována také kolekce 46 keltských a antických mincí, které by podle inventárních údajů měly pocházet ze Stradonic, patrně z areálu oppida. Tato kolekce, přes svůj značný význam, nebyla až na ojedinělé zmínky dosud vůbec publikována (*Nálezy I/1*, 45–46, č. 29).

O detailech získání celé sbírky nevíme prakticky nic a totéž platí i o sledovaných mincích. Existenci křivoklátské kolekce, ve které již byly zřejmě zastoupeny i keltské mince, zmiňuje F. X. Beneš (1874–1878, 77). Jádro dnešní křivoklátské sbírky nálezů ze Stradonic bylo zřejmě získáno nákupem asi na počátku 80. let 19. století. Tolik lze odvodit ze zmínky J. L. Píče (1903, 1–2), který uvedl, že po roce 1877, kdy byl na stradonickém oppidu nalezen depot zlatých mincí, se po tři roky cíleně kopalo po celém povrchu oppida. Kromě hledání zlata byly cílem také zvířecí kosti, používané na výrobu spondia. Při kopání však byly nacházeny rovněž četné archeologické nálezy a mince, které byly průběžně prodávány. Takto vznikla řada kolekcí obsahujících také keltské a antické mince. Z nich lze jmenovat sbírku Š. Bergera,⁵ K. Buchtely,⁶ W. Grosseho⁷ nebo dnes neznámou sbírku kladenského hodináře E. Lorbera.⁸ Mezi jinými J. L. Píč výslovně zmínil také knížecí Fürstenberské muzeum, kam se část stradonických nálezů dostala (*Píč 1903*, 2).

Je tedy velmi pravděpodobné, že většina mincí z křivoklátské kolekce byla zřejmě nalezena v letech 1877–1880. Bohužel původní dokumentace, pokud vůbec existovala, ke sbírce chybí. Inventární knihy, ve kterém jsou zapsány mince a další nálezy jako Stradonice, vznikly až dlouho po prodeji hradu československému státu v roce 1929 (*Mašek 1999*, 84)⁹ a není známo z jakého zdroje informací byly lokalizace převzaty.¹⁰

³ Vedení této instituce jsem s díky zavázán za poskytnutí materiálu k publikaci.

⁴ Řecké a římské mince zastoupené v kolekci zřejmě nebyly (alespoň v drtivé většině) nalezeny na domácím území. Naopak řada raně středověkých až raně novověkých ražeb naopak mohla být objevena jako součásti depotů i jednotlivě na českém území, zvláště v širším okolí hradu, avšak jejich původ dnes již nelze zjistit. Přítomnost mincí 18. a 19. století naznačuje, že celá sbírka byla budována, spíše náhodně, jako nepřítomnost systematický průřez dobovými platidly od antiky po 19. století.

⁵ V roce 1898 byla zakoupena pro prehistorickou sbírku NM Praha.

⁶ V roce 1922 byla zakoupena pro prehistorickou sbírku NM Praha. Šlo o sbírku, která původně patřila E. Mikšovi a keltské mince z této kolekce publikoval H. F. v. Koblitz (1918, 98–110). V této sbírce byly nepochybně také mince nalezené před rokem 1877, dnes je však nelze vyčlenit.

⁷ V roce 1881 byla zakoupena do Naturhistorisches Museum ve Vídni (*Michálek 1999*, 1, č. 20).

⁸ Soupis kolekce publikoval H. v. Koblitz (1918, 100).

⁹ Posledním majitelem hradu byl Maxmilian Egon z Fürstenbergu (1863–1941).

¹⁰ Inventární knihy vznikly zřejmě až po 2. světové válce, mince jsou zde uvedeny pod čtyřmístnými, dnes starými inventárními čísly. V 80. letech 20. století celý sledovaný soubor nově zaevidovala Z. Nemeškalová-Jiroudková (tato čísla začínají signaturou KT).

S tímto problémem se potýká především rozsáhlá archeologická sbírka,¹¹ neboť většina předmětů je v evidenčních knihách vedena jako Stradonice, ačkoliv je dosti pravděpodobné, že některé z nich mohly být nalezeny i na jiných lokalitách. Jádru souboru však nepochybně z oppida Stradonice skutečně pochází.

Lze tedy předpokládat, že přinejmenším většina keltských stradonických mincí v křivoklátské sbírce pochází z doby po objevu zlatého pokladu v roce 1877.¹² Uvedenou dobu akumulace potvrzuje i přítomnost dobových falz (č. 47–51).¹³ Tyto dnes až úsměvné podvrhy byly nabízeny k prodeji patrně společně s originály a zřejmě ve stejné době se dostaly také do sbírky Štěpána Bergera. Jeden z typů je zastoupen navíc v obou sbírkách (č. 51; *Píč 1903*, tab. II:42). Je velká škoda, že zatím neznáme písemné prameny k nákupu křivoklátské archeologické sbírky. Tato kolekce představuje jeden z důležitých souborů stradonických nálezů, který paradoxně dodnes téměř uniká pozornosti odborné veřejnosti.¹⁴

V souvislosti se křivoklátskou hradní sbírkou je vhodné stručně připomenout historii Křivoklátu od 18. století. Hrad získal roku 1716 Josef Vilém Arnošt z Fürstenbergu (1699–1762) sňatkem s Marií Annou z Waldštejna (1709–1756) a v majetku knížat z Fürstenbergu zůstal až do roku 1929 (např. *Mašek 1999*, 82–84). Za života Karla Egona z Fürstenbergu (1729–1787) byl u obce Podmokly (okr. Rokycany) objeven známý depot zlatých keltských mincí (např. *Voigt 1771*; *Nálezy I/1*, 59–60, č. 92; *Arnold – Castelin 1972–1975*; *Sklenář 1992*, 172–173, č. 555/1), který byl právě na Křivoklátu soustředěn a ze kterého se zde dochoval okraj římského bronzového kotle (typ *Eggers 1951*, Taf. 4:20). Karel Egon byl velkým podporovatelem věd a umění,¹⁵ nicméně téměř celý podmokelský poklad nechal roztavit a z části takto získaného zlata dal razit svoje dnes velmi vzácné dukáty s letopočtem 1772 (*Eltz – Strohmeyer /Hrsg./ 1994*, 426–427, 429, č. III/53a–b; *Polívka 2000*, 41).¹⁶ Pouze nepatrné množství keltských mincí z tohoto pokladu se dostalo do různých evropských veřejných i soukromých sbírek.¹⁷

V této souvislosti se nabízí otázka, jestli některé ze zlatých ražeb z křivoklátské kolekce nemohou ve skutečnosti pocházet z podmokelského nálezu. Svědectví pro hledání odpovědi na tuto otázku přináší samo složení křivoklátské sbírky. Podmokelský

¹¹ J. L. Píč (1903, 2, 57) zmiňuje existenci Knížecího Fürstenberského muzea na Křivoklátě, jehož součástí byla také archeologická sbírka. Až na ojedinělé výjimky, např. závěs ze Skryjí (*Píč 1903*, 57, obr. 7) či okraj bronzového kotle z Podmokel (*Píč 1903*, 23–24, obr. 4a–b), nebyla dosud publikována.

¹² Teoreticky nelze vyloučit, že některé z mincí mohly být nalezeny i dříve (*Beneš 1874–1878*, 77). Dvě zlaté dnes neznámé mince z majetku Josefa Viléma Arnošta z Fürstenbergu byly nalezeny v areálu oppida již roku 1760 (*Pošvář 1965*) a nález z doby okolo roku 1840 (č. 53–57) byl uložen ve sbírce v Donaueschingen (*Píč 1903*, 13–15, č. 1–2, 4).

¹³ Dobová falza jsou zahrnuta do katalogu jako dobový doklad výroby „archeologických“ nálezů; podobné podvrhy jsou zastoupeny také v archeologické sbírce a setkáme se s nimi i ve sbírkách Národního muzea. Falza tak dnes představují zajímavou epizodu z dějin bádání o oppidu Stradonice.

¹⁴ Křivoklátskou archeologickou sbírkou se doposud nejintenzivněji zabýval PhDr. P. Sankot, jemuž jsem zavázán za pomoc i poskytnutí řady dosud nepublikovaných informací. Zároveň nelze vyloučit, že některé údaje objasňující její vznik a budování mohou být obsaženy archivních fondech hradu Křivoklát.

¹⁵ Vzťah Karla Egona k vědám a umění výmluvně ilustruje dodnes dochovaná knihovna obsahující přes 20.000 svazků, ke které kníže osobně vytvořil pětisvazkový katalog (*Mašek 1999*, 83).

¹⁶ Existují dvě varianty – se jménem v podobě FYRSTENBERG a FÜRSTENBERG.

¹⁷ Ačkoliv je podmokelský nález jedním z nejcitovanějších středoevropských depotů doby laténské, dochované exempláře v rádech desítek kusů souhrnně podchytil pouze R. Paulsen (1933) a jeho nové kritické zhodnocení stále postrádáme.

poklad obsahoval zřejmě nesmírně pestré spektrum zlatých mincí¹⁸ a zastoupeny zde byly všechny nominály – tj. statéry, jejich 1/3, 1/8 i 1/24. Skutečnost, že v křivoklátské kolekci zcela chybí statéry a v poměru 4:8:1 jsou zde zastoupeny pouze jejich díly (1/3, 1/8 a 1/24statéru), včetně přítomnosti čtyř suberátů (č. 1, 3–4 a 10), svědčí prakticky jednoznačně o původu ze Stradonic. Podobné spektrum zlatých ražeb je totiž známo i z jiných, doposud v úplnosti nezveřejněných, stradonických mincovních kolekcí. Navíc zlaté mince jsou v křivoklátské sbírce doprovázeny stříbrnými a bronzovými ražbami, početně zastoupenými i v jiných souborech z této lokality.

Katalog mincí

Dochovaný materiál

ČECHY, Bójové

AE zlatem plátovaná (?) 1/3statéru (suberát) – pozdní emise typu Athéna-Alkis, série: Castelin (1965) AA-IV:10

Av.: konvexní, ve středu umístěný hladký nepravidelný dvojlaločný hrbol

Rv.: mírně konkávní, dva nevýrazné protilehlé hrboly, dole špatně zřetelné linie

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 6:103–105.

1. 1,092 g; 10,9/11,5 mm; síla 2,5 mm; oblý okraj; plátování místy otřelé (inv. č. KT 25 / 1.269)

XRF (č. m. 14.400):¹⁹ Cu 6,2; Au 78,8; Hg 14,6; Ag 1,0; Sn 1,2; Sb 0,1

AV 1/3statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VI:16

Av.: konvexní, excentricky umístěný hladký zhruba kruhový hrbol, na okolní ploše nevýrazné vrásky

Rv.: konkávní, dva oválné protilehlé hrboly propojené vodorovnou linií, při dolním okraji pravého hrbolu dvě rovnoběžné vodorovné linie, dole čtyři šikmé linie, z nichž obě krajní jsou ve tvaru obráceného šikmého Y, po obvodu klikatka (nevýrazný dvojráz)

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 22:467 (rv. stejné razidlo); *Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 98, č. 67 (patrně stejná razidla).

2. 2,317 g; 11,5/10,4 mm; síla 2,7 mm; oblý okraj; v ploše rv. vrypy (inv. č. KT 30 / 1.274)

XRF (č. m. 14.403): Cu 1,1; Au 96,1; Ag 2,8

AE (?) zlatem plátovaná 1/3statéru (suberát) mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VI:16

Av.: konvexní, ve středu umístěný zhruba lichoběžníkovitý hladký hrbol

Rv.: mírně konkávní, dva oválné protilehlé hrboly, pod pravým vodorovná linie, dole špatně zřetelné šikmé linie, po obvodu klikatka

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 20:424–425; *Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 92–93, jako č. 17–27.

3. 1,970 g; 10,8/10,1 mm; síla 2,5 mm; oblý okraj (inv. č. KT 29 / 1.273)

XRF (č. m. 14.401): Cu 0,3; Au 97,3; Ag 2,2; Sn 0,2

-, Av.: mírně konvexní, ve středu umístěný zhruba čtvercový hladký hrbol

Rv.: mírně konkávní, dva oválné protilehlé hrboly, pod pravým špatně zřetelná vodorovná linie, dole čtyři šikmé linie, z nichž levá krajní ve tvaru obráceného šikmého Y, po obvodu klikatka

¹⁸ Odhaduje se, že v depotu bylo zastoupeno asi 5.000–10.000 zlatých mincí o hmotnosti 30–50 kg.

¹⁹ Všechna měření provedl RNDr. Jaroslav Frána, CSc. z ústavu Jaderné fyziky AV ČR v Řeži u Prahy.

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 20:424–425; *Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 92–93, jako č. 17–27.
4. 1,090 g; 11,4/10,2 mm; síla 2,1 mm; hraněný okraj; plátování z nápadně bledého zlata
(inv. č. KT 31 / 1.275)

XRF (č. m. 14.399): Cu 1,9; Au 49,7; Ag 48,4

AV 1/8statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-V:14

Av.: konvexní, nepravidelný hladký výrazně ohraničený dvojlaločný podélně dělený hrbol (stylizovaná hlava doprava), okolní plocha hladká

Rv.: mírně konkávní, spojený dvojlaločný hrbol lemovaný po obvodu nevýraznými krátkými hrotitými paprsky, dole dvě vodorovné špatně zřetelné částečně se překrývající dvě trojice kuliček

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 24:491.

5. 0,920 g; 8,4/7,8 mm; síla 1,8 mm; oblý okraj (inv. č. KT 24 / 1.268)

XRF (č. m. 14.404): Cu 0,4; Au 96,2; Ag 3,4

-, Av.: mírně konkávní, ve středu umístěný podélně dělený hrbol nepravidelně srdčitého tvaru

Rv.: téměř plochý, oblý trojúhelník s mělkou kruhovou středovou jamkou lemovaný osmi hrotitými paprsky, dole jedna vodorovná trojice kuliček

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 24:492.

6. 0,989 g; 7,2/8,9 mm; síla 1,8 mm; oblý okraj (inv. č. KT 23 / 1.267)

XRF (č. m. 14.410): Cu 0,3; Au 98,3; Ag 1,4

AV 1/8statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VI:17

Av.: konvexní, mírně excentricky umístěný hladký, zhruba oválný výrazně ohraničený hrbol, okolní plocha je pokryta vrásami

Rv.: konkávní, trojúhelník lemovaný osmi paprsky, dole dvě vodorovné trojice kuliček

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 25:531.

7. 0,904 g; 8,1/8,7 mm; síla 2,2 mm; oblý okraj (inv. č. KT 26 / 1.270)

XRF (č. m. 14.406): Cu 0,8; Au 96,8; Ag 2,4

-, Av.: konvexní, excentricky umístěný hladký, zhruba trojúhelníkovitý výrazně ohraničený hrbol, okolní plocha je jemně zvlněná

Rv.: konkávní, trojúhelník lemovaný osmi paprsky, dole dvě vodorovné trojice kuliček, silně opotřebované razidlo, ve středu plochy probíhá obloukovitá prasklina razidla

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 24:511.

8. 0,875 g; 8,1/8,3 mm; síla 2 mm; oblý okraj (inv. č. KT 22 / 1.266)

XRF (č. m. 14.409): Cu 1,2; Au 95,2; Ag 3,6

-, Av.: sekundárně zploštělý, nečitelný

Rv.: sekundárně zploštělý, špatně zřetelný trojúhelník lemovaný osmi paprsky, dole téměř nezřetelná vodorovná trojice kuliček

Lit.: –

9. 0,745 g; -/- mm; síla 0,7 mm – druhotně zploštělý (inv. č. KT 21 / 1.265)

AE (?) zlatem plátovaná 1/8statéru (suberát)

Av.: konvexní, bez ohraničeného hrbolu, plocha je pokryta nepravidelnými vrásami

Rv.: konkávní, trojúhelník lemovaný nejasným počtem paprsků, kuličky dole nečitelné

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 25:557.

10. 0,465 g; 8,2/8,9 mm; síla 1,7 mm; oblý okraj; plátování z nápadně bledého zlata (inv. č. KT 32 / 1.276)

XRF (č. m. 14.402): Cu 1,1; Au 47,8; Ag 51,1

AV 1/8statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VII:19

Av.: konvexní, bez ohraničeného hrbolu, plocha je pokryta nepravidelnými vrásami

Rv.: výrazně konkávní, špatně zřetelný trojúhelník lemovaný nejasným počtem paprsků, dole zřetelná pouze jedna trojice výrazných kuliček

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 25:537.

11. 0,864 g; 9,5/9,5 mm; síla 2,3 mm; oblý okraj (inv. č. KT 27 / 1.271)

XRF (č. m. 14.407): Cu 1,2; Au 91,3; Ag 7,5

AV 1/8statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VII:19 (?)

Av.: konvexní, bez ohraničeného hrbolu, část plochy je pokryta nepravidelnými vráskami, část plochy je hladká

Rv.: konkávní, jen částečně zřetelný trojúhelník lemovaný nejasným počtem paprsků (čitelná pouze horní partie obrazu), kuličky dole nečitelné, v ploše výrazná prasklina razidla

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 25:537–538 (?).

12. 0,838 g; 9,5/10,5 mm; síla 1,8 mm; oblý okraj (inv. č. KT 28 / 1.272)

XRF (č. m. 14.408): Cu 0,9; Au 86,0; Ag 10,1

AR obol, typ Stradonice, skupina: A

Av.: konvexní, hlava s krkem, se zřetelným obličejem a s polokulovitou čapkou či účesem doleva, nevýrazná členka přechází do uzle (?) za hlavou

Rv.: konkávní, koník doleva, hlava s tělem plynule propojena, hřívá nezřetelná, ocas nezřetelný, nohy s drobnými kuličkami

Lit.: *Prokisch 1993*, 27, č. A.37 (av. stejné razidlo).

13. 0,390 g;²⁰ 7,5/8,0 mm; síla 1,6 mm; 3 h; olámaný (inv. č. KT 44 / 2.533)

AR obol, typ Stradonice, skupina: B

Av.: konvexní, hlava doleva se zřetelným obličejem, výrazné kuličkovité oko, z čela vybíhá šikmá linie zakončená tečkou, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů, pod hlavou rovná linie – asi náznak *torquesu* (?)

Rv.: konkávní, koník doleva, hřívá z drobných kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas je tvořen kuličkou z níž vidlicovitě vybíhají dvě linie, nohy s kuličkami

Lit.: av.: *Píč 1903*, tab. II:61; rv.: *Paulsen 1933*, Taf. 26:574.

14. 0,205 g; -/8,0 mm; síla 1,2 mm; 4,5 h; olámaný (inv. č. KT 36 / 2.525)

-, Av.: konvexní, hlava doleva s výrazným kuličkovitým okem, výrazně dlouhé stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů

Rv.: konkávní, koník doleva, hřívá nezřetelná, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

²⁰ Kurzívou jsou označeny hmotnosti olámaných exemplářů.

Lit.: *Pič 1903*, tab. II:56.

15. 0,343 g; 6,5/6,5 mm; síla 1,6 mm; 9 h (inv. č. KT 43 / 2.532)

-, Av.: hlava doleva, oko nečitelné, výrazně dlouhé stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů

Rv.: koník doleva, hřiva nezřetelná, kulička hlavy a těla jsou samostatné, z ocasu zřetelná pouze kulička, nohy s kuličkami

Lit.: –

16. 0,304 g; 8,0/6,5 mm; síla 1,7 mm – druhotně zploštěný; 3 h (inv. č. KT 39 / 2.528)

-, Av.: hlava doleva s výrazným kuličkovitým okem, dole oblá linie – asi náznak *torquesu* (?), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů

Rv.: koník doleva, hřiva z výrazných kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: –

17. 0,482 g; 8,8/8,2 mm; síla 1,5 mm – druhotně (?) zploštěný; 3 h (inv. č. KT 14 / 1.257)

XRF (č. m. 14.411): Cu 2,5; Au 0,4; Ag 97,1

-, Av.: hlava doleva, oko nečitelné, výrazně dlouhé stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů

Rv.: koník doleva, hřiva z jemných kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas je tvořen linií a kuličkou z níž vybíhají vidlicovitě dvě linie, nohy s kuličkami

Lit.: –

18. 0,359 g; 8,5/9,3 mm; síla 1,3 mm – druhotně zploštělý; 6 h (inv. č. KT 9 / 1.252)

XRF (č. m. 14.412): Cu 3,2; Au 0,5; Pb 0,3; Ag 96,0

AE stříbrem plátovaný obol (suberát)

Av.: konvexní, hlava doleva s výrazným kuličkovitým okem, výrazně dlouhé stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným rovným pásem oválů

Rv.: konkávní, koník doleva, hřiva z jemných kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: av.: *Paulsen 1933*, Taf. 26:582.

19. 0,135 g; -/7,3 mm; síla 1,4 mm; 9 h; olámaný (inv. č. KT 38 / 2.527)

AR obol, typ Stradonice, skupina: C

Av.: konvexní, hlava se zřetelným obličejem doleva, dole mírně oblá linie – náznak *torquesu* (?), výrazné kuličkovité oko je propojeno tenkou linií s kuličkou nosu, ústa tvoří dvě kuličky, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny rovnou linií, vpravo za hlavou náznak perlovce

Rv.: konkávní, koník doleva, hlava a krk špatně zřetelné, přední kulička těla je propojena silnou linií s kuličkou hlavy, ocas je tvořen linií a velkou kuličkou z níž vybíhají dvě linie

Lit.: av.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 26:582.

20. 0,550 g; 8,2/8,8 mm; síla 2,0 mm; 7,5 h (inv. č. KT 1 / 1.243)

XRF (č. m. 14.416): Cu 2,2; Au 0,1; Pb 0,3; Ag 94,4

-, Av.: mírně konvexní, excentricky hlava doleva, obličej mimo mincovní plochu, dole rovná linie zakončená kuličkou – náznak *torquesu* (?), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny oblou linií perlovce

Rv.: konkávní, koník doleva, hřívá z kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: –

21. 0,347 g; -/- mm; síla 1,2 mm; 3 h; olámaný (inv. č. KT 37 / 2.526)

AR obol, typ Stradonice, skupina: D

Av.: konvexní, hlava doleva s výrazným kuličkovitým okem vsazeným do negativní plochy, dole rovná linie – náznak *torquesu* (?), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy, za hlavou náznak perlovce

Rv.: konkávní, koník doleva, drobné hrotité uši, hřívá z kuliček, přední kulička těla přechází v krk, nohy s kuličkami, nad koníkem kroužek s tečkou uprostřed

Lit.: –

22. 0,491 g; 6,8/7,8 mm; síla 1,9 mm; 9 h (inv. č. KT 16 / 1.259)

XRF (č. m. 14.413): Cu 0,6; Au 1,0; Pb 0,1; Ag 98,3

-, Av.: konvexní, hlava doleva s výrazným kuličkovitým okem vsazeným do negativní plochy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy

Rv.: konkávní, koník doleva, bez uší a hřívky, přední kulička těla a hlavy samostatné, nohy s kuličkami

Lit.: –

23. 0,469 g; 7,7/7,5 mm; síla 1,8 mm; 9 h (inv. č. KT 18 / 1.261)

XRF (č. m. 14.414): Cu 1,6; Au 0,1; Pb 0,6; Ag 97,7

AR obol, typ Stradonice, skupina: E

Av.: mírně konvexní, silně stylizovaný obličej z kuliček, dole *torques* (?) zakončený kuličkou, v zadní části hlavy tři tečky a tři ovály

Rv.: konkávní, koník doleva, hřívá z výrazných kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: –

24. 0,341 g; -/9,0 mm; síla 1,2 mm; 12 h; olámaný (inv. č. KT 42 / 2.531)

AR obol, typ Stradonice, skupina: F

Av.: konvexní, plocha je pokryta nepravidelnými body – patrně zbytky hlavy

Rv.: konkávní, koník doleva, v místech hlavy vada razidla, hřívá z jemných kuliček, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: *Paulsen* 1933, Taf. 26:572.

25. 0,393 g; 7,4/7,7 mm; síla 1,5 mm (inv. č. KT 45 / 2.534)

-, Av.: nevýrazný nepravidelný hrbol lemovaný nepravidelnými liniemi

Rv.: koník nejasné kresby doleva, hřívá nezřetelná, ocas mimo mincovní plochu, nohy nezřetelné

Lit.: –

26. 0,341 g; -/9,2 mm; síla 1,2 mm – druhotně zploštělý; olámaný (inv. č. KT 40 / 2.529)

AR obol, typ Stradonice, skupina: G

Av.: konvexní, dvě výrazné tečky propojené linií (?)

Rv.: konkávní, koník doleva, čitelné pouze kuličky těla a nohy s kuličkami

Lit.: av.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 26:576.

27. 0,294 g; 8,1/- mm; síla 1,4 mm; oblý, odlomený okraj (inv. č. KT 13 / 1.256)

AR obol, typ Stradonice, skupina: H

Av.: plochý, hladký

Rv.: plochý, koník doleva, hřívá nezřetelná, přední kulička těla přechází v krk, ocas mimo mincovní plochu, nohy s kuličkami

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 26:592.

28. 0,209 g; 8,0/7,4 mm; síla 1,0 mm (inv. č. KT 41 / 2.530)

AR obol, typ Stradonice, skupina: ?

Av.: ?

Rv.: konkávní, koník doleva, hlava, hřívá a krk nečitelné, bez ocasu, nohy s kuličkami

Lit.: -

Kom.: Mince je vsazena jako aplikace do falza náramku z doby po roce 1877 (inv. č. KT 35) – čitelný je pouze rub (obr. 3).

29. 7,6/8,0 mm (k inv. č. KT 35 / 1.989)

AR obol, typ Stradonice/Karlstein

Av.: výrazně konvexní, trojúhelníkovitý, výrazně ohraničený hrbol, okolní plocha zvlněná

Rv.: výrazně konkávní, koník doleva, hřívá z kuliček, výrazné hrotité uši, přední kulička těla přechází v hlavu, ocas je tvořen linií a velkou kuličkou z níž vybíhají dvě linie, nohy s kuličkami

Lit.: *Píř 1903*, jako tab. II:71.

Kom.: Mince byla vsazena jako aplikace do falza náramku z doby po roce 1877 (inv. č. KT 34) – dnes je vypadlá.

30. 0,395 g; 9,8/9,5 mm; síla 1,7 mm (k inv. č. KT 34 / 1.987)

XRF (č. m. 14.417): Cu 2,4; Au 0,4; Pb 0,2; Ag 97,0

-, Av.: výrazně konvexní, bez ohraničeného hrbolu, plocha je jemně zvlněná

Rv.: výrazně konkávní, koník doleva, krk a hlava tvořeny pouze náznakem tenkou linií, nohy s kuličkami

Lit.: -

31. 0,445 g; 8,6/9,1 mm; síla 1,5 mm; olámaný (inv. č. KT 6 / 1.249)

XRF (č. m. 14.415): Cu 5,0; Au 0,7; Pb 0,2; Ag 94,1

-, Av.: výrazně konvexní, nevýrazný nepravidelný hrbol lemovaný nepravidelnými liniemi

Rv.: výrazně konkávní, koník doleva, přední kulička a výrazně malá kulička hlavy spojeny tenkou linií, nohy s kuličkami, ocas nezřetelný

Lit.: -

32. - g; -/9,1 mm; rozlomena, asi 15 % chybí (inv. č. KT 47+48 / 2.535)

AR obol, typ Stradonice/Karlstein (?)

Av.: ?

Rv.: výrazně konkávní, koník doleva, hřívá z kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas je tvořen linií a velkou kuličkou, nohy s kuličkami

Lit.: *Příč 1903*, jako tab. II:71.

Kom.: Mince je vsazena jako aplikace do falza náramku z doby po roce 1877 (inv. č. KT 35) – čitelný je pouze rub (obr. 3).

33. 9,3/9,3 mm (k inv. č. KT 35 / 1.989)

MORAVA, Bójové

AV 1/24statéru – série: Castelin (1965) AA-IV:12 (?)

Av.: konvexní, bez ohraničeného hrbolu, plocha je jemně zvlněná

Rv.: konkávní, trojúhelník s nedotaženými konci, uvnitř nepravidelné tečky, dole oblouk zakončený malými tečkami, případně jemné linie po stranách nečitelné

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 7:159 var.

34. 13. 0,261 g; 7,7/7,7 mm; síla 2,5 mm; oblý okraj; plátování místy otřelé (inv. č. KT 33 / 1.280)

XRF (č. m. 14.405): Cu 0,8; Au 89,4; Ag 9,8

AR obol, typ Staré Hradisko

Av.: hlava doleva s nezřetelným obličejem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou seskupeny v oblé linii a odděleny oblým diadémem tvořeným pásem oválů

Rv.: stylizovaný koník doleva, špatně zřetelný

Lit.: –

35. 0,474 g; 9,0/8,3 mm; síla 1,4 mm – druhotně zploštělý; 3 h (inv. č. KT 17 / 1.260)

JIŽNÍ BAVORSKO, Vindelikové

AE statér (suberát), skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 1:II D

Av.: konvexní, stylizovaná ptačí hlava doleva mezi dvěma kuličkami, okolo neuzavřený věnec zakončený za hlavou kuličkami

Rv.: konkávní, torques, uvnitř pět kuliček, vlevo na vnitřní straně torquesu dva trojúhelníky

Lit.: *Kellner 1990*, 173, 176, jako č. 1962 a 1980, jako Taf. 50:1962 a 1980 (ale AV).

36. 4,171 g; 18,1/16,7 mm; síla 4,8 mm; jemná zelená patina (inv. č. KT 8 / 1.251)

XRF (č. m. 14.398): Fe 2,6; Cu 85,9; Zn 5,0; Pb 3,9; Ag 0,4; Sn 1,5; Sb 0,1

AR kvinár, vrtulovitý typ, skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 5:E

Av.: vrtulovitá roseta se čtyřmi tečkami do čtverce uprostřed

Rv.: koník doleva, hřívá z výrazných kuliček, nahoře kroužek s tečkou ze kterého vybíhají dvě oblé linie zakončené tečkami a rovná linie zakončená tečkou a dvěma volnými tečkami po stranách

Lit.: *Kellner 1990*, 71–72, č. 219–226, Taf. 11:219–226.

37. 1,864 g; 13,5/13,0 mm; síla 2,0 mm (inv. č. KT 19 / 1.262)

XRF (č. m. 14.418): Cu 2,7; Au 1,0; Pb 0,5; Ag 95,8

AE stříbrem plátovaný kvinár (suberát), vrtulovitý typ (?)

Av.: zcela nečitelný

Rv.: téměř nečitelný koník doleva

Lit.: –

38. 1,174 g; 13,8/13,8 mm; síla 1,4 mm; hnědozelená patina, stopy příčného dělení sekáním (inv. č. KT 5.639 / 2.537)

SEVEROZÁPADNÍ GALIE, Carnutové

AE 18

Av.: hlava Romy v helmě doleva

Rv.: orel s roztaženými křídly doprava hledící zpět, vpravo nahoře oblá linie

Lit.: *De La Tour 1892*, T. 19:6140; *Allen 1995*, 73, č. S122, Pl. XXIII:S122.

39. 5,859 g; 18,4/17,2 mm; síla 3,7 mm; 2,5 h; jemná zelená patina (inv. č. KT 3 / 1.245)

SEVERNÍ GALIE („Gallia Belgica“), Remi

Potinová mince

Av.: kráčející postava dlouhým copem doprava drží kopí a torques

Rv.: čtyřnohé zvíře s velkým kruhovým okem doprava, nad ním spona (či had?)

Lit.: *Castelin 1978*, 49, č. 321; *Scheers 1983*, 748, č. 191, Pl. XXIV:684; *Allen 1995*, 99, č. 497, Pl. XVIII:497; *Gäumann 2000*, 29, č. 169.

40. 4,630 g; 21,0/19,1 mm; síla 2,2 mm; 1,5 h (inv. č. KT 5.662 / 2.524)

XRF (č. m. 14.419): Cu 58,3; Au 1,3; Pb 37,0; Ag 3,4

STŘEDOVÝCHODNÍ GALIE, Leuci

Potinová mince, skupina: *Scheers (1983) Classe Ib*

Av.: hlava se stylizovanými vlasy doleva

Rv.: stylizovaný kanec doleva, pod ním dva spojené oblouky, nad nimi +

Lit.: *Castelin 1978*, 70, č. 567–568; *Scheers 1983*, 713, Classe I b, Pl. XXIII:659; *Allen 1995*, 93, č. S418, Pl. XXXIII:418; *Gäumann 2000*, 17, č. 98.

41. 3,687 g; 16,0/16,3 mm; síla 3,5 mm; 3 h (inv. č. KT 12 / 1.255)

XRF (č. m. 14.420): Ni 3,5; Cu 39,4; Pb 25,2; Ag 1,3; Sn 15,5; Sb 15,4

Sequani

Potinová mince, typ: „*Grosse Tête*“

Av.: stylizovaná hlava s dvojitým diadémem doleva

Rv.: čtyřnohé zvíře doleva s esovitě stočeným ocasem

Lit.: *Castelin 1978*, 84, č. 783; *Gäumann 2000*, 12, č. 68.

42. 4,836 g; 18,7/18,5 mm; síla 3,8 mm; 3 h; šedozeleňá patina (inv. č. KT 2 / 1.244)

XRF (č. m. 14.421): Cu 57,4; Pb 2,7; Sn 39,5; Sb 0,3

ILLYRIA, Apollonia, město

AE stříbrem plátovaná drachma (suberát), asi 200–80 před Kristem (probitá)

Av.: stojící kráva kojící telátko doleva hledící zpět, nahoře [Σ]ΩΣΙ / ΚΡΑΤΗΣ

Rv.: prolamovaný čtverec, okolo ΑΠΟΛ-ΝΙ-[ΚΩ]-ΝΟΣ

Ex.:²¹ *Pochitonov 1955*, 90, č. 214 (?); *Militký 2010a*, 91–92, č. 52e/1; *týž 2010b*, Pl. 13:52e/1.

Lit.: *BMC 7*, 58, č. 31.

43. 2,004 g; 17,5/17,4 mm; síla 1,4 mm; 12 h; 3/3, olámaný okraj; při okraji (8 h) probitá dírka (inv. č. KT 20 / 1.263)

²¹ „Ex.“ je odkaz na publikaci konkrétního exempláře.

NUMIDIA a MAURETANIA, Massinissa a nástupci (208–148 před Kristem)

AE 26

Av.: ověncená vousatá hlava doprava

Rv.: běžící kůň doleva, pod břichem koně tečka (a nečitelný punský nápis?)

Ex.: *Militký 2010a*, 91–92, č. 52e/2; *týž 2010b*, Pl. 13:52e/2.

Lit.: *SNG Cop. 42*, č. 507–508.

44. 13,166 g; 25,7/26,1 mm; síla 3,8 mm; 10,5 h; 3/3, zelená patina (inv. č. KT 5 / 1.248)

AE 27/26

Av.: ověncená vousatá hlava doprava

Rv.: běžící kůň doleva, pod břichem koně špatně čitelný punský nápis

Ex.: *Militký 2010a*, 91–92, č. 52e/3; *týž 2010b*, Pl. 13:52e/3.

Lit.: *SNG Cop. 42*, č. 510–513.

45. 16,408 g; 27,0/27,7 mm; síla 4 mm; 12 h; 3/3, šedozelená patina (inv. č. KT 4 / 1.247)

XRF (č. m. 14.422): Fe 8,2; Cu 21,7; Pb 61,0; Ag 1,7; Sn 0,2; Sb 7,0

-, Ex.: *Militký 2010a*, 91–92, č. 52e/4; *týž 2010b*, Pl. 14:52e/4.

46. 13,483 g; 26,2/26,0 mm; síla 3,7 mm; 12 h; 3/3, černá patina (inv. č. KT 49 / 1.246)

SBĚRATELSKÁ FALZA, „Keltové“

„mince“ (litá)

Av.: konvexní, lidský obličej čelně

Rv.: konkávní, „*torques*“, uvnitř zkřížené „hůlky“, dole tři zkřížené hůlky

Lit.: –

47. 13,462 g; 23,7/23,9 mm; 11,5 h (inv. č. KT 11 / 1.254)

XRF (č. m. 14.425): Pb 87,0; Sn 13,0

-, Av.: konvexní, dvě protilehlé oblé linie mezi tečkami

Rv.: konkávní, letící pták doleva

Lit.: –

48. 5,716 g; 19,8/17,7 mm (inv. č. KT 15 / 1.258)

-, Av.: konvexní, silně stylizovaná hlava doprava

Rv.: konkávní, nejasný motiv

Lit.: –

49. 6,496 g; 17,7/18,8 mm (inv. č. KT 10 / 1.253)

-, Av.: konvexní, tři rovnoběžné linie, jedna z nich je lemována šikmými krátkými liniemi

Rv.: konkávní, oblá linie lemovaná šikmými krátkými liniemi, uvnitř pták (?) s roztaženými křídly

Lit.: –

50. 1,618 g; 19,3/14,4 mm (inv. č. KT 5.661 / 2.536)

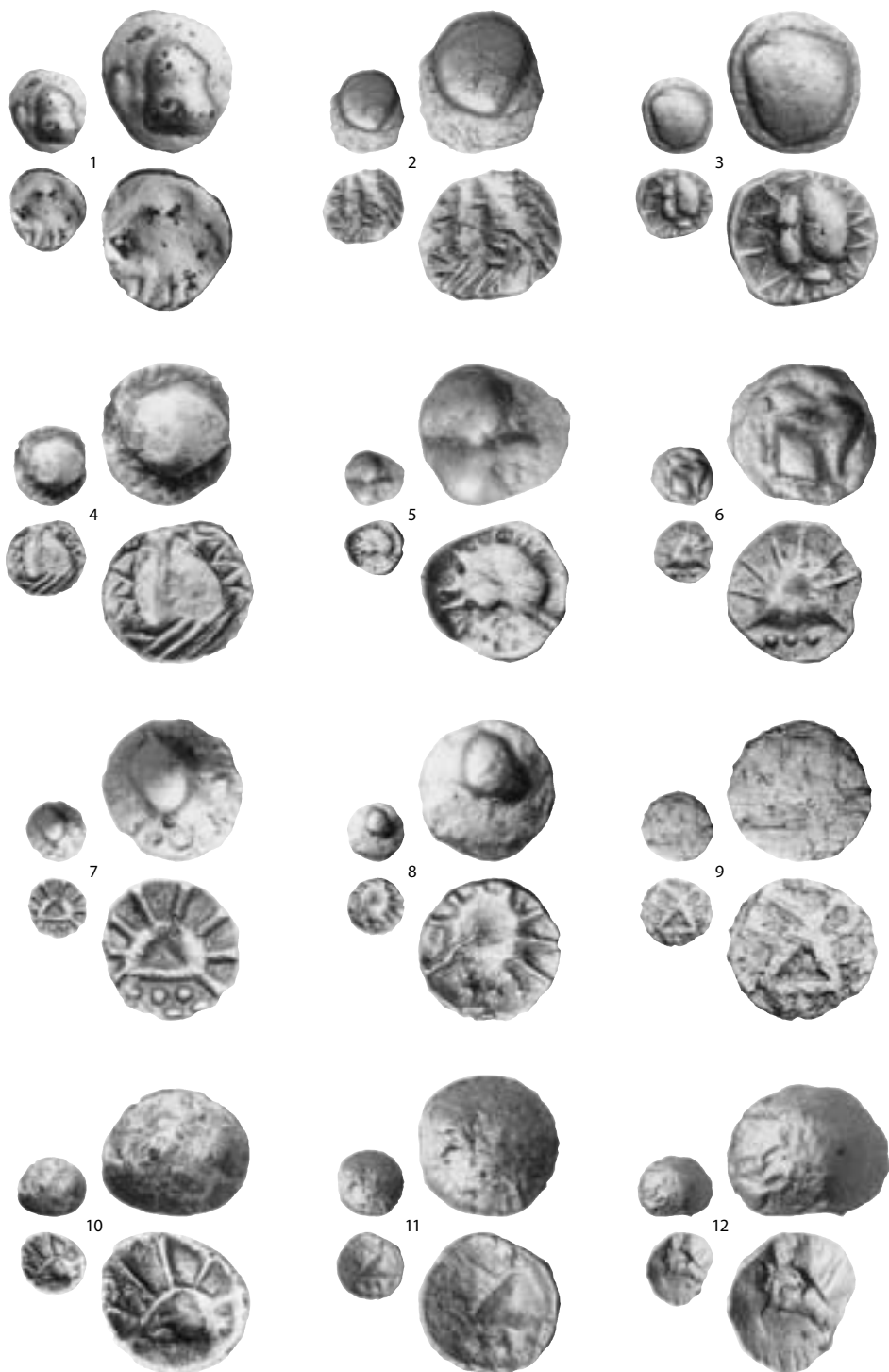
-, Av.: konvexní, rosetovitý motiv

Rv.: konkávní, „máslovitý“ motiv

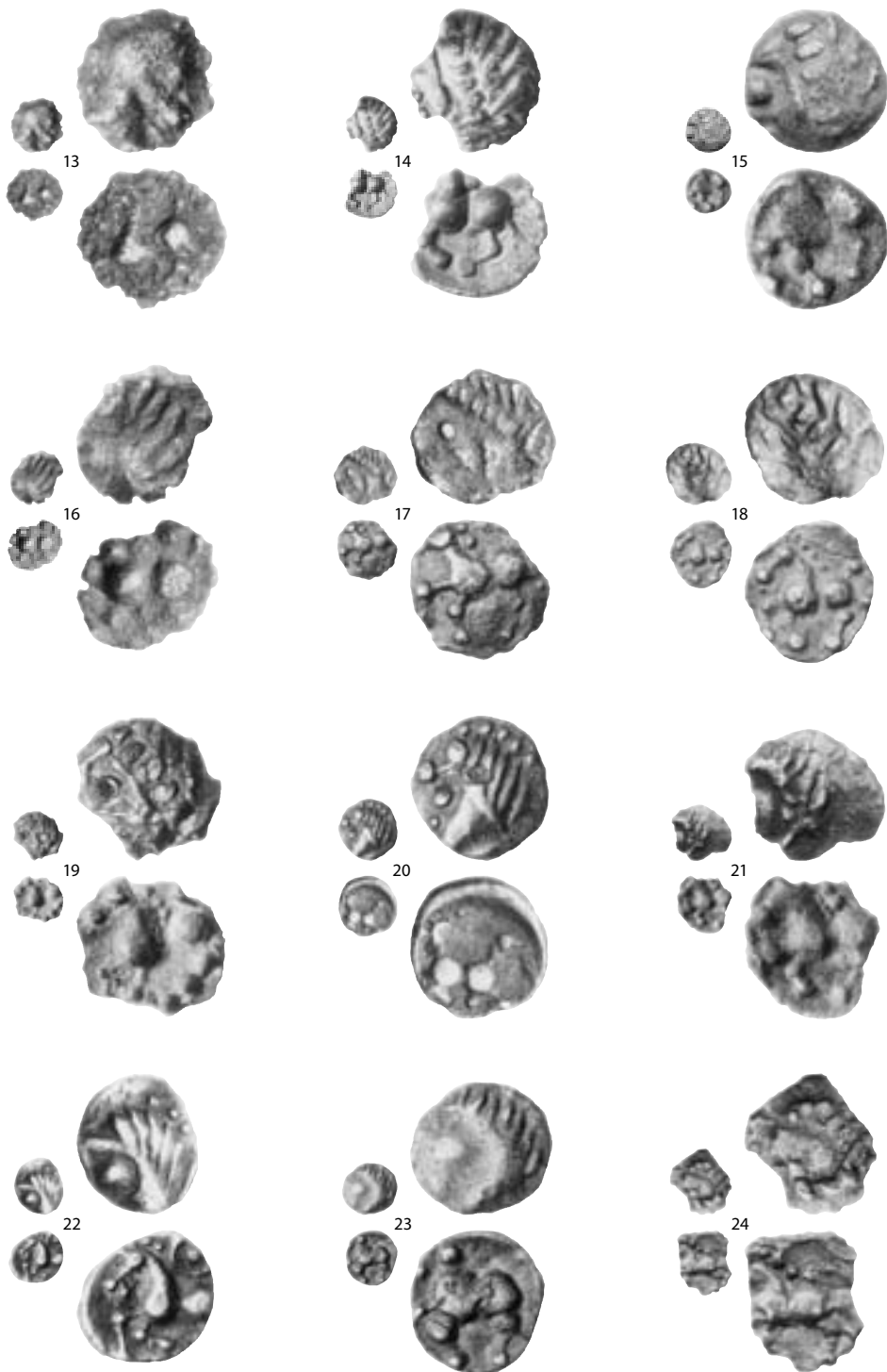
Lit.: *Píč 1903*, tab. II:42.

51. 5,150 g; 23,2/20,4 mm (inv. č. KT 6.443 / 2.537)

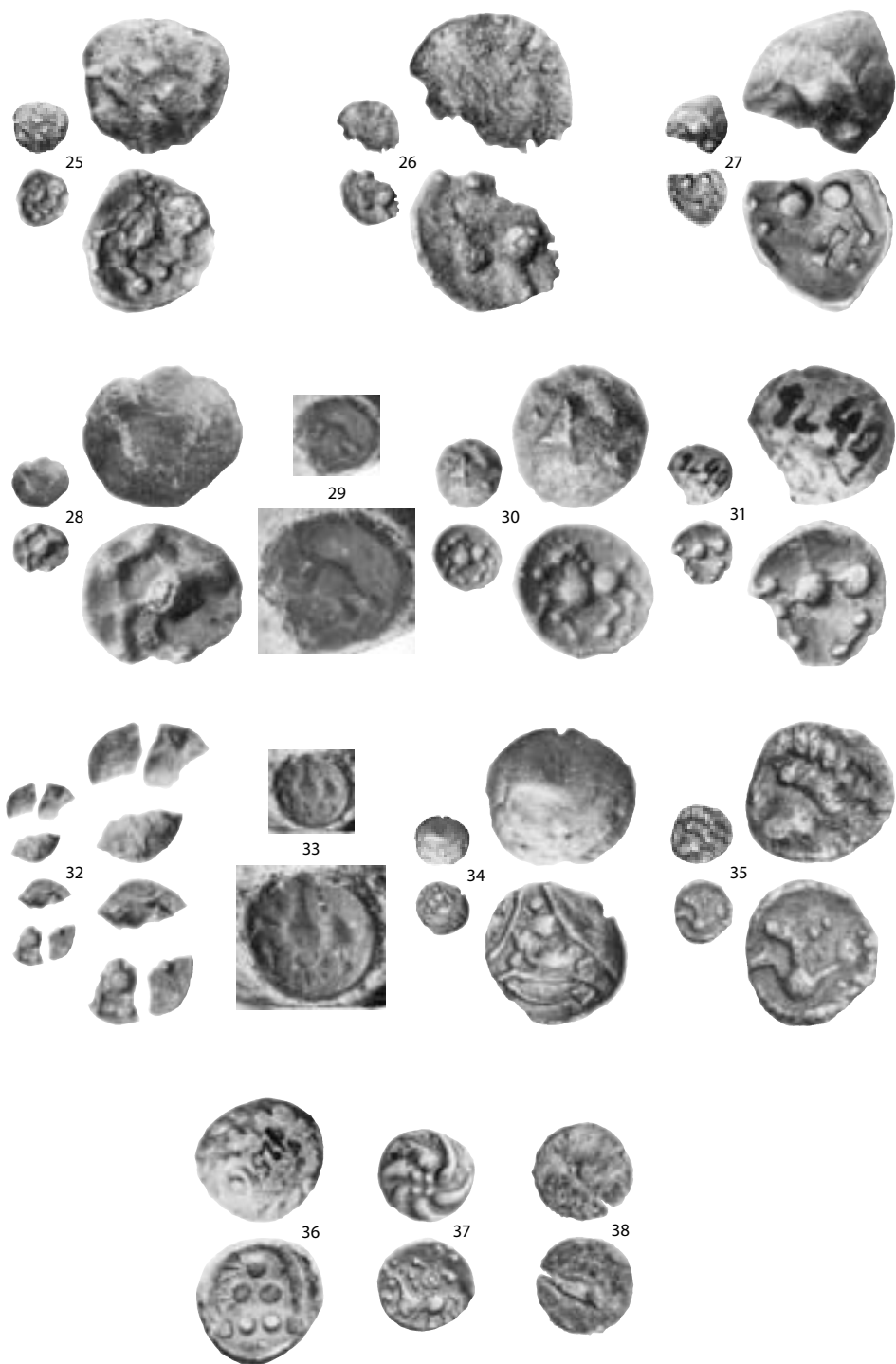
XRF (č. m. 14.424): Fe 1,5; Cu 3,2; Zn 73,6; Pb 10,0; Sn 11,2; Sb 0,3

Obr. 1a. Stradonice (okr. Beroun). Keltické a antické mince z bývalého Knížecího Fürstenberského muzea v Křivoklátu (foto L. Káchová, 1:1 a zvětšeno).

Obr. 1b. Stradonice (okr. Beroun). Keltské a antické mince z bývalého Knížecího Fürstenberského muzea v Křivoklátu (foto L. Káchová, 1:1 a zvětšeno).

Obr. 1c. Stradonice (okr. Beroun). Keltské a antické mince z bývalého Knížecího Fürstenberského muzea v Křivoklátu (foto L. Káčová, 1:1 a č. 25–35 zvětšeno).

Obr. 1d. Stradonice (okr. Beroun). Keltské a antické mince z bývalého Knížecího Fürstenberského muzea v Křivoklátu (foto L. Káčová, 1:1).

Nedochovaný materiál

Ve sbírkách hradu Křivoklát se dále nacházely tři další blíže nepopsané keltské (snad zlaté) mince (st. č. 1277 až 1279), které byly v roce 1964 zcizeny a do katalogu nejsou zařazeny. Neznámý je také jeden římský republikánský as, který byl pouze rekonstrukčně popsán na základě určení *BMC RR 1*, č. 702, které uvádí E. Pochitonov (1955, 92, č. 222) – určení je dnes však neověřitelné.

Rekonstrukční popis:

52. Řím-republika, **Q. Marcius Libo**, AE as, mincovna: *Roma*, 148 před Kristem

Av.: nahoře I, ověšená hlava Jána

Rv.: nahoře Q-MARC, vpravo svisle LIBO, v ex. ROMA, lodní příď doprava

Ex.: *Pochitonov 1955*, 92, č. 222; *Militký 2010a*, 95, č. 52 m.

Lit.: *RRC*, 255, č. 215/2a, Pl. XXXVI:5; *BMC RR 1*, 94, č. 702, jako Pl. XXI:13.

Bývalá Knížecí Fürstenberská mincovní sbírka v Donaueschingen

Historie sbírky

Městečko Donaueschingen ležící v Bádensku-Würtembersku (SRN) je dnes hlavním sídlem rozvětveného rodu Fürstenberg (*Mašek 1999*, 84). O historii bývalé Knížecí Fürstenberské mincovní sbírky v Donaueschingen²² však není známo mnoho. Šlo o rozsáhlou systematickou sbírku, kde keltské mince, především zlaté vindelické a bójské nominály, byly zastoupeny pouze okrajově. Důležité je, že značná část keltských ražeb měla zachovánu nálezovou provenienci. O sbírce je dnes nutné mluvit v minulém čase, neboť její většina byla rozprodána (*Schulz 1994*, 299) – keltská kolekce konkrétně dne 14. 7. 1932 u firmy Adolf Cahn ve Frankfurtu nad Mohanem (*Cahn 1932*).²³ Tato sbírka byla dobře známa i R. Paulsenovi, který u několika mincí z této kolekce zaznamenal jejich další uložení – bohužel šlo o mince bez známé nálezové proveniencie (srovnej: *Paulsen 1933*, 19, 48, 52, 55). Ostatní exempláře, včetně všech mincí ze Stradonic, jsou dnes nezvěstné. Zachoval se pouze jejich kvalitní popis v katalogu s řadou vyobrazení a díky nim lze některé mince v literatuře stopovat i zpětně do minulosti. Kromě exemplářů pocházejících ze Stradonic byly nálezy z českých lokalit reprezentovány několika mincemi z pokladu v Podmoklech (*Cahn 1932*, č. 28, 31–33, 49)²⁴ a z Trutnova (*Cahn 1932*, č. 44).²⁵ Nálezová proveniencie však byla zachována i u řady dalších mincí.²⁶ V souvislosti s publikací mincí ze stradonického oppida byly některé exempláře z této sbírky zveřejněny J. L. Píčem (*1903*, 13–15, obr. 3). Tento fakt je důležitý pro sledování geneze sbírky – mince z Podmokel musely být do Donaueschingen získány již po roce 1771 a další exempláře v průběhu 19. století. Ve 2. polovině 19. století pak obě kolekce, v Donaueschingen a na Křivoklátě, existovaly paralelně.

Katalog mincí

Depot (?)

V donaueschingenské sbírce bylo uloženo pět jihobavorských statérů (č. 53–57) pocházejících ze Stradonic. U třech z těchto mincí J. L. Píč (*1903*, 13–15, č. 1–2, 4) výslovně

²² „Das fürstlich fürstenbergische Münzkabinet zu Donaueschingen“.

²³ Ve sbírce je dodnes uložena jedna 1/3statéru z podmokelského nálezu (*Schulz 1994*, 299).

²⁴ Čtyři statéry a jedna 1/3statéru patří mezi nepočtené dochované exempláře pocházející téměř s naprostou jistotou z depotu objeveného v roce 1771.

²⁵ Unikátní stříbrný odrazek 1/3statéru typu Athéna-Alkis se dostal do sbírky E. Lejeune ve Frankfurtu nad Mohanem (*Paulsen 1933*, 23, č. 1252).

²⁶ Ve sbírce byly zastoupeny bójské mince ze zahraničních nálezů: Lindau am Bodensee (*Cahn 1932*, č. 58), okolí Bodamského jezera (*Cahn 1932*, č. 46), Bergen (*Cahn 1932*, č. 52), Landendorf /Rakousko/ (*Cahn 1932*, č. 42) a Cilli /Štýrsko/ (*Cahn 1932*, č. 35); vindelické mince z německých nálezů: Irsching (*Cahn 1932*, č. 7), Mardorf (*Cahn 1932*, č. 15), Polling (*Cahn 1932*, č. 21), Überlingen am Bodensee (*Cahn 1932*, č. 25), Calw (*Cahn 1932*, č. 26) a jižní Německo (*Cahn 1932*, č. 24). Nálezový původ měl také vindelický statér objevený západně od Vercelli v severní Itálii (*Cahn 1932*, č. 5).

uvádí (č. 53, 55–56), že byly objeveny okolo roku 1840 na Hradišti. Porovnání vyobrazení u J. L. Píče (1903) a A. E. Cahn (1932) umožnilo zpětnou nálezkovou identifikaci u dvou kusů, které E. A. Cahn uváděl již bez naleziště (č. 56–57).²⁷ Dvě z těchto mincí (č. 53 a 55) byly publikovány již roku 1841 (*Schreiber /Hrsg./ 1841*, 406, Taf. II:5, 7)²⁸ a tato zpráva byla poté vícekrát citována (*Beneš 1874–1878*, 77; *Sklenář 1992*, 240, č. 721/1). Je dosti pravděpodobné, že by tyto ražby mohly pocházet z menšího (?) hromadného nálezu. V roce 1841 byl publikován (*Schreiber /Hrsg./ 1841*, 406, Taf. II:9) také bójský statér (č. 59). Protože u žádné z mincí zveřejněných Schreiberem není uvedeno více než místo jejich nálezu, nelze bójský statér spojit s hypotetickým depotem vindelických mincí. Skutečnost, že někdy okolo roku 1840 bylo na Hradišti objeveno pět vindelických statérů, může opravdu naznačovat, že jde o nálezkový celek, který však v numismatické literatuře nebyl dosud samostatně registrován.

JIŽNÍ BAVORSKO, Vindelikové

AV statér, skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 1:I A

Av.: konvexní, svinutý drak (rolltier) doleva

Rv.: konkávní, torques, uvnitř šest kuliček

Ex.: *Schreiber /Hrsg./ 1841*, 406, Taf. II:7; *Píč 1903*, 14–15, č. 4, obr. 3:1; *Cahn 1932*, 1, č. 1, Taf. I:1.²⁹

Lit.: *Kellner 1990*, 160, č. 1106–1107, Taf. 44:1106–1107.

53. 7,61 g

-, Av.: konvexní, svinutý drak (rolltier) doleva, nedoražený

Rv.: konkávní, torques, uvnitř šest kuliček (zřetelná pouze horní trojice)

Ex.: *Cahn 1932*, 1, č. 2, Taf. I:2.³⁰

Lit.: *Kellner 1990*, 160, č. 1109, Taf. 44:1109.

54. 7,61 g

AV statér, skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 1:II A

Av.: konvexní, stylizovaná ptačí hlava doleva, okolo věnců zakončený za hlavou obloukovitou linií se svinutými konci

Rv.: konkávní, torques, uvnitř tři kuličky

Ex.: *Schreiber /Hrsg./ 1841*, 406, Taf. II:5; *Píč 1903*, 14, č. 2, obr. 3:4; *Cahn 1932*, 2, č. 9, Taf. I:9.³¹

Lit.: *Kellner 1990*, 162, č. 1218, Taf. 45:1218.

55. 7,57 g

AV statér, skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 1:II C

Av.: konvexní, stylizovaná ptačí hlava doleva mezi dvěma kuličkami, okolo neuzavřený věnec zakončený za hlavou kuličkami

²⁷ J. L. Píč (1903) publikoval nepříliš kvalitní fotografie originálů; E. A. Cahn (1932) zveřejnil fotografie sádrových odlitků, které se v detailech okrajových partií mírně liší (viz obr. 2).

²⁸ V této publikaci je zřejmě trochu zmatek – autor v textu mluví o mincích č. 7 a 8 pocházejících ze Stradonic (tab. II:7–8), avšak podle vyobrazení jde bezpečně o mince č. 5 (=č. 55) a č. 7 (=č. 53).

²⁹ „Aus dem Funde vom Berge Hradisch in der Herrschaft Nischburg“.

³⁰ „Gleicher Fund“.

³¹ „Gleicher Fund“.

Rv.: konkávní, torques, uvnitř šest kuliček
Ex.: *Píč 1903*, 13–14, č. 1, obr. 3:5; *Cahn 1932*, 2, č. 8, Taf. I:8.³²
Lit.: *Kellner 1990*, 166, č. 1800–1801, Taf. 47:1800–1801.
56. 7,5 g

AV statér, skupina: Kellner (1990), Typenüberschicht 1:IV A
Av.: konvexní, neuzavřený věnec zakončený kuličkami
Rv.: konkávní, torques, uvnitř šest kuliček
Ex.: *Píč 1903*, 14, č. 3, obr. 3:2; *Cahn 1932*, 2, č. 10, Taf. I:10.³³
Lit.: *Kellner 1990*, 162, č. 1462, Taf. 45:1462.
57. 7,61 g

Jednotlivé (?) nálezy

Ze stradonického oppida dále pocházely tři bójské zlaté ražby. Zatímco o mincích č. 58 a 60 není více známo, statér č. 59 byl ve sbírce uložen již před rokem 1841 (*Schreiber / Hrsgr./ 1841*, 406, Taf. II:9). Pro spojení této mince s hypotetickým depotem vindelických statérů neexistují žádné důkazy.

ČECHY, Bójové

AV statér, mušlovitý typ, série: Castelin (1965) B:8
Av.: konvexní, hladký hrbol nepravidelního tvaru nahoře lemovaný obloukem, vlevo vně hrbolu dvě souběžné linie zakončené nahoře výraznými tečkami (patrně silně stylizovaná hlava doleva)
Rv.: konkávní, při okraji výrazný půlměsíc, protilehlá plocha okolo středové jamky je pokryta jemnými paprsky
Ex.: *Cahn 1932*, 3, č. 30; Taf. I:30;³⁴ *Paulsen 1933*, 48, č. 1312; *Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala (Eds.) 1997*, 287, č. 1096.
Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 15:314–315.
58. 7,62 g

AV statér, mušlovitý typ, série: Castelin (1965) C:15
Av.: konvexní, hladký nepravidelně kvadratický hrbol, na jeho středu výrazná tečka, nad ní při okraji hrbolu stylizovaná ruka, plocha okolo hrbolu pokryta vrásami
Rv.: konkávní, při okraji výrazný půlměsíc, protilehlá plocha okolo středové jamky je pokryta jemnými výrazně zřetelnými paprsky, při okraji v ploše paprsků „zrno“
Ex.: *Píč 1903*, 16, č. 9, obr. 3:3; *Cahn 1932*, 3, č. 29;³⁵ Taf. I:29; *Paulsen 1933*, 48, č. 1311; *Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala (Eds.) 1997*, 287, č. 1095.
Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 18:381 (stejná razidla); *Hartmann 1985*, 663, Tab. 1:5447, Taf. 85:5447.
59. 6,67 g

AV 1/3statéru mušlovitých řad, série: Castelin (1965) AA-VI:16
Av.: konvexní, ve středu umístěný zhruba oválný hladký hrbol, okolní plocha pokryta vrásami

³² Cahn (1932) naleziště neuvádí: „Aus der böhm. Fidei-Kommiss-Slg.“.

³³ Cahn (1932) naleziště neuvádí: „Böhm. Fidei-Kommiss-Slg.“.

³⁴ „Fund vom Berge Hradischt“.

³⁵ „Aus dem Funde von Berge Hradischt“.

Rv.: konkávní, dva oválné protilehlé hrboly, pod oběma vodorovné linie, dole šikmé linie, po obvodu klikatka

Ex.: *Cahn 1932*, 4, č. 45; Taf. I:45;³⁶ *Paulsen 1933*, 52, č. 1359.

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 21:442.

60. 2,35 g

Obr. 2. Stradonice (okr. Beroun). Keltské mince ze sbírky v Donaueschingen, prodané v aukci roce 1932 (*Cahn 1932*). Vyobrazení označená písmeny „a“ jsou převzata podle Cahna (1932) a vyobrazení označená písmeny „b“ jsou převzata podle Píče (1903).

Numismatický rozbor

Oba výše popsané soubory jsou zatíženy téměř naprostou absencí nálezových okolností a víme jen tolik, že mince byly jako jednotlivé nálezy objeveny v areálu stradonického oppida. Jádru křivoklátské archeologické sbírky, a tedy i sledované mince, bylo nalezeno zřejmě v letech 1877–1880 (*Píč 1903*, 2). Během této doby byl překopán povrch Hradiště místním obyvatelstvem. Nevíme jakou metodikou bylo Hradiště pře-

³⁶ „Fund von Stradonic“.

kopáno, ale hlína musela být proplavována nebo prosévána – jediné tak bylo možné nalézt tak velké množství drobných mincí, které byly zastoupeny ve všech soukromých kolekcích.

Mince lze tedy hodnotit pouze z hlediska typologického a chronologického. Největší počet zastoupených mincí tvoří domácí bójské mince. Za současného stavu poznání lze již u bójských mincí oppidálního období (LT C2/D1a–D2, asi 150/120–50/30 před Kristem) do jisté míry rozlišit české a moravské emise. U českých ražeb je pravděpodobné, že většina z nich zřejmě vznikla na oppidu Stradonice, vyloučit však nelze ani jiné doposud nerozpoznané mincovní dílny. Moravské ražby lze zatím spojovat především s oppidem Staré Hradisko.

Čechy, Bójové: Zlaté bójské mince jsou v katalogu tříděny podle relativně-chronologického systému K. Castelina (1965, 11–27). Ačkoliv je tento systém v řadě ohledů, zvláště typologicky, již do jisté míry překonán, stále jde o nejkomplexnější třídění zlatých bójských ražeb.

Zlaté bójské **statéry** byly zastoupeny pouze ve sbírce v Dounaueschingen. V obou případech jde o statéry tzv. mušlového typu, jejichž původ lze zřejmě hledat v Čechách, patrně přímo na stradonickém oppidu. Prvý z nich (č. 58) patří do skupiny statérů s obloukem, definovaných v rámci zpracování depotu ze Starého Kolína Z. Nemeškalovou-Jiroudkovou (1998, 58–65, č. 56–108). Varianta se dvěma souběžnými liniemi zakončenými tečkami však v tomto pokladu zastoupena nebyla a je známa, včetně sledované mince, pouze ve čtyřech exemplářích (Paulsen 1933, Taf. 15:314–316). Význam motivu je nejasný – snad jde o stylizovanou hlavu. Pro sledovanou variantu je typické velmi precizně provedené rubní razidlo s tzv. „mušlovitým motivem“.³⁷ Nálezové exempláře jsou známy výhradně z areálu Hradiště u Stradonic (Paulsen 1933, 146, č. 315–316)³⁸ a mají hmotnost okolo 7,3 g. Pouze sledovaná mince má podle Cahna (1932) výrazně vyšší hmotnost 7,62 g.³⁹ Mince v rámci relativně-chronologického systému K. Castelina (1965) patří do období B (skupina B:8), tedy do starší fáze ražby mincí v oppidálním období.

Druhý mušlovitý statér (č. 59) je typ rukou a výraznou tečkou na líci s hmotností 6,67 g. Mince byla ve donaueschingenské sbírce zastoupena již roku 1841 (Schreiber / Hrg. / 1841, 406, Taf. II:9), s hypotetickým depotem vindelických statérů (č. 53–57) jej však spojit nelze. Statér v rámci relativně-chronologického systému K. Castelina (1965) lze formálně zařadit do období C, tedy do mladší fáze ražby mincí v oppidálním období. Ražba patří do poměrně početné skupiny analogických statérů s hmotnostmi v rozmezí 6,6 až 6,3 g (Paulsen 1933, Taf. 378–384). V rámci této skupiny je znám jeden exemplář pravděpodobně pocházející z depotu Podmokly (Paulsen 1933, 147, č. 383) a jeden z Hradiště u Stradonic (Paulsen 1933, 147, č. 380). Další statér stejné skupiny ze Stradonic je uložen v Mohuči (Militký 2004, 223–224, č. 2, Abb. 3:2).

Skupina statérů s rukou a s tečkou je velice důležitá pro hypotetickou synchronizaci ražby zlatých statérů v Čechách (především ve Stradonicích) a na jihozápad-

³⁷ Termín mušlovitý statér a „mušlovitý motiv“ je nutné vnímat pouze jako tradiční označení, nesouvisející však s podstatou vyobrazení (Militký 2008, 124).

³⁸ NM Praha, inv. č. H1-235.440 a dnes nezvěstný exemplář ze sbírky E. Lorbera.

³⁹ Podle Paulsen (1933, 48, č. 1312) měl hmotnost 7,21 g, avšak Paulsen minci již fyzicky neviděl a zřejmě jde o omyl.

ním Slovensku (na oppidu Bratislava), kde je také hledán původ zlaté složky depotu z Deutsch Jahrndorf v Burgenlandu (*Paulsen 1933*, 113–115). V rámci anonymních emisí mušlovitých statérů zastoupených v tomto pokladu představuje varianta s rukou a tečkou na líci významnou skupinu (*Paulsen 1933*, Taf. 28:688–692). Tyto mince mají hmotnosti okolo 6,5 až 6,4 g. V rámci pojetí K. Castelina (1965, 15) jde o skupinu D:17. Tento autor však předpokládal, že v období D, vymezeném dnes dobře na základě římských republikánských předloh paralelně ražených haxadrachem typu Biatec 70. až 40. léty 1. století před Kristem (*Göbl 1994*, 13–21), již ražba zlata v Čechách neprobíhala (*Castelin 1965*, 15). Tento předpoklad vycházel z hypotézy o odlivu bójských elit do středního Podunají (*Militký 2008*, 128).⁴⁰ Jsou to však právě statéry s rukou a tečkou na líci známé z depotu Podmokly a oppida Hradiště u Stradonic, které naznačují možnost paralelní produkce ve Stradonicích a v Bratislavě, tedy ražbu v Čechách také v období D. Této představě dobře odpovídají také podobné hmotnosti v rozmezí 6,6 až 6,3 g u české skupiny a 6,5 až 6,4 g u slovenské skupiny. Je-li tato synchronizace správná, je zrelativizováno chronologické postavení skupin Castelin (1965, 15) C:14 a především C:15, které mohly být raženy až do závěru stradonického oppida přibližně ve 40. letech 1. století před Kristem. Tato problematika si v rámci připravovaného celkového zpracování mincí z této lokality vyžádá velkou pozornost, neboť byla v literatuře jen krátce zmíněna (*Militký 2008*, 127–128, tab. 7).

Celkem pět exemplářů jsou ve sledovaných kolekcích reprezentovány **1/3statérů** (č. 1–4, 60). Jedním kusem je v křivoklátské kolekci zastoupena silně stylizovaná pozdní varianta typu Athéna-Alkis (č. 1). Jde o suberát s místy prosvítajícím bronzovým (nebo měděným jádrem). XRF analýza prokázala na povrchu 78 % zlata a především 14,6 % Hg – je tedy možné, že mince byla zlacena pomocí amalgámu – tedy sekundárně pozlacena a nikoliv plátována zlatou fólií.

Otázka suberátů dosud nebyla spolehlivě vysvětlena. S tímto jevem se setkáváme v řeckém i republikánském římském mincovnictví a u Bójů již od předoppidálního období. Jako nejpravděpodobnější se jeví potřeba výroby principiálně falešné mince, učené k oklamání příjemce, avšak často produkované paralelně, snad i v oficiálních mincovnách (?), s kvalitními ražbami – nejde tedy často zřejmě o falza v pravém slova smyslu. V bójském i vindelickém mincovnictví je výskyt suberátů velmi častý a to jak u zlatých, tak i u stříbrných nominálů. Obvykle se vyskytují exempláře s bronzovým jádrem a zlatou či stříbrnou fólií plátovaným povrchem. Méně časté jsou mince zlacené v ohni pomocí amalgámu (*Militký 2008*, 124), mezi které zřejmě patří i sledovaná 1/3statéru (č. 1). Rozpoznatelnost suberátů byla závislá na kvalitě provedení, nicméně často jsou jejich hmotnosti výrazně nižší než u kvalitních mincí.

Ve vztahu ke stradonickému oppidu představuje mince č. 1 jakousi „starožitnost“ – s jistotou byla ražena ještě v době před vznikem této lokality, nejspíše v průběhu 2. třetiny 2. století před Kristem. Barbarizované exempláře typu Athéna-Alkis (včetně suberátů) známe v několika exemplářích např. z obchodně-produkčního centra Němčice nad Hanou (*Kolníková 2006*, 19–20, tab. 7:5–7), kde je předpokládána jejich ražba.

⁴⁰ Předmětem diskuze není, zda k nějakému přesunu Bójů z Čech došlo. Silné vazby k českému prostředí dokládají početné emise zlatých statérů a jejich dílů mušlovitých řad, ražené zřejmě přímo v Bratislavě. Kromě anonymních emisí (*Paulsen 1933*, Taf. 28, 29:702–703, 706–708) jsou známy statéry a jejich díly s nápisy BIATEC, BIAT a BIA (*Paulsen 1933*, Taf. 29:695–701, 704–705, 709–710); v novém depotu z Bratislavy se objevily také statéry se jménem NONNOS (*Musilová – Kolníková 2009*, 60).

Zřejmě však byly raženy na více místech (Roseldorf v Rakousku, Nowa Cerekwia ve Slezsku) a snad i na českém území. Výskyt jednotlivých exemplářů těchto mincí v kontextu oppidálního období dokládá např. exemplář zastoupený v pokladu Starý Kolín (*Nemeškalovou-Jiroudkovou 1998*, 89, č. 1) či exemplář z oppida Závist (*Drda – Rybová 2001*, 314–315, obr. 16:2). Jde o důkaz, že tyto mince byly v oběhu poměrně dlouhou dobu – ostatně z oppida Stradonic je mincí ražených v předoppidálním období známo více (např. *Paulsen 1933*, Taf. 9:190, 195, 10:212, 11:243).

Další 1/3statérů reprezentují ražby mušlových řad,⁴¹ tedy emise z doby existence českých oppid, jejichž ikonografie vznikla postupnou barbarizací typu Athéna-Alkis. Dvě z těchto mincí jsou zlaté exempláře skupiny Castelin (*1965*) AA-VI:16 o hmotnosti 2,35 g (č. 60) a 2,317 g (č. 2). Druhá z mincí má ryzost 96 % zlata. V obou případech jde o typ s otevřenou klikátkou na rubu, ke kterému známe řadu razidel.

Dvě 1/3statérů jsou zlatem plátované suberáty. Prvý z nich (č. 3) je pokryt zlatou fólií o ryzosti 97 % Au. Skutečnost, že jde o suberát prozrazuje především nízká hmotnost – 1,970 g. Druhý suberát (č. 4) prozrazuje již vizuálně výrazně „bledé“ zlato (49 %) a také extrémně nízká hmotnost – 1,090 g. Obě mince patří k typu s otevřenou klikátkou na rubu. Problém suberátů je zatím stále málo zpracované téma (*Militký 2008*, 124). V souboru mincí ze Stradonic jsou zastoupeny značně početně a jejich úlohu bude možné objektivně posoudit až po zpracování celé kolekce z této lokality.

Mezi zlatými nominály nejpočetněji jsou zastoupeny **1/8statérů** (č. 5–12). Také v jiných souborech ze Stradonic jsou tyto zlaté nominály zastoupeny nejpočetněji. Jde o ražby mušlovitých řad s rubním obrazem trojúhelníku lemovaného paprsky. Geneze tohoto motivu není úplně jasná, nicméně je pravděpodobné, že vznikl barbarizací a transformací nejmladších emisí 1/8statérů typu Athéna-Alkis (např. *Paulsen 1933*, Taf. 7:137–139).

V rámci křivoklátské kolekce je zastoupena jedna zajímavá 1/8statéru (č. 5). Na líci jsou zřetelné ještě zbytky stylizované hlavy (*Paulsen 1933*, jako Taf. 24:491–492), na rubu je dvojlaločný hrbol lemovaný paprsky a dole jsou špatně zřetelně částečně se překrývající dvě trojice kuliček. Tato ražba představuje jakýsi prototyp 1/8statérů mušlových řad, který na rubu ještě nemá typický trojúhelník. I velmi vysoká hmotnost 0,920 g naznačuje, že jde o ražbu stojící zřejmě na počátku této skupiny. Je otázka, jestli mince byla ražena již na stradonickém oppidu. Chronologicky na tuto minci zřejmě navažuje 1/8statéru č. 6. Na líci je podélně dělený hrbol nepravidelně srdčitého tvaru, podobný jako u č. 5. Trojúhelník na rubu je zde již zřetelný, avšak ještě silně „sevřený“ a pod ním je jen jedna trojice kuliček, doložená i na některých dalších exemplářích (*Paulsen 1933*, Taf. 24:491–492). Mince č. 6 patří zřejmě tedy mezi také na počátek produkce mincí tohoto typu. Obě mince mají velmi vysoké ryzosti – 96 a 98 % zlata.

Dva exempláře (č. 7–8) patří již mezi „klasické“ 1/8statéru mušlových řad s dobře zřetelným trojúhelníkem lemovaným osmi paprsky na rubu a dvěma trojicemi kuliček dole. Na líci je již nepravidelně oválný vystouplý hrbol. Tyto mince lze zřejmě spojit se starší fází stradonického mincovnictví. K této skupině patří zřejmě i sekundárně deformovaná mince č. 9. U mincí č. 7 a 8 byla zjištěna ryzost 97 a 95 % zlata. Do stejné skupi-

⁴¹ E. Kolníková (2010, 14–15) prosazuje pro celou skupinu 1/3-, 1/8- a 1/24statéru mušlovitých řad souhrnný termín „mince s abstraktní symbolikou“. Tato terminologie však není úplně výstižná.

na patří také 1/8statéru č. 10, jde však o suberát s velmi nízkou hmotností 0,465 g. Jeho líc je bez ohraničeného hrbolu, trojúhelník na rubu je jen částečně vyražen. Bronzové jádro mince sice neprosvítá, ale plátování obsahuje pouze 48 % Au, 51 % Ag a 1 % Cu.

Mladší skupinu 1/8statéru mušlovitých řad reprezentují dvě mince (č. 11–12), ražené na výrazně miskovitých střížcích. Ražby tohoto typu již nemají zpravidla vystouplý hrbol na líci a oblá plocha je pokryta nepravidelnými vráskami. Také trojúhelník na rubu nebývá zřetelný celý, jak je tomu i u obou sledovaných exemplářů. Nápadná je rovněž nižší ryzost – 91 a 86 % zlata, která může hypoteticky rovněž naznačovat mladší dataci obou mincí.

Chronologie 1/8statérů mušlových řad není detailně zpracována, nicméně určitou oporu pro definování mladší skupiny těchto mincí poskytl depot z oppida Trenčianské Bohuslavice na jihozápadním Slovensku (k lokalitě: *Pieta 2008*, 114). V tomto pokladu bylo zastoupeno také 17 kusů 1/8statérů, které jsou oběma sledovaným stradonickým mincím (č. 11–12) značně blízké. Exempláře z pokladu mají podobně miskovité střížky, líc bez ohraničených hrbolů a trojúhelník na rubu je různě „neuspořádaný“ (*Kolníková 1998b*, 12–18, obr. 1:7–12, 2:1–8). Autorka publikace depotu jej datovala do období asi 60–30 před Kristem (*Kolníková 1998b*, 36) – s tímto datováním však zřejmě nelze úplně souhlasit. Klíčem jsou tři zastoupené mušlovité statéry (*Kolníková 1998b*, 12–15, obr. 1:1–3), z nich dva s rukou na rubu. Všechny mají hmotnosti okolo 6,6 g a oba exempláře s rukou lze v rámci relativně-chronologickém systému K. Castelina (1965, 14–15) zařadit ke skupině C:13b, která má hmotnostní rozpětí 7,2 až 6,6 g (*Paulsen 1933*, 147, č. 366–377).⁴² Pokud je toto zařazení správné, mělo by jít tedy o ražby z doby těsně předcházející počátek bratislavské zlaté ražby, tedy asi z 1. třetiny 1. století před Kristem. Tato byt hypotetická datace je určující i pro 1/8statérů z Trenčianských Bohuslavic. U sledovaných českých mincí (č. 11–12) však zatím jejich přesnější dataci než do mladší fáze mincovnictví oppidálního období stanovit nelze a nelze dokonce vyloučit ani jejich možný vznik až v období 70/40 před Kristem.

Nejnižší nominály mincovního systému z doby existence oppid představují drobné stříbrné ražby, dříve nazývané drobné mince s koníčkem (např. *Nálezy I/1*, 36). Dnes se ujalo jejich nominálové označení obol (*Militký 2008*, 124).⁴³ Oproti starším obolům skupiny Roseldorf/Němčice s hmotnostmi v rozmezí 1 g až 0,5 g (*Kolníková 2006*, 30–33) jsou však výrazně lehčí, neboť jejich hmotnosti se pochybují v rozmezí 0,5 až 0,25 g. Tento rozdíl může být způsoben postupným snižováním hmotnostních standardů, podobně jako u zlatých mincí.⁴⁴ Obecně se touto skupinou mincí naposledy zabývala E. Kolníková (2010, 16).

Protože z areálu stradonického oppida pocházejí řádově stovky exemplářů těchto drobných stříbrných nominálů, užíváme dnes jejich souhrnné označení **oboly typu Stradonice**. Principiálně jde o ražby s vyobrazením hlavy na líci a konika na rubu. Hlava je však různě barbarizovaná, což je zřejmě i určité chronologické vodítko

⁴² Podle E. Kolníkové (1998, 12) jde o beznápisové emise z období D s odkazy na Paulsena (1933) č. 689 a 678. Mince z Trenčianských Bohuslavic jsou však bližší uvedeně české skupině (*Paulsen 1933*, 147, č. 366–377).

⁴³ B. Ziegeus (2000, 79–80, č. 274–289) pro tyto mince použil termín 1/4kvinár. Protože však v bójském mincovnictví, s výjimkou z hlediska oblasti původu nejasného kvináru pražského typu, kvináry vůbec raženy nebyly, není 1/4kvinár jako označení bójského nominálu terminologicky vhodný.

⁴⁴ Např. hmotnost statéru se od 2. poloviny 3. do poloviny 1. století snížila z asi 8,2 na zhruba na 6,5 g.

(srovnej: *Militký 2008*, 122–123, obr. 68:35–41) – obecně lze předpokládat, že více barbarizované exempláře by měly být mladší. Je zajímavé, že barbarizace postihla pouze hlavu na líci, zatímco obraz koníka se pouze mění, ale po celou dobu jejich ražby je dobře zřetelný. Synchronizaci s ražbou zlatých 1/8statéru mušlových řad umožňuje vzácná hybridní ražba (*Paulsen 1933*, Taf. 25:564). Celou skupinu obolů typu Stradonice lze zatím obecně datovat do starší fáze oppidálního období, tedy přibližně do poslední třetiny 2. až 1. třetiny 1. století před Kristem.

Mladší fázi ražby drobných bójských stříbrných nominálů reprezentují oboly blízké typu Karlstein (k typu Karlstein: *Kellner 1990*, Typenüberschicht 8), které však v rámci stradonického materiálu označujeme jako **oboly typu Stradonice/Karlstein**. Tyto ražby mají zpravidla výrazně miskovitý střížek, hladký líc a obraz koníka na rubu. Mince typu Karlstein jsou známy z depotu ze sídlištního objektu v Karlsteinu u Bad Reichenhallu (*Kellner 1990*, 180–183, č. 2002–2052, Taf. 51, 52:2032–2052)⁴⁵ a z depotu na oppidu Trenčianské Bohuslavice (*Kolníková 1998b*, 16–28, obr. 2–4). Jejich jednotlivé nálezy známe z areálu oppida Bratislava (*Kolníková 1998b*, 27) a z oppida Oberleiserberg v Dolním Rakousku (*Militký*, *v tisku*). Zdá se, že tyto mince byly raženy paralelně v řadě mincoven. Oboly karlsteinského typu spadají s jistotou do nejmladší fáze bójského mincovnictví, tedy přibližně do průběhu 1. a 2. třetiny 1. století před Kristem. Je značně pravděpodobné, že i mince typu Stradonice/Karlstein lze datovat obdobně.

Ačkoliv oboly typu Stradonice i Stradonice/Karlstein jsou ze stradonického oppida známy v řádově stovkách kusů, počet publikovaných exemplářů je velmi malý a jejich typologie je prakticky nezpracovaná (např. *Paulsen 1933*, Taf. 26:565–577, 579–587, 590–592, 597–598; *Castelin 1959*). Poměrně velké množství těchto mincí se jako importy vyskytlo v sídlištních souborech z území Bavorska a Rakouska. Tento materiál, na rozdíl od nálezů domácích, byl již do značné míry zveřejněn. V Bavorsku jde o oppidum Manching (*Kellner 1990*, Taf. 6:104, 29:763, 765–771, 773–774, 779) a sídliště Egglfing (*Ziegeus 2000*, Taf. 9:274–284, 287–288). Z bavorského sídliště Stöffling bójské oboly zastoupené v počtu 59 ks zatím detailně publikovány nebyly (*Ziegeus 1995*, 133, Tab. 29). Dosti početné jsou bójské oboly typu Stradonice zastoupeny také ve spektru nálezů z hornorakouského sídliště v Neubau (*Prokisch 1993*, č. A 37–38, A 47; *týž 1999*, č. A 78–80; *týž 2004*, č. A 200).

Je zřejmé, že produkce obolů obou typu Stradonice i Stradonice/Karlstein byla velice intenzivní, což kromě početného nálezového materiálu dokládá také množství použitých razidel. Oprávněně lze předpokládat, že tyto mince byly raženy ve více mincovnách a proto je také známe z řady dalších českých oppid – Závist (*Drda – Rybová 2001*, 314–316, obr. 16:3–13, 15), Hrazany (*Castelin 1967*) či Třisov (*Militký 1995*, Tab. 1:17, 20),⁴⁶ kde mincovní výrobu dokládají rovněž nálezy tavících destiček (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala ed. 1997*, Taf. 71–73). Zatím však jednotlivé mincovny neumíme spolehlivě rozpoznat. Je zřejmé, že i část stradonických nálezových exemplářů vznikla jinde, avšak až celková typologická analýza snad umožní jejich alespoň částečné vyčlenění. Obol typu Stradonice pochází také z výplně objektu na rovinném sídlišti v Hostivici (*Militký 2007a*).

⁴⁵ H.-J. Kellner (1990, 180) ještě předpokládal, s ohledem na geografickou polohu místa nálezů, norický původ těchto mincí. Teprve další výzkumy prokázaly (zvláště *Kolníková 1998b*, 16–28), že jde o mince bójské.

⁴⁶ Z Třisova je obolů aktuálně známo 23 ks.

V rámci křivoklátské sbírky jsou mince sledovaných typů zastoupeny celkem 20 exempláři. **Oboly typu Stradonice** v počtu 16 kusů (č. 14–29) byly roztrženy do skupin A–H, přičemž základním kritériem členění je postupně se „vytrácející“ hlava na líci (tab. 1). Počet mincí z křivoklátské sbírky je přirozeně příliš malý na vytvoření jednoznačné typologie, avšak určité tendence jsou i tohoto vzorku zřetelné. Za zmínku stojí zjištění suberátu ve skupině B (č. 19), neboť ty zatím pro oboly typu Stradonice známy nebyly. Nad obrazem koníka zpravidla není žádný symbol – výjimku představuje mince č. 22 ze skupiny D, kde je kroužek s tečkou. **Oboly typu Stradonice/Karlstejn** jsou v křivoklátské sbírce zastoupeny čtyřmi exempláři (č. 30–33). Pro tyto mince je typický výrazně miskovitý střížek, hladký líc a „rozvolněná“ kresba koníka na rubu.

Tab. 1: Přehled typologie a hmotnostních rozpětí obolů typu Stradonice a Stradonice/Karlstein (olámané exempláře do přehledu nebyly zahrnuty).

Skupina	Charakteristika	Hmotnostní rozpětí	Kusů (č.)
Stradonice A	realistická hlava	-	1 (č. 13)
Stradonice B	stylizovaná hlava členěným diadémem	0,482–0,343 g	6 (č. 14–19)
Stradonice C	stylizovaná hlava s lineárním diadémem	0,550 g	2 (č. 20–21)
Stradonice D	stylizovaná hlava bez diádemu	0,491–0,469 g	2 (č. 22–23)
Stradonice E	silně barbarizovaná hlava	-	1 (č. 24)
Stradonice F	Zbytky zcela barbarizované hlavy	0,393 g	2 (č. 25–26)
Stradonice G	hladký líc s tečkami v linii	-	1 (č. 27)
Stradonice H	hladký líc	0,209 g	1 (č. 28)
Stradonice/ Karlstein	hladký líc	0,395 g	4 (č. 30–33)

Morava, Bójové: Celkem dvěma exempláři jsou v křivoklátské kolekci zastoupeny moravské bójské mince. Obě zřejmě vznikly přímo na Starém Hradisku (souhrnně k lokalitě: Čížmářová 2004, 229–233).⁴⁷ Ačkoliv kolekce z této lokality dnes přesahuje dvě stovky mincí, jen malá část z tohoto fondu je publikována (Paulsen 1933; Skutil 1950; Meduna 1970a, 54, Taf. 16; týž 1970b, Taf. 58; Čížmář 1995; týž 1997; Kolníková 1998a; Čížmář 2002a, 301–304; Rudnicki 2009) a především drobné stříbrné mince z této lokality byly zveřejněny jen v malém množství. Budoucí komplexní zpracování pokud možno všech mincí z této lokality je nesmírně důležité pro spolehlivé odlišení české a moravské bójské mincovní produkce a sledování vzájemných kontaktů v podobě importů.⁴⁸ Již za současného stavu poznání však lze však ze některé typy mincí spolehlivě vyčlenit.

Jde především o zlaté 1/24statérů, známé z této lokality v řadě variant (např. Paulsen 1933, Taf. 7:159–160, 8:163–166, 168–173; Čížmář 1997, Taf. 55:M169–176, 56:M186, 196–197, 57:M198–202, 203–205, 218–219, 221–223, 59:M227). Je pravděpodobné, že většina z těchto nominálů zde byla i ražena, neboť jinde se s nimi setkáváme jen jako s jednotlivými kusy. Detailní typologie těchto mincí zatím nebyla zpracována. Již nyní je však zřejmé, že šlo o masovou produkci a z chronologického hlediska je téměř jisté, že tyto mince vznikly až v oppidálním období. Začlenění části jejich produkce K. Castelinem

⁴⁷ K. ú. Malé Hradisko (okr. Prostějov).

⁴⁸ Komplexní zpracování mincí z této lokality připravuje autor tohoto příspěvku.

⁴⁹ Přidělování jednotlivých typů mincí konkrétním galským kmenům je dnes do značné míry zpochybnováno.

(1965, 20–21, série AA-III:9 a AA-IV:12) mezi ražby skupiny Athéna-Alkis je z chronologického i typologického hlediska podle dnešních poznatků nesprávné, neboť jde s jistotou o ražby mladší. Ražba 1/24statérů v průběhu oppidálního období je v každém případě moravským specifíkem. Na českých oppidech již tento nominál ražen nebyl a jeho ojedinělé nálezy jsou dokladem importu z území Moravy. To je také případ jediné **1/24statéru** z křivoklátské kolekce (č. 34) o hmotnosti 0,261 g a ryzosti 89 % zlata. Jde o doposud neregistrovanou variantu s dobře zřetelným motivem trojúhelníku vyplněného tečkami. Je zajímavé, že okolo zřejmě nejsou žádné paprsky. V rámci stradonické kolekce jsou 1/24statéru velmi ojedinělé (např. *Paulsen 1933*, Taf. 8:162).

Druhou mincí moravské provenience zastoupenou v křivoklátské kolekci je stříbrný **obol** (č. 35) s hmotností 0,474 g, který lze pracovně nazvat typem Staré Hradisko. V nepublikovaném materiálu z tohoto oppida je tento typ v řadě variant početně doložen. Ze Starého Hradiska však byly zatím zveřejněny jen dva exempláře (*Paulsen 1933*, Taf. 26:613; *Čížmář 2002b*, 36 – obr. nahoře uprostřed) a po jednom exempláři tohoto typu z Manchingu (*Kellner 1990*, Taf. 29:764) a z Egglingu (*Ziegeus 2000*, Taf. 9:285). Oproti stradonické produkci obolů jej lze snadno odlišit podle nápadné úpravy vlasů a diadému, které jsou řazeny v oblých liniích. Teprve komplexní zpracování všech dosažitelných exemplářů mincí této skupiny umožní propracovat jejich typologii. Rozpoznání a odlišení tohoto lokálního typu obolu je důležité pro sledování vzájemných kontaktů mezi Starým Hradiskem a Stradonicemi. Za současného stavu poznání se rovněž ukazuje, že i na Starém Hradisku byl oběh stříbrných mincí masový a že v celkovém poměru již nejsou zlaté nominály v drtivé převaze. Ještě v roce 2002 zde činil vzájemný poměr zlatých a stříbrných nominálů poměr 70:18 (*Čížmář 2002b*, 37), čímž se tato lokalita zcela odlišovala od všech ostatních středoevropských oppid.

Jižní Bavorsko, Vindelikové: Významné postavení v rámci importovaných ražeb na oppidu Stradonice zaujímají jihobavorské mince. Jde především kvináry vrtulového typu (*Píč 1903*, tab. II:47–54). V menším množství jsou zastoupeny i statéry (např. *Píč 1903*, tab. II:20). V rámci fürstenberských sbírek z oppida představují jihobavorské ražby rovněž významnou skupinu. Jak již bylo výše řečeno, statéry č. 53–57 by mohly být stopou doposud nerozpoznaného menšího depotu, odkrytého okolo roku 1840 v areálu Hradiště, přičemž dvě z těchto ražeb (č. 53 a 55) byly publikovány již v roce 1841 (*Schreiber /Hrsg./ 1841*, 406, Taf. II:5, 7). Pokud je tato interpretace správná, jde o chronologicky první stradonický hromadný mincovní nálezy, předcházející poklad z roku 1877 (*Nálezy I/1*, 44–45, č. 28). Ačkoliv je tato interpretace značně pravděpodobná, nedostatek nálezových okolností již zřejmě nikdy neumožní tento depot jednoznačně prokázat. Pokud tedy jde skutečně o hromadný nálezy, je mimořádně zajímavý, neboť hromadný nálezy obsahující vindelické statéry z českého území zatím znám není.

Typologii vindelických statérů zpracoval H.-J. Kellner (1990, Typenüberschicht 1–4) Jím definované základní typy mají řady variant, které byly podchyceny jak v základním bavorském katalogu (*Kellner 1990*), tak i při pracování pokladů Sontheim (*Ziegeus 1993*) a Großbissendorf (*Ziegeus 1995*).

Datování tohoto hypotetického depotu vychází z chronologického schématu, který vypracoval B. Ziegeus (1995, 16, Tab. 28). Typy I A, II A, II C datuje tento autor do období LT D1, tedy asi do let 125/115–50/30 před Kristem. Pouze typ IV A je podle něho starší, spadající ještě do fáze LT C2 (asi 175/165–125/115 před Kristem). Ani časná datace této mince však není v rozporu s chronologickým svědectvím hypotetického depotu

– buď jde o ražbu ze samého závěru fáze LT C2 nebo o starší složku nálezu, který jinak velmi dobře koresponduje s dobou existence stradonického oppida.

V křivoklátské hradní sbírce je uložen také suberátní jihobavorský statér typu II D (č. 36). Podle chronologického systému B. Ziegausa (1995, 16, Tab. 28) by mělo jít s výhradami i o ražbu z fáze LT D2, tedy z doby po 50/30 před Kristem. Pokud je toto datování správné, patří mince do závěrečného a zatím jen málo poznaného období existence stradonického oppida. U tohoto statéru je však mimořádně zajímavé jeho složení. I vizuálně je zřejmé, že jde o minci suberátní – je pokryta jemnou zelenou patinou bez viditelných stop pozlacení. XRF analýza prokázala naprostou absenci zlata na povrchu: Fe 2,6; Cu 85,9; Zn 5,0; Pb 3,9; Ag 0,4; Sn 1,5; Sb 0,1. Zjištěných 5 % zinku prokazuje, že statér je vyroben z mosazi – kovu zvaného v antice *aurichalcum*. Až do doby římské je v Čechách výskyt tohoto kovu velmi ojedinělý. Ve 2. až 1. století před Kristem byla mosaz rozšířena v antickém světě a k jejímu velkému uplatnění v římském mincovnictví došlo za Augusta (27 před Kristem–14 po Kristu). Zastoupených 5 % řadí slitinu do skupiny se středním obsahem zinku (*Droberjar – Frána 2004*, 442–443). U suberátů vindelických či bójských mincí je mosaz jako mincovní kov velmi vzácná (*Militký 2008*, 124) a je otázka, proč by tento pro dobu laténskou neobvyklý kov použit. Nabízí se vysvětlení, že klamat svojí barvou měl kov sám. K tomuto účelu se mosaz hodila nejlépe, neboť její barva je zpravidla zlatá. Právě proto byla zřejmě použita jako mincovní kov. Pro její použití mluví i skutečnost, že v době laténské ještě mosaz nebyla příliš rozšířena a tedy nebyla zřejmě snadno rozpoznatelná. Lze jen těžko odhadnout, jak úspěšně se mosazné suberáty statérů mohly zapojit do peněžního oběhu – měly totiž, jako suberáty obecně, výrazně nižší hmotnost.

V křivoklátské sbírce jsou zastoupeny také dva kvináry vrtulového typu. Mince č. 37 je stříbrný exemplář ze skupiny E podle třídění H.-J. Kellnera (1990, Typenüberschicht 5). Mince č. 38 je téměř nečitelný stříbrem plátovaný kvinár blíže neurčitelné skupiny. Kvináry vrtulového typu jsou na stradonickém oppidu doloženy v řádech desítek exemplářů a suberáty jsou mezi nimi zastoupeny značným dílem. Nevíme sice, kde byly suberáty raženy, ale pravděpodobnější je jejich import z Bavorska (z Manchingu?) do Stradonic.

Galie: Oppidum Stradonice představuje nejvýhodněji položenou lokalitu s výraznou koncentrací importovaných galských mincí. Kromě stříbrných kvinárů (např. *Píč 1903*, tab. II:49) odtud známe také bronzové nominály (např. *Koblitz 1918*, Taf. 36:15–19) a především lité potinové mince (např. *Koblitz 1918*, Taf. 36:11–12, 14; *Militký 2004*, 223–225, č. 5–9; *Kolníková 2009*, 282–283, č. AIV/1–35). Skutečný počet fyzicky existujících exemplářů v řádech desítek značně vyšší, než doposud publikovaný materiál. Drtivá většina těchto mincí je datovatelná do průběhu oppidálního období.

V křivoklátské kolekci jsou zastoupeny celkem čtyři mince galského původu. Mince č. 39 je bronzový nominál ze severozápadní Galie tradičně ražený kmeni Carnutů.⁴⁹ Výskyt galských bronzových nominálů na stradonickém oppidu je velmi zajímavý, neboť se s nimi v rámci středoevropských oppid setkáváme prakticky pouze na této lokalitě.⁵⁰ Další exempláře stejného typu bronzové mince kmene zveřejnil již J. L. Píč (1903, tab. II:28; *Kolníková 2009*, 283, č. AIV/29–30).

⁵⁰ Z českého území je další bronzová mince známa jen z depotu Chomutov (*Koblitz 1918*, 98, č. 34, Taf. 36:1).

Z oblasti kmene Remů v severozápadní Galii pochází potinová mince č. 40. Jde o typ známý ve dvou variantách (*Gäumann 2000*, 29–30, č. 169–170). S tímto typem se setkáváme také v několika dalších exemplářích na stradonickém oppidu (*Kolníková 2009*, 282, č. AIV/22–27) a byl zastoupen také v depotu z okolí Chomutova (*Kolníková 2009*, 281, č. AI/2–3).

Ve středovýchodní Galii vznikla potinová mince tradičně řazená kmeni Leuků (č. 41). I tento typ známe v celé řadě variant (*Gäumann 2000*, 17–19, č. 97–110). Mince je doložena několika dalšími exempláři na stradonickém oppidu (*Kolníková 2009*, 282, č. AIV/17–20) a byla zastoupena také v depotu z okolí Chomutova (*Kolníková 2009*, 281, č. AI/4–5). Ze stejného regionu pochází i další potinová mince, tradičně řazená kmeni Sequanů (č. 42). Rovněž tato mince je známa v řadě variant (*Gäumann 2000*, 12, č. 62–68) a je početně doložena mezi stradonickými nálezy (*Kolníková 2009*, 282, č. AIV/10–18).

Jak již bylo naznačeno, ve spektru importovaných mincí na stradonickém oppidu představují mince galské významnou skupinu. Je zajímavé, že na ostatních českých a moravských oppidech se objevují pouze jako ojedinělé exempláře: Třísov – 2 ks (*Militký 2005*, 46, č. 6; *Kolníková 2009*, 283, č. AV/1),⁵¹ Staré Hradisko – 3 ks (*Skutil 1950*; *Kolníková 2009*, 284, č. BIX/1–2; *Rudnicki 2009*, 11, č. 6) a Hostýn – 1 ks (*Kolníková 2009*, 283, č. BVII/1). Příčiny tohoto jevu zatím spolehlivě vysvětlit neumíme, je však zřejmé, že východní hranici rozšíření těchto mincí tvoří skutečně oppidum Stradonice. Celkový rozbor galského mincovního importu do českých zemí však zatím postrádáme (k problematice např. *Militký 2007b*; *týž 2008*, 125).

V souvislosti s galskými potinovými mincemi je nutné položit si otázku, jakou mohly mít mince ze slitin mědi v bójském prostředí funkci. Bójský a vindelický mincovní systém totiž vlastní mince z bronzů či potinu nezná a je tedy otázka, jestli galské importované ražby ze slitin mědi měly i ve střední Evropě zachování svojí primární peněžní funkci. Na tuto otázku za stávajícího stavu poznání nedokážeme uspokojivě odpovědět. Peněžní funkce je stejně reálná, jako možnost, že šlo již pouze o kov určený k dalšímu zpracování. Tento interpretační problém se znovu vynořuje i v oppidálním období, např. ve Stradonicích, odkud kromě galských mincí známe i bronzové mince antické. Existuje však jedna indicie podporující možnou peněžní funkci a tou je zpráva o depotu galských potinů z okolí Chomutova (*Nálezy I/1*, 48, č. 37–39; *Kolníková 2009*, 281, č. AI/1–5).

Illyria, Apollonia: V rámci křivoklátské kolekce je zastoupena také suberátní drachma s probitým otvorem řeckého města Apollonia (č. 43). Kromě numidských mincí jde o jedinou ověřenou řeckou ražbu z této lokality, neboť nálezy bronzových mincí měst Kymé (*Militký 2010a*, 89–90, č. 51a; *týž 2010b*, Pl. 13:51a) a Syrakusy (*Militký 2010a*, 90, č. 52a; *týž 2010b*, Pl. 13:52a) nelze považovat za bezvýhradně ověřené. Je zajímavé, že na rozdíl od předoppidálního období, kdy byl import řeckých mincí do bójského prostředí velmi intenzivní (*Kolníková 2006*, 41–48), z oppid jsou již nálezy řeckých mincí jen ojedinělé.

Numidia a Mauretania: V rámci křivoklátské kolekce jsou zastoupeny rovněž tři bronzové numidské mince krále Massinissy a jeho nástupců (č. 44–46) – tyto exempláře byly donedávna v literatuře neznámé. Celkem dnes ze stradonického oppida regis-

⁵¹ Stříbrný kvinár typu Kaletedu zde byl nalezen v roce 2008 (Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, inv. č. Mi 26.916).

trujeme 13 ověřených exemplářů těchto ražeb (*Militký 2010a*, 90–93, č. 51b, 52b/1–3, 52c/1–2, 52d, 52e/2–4, 52f a 52g; *Militký 2010b*, Pl. 13:51b, 52b/1–3, 52c/1–2, 52d, 52e/2–3, 14:52e/4, 52f–h). Tato koncentrace je mimořádná a v rámci celé střední Evropy ojedinělá. Pro chronologii oppida Stradonice tyto mince velkého významu nemají, neboť jejich ražba končí v období, kdy tato lokalita teprve vzniká. Zajímavé zjištění přinesla analýza XRF jedné z mincí (č. 45), která prokázala mimořádně vysoký podíl olova ve slitině – 61 %.

Numidské mince známe i z jiných českých nálezů. Další patrně numidská mince je uváděna ze Žalova (*Militký 2010a*, 273, č. 352). Velmi nejasná je další mimořádná koncentrace těchto ze Studence? (*Militký 2010b*, 24–25, č. 725/1–4, Pl. 59:725/1–3, 60:725/4) odkud jsou známy čtyři exempláře těchto mincí. Autenticita všech mincovních nálezů z této lokality je ovšem značně nejistá a nelze vyloučit, že tyto mince z této lokality vůbec nepocházejí.⁵²

Proč se právě v Čechách numidské mince objevují nejpočetněji v celé střední Evropě, dosud uspokojivě vysvětlit neumíme. Jejich výskyt je o to zajímavější, že ze Stradonice známe kromě již zmíněné illyrské drachmy pouze dvě jiné řecké mince (*Militký 2010a*, 89–90, č. 51a a 52a). Na základě vysoké nálezové koncentrace numidských mincí v Galii lze uvažovat, že numidské ražby se do Čech dostávaly ze západní Evropy přes území Galie (souhrnně: *Fischer 1978*, 108–129; textová mapa 6). Tento předpoklad by nepřímo mohla podporovat také výrazná koncentrace galských mincí přicházejících ze stejného směru. V rámci širší střední Evropy známe numidskou minci z jihobavorského Manchingu (*Kellner 1990*, č. 799) a nejvýchodnějším nálezovým exemplářem z areálu oppida je nepublikovaná silně zkorodovaná mince z rakouského Oberleiserbergu. Jako jednotlivé nálezy však známe tyto mince i z Polska (1 ks) a dokonce čtyři exempláře ze Skandinávie (*Mielczarek 1989*, 134, map 11). Skutečné vysvětlení přílivu severoafrických numidských mincí do střední Evropy je téma, které dosud čeká na hlubší vysvětlení.

V souvislosti s numidskými ražbami se také naskýtá již výše diskutovaná otázka, jestli bronzové mince měly ve střední Evropě zachování svojí primární peněžní funkci. Pokud lze depot galských potinů z okolí Chomutova (*Nálezy I/1*, 48, č. 37–39; *Kolníková 2009*, 281, č. AI/1–5) považovat za doklad peněžní funkce těchto mincí v Čechách, pak i numidské ražby by mohly plnit úlohu mincí na stradonickém oppidu, podobně jako mince galské či římské. Vyloučit však zcela nelze ani možnost, že bronzové antické mince měly již pouze úlohu suroviny pro další zpracování a proto se zde také setkáváme s nápadně starými mincovními emisemi.

Řím-republika: Součástí křivoklátské sbírky měl být také bronzový as z roku 148 (č. 52). Určení zveřejnil jako první E. Pochitonov (*Nálezy I/2*, 92, č. 222; *Militký 2010a*, 95, č. 52 m), mince je dnes bohužel neznámá. Z oppida Stradonice pochází celkem 12 jednotlivě nalezených mincí římských republikánských mincí (*Militký 2010a*, 93–96, č. 52i–o; *Militký 2010b*, Pl. 14:52 g, 52i, 52j/1–4, 52k/1–2, 25l/1–2), bohužel žádná z nich nemá přesnější nálezové okolnosti. V drtivé převaze jde o bronzové nominály – asy a jejich díly. Pouze po jednom exempláři je zde zastoupen suberátní (bronzový) victoriát a stříbrný denár. Nejstarší ražby lze datovat na sklonek 3. století před Kristem (*Militký 2010a*,

⁵² U mincí ze Studence? existuje značné podezření, že tyto exempláře ve skutečnosti pocházejí z jiné (české?) lokality. Mezi keltskými mincemi údajně pocházejícími z této lokality jsou zastoupeny také moderní falza, což naprosto znevěrohodňuje svědectví celého souboru (*Militký 2001*).

č. 52l/1 a 52i) a většina z přesněji datovatelných ražeb vznikla v průběhu 2. století před Kristem. Nejmladší mince pochází z roku 118 před Kristem (*Militký 2010a*, č. 52j/4). Většina z datovatelných mincí se tedy hlásí dobou své ražby do období před vznikem oppida. Je zajímavé, že žádná z těchto ražeb není datovatelná do průběhu 1. až 2. třetiny 1. století před Kristem, tedy do období, kdy bylo oppidum v největším rozkvětu. Příčiny tohoto jevu zatím neumíme spolehlivě vysvětlit a je otázka, jestli republikánské bronzy plnily peněžní funkci i v oppidálním prostředí. Na základě analogie výskytu galských potinů se však jeví tato možnost do jisté míry jako reálná.

Sběratelská falza: Po objevu depotu zlatých mincí v roce 1877 docházelo k intenzivnímu vyhledávání mincí a archeologických nálezů místním obyvatelstvem v areálu stradonického hradiště (*Nálezy I/1*, 44–45, č. 28). Takto získané nálezy byly prodávány do různých soukromých kolekcí – např. sbírka Š. Bergera⁵³ nebo sbírka W. Grosseho.⁵⁴ Poptávka po stradonických „starožitnostech“ však vedla i ke vzniku falz a to jak archeologických předmětů, tak i mincí. V křivoklátské kolekci se nachází celkem pět mincovních falz (č. 47–51). Jde o naivní litá falza jen zcela vzdáleně připomínající skutečné mince. Obdobné exempláře jsou zastoupeny také ve sbírce Š. Bergera (*Pič 1903*, tab. II:29–31).⁵⁵ Jedna z těchto „mincí“ je dokonce stejná (*Pič 1903*, tab. II:42) jako č. 51 z křivoklátské sbírky – je tedy jisté, že zdroj falz v obou kolekcích je shodný. Zajímavý je také materiál, ze kterého byly padělky vytvořeny – č. 47 obsahuje 87 % olova a 13 % cínu a č. 51 obsahuje 73 % zinku, 10 % olova a 11 % cínu. Význam těchto falz je spíše jen dokumentační, neboť jde právě padělky „keltských“ mincí vzniklé na českém území. Pouze pro úplnost je vhodné uvést, že originální bójské oboly (č. 29–30 a 33) byly použity také jako aplikace do falz dvou náramků vyrobených po roce 1877 (obr. 3).

Obr. 3. Falzum „keltského“ náramku (inv. č. KT 35) s aplikacemi originálních mincí č. 29 a 33 (foto L. Káčová).

⁵³ V roce 1898 zakoupena pro prehistorickou sbírku NM Praha.

⁵⁴ V roce 1881 zakoupena do Naturhistorisches Museum ve Vídni (*Michálek 1999*, 1, č. 20).

⁵⁵ Dnes NM Praha, odd. prehistorie.

Tab. 2. Přehled prvkového složení analyzovaných mincí z křivoklátské sbírky (u zlatých a stříbrných nominálů je jejich rysozst vyznačena v tónech šedi).

Č.	Au	Ag	Cu	Pb	Sn	Sb	Hg	Zn	Fe	Ni
Čechy, Bójóvé	1	78,8	1,0	6,2			14,6			
	2	96,1	2,8	1,1		1,2				
	3	97,3	2,2	0,3		0,2				
	4	49,7	48,4	1,9						
	5	96,2	3,4	0,4						
	6	98,3	1,4	0,3						
	7	96,8	2,4	0,8						
	8	95,2	3,6	1,2						
	10	47,8	51,1	1,1						
	11	91,3	7,5	1,2						
	12	86,0	10,1	0,9						
	17	0,4	97,1	2,5						
18	0,5	96,0	3,2	0,3						
20	0,1	94,4	2,2	0,3						
22	1,0	98,3	0,6	0,1						
23	0,1	97,7	1,6	0,6						
30	0,4	97,0	2,4	0,2						
31	0,7	94,1	0,5	0,2						
34	89,4	9,8	0,8							
36		0,4	85,9	3,9	1,5	0,1		5,0	2,6	
37	1,0	95,8	2,7	0,5						
40	1,3	3,4	58,3	37,0						
41		1,3	39,4	25,2	15,5	15,4				3,5
42			57,4	2,7	39,5	0,3				
45		1,7	21,7	61,0	0,2	7,0			8,2	
Morava, Bójóvé										
jižní Bavorsko, Vindelikové										
severní Galie, Remi										
středovýchodní Galie, Leuci										
středovýchodní Galie, Sequani										
Numídiá a Mauretania, Massinissa										

Analýzy složení kovu

V rámci zpracování souboru stradonických mincí z křivoklátské sbírky byly u vybraných ražeb provedeny nedestruktivní analýzy složení kovu metodou rentgenové fluorescence – XRF (tab. 2). Měření provedl RNDr. Jaroslav Frána, CSc. z ústavu Jaderné fyziky AV ČR v Řeži u Prahy. Získané údaje je nutné posuzovat kriticky. Použitá metoda totiž přináší informaci pouze o malém segmentu na povrchu analyzované mince, jejichž slitina však může být nehomogenní a vrstevnatě různorodá. V takovém případě měření na více místech může přinášet měnící se hodnoty (k metodě např.: *Hána 2003*, 99–100). U zlatých mincí jsou výsledky získané metodou XRF relativně spolehlivé. U stříbrných mincí je nutné výsledky měření vnímat spíše jako přibližnou informaci o jejich prvkovém složení. Nicméně u ražeb s vysokými obsahy stříbra a nízkými obsahy mědi, u kterých nedošlo k chemickému odstranění sloučenin mědi a tím nadhodnocení ryzosti povrchu, jsou získané hodnoty relativně spolehlivé. A to je právě případ i analyzovaných keltských stříbrných mincí ze stradonického oppida.

Zde prezentovaný soubor analýz stradonických mincí je svého druhu prvý, který byl zatím zveřejněn. Dosud byly publikovány jen analýzy bójských zlatých ražeb (mj. ze Stradonic), uložených v německých sbírkách (*Hartmann 1985*).⁵⁶ U křivoklátského souboru byly zjištěné ryzosti či další údaje o složení kovu již průběžně komentovány v rámci numismatického rozboru. Lze tedy jen shrnout, že analýzy prokázaly použití amalgámu u suberátního 1/3statéru (tab. 2:1) a doložily velmi proměnlivé hodnoty obsahu zlata v povrchové vrstvě plátování u dalších suberátů (tab. 2:3–4, 10). Měření prokázala velmi vysoké ryzosti zlatých nominálů, jen výjimečně klesajících pod 90 % Au (tab. 2:12 a 34) a zjistila, že se v těchto mincích jako příměs objevuje pouze Ag a Cu (tab. 2:2, 5–8, 11–12). Pro stříbrné bójské oboly typu Stradonice a Stradonice-Karlstein byly zjištěny velmi vysoké ryzosti neklesající pod 94 % (tab. 2:17–23, 30–31). Zároveň bylo u těchto nominálů doloženo olovo jako téměř vždy se opakující příměs v rozmezí 0,1 až 0,6 %. Velmi zajímavé bylo prokázání mosazného suberátu vindelicého statéru bez stop pozlacení (tab. 2:36). Analýzy prokázaly také velmi rozkolísané složení litých potinových galských mincí (tab. 2:40–42) či extrémní zastoupení olova u numidské mince (č. 45). U mincí z barevných kovů, navíc pokrytých oxidačními vrstevami, však přesnost měření klesá. V každém případě je však zkoumání složení kovu keltských a antických mincí velmi důležité, neboť umožňuje zcela nové pohledy na mincovní produkci.

Závěr

Zpracování stradonických nálezů keltských a antických mincí z bývalých fürstenberských knížecích sbírek dosti výrazně obohacuje dosavadní informace o mincovním spektru této lokality. Ačkoliv obě kolekce nejsou co do množství příliš obsáhlé, umožňují velmi dobrý pohled na spektrum stradonické mincovní produkce, včetně sledování intenzivního peněžního importu. Tato publikace je také drobným příspěvkem k postupnému splacení velkého dluhu, který domácí numismatické bádání vůči nejslavnějšímu českému oppidu má.

⁵⁶ Během velkého projektu „GOLD“ nebyly bohužel z českých sbírek analyzovány žádné zlaté keltské mince (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala /Eds./ 1997*, 185–296). Analýzy zlatých ražeb z depotu Starý Kolín byly provedeny již v roce 1979 v Ústředním ústavu geologickém (*Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 114–124).

Literatura

- Allen, D. 1995: British Museum. Catalogue of Celtic Coins III. Bronze Coins of Gaul. London.
- Arnold, P. – Castelin, K. 1972–1975: Münzen aus dem Fund von Podmokly im Münzkabinett Dresden. Beiträge und Berichte der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden 1972–1975, 161–170.
- Beneš, F. X. 1874–1878: Starožitnosti nalezené na Žižkově. Památky archaeologické a místopisné 10, 67–78.
- BMC 7: Gardner, P. 1883: Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia. Volume [7]. London.
- BMC RR 1–3: Grueber, H. A. 1910/1970: Coins of the Roman Republic in the British Museum. Volume I–III. London.
- Cahn, A. E. 1932: Das fürstlich fürstenbergische Münzkabinett zu Donaueschingen. Teil III. Die Serien von Böhmen, Mähren, Schlesien, Ungarn und Siebenbürgen. Versteigerungs=Katalog 77. Frankfurt am Main.
- Castelin, K. 1959: Ke chronologii keltských stříbrných mincí s koníčkem. Numismatické listy 14, 70–74.
- 1965: Die Goldprägung der Kelten in der Böhmischem Ländern. Graz.
 - 1967: Keltské mince z Hrazan. Numismatické listy 22, 33–39.
 - 1978: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- Čižmář, M. 1995: K mincovnictví na keltském oppidu Staré Hradisko. Archeologické rozhledy 47, 614–618.
- 1997: Mähren. In: Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. (Eds.): Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Prague, Band I: Textband, 227–228; Band II: Kataloge, 299–302.
 - 2002a: Ökonomische Struktur des Oppidum Staré Hradisko. In: Dobiat, C. – Sievers, S. – Stöllner, T.: Dürrnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Akten des Internationalen Kolloquiums in Hallein / Bad Dürrnberg vom 7. bis 11. Oktober 1998. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Band 7. Bonn, 297–313.
 - 2002b: Keltské oppidum Staré Hradisko. Archeologické památky střední Moravy. Svazek 4. Olomouc.
- Čižmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě ve Slezsku. Praha.
- De La Tour, H. 1892: Atlas de Monnaies Gauloises. Paris
- Dembski, G. 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band 1. Wien.
- Drda, P. – Rybová, A. 2001: Model vývoje velmožského dvorce 2.–1. století před Kristem. Památky archeologické 92, 284–349.
- Droberjar, E. – Frána, J. 2004: Antická mosaz (aurichalcum) v českých nálezech časně doby římské. Archeologie ve středních Čechách 8, 441–462.
- Eggers, H. J. 1951: Der römische Import im freien Germanien. Hamburg.
- Eltz, E. H. – Strohmeier, A. (Hrsg.) 1994: Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa. Schloß Weitra.
- Fischer, B. 1978: Les monnaies antiques d'Afrique du nord trouvées en Gaule. Paris.
- Gäumann, A. 2000: Potinmünzen der Kelten. Eine systematische Zusammenstellung der bekanntesten Typen mit Referenzangaben. Bern.
- Göbl, R. 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.
- Hána, J. 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Klatovy.

- Hartmann, A. 1985:* Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer. Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz 32, 660–674.
- Kellner, H.-J. 1990:* Die Münzfunde vom Manching und die Keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Stuttgart.
- Klusáčková, V. 1990:* Soupis nálezů mincí uložených v numismatické sbírce Krajského muzea v Teplicích. Zprávy a studie Krajského muzea v Teplicích 18, 51–67.
- Koblitz, H. F. v. 1918:* Beiträge zur keltischen Münzkunde Böhmens. Mitteilungen der Oesterreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde 14, 97–104.
- Kolníková, E. 1998a:* Keltské mince v peňažných dejinách Moravy. Peníze v proměnách času. Sborník příspěvků z konference k 50. výročí založení pobočky České numismatické společnosti v Ostravě, která se konala ve dnech 3.–4. 10. 1996. Ostrava, 21–33.
- 1998b: Výpověď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčianských Bohuslaviciach. Slovenská numizmatika 15, 11–44.
 - 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56.
 - 2009: Gallische Potinmünzen im nördlichen Mitteldonaugebiet. In: Heesch, J. van – Heeren, I.: Coinage in the Iron Age. Essays in honour of Simone Scheers. Spink London, 279–288.
 - 2010: Bójske mince v centre a kontaktných zónách. Ku konfrontácii numizmatickej a archeologickej chronológie doby laténskej. Numismatický sborník 24, 5–26.
- Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. (Eds.) 1997:* Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Band I–II. Prague.
- Mašek, P. 1999:* Modrá krev. Mladá fronta. Praha.
- Meduna, J. 1970a:* Das keltische Oppidum Staré Hradisko in Mähren. Germania 48, 34–59.
- 1970b: Staré Hradisko II. Katalog der Funde aus dem Museen in Brno /Brünn/, Praha / Prag/, Olomouc, Plumlov und Prostějov. Brno.
- Michálek, J. 1999:* Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čechy ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni. Příspěvky k pravěku a rané obě dějinné severozápadních Čech 7. Most.
- Mielczarek, M. 1989:* Ancien greek coins found in central, eastern and nothern Europe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Militký, J. 1995:* Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách. Zlatá Stezka 2. Sborník Prachatického muzea, 34–67.
- 1996: Keltské mince ve sbírkách Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Numismatické listy 51, 85–90.
 - 2000: Keltské mince ve sbírce Západočeského muzea v Plzni. Numismatické Listy 56, 73–79.
 - 2001: Keltské „náleзовé“ mince z Obřího hradu. Archeologie ve středních Čechách 5, 463–468.
 - 2004: Münzen. In: Karasová, Z. – Schönfelder, M.: Die Funde aus dem Oppidum „Hradiště“ bei Stradonice (okr. Beroun, CZ) im Römisch-germanischen Zentralmuseum Mainz. Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseum Mainz 51. Mainz, 219–242.
 - 2005: Nález mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, Řada A-historie 58, 1–88.
 - 2007a: Nález drobné bójské stříbrné mince v sídlištním objektu z doby laténské z Hostivice (okr. Praha-západ). Numismatický sborník 22, 163–166.
 - 2007b: Dva starší české nálezy keltských kulovitých statérů. Numismatický sborník 22, 166–170.
 - 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská. Praha, 122–128.

- 2010a: Finds of Greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschau University.
 - 2010b: Finds of Greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschau University.
 - *v tisku*: Die keltischen Münzen vom Oberleiserberg (Niederösterreich). In: Actes XIV. international numismatic congress. Glasgow 31. 8.–4. 9. 2009.
- Musilová, M. – Kolníková, E. 2009: Bratislavský hrad odkrývá tajemství Keltov. Historická revue 20, č. 12, 58–61.
- Nálezy I/1: Radoměský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1998: Keltský poklad ze Starého Kolína. Praha.
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Píč, J. L. 1903: Čechy na úsvitě dějin. Starožitnosti země České. Díl II/2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- 1906: Le Hradischt de Stradonitz en Bohéme. Traduit par J. Déchelette. Leipzig.
- Pieta, K. 2008: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.
- Polívka, E. 2000: Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích. Česká numismatická společnost Praha.
- Pošvář, J. 1965: Keltské duhovky v počátcích české numismatiky. Slezský numismatik 4–5 (44–45), Opava, 18–24.
- Prokisch, B. 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Die römischen Münzen des Stadtmuseums Nordico im Linz. Linz.
- 1999: Neufunde keltischer Münzen in Oberösterreich aus den Jahren 1992 bis 1998. Numismatische Zeitschrift 106–107, 37–48.
 - 2004: Neufunde keltischer Münzen in Oberösterreich aus den Jahren 1998 bis 2003. Numismatische Zeitschrift 111–112, 5–34.
- RRC: Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge.
- Rudnickí, M. 2009: Nowe znaleziska monet celtyckich z oppidów Staré Hradisko i Trisov. Numismatický sborník 23, 7–18.
- Rybová, A. – Drda, P. 1994: Hradiště by Stradonice. Rebirth of a celnic oppidum. Praha.
- Schreiber, H. (Hrsg.) 1841: Nachtrag zu dem Aussatze: Die Metallringe der Kelten als Schmuck und Geld. In: Tauschenbuch für Geschichte und Alterthum in Süddeutschland 3. Freiburg in Briesgau, 401–408.
- Schulz, K. 1994: Der Münzschatz von Podmokly. In: Eltz, E. H. – Strohmeyer, A. (Hrsg.): Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa. Schloß Weitra, 297–299.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. NM Praha.
- Skutil, J. 1950: Catalaunská mince ze Starého Hradiska na Moravě. Numismatické listy 5, 18–19.
- SNG Cop. 42: Jenkins, G. K. 1974: Sylloge nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. North Africa Syrtica-Mauretania. Volume 42. Copenhagen.
- Venclová, N. 1990: Prehistoric glass in Bohemia. Praha.
- 2008 (ed.): Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténska. Praha.
- Voigt, M. A. 1771: Schreiben an einen Freund; von den bey Podmokl einen in der Hochfürstl. Fürstenbergischen Herrschaft Pürglitz gelegenen Dorfe in Böhmen gefundenen Goldmünzen. Prag.

- Waldhauser, J. 1995: Detektory získané nálezy z keltského oppida u Stradonic. Předběžná zpráva o hromadném nálezů železných nástrojů, jednotlivých mincí a plastiky. *Archeologické rozhledy* 47, 418–425.
- 2001: *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha.
- Ziegeus, B. 1993: Das Münzfund von Sontheim. Ein Schatz keltischer Goldmünzen aus dem Unterallgäu. *Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung*, Band 24 (mit einem Beitrag von H. Dannheimer). München.
- 1995: Der Münzfund von Großbissendorf. Eine numismatisch-historische Untersuchung zu den spätkeltischen Goldprägungen in Südbayern. *Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung*, Band 27. München.
 - 2000: Die Fundmünzen aus der jüngerlatènezeitlichen Siedlung von Eggfling. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 65, 39–83.

Summary

Jiří Militký: Celtic and ancient coins from the Hradiště oppidum by Stradonice in the former Fürstenberg collection at the Křivoklát castle and in Donaueschingen.

The Stradonice oppidum (Beroun district) situated on the hill called Hradiště has been in focus of archaeological activities for a long time. The coins found there have an extraordinary importance in process of understanding of the Late Iron Age (the so-called oppidal) civilization (LT C2/D1a–D2, about 150/120–50/30 BC). With exception for selection of Boian coins (*Paulsen* 1933), the majority of several hundreds of coins have never been published. In this study, two groups of coins found at the Stradonice oppidum are presented, and the second one from the Křivoklát castle has never been registered before.

There is a collection of Celtic and ancient coins preserved at the Křivoklát castle (the Princely Fürstenberg Museum up to 1929). The coins entered the collection probably via purchase after 1877, and possibly also via archaeological activities at the oppidum at the beginning of the 1880s. The collection consists of 52 coins, one Roman as (lost now) and five modern forgeries. There is another large numismatic collection incorporating Celtic coins in Donaueschingen (Germany), the main seat of the Fürstenberg family. In 1932, the majority of the collection there was sold. Also in this collection, coins from the Stradonice oppidum were preserved there – a hoard (?) of Vindelician staters (nos. 53–57) and other individual pieces (nos. 58–60). Unfortunately, the coins have no finding context mentioned, and it is possible to analyze them from the numismatic point of view only.

Bohemia, the Boians: Gold Boian staters of the mussel type were found in the Donaueschingen collection only (nos. 58–59). In both collections, some five 1/3-staters (nos. 1–4) were preserved – one plated piece of the late stylized variety of the Athena/ Alkis type (no. 1); the remaining specimens were of the mussel types (nos. 2–4), two of them plated (nos. 3–4). The 1/8-staters of the mussel type were the most frequent denominations (nos. 5–12); the specimen no. 10 is plated. The coin no. 5 is very interesting – it represents a sort of prototype of the 1/8-staters of the mussel types. Some 20 pieces represent small silver oboli of the Stradonice type (nos. 13–29) and Stradonice/ Karlstein type (nos. 30–33). Typology of these coins has not been produced yet, the analyzed selection was classified in 9 groups (Tab. 1).

Moravia, the Boians: Two Moravian Boian coins belong to the Křivoklát castle collection. Both were obviously produced directly at the Staré Hradisko oppidum. Gold 1/24-stater (no. 34) represents a denomination exclusively struck only in Moravia in the oppidal period. This coin is an unknown variety. The silver obolus (no. 35) belong to the unpublished group of coins concentrated at the Staré Hradisko oppidum.

South Bavaria, the Vindelici: South Bavarian coins have an important position among imported pieces found at the Stradonice oppidum. The staters from Donaueschingen (nos.

53–57) could be a part of an unknown smaller hoard found around 1840. There is a plated stater of the II D type (no. 36) in the Křivoklát castle collection, made of brass – which is the only evidence of use of such metal for core of a plated coin. Silver south-Bavarian coins are represented by two quinars of the screw type (nos. 37–38), and the coin no. 38 is also plated.

Gaul: The Stradonice oppidum represents the easternmost location with significant concentration of imported Gaulish coins. In the Křivoklát castle collection, there are one bronze coin (no. 39) and three potin coins (nos. 40–42). These coins represent important evidence for long-distance contacts of that locality.

Ancient coins: In the Křivoklát castle collection, there is a plated drachm struck in Greece, in Illyrian Apollonia (no. 43). Appearance of the bronze Numidian coins produced under the King Massinissa and his successors (nos. 44–46) is interesting – some 13 pieces altogether from Stradonice are known up to date. Currently, it is impossible to interpret the fact why exactly the Numidian coins appeared in Bohemia most frequently compared to the whole central Europe. A Roman Republican bronze as struck in 148 (no. 52) should be a part of the Křivoklát castle collection, but it is lost now. Some 12 individually found Roman Republican coins are currently known from the Stradonice oppidum, mainly bronze denominations, the latest one struck in 118 BC.

Modern forgeries: Also five modern forgeries of the “Celtic” coins entered the collection via purchase of finds from Stradonice. They look like naive copies made of lead-tin or zinc-lead-tin alloys. One of these “coins” (no. 51) is even identical with that one from the collection of Š. Berger (*Příč 1903*, Tab. II:42). Importance of these forgeries is documentary only.

In process of documentation of the Křivoklát castle collection, non-destructive metal analysis (XRF) was performed in case of selected specimens (Tab. 2). All XRF procedures have been done by RNDr. Jaroslav Frána, CSc., Institute of Nuclear Physics of the Academy of Sciences of the Czech Republic in Řež u Prahy. The data must be taken critically – the method used in this case brings only limited information about small segment of the surface of the analyzed coin. Generally, the analysis proved use of amalgama in the case of the plated 1/3-stater (Tab. 2:1) and showed very variable levels of gold on the surface of other plated coins (Tab. 2:3–4, 10). The gold denominations were analyzed as being of high quality, only extraordinarily falling under 90 % of gold (Tab. 2:12 and 34), with silver and copper as its regular admixtures (Tab. 2:2, 5–8, 11–12). In the case of the Boian oboli of the Stradonice and Stradonice/ Karlstein types, high quality silver was detected (Tab. 2:17–23, 30–31), with lead as regular admixture (between 0.1 and 0.6 %). Detection of brass core of the plated Vindelician stater without any traces of gilding was interesting (Tab. 2:36). Analysis proved very unstable composition of the Gaulish cast potin coins (Tab. 2:40–42) or extreme content of lead in the case of the Numidian coin (no. 45).

English by V. Novák

DER ZYKLUS EINES HORTFUNDES

Methodische Überlegungen zur Bildung, Deponierung,
Zusammensetzung und Bergung von Münzhorten anhand des
Beispiels der antiken österreichischen Schatzfunde

Alexander RUSKE

Münzhortfunde können nicht nur wertvolle Erkenntnisse zu historischen und geldgeschichtlichen Fragestellungen beitragen, sie verraten auch sehr viel über ihre eigene Entstehungsgeschichte und tragen zum Verständnis von der Hortung von Geld per se bei. Zentrale Zielsetzung dieser Arbeit ist es, exemplarisch den Weg eines Münzhortes nachzuvollziehen, den er von dem Entschluß der Ansparung bis zu seiner Auffindung nimmt. Dabei unterscheiden wir fünf Phasen: 1. Der Entschluß, 2. Die Selektion, 3. Das Verbergen, 4. Die Nichtbergung, 5. Die Auffindung.

Wichtig ist es, anfangs die Materialbasis klarzustellen, da zwar zu den einzelnen Fragestellungen jeweils mehrere Hortfunde aussagekräftig sind, jedoch kaum ein einziger zu allen Fragen relevante Antworten liefern kann. Dies hat zur Folge, daß zu verschiedenen Fragestellungen eine verschieden große Anzahl an Münzhorten aussagekräftig ist. Zum Teil ist für diese Untersuchung primär die Überlieferung der Fundumstände relevant, nicht jedoch die der Münzen, weshalb es vorkommt, daß Hortfunde, die für eine geldgeschichtliche und historische Auswertung wichtige Zeugnisse darstellen, für diese Fragestellung keinen Beitrag zu leisten vermögen und umgekehrt. Um die Aussagen der Studie nachvollziehbar zu machen, ist die Materialauswahl auf das österreichische Staatsgebiet beschränkt worden, für die eine aktuelle und vollständige Fundzusammenstellung vorliegt. Die Untersuchung berücksichtigt alle bekannten antiken Münzhortfunde bis zum Ende der Römerzeit in Österreich.¹

Bezüglich der Graphen ist darauf hinzuweisen, daß die Diagramme nur einen relativ undifferenzierten Überblick über die Nominalienverteilung bieten können. Besonders bei den principatszeitlichen Hortfunden ist es mitunter schwer, eine eindeutige Zuordnung zu treffen und notwendig, die Stückanzahl zu berücksichtigen. Als Beispiel kann der 1964 gehobene Fund von Dornhof (P20) dienen, der aus 6 D, 45 S, 16 Dp und 12 As besteht. Nominell handelt es sich um einen Mischfund von Silber- und Buntmetallmünzen, doch ist der Anteil an Silbermünzen so gering, daß man sagen kann, der Besitzer habe primär Erzmunzen gehortet. Diesen Fund neben einen Hort zu stellen, der ein ausgeglichenes Verhältnis zwischen Edel- und Buntmetallmünzen oder zumindest einen substantiellen Anteil des jeweils kleineren Hortteiles aufweist, wäre verfälschend. Die Denare sind aber selbstverständlich relevant, wenn über die

¹ Eine vollständige, aktuelle Zusammenstellung der antiken Münzhorte Österreichs wird in dem nächsten Band der Numismatischen Zeitschrift im Jahr 2010 erscheinen. Diese Arbeit verwendet bereits deren Nummernsystem, und eine Fundliste ist als Anhang beigelegt. Aus arbeitstechnischen Gründen war es jedoch notwendig, als Materialgrundlage für den „Zyklus eines Münzhortes“ auf eine Vorstufe, den Fundkatalog in der Dissertation *Ruske 2009*, zurückzugreifen. Die Nominalienabkürzungen folgen *TNRB* 9. Aus Gründen der Lesbarkeit und Praktikabilität werden als Belege für einzelne Fragestellungen maximal fünf Schatzfunde angeführt. Die Zusammenstellung erhebt daher keinen Anspruch auf Vollständigkeit.

Kaufkraft des Fundes gesprochen wird. In der graphischen Darstellung ist daher ein Mittelweg gewählt worden. Funde, die nur einen sehr geringen Anteil eines Münzmetalls bzw. Nominales enthalten, sind der Gruppe mit dem Hauptmetall bzw. -nominale zugeordnet. Eine trennende senkrechte Linie zeigt an, daß die rechts davon stehenden Diagramme jeweils aus der gesamten Materialbasis erstellt wurden.

1. Phase – Der Entschluß

Für den Entschluß, einen Münzhort anzulegen, kann das Material selbst kaum Informationen liefern, die antiken Autoren jedoch berichten einige Beweggründe.² Deutlich geht aus den von Thüry zusammengestellten Textstellen hervor, daß der Schutzgedanke allgemein den primären Beweggrund darstellte, doch ist ein Zusammenhang mit kriegerischen Auseinandersetzungen nur in sechs von 31 gesammelten Textpassagen gegeben. Konkret werden Schutz vor Kriegsgegnern (*Thüry 2000*, T 1. 3. 15. 22b. 28. 31), Schutz vor Diebstahl (*Thüry 2000*, T 4. 6. 8. 18. 25), Schutz vor Beschlagnahme (*Thüry 2000*, T 24), Schutz vor dem eigenen Zugriff (*Thüry 2000*, T 14), Steuerhinterziehung (*Thüry 2000*, T 11), Geiz (*Thüry 2000*, T 12–13) und das Verstecken von Diebsgut (*Thüry 2000*, T 2) als Motive genannt. In den meisten Fällen war die sichere Aufbewahrung die entscheidende Motivation, gilt es doch zu bedenken, daß der antike Mensch weitgehend ohne Bankenwesen auskommen und in vielen Fällen sein Erspartes selbst verwahren mußte (so auch *Robertson 1988*, 14). Dies bedeutet, daß jeder Besizende auch thesaurierte. Weiters kann angenommen werden, daß die Art des Münzdepots dessen Zusammensetzung und Deponierung bestimmte bzw. mitbestimmte: Der Weihe- und Grabhort sollte nicht mehr geborgen werden, das Geld für den alltäglichen Zahlungsverkehr mußte stets griffbereit im Haus liegen oder wurde als Geldbeutel mitgeführt, während das „gesparte Vermögen“, auf das nur selten und bei Bedarf zugegriffen wurde, vor allem sicher verwahrt liegen sollte. Der Nothort sollte das Ersparte vor einer konkreten Bedrohungslage schützen. Die Klassifizierung in dieser Arbeit beschränkt sich auf die in der literarischen Überlieferung belegten Motive und die vier genannten und in ihrer Funktion klar abgrenzbaren Typen.³ Grundsätzlich besteht auch die Möglichkeit, daß sich der Zweck eines Hortes änderte, doch ist dies heute nicht mehr nachvollziehbar. Die archäologischen, epigraphischen und numismatischen Befunde lassen es nur selten zu, auf die Art eines Hortes oder gar auf dessen Besitzer zu schließen. Es ist aber ohne dieser Grundlage nicht zuverlässig möglich, die Summe des gesparten Geldes mit der Funktion des Hortes und dem ehemaligen Besitzer in Übereinstimmung zu bringen.

Wir müssen zur Kenntnis nehmen, daß einzig über epigraphische Zeugnisse, etwa Besitzerkennzeichnungen auf dem Fundgefäß oder eine archäologische Beweisführung, verlässliche Erkenntnisse zu diesen Fragestellungen zu gewinnen sind: Bei jenen Funden, die in Wohnhäusern gehoben wurden, können wir den ehemaligen Besitzer als einen der dortigen Bewohner festmachen. Der Fundort innerhalb einer militärischen Einrichtung erlaubt es etwa zu sagen, daß der Verbergende im militärischen Umfeld zu suchen ist. Konkrete Beispiele, bei denen wir in der Lage sind, gewisse Aussagen über

² Die für die Verbergung von Münzschätzen relevanten Textstellen hat *Thüry 2000* zusammengestellt und besprochen. Sie werden hier seiner Numerierung folgend als Testimonien (T) zitiert.

³ Grundsätzlich sind weitere Typen denkbar. Siehe *Ruske 2009*, 38 f; *Haupt 2001*, 13–15.

die Hintergründe eines Hortes zu machen, sind die in den Baracken des Kastells von Mautern an der Donau (P47) gefundene Spardose, die Groh mit Recht als Barschaft eines Soldaten interpretiert (Groh – Sedlmayer 2002, 143 f), und der kleine Münzhort von Lauriacum – Stadlgasse (P39), der in der Gosse der sogenannten Straße 1 des antiken Lauriacum lag. Er wurde offensichtlich verloren, und es ist anzunehmen, daß er den Inhalt eines Geldbeutels darstellt (Dembski 1974, 23).

2. Phase – Die Selektion

Kelten

Zuerst soll ein Blick auf die Horte keltischer Münzen bzw. Horte, die unter anderem keltische Münzen enthalten, geworfen werden. Aufgrund der Verteilung von Streu- und Schatzfunden keltischer Münzen lassen sich für das vorrömische Österreich grob zwei große Währungsbereiche unterscheiden. Im Süden Österreichs dominieren die norischen Prägungen, während im Osten des Landes boisches Silbergeld zirkulierte.⁴ Zu ergänzen ist, daß nördlich der Donau vindelikische und boische Goldmünzen und im Burgenland die beiden den Ostkelten zugerechneten Typen „Velemere“ und „Kroisbacher“ gefunden werden.

Goldmünzen spielten für die Hortbildung im vorrömischen Österreich lediglich eine untergeordnete Rolle, wie *Graphik 1* entnommen werden kann, die die Zusammensetzung und Größe der Münzhorte veranschaulicht. Mit Ingling (V10), der maximal aus 15 Stateren der Vindeliker bestand, und Rohrbach (V22), der sich aus höchstens 64 boischen Stateren zusammensetzte, sind nur zwei homogene Goldmünzenhorte bekannt.⁵ Deutsch Jahrndorf (V4) enthielt 30 Gold- und 124 Großsilbermünzen der Boier. Im keltischen Österreich überwiegen deutlich die reinen Silbermünzdepots. Eine klare Bevorzugung eines Nominals kann nicht abgeleitet werden, wohl aber die Präferenz, bei hohen Summen bzw. größerer Anzahl Großsilbermünzen zu horten.⁶

Interessant ist, daß das gemeinsame Ansparen von Groß- und Kleinsilbermünzen häufig belegt ist und daß bei diesen Mischdepots die Kleinsilberprägungen in ihrer Anzahl überwiegen. Einzig der Fund von Schottwien (V23) weist in seiner Nominalienzusammensetzung ein ausgeglichenes Verhältnis auf.⁷ Bei den Münzdepots von Eis (V5), Magdalensberg (V14, V15), Oberdrauburg (V19) und Wien – Simmeringer Hauptstraße (V27) liegt das Schwergewicht auf dem Kleinsilber. Bei den Funden von der Gurina (F1) und von Wien – Simmeringer Heide (F2) ist nicht eindeutig geklärt, ob es sich überhaupt um Münzhorte handelt. Die Kleinsilbermünze alleine spielte hingegen für das Anlegen von Münzdepots keine Rolle, ist doch einzig der Fund von

⁴ Für Fragestellungen den keltischen Geldverkehr betreffend siehe Göbl 1992. Den eigentlichen Westen Österreichs mit Tirol und Vorarlberg beurteilt Göbl 1992, 8 als bemerkenswert fundarm und ohne Münzverkehr.

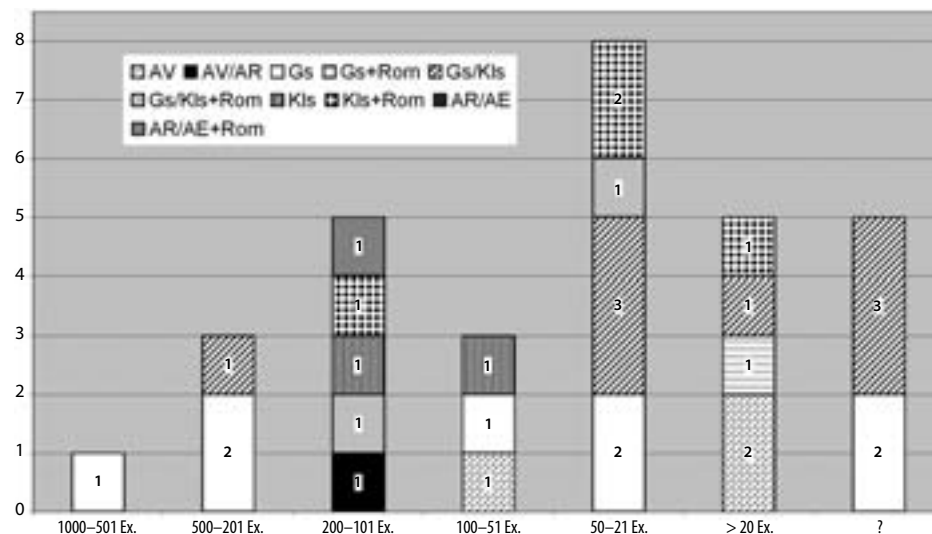
⁵ Als dritter Münzhort kann der von Dembski 2008 publizierte boische Athena-Alkis $\frac{1}{24}$ St angesprochen werden, der in einem kleinen Metallbehältnis gefunden wurde und deswegen als Münzhort bezeichnet wird.

⁶ Einen erheblichen Unsicherheitsfaktor stellt die unvollständige Erfassung vieler Münzdepots von Großsilbermünzen dar. Die Funde von Villach Umgebung (?) (V26), Zollfeld (V28) und Österreich (?) (V30) können hinsichtlich dieser Fragestellung praktisch nicht beurteilt werden. Teurnia (V25) ist in der Zusammensetzung überhaupt unsicher.

⁷ Der Fund von Schwechat (V24) ist aufgrund der ungenügenden Dokumentation nicht aussagekräftig.

Obernberg (V20) als sicher dokumentiertes Zeugnis zu zitieren.⁸ Magdalensberg (V12) enthält auch einige römische Prägungen, und Aguntum (V1) beinhaltet neben einem römischen As 16 Kleinsilbermünzen, doch bleibt der Charakter des Fundes unklar.

In ihrem Umfang handelt es sich bei den keltischen Münzdepots Österreichs vorwiegend um kleine Münzhorte. Ein einziger ist größer als 500 Exemplare, die meisten zählen weniger als 50 Stücke. Zu den Kleinsthorten gehören zwei der drei bekannten Goldmünzenhorte.

Graphik 1: Umfang und Zusammensetzung der in Österreich gehobenen Hortfunde mit keltischen Münzen

Es ist zu beobachten, daß sich die Zusammensetzung der Horte sehr stark nach den jeweiligen Währungsgebieten richtet und es nur selten zu einer Vermischung kam. Norische und tauriskische Prägungen sind miteinander und in den beiden Funden vom Braunsberg (V3) und von Wien – Simmeringer Heide (F2) angeblich auch mit Ostkelten vergesellschaftet.⁹ Beide Münzhorte sind jedoch nur unvollständig überliefert und in ihrer Zusammensetzung unsicher. Ebenfalls in nur zwei Fällen, dem Münzdepot von der Gerlitz (V6) und dem bereits als unsicher erwähnten Hort von Wien – Simmeringer Heide (F2), ist das gemeinsame Vorkommen von boischen Hexadrachmen und norischen Tetradrachmen belegt. Der Fund von Obernberg (V20) enthält neben Kleinsilbermünzen der Vindeliker, die den mit Abstand größten Anteil ausmachen, auch Prägungen der Haeduer, Avernier und Haeduer oder Lingones.

Einen ausgezeichneten Beleg für die Übergangszeit vom keltisch zum römisch dominierten Münzumlauf bietet die große Anzahl an währungsübergreifenden Horten, in denen keltische Silbermünzen mit römischen bzw. griechischen Silber- und Buntmetallprägungen vergesellschaftet sind (*Graphik 1*).¹⁰ Dieses Phänomen ist fast ausschließlich auf die Kleinsilbermünzhorte beschränkt. Es ist auch darauf hinzuwei-

⁸ Ein weiterer Münzhort (V29), der aus etwa 80 Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf III bestanden haben soll, wurde laut *Jandrasits 2005*, 138 f im Münzhandel undokumentiert zerstreut.

⁹ In der Abgrenzung von norischen und tauriskischen Geprägten folge ich Göbl. Siehe hierzu *Göbl 1992*.

¹⁰ Exemplarisch: Gerlitz (V6), Lauterach (V11), Magdalensberg (V12, V13).

sen, daß Buntmetallmünzen für das Untersuchungsgebiet nur in währungsübergreifenden Hortfunden in Form von römischen und griechischen Münzen vorkommen.

Nichtmünzliche Beigaben sind nur bei den Funden von der Gerlitz (V6), Lauterach (V11) und Wien – Simmeringer Hauptstraße (V27) bekannt. Hierbei handelt es sich ausschließlich um Schmuckbeigaben (Armreife, Fibeln und Ringe).

Principat¹¹

Goldmünzen wurden selten angespart, wie *Graphik 2* verdeutlicht, die die principatszeitlichen Hortfunde nach ihrer Zusammensetzung und ihrer Zeitstellung grob gliedert. Bekannt sind der Hort von Villach (P71), bei dem 162 Au und 4 D einer allerdings unbekanntem Anzahl Münzen dokumentiert werden konnten, und die beiden homogenen Aureihorte von Wien – Rennweg (P78) und Kennelbach (F8), deren Überlieferungslage sie jedoch auf einen geringen wissenschaftlichen Wert reduziert.¹² An AV/AR-Mischhorten ist nur der Fund von Erla (P22) sicher belegt, der 103 Au, 666 D und 5 Δ enthält. Bei den Horten von Hochneukirchen (P30), Mürzzuschlag (P48), Tentschach (P65) und Sachsengang (P103) sind Goldmünzen nicht dokumentiert, doch sollen ursprünglich welche enthalten gewesen sein. Im Falle von Steyr (P107) ist aufgrund der Überlieferung davon auszugehen, daß es sich um keinen reinen Goldmünzenhort gehandelt hat. Im Fund von Wien – Rennweg (P87) wurden einige wenige Goldmünzen zusammen mit Silberprägungen angespart (7 Au, 1257 D und 4 Δ). Eine Interpretation der Goldmünzenhorte muß aufgrund der geringen Materialbasis unterbleiben. Ein allgemeiner Zug ist jedoch, daß jene Goldmünzen, die vor der Gewichtsreduktion unter Nero ausgeprägt wurden, in keinem Depot enthalten sind.

Von großer Bedeutung sind die Silbermünzendepts, die bis zur Einführung des Doppeldenars primär aus Denaren bestanden, aber auch vereinzelt Silbergeld aus dem provinzialrömischen Bereich enthalten konnten. Diese provinzialrömischen Prägungen standen offenbar in einem fixen Wertverhältnis zu den römischen Denaren. Für die provinzialrömischen Drachmen ist das Verhältnis 1:1 anzunehmen (*Ruske 2007*, 357 f).¹³ Im vor- bzw. frühkaiserzeitlichen Österreich ist zu beobachten, daß keltische Kleinsilbermünzen mit Denaren vergesellschaftet waren,¹⁴ und provinzialrömische Drachmen in Hortfunden vorkamen, deren Schlußmünzen sie bis in den Anfang des dritten Jahrhunderts datieren.¹⁵ Es handelt sich vor allem um Drachmen aus Lykien, doch sind jeweils als Einzelstücke auch Prägungen von Amisos in Pontos, Kreta und Caesaraea in Kappadokien belegt. Tentschach (P65) ist der einzige spätere Hort, der provinzialrömische Drachmen enthalten haben soll, doch ist seine Zusammensetzung zweifelhaft.

Die Einführung des Antoninians stellte einen nachhaltigen Eingriff in das Geldwesen dar. Es ist zwar relativ häufig, daß einige Denare in Hortfunden enthalten

¹¹ Mit der von Diocletianus 294 n. Chr. durchgeführten Währungsreform wurde ein völlig andersartiges Geldsystem geschaffen. Dies stellt eine markante Zäsur dar, die es bedingt, die Zeit davor und danach getrennt zu behandeln.

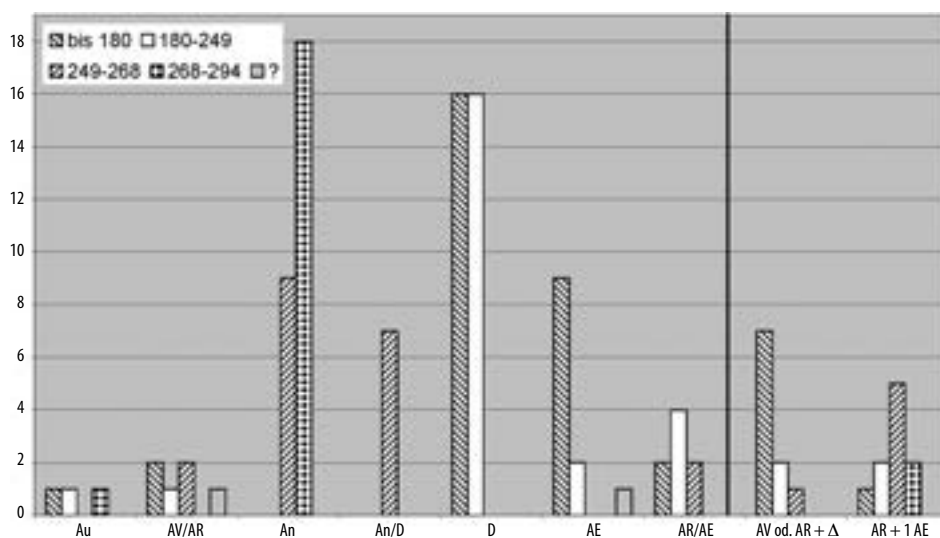
¹² Von Kennelbach (F8) ist seine bloße Existenz bekannt, während der Hort von Wien – Rennweg (P78) zumindest teilweise dokumentiert werden konnte.

¹³ Metallanalysen von *Butcher – Ponting 1997* ergaben für die Drachmen von Caesaraea in Kappadokien einen Silberanteil von 50 %. Dieser Standard wurde von Vespasianus bis Hadrianus beibehalten. In ihrem Metallwert entsprach somit die Drachme aus Caesaraea rund einem Dreiviertel des römischen Denars.

¹⁴ Lauterach (V11), Magdalensberg (V12, V13).

¹⁵ Erla (P22), Spital am Pyhrn (P62), Wallern (P77), Wien – Herrengasse (P84), Wilten (P88).

sind, die primär aus Antoninianen bestehen,¹⁶ – der umgekehrte Fall ist seltener zu beobachten¹⁷ – doch sind Funde, die als echte Mischhorte angesprochen werden können, als Beispiele seien Adriach (P1), Berndorf (P7) und Tulln (P67) genannt, selten und zeitlich auf die Periode 249–268 beschränkt. Da nur die guthaltigen Antoniniane mit Denaren vergesellschaftet sind, ist zu schließen, daß mit zunehmender Verschlechterung des Silbergeldes auch die gemeinsame Zirkulationsfähigkeit von Denar und Antoninian verloren ging. Waren noch bis in das erste Drittel des dritten Jahrhunderts republikanische Denare, speziell die Legionsdenare Marc Antons, zusammen mit kaiserzeitlichen Denaren gehortet worden, enthalten von jenen Silbermündendepots, die in der Alleinherrschaft des Kaisers Gallienus (260–268) oder später schließen, nur Ennsdorf (P21) und Oberdorf (P51) nachweislich Denare. Für die ältere Zeit zeigen die Münzreihen nur im konsequenten Fehlen der vor der neronischen Münzreform emittierten kaiserzeitlichen Prägungen und jener Denare, die Domitianus im besseren Münzfuß ausbringen ließ, Unterschiede im Zirkulationsverhalten.¹⁸ Grundsätzlich belegen die langen Münzreihen die „Gleichrangigkeit“ der gehorteten Münzen.

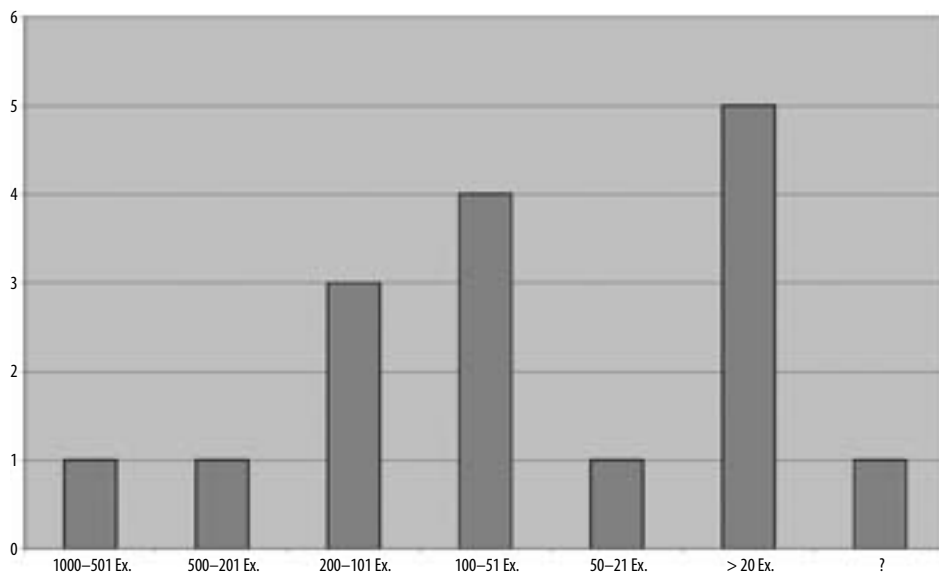
Graphik 2: Zusammensetzung und grobchronologische Gliederung der in Österreich gehobenen principatszeitlichen Hortfunde

Generell als wenig hortwürdig empfand man anscheinend Buntmetallmünzen, unabhängig ob in einem homogenen Aes-Depot oder als gewichtiger Bestandteil in Verbindung mit Silbermünzen (*Graphik 2*). Aus der Austria Romana sind nur ein Duzend Aes-Horte bekannt, und bei weiteren drei AR/AE-Mischhorten überwiegen die Buntmetallprägungen bzw. ist das Verhältnis zwischen Silber- und Erzmünzen zumindest ausgeglichen. Betrachtet man die Hortgröße (*Graphik 3*), fällt auf, daß es sich um eher kleinere Ensembles handelt und eine eindeutige Bevorzugung von Großbronzen oder einem anderen Buntmetallnominale nicht immer zu beobachten ist.

¹⁶ Exemplarisch: Apetlon (P4), Zillingtal – Steinbrunn (P90).

¹⁷ Exemplarisch: Salzburg – Mitterbacherbogen (P59), Seewalchen am Attersee (P61).

¹⁸ Zur Auswirkung der neronischen und domitianischen Legierungsmanipulationen auf das Hortverhalten siehe *Ruske 2007*, 353, 355 f.

Graphik 3: Umfang der in Österreich gehobenen Hortfunde mit zumindest großem Anteil an Buntmetallmünzen

Mitunter ist die Nominalienstruktur relativ heterogen. Großerz dominiert bei den Hortfunden von Hallstatt (V9), Althofen (P3), Gummern (P26), Illmitz (P33), Kristendorf (P36) und Urschendorf (P69). Bei Burgstall bei Pürgg (P8), Halbturn (P27) und Wien – Innenstadt (P85) überwiegt hingegen das Mittelerg deutlich, wobei die Zusammensetzung der beiden ersteren Funde nicht gesichert ist. Bei Dornhof (P20) und Lauriacum – Zivilstadt (P37) ist die Nominalienverteilung relativ ausgeglichen. Die Zusammensetzung der restlichen Horte ist nicht bekannt.¹⁹ Interessant für den Geldverkehr ist, daß nur Burgstall bei Pürgg (P8) im ersten Jahrhundert datiert, doch ist die Vollständigkeit des Horts nicht gesichert. Die meisten Horte schließen in der zweiten Hälfte des zweiten Jahrhunderts, und die jüngsten enden spätestens mit Gordianus III. Das Fehlen jüngerer Horte ist wohl im Zusammenhang mit der Geldversorgung zu sehen. Für detaillierte Aussagen ist jedoch die Materialbasis zu dürftig. Es muß daher auch unbeantwortet bleiben, warum praktisch keine frühkaiserzeitlichen Buntmetalldepots in Österreich gefunden wurden. Außergewöhnlich sind der Fund von Hallstatt (V9), der sich aus 13 ptolemäischen Kleinbronzen des Ptolemaios IX. Soter II. zusammensetzt²⁰ und der Fund von Loig (P43) mit zumindest 68 subferraten Aesmünzen.

Einen Sonderfall, der nicht nur auf das Untersuchungsgebiet beschränkt ist, stellen Horte dar, die neben Silbermünzen nur eine, eventuell zwei, meist schlecht erhaltene Buntmetallprägungen enthalten. Dies kommt zwar nicht allzu häufig vor,

¹⁹ Bei Carnuntum (P18) und Hausstein (F6) ist die Publikations – bzw. Überlieferungslage für die Beurteilung der Nominalienverteilung nicht ausreichend. Sie sind daher hier nicht berücksichtigt.

²⁰ Wie genau dieser Hort zu interpretieren ist, ist unklar. Dem Autor sind keine vergleichbaren Hortfunde bekannt. Sein Charakter als reiner Buntmetallhort läßt ihn eher in einem römisch-kaiserzeitlichen Kontext sehen, da Aes im vorrömischen Geldverkehr kaum vorkam. Er wird daher hier „mit Anführungszeichen“ unter die römischen Funde gereiht.

doch zu oft, um als zufällig oder als Irrtum beiseitegeschoben werden zu können. Für Österreich sind insgesamt 13 Fälle belegt.²¹ Besonders in der älteren Literatur wurde die Zugehörigkeit einzelner Buntmetallmünzen mitunter negiert bzw. nicht erkannt.²² Dieses Phänomen gilt auch für Horte, die keltische Prägungen enthalten wie Aguntum (V1), Magdalensberg (V14) und Zollfeld (V28). Es zeigt sich, daß dieses Phänomen während der gesamten Zeitspanne, in der hochwertige Edel- und Buntmetallmünzen parallel zirkulierten, auftrat und erst in der Zeit der Inflationsantoniniane zu Ende ging, als Buntmetall praktisch nicht mehr ausgeprägt wurde und das klassische Währungssystem zusammenbrach. Eine letztgültige Erklärung kann nicht gegeben werden, doch sind zwei Ansätze denkbar: Zum einen können die Motive im wirtschaftlich, realen Bereich und zum anderen im imaginären Bereich gesucht werden. Beide Erklärungsmodelle haben ihre Berechtigung, doch ist bei der Beurteilung der Funde scharf im Material zu trennen: Bei Hortfunden, die als „Geldbörsen“ angesprochen werden können, jenen Münzensembles also, mit denen der alltägliche Zahlungsverkehr bestritten wurde, ist sehr wohl erstere Erklärung zu präferieren. Ihre Zusammensetzung kann zufällig durch normalen Münzaustausch zustande gekommen sein. Hiermit können die Funde von Lauriacum (P40) und Mautern an der Donau (P47) erklärt werden. Gesondert zu betrachten sind auch Weihedepots, wie Carnuntum – Haus II (P17), bei dem es sich um ein Bauopfer handelt. Bezüglich von Wien – Herrengasse (P84) ist die ungewöhnliche Zusammensetzung mit einem fast 50 % zählenden Anteil an zeitgenössischen Fälschungen zu berücksichtigen, welche es zweifelhaft erscheinen läßt, ob dieses Münzdepot antik wirklich als reiner Silbermünzenhort angesehen wurde. Bei dem Hort vom Magdalensberg (V14) ist die Zugehörigkeit des Asses nicht gesichert.

Für die anderen Horte, insbesondere jenen von höherem Wert, stellt das einzelne Kupferstück einen Fremdkörper dar. Sein Wert ist gegenüber dem Edelmetall vernachlässigbar gering. Daher kann schwerlich angenommen werden, daß jemand, der eine größere Anzahl an Silbermünzen deponierte, das einzelne Buntmetallgepräge aufgrund seines Wertes hinzufügte. Eine irrationale Erklärung, wie „Brauch oder Ähnliches“ (*Dembski 2005, 82; Dembski – Lang 2007, 49*), der Verweis in den pseudo-religiösen apotropäischen Bereich (*Ruske 2007, 429*) oder der alternative Ansatz von Pfisterer in Richtung des Charonspfennigs wird in diesen Fällen schlagend. Pfisterer versucht anhand von Textstellen sowohl der klassischen Literatur wie isländischen Sagas herauszuarbeiten, daß auch Tote Schätze besitzen und darüber verfügen konnten. Interessant ist, daß er einige Textpassagen zusammenstellen kann – die allerdings nur jüngeren Märchen entstammen – in denen eine einzelne Buntmetallmünze als Symbol für den diesseitigen Besitzanspruch steht und Münzschätze, die eigentlich dem Jenseits zugeordnet werden, dem Totenreich entziehen können (*Pfisterer 2008, 220–222*). Pfisterer kommt zu dem Schluß, eine formelle Parallele zum Grabbrauch sei recht offensichtlich, und hält es für vorstellbar, die Münzbeigabe bezwecke eine Art magische Tarnung. Habe der Schatz etwa formale Eigenschaften eines Grabes, so stehe

²¹ Aguntum (V1), Magdalensberg (V14), Zollfeld (V28), Aguntum (P2), Berndorf (P7), Carnuntum – Haus II (P17), Deutschkreutz (P19), Globasnitz (P24), Gösseling (P25), Lauriacum (P40), Mautern an der Donau (P47), Waidmannsdorf (P77) und Wien – Herrengasse (P84). Für weitere Beispiele siehe die Zusammenstellung bei *Pfisterer 2008, 205–208*.

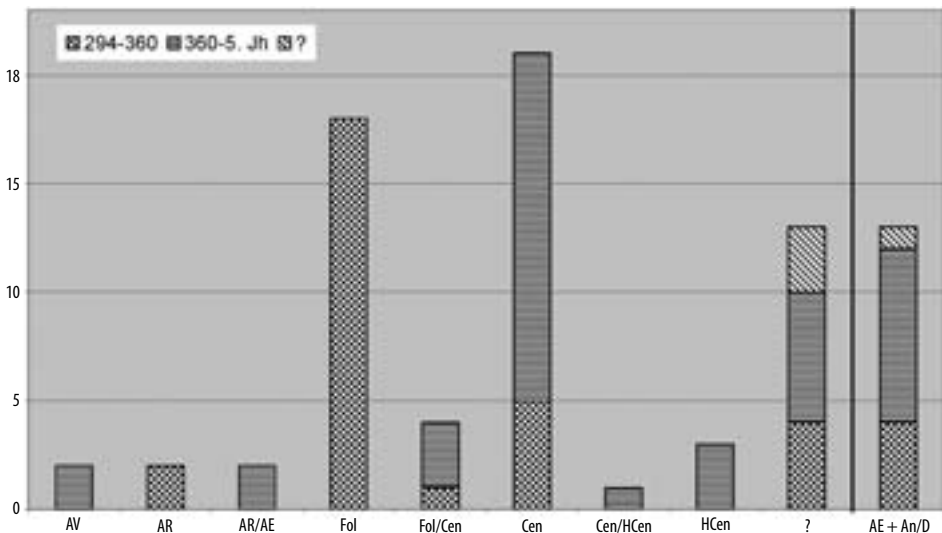
²² Als Beispiele seien die Münzhorte von Berndorf (P7) und Hochneukirchen (P30) genannt.

er auch unter dem Schutze der Manen bzw. könnte die Münzbeigabe eine Bindung mit dem Besitzer ausdrücken (Pfisterer 2008, 224).

In diesem Zusammenhang sind als Parallelerscheinung auch jene An/D-Horte zu erwähnen, die neben einer größeren Anzahl an Doppeldenaren einen einzigen Denar enthalten. Aus dem römischen Österreich ist kein derartiger Fall belegt. Als Beispiele sind die Funde von Ig (FMRSI III, 137, Nr. 81/2; Kos 1991; FMRSI I, 149, Nr. 137/3), Nagyvenyim (Fitz 2001; FMRU I, 272–279), Kurilovec (Demo 1982, 367–370. 426–436), Dunaújváros (FMRU I, 174–178) und Imbriovec (Demo 1982, 381–383. 460–469) zu nennen. Die materielle Ausgangslage ist eine andere, der Metallwert ist beim Denar deutlich höher anzusetzen. Er ist speziell im Vergleich mit den Inflationsantoninianen das wertvollste und zugleich auch das älteste Stück des jeweiligen Ensembles und weist starke Abnutzungsspuren auf. Kam es in der Inflationszeit zu einer Verschiebung von der Münzbeigabe im Buntmetall weg zum Denar? Eventuell aufgrund der Verfügbarkeit? Gewisse Parallelen bestehen, doch ist die Materialbasis zu dürftig.

Dominat

Mit der Follisreform von 294 n. Chr. kam es auch im Hortverhalten zu einem deutlichen Umbruch, wie Graphik 4 verdeutlicht. Die Edelmetallmünzen verloren für die Hortung und Zirkulation massiv an Bedeutung. An dominanzzeitlichen Goldmünzendepts sind lediglich Nickelsdorf (D38) und Zeiselmauer (D66) bekannt, die jedoch unsicher oder ungenügend dokumentiert sind.²³ An spätantiken Silbermünzhorten sind nur zwei gehoben worden: der Hort von Krempelstein (D28), er enthält neben 51 Silber- auch drei Goldmünzen, und der 1906 im Legionslager von Lauriacum (D30) gefundene Münzschatz.²⁴

Graphik 4: Zusammensetzung und grobchronologische Gliederung der in Österreich gehobenen dominanzzeitlichen Hortfunde

²³ Bei Parndorf (F20) ist es fraglich, ob es sich um einen Münzhort handelt.

²⁴ Bei Carnuntum (F18) ist in Frage zu stellen, ob es sich tatsächlich um einen Schatzfund handelt.

Spätantike Münzhorte bestehen zum überwiegenden Teil aus den 294 bzw. 348 eingeführten Folles und Centenionales – Prägungen, die nur einen sehr geringen Silbergehalt aufweisen. Meistens konzentrierte sich der Sparer beim Anlegen seines Münzdepots entweder auf Folles oder Maiorinae und/oder Centenionales.²⁵ Bezüglich der Folleshorte ist zu bemerken, daß es sich praktisch nur um constantinzeitliche Folles handelt. Die schweren Prägungen der Tetrarchie sind nur in den Funden von Carnuntum – Haus I (D10), Purbach (D41) und Winden am See (D57) belegt und wurden nicht mit den späteren, leichteren Folles vergesellschaftet. Mit der Reform von 348 wurden Maiorinae (AE2) und Centenionales (AE3) ausgeprägt, doch sind nur wenige Münzdepots bekannt, die Folles und Maiorinen und/oder Centenionales in größerer Anzahl enthalten. Es ist allerdings häufig festzustellen, daß einige wenige Folles in Hortfunden vorkommen, die sich primär aus Centenionales zusammensetzen. Betrachtet man die Nominalienverteilung in den Funden der „Centenionales-Periode“ näher, ist festzuhalten, daß mit Aguntum (D1) und Fussach (D18) nur zwei Maiorinenhorte gehoben wurden und es keine Maiorinen-Centenionales-Depots gibt, in denen die größeren Nominalien in substantieller Anzahl enthalten sind. Der 379 eingeführte Halbcentenionalis (AE4) spielt in den Hortfunden des römischen Österreichs nur eine untergeordnete Rolle. Wir kennen zwei Funde aus Aguntum (D3/D4), einen Hort aus Lauriacum – Steinpaß (D29) sowie ein viertes Münzdepot aus Wien – Bauernmarkt (D53). Letzteres enthält jedoch einen sehr großen Anteil an Münzen, deren Nominale nicht eindeutig zu bestimmen ist. Es wird daher hier als Mischhort angesprochen.

Einige Hortfunde spätantiker Münzen wurden auch mit Prägungen thesauriert, die vor 294 geprägt wurden, doch handelt es sich bei diesen Denaren und Antoninianen fast immer um Prägungen von sehr schlechter Erhaltung und minderer Qualität. Bemerkenswert sind in diesem Zusammenhang der Münzfund von Lauriacum (D31), der sich aus 280 inflationszeitlichen Antoninianen und 39 spätantiken Münzen zusammensetzt,²⁶ und ein zweites, deutlich kleineres Münzdepot, das im Bereich der sogenannten Zivilstadt von Lauriacum (D32) gefunden wurde. Letzteres besteht aus 3 An, 4 Fol, 1 Mai, 4 Cen und eventuell aus weiteren 2 An und 2 Cen, deren Zugehörigkeit jedoch nicht gesichert ist. Sie sind in der *Graphik 4* als AR/AE-Mischdepots ausgewiesen. Die Regel ist allerdings das Vorkommen von einzelnen principatszeitlichen Münzen: So finden sich bei Wilfleinsdorf (D55) ein Denar und zwei Antoniniane und bei Aguntum (D2) ein Antoninian neben 630 bzw. 73 spätantiken Prägungen. Die Erklärung für dieses Phänomen ist wohl darin zu suchen, daß einige „übriggebliebene“ minderwertige Antoniniane aufgrund ihres zu vernachlässigenden Metallwertes parallel zu den spät-römischen Aes-Münzen zirkulierten.

Insgesamt läßt die gemeinsame Deponierung verschiedener Nominalien auf eine heterogene Zusammensetzung des spätantiken Geldpools schließen. Die offensichtlich parallel zirkulierenden Folles und Centenionales müssen zu einander in einem bestimmten Wertverhältnis gestanden sein, in welches auch die wenigen, meist sehr schlecht erhaltenen Antoniniane eingebunden gewesen sein müssen. Fremdgeld ist in dieser Zeit nicht mehr belegt (*Pfisterer 2007a*).

²⁵ In der *Graphik 4* sind in der Rubrik „Centenionales“ auch die Maiorinen-Funde inkludiert.

²⁶ Aufgrund dieser Zusammensetzung wurden sogar Zweifel an der Zusammengehörigkeit der Antoniniane, Folles und Centenionales geäußert, doch sprechen die Fundumstände für einen geschlossenen Hortfund.

Es ist zu konstatieren, daß Münzhorte durch ihre Zusammensetzung aufzeigen, welche Münzen miteinander zirkulierten, und die große Bedeutung belegen, die dem Metallwert der Münzen in einem Wertgeldsystem zukommt. Eingriffe, die den Standard der Münzen nachhaltig veränderten, zogen massive Zäsuren in dem angesparten Münzmaterial nach sich, indem sie das reale Wertverhältnis der alten und neuen Prägungen veränderten und so direkt deren Umlauffähigkeit beeinflussten. Die neronische Reform, die galoppierende Münzverschlechterung ab Gallienus (260/268), die aurelianische Münzreform, aber auch die diocletianische Follisreform können als Beispiele angeführt werden (Ruske 2007; Ruske 2009).

Technica

Die Zusammensetzung von Münzdepots ist eine bewußte Auswahl, die, gemäß dem Greshamschen Gesetz – „*bad money drives out good*“ –, das „bessere“, höherwertigere Geld bevorzugte. Tatsächlich kommen zeitgenössische Falsa nur vereinzelt vor. Bei jenen Münzdepots, wo sie als Einzelstücke neben einer größeren Anzahl regulärerer Prägungen thesauriert wurden, kann man wohl von einem gelungenen antiken Betrugsverbrechen ausgehen. Ein Beispiel hierfür ist etwa Spital am Pyhrn (P62): Unter den dokumentierten 166 Denaren und zwei Drachmen findet sich ein gefälschter Denar. Bei dem kleinen Münzensemble aus Lauriacum – Zivilstadt (P37) ist von den vier Denaren und drei Aes-Münzen jeweils ein Stück gefälscht. In diesem Fall ist aber aufgrund der Zusammensetzung von „alltäglichem Gebrauchsgeld“ auszugehen und weniger von einem in Thesaurierungsabsicht zusammengestellten Hort, weshalb das Vorkommen von zeitgenössischen Fälschungen weniger verwundert. Außergewöhnlich ist es jedoch, wenn eine größere Anzahl an zeitgenössischen Fälschungen angespart wurde, und diese auch einen substantiellen Anteil am Gesamtmaterial darstellen. So setzt sich der Hortfund von Wien – Herrngasse (P84) aus 118 Denaren, einer Drachme und zwei griechischen Aes-Münzen zusammen, doch handelt es sich bei 57 Denaren um subaerate Fälschungen. Vielfach treten auch Stempelfehlkoppelung und Barbarisierung auf. Saß der ehemalige Besitzer einem schweren Betrug auf? Dick stellt die Frage in den Raum, ob die Münzen offiziell geduldet worden sein könnten, hält es aber auch für möglich, mit den Münzen den Bodensatz einer Kassa vorgefunden zu haben, der sich als nicht mehr kursfähig erwies (Dick 1977, 148). Bei dem zweiten diesbezüglichen Beispiel, dem Fund von zumindest 68 subferraten Münzen auf dem Areal des Gutshofes von Loig (P43), ist jedoch die intentionelle Hortung von Ersatzkleingeld anzunehmen. Generell wird deutlich, daß man effektiv in der Lage war, zu vermeiden, gefälschte, nicht reguläre Münzen anzusparen. Auch waren Limesfalsa, die als Ersatzkleingeld in der Limesregion zirkulierten, nicht hortwürdig (Pfisterer 2007b). Naturgemäß handelt es sich bei den genannten Beispielen ausschließlich um principatszeitliche Horte. Die galoppierende Inflation führte auch auf diesem Gebiet zu Veränderungen. Schlechte Ausprägung und minderwertiges Münzmetall erschweren die Unterscheidung, bzw. stellt sich die Frage, worin der materielle Unterschied zwischen „echten“ und „gefälschten“ Münzen in einem Wertgeldsystem lag, wenn die Vorbilder bereits praktisch wertlos waren.

Auch halbierte Münzen waren in der Austria Romana offenkundig nicht hortwürdig. Lediglich in dem sehr heterogenen Depotfund vom Magdalensberg (V12), der griechische, keltische und römische Münzen enthält, finden sich auch zwei halbierte Sesterze. Ein wei-

terer Beleg, Wartenstein (F15),²⁷ stammt aus der Kategorie der unsicheren Münzdepots und besteht aus einem Dupondius und fünf Assen, von denen zwei halbiert sind.

Nichtmünzliche Beigaben

Bei einigen Schatzfunden wurden neben den Münzen weitere Gegenstände dem Hort beigelegt. Betrachten wir diese nichtmünzlichen Beigaben näher, so ist in erster Linie die Vergesellschaftung mit Schmuck bzw. Schmuckfragmenten zu nennen. Meist handelt es sich um aus Edelmetall gefertigte Stücke. Besonders umfangreiche Schmuckensembles bestehen aus einem ganzen Set an Schmuckstücken.

Bei den Hortfunden mit keltischen Münzen ist es fast ausschließlich Silberschmuck, der mit den Münzen thesauriert wurde. Zwei Silberarmreife finden sich bei dem Fund von der Gerlitzten (V6),²⁸ aus Silber sind das Fibelpaar, der Armreif und der Fingerring des Lauteracher Hortfundes (V11), der weiters einen Bronzering enthält, und mit einem Silberreif sind die Münzen aus Wien – Simmeringer Hauptstraße (V27) vergesellschaftet.

Silber ist auch das vorherrschende Schmuckmetall bei Funden des ersten und zweiten nachchristlichen Jahrhunderts. Ein Schmuckensemble enthalten der Fund von Seewalchen am Attersee (P61) – wo vier Armreife, fünf Silber- und ein Bronzefingerring gefunden wurden –, Wilten (P88), dessen Münzen mit einer Gürtelschnalle mit Lederresten, einem Ohrring, einer Fibel und einer Halskette vergesellschaftet sind²⁹ und Oberdorf (P51) mit einer silbernen Halskette und zwei Armreifen desselben Metalls. Der Fund von Haunoldstein (P28) enthält eine Silberfibel, der von Wien – Innenstadt (P85) einen Silberdrahtarmreif und einen Medaillon (AE) und jener von Waidmannsdorf (P76) eine Fibel. Schmuckstücke unedlen Metalls kommen in Depotfunden selten vor. Eine Bronzespange ist bei dem Fund von Scheifling (P105) belegt. Edelmetallbarren sind in Form von Goldnuggets bei dem Hort von Linsberg (P42) dokumentiert. Der Fund von Oberdorf (P51) enthielt neben den Münzen auch einen „Zügelring aus Bronze“,³⁰ und Silbergeschirr fand sich beim Fund von Wien – Innenstadt (P85). Weitere mit Münzen vergesellschaftete Objekte sind ein Eisenkeil, eine Schale und ein Tonkrug im Falle des Fundes von Oggau (V21) und ein eisernes Messer bei Baldersdorf (P6).

Nichtmünzliche Beigaben können für die Spätantike nur in drei Fällen und nur in Form von Schmuckgegenständen nachgewiesen werden. In einem Depotfund ist zwar auch ein Bronzefragment dokumentiert, doch ist hier die Zugehörigkeit nicht gesichert. Bei zwei der spätantiken Hortfunde, Helpfau (P29)³¹ und Lauriacum (D31), wurde jeweils ein Goldreif thesauriert. Ein Paar bronzener Zwiebelknopffibeln fand sich bei

²⁷ Der Charakter dieses Fundes ist allerdings unsicher. *Hottwagner – Nowak 2000*, 670 f vermuten, daß es sich bei den Münzen um einen verstreuten Weihefund (Quellopfer?) handeln könnte.

²⁸ *Luschin 1904*, 100 bemerkt aufgrund des Gewichtes von 64g und 68g, daß die beiden Armreife dem sechsfachen Gewicht einer in diesem Fund vorkommenden norischen Tetradrachme (10,12g) entsprechen und vermutet darin ein bei größeren Zahlungen noch verwendetes Ringgeld.

²⁹ *Kral 1997*, 48. 64 f beschreibt den mitgehörteten Schmuck abweichend als silbernen Fingerring, zwei Fragmente einer Silberkette und zwei Silberfibeln. Hier wird der Erstpublikation von *Wotschitzky 1959* gefolgt.

³⁰ Die in der Literatur kursierende Bezeichnung „Griff“ ist jedenfalls falsch. Das Objekt konnte mit Hilfe von R. Harreither und H. Ubl als Zügelring identifiziert werden. Eine alternative Interpretation zum „Bruchmetall“ bietet *Robertson 1988*, 26, die sich auch vorstellen könnte, daß derartige Objekte zur Markierung des Versteckplatzes gedient hatten.

³¹ Die genaue Zusammensetzung dieses Ensembles ist unsicher.

den Münzen von St. Pölten – Rathausplatz (D44), und im Fundkontext des spätantiken Depotfundes von Lauriacum (D31) ist ein bronzenes Inschriftenfragment gefunden worden. Falls dem Hort zugehörig, könnte es sich um Bruchmetall handeln.

Daß neben dem nicht mehr zu beurteilenden ideellen Wert der materielle die primäre Motivation war, Schmuck zusammen mit Münzen zu deponieren, machen zum einen die fragmentierten und beschädigten Stücke und zum anderen offensichtliches Bruchmaterial wahrscheinlich.³² Ob beigelegter Schmuck tatsächlich eine weibliche Komponente bei der Hortbildung vermuten lassen kann, wie Haupt meint, ist nicht zu beantworten (*Haupt 2001*, 61). Eine moderne Differenzierung ist nicht möglich. Wer tatsächlich der Verbergende war und in welcher Absicht er dies tat, ist nicht mehr zu eruieren. Spekulationen lassen sich nur mit der Annahme vermeiden, daß Schmuck einen wertvollen Teil des Besitzes darstellte und deswegen hortwürdig war.³³

3. Phase – Das Verbergen

Hatte man den Hortungsprozeß abgeschlossen, mußte über das Behältnis entschieden werden. Daß es bei jedem Münzhort ein Behältnis gab, ist wohl anzunehmen. Die wichtige Funktion, die ein Hortgefäß ausübte, und die grundlegenden Überlegungen, die man beim Geldverbergen anstellen mußte, verdeutlicht eine Begebenheit aus der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Samuel Pepys, Verwaltungsbeamter der Royal Navy und Schriftsteller, legte – beunruhigt über das Eindringen der holländischen Flotte in die Themse – Mündung – einen Nothort an und ließ diesen im Juni 1667 von seiner Gattin und seinem Vater auf dem eigenen Landgut vergraben. Er hob ihn allerdings bereits im Oktober desselben Jahres wieder, da begründete Zweifel an der Geheimhaltung bestanden.³⁴ Vater und Gattin hatten nämlich die Münzen an einem Sonntag am helllichten Tage zur Kirchenzeit mitten im Garten vergraben. Bei der nächtlichen Bergung im Oktober unter verdunkelter Laterne stellten sich Schwierigkeiten ein, die Münzen zu finden, da Vater und Ehefrau die genaue Stelle nicht mehr benennen konnten. Man mußte mit einem Spieß den Boden sondieren und fand den Hort schließlich nur ½Fuß unter der Erde liegend vergraben. Auch war in das metallene Hortgefäß, worin die Säcke mit den Münzen deponiert lagen, Erde und Nässe eingedrungen, wodurch die Säcke und die beigelegten Bestandslisten verrottet waren. Als zusätzliches Ärgernis wurde beim Abheben der Erde ein Teil der Münzen zerstreut. Bevor Pepys die Vollständigkeit prüfen konnte, mußten alle Münzen gereinigt werden. Tatsächlich fehlten rund 100 Goldmünzen, weshalb noch in derselben Nacht das Aushubmaterial abermals abgesucht und am folgenden Tag sogar gesiebt wurde. Weitere 79 Prägungen konnten gefunden werden, der Rest war verloren.

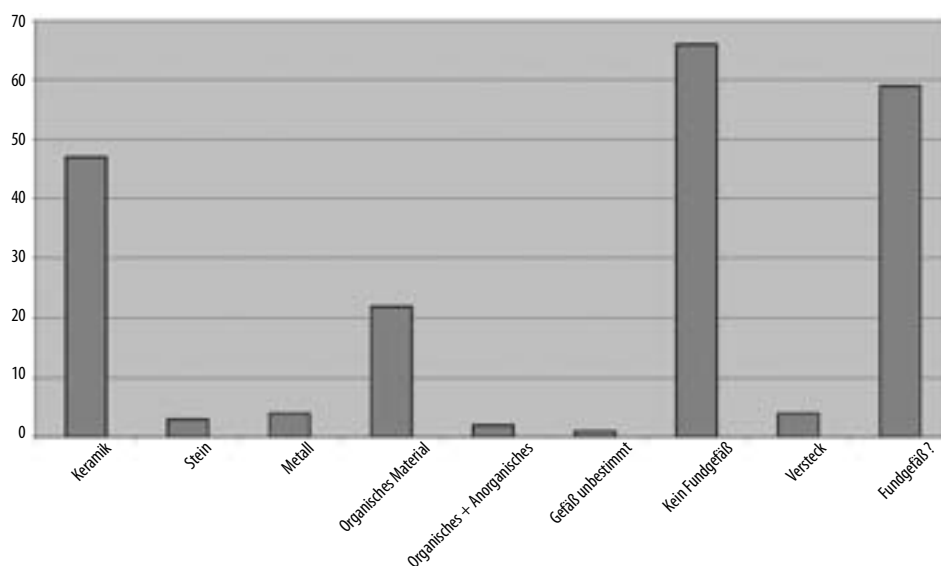
Ein Hortbehältnis ist zum einen die Voraussetzung, um einen Münzhort überhaupt transportieren zu können, zum anderen verhindert es im Versteck das Auseinanderfließen der Münzen und schützt sie vor Umwelteinflüssen.³⁵ Vielfach sind

³² Eine alternative Erklärungsmöglichkeit wäre die Annahme von intentioneller Beschädigung, die *Rieckhoff 1998*, 491. 525 als ein qualifizierendes Merkmal eines Opferfundes bezeichnet.

³³ Diese modern wirtschaftlich geprägte Deutung ist jedoch speziell bei der Vergesellschaftung mit Schmuck zu differenzieren. *Rieckhoff-Pauli 1981*, 20 betont in ihrer Arbeit über den Keltenhort von Lauterach (V11) die Rolle von Schmuck als vorgeschichtliche Opfer- und Weihgabe und gibt zu bedenken, eine intentionelle Niederlegung müsse immer in Betracht gezogen werden, wenn symbolträchtiger Schmuck enthalten ist, insbesondere bei auffälligen Fundplätzen.

³⁴ Diary of Samuel Pepys, 19. Juni 1667. 10.–11. Oktober 1667 (*Wheatley, H. B. (Hrsg.) 1949*).

die Fundgefäße auf uns gekommen, in einigen Fällen läßt sich aufgrund der Fundlage und anderer Indizien auf ein solches schließen, sehr oft fehlt aber jegliche Information hierzu.³⁶ Einen Überblick über die Behältnisse der auf österreichischem Boden gehobenen Hortfunde gibt *Graphik 5*. Sehr häufig sind Keramikgefäße erhalten geblieben, die ihre anorganische Struktur vor Verwitterung bewahrte.³⁷ In den überwiegenden Fällen werden sie unspezifisch als Topf oder Tongefäß angesprochen, es handelt sich durchwegs um einfache Gebrauchskeramik, mitunter bereits antik beschädigt. An Sonderformen ist die Sparbüchse zu nennen, die bei zwei Münzhorten, Lauriacum (P38) und Mautern an der Donau (P47), verwendet wurde. Bei dem Fund von Wilten (P88) wurde für ein im Kontext eines antiken Friedhofs gefundenes Keramikgefäß mit Deckel der Begriff Schatzurne gebraucht. Eine über den Terminus „Topf“ hinausgehende typologische Einordnung ist weiters bei dem Faltenbecher des Hortes von Amstetten (D5) und dem Henkelbecher des Fundes von Höflein – Aubüheln bei Bruck an der Leitha (D24) erfolgt. Die Seltenheit an bekannten Sonderformen mag zum Teil mit der relativ geringen Aufmerksamkeit der numismatischen Forschung in Hinblick auf die Fundgefäße zusammenhängen. Daß nicht nur normale Gebrauchskeramik, sondern auch primär Gefäße am Ende ihrer Nutzungsdauer als Hortgefäße Verwendung fanden, kann lediglich angenommen werden, beweisen läßt es sich kaum. Eine antike Beschädigung ist bei dem bauchigen Keramikgefäß von Apetlon (P4) zu vermuten, bei dem der Halsteil anscheinend bereits vor der Verbergung abgeschlagen worden war. Weiters ist der Henkel des Deutschkreutzer Kruges (P19) alt gebrochen.

Graphik 5: Fundgefäße der in Österreich gehobenen antiken Hortfunde

³⁵ Zu Münzfundbehältnissen siehe auch *Gorecki 1991*.

³⁶ Das Fehlen von diesbezüglichen Informationen in den Publikationen ist wohl in den meisten Fällen auf das Nichtvorhandensein eindeutiger Reste zurückzuführen. Besonders in der älteren Literatur wurde oft den weniger eindeutigen Indizien, wie Fundlage etc., geringere Aufmerksamkeit geschenkt.

³⁷ Exemplarisch: Wien – Simmeringer Hauptstraße (V27), Adriach (P1), Apetlon (P5), Erla (P22), Globasnitz (P24), Wilten (P88), Jabing (D25), Krempelestein (D28).

Als Alternative zu Keramikgefäßen kamen steinerne und metallische Behältnisse in Frage, doch sind diese sehr selten. So wurden einzig die Münzen der Funde von Gösseling (P25) und Mürrzuschlag (P48)³⁸ jeweils in einem Steinmörser deponiert.³⁹ Behältnisse aus Metall sind in Österreich in vier Fällen belegt, wobei nur bei zweien von klassischen Münzhortbehältnissen gesprochen werden kann.⁴⁰ Bei dem Fund von Navis – Mühlen (P49) wurde eine große Anzahl Inflationsantoniniane in einer Flasche aus Kupferblech deponiert, und bei dem Hort von Brunnkirchen (P94) wurden Münzen in einem nicht näher bekannten Metallgefäß verwahrt gefunden. Sonderfälle hingegen stellen das kleine Metallgefäß aus dem Marchfeld (V17) mit einer keltischen Goldmünze und eine in Carnuntum gefundene Riemenzunge aus Silberblech (P15) mit zwei hineingesteckten Denaren dar, die beide als Geldbörse identifiziert werden konnten.

Neben anorganischen Stoffen fanden häufig Behältnisse aus organischen Materialien Verwendung, in erster Linie wohl Leinen oder Leder, die jedoch nur selten erhalten geblieben sind. Textilreste lassen sich bei den Funden von Deutschkreutz (P19), Wien – Bauernmarkt (D53), Wilfleinsdorf (D56) und Wallern (P77) und Lederreste bei den Horten von Fußach (D18) und Traismauer (D49) nachweisen. Hinzuzuzählen sind jene Funde, bei denen durch die Fundlage und das dokumentierte Fehlen von Resten anorganischer Behältnisse auf organische geschlossen werden kann. So lagen die Prägungen der Horte von Ennsdorf (P21), Zillingtal – Steinbrunn (P90) und Lauriacum (D30) auf dichtem Raum zusammen, und die Antoniniane von Carnuntum (P11) auf einem Haufen. Bei Tulln (P67) waren die Prägungen zusammengebacken, und Aguntum (P2) weist eine durch Hitzeeinwirkung verursachte Klumpenbildung auf. Starke Indizien für eine ursprüngliche Lagerung in einem aus organischem Material bestehenden Behältnis sind bei Deutschkreutz (D12), Nikitsch (D39), einem Fund aus dem südlichen Burgenland (D48) und Winden am See (D57) zu nennen, deren Münzen klumpenförmig zusammengebacken gefunden wurden. Bei Carnuntum (D9) ist zusätzlich zu der Klumpenbildung das Vorkommen zweier Bleiplomben zu betonen, die wohl zur Versiegelung des Fundbehältnisses gedient hatten.

Einen Sonderfall stellen Münzrollen dar: In Flavia Solva (P23) wurde eine Münzrolle im Wandverputz verborgen gefunden, und bei dem Hort von Tulln (P68) lagen die Münzen als Rolle im Lagerareal vergraben. Weiters läßt sich die Deponierung als Münzrollen bei den Hortfunden von Bruckneudorf (D7) und St. Pölten – Schillerplatz (D45) nachweisen, und vermutlich war das auch bei dem Fund von Malta (V16)⁴¹ der Fall. Zu bemerken ist, daß bei größeren Komplexen Münzen sowohl lose als auch in Rollen verpackt deponiert wurden, wie dies bei Malta (V16) zu beobachten ist.⁴²

Eine Besonderheit weisen die bereits genannten Funde von Deutschkreutz (P19) und Wallern (P77) auf, die ein keramisches Hortgefäß mit einem textilen Behältnis kombinieren. Die Münzen befanden sich in einem Leinenstück oder –beutel, der in ein Keramikgefäß gelegt wurde.

³⁸ Peitler 2006 konnte zeigen, daß es sich bei dem Behältnis ebenfalls um einen Steinmörser (14,9 kg) gehandelt haben dürfte.

³⁹ Die zwei 2004 in einem durchbohrten Sandsteinblock des Hauses II der Carnuntiner Zivilstadt gefundenen Münzen (P17), werden als Gründungopfer interpretiert und sind hier daher unberücksichtigt.

⁴⁰ Bei Metallgefäßen muß bedacht werden, daß sie eine Doppelfunktion als Behältnis und Wertobjekt gehabt haben könnten. So auch Robertson 2000, XXII.

⁴¹ Marcer 2006 – die Informationen über die Fundumstände dieses Hortes sind nicht zuverlässig.

⁴² Der Fund von Neftenbach (Kaenel u. a. 1993, 72) belegt dieses Phänomen besonders gut.

Holz ist ein weiteres Material, aus dem ein Hortbehältnis beschaffen sein konnte. Berichte über vermoderte Holzreste lassen G. Bruck für Baldersdorf (P6) eine Holzkiste als Hortbehältnis möglich erscheinen, doch kann die Beobachtung nicht als gesichert gelten. Für Seewalchen am Attersee (P61) wird ein hölzernes Behältnis aufgrund von Bronzeapatina auf Schmuckgegenständen erschlossen, die von Bronzebeschlägen herühren soll. Gesicherte Belege für die Verwendung von Holz finden sich hingegen in England (*Robertson 2000*, 462).

Problematisch ist besonders jene relativ große Anzahl an Hortfunden, bei denen die Überlieferungslage keine Aussage über das Vorhandensein eines Gefäßes zuläßt bzw. in der Publikation nicht näher auf diese Frage eingegangen wird. Aufgrund der oben skizzierten Funktion eines Behältnisses kann dessen Vorhandensein bis auf spezielle Ausnahmen vorausgesetzt und sein Fehlen mit dem lagerungsbedingten Verlust organischer Materialien erklärt werden. Es ist daher unter der Annahme, daß Keramikgefäße erkannt und in den Publikationen erwähnt werden, zu vermuten, daß gerade bei jenen Hortfunden, bei denen wir keine Kenntnis über ein Fundgefäß haben, die Münzen in einem aus organischen Materialien gefertigten Gefäß verborgen wurden.

Außergewöhnlich ist die Aufteilung eines Hortes auf mehrere Gefäße. Dies ist bei Kristendorf (P36) belegt, wo über 850 Silber- und Buntmetallmünzen in insgesamt neun Keramikgefäßen nach Metall getrennt verwahrt gefunden wurden.⁴³ In diesem Zusammenhang sind auch zwei keltische Münzhorte vom Magdalensberg (V13)⁴⁴ zu erwähnen, die nur 30 cm nebeneinander in eine Zimmerwand eingemauert gefunden wurden. Es ist hier von einem Komplex auszugehen, der zweigeteilt deponiert wurde.

Ein Detailproblem ist der Verschluss der Öffnung. Es ist anzunehmen, daß die Öffnung verschlossen war, um das Hineinfallen von Erde etc. und das unbeabsichtigte Verstreuen während des Transportes zu verhindern. Nachweisbar ist dies jedoch nur in wenigen Fällen: Bei Wilten (P88) fand ein Keramikgefäß mit Deckel Verwendung, bei Wallern (P77) bedeckte ein Terra-Sigillata-Schüsselchen das Münzgefäß, bei Linsberg (P42) „ein zweites Keramikgefäß“, bei Zurndorf (P110) fungierte eine über den Keramiktopf gelegte Keramikschüssel als Deckel und bei Globasnitz (P24) verschloß ein Ziegel das Fundgefäß. In den meisten Fällen ist wohl anzunehmen, daß die Mündung des Hortgefäßes mit Stoff oder Leder zugebunden wurde, wie dies der Fund von Ig/Slowenien (1957) belegt, bei dem sich noch Reste des Lederstücks mit Abdrücke des Gefäßrandes erhalten haben (*Kos 1991*, 38). Für die Leinen- oder Lederbeutel kann wohl ein einfaches Zubinden angenommen werden, bezeugt ist dies jedoch nicht.

Bemerkenswert ist die 1986 bei Grabungen auf dem römischen Gutshof in Neftenbach/Schweiz gefundene Bronzekanne mit 1243 Münzen. Die Münzen wurden teils als Rollen, teils lose in die Kanne eingefüllt und anschließend mit Hirse vermischt. Laut den Bearbeitern sollte das Getreide zur Absorption von Feuchtigkeit dienen (*Kaenel u. a. 1993*, 72). Im Untersuchungsraum ist kein vergleichbares Beispiel hierfür bekannt, doch muß der Glücksfall einer sorgfältigen archäologischen Bergung und aufwendigen Restaurierung betont werden.

Betrachtet man abschließend die Häufigkeit der Fundgefäße, ist eindeutig, daß

⁴³ Der Fund wurde in zwei Teilen gefunden und wird von *Dembski 1977* als zwei getrennte Ensembles geführt, doch ist eine Zusammengehörigkeit aufgrund des Fundortes und der Hortzusammensetzung wahrscheinlich. Die Aufteilung der Münzen ist nur für einen Teil beobachtet worden, doch steht zu erwarten, daß dasselbe Prinzip auch für den Rest Anwendung fand.

⁴⁴ *Dembski 1977* führt auch diesen Hort als zwei getrennte Ensembles (A-12, A-13).

Keramikgefäße vor aus anorganischen Materialien gefertigten Behältnissen am beliebtesten waren und alle anderen Materialien nur eine untergeordnete Rolle spielten. Jedoch zeigt die sehr hohe Anzahl an Funden, für die keine Informationen zu einem Gefäß vorliegen, daß die Statistik nur bedingt aussagekräftig ist. Mit Wahrscheinlichkeit muß eine deutliche Verschiebung des Verhältnisses zugunsten der aus organischen Materialien gefertigten Behältnisse angenommen werden.

Das Versteck

War der Münzhort selbst vorbereitet, mußte das Versteck ausgewählt und der Besitz verborgen werden. Vielfach lassen sich Fundorte bei bekannten Siedlungsplätzen bzw. in deren Umfeld lokalisieren.⁴⁵ Es wird daher mit Robertson zwischen Hauptklassen von Orten der Verbergung unterschieden (*Robertson 1988, 27 f; Robertson 2000, XXIII f*): 1. Plätze militärischen und zivilen Charakters, 2. markante Orientierungspunkte im Gelände.

Im Keltischen sind dies die Siedlungen auf dem Magdalensberg,⁴⁶ in Teurnia⁴⁷ und auf der Gurina.⁴⁸ Im römischen Bereich sind in erster Linie die bedeutenden Orte Vindobona,⁴⁹ Lauriacum,⁵⁰ Carnuntum,⁵¹ Aguntum⁵² und Iuvavum⁵³ zu nennen, aber auch bei Flavia Solva,⁵⁴ Virunum,⁵⁵ Teurnia⁵⁶ und Iuenna⁵⁷ wurden Münzschatze gefunden. Im Bereich bzw. vermuteten Bereich kleinerer Ansiedlungen kamen bei Klagenfurt (P34), Waidmannsdorf (P76) und Zurndorf (P110) Hortfunde zutage. Im Umfeld von antiken Ansiedlungen lagen die Schatzfunde von Adriach (P1), Baldersdorf (P6), Klosterneuburg (P35) und Oberdorf (P51) verborgen. Aber auch das Umfeld von römischen Gutshöfen erweist sich als fundträchtig, wie die Hortfunde von Zillingtal – Steinbrunn (P90), Bruckneudorf (D7), Deutschkreutz (D12), Höflein – Aubüheln (D24) und Parndorf (F20) zeigen. Eine gewisse Nähe zu Siedlungen stellt also ein wichtiges Kriterium dar.

Betrachtet man die exakten Fundplätze, stellen sich antike Wohnhäuser als beliebter Versteckplatz heraus. Exemplarisch sei auf die Siedlung am Magdalensberg mit fünf und Salzburg mit drei in Häusern gefundenen Münzhorten hingewiesen.⁵⁸ Aber auch im

⁴⁵ Hier kann nur ein Überblick gegeben werden, die endgültige Zu- und Einordnung in die archäologische Befundlage bleibt dem Archäologen vorbehalten.

⁴⁶ Magdalensberg (V12, V13, V14, V15).

⁴⁷ Teurnia (V25).

⁴⁸ Gurina (F1).

⁴⁹ Exemplarisch: Wien – Rennweg (P78, P79), Wien – Votivpark (P81), Wien – Herrengasse (P84), Wien – Krottenbach (D52), Wien – Stephansplatz/Stock im Eisen-Platz (D65).

⁵⁰ Exemplarisch: Lauriacum (P40), Lauriacum – Steinpaß (D29), Lauriacum – Legionslager (D30, D31); Umfeld: Ennsdorf (P21), Erla (P22).

⁵¹ Exemplarisch: Carnuntum – Amphitheater (P9), Carnuntum – Legionslager (P10, P11, D8), Carnuntum (P12).

⁵² Aguntum (P2, D1, D2, D3, D4).

⁵³ Salzburg – Mitterbacherbogen (P59), Salzburg – Hellbrunn (D60), Salzburg – Stadt (F12, U6), Salzburg – Residenzplatz (F21).

⁵⁴ Flavia Solva (P23, D13).

⁵⁵ Zollfeld (P91).

⁵⁶ Umfeld: Teurnia (P66).

⁵⁷ Globasnitz (P24).

⁵⁸ Exemplarisch: Magdalensberg (V12, V13, V14, V15), Aguntum (P2, D1), Flavia Solva (P23), Linz (D34), Salzburg – Hellbrunn (D60).

öffentlichen Raum wurde verborgen, wie die vier in der Therme von Aguntum⁵⁹ und die in den Amphitheatern von Carnuntum und Virunum⁶⁰ entdeckten Münzhorte zeigen. Häufig sind auch Funde im Bereich militärischer Anlagen, sowohl innerhalb als auch außerhalb der Mauern. Die großen Legionslager von Carnuntum,⁶¹Lauriacum⁶²und Vindobona⁶³ sind an erster Stelle zu nennen, aber auch in den kleineren Lagern von Mautern⁶⁴ und Tulln⁶⁵ sind Hortfunde zutage gekommen.

In der Nähe der römischen Straße Brigantium – Arbor Felix wurden die Funde von Lauterach (P41) und Fussach (D18) gefunden. Die Fundstelle von Jabing (D25) liegt an der von Savaria ins Wiener Becken führenden Straße. Auch in der Nähe von Preg (P58) und Strettweg (P63) verlief eine römerzeitliche Straße. Die Beobachtung einer Fundkonzentration in Siedlungsnähe bestätigt auch Haupt, der feststellt, Hortfunde seien sehr häufig mit Siedlungsgeschehen verbunden. Die meisten fänden sich im unmittelbaren Bereich von Siedlungen, da es zu bedenken gelte, daß der Verberger sein Eigentum in der Nähe haben wollte (*Haupt 2001*, 10). Ob Fundstellen, in deren Nachbarschaft römische Straßen verliefen, tatsächlich deren Nähe zu den Verkehrswegen qualifizierte oder nicht eher mit einer (nicht immer erkannten) Ansiedlung in deren Umfeld in Verbindung stehen, muß offen gelassen werden. Wahrscheinlicher ist meines Erachtens letzteres.

Eine besondere Erschwernis stellte bei Verstecken in freier Natur die noch größere Notwendigkeit der Geheimhaltung dar. Sowohl der Transport zum Versteck als auch das Vergraben mußte unbeobachtet geschehen. Regelmäßige Kontrollen schränkte das Gebot der Vorsicht naturgemäß ein; dennoch ist uns literarisch überliefert, daß in Friedenszeiten Depots von Zeit zu Zeit zur Kontrolle oder zur Veränderung der Einlagen geöffnet wurden (*Thüry 2000*, T 18. T 25–26).

Die Theorie der Verbergung bei markante Naturmarken könnte auf die am Fuße von Felswänden versteckten Horte von der Gerlitz (V6) und Pörschach am Wörthersee (P55), die in den wohl bereits antik genutzten Steinbrüchen von Oggau (V21), Gummern (P26), Hochneukirchen (P30), Oslip (P52), Tentschach (P65) und Veitlbruch am Untersberg (P70) und den in einem Torfgebiet deponierten Fund von Lauterach (V11) zutreffen. Auch der aus der Steiermark stammende Flußfund von Liezen (D33) ist in diesem Zusammenhang zu nennen. Weiters könnten jene Fundstellen für diese Theorie relevant sein, die auf Hügeln oder Bergen liegen. Der Hort von Güttenbach (V7) zum Beispiel wurde in geringer Tiefe auf einer flachgeneigten Hochebene gehoben. Vielfach muß aber damit gerechnet werden, daß markante Orientierungspunkte im Gelände über die Zeit verschwanden – etwa eine große Eiche – bzw. heute nicht mehr als solche erkannt werden, weil sich zum Beispiel die Küstenlinie verändert hat. Speziell bei Opferhorten gibt Rieckhoff zu bedenken, daß etwa eine uns heute willkürlich erscheinende Lage im Gelände an einem abseitsverlaufenden Weg möglicherweise vollkommen der antiken Vorstellung von einem Opferplatz entsprochen habe (*Rieckhoff 1998*, 492).

⁵⁹ Aguntum (V1, D2, D3, D4).

⁶⁰ Carnuntum (P9), Virunum (P73, P74).

⁶¹ Carnuntum – Legionslager (P10, P11, D8), außerhalb: Carnuntum (D9).

⁶² Lauriacum – Legionslager (D30, D31), außerhalb: (D29).

⁶³ Vindobona – Legionslager (D53), außerhalb: Wien – Freyung (P86).

⁶⁴ Mautern an der Donau (P47).

⁶⁵ Tulln – Römerlager (P67, P68), außerhalb: Tulln – Albrechtsgasse/Donaugasse (D50).

Dies führt zu dem nächsten wichtigen Schritt, dem Versteckplatz. Er mußte eine sichere Verwahrung gewährleisten, relativ leicht erreichbar sein und wiedergefunden werden. Auch für dieses Detail liefern antike Autoren wertvolle Hinweise, die das Vergraben sowohl im Hause selbst (Thüry 2000, T 18. T 24–26. T 31) als auch außerhalb belegen. Für letzteres werden Orte unter dem Schutz von Gottheiten (Thüry 2000, T 25), unter Steinen oder an markanten Orientierungspunkten (Thüry 2000, T 16, T 31) und in Gräbern (Thüry 2000, T 1–2. T 31) genannt. Nur für Kriegszeiten sind der Hohlraum einer Statue (Thüry 2000, T 3), Brunnen, Zisternen, Wasserleitungen und Kanäle (Thüry 2000, T 1b. T 31), Felsspalten, Höhlen und Geröllhaufen (Thüry 2000, T 31) belegt. Die Verbergung in Mauern und Dachstühlen (Thüry 2000, T 4b/c, T 30) ist ebenfalls überliefert. Einige der tradierten Verstecke lassen sich tatsächlich durch das Material bestätigen: So ist bei den in Gebäuderesten gefundenen Horten von Carnuntum (P10), Flavia Solva (P23), Salzburg – Mozartplatz (P60) und Brunnkirchen (P94) aufgrund der Fundlage auf ein Verbergen in einer Mauerhöhle zu schließen. Dies könnte auch bei Carnuntum (P11) der Fall gewesen sein, der im Gebäude XXXV des Carnuntiner Legionslagers, knapp an der Innenseite der östlichen Hauptmauer, gefunden wurde. Besonders bemerkenswert sind Funde von der Siedlung auf dem Magdalensberg, die unter der Mauerkrone (V13) bzw. in einer Ausnehmung im Fundament der Westmauer unter einem flachen Stein (V15) verborgen waren, berichtet doch eine Textstelle, daß es als am sichersten galt, Hohlräume „eine Handbreit über der Erde oder eine Handbreit über der Höhe des Dachgebälks“ anzulegen (Thüry 2000, T 4). Im Estrich lagen die Münzen von St. Pölten – Schillerplatz (D45) verborgen. Ein besonderes Detail bietet Wien – Bauernmarkt (D53), der in einem durch Brand zerstörtem Zimmer mit verkohlten Textilresten gefunden wurde und, wie der Erstbearbeiter berichtet, in einer Manteltasche aufbewahrt wurde. Dies fände zwar eine Parallele in einer literarischen Überlieferung, wo in ein Textilstück ein Notgroschen eingnäht wurde (Thüry 2000, T 23), doch handelt es sich bei dem Wiener Hort um 519 Münzen, die schwerlich auf diese Weise verborgen worden sein konnten. Auch erläutert der Erstbearbeiter nicht, weshalb er das Textilstück als Manteltasche interpretiert. Der Hort von Tulln – Albrechtsgasse/Donaugasse (D50) kam bei archäologischen Ausgrabungen zutage und lag unter einem Stein. Auch der mit Aurei gefüllte Krug von Wien – Rennweg (P78) wurde unter einem Stein aufgefunden. Der Hort von Wilten (P88) entspricht der literarisch überlieferten Verbergung am Friedhof.⁶⁶ Bei Grabungen am antiken Friedhof wurde nahe dem Ustrinum neben Teilen von Kinderskeletten und einer Urne auch ein Keramikgefäß mit Deckel gefunden, das keine Bestattung, sondern den Silberhort enthält.⁶⁷ Der AV/AR-Hort von Villach (P71) wurde ebenfalls auf dem Gebiet eines antiken Friedhofs gehoben. Der einzige Nachweis für das Verbergen in Brunnen ist Waidmannsdorf (P76), wo ein Topf mit Münzen und Schmuck gefunden

⁶⁶ Ensembles, die als Grabbeigaben zu interpretieren sind, müssen hiervon getrennt behandelt werden. Sie finden hier keine Berücksichtigung.

⁶⁷ Ein vergleichbarer Fund wurde 2009 von F. Ceci am 14. Internationalen Numismatischen Kongreß in Glasgow vorgestellt: Ein aus 144 Buntmetallmünzen der Kaiser Vespasianus bis Commodus bestehender Hort wurde bei archäologischen Grabungen auf dem Gelände eines römischen Friedhofs (Tenute Radicoli) in Rom gefunden. Die Münzen befanden sich in einem verschlossenen Gefäß. Dieses war von der gleichen Art wie mehrere andere, die Leichenbrand enthielten. Als Vorbericht siehe den Abstract zu ihrem Vortrag in XIV International Numismatic Congress, Glasgow 2009. Abstracts of Papers, 39, Nr. 88.

wurde. Müllendorf (N5) hingegen, wo man auf eine antike Quelleneinfassung und 83 römische Münzen stieß, ist eher als Quellopfers zu interpretieren. Interessant ist der Münzhort von Kristendorf (P36), der aus in mehreren Gefäßen deponierten Edel- und Buntmetallmünzen besteht, die innerhalb von Mauerzügen bzw. in kurzer Entfernung zu ihnen verborgen wurden.

4. Phase – Die Nichtbergung

Warum schließlich ein Münzhort nicht mehr geborgen wurde, läßt sich nur in wenigen Fällen bestimmen. Nachvollziehbar ist dies zum Beispiel, wenn eine offensichtliche Gewalteinwirkung auf das Versteck vorliegt. Bei einigen Hortfunden kann nachgewiesen werden, daß sie in einer Brand- und Zerstörungsschicht lagen.⁶⁸ So ist die Nichtbergung im Falle von Carnuntum – Haus I (D10) durch ein Feuer zu erklären, das durch ein schadhafes Heizsystem ausgelöst wurde. Im Falle von Mautern an der Donau (P47) wurde die Baracke, in der die Sparbüchse gefunden wurde, ebenfalls zerstört, doch lassen sich im Lager großflächige Zerstörungsspuren nachweisen, weshalb als Ursache für die Verwüstungen auch an Fremdeinwirkung zu denken ist (*Groh – Sedlmayer 2002*, 144 f.). Der kleine Münzhort von Hüttenberg (P32), der bei einem Skelett und mit Werkzeug in einer alten Pinge, einem durch Bergbautätigkeit entstandenen Einbruchtrichter, in 21 m Tiefe entdeckt wurde, ist wohl auf einen Unfall zurückzuführen.

Nicht zu vergessen ist, daß ein Teil der Münzdepots Weihe- und Opfergaben waren, die nicht mehr geborgen werden sollten. Ein starkes Indiz hierfür stellen Fundstellen dar, die ein Wiedergewinnen verunmöglichten. Dies trifft etwa auf den beim Torfstechen gefundenen keltischen Hort von Lauterach (V11) zu. Neben der Dedikation an eine Gottheit ist auch bei Grabbeigaben eine Wiedergewinnung nicht mehr intendiert.⁶⁹ Zwar ist uns überliefert, daß auch in Gräbern Münzhorte versteckt wurden, doch besteht nur in zwei Fällen, dem Hort von Villach – Stadt (P71) und dem von Wilten (P88), der konkrete Verdacht hierauf. Tatsächlich kann für den überwiegenden Teil der Münzhorte keine Entscheidung getroffen werden. Mögliche Gründe, die sogar zum Teil literarisch überliefert, aber archäologisch nicht verifizierbar sind, sind der Tod des Geheimnisträgers, das Vergessen des Versteckes oder dessen durch Verlust der Markierung bedingte Unauffindbarkeit (*Thüry 2000*, T 17. T 21). Auch muß in Betracht gezogen werden, daß der Besitzer gezwungen war, das Land zu verlassen und keine Möglichkeit zur Rückkehr mehr hatte.

Sehr kritisch ist die weitverbreitete Interpretation von Hortfunden hinsichtlich bestimmter historischer Ereignisse zu beurteilen. Als Beispiel sei auf die unter Antoninus Pius und Marcus Aurelius schließenden Hortfunde hingewiesen, die – als „Markomannenhorizont“ angesprochen – den Einfall der Markomannen und Quaden in den 160er Jahren nach Italien widerspiegeln sollen. Eine kritische Materialsammlung zeigt jedoch auf, daß viele Münzhorte für eine Interpretation überhaupt nicht tauglich sind (siehe *Ruske 2007*). Die Anzahl der tatsächlich verwertbaren Schatzfunde ist zu gering, um ein Theoriegebäude alleine tragen zu können. Außerdem zeigen die Münzdepots ein deutlich von der Legierungsentwicklung beeinflusstes Hortverhalten. Diese im Sinne

⁶⁸ Aguntum (P2), Tulln (P68), Carnuntum – Legionslager (D8), Salzburg – Mozartplatz/Residenzplatz (D42).

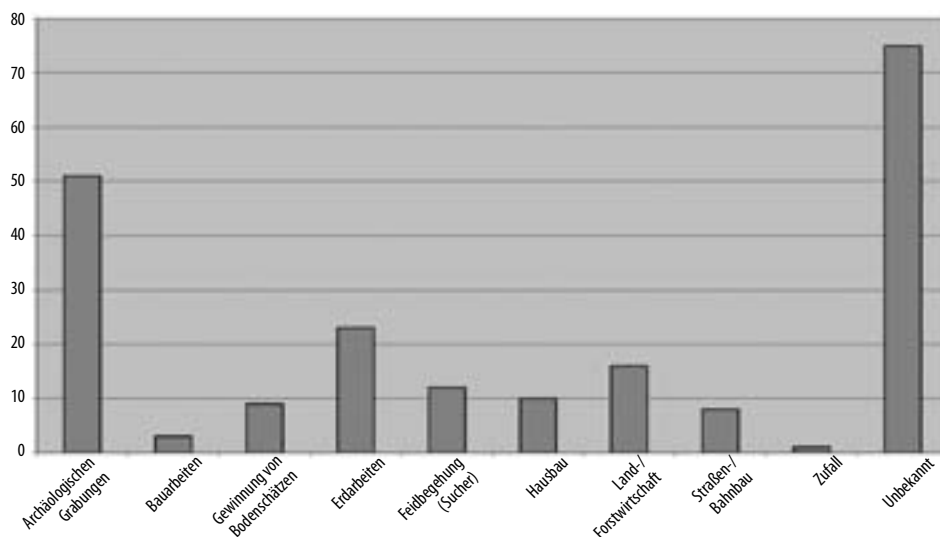
⁶⁹ Wien – Votivpark (P81), Kleßheim (D27), Traismauer (D49), St. Pölten – Wienerstraße (D62), Wien – Stephansplatz/Stock im Eisen – Platz (D65).

des Greshamschen Gesetz es motivierte Thesaurierung wird bei den Schatzfunden aus der zweiten Hälfte des dritten Jahrhunderts noch deutlicher. Eine Spezialuntersuchung dieser Hortfunde ergab eine Gliederung in acht Strukturtypen, die ein räumliches und zeitliches Verteilungsmuster aufweisen. Den Schlüssel für das Verständnis stellt die Verschlechterung des Materialwerts der Silbermünzen dar (siehe *Ruske 2009*). Daher ist zu konstatieren, daß die Hortfunde einen bloßen *terminus post quem* angeben und ohne ein weiteres, datierendes Kriterium – etwa ein archäologisches oder epigraphisches Zeugnis – keine historischen Ereignisse datieren können. Als warnendes Beispiel sei auf den Hortfund von Neftenbach/Schweiz hingewiesen, dessen Münzreihe in den Jahren 263–265 abbricht, während das Gebäude, in dem er versteckt war, erst in den 280er Jahren zerstört wurde (*Kaenel u. a. 1993, 132*).

5. Phase – Die Auffindung

Mit Ausnahme der Weihe- und Opferhorte handelt es sich bei den von uns modern gehobenen Münzschätzen um mißglückte Hortungen. Mit der Nichtbergung beginnt der moderne Teil der Schatzfundgeschichte. Hier gilt es zwischen der zufälligen Auffindung und der Entdeckung nach Suche zu trennen.⁷⁰

Haupt unterscheidet in der Auswertung seiner gallischen Münzdepots neun Fundumstände – Landwirtschaft/Forstwirtschaft/Gartenbau, Abbau von Bodenschätzen, Straßen- und Bahnbau, Haus- und Gebäudebau, Leitungen und Gräben, Ausbrechen alter Gemäuer, Erdarbeiten, Archäologie und Sonstiges – die er in Korrelation zum Fundzeitpunkt setzt (*Haupt 2001, 38–42*). Daraus wird deutlich, daß die Archäologie an Bedeutung gewinnt, während der Anteil von Funden, die bei Erdarbeiten gleich welcher Art gefunden werden, rückläufig ist. Der Grund ist im vermehrten Einsatz von Maschinen zu sehen, die die menschliche, manuelle Arbeitskraft ablösen.

Graphik 6: Fundumstände der in Österreich gehobenen antiken Hortfunde

⁷⁰ *Haupt 2001, 33–37* stellt grundlegende Überlegungen zu diesem Thema an und versucht gewisse „Trends“ zu erklären und zu interpretieren.

Graphik 6 veranschaulicht die Fundumstände, die zur Entdeckung der antiken österreichischen Münzhorte führten. Es ist festzustellen, daß Münzdepots in den meisten Fällen zufällig bei Arbeiten entdeckt wurden, die in irgendeiner Weise Erde bewegten. Hierzu zählt die Gewinnung von Bodenschätzen im weitesten Sinne, wie das Ausheben von Kalkgruben,⁷¹ das Torfstechen,⁷² der Abbau von Schotter und Stein,⁷³ aber auch die Förderung von Eisenerz⁷⁴ und infrastrukturelle Maßnahmen, etwa das Verlegen von Leitungen für Kanal und Wasser⁷⁵ und der Straßen- und Bahnbau.⁷⁶ Weiters sind anderweitige Grabungsarbeiten zu nennen, wie das Anlegen von Drainagekanälen, Ausheben einer Jauchegrube, die Einfassung einer Quelle, das Schlagen eines Brunnens, das Anlegen eines Grabens, das Ausheben eines Materialgrabens für den Eisenbahnbau.⁷⁷ Zahlreiche Funde wurden auch bei privaten wie öffentlichen Bauarbeiten entdeckt, insbesondere beim Hausbau. Gerade das Ausheben von Gebädefundamenten führte immer wieder zur Entdeckung von Münzschatzen.⁷⁸ Beim Ausheben des Fundaments für die Triumphpforte von Leopold I. stieß man etwa auf eine Grablege mit beigegebenem Münzhort,⁷⁹ weiters wurden Münzhorte beim Abtragen der „alten Kanzlei“ und ihres „Brieffurmes“ im Stift Klosterneuburg⁸⁰ und im Zuge der Arbeiten zum Bau des Wiener Neustädter Schiffahrtskanals und der Einwölbung des Krottenbaches gehoben.⁸¹ Ein Hort kam bei Baggerarbeiten im Flußbett der Enns zutage.⁸²

Einen besonderen Stellenwert nehmen agrikulturelle Arbeiten ein, die durch die intensive Bestellung großer Flächen, insbesondere durch das Pflügen und Rigolen, viele antike Funde zutage fördern. So wurden beim Pflügen,⁸³ bei Feldarbeiten allgemein,⁸⁴ bei Forstarbeiten,⁸⁵ bei Gartenarbeit⁸⁶ und beim Viehweiden⁸⁷ Münzschatze gefunden. Kuriose Umstände und außergewöhnliche Zufallsfunde sind selten. Nicht unerwähnt bleiben soll der Glücksfall, der zur Entdeckung eines Münzhortes am Zollfeld (P91) führte. Beim Anfahren riß eine Planiermaschine die Grasnarbe auf und legte so den Münzschatz frei. Der Idealfall ist natürlich eine Bergung im Zuge einer archäologischen Grabung. Für Österreich ist gerade in jüngerer Zeit eine Zunahme an Münzhorten aus regulären Grabungen zu bemerken, doch sind insgesamt relativ wenige Horte aus gesi-

⁷¹ Baldersdorf (P6), Helpfau (N3).

⁷² Lauterach (V11).

⁷³ Schotter: Adriach (P1), Wallern (P77), Amstetten (D5); Stein: Hochneukirchen (P30), Tentschach (P65).

⁷⁴ Hüttenberg (P32).

⁷⁵ Wien – Simmeringer Hauptstraße (V27), Tulln (P67), Wien – Spiegelgasse (P108).

⁷⁶ Z Baldramsorf (V2), Berndorf (P7), Ennsdorf (P21), Preg (P58), Spital am Pyhrn (P62), Strettweg (P63), Starckenbach (P106).

⁷⁷ Exemplarisch: Deutsch Jahrndorf (V4), Erla (P22), Globasnitz (P24), Mürrzuslag (P48), Eberstälzell (P96).

⁷⁸ Exemplarisch: Ingling (V10), Schottwien (V23), Ostriach (P53), Villach – Klagenfurterstraße (P71), Braunau am Inn (U2).

⁷⁹ Wien – Stephansplatz/Stock im Eisen – Platz (D65).

⁸⁰ Klosterneuburg (P35).

⁸¹ Wien – Rennweg (P78, P79), Wien – Krottenbach (D52).

⁸² Liezen (D33).

⁸³ Güttenbach (V7), Gösseling (P25), Gemeinlebarn (P98), Purbach (D41), Schwechat (D47).

⁸⁴ Salzburg – Stadt (F12), Taxenbach (P64), Dornhof (P20); Weingartenarbeiten: Pörtschach am Wörthersee (P55).

⁸⁵ Apetlon (P4), eventuell Bad Goisern (P93), Kaisersteinbruch (D26).

⁸⁶ Apetlon (P5), Klagenfurt – Zigguln-Weg (P34).

⁸⁷ Gerlitzten (V6).

chertem Kontext bekannt.⁸⁸ Kaum abgeschätzt werden kann die Zahl jener Funde, die von Sondengehern entdeckt wurden. Der Großteil wird nicht bekannt. Vielfach werden diese illegal gehobenen Hortfunde verheimlicht, privat verkauft oder im Münzhandel verstreut und müssen oft nachträglich und mühsam rekonstruiert werden.⁸⁹

Mit der Auffindung und dessen Meldung findet der Zyklus eines Münzhortes seinen Abschluß. Im günstigsten Falle wird er nach wissenschaftlicher Aufarbeitung in einem Museumsdepot als historische Primärquelle dauerhaft gesichert, im ungünstigsten Falle über den Münzhandel zerstreut oder gar eingeschmolzen, jedenfalls aber als Hort aufgelöst.

Auflistung der in Österreich gehobenen antiken Münzhorte⁹⁰

1. VORKAISERZEITLICHE
MÜNZHORTE	V28. Zollfeld (1996)
V1. Aguntum (1969/1970)	V29. Österreich – Roseldorf Typ III (Vor 2005)
V2. Baldramsdorf (= Lampersberg) (1956)	V30. Österreich (?) (2005)
V3. Braunsberg (1. H. 18. Jh.)	
V4. Deutsch Jahrdorf (1855)	Fragliche Münzhorte
vorkaiserzeitlicher Münzen
V5. Eis (1857)	F1. Gurina (1884)
V6. Gerlitz (= Görlitzentalpe = Niederdorf) (1903/1904)	F2. Wien – Simmeringer Heide (Vor 1889)
V7. Güttenbach (1927)	
V8. Haimburg (= Haimburgerberg) (1972)	2. PRINCIPATSZEITLICHE
MÜNZHORTE
V9. Hallstatt (1882)	P1. Adriach (1952)
V10. Ingling (1861)	P2. Aguntum (1952)
V11. Lauterach (1880)	P3. Althofen (1885)
V12. Magdalensberg (1955)	P4. Apetlon (1953)
V13. Magdalensberg (1959)	P5. Apetlon (1961)
V14. Magdalensberg (1965)	P6. Baldersdorf (1899)
V15. Magdalensberg (1976)	P7. Berndorf (1909)
V16. Malta (1997)	P8. Burgstall bei Pürgg (2004/2006)
V17. Marchfeld (2007)	P9. Carnuntum – Amphitheater (1888)
V18. Neudörfel (Vor 1914)	P10. Carnuntum – Legionslager (1901)
V19. Oberdrauburg (1998/2000)	P11. Carnuntum – Legionslager (1902)
V20. Obernberg (Vor 2005)	P12. Carnuntum (Um 1970)
V21. Oggau (1893)	P13. Carnuntum (1985)
V22. Rohrbach bei Mattersburg (= Nádasd) (1899)	P14. Carnuntum – Amphitheater (1985)
V23. Schottwien (1902)	P15. Carnuntum (1996)
V24. Schwechat (Fundjahr?)	P16. Carnuntum (1996)
V25. Teurnia (Vor 1866/Etwa 1900–1937/1938/1981) (= St. Peter in Holz = Lendorf)	P17. Carnuntum – Haus II (2004)
V26. Villach Umgebung (?) (Vor 2001)	P18. Carnuntum – Zivilstadttherme (2005)
V27. Wien – Simmeringer Hauptstraße (1880)	P19. Deutschkreutz (1979/1980)
	P20. Dornhof (1964)
	P21. Ennsdorf (1941)

⁸⁸ Exemplarisch: Aguntum (P2), Carnuntum (P11), Flavia Solva (P23), Mautern an der Donau (P47), Lauriacum (D30).

⁸⁹ Exemplarisch: Haimburg (V8), Preg (P58), Salzburg – Mitterbacherbogen (P59), Aggsbach (P92), Gemeinlebarn (P98).

⁹⁰ Numerierung und Auflistung folgen der in dem nächsten Band der Numismatischen Zeitschrift erscheinenden Zusammenstellung der antiken Hortfunde Österreichs.

- P22. Erla (1966)
P23. Flavia Solva (= Wagner) (1971)
P24. Globasnitz (= St. Stefan = Iuenna) (1946)
P25. Gösseling (1991)
P26. Gummern (1908)
P27. Halbturm (1980er)
P28. Haunoldstein (Um 1866)
P29. Helpfau (1842)
P30. Hochneukirchen (1942)
P31. Hundsheim (1996/1997)
P32. Hüttenberg (Vor 1891)
P33. Illmitz (1960)
P34. Klagenfurt – Zigguln-Weg (1940/1942)
P35. Klosterneuburg (1736)
P36. Kristendorf (1908)
P37. Lauriacum – Zivilstadt (1957)
P38. Lauriacum (1971)
P39. Lauriacum – Stadlgasse (1973)
P40. Lauriacum (1993)
P41. Lauterach (1868)
P42. Linsberg (Ausgehendes 20. Jh.)
P43. Loig (1979–1982)
P44. Mannswörth (Vor 1918)
P45. Mariapfarr (Fundzeit?)
P46. Mauer bei Amstetten (1990er)
P47. Mautern an der Donau (1996/1997)
P48. Müzzuschlag (1843)
P49. Navis – Mühlen (1980/1981)
P50. Neunkirchen (1985)
P51. Oberdorf (Vor 1914 od. nach 1945)
P52. Oslip (1976, 1979/1980)
P53. Ostriach (1955)
P54. Parndorf (1980)
P55. Pörschach am Wörther See (1846)
P56. Pottenbrunn/Ratzersdorf (1985)
P57. Pottenbrunn/Ratzersdorf (1986)
P58. Preg (= Pegggraben) (1837)
P59. Salzburg – Mitterbacherbogen (1872)
P60. Salzburg – Mozartplatz (1999)
P61. Seewalchen am Attersee (1950)
P62. Spital am Pyhrn (1904)
P63. Strettweg (= Judenburg) (1976)
P64. Taxenbach (Vor 1961)
P65. Tentschach (1880)
P66. Teurnia (= St. Peter in Holz) (Vor 1959)
P67. Tulln (1966)
P68. Tulln (1980)
P69. Urschendorf (1979)
P70. Veitlbruch am Untersberg (1855)
P71. Villach – Klagenfurterstraße (1955)
P72. Virunum (1881–1883)
P73. Virunum (1998)
P74. Virunum (1998)
P75. Wackersbach (2006/2007)
P76. Waidmannsdorf (1881)
P77. Wallern (1926)
P78. Wien – Rennweg (1799)
P79. Wien – Rennweg (1800)
P80. Wien – Opernring (1862)
P81. Wien – Votivpark (1879)
P82. Wien – Spiegelgasse 17 / Dorotheergasse 17 (1899)
P83. Wien – Graben/Kohlmarkt (1904)
P84. Wien – Herrngasse (1913)
P85. Wien – Innenstadt (1945)
P86. Wien – Freyung (1987)
P87. Wien – Rennweg (1989)
P88. Wilten (1954)
P89. Witzelsberg (1935)
P90. Zillingtal – Steinbrunn (1990)
P91. Zollfeld (1995)
- Principatszeitliche Münzhorte unsicherer Zeitstellung**
- P92. Aggsbach (1857)
P93. Bad Goisern (1760)
P94. Brunnkirchen (1871)
P95. Carnuntum (Vor 1904)
P96. Eberstälzell (Um 1850)
P97. Eferding (1874 od. 1875)
P98. Gemeinlebarn (19. Jh.)
P99. Kals (Vor 1877)
P100. Kaisersberg (Vor 1867)
P101. Neufeldersee (Etwa 1970)
P102. Pöckau (Vor 1905)
P103. Sachsengang (1846)
P104. St. Stefan im Rosental (= Glatzau = Waldegg) (1846)
P105. Scheifling (1888/1889)
P106. Starkenbach (1854)
P107. Steyr (1297)
P108. Wien – Spiegelgasse (1852)
P109. Zeiselmauer (1909)
P110. Zurndorf (Anfang der 1990er)
- Fragliche Münzhorte principatszeitlicher Münzen**
- F3. Arnsdorf (1823)
F4. Forchtenstein (Fundzeit?)
F5. Gleichenberg (1844)
F6. Hausstein (1853/1854)
F7. Helenenberg (Vor 1888)
F8. Kennelbach (Vor 1860)
F9. Lauriacum (1974)
F10. Loig (1770)

- F11. Rust (1898)
- F12. Salzburg – Stadt (1818)
- F13. Schöllhammer (= Schweinsegg = Ternberg) (1835, 1839, 1852, 1983)
- F14. Gasthof Schupfen bei Mutters (Fundzeit?)
- F15. Wartenstein (1998)
- F16. Wels (Um 1630)

3. DOMINATSZEITLICHE MÜNZHORTE

- D1. Aguntum (1959)
- D2. Aguntum – Therme (1966/1967)
- D3. Aguntum – Therme (1969/1970)
- D4. Aguntum – Therme (1972)
- D5. Amstetten (1812)
- D6. Bruckneudorf (Etwa 1969)
- D7. Bruckneudorf (Vor 1986)
- D8. Carnuntum – Legionslager (1908)
- D9. Carnuntum (1983)
- D10. Carnuntum – Haus I (2002)
- D11. Deutschkreutz – Grab 16 (1966)
- D12. Deutschkreutz – Kleine Teichacker (1976–1978)
- D13. Flavia Solva (= Wagner) (Etwa 1970)
- D14. Frauenberg – Perläcker / Stadläcker – Grab F 328 (1992–1998)
- D15. Frauenberg – Perläcker / Stadläcker – Grab F 325 (1992–1998)
- D16. Frauenberg – Perläcker / Stadläcker – Grab F 218 (1992–1998)
- D17. Frauenberg – Perläcker / Stadläcker – Grab F 316 (1992–1998)
- D18. Fußach (1911)
- D19. Gaaden (1997)
- D20. Gols (1983)
- D21. Grillenberg (1845)
- D22. Großhöflein (1976)
- D23. Hallstatt (?) (Vor 1904)
- D24. Höflein – Aubüheln bei Bruck an der Leitha (1992/1996)
- D25. Jabling (1934)
- D26. Kaisersteinbruch (1933)
- D27. Kleßheim (1941)
- D28. Krepelstein (1845)
- D29. Lauriacum – Steinpaß (1903/1904)
- D30. Lauriacum – Legionslager (1906)
- D31. Lauriacum – Legionslager (1906)
- D32. Lauriacum – Zivilstadt (1956)
- D33. Liezen (1932)
- D34. Linz – Tummelplatz (1953)
- D35. Lochau (1912)
- D36. Lustenau (Vor 1878)

- D37. Martinsbühel (1997)
- D38. Nickelsdorf (Vor 1979)
- D39. Nikitsch (1974)
- D40. Nofels (= Ruggell) (1884)
- D41. Purbach (1970er)
- D42. Salzburg – Mozartplatz/Residenzplatz (2004)
- D43. St. Leonhard am Forst (Vor 1877)
- D44. St. Pölten – Rathausplatz (1988/1989)
- D45. St. Pölten – Schillerplatz (1989)
- D46. Schützen am Gebirge (Fundzeit?)
- D47. Schwechat (1879)
- D48. Südliches Burgenland (1934)
- D49. Traismauer (1964)
- D50. Tulln – Albrechtsgasse/Donaugasse (1996/1997)
- D51. Wels – Gerichtspratz (1895–1900)
- D52. Wien – Krottenbach (1907)
- D53. Wien – Bauernmarkt (= Legionslager = Rotgasse/Fleischmarkt) (1911)
- D54. Wien – Michaelerplatz (1990/1991)
- D55. Wilfleinsdorf (1977)
- D56. Wilfleinsdorf (1991)
- D57. Winden am See (Fundzeit?)
- D58. Zeiselmauer (1941/1942)

Dominatszeitliche Münzhorte unsicherer Zeitstellung

- D59. Carnuntum (1968)
- D60. Salzburg – Hellbrunn (1906)
- D61. Salzburg – Alter Markt (1949)
- D62. St. Pölten – Wienerstraße (1989/1990)
- D63. Sauerbrunn (Um 1913)
- D64. Weibern (Vor 1903)
- D65. Wien – Stephansplatz/Stock im Eisenplatz (1690)
- D66. Zeiselmauer (1845)

Fragliche Münzhorte dominatszeitlicher Münzen

- F17. Carnuntum (Fundzeit?)
- F18. Carnuntum (Vor 2006)
- F19. Martinsbühel (1997)
- F20. Parndorf (Vor 1979)
- F21. Salzburg – Residenzplatz (1964/1965)
- F22. Schützen am Gebirge (Fundzeit?)
- F23. Tödling (1840)
- F24. Wien – Erdberger Lände (1905)

4. MÜNZHORTE UNBEKANNTER ZEITSTELLUNG

- U1. Aggsbach (1804)
- U2. Braunau am Inn (17. Jh.)

- U3. Hausruckkreis (1851)
 U4. Mauer bei Amstetten (1991)
 U5. Salzburg – Kapuzinerberg (Anfang 15. Jh.)
 U6. Salzburg – Stadt (1618)
 U7. Siegendorf (1920er)
 U8. Sommerein (Fundzeit?)
 U9. Wiener Neustadt (1940)
 U10. Zehendorf (= Pichla = Perbersdorf)
 (Vor 1853)
 U11. Zehnbach (1895)

**Fragliche Münzhorte unbekannter
 Zeitstellung**

- F25. Aggsbach (1823)
 F26. Edlbach (Um 1870/1880)

- F27. Edlbach (1913)
 F28. Töschling (1846)
 F29. Wien – Herculugasse (1907)
 F30. Wien – Unterlaa (1995)

**5. AUSGESCHIEDEN – KEINE
 MÜNZHORTE**

- N1. Altendorf
 N2. Fehring
 N3. Helpfau (1842)
 N4. Mooskirchen (Vor 1820)
 N5. Müllendorf (1951)
 N6. Salzburg – Laschenzkyhaus (1804)
 N7. Sonnleiten (Fundjahr?)
 N8. Tscheltschnigkogel (= Judendorf) (1935)

Bibliographie

- Butcher, K. – Ponting, M. 1997: Silver Standards at Caesarea in Cappadocia. In: Nollé, J. – Overbeck, B. – Weiß, P. (Hrsg.): Internationales Kolloquium zur kaiserzeitlichen Münzprägung Kleinasiens 27.–30. April 1994 in der Staatlichen Münzsammlung, Milano, 167–171.*
- Dembski, G. 1974: Zwei römische Münzschatzfunde aus Österreich. Numismatische Zeitschrift 89, 5–23.*
- 1977: Die antiken Münzschatzfunde aus Österreich. Numismatische Zeitschrift 91, 3–64.
 - 2005: Der römische Münzschatzfund von Gösseling in Kärnten. Römisches Österreich 28, 41–128.
 - 2008: Doch ein keltisches Münzbehältnis! Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 48/1, 11–13.
- Dembski, G. – Lang, L. 2007: Ein Münzschatzfund aus der Umgebung von Deutschkreutz (Burgenland). Römisches Österreich 30, 47–64.*
- Demo, Ž. 1982: Münzfunde aus der Zeit Gallienus im Gebiet zwischen den Flüssen Sava und Drava. Ein Beitrag zur militärpolitischen, ökonomischen und wirtschaftlich-monetären Geschichte des südlichen Pannoniens um die Mitte des 3. Jh. n. Chr. Arheološki Vestnik 33, 258–498.*
- Dick, F. 1977: Die Fundmünzen der römischen Zeit aus Wien. In: Historisches Museum der Stadt Wien (Hrsg.), Vindobona. Die Römer im Wiener Raum (Wien 1977), 147–152.*
- Fitz, J. 2001: Ezüstök a homokból. A Nagyvenyimi éremkincs. Dunaujváros.*
- FMRO III/2: Alram, M. – Schmidt-Dick, F. (Hrsg.): Numismata Carnuntina. Forschungen und Material. Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich III/2. Wien 2007.*
- FMRSI I: Kos, P.: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien I. Berlin 1988.*
- FMRSI III: Kos, P. – Šemrov, A.: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien III. Berlin 1995.*
- FMRU I: Lányi, V.: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn I. Komitat Fejér. Bonn 1990.*
- Göbl, R. 1992: Münzprägung und Geldverkehr der Kelten in Österreich, Sitzungsbericht der ÖAW phil. hist. Klasse 597. Wien.*
- Groh, S. – Sedlmayer, H. 2002: Forschungen im Kastell Mautern-Favianis. Die Grabungen der Jahre 1996 und 1997. Der Römische Limes in Österreich 42. Wien.*
- Gorecki, J. 2001: Überlegungen zu römischen Münzschatzbehältnissen. Ein archäologisches Phänomen. Mit einer Übersicht metallener Hortgefäße in den Nordwest- und Donauprovinzen. In: Noeske, H.-C. – Schubert, H. (Hrsg.): Die Münze. Bild-Botschaft-Bedeutung. Festschrift für Maria R.-Alföldi. Frankfurt am Main, 203–233.*
- Haupt, P. 2001: Römische Münzhorte des 3. Jahrhunderts in Gallien und den germanischen Provinzen. Grunbach.*
- Hottwagner, F. – Nowak, H. 2000: KG Wartenstein, OG Raach am Hochgebirge, VB Neunkirchen. Fundberichte aus Österreich 39, 670f.*

- Jandrasits, H. 2005:* Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. *Römisches Österreich* 28, 129–149.
- Kaenel, H.-M. v. u. a. 1993:* Kaenel, H.-M. v. – Brem, H. – Elmer, J. T. – Gorecki, J. – Hedinger, B. – King, C. E. – Klee, M. – Leuthard, M. – Northover, J. P. – Rychener, J. – Zürchner, A.: Der Münzhort aus dem Gutshof in Neftenbach. Antoniniane und Denare von Septimius Severus bis Postumus. *Zürcher Denkmalpflege Archäologische Monographien* 16. Zürich.
- Kos, P. 1991:* Ig. A Hoard of Third Century Antoniniani. Ljubljana.
- Kral, J. 1997:* Römische Münzhortfunde des Altiroler Raumes im Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum. Innsbruck. Unpublizierte Diplomarbeit.
- Luschin, A. 1904:* Keltenmünzen von der Gerlitzentalpe und aus Moggio. *Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* 2/1, 73–102.
- Marczer, J. 2006:* Der Münzfund von Malta. Neue Beiträge zur norischen Münzprägung. Wien. Unpublizierte Dissertation.
- Peitler, K. 2006:* Der römerzeitliche Münzschatz von Mürzzuschlag aus dem Jahr 1843. *Schild von Steier* 19, 101–121.
- Pfisterer, M. 2007a:* Fremdes Geld im römischen Carnuntum. In: *Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich (FMRÖ) III/2*, 607–624.
- *2007b:* Limesfalsa und Eisenmünzen. Römisches Ersatzkleingeld am Donaulimes. In: *Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich (FMRÖ) III/2*, 643–875.
- *2008:* Von Schätzen und Toten. Zu „irrational“ zusammengesetzten Münzschatzen und ihrer Deutung. *Numismatische Zeitschrift* 116–117, 203–230.
- Rieckhoff-Pauli, S. 1981:* Der Lauteracher Schatzfund aus archäologischer Sicht. *Numismatische Zeitschrift* 95, 11–23.
- Rieckhoff, S. 1998:* „Römische Schatzfunde“ – ein historisches Phänomen aus prähistorischer Sicht. In: *Fritsch, B. – Maute, M. – Matuschik, I. – Müller, J. – Wolf, C. (Hrsg.): Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft. Festschrift für Christian Strahm. Internationale Archäologie – Studia honoraria* 3. Rhaden, 479–542.
- Robertson, A. S. 1988:* Romano-British Coin Hoards. Their Numismatic, Archaeological and Historical Significance. In: *Casey, J. – Reece, R. (Hrsg.): Coins and the Archaeologist*². London, 13–38.
- *2000:* An Inventory of Romano-British Coin Hoards. *Royal Numismatic Society Special Publication* 20. London.
- Ruske, A. 2007:* Die Carnuntiner Schatzfunde. In: *Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich (FMRÖ) III/2*, 341–476.
- *2009:* Die norischen und pannonischen Münzhortfunde aus der Zeit des „Inflationsantoninians“. Studie zu Struktur und Chronologie und zum Phänomen Münzschatzfund. Wien. Unpublizierte Dissertation.
- Thüry, E. G. 2000:* Warum und wo verbirgt man einen Münzschatz? Die antike Literatur als numismatisch nicht verwertete Quelle. In: *Kluge, B. – Weisser, B. (Hrsg.) 2000: XII. Internationaler Numismatischer Kongreß Berlin 1997. Akten I. Berlin*, 142–148.
- TNRB 9:* Schmidt-Dick, F.: Die römischen Münzen des Medagliere im Castelvechio zu Verona. *Thesaurus Nummorum Romanorum et Byzantinorum* 9. Wien 1995.
- Wheatley, H. B. (Hrsg.) 1949:* The Diary of Samuel Pepys. London.
- Wotschitzky, A. 1959:* Veldidena. Zweiter vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen 1954–1957. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 44, Beiblatt 5–70.

Summary

Alexander Ruske: Cycle of one hoard. Methodical account of formation, burying, structure and preservation of coin hoards: the Austrian case of finds of ancient coins

Coin hoards can bring valuable information not only via asking historical and monetary questions, but they also talk about their own history and they contribute to understanding of coin finds themselves. In this case one coin hoard has been studied since the decision on depositing the coins up to

its discovery. Five phases have been classified: 1. intention, 2. selection, 3. burying, 4. no retrieval, 5. discovery. All particular phases have been documented by finds and quotations of authors of the classical era. Groups of ancient coins found in the Austrian territory have been used as a basis.

1. Authors of the classical period pointed to the fact that personal security was the most important impulse for burying of coins. It is necessary to suppose that every owner created a *coin hoard*. Basically, intention of the owner was decisive (or partly decisive) in case of type of coin hoards, their structure and burying.

2. The question which coins served as savings was answered by hoards of Celtic coins and finds of coins struck during the Principate and Dominate periods. In the case of the Celtic coins, hoards with exclusively silver coins prevailed and small and higher denominations were often buried together (Diagram 1). Structure of finds was significantly influenced by the particular *monetary area*. Mixture of the Boian, Noric/Tauric or eastern Celtic coins were quite rare, hoards mixing Celtic and Roman coins were relatively numerous documenting transformation of the monetary circulation into that one with domination of Roman coins. Also hoards consisting of gold coins were quite rare for the Roman period. In the first two centuries AD, the coin hoards primarily used to consist of *denarii*, with accidental appearance of silver Roman provincial coins, plus smaller Celtic silver coins (Diagram 2).

Structure of finds definitely changed after introduction of *antoninianus*. Because of the fact that *denarii* were found together with *antoniniani* of high percentage of silver only, it is possible to assume that with gradual deterioration of silver coins, *denarii* and *antoniniani* ceased to appear together. Very small number of known finds with coins made of base metal can point to the possibility that they were regarded as issues not valuable enough to be buried (Diagram 3).

In AD 294, after the reform of *folles* denomination, significant change in attitude to hoards appeared (Diagram 4). The late ancient coin hoards mainly used to consist of *folles* of the Constantinian period: *maiorina* (AE 2), *centenionalis* (AE 3), *half-centenionalis* (AE 4). But their mutual relationship has not been documented. Individually, some older coins could be found in finds.

Structure of coin finds is regarded as an intentional choice preferring better coins of higher denominations respecting the Gresham rule („bad money drives out good“). Contemporary forgeries appeared rarely only. One could basically eliminate forged irregular issues. Also the forgeries – originally designed as emergency small change in Limes Romanus – and halved coins were not suitable for burying. In some cases, other objects became a part of the hoards together with coins: jewelry, or fragments of jewelry respectively, gold ingots, silver objects, bronze fragments with inscriptions, circles belonging to ribbons, etc.

3. After finishing the process of gathering things together, a vessel and a place of burying had to be chosen in secret. The vessel played the key role for the hoard – it prevented coins to move in the burial place, it protected them from impact of outside effects and helped in transporting the coins. Sometimes, the vessels keeping hoards were preserved, they could be discovered based on location of the coins (Diagram 5). Ceramic vessels were often documented, but stone vessels or metal vessels seemed to be scarce. Also boxes made of organic material were quite usual, sometimes accompanied with remains of textile or leather. Only few finds showed how the vessels could be closed: sometimes another vessel was used as a lid, but in the majority of cases, it is necessary to assume textiles or leather to be used to cover the mouth of the vessel, e.g. as it was in the case of the Ig hoard (Slovenia).

There is no surprise that the majority of finds came from ancient cities, smaller settlements or rural farms and their surroundings. Also burying in houses has been documented, plus in periphery of military camps and in the open air. Condition of security restricted possibility of often opening of the hidden hoard, but the fact of control openings in peace times or changing the content of the hoard have been registered already.

The hiding place had to secure a very safe deposit and it had to be easily accessible and unbreakable. Classical authors described several possibilities of hiding places: burying in house, under stone, or in graves, in cavern of a sculpture, in well, in cistern and water pipes, which all can be well documented by the particular material.

4. The question why the hoard could not be saved may be solved in very few cases only. It is understandable in the case of appearance of violence. Just not to forget -sacral objects and ritual donations were part of coin hoards which should not be discovered. In the majority of cases, it could not be possible to solve this problem in fact. There are some other reasons – partly preserved in written sources, but not detectable archaeologically – death of secret bearer, forgetting the hiding place or impossibility of finding the place because of losing the marking.

It is necessary to be very critical in the case of interpretation of hoards as direct reactions to the particular historical events. Critical analysis of the hoard material coming from Noricum and Pannonia – often regarded as of the Marcoman period and often interpreted as reflecting the invasion of the Marcomans and Quadi to Italy in the AD 160s – points to the fact that many of the hoards are not suitable for interpretation. It is also necessary to take in mind the fact that hiding of hoards is clearly in connection with forms of alloying which is even more distinctive in the case of the hoards of the second half of the 3rd century AD.

5. The coin hoards discovered in modern times are regarded as unsuccessful hoarding, with exception for sacral objects and ritual donations. The coin hoards are mainly discovered during works dealing with earth transfers of some form (Diagram 6): mining, road construction, housing activities and field work. In the last few decades, increase of finds in connection with archaeological excavations is significant. But number of unreported coin finds and those discovered by illegal prospectors cannot be estimated.

Cycle of a coin hoard is closed via its discovery and reporting. In the best case, the hoard is preserved in a museum depository after scientific analysis as a primary historical source. In the worse case, it is lost in trade or physically melted, otherwise it ceased to exist as a hoard.

English summary by V. Novák

Souhrn

Alexander Ruske: Cyklus jednoho pokladu. Metodické úvahy o vytváření, ukládání, skladbě a záchraně mincovních pokladů na příkladu antických nálezů z Rakouska

Poklady mincí mohou přinést cenné poznatky nejen při kladení historických a peněžně historických otázek, prozrazují také mnoho o vlastní historii jejich vzniku a přispívají k porozumění nálezům peněz. Cílem této práce je sledovat cestu jednoho mincovního pokladu, která vede od rozhodnutí spořit až po jeho nalezení. Rozlišuje se přitom pět fází: 1. záměr, 2. výběr, 3. ukrytí, 4. nezachránění, 5. nalezení. Jednotlivé body jsou doloženy nálezy a úryvky antických autorů. Materiálovou základnu tvoří antické soubory mincí nalezené v Rakousku.

1. Antičtí autoři prozrazují, že starost o ochranu byla nejdůležitějším podnětem k ukrývání mincí. Je třeba předpokládat, že každý vlastník vytvářel „mincovní poklad“. Podstatné je, že záměr vlastníka rozhodoval či spolurozhodoval o typu mincovního depotu a tím o jeho složení a ukrytí.

2. K otázce, které mince byly předmětem úspor, vypovídají odděleně poklady keltských mincí a nálezy ražeb z období principátu a dominátu. U nálezů s keltskými mincemi převažují poklady ryze stříbrných mincí, přičemž malé a velké stříbrné nominály byly často ukrývány společně (Graf 1). Složení nálezů je silně ovlivněno příslušnou „měnovou oblastí“. K mísení bójských, norických/tauriských nebo východokeltských ražeb docházelo jen vzácně, je ovšem doložen relativně velký počet pokladů s keltskými a římskými ražbami, které představují přechod od keltských k dominanci římských mincí v oběhu.

Také v římské době jsou poklady zlatých mincí vzácné. V prvních dvou stoletích po zlomu letopočtu se mincovní depoty skládaly primárně z denárů a mohly ojedinele obsahovat stříbrné peníze římských provincií a drobné keltské stříbrné mince (Graf 2).

Skladba nálezů se natrvalo změnila zavedením antoninianu. Vzhledem k tomu, že spolu s denáry byly ukrývány jen antoniniany s dobrým obsahem stříbra, lze soudit, že s postupným zhoršováním stříbrných peněz se vytrácel i společný oběh denárů a antoninianů. Nepatrný počet známých nálezů mincí z barevných kovů ukazuje, že se na ně zřejmě pohlíželo jako na emise, které nestojí za to ukládat (Graf 3).

S reformou follisu z roku 294 došlo také k výrazné změně v postoji k pokladům (Graf 4). Pozdně antické mincovní depoty se skládají převážně z follisů konstantinovského období, maiorin (AE 2), centenionalů (AE 3) a půlcentenionalů (AE 4), jejichž striktní odlišení nelze doložit. Ojediněle se mohou v nálezech ještě vyskytovat některé starší ražby.

Skladba mincovních depotů je vědomým výběrem, který podle Greshamova zákona („bad money drives out good“) upřednostňuje lepší peníze vyšší hodnoty. Dobová falza se vyskytují jen vzácně. Člověk se dokázal fakticky vyhnout falešným, neregulérním mincím. Rovněž falza, která jako náhradní drobné peníze obíhala v oblasti Limes Romanus, byla stejně tak málo vhodná k ukrytí jako půlené mince. V několika pokladech byly k mincím přiloženy další předměty. Jedná se v první řadě o šperky, respektive zlomky šperků, ale doloženy jsou také slitky zlata, stříbrné náčiní, bronzový zlomek s nápisem nebo kroužek z opratí.

3. Poté, co byl proces shromáždění materiálu ukončen, musela být vybrána nádoba a místo ukrytí a zároveň zajištěno utajení. Nádoba pokladu plnila ústřední funkci tím, že znemožňovala pohyb mincí v úkrytu, chránila je před vlivy okolního prostředí a vůbec představovala podmínku nutnou k přepravě mincí. Nádoby pokladů se leckdy dochovaly, nebo je lze na základě polohy mincí dohledat (Graf 5). Často jsou doloženy keramické nádoby, zatímco nádoby z kamene nebo kovu jsou vzácné. Běžné byly také schránky zhotovené z organických látek, z nichž se v některých případech ještě dochovaly zbytky textilu a kůže. Několik málo nálezů ukazuje, jak byla nádoba uzavřena: někdy byla jako uzávěr použita druhá keramická nádoba, ale ve většině případů je třeba nejspíš předpokládat, že ústí nádoby bylo jednoduše ovázáno látkou nebo kůží, jak je to vidět u nálezu z Igu ve Slovinsku.

Nepřekvapí, že většina nálezů pochází z antických měst, menších sídlišť nebo selských dvorů a z jejich okolí. Doloženo je ukrytí v obytných domech, v obvodu vojenských táborů nebo také ve volné přírodě. Požadavek obezřetnosti omezoval možnost častého otvírání ukrytého pokladu, přesto je doloženo, že v mírových dobách byly depoty otvírány kvůli kontrole nebo kvůli změně obsahu vkladu.

Úkryt sám musel zaručovat bezpečnou úschovu, musel být relativně snadno dostupný a naležitelný. Antičtí autoři popisují několik míst úkrytů, jako zakopání v domě, pod kamenem nebo v hrobech, či ukrytí v dutině sochy, ve studni, cisterně a vodním potrubí, což lze skutečně v několika případech doložit konkrétním materiálem.

4. Proč nakonec poklad nebyl zachráněn, lze určit jen v několika málo případech. Pochopitelné to je například při výskytu zřejmého násilí. Nelze také zapomínat, že část mincovního depotu tvořily posvátné a obětní dary, které neměly být vyzvednuty. U většiny pokladů to však fakticky nelze zjistit. K možným důvodům, zčásti dokonce literárně dochovaným, ale archeologicky nedoložitelným, patří smrt nositele tajemství, zapomenutí úkrytu nebo jeho nevyprávělnost způsobená ztrátou značení.

Velmi kriticky je třeba posuzovat interpretaci pokladů jako přímé reakce na určité historické události. Kritické posouzení materiálu těch pokladů z Norika a Panonie, které jsou často označovány za markomanský horizont a mají odrážet vpád Markomanů a Kvádů v 60. letech 2. století do Itálie, ukazuje, že řada pokladů není pro interpretaci vhodná. Kromě toho je třeba vzít v potaz utajování pokladů v jednoznačné závislosti na vývoji legování, které je u nálezů z druhé poloviny 3. století ještě výraznější.

5. U mincovních depotů vyzvednutých v moderní době se až na posvátné a obětní dary jedná o nezdařenou teauraci. Mincovní poklady bývají objeveny zejména při pracích, které v nějaké podobě přemísťují zeminu (Graf 6). Sem náleží těžba nerostného bohatství, stavby silnic, jednoduché stavby domů i polní práce. Je potěšitelné, že v novější době lze zaznamenat nárůst nálezů realizovaných v souvislosti s archeologickými výzkumy. Počet neoznamovaných nálezů mincí a těch, které byly vyzvednuty ilegálními hledači, však lze sotva odhadnout.

Nalezením a oznámením se cyklus mincovního pokladu uzavírá. V nejlepším případě je nález po vědeckém zpracování trvale zajištěn v muzejním depozitáři jako primární historický pramen, v nejhorším případě se rozplyne v obchodu s mincemi nebo je úplně roztaven, každopádně přestává jako poklad existovat.

Překlad R. Zaoral

INWENTARZ ZNALEZISK MONET RZYMSKICH Z PRAWOBRZEŻNEGO MAZOWSZA I PODLASIA

Andrzej ROMANOWSKI

Wprowadzenie

Zbieranie materiałów do katalogu rozpocząłem kilka lat temu. Część zawartych w nim informacji stanowiła podstawę pracy magisterskiej pt. *Znaleziska monet rzymskich z terenów kultury wielbarskiej na Podlasiu, prawobrzeżnym Mazowszu i zachodniej Białorusi*.¹ W *Wiadomościach Numizmatycznych*, został zamieszczony artykuł, prezentujący rezultaty tego opracowania (Romanowski 2007, 29–53). Dla potrzeb pełnej publikacji znalezisk z omawianego obszaru przeprowadzone zostały dalsze prace inwentaryzacyjne. Pozwoliło to na uzupełnienie zestawienia o nowe znaleziska i zweryfikowanie części dawnych informacji. Katalog ten powstał aby w możliwie najpełniejszy sposób zebrać i przedstawić materiał badawczy z interesującego nas terytorium. Zaprezentowanie go w j. niemieckim pozwoliło, na przybliżenie tej problematyki czytelnikowi obcojęzycznemu.

Chociaż interesująca nas grupa znalezisk była uwzględniana w różnych publikacjach, przez długi czas nie miała swojego opracowania dla terenów Mazowsza i Podlasia. Dopiero w 1979 roku został opublikowany katalog autorstwa Stanisławy Kubiak pt. *Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasia*, i do tej pory pozostawał jedynym inwentarzem znalezisk monet rzymskich z tego terenu.

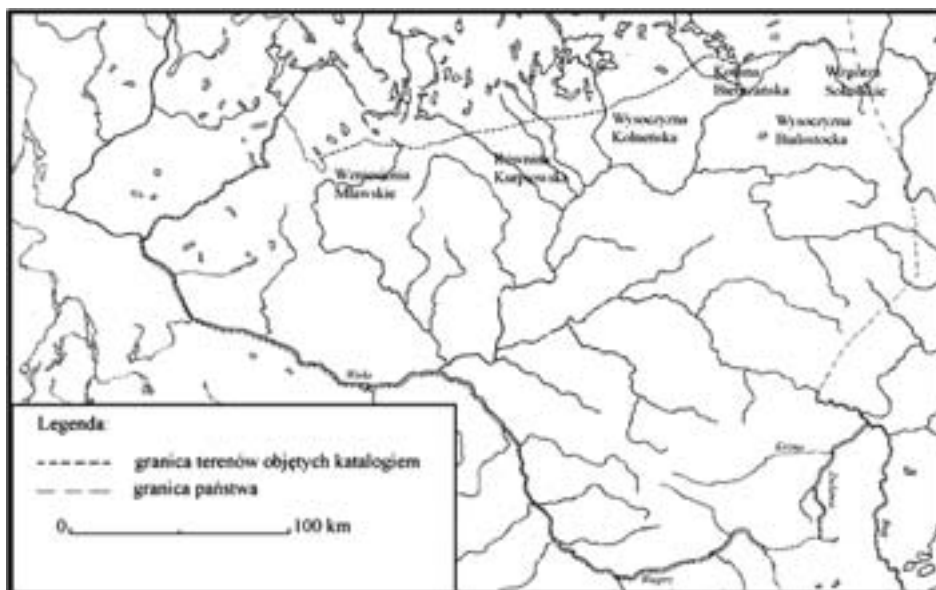
Niezbędne było stworzenie nowego, pełnego opracowania, które uwzględni przyrost bazy źródłowej jaki nastąpił w ciągu ostatnich 30 lat, a także weryfikuje informacje o wcześniej dokonanych odkryciach. Od czasu opublikowania wspomnianej pracy S. Kubiak nastąpił ok. 300 % przyrost liczby stanowisk, na omawianym terenie, na których znajdowano monety rzymskie (Romanowski 2008).²

Zakres terytorialny

Zakres terytorialny został określony na podstawie dwu kryteriów: geograficznego i kulturowego. Kryteria te zastosowano w celu wyznaczenia granic niezależnych od podziałów administracyjnych i uniknięcie wątpliwości, co do przynależności terytorialnej znalezisk. Jako kryterium geograficzne, nie jest tu rozumiane ścisłe pojęcie geograficzno-historyczne Mazowsza i Podlasia, ale wyznaczenie granic terytorium na rzekach, czy innych trwałych obiektach geograficznych. Przy określaniu zasięgu terytorialnego, brano również pod uwagę charakter kulturowy tego obszaru i zasięg zwartego osadnictwa, funkcjonujących w okresie rzymskim kultur. Zwrócono uwagę aby granica omawianego obszaru nie przecinała skupisk osadniczych.

¹ Praca obroniona w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego w 2004 r.

² Inwentarz powstał dzięki współpracy i finansowaniu: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Programu Operacyjnego *Dziedzictwo Kulturowe*, Priorytet 4; Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Groupement de Recherche Européen, *Trouvailles monétaires*.

Ryc. 1. Zasięg katalogu znalezisk monet rzymskich na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu.

Praca ta obejmuje swoim zasięgiem część Mazowsza, leżącą na prawym brzegu Wisły razem z Ziemią Dobrzyńską oraz Podlasiem. Cały obszar ujęty w tym opracowaniu ma przybliżoną powierzchnię 50 tys. km² (ryc. 1). Zachodnią granicę omawianego terenu wyznacza na całej długości Wisła. Odcinek północno-zachodni stanowi Drwęca do ujścia rzeki Wel, której bieg wyznacza początkową część granicy północnej i jest równocześnie granicą pomiędzy terytorium ujętym w katalogu znalezisk monet rzymskich z Pomorza (Ciołek 2001; Ciołek 2007). Ze względu na trudności z wytyczeniem dalszego odcinka wzdłuż rzek, które mają w tym rejonie układ południkowy, dalszą część wyznaczają północne granice mezoregionów: Wzniesienia Mławskie, Równina Kurpiowska, Wysoczyzna Kolneńska (z odchyleniem na południe od Grajewa) i fragment granicy mezoregionu Kotlina Biebrzańska do Biebrzy. Rzeka ta razem z północną granicą Wzgórz Sokólskich do granicy państwa jest końcowym odcinkiem północnego zasięgu opisywanego terytorium (Kondracki 1998, 179–215). Ten odcinek pokrywa się z granicą terenów opracowanych w katalogu importów rzymskich z Mazur (Nowakowski 2001). Zasięg wschodni wyznacza granica Polski i rzeka Bug. W dalszym odcinku omawiany teren wytycza Krzna, która jest początkowym odcinkiem granicy południowej, tą rzeką do ujścia Zielawy, wzdłuż jej górnego i środkowego biegu, następnie rzeką Piwonią do Tyśmienicy i tą do rzeki Wieprz i jej biegiem do Wisły.

W zakresie administracyjnym, terytorium to obejmuje: wschodnią i północną część woj. mazowieckiego, południowo-zachodnią woj. kujawsko-pomorskiego, południowy kraniec woj. warmińsko-mazurskiego, większą część woj. podlaskiego, oraz północną część woj. lubelskiego.³

³ Stan z roku 2004.

Zakres chronologiczny

Ramy czasowe wyznacza czas emisji monet rzymskich znalezionych na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu. W praktyce jednak większość znalezisk datowana jest na okres późnorzymski (głównie od fazy C1a), na co wskazują znaleziska monet w kontekstach archeologicznych. Najstarszą monetą jest znaleziony w okolicy miejscowości Brok, republikański denar L. Cupienniusa ze 147 r. przed Chr (ryc. 2). Najmłodsze egzemplarze, reprezentowane są przez monety brązowe – AE 4: Arkadiusza (Honoriusz) z lat 404–406, znalezioną w okolicy Nowego Dworu Mazowieckiego i Leona I (457–474), znalezioną w Warszawie (*Romanowski 2008*, 17, nr 9; 87, nr 137; 137, nr 226A). Ta ostatnia moneta jest jednak najprawdopodobniej znaleziskiem wtórnym. Do katalogu wyjątkowo zostało włączone pentanummium Fokasa (602–610), znalezione w miejscowości Ostrówek (*Romanowski 2008*, 96, nr 153). Jednak ten egzemplarz nie należy do grupy monet, która jest przedmiotem niniejszej pracy.

Ryc. 2. Denar L. Cupienniusa – Brok, okolica (fot. A Romanowski).

Na omawianym terytorium funkcjonowały w okresie wpływów rzymskich dwie kultury archeologiczne: kultura przeworska, funkcjonująca na tych terenach już w młodszym okresie przedrzymskim i kultura wielbarska, która pojawiła się tu w późniejszych fazach okresu rzymskiego (*Kaczanowski – Kozłowski 1998*, 280).

Układ katalogu

Układ katalogu oparty jest na zasadach obowiązujących w inwentarzach FMRD (*Fundmünzen der Römischen Zeit in Deutschland*) i powstających w ostatnich latach zestawień monetarnych z terenów Polski (*Ciołek 2001; Ciołek 2007; Ciołek 2008*). W celu uzupełnienia informacji o znaleziskach dokonanych przed II wojną światową, które w większości zaginęły i znane są tylko z publikacji bądź archiwaliów, oraz aby dać możliwość własnej interpretacji czytelnikowi, w przypisach do literatury podawane są cytaty (*in extenso*) niosące informacje o znalezisku lub pozwalające na określenie katalogowe monety. Cytowane są także niektóre przekazy z nowszej literatury, co pozwoli czytelnikowi na samodzielne porównywanie tekstu z informacjami zawartymi w katalogu.

Znaleziska uporządkowane są alfabetycznie wg nazw miejscowości, w których były dokonane odkrycia. Podane są nazwy polskie z określeniem gminy, powiatu, województwa wg podziału administracyjnego z 1999 r. (Warszawa z 2002 r.). Jeśli nazwa miejscowości występuje w literaturze w obcym brzmieniu, to została umieszczona pod

nazwą polską i określeniem administracyjnym. Inwentarz zawiera aneks, w którym umieszczono, ze względu na wielkość, zespół denarów z Muzeum Regionalnego w Siedlcach (*Romanowski 2008*, 158).

Znaleziska zostały przyporządkowane do kilku kategorii, których podstawą określenia jest kontekst archeologiczny: skarb, znalezisko lub znaleziska pojedyncze (bez kontekstu archeologicznego), z grobu, z cmentarzyska, z osady, wotywny, oraz znalezione w kontekście wczesnośredniowiecznym. W przypadku, gdy w jednej miejscowości dokonano większej liczby odkryć, znaleziska są podzielone według ich kategorii. Jeśli nie znane są okoliczności i kontekst archeologiczny, znalezisko uznane jest jako pojedyncze, chociaż nie można wykluczyć, że część z nich należy do innej kategorii znalezisk. Znalezisko wtórne, zostało oznaczone literą **A** przy numerze pozycji katalogowej i informacją podaną obok kategorii znaleziska.

Monety odkryte w jednej miejscowości bądź wchodzące w skład skarbu, podawane są w kolejności chronologicznej (dokładna lub przybliżona data emisji). Monety bite dla cesarskich małżonek i członków rodziny cesarskiej, zostały podane po emisjach cesarskich. Emisje pośmiertne zostały przyporządkowane emitentowi. O kolejności monet wybitych w jednym czasie, decyduje numer monety w katalogu, według którego został określony dany egzemplarz. Monety nieokreślone zostały umieszczone na końcu.

Opis każdego znaleziska składa się z kilku ujednoliconych pozycji, w których podana jest dokładna lokalizacja, także w obcym brzmieniu (jeżeli w takim występuje w literaturze) oraz szczegółowe dane dotyczące samych monet jak również kontekstu, okoliczności i czasu ich znalezienia. Podawane są także informacje o aktualnym miejscu przechowywania numizmatów, wykaz literatury dotyczącej znaleziska oraz uwagi autora. Brak danych oznacza, że cytowana literatura nie zawiera wzmianek na ten temat. W katalogu zastosowano skrót mennic i nominałów, przyjęte dla serii FMRD.

Źródła informacji

Publikacje

Najstarsze publikowane informacje dotyczące znalezisk monet rzymskich z terenu prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia znamy z XIX w. Są to przede wszystkim wzmianki w prasie, które w różnym stopniu opisują okoliczności i miejsce dokonania odkryć.⁴ Oprócz informacji prasowych, przekazy o odkryciach monet w tym okresie zawierają także publikacje zwarte.⁵

W pierwszych dziesięcioleciach XX w. jednostkowe przekazy, tak jak w poprzednim okresie zamieszczane były w prasie i czasopismach poruszających tematykę archeologiczną i historyczną (*Z Otchłani Wieków, Wiadomości Numizmatyczno – Archeologiczne, Światowit*). Pojawiały się również zestawienia znalezisk numizmatów rzymskich z terenów Polski, w tym z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia.⁶

⁴ Np. *Gazeta Polska, Echa Płockie i Łomżyńskie, Kurjer Warszawski, Tygodnik Illustrowany, Gazeta Codzienna* i inne.

⁵ Warto tu wymienić prace D. J. Samokwasova (1884), która zawiera informacje o odkryciach dokonanych na interesującym nas terenie, m.in. Kolno, Łomża, Maciejowice, Przegaliny, Starowieś, Wojtkowice, Zbójna. Oprócz tego inne opracowania: Kundzin (*Pokrovskij 1895*); Maciejowice (*Lubomirski 1879*); Rętwiny (*Lissauer 1887*).

⁶ Np. Kopera (1902; 1906). Inne, znaczące dla omawianych terenów zestawienie znalezisk monet rzymskich to prace C. Fredricha (1909) i S. Bolina (1926).

W okresie międzywojennym pojedyncze informacje o znaleziskach monet antycznych przynoszą, wspomniane wcześniej czasopisma. Można tu wymienić m. in. artykuły R. Jakimowicza, który sporządził zestawienie zabytków z terenów Polski znajdujących się w zbiorach rosyjskich, wśród których znalazły się znaleziska monet rzymskich (Jakimowicz 1925).

Z okresu II wojny światowej pochodzi tylko jedna informacja, o bardzo ciekawym znalezisku z prawobrzeżnego Mazowsza. Był to skarb złotych monet rzymskich z miejscowości Stara Wieś, odkryty w czasie budowy lotniska w 1941 roku. Odkrycie to zostało szczegółowo opisane i opublikowane przez W. Radiga (1941; 1942; także Piotrowicz 1948, 108–110).

Po II wojnie światowej powstało kilka zestawień obejmujących szeroko rozumiane znaleziska importów rzymskich, jak również znaleziska monetarne, które w różnym zakresie obejmują omawiane tereny (Majewski 1949; Gurba 1957; Łęga 1958; Gumowski 1958).⁷ Wiadomości o znaleziskach rzymskich numizmatów, przekazywane w omawianych publikacjach, uzupełniają informacje zawarte także w nieco innego typu pracach (Nosek 1957; Niewęglowski 1966). W 1973 r. został wydany *Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich*, autorstwa A. Kunisza (Kunisz 1973). Ten wybitny historyk i numizmatyk, autor wielu opracowań dotyczących szeroko rozumianej numizmatyki rzymskiej, zebrał w swojej pracy informacje dotyczące 200 depozytów monet rzymskich z obszaru Polski. Zamieszcza szereg informacji dotyczących składu, chronologii itp. poszczególnych znalezisk, weryfikuje także niektóre wcześniejsze, błędnie podawane informacje.⁸ Wśród publikacji z tego czasu zaznaczyły się także prace rosyjskich badaczy V. M. Potina (1967; 1971) i V. V. Kropotkina (1971). W 1979 r. wydana została wspomniana wyżej praca S. Kubiak (1979). Autorka zebrała materiał ze 143 miejscowości, dając opis znalezisk, okoliczności znalezienia, a także w miarę możliwości określenia monet wg katalogu RIC. Na podstawie zebranego materiału krótko scharakteryzowała znaleziska monet rzymskich. Ta cenna publikacja nie pozbawiona jest jednakże błędów, głównie jeśli chodzi o określenia katalogowe, co z kolei pociąga za sobą błędy w określaniu emitenta i daty emisji.

Wpływ na kształt obecnego stanu badań wywarły niewątpliwie prace nad wykorzystaniem materiałów archiwalnych i ich krytyczną analizą. Prekursor tego typu badań, J. Kolendo opublikował w ciągu ostatnich kilkunastu lat szereg artykułów dotyczących tej problematyki. Weryfikuje jednocześnie wiele informacji będących wcześniej w obiegu naukowym, bądź wskazuje nowe (Kolendo 1998a; 1998b; 1998c; 2001). Problematyką tą zajmuje się również A. Bursche, kładąc nacisk w swoich pracach na wagę zabiegów źródłoznawczych, pozwalających dokonać korekty wcześniejszych błędów, co w dalszej perspektywie ma wpływ na wyniki badań (Bursche 1996).⁹ Ten sam autor, w różnych publikacjach informuje o nowych znaleziskach, lub koryguje stare ustalenia (Bursche 2004). Najczęstsze są informacje o pojedynczych znaleziskach, które ukazują się na łamach czasopism numizmatycznych np. *Wiadomości Numizmatycznych*. Zdarzają się jednak od czasu do czasu obszerniejsze pozycje, uzupełniające dawne zestawienia monet (Kokowski 1984; Paszkiewicz 2000).

⁷ To ostatnie, obszerne zestawienie, przynosi wiele informacji dotyczących znalezisk monet rzymskich, z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia, jednak zawiera wiele błędów i luk.

⁸ Recenzja tej pracy patrz: Kolendo 1975, 182–184.

⁹ Autor zamieszcza w tej pozycji katalog, w którym znajdują się m.in. znaleziska z Mazowsza i Podlasia.

Kwerenda

W ramach prac inwentaryzacyjnych przeprowadzono kwerendę muzealną. Objęła ona muzea warszawskie oraz regionalne z Mazowsza i Podlasia. Do zwiększenia liczby zarejestrowanych znalezisk przyczyniły się także osoby prywatne, które niejednokrotnie przekazywały informacje o odkryciach monet rzymskich. Zauważyć należy, bardzo dużą liczbę informacji o dokonanych znaleziskach, które napłynęły w ciągu ostatnich kilku lat. Jest to wynik sięgnięcia do źródła informacji, którym są poszukiwacze – amatorzy. Pozyskany w ten sposób materiał, poszerza w istotny sposób naszą bazę źródłową. Jednak ze względu na specyfikę tego źródła informacji, należy pamiętać o krytycznym spojrzeniu na tak pozyskany materiał.

Poziom napływu informacji – czynniki kształtujące

Czynniki historyczne i społeczno – ekonomiczne, edukacja, kolekcjonerstwo

Badając poziom napływu informacji o znaleziskach, należy pamiętać o czynnikach specyficznych dla pewnych okresów funkcjonowania społecznego na interesującym nas terytorium. Kształtowane są one przez szereg uwarunkowań historycznych i społeczno – ekonomicznych. Mam tu na myśli przede wszystkim kwestię edukacji, a więc: poziom nauczania, działalność wyższych uczelni i innych instytucji naukowych. Z tymi problemami łączą się istotne dla nas kwestie: społecznej świadomości historycznej, stopień popularności kolekcjonerstwa i stosunek społeczeństwa do zabytków przeszłości.

Rozwój i stopień zainteresowania znaleziskami monet rzymskich, wiąże się z rozwojem i intensywnością szerszej pojętych zagadnień numizmatycznych i starożytniczych. Tradycje badań archeologicznych, związana z tym działalność ludzi i ośrodków zajmujących się ratowaniem pamiątek przeszłości, kształtowała liczbę odkrywanych importów na wybranych terenach. Wiąże się z tym również rozwiązania prawne i praktyka postępowania ze skarbami. Na wyraźnie widoczne granice rozbiorów, na opublikowanej w 1958 roku przez M. Gumowskiego (1958, 148) mapie znalezisk monet rzymskich, miały wpływ różnice kulturowe, polityczne i ekonomiczne, jakie powstały pomiędzy tymi ziemiami. Znaleziska monet koncentrują się na terenach należących przed rokiem 1918 lub 1945 do Państw Niemieckich (Prusy, Niemcy). Na terytorium tego państwa wcześniej rozwinęła się sieć szkolnictwa podstawowego, a odpowiednie kształcenie nauczycieli, działalność gęstej sieci muzeów i lokalnych towarzystw naukowych oraz stosunkowo wcześniej wykształcona i sprawnie działająca służba konserwatorska przyczyniły się do umieszczenia w muzeach lub chociaż zarejestrowania wielu zabytków archeologicznych. Sytuacja ta kontrastuje wyraźnie z terenami byłego Królestwa Polskiego i Kongresowego, gdzie liczba zarejestrowanych znalezisk monet rzymskich jest stosunkowo niewielka. Ma to związek z odmienną sytuacją ochrony zabytków archeologicznych na terenie byłej Kongresówki. Liczbę zarejestrowanych znalezisk archeologicznych i monetarnych poważnie ograniczało zacofanie gospodarcze tych obszarów jak również polityka zaborcy ograniczająca działalność polskich placówek kulturalnych. Duże znaczenie ma również fakt, że społeczeństwo polskie negatywnie odnosiło się do oficjalnej opieki państwa zaborczego nad zabytkami, do której realizacji włączony został, częściowo aparat policyjny.

Polska, w związku z rozbiorami znalazła się w specyficznej sytuacji. Podzielony pomiędzy trzech zaborców kraj został poddany obcej władzy, której polityka i stosunki ekonomiczne – prawne determinowały większość form społecznej i gospodarczej

aktywności mieszkańców. Tereny Królestwa Polskiego charakteryzował niski poziom szkolnictwa podstawowego. Po początkowych próbach naprawy tego stanu rzeczy, zainicjowanych przez Stanisława Potockiego, nauczanie podstawowe doprowadzone zostało do całkowitego upadku, za czasów zajmowania się sprawami edukacji przez Stanisława Grabowskiego.¹⁰ Słabą sytuację w dziedzinie edukacji, na interesującym nas terenie niewątpliwie poprawiało istnienie dużego i znaczącego ośrodka naukowego jakim była Warszawa. W tym mieście koncentrują się duże kolekcje numizmatyczne,¹¹ choć wspomnieć trzeba zbiór znajdujący się w posiadaniu Towarzystwa Naukowego działającego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku.¹² Szczególnie interesujący jest fakt występowania w nich monet rzymskich, także znajdujących na ziemiach polskich (*Kolendo 1998b*, 98). Z kolekcjami tymi wiążą się nieodłącznie osoby wybitnych numizmatyków, których działalności zbiory te zawdzięczają swój kształt i jakość. Wspomnieć tu wystarczy nazwiska takie jak: Jan Albertrandi, Joachim Lelewel czy Feliks Bentkowski, którzy propagowali zainteresowania starożytnościami nie tylko poprzez działalność kolekcjonerską ale również publikując prace na ten temat. Warszawski ośrodek, skupiając tak wielu wybitnych numizmatyków, starożytników i przedstawicieli ówczesnych elit intelektualnych musiał silnie oddziaływać nie tylko na środowiska kolekcjonerskie istniejące na Mazowszu i Podlasiu ale również w szerszych kręgach. Środowisko to było jednak, na omawianym terenie nieliczne.¹³ Rekrutowali się oni głównie spośród właścicieli ziemskich, zamożnego mieszczaństwa, kadry urzędniczej, inteligencji. Są wśród nich również księża – numizmatycy np. ks. Bartnicki z Liwu. Byli to ludzie wykształceni, często gruntownie, w różnych dziedzinach – są wśród nich lekarze, historycy, literaci, bankierzy, urzędnicy, a nawet optyk. Ze wstępnej znajomości ich biografii trudno wysnuć daleko idące wnioski co do kompetencji, czy oddziaływania na lokalne środowiska. Wydaje się jednak, że ich poziom intelektualny, a w wielu przypadkach wykształcenie (np. historyczne) pozwala na dość wysoką ocenę ich wiedzy numizmatycznej i zgromadzonych przez nich zbiorów. Głównym obiektem ich zainteresowań były monety polskie. Wśród tych numizmatyków największą grupę stanowią kolekcjonerzy z Płocka, co spowodowane było zapewne wielkością tego ośrodka i działalnością miejscowego towarzystwa naukowego.¹⁴

W rozważaniach nad poziomem napływu informacji, wyodrębniłem kilka, scharakteryzowanych niżej okresów, których wyróżnikiem jest sytuacja historyczno – polityczna, która wiąże się z sytuacją ekonomiczną i społeczną (ryc. 3):

1. Rozbiory 1815–1918 r. (bez lat 1795–1815 i okresu I Wojny światowej): 54 informacje – 19,5 %, średnio/rok: 0,52
2. II Rzeczpospolita 1918–1939 r.: 6 informacji – 2,2 %, średnio/rok: 0,28
3. II Wojna światowa 1939–1945 r.: 1 informacja – 0,3 %, średnio/rok: 0,16
4. Polska Rzeczpospolita Ludowa 1945–1989 r.: 43 informacje – 15,6 %, średnio/rok: 0,97
5. III Rzeczpospolita 1989–2008 r.: 172 informacje – 62,4 %; średnio/rok: 9,05

¹⁰ Liczba wiejskich szkół elementarnych zmniejszyła się w wyniku jego działalności o 2/3 (do 1827 r.) w stosunku do istniejących w 1821 r. – 1222 placówek (*Gierowski 1989*, 174).

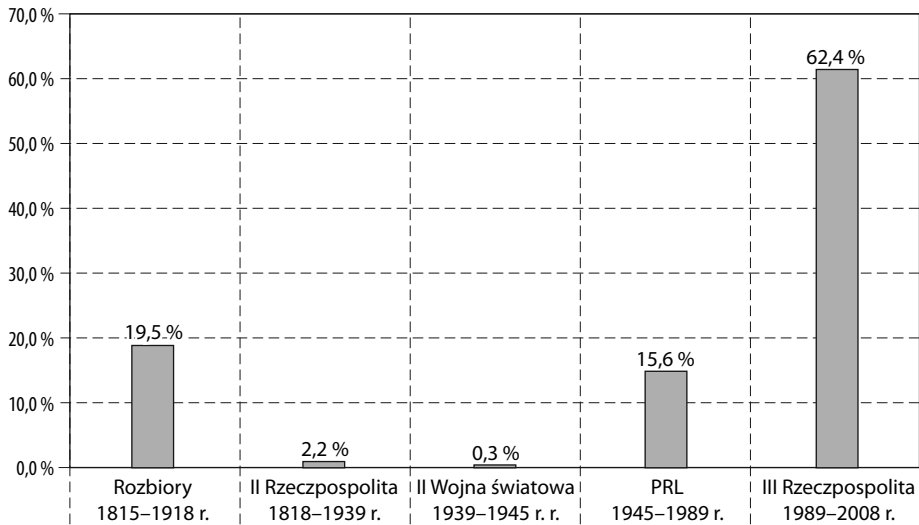
¹¹ Począwszy od kolekcji numizmatycznej Króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798).

¹² Szerzej na temat Towarzystwa (patrz: *Rolbiecki 1969*).

¹³ Zaledwie kilkanaście nazwisk, wymienionych przez A. Ryszarda (*Ryszard, rkps*).

¹⁴ Na temat lokalnych kolekcjonerów i pracy A. Ryszarda (patrz: *Romanowski 2001*).

Wyraźne różnice w poziomie napływu informacji, w poszczególnych okresach ilustruje wykres.

Ryc. 3. Poziom napływu informacji o znaleziskach monet rzymskich z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia

Rozwiązania prawne i instytucje muzealno – konserwatorskie

Kolejną sprawą jest kwestia prawodawstwa, dotyczącego postępowania ze znaleziskami archeologicznymi.

Rozbiory 1815–1918 r.

Omawiane tereny północnego i wschodniego Mazowsza oraz Podlasia, znalazły się po Kongresie Wiedeńskim (1815) w granicach Królestwa Polskiego, złączonego unią personalną z Rosją pod panowaniem Aleksandra I. Oznaczało to faktyczne podporządkowanie tych ziem administracji i prawodawstwu rosyjskiemu. Fakt poddania tych terenów władzy rosyjskiej i wszystkie związane z tym konsekwencje historyczne, determinowały wszelkie działania w zakresie życia publicznego i gospodarczego na niemal sto lat (do 1914 r.).

Zapis w Kodeksie Napoleona¹⁵ i oficjalne rozporządzenia rosyjskie¹⁶ pozwalały na

¹⁵ Artykuł ten mówił: „Własność skarbu należy do tego, kto znajdzie go w swym własnym gruncie, jeżeli skarb znaleziony będzie w cudzym gruncie należy w połowie do tego kto go odkrył, a w drugiej połowie do właściciela gruntu. Skarb jest to każda rzecz ukryta lub zakopana, której własności nikt nie może usprawiedliwić, i która odkryta została jedynie wskutek prostego trafu” (Jastrzębowski 1899, 172).

¹⁶ Artykuł 430, tom X, cz. I Zbioru Praw głosi, że: „skarby (tj. ukryte w ziemi przedmioty) należy do właściciela ziemi i bez jego zezwolenia nie tylko osoby prywatne ale i władze miejscowe nie mogą takowego poszukiwać”. Za przywłaszczenie znalezionej w cudzej ziemi skarbu lub rzeczy przewidziane były kary pieniężne, a w przypadku powtórzenia tego rodzaju wykroczenia prawo przewidywało karę więzienia. (Ustawa o karach wymierzanych przez sędziów pokoju, artykuł 178) (Jastrzębowski 1899, 172). Zaznaczyć należy, że wspomniany wyżej artykuł 430, t. X, cz. I Zbioru Praw mówi wyraźnie o gwarancjach własności prywatnej znalezisk, również wobec władz administracyjnych. W rzeczywistości prawo to było łamane przez władze rosyjskie (Jastrzębowski 1899, 173).

swobodny przepływ informacji o znaleziskach monet, jednak praktyka postępowania w tej materii władz rosyjskich hamowała poziom rejestracji znalezisk (*Bursche 1996, 45*). Na rzeczywistość prawną, dotyczącą znalezisk archeologicznych i stopień rejestracji monet miało wpływ powołanie 2. II. 1859 roku i działalność Cesarskiej Komisji Archeologicznej. Mimo faktu, że znaleziska monetarne zostały objęte nadzorem administracyjnym i policyjnym, obejmując nawet urząd gubernatorski, praktyka konfiskowania właścicielom znalezisk negatywnie wpłynęła na poziom rejestracji monet, ponieważ w związku z tym znalazcy znaleziska, a informacje o ich odkryciu zachowywali dla siebie. Dodać do tego należy represyjną politykę zaborcy, która utrudniała działalność polskich instytucji, a także powodowała wrogie nastawienie polskiego społeczeństwa do inicjatyw i rozporządzeń administracyjnych (*Bursche 1996, 47*). Kroki władz (rozpoczęte w 1844 r.), mające na celu zorganizowanie polskich ośrodków konserwatorskich i muzealnych, zawiodły. Całkowicie jednak wysiłki te udaremniły restrykcje, nałożone przez władze rosyjskie po upadku Powstania Styczniowego (*Bursche 1996, 47*).

Komisja Archeologiczna została formalnie rozwiązana dopiero w 1919 roku ale informacje o znaleziskach napływały jedynie do rozpoczęcia I wojny światowej (*Bursche 1996, 47*). Po rewolucji 1905/1906 r. zaborca złagodził swoją politykę co stworzyło warunki do rozwoju polskiego muzealnictwa i służby konserwatorskiej. Ogromna rola przypadła w tej materii, oddziałom muzeów aktywnym w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym i w mniejszym stopniu w Towarzystwie Przemysłowo – Rolniczym. Podobną rolę odegrało też duchowieństwo i nauczyciele. Powstało kilka muzeów regionalnych i diecezjalnych, do których trafiały monety ze znalezisk. Reaktywowały działalność towarzystwa naukowe w Warszawie i Płocku. Znaleziska monet były rejestrowane w katalogach muzeów i towarzystw, a od roku 1899 zaczęły być publikowane w *Światowicie* i *Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych* (*Bursche 1996, 48*).

II Rzeczpospolita 1918–1939 r.

Po odzyskaniu niepodległości nastąpił gwałtowny rozwój służb konserwatorskich i muzealnictwa, jednak początkowo, miało to nieznaczny wpływ na poziom rejestracji znalezisk monetarnych. Zorganizowano centralnie kierowaną sieć jednostek konserwatorskich¹⁷ oraz zainicjowana została na szeroką skalę akcja propagująca zagadnienia archeologiczne.¹⁸ Program ten przyczynił się do wytworzenia sprzyjającej atmosfery dla przekazywania informacji o znaleziskach. Wymiernych rezultatów oczekiwać jednak należało, dopiero po pewnym czasie, gdy świadomość rzeczy zagości w szerokich kręgach społecznych, zwłaszcza poprzez system szkolnictwa.

Brak jednolitej koncepcji działania w sferze muzealnictwa archeologicznego i służby konserwatorskiej, rozbieżności środowiska prehistoryków, pewne błędy natury prawnej i organizacyjnej hamowały te tendencje, głównie po 1928 roku kiedy to weszło w życie rozporządzenie wydane przez Prezydenta RP o ochronie zabyt-

¹⁷ Kierowana była przez Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych.

¹⁸ Odbywała się ona za pośrednictwem prasy, jak również poprzez organizowanie kursów letnich dla nauczycieli szkół podstawowych, czy pogawędki organizowane dla lokalnych społeczności przez konserwatorów lub profesjonalnych archeologów. Akcja ta skierowana była również do policji (*Bursche 1996, 49–50*).

ków (obowiązywało do 1962 r.).¹⁹ Ustawa ta, w dużym stopniu utrzymywała zapis dotyczący własności prywatnej sformułowany w Kodeksie Napoleona, jednak zabytki pochodzące z wykopalisk lub przypadkowych znalezisk mogły być konfiskowane przez państwo, jednostki samorządowe albo przez osoby zajmujące się ochroną zabytków. Regulacja ta wywołała niepokój wśród prywatnych posiadaczy, co zahamowało napływ informacji o znaleziskach monetarnych.²⁰

W 1928 roku przestały istnieć służby konserwatorskie a ich jednostki zostały przejęte przez Państwowe Muzeum Archeologiczne. W praktyce jednak PMA nie mogło spełniać wszystkich swoich zadań wykorzystując wolontariuszy (amatorów), zamiast wykwalifikowanych i opłacanych pracowników. W okresie 1918–1939 nie było możliwości stworzenia jednolitego systemu muzealnego. Spowodowane to było niejednolitym statusem własnościowym muzeów (muzea państwowe, miejskie, prywatne). Finansowanie muzeów było pozostawione wolnej inicjatywie społecznej np. działalność Towarzystwa Muzeów w Polsce utworzonego w 1921 roku, czy Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, które ułatwiały rozwój muzeów regionalnych, zbierających niekiedy znaleziska monet (*Bursche 1996*, 51). Odzyskanie niepodległości podsycało lokalny patriotyzm i chęć podkreślenia roli poszczególnych regionów co prowadziło do tworzenia muzeów okręgowych prezentujących historię danego terytorium.²¹ Poziom rejestracji znalezisk wzrósł również dzięki aktywności członków Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego, Polskiego Towarzystwa Prahistorycznego, jak również innych towarzystw, głównie w większych ośrodkach uniwersyteckich z katedrą Archeologii (Poznań, Kraków, Warszawa i Lwów). Informacje o znaleziskach były nadal publikowane w *Wiadomościach Numizmatycznych i Archeologicznych* i sporadycznie w nowo utworzonych periodykach jak: *Z otchłani wieków* i *Wiadomościach Archeologicznych*. Ukazywały się także czasem, w gazetach codziennych.

Lata 1918–1939 nie przyniosły zasadniczej poprawy w rejestracji znalezisk, chociaż działało w tym czasie kilku profesjonalnych numizmatyków.²²

II Wojna światowa 1939–1945 r.

Wybuch II wojny światowej przekreślił działalność naukową polskich instytucji, wobec tego napływ informacji za ich pośrednictwem został w sposób oczywisty zahamowany.

Polska Rzeczpospolita Ludowa 1945–1989 r.

Po II wojnie światowej nastąpiły znaczne zmiany w organizacji służby konserwatorskiej i muzealnej. Została utworzona centralna sieć konserwatorska. Na dużą skalę zaczęło działać Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne, które miało wiele oddziałów na terenie kraju. Wielu nowych członków, którzy wstąpili do sekcji numizmatycznej Towarzystwa, było właścicielami monet antycznych, wśród których były obiekty z lokalnych znalezisk. Często, również konserwatorzy wojewódzcy byli

¹⁹ Rozporządzenie to obligowało właścicieli ziemi lub dzierżawców, jak również znalazców, do natychmiastowego informowania o dokonaniu znaleziska, podstawowej jednostki konserwatorskiej (*Bursche 1996*, 50).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Szczególną rolę w nabywaniu prywatnych kolekcji odegrało Muzeum Etnograficzne w Łodzi, utworzone w 1921 r. oraz Muzeum Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Łucku (*ibidem*).

²² *Ibidem*.

aktywnie zaangażowani w przekazywanie informacji o znaleziskach monet. Akcja popularyzująca archeologię została wzbogacona o elementy uświadamiające społeczeństwo w kwestii znaczenia znalezisk monet dla nauki.

W rejestracji monet przodowały muzea: Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, Gabinet Numizmatyczny PMA, Gabinet Monet i Medali Muzeum Narodowego w Warszawie. Nadzorowały one przez długi czas zakupy robione przez Salon Numizmatyczny DESY.

Publikacje o znaleziskach monet pojawiały się głównie w WN, ale sporadyczne informacje ukazywały się w innych publikacjach archeologicznych i gazetach codziennych. Prowadzone na dużą skalę prace wykopaliskowe przez rosnącą liczbę profesjonalnych archeologów, przyniosły wzrost częstotliwości znajdowania monet rzymskich w kontekście archeologicznym. Pomimo to większość znalezisk monet, głównie skarbów, nadal jest przypadkowa (*Bursche 1996, 52*).

III Rzeczpospolita 1989–2008 r.

Okres ten został oddzielony od poprzedniego ponieważ można stwierdzić, że nowa rzeczywistość polityczna Kraju, a także przemiany ekonomiczne – społeczne doprowadziły do intensyfikacji pewnych działań, tak w zakresie naukowo – badawczym jak i pewnych nowych zjawisk społecznych, które mają wpływ na poziom napływu informacji o znaleziskach archeologicznych, w tym monet.

Ostatnie lata przyniosły radykalną zmianę w przyroście ilości informacji o znaleziskach monet. Przyczyną tej sytuacji, stało się wykorzystywanie na większą skalę źródła informacji, którym są poszukiwacze-amatorzy. Środowisko to, ze względu na swoją wielkość i aktywność, a także używanie w swojej działalności nowoczesnego sprzętu, stało się istotnym elementem w gromadzeniu wiedzy na temat znalezisk archeologicznych różnego typu. Należy przy tym podkreślić, że tak pozyskiwane informacje obarczone są wieloma zastrzeżeniami, wynikającymi z nielegalnej natury amatorskich poszukiwań jak również z różnych motywacji, którymi kierują się detektoryści. Należy zatem, do prac nad tak pozyskanym materiałem włączyć pełny aparat krytyczny i w miarę możliwości eliminować informacje fałszywe. Wspomnieć trzeba także o zwiększonej aktywności części archeologów, którzy do aparatu naukowego włączają detektory metali i podejmują, w miarę możliwości aktywne działania terenowe, co przynosi wymierne efekty. Część informacji pozostaje nieznana, także w związku z przepisami dotyczącymi finansowania prac archeologicznych, które związane są z inwestycjami. Inwestorzy, zwłaszcza mniejsi lub osoby prywatne wolą nie informować o odkryciach dokonywanych podczas różnego typu prac, bojąc się poniesienia kosztów, którymi mogą zostać z tego powodu obciążeni. Znaczący jest tu również fakt opóźnienia rozpoczętych przez inwestorów prac.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku „O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami“ /Dz. U. Z dnia 17 września 2003 r., 03. 162. 1568, Rozdz. 3, Art. 33–35/ znaleziska archeologiczne są własnością Skarbu Państwa. Znalazca jest zobowiązany, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Osoba, która nie powiadomi niezwłocznie o dokonaniu znaleziska lub nie zabezpieczy zabytku przy użyciu dostępnych środków jest winna wykroczenia i może podlegać karze grzywny. Chociaż ustawa ta różni się w kilku punktach np. zmniejsza odpowied-

zialność karną to nie odbiega w zasadniczy sposób od ustawy z lutego 1962 roku „O Ochronie Dziedzictwa Kulturalnego i Muzeów /Dz. Ust. nr 10 z dnia 15 II 1962 r./ Przejście tego prawa, w wielu przypadkach a szczególnie w kwestii konfiskaty znalezisk, powoduje zahamowanie napływu informacji od znalczów.

Monety bywają nabywane w miarę skromnych środków przez muzea. Częściej jednak znalczy sprzedają monety prywatnym kolekcjonerom, którzy świadomi nielegalnej natury swoich zakupów boją się informować o znaleziskach profesjonalnych archeologów i służby konserwatorskie (*Bursche 1996*, 52).

Wszystkie te rozważania nasuwają wniosek, że czynniki historyczne, prawne i ekonomiczne, wzajemnie na siebie wpływające, które wystąpiły na terenie północnego i wschodniego Mazowsza oraz Podlasia, utrudniały rozwój kolekcjonerstwa numizmatycznego i spowodowały niski poziom rejestracji znalezisk archeologicznych i monetarnych na tych terenach (*Kolendo 1998a*, 13).

Weryfikacja dawnych znalezisk

W trakcie prac nad inwentarzem udało się zweryfikować niektóre informacje, dotyczące dawnych znalezisk. Przykładem jest skarb z miejscowości Podzamcze, gm. Maciejowice (ryc. 4–5). W dawniejszej literaturze lokalizowano go w pobliskich Maciejowicach, gdzie miał być znaleziony w 1875 r. Po analizie archiwaliów, dawnych publikacji, informacji o dokonywanych w ostatnich latach znalezisk monet rzymskich w sąsiednim Podzamczu, a także dzięki przeprowadzeniu prospekcji terenowej, dziś lokujemy to znalezisko w tej ostatniej miejscowości.²³

Ryc. 4. Denary z Podzamcza – Trajan, M. Aurelusz (A. Pius, Lucylla) (fot. A. Romanowski).

Drugim przykładem jest znalezisko z Ostrówka, gm. Karczew. Do niedawna odkrycie to funkcjonowało w literaturze jako znaleziska z dwóch sąsiadujących miejscowości; Ostrówka i Glinek. Analiza niepublikowanych materiałów (ryc. 6), a także wywiad i praca terenowa, pozwoliły na połączenie informacji o obu znaleziskach i stwierdzenie, że w istocie chodzi tu o jedno – z Ostrówka (*Romanowski 2008*, 96, nr 153; ryc. 7).

²³ Szerzej na ten temat i pełne zestawienie literatury (patrz: *Romanowski 2006*, 269–281; *Romanowski 2008*, 100, nr 162).

Znaleziska monet w kontekstach wczesnośredniowiecznych	1,4 %
Depozyty wotywyne	0,7 %

Najliczniej reprezentowane w tej statystyce są znaleziska pojedyncze i zespołowe. Do znalezisk przyporządkowanych tej kategorii zaliczono wszystkie monety rzymskie odkryte bez kontekstu archeologicznego, znajdowane pojedynczo lub w grupach. Znaleziska te są reprezentowane przez 218 stanowisk, stanowią zatem największą grupę wśród opisywanego materiału. Wystąpiło tu 717 uchwytnych monet, jednak liczba numizmatów, którą możemy odtwarzać na podstawie przekazów jest wyższa.

Na Podlasiu i prawobrzeżnym Mazowszu odnotowano 23 stanowiska, w których znaleziono monety rzymskie będące wyposażeniem grobów, bądź znalezione luźno w obrębie cmentarzyska. W tej liczbie został uwzględniony również skarb ze Starej Wsi.²⁵

Z omawianego terenu znamy 19 skarbów, w których uchwycono 717 monet, ale ich liczba mogła sięgać kilku tysięcy, nawet do ok. 10 000 egzemplarzy. Największą część spośród określonych numizmatów stanowią monety srebrne zarejestrowane w liczbie 675 sztuk, co stanowi 94,1 % wszystkich uchwytnych monet ze skarbów. Wśród nich dominują denary, których zarejestrowano 573. Wyjątkowo mamy do czynienia z innymi nominałami monet srebrnych, a w dalszej kolejności notujemy monety złote i brązowe (Romanowski 2007, 32).

12 znalezisk pochodzi ze stanowisk osadniczych. Zaznaczyć jednak trzeba, że charakter części z nich nie jeszcze całkowicie jasny.²⁶ Z tego typu stanowisk znamy kilkadziesiąt monet – głównie II wiecznych denarów. Zarejestrowano także pojedyncze egzemplarze brązowe.²⁷ Monety znajdowane były przede wszystkim luźno w warstwie ornej.

Kolejna kategoria znalezisk ujęta w tym opracowaniu to monety rzymskie występujące w zespołach wczesnośredniowiecznych. Zarejestrowano cztery takie przypadki w obiektach z tego okresu. Każde z tych znalezisk miało inny, bezpośredni kontekst archeologiczny – wypełnisko pracowni złotniczej, skarb zabezpieczony w glinianym naczynku, wczesnośredniowieczne cmentarzysko i grodzisko.²⁸

Monety ze znalezisk wotywnych, mają nikły udział w znaleziskach z Podlasia i prawobrzeżnego Mazowsza. W sumie z tych znalezisk znamy 2 depozyty wydobyte z torfu (nie licząc skarbu z Grodkowa – Romanowski 2008, 31, nr. 45).

Rozrzut znalezisk²⁹

Należy przyjąć, że miejsca znalezienia monet pokrywają się z obszarami zasiedlonymi. Traktowanie tego rodzaju odkryć tak jak innych typów stanowisk archeologicznych może prowadzić do uzupełnienia map osadnictwa. Ma to znaczenie zwłaszcza wtedy,

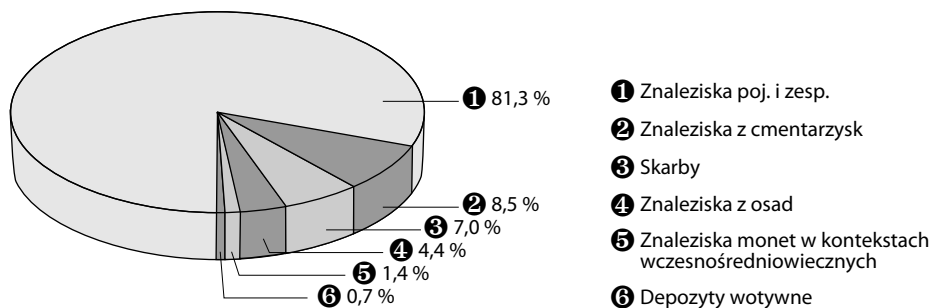
²⁵ Zdeponowany w obrębie cmentarzyska.

²⁶ Materiał pozyskany w czasie badań powierzchniowych nie zawsze determinuje charakter stanowiska. Choć w niektórych przypadkach, możliwość stwierdzenia osady w miejscach znalezienia monet jest wysoce prawdopodobna. Ostateczna odpowiedź możliwa jest po przeprowadzeniu prac wykopaliskowych.

²⁷ Np. Follis Maksymiana Herkulusza z lat 296–297, z miejscowości Oronne, gm. Maciejowice (Bursche – Czarnecka 2006, 215–218; Romanowski 2008, 92, nr 145).

²⁸ Odpowiednio: Kamionka Nadbużna, Kolczyn Mały, Warszawa-Praga Południe, Wizna (Romanowski 2008, 44, nr 63, 49, nr 75, 137, nr 225, 142, nr 239).

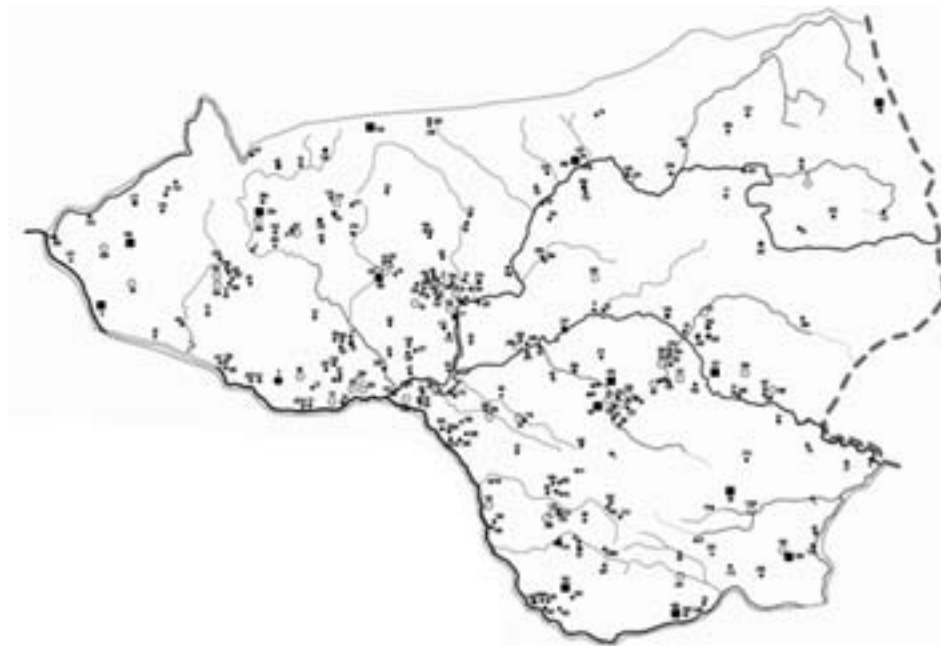
²⁹ Pełne omówienie rozrzutu znalezisk monet rzymskich na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu (patrz: Romanowski 2007, 42–45).

Ryc. 8. Kategorie znalezisk monet rzymskich na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu

gdy stanowiska archeologiczne innego rodzaju są nieuchwytne (Ciołek 2002, 87). Przy rozważaniach nad rozrzutem znalezisk, należy pamiętać, że istniejący obraz jest uzależniony od stanu badań, może więc nie odzwierciedlać rzeczywistej sytuacji istniejącej w „kulturze żywej”.

Na omawianym terytorium obserwujemy pewne koncentracje znalezisk, niekiedy związane ze znanymi strefami skupionego osadnictwa (Romanowski 2007, 42–45). Monety, które można ewentualnie wiązać z tymi obszarami, tylko w części pochodzą ze znanych stanowisk archeologicznych (ryc. 9). Oznacza to, że miejsca znalezienia monet mogą wyznaczać nowe punkty osadnicze i uzupełnić już istniejące mapy. Należy także pamiętać, że niektóre rejony zagęszczenia znalezisk wiążą się z aktywnością poszukiwaczy – amatorów nastawionych głównie na poszukiwania militariów.

Ryc. 9. Znaleziska monet rzymskich z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia (Romanowski 2008). Opr. M. Różycka.

Bibliografia

Rękopisy i archiwalia

Pleszczyński, A., rkps: Księga Złota Parafji Maciejowickiej, Część I a). Zarys Historji Kościoła i Parafji Maciejowickiej, 1903, 3. (rkps przechowywany na plebani w Maciejowicach).

Ryszard, A., rkps: Album numizmatyków polskich, Rękopis znajduje się w Bibliotece Naukowej we Lwowie, brudnopis w Muzeum Narodowym w Krakowie (934 b., k. 249).

Mikrofilmy sporządzone z tych materiałów dostępne są w Gabiniecie Numizmatycznym Zamku Królewskiego w Warszawie. Praca ta znajduje się także w zasobach Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej.

Literatura

Bolin, S. 1926: Fynden av romerska mynt i der fria Germanien. Lund.

Bursche, A. 1996: Later Roman – Barbarian Contacts in Central Europe. Numismatic Evidence. Studien zu Fundmünzen der Antike (SFMA). Bd. 11. Berlin.

– 2004: Dalsze monety ze skarbu w Liwie, powiat Węgrów. Trzeciowieczne denary na terenach Barbaricum. In: Kaczanowicz, W. (red.): Studia z dziejów antyku. Pamięci Profesora Andrzeja Kunisza. Katowice, 192–205.

Bursche, A. – Czarnecka, K. 2006: Moneta Maksymiana Herkulusza z osady w Oronnem, pow. Garwoliński. In: Bursche, A. – Ciołek R.: Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski III. Korpus znalezisk rzymskich z Europejskiego Barbaricum – Polska. Suplement – tom 3. Warszawa, 215–218.

Ciołek, R. 2001: Katalog znalezisk monet rzymskich na Pomorzu. Światowit supplement Series A: Antiquity, vol. VI. Warszawa.

– 2002: Znaleziska monet rzymskich na Pomorzu. Warszawa. (Praca doktorska przechowywana w bibliotece Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego).

– 2007: Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Polen. Pommern. Collection Moneta 67, Wetteren.

– 2008: Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Polen. Schlesien. Collection Moneta 83, Wetteren.

Fredrich, C. 1909: Funde antiker Münzen in der Provinz Posen. Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen 24.

Gierowski, J. A. 1989: Historia Polski 1764–1864. Warszawa.

Gumowski, M. 1958: Moneta rzymska w Polsce. Przegląd Archeologiczny 10 (1956), 87–149.

Garba, J.: 1957: Importy rzymskie z województwa lubelskiego, „Archeologia“ 7/2 (1955), 150–165.

Jakimowicz, R. 1925: Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich. Wiadomości Archeologiczne 9 (1924–1925), 113–119.

Jastrzębowski, S. 1899: Prawo i rozporządzenia dotyczące wykopalisk, „Światowit”, t. 1, 171–173.

Kaczanowski, P. – Kozłowski, J. K. 1998: Wielka Historia Polski. T. 1. Najdawniejsze dzieje ziem polskich Kraków.

Kokowski, A. 1984: Monety antyczne na Lubelszczyźnie. Wiadomości Numizmatyczne 28, 27–54.

Kolendo, J. 1975: [Recenzja]: A. Kunisz: Katalog skarbów monet rzymskich na ziemiach polskich. Wiadomości Numizmatyczne 19, 182–184.

– 1998a: Rola studiów źródłoznawczych w badaniach nad importami rzymskimi z najdowanymi na terenie Barbaricum. In: Świat antyczny i Barbarzyńcy. Warszawa, 5–20.

– 1998b: Nieznane znaleziska monet rzymskich w materiałach z Archiwum Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (1800–1832). In: Świat antyczny i Barbarzyńcy. Warszawa, 97–109.

- 1998c: Raport Wójtów z 1820 roku o odkryciach archeologicznych na Mazowszu. In: Świat antyczny i Barbarzyńcy. Warszawa, 83–89.
 - 2001: O kilku znaleziskach monet z ziem Polski. In: Kolendo, J. – Bursche, A.: Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski II. Korpus znalezisk rzymskich z Europejskiego Barbaricum – Polska. Supplement – tom 2. Warszawa, 143–164.
- Kondracki, J.* 1998: Geografia regionalna Polski. Warszawa.
- Kopera, F.* 1902: Monety rzymskie znalezione na naszych ziemiach. Wiadomości Numizmatyczne – Archeologiczne 4 (1899–1902), szp. 194–198.
- 1906: Materiały do inwentaryzacji zabytków sztuki i kultury w Polsce. Wiadomości Numizmatyczne – Archeologiczne 5 (1903–1906), szp. 190–196, 231–236.
- Kropotkin, V. V.* 1971: Skarb denarów rzymskich (I–II w.n.e.) z Jarnic (woj. warszawskie). Wiadomości Numizmatyczne 15, 31–38.
- Kubiak, S.* 1979: Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasia. Wrocław.
- Kunisz, A.* 1973: Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich. In: Materiały do prahistorii ziem polskich. cz. V: Epoka żelaza, z. 5: Okres rzymski. Warszawa.
- Lissauer, A.* 1887: Die prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen und der angrenzenden Gebiete. Leipzig.
- Lubomirski, T.* 1879: Księga ziemi czerskiej 1404–1425. Warszawa.
- Łęga, W.* 1958: Handel między państwem rzymskim a Pomorzem nadwiślańskim od I w. przed n.e. do X w. n.e. Przegląd Archeologiczny 10 (1956), 5–87.
- Majewski, K.* 1949: Importy rzymskie na ziemiach słowiańskich, Wrocław.
- Niewęglowski, A.* 1966: Z badań nad osadnictwem w okresie późnolateńskim i rzymskim na Mazowszu. Wrocław.
- Nosek, S.* 1957: Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu, “Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 6 (1951), sectio F.
- Nowakowski, W.* 2001: Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum-Polen, Band 1: Masuren. Korpus znalezisk rzymskich z europejskiego Barbaricum-Polska, tom 1: Mazury. Warszawa.
- Paszkiwicz, B.* 2000: Znaleziska monet zarejestrowane w Katedrze Archeologii UMCS w 1999 r. Fontes Numismatici I. Lublin.
- Piotrowicz, L.* 1948: Znalezisko złotych monet rzymskich w Starej Wsi, pow. Sokołów Podlaski. Wiadomości Numizmatyczne – Archeologiczne 21 (1940–1948), 108–110.
- Pokrovskij, V.* 1895: Archeologičeskaja karta Grodnenskoj gubernii. In: Trudy IX Archeologičeskogo Sjezda v Vil'nie 1893, t. 1. Moskva, 1–65.
- Potin, V. M.* 1967: Znaleziska monet na obszarze Polski według danych archiwów leningradzkich (1859–1889). Wiadomości Numizmatyczne 11, zeszyt dodatkowy.
- 1971: Znaleziska monet na obszarze Polski według danych archiwów leningradzkich, cz. II (1890–1913). Wiadomości Numizmatyczne 15.
- Radig, W.* 1941: Gotischer Goldmünzenhort von Stara Wies. “Krakauer Zeitung”, 20/21 VII, 7.
- 1942: Der ostgermanische Goldmünzhort von Stara Wies, Kr. Sokolow, „Die Burg“, Jhrg. III, H. 1, 17–40.
- Rolbiecki, W.* 1969: Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830. Wrocław.
- Romanowski, A.* 2001: Historia zainteresowań znaleziskami monet rzymskich na Północnym wschodnim Mazowszu oraz Podlasiu, Warszawa. (Praca licencjacka przechowywana w bibliotece Instytutu Archeologii w Warszawie).
- 2006: Denary z miejscowości Podzamcze, pow. garwoliński. Nowa lokalizacja skarbu z Maciejowic. In: Bursche, A. – Ciołek R.: Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski III. Korpus znalezisk rzymskich z Europejskiego Barbaricum – Polska. Supplement – tom 3. Warszawa, 269–281.
 - 2007: Znaleziska monet rzymskich z terenów kultury wielbarskiej na Podlasiu,

- prawobrzeżnym Mazowszu i zachodniej Białorusi. *Wiadomości Numizmatyczne* 51, 29–53.
- 2008: Die Fundmünzen der Römischen zeit In Polen. Rechtsufriges Masowien und Podlachien. *Collection moneta* 84. Wetteren.
 - 2010: The inflow of Roman coins on the east-of-the-Vistula Mazovia (Mazowsze) and Podlachia (Podlasie). In: *Materiały z XIV Międzynarodowego Kongresu Numizmatycznego (XIV International Numismatic Congress), Glasgow 2009*, 31.8.–4. 2009 (w druku).
- Samokvasov, D. J. 1884: Istoriâ ruskogo prava. T. 2. Warszawa.*

Summary

Andrzej Romanowski: The inventory of finds of Roman coins from the east-of-the-Vistula Mazovia and Podlachia

The inventory contains data concerning finds of Roman coins found in the right-bank Mazovia and Podlachia, dated since the Roman Republic period until late Empire issues. The territory range of this inventory has been specified on the basis two criteria: geographical and cultural. The work includes part of Mazovia on the right-bank Vistula together with Ziemia Dobrzyńska and Podlachia. The whole studied area has about 50 000 km².

Time frame has been defined by the issue date of Roman coins found in the regions of right-bank Mazovia and Podlachia. L. Cupiennius republican denare from 147 B.C., which was found near the town Brok, is the oldest coin. The newest coins are represented by bronze coins – AE 4: Arcadius (Honorius) from years 404–406, which was found near Nowy Dwór Mazowiecki, and Leon I (457–474), found in Warsaw (Praga). The catalog exceptionally includes Fokas pentanumium (602–610), which was found in Ostrówek.

The catalog structure is based on rules applied in FMRD catalogs (*Fundmünzen der Römischen Zeit in Deutschland*), as well as in catalogs describing coins from the Polish territory, which have been published in recent years. Findings are ordered alphabetically according to places where they were made. Findings have been assigned to several categories. The categories are defined according to the archeological context: treasure, single finding or findings (without archeological context), grave finding, graveyard finding, settlement finding, votive finding, and finding in early medieval context. Secondary findings are marked with a letter A next to the catalog item's number. There is also information written next to finding's category. Coins found in one town or being a part of treasure are described chronologically (exact or approximate issue date).

Description of each finding consists of several standardized points. Except for basic data, there are descriptive points containing information, according to its availability. Lack of data means that cited literature does not contain any relevant information. This catalog contains denomination and mint abbreviations used in FMRD catalogs.

This catalog has been written in order to collect and present, in a possibly exhaustive and thorough way, research material from the discussed area. For a long time, the discussed group of findings did not have any thorough publication for the areas of Mazovia and Podlachia. Only in 1979 the catalog „*Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasia*” written by Stanisława Kubiak was published. Until now, it was the only catalog of Roman coin findings from this area. It was essential to create a new, complete catalog which firstly would take into consideration the growth of the sources base which has taken place in the last 30 years, and secondly which would verify information about former findings. Since the publication of the above mentioned catalog by S. Kubiak, the number of sites in the discussed area where Roman coins were found has risen by about 300 %.

Materials for this catalog come from archeological and numismatic literature – magazines, Roman coins catalogs, and papers (mainly from the 19th century and the first half of the 20th century), as well as from archives. Search query in museums has been conducted, including

museums in Warsaw and regional museums in the region of Mazovia and Podlachia. The number of registered findings has also increased owing to private persons, who often passed on information about Roman coin findings. It should be pointed out that a lot of information about findings was received in the recent years, as amateur searchers have become a valuable source of information. Materials received in this way significantly enlarge our sources base. Nevertheless, due to the peculiarity of this source of information, it is important to have a critical attitude to these materials.

The growth of interest about Roman coin findings is connected with the development and intensification of broadly understood numismatic and antique issues. These are shaped by numerous historical and social-economic factors. While analyzing the information inflow level, it is crucial to remember about factors specific for some periods of social functioning in the discussed area. I set apart a few periods, which can be distinguished from other ones by the political situation together with social-economic situation: Partitions 1815–1918; II Republic of Poland 1918–1939; World War II 1939–1945; Polish People's Republic 1939–1989; III Republic of Poland 1989–2008.

Discussed areas of north and east Mazovia and Podlachia were situated after the Congress of Vienna (1815) in the Kingdom of Poland, which was connected via personal union with Russia under Alexander's I rule. Formally, it meant that these territories were subjected to Russian administration and legislation. Subjection to Russia and all historical consequences connected with it, determined all activities within the scope of public and economic life for almost hundred years.

Notation in the Napoleonic Code and official Russian regulations enabled free information flow about coin findings, however in practice Russian authorities used to slow down the increase of findings' registration. Moreover, the partitioner applied repressive policy, which firstly made it difficult for Polish institutions to function, and secondly evoked hostile attitudes among Polish society towards administrative regulations and initiatives.

After having regained independence there was a rapid development of museum and restoration services. In 1928 a new regulation issued by the president of Poland about monument conservation came into force (valid until 1962). This regulation stirred up anxieties among private owners, which slowed down information inflow about coin findings. In 1928 restoration services ceased to exist, and their departments were taken over by the National Archeological Museum. In years 1918–1939 registration of findings did not significantly increase, however during this time a few professional numismatists worked actively.

The Outbreak of World War II made it impossible for Polish institutions to continue their research works. For this reason information inflow through the agency of these institutions was slowed down. From this period (1941 r.) comes only one piece of information about a very interesting finding from the region of right-bank Mazovia.

After World War II significant changes were implemented concerning the organization of museum and restoration services. The central restoration network was created.

Polish Archeological and Numismatic Society, which had numerous divisions in the whole country, became very active. Polish Archeological Society became very active. A lot of new members, who joined the numismatic division of the Polish Archeological Society, were owners of ancient coins, among which coins from local findings could have been found.

Recent years have brought a radical change in the growth of information concerning coin finds. One of the main causes for this situation was making use of one of the sources of information that is amateur coin searchers on a bigger scale. It is also crucial to mention much more intense activities of some of the archeologists who, with the use of metal detectors, take up active field works if possible, which brings about measurable effects. Some part of the information remains unknown, also due to the regulations concerning the way of financing archeological works, which are connected with different investments. After having considered the above issues, it can be concluded that historical, legal and economic factors influencing one another which occurred on the territories of north and east Mazovia and Podlachia hindered the devel-

opment of numismatic collecting and had an influence on a low level of archeological and monetary finds registration on the above territories.

During works on this inventory it has been managed to verify some of the information concerning former finds. Some the examples are a treasure from Podzamcze and a find from Ostrówek. As a result of conducted works, 268 sites have been registered. From these 1098 coins are known, of which approximately 900 items can be identified. On the basis of different accounts, the number of fund items can be estimated at about 10 000. Among particular categories of finds the following categories have been registered: single and collective finds – 81,3%, graveyard finds – 8,5%, hoards – 7,0%, settlement finds – 4,4%, coin finds in early medieval contexts – 1,4%, votive deposits – 0,5%. About 1000 coins from this group can be defined. According to different information, the number of coins that have been found till now can be estimated at about 10 000 items.

In some places, there is a visible concentration of findings. In some cases, it might be connected with well-known areas of settlements. Some findings mark out new settlement points and can supplement existing maps. In some areas, significant concentration of findings may be connected with activeness of amateur searchers who mainly seek for militaria.

English summary by K. Adaszewska

RÖMISCHE MÜNZEN AUS DEM WESLICHEN TEIL DES WESTBALTISCHEN KULTURKREISES – KONTEXTE UND FUNKTIONEN*

Anna ZAPOLSKA

Einführung

Das Siedlungsgebiet der westbaltischen Stämme ist an der nordöstlichen Peripherie des *Barbaricum*s zu lokalisieren. Es umfasst Masuren, das Suwałki-Gebiet, das Samland einschließlich der unteren Memel und die Kurische Nehrung. Im Westen grenzt es im Bereich der Elbinger Höhe an die Wielbark-Kultur, im Süden an die Nidzica-Gruppe (die der Przeworsk-Kultur angehörte), die in der späten Kaiserzeit durch Besiedlung der Wielbark-Kultur ersetzt wurde (Abb. 1). Es ist sehr schwer die östliche Grenze eindeutig zu definieren. In diesem Beitrag benutzt die Autorin geographische oder statische Einheiten, da die Analyse der kulturellen Zugehörigkeit der im Westbaltischen Kulturkreis gefundenen Münzen, noch nicht erfolgte.

Seit dem 18. Jahrhundert bis zum Zweiten Weltkrieg bildete die beschriebene Region das Kerngebiet der preußischen Provinz Ostpreußen, welches sowohl historisch als auch politisch homogen war. Nur ein Teil des Suwałki-Gebiets gehörte zur Ersten Rzeczpospolita („Adelsrepublik“) und anschließend zu Kongresspolen. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das Gebiet zwischen Polen, der ehemaligen UdSSR, Litauen und Lettland aufgeteilt.

Das uns hier interessierende Gebiet war für Altertumsfreunde und Archäologen schon im 18. Jahrhundert sehr attraktiv. Seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden planmäßige Ausgrabungen durchgeführt. Es stehen uns viele Beiträge und Veröffentlichungen zu diesen Forschungen zur Verfügung. Allerdings sind sie in zahlreichen Einzelbeiträgen in den Zeitschriften publiziert. Nur einige wenige in Masuren und im Samland gelegene Gräberfelder wurden monographisch vorgelegt – Mojtyny/Moythienen (*Hollack – Peiser 1904*), Krukłanki/Kruglanken (*Stadie 1919*), Grzybowo/Grzybowen (*Peiser 1919*), teilweise Bartłkshof/Bartlikowo (*Kemke 1900*), Dollkeim/Kovrovo (*Tischler – Kemke 1902*), Wiekau (*Bujack 1889, 272–283; Heydeck 1909*), teilweise Wackern (*Tischler 1891*), Greibau (*Tischler 1891; Tischler – Kemke 1902*) usw. Es gibt auch einige Monographien zu den erforschten Regionen oder konkrete Denkmalkategorien betreffende Publikationen (*Bezzenberger 1904; Ebert 1926; Moora 1929; Moora 1938; Ginters 1936*). Die Materialien, die während der Ausgrabungen gefunden wurden, wurden im *Prussia Museum*, das sich im Schloss in Königsberg befand, aufbewahrt. Das Schicksal der archäologischen Funde aus Ostpreußen war nach dem Krieg dramatisch und abenteuerlich. Der Hauptteil dieser Funde wurde zerstört oder verschwand spurlos. Im Zuge des Abtransports der Sammlungen des *Prussia Museums* aus Königsberg, gelangten die Funde teilweise nach Berlin, der andere Teil wurde in Königsberg versteckt. Nach dem Krieg, in den 50'er Jahren, wurden neue Untersuchung

* Dieser Beitrag stellt eine wiederbearbeitende Version des Referats und des Beitrags, der in *Bursche, A. – Ciolek, R. – Wolters, R.* [ed.]: Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Context and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005, Warszawa, veröffentlicht wurde (*Zapolska 2008*).

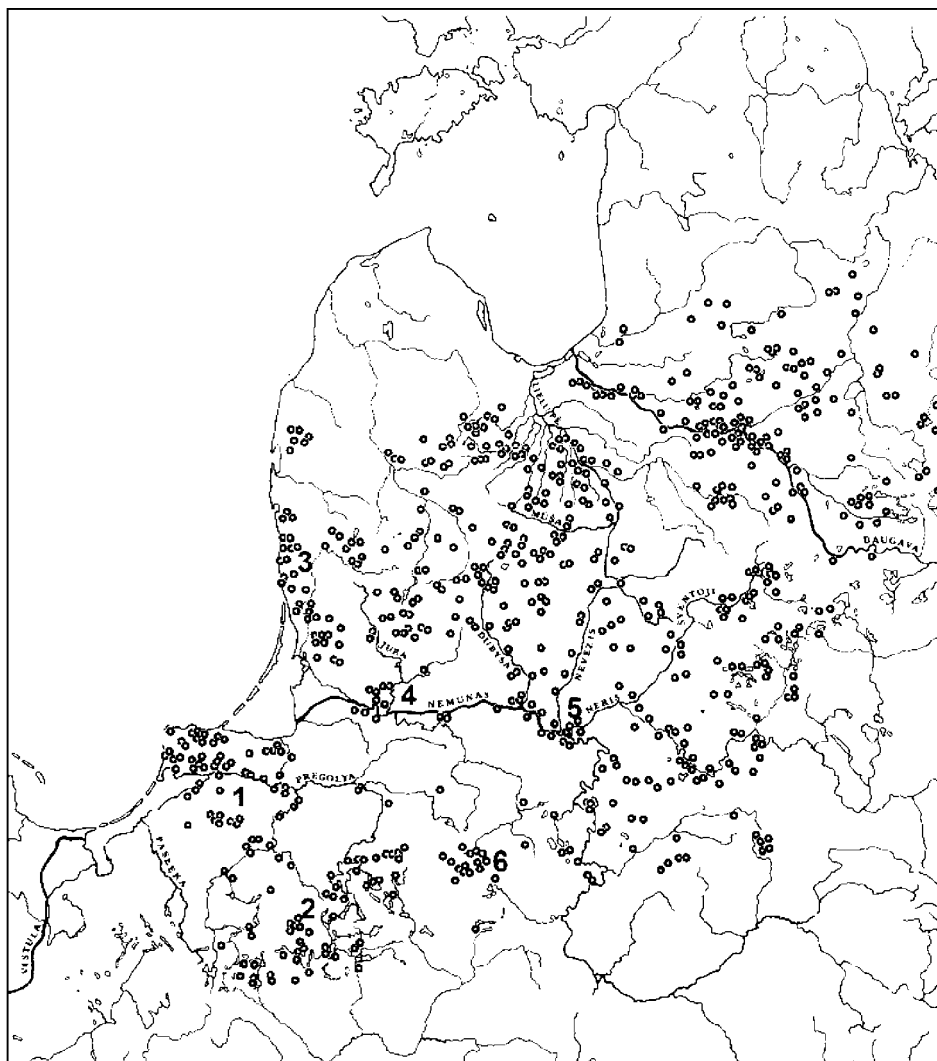

Abb. 1. Westbaltischer Kulturkreis (1–6); 1. Dollkeim-Kovrovo Kultur; 2. Bogaczewo Kultur; 3. Westlitauische Gruppe; 4. Untermemel-Gruppe; 5. Mittellitauische Gruppe; 6. Sudauen-Kultur (nach *Bitner-Wróblewska 2001*, 22).

im westbaltischen Gebiet, vor allem in Masuren, im Suwałki-Gebiet und in Litauen durchgeführt. Die größte Hoffnung macht immerhin die in den letzten Jahren „wiedergefundene“ Sammlung des *Prussia Museums*. Teilweise erhaltene Funde und Archivalien sind zur Zeit in der *Prussia Sammlung* im Museum für Vor- und Frühgeschichte zu Berlin gelagert. Das Hauptteil dieser Funde ist leider ohne Archivnummer. Nur durch den Vergleich der Funde zu ihren Abbildungen, ihrer Beschreibung und Photos, die in Publikationen, Archivalien oder privaten Kartotheken angelegt wurden, kann man ihre Provenienz festlegen.¹

¹ Zur Zeit stehen uns die Archivalien von M. Schmiedehelm, H. Jankuhn, O. Tischler, E. Blume, F. Jakobson, G. Kossina, K. Voigtmann und C.-A. Moeberg, und auch das zum Teil erhaltene *Prussia Archiv* zur Verfügung.

Betreffend die Münzen steht uns, außer den oben beschriebenen Quellen, ein Katalog von Sture Bolin zur Verfügung (*Bolin 1926*). Dieser hervorragende Numismatiker stellte alle ihm bekannten römischen Münzen, die im Gebiet des ehemaligen Ostpreußen gefunden wurden, zusammen und bestimmte sie auch selbst. Sein Katalog enthält Informationen zu Emissionen, Kontext und manchmal Grabkomplexen, in denen römische Münzen auftreten. Bolin hat aber keine genauen Inschriften oder Beschreibungen der Münzen hinzugefügt. Manchmal kann man diese in den kurzen, in verschiedenen Zeitschriften publizierten, Notizen oder in Archivalien finden. Damit ist es möglich die Münzen genauer zu bestimmen und zu datieren.

In letzter Zeit äußerten sich zu diesem Thema hauptsächlich Aleksander Bursche und Mykolas Michelbertas (*Bursche 1992*, 231–244; *Bursche 1996a*, 37–39; *Bursche 1996b*, 31–50; *Bursche 1996c*; *Michelbertas 1972*, 5–125; *Michelbertas 1984*, 39–44; *Michelbertas 1995*, 81–87; *Michelbertas 2001*).

Römische Münzen in ihrem Kontext

Eine Besonderheit, die den Westbaltischen Kulturkreis betrifft, ist der Typ der Münzen, die hier zugeflossen sind. Im Gegensatz zur Przeworsk- und Wielbark-Kultur,² wo silberne Denare überwiegen, erreichten den Westbaltischen Kulturkreis hauptsächlich große bronzene Münzen, also Sesterze. Weiterhin ist dieses Gebiet die einzige barbarische Zone, in der die im 2. Jahrhundert und in der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts geprägten Sesterze so zahlreich auftreten. Ihre Verbreitung entspricht dem Auftreten von Sesterzen im norditalienischen Bereich des Römischen Reichs (*Bursche 2006*, 222). Bemerkenswert ist auch die Tatsache, dass der Westbaltische Kulturkreis das einzige Gebiet ist (außer dem sarmatischen Siedlungsgebiet – vgl. *Farkas – Torbágy 2008*, 255–266), wo diese Münzen vor allem in die Gräber hineingelegt wurden.

Die oben beschriebene Situation ist innerhalb des Westbaltischen Kulturkreises nicht homogen, da nämlich die großen Bronzen nicht überall gleich zahlreich sind. Charakteristisch ist auch, dass goldene Münzen völlig fehlen.

Wie bereits oben erwähnt, unterscheiden sich die entsprechenden Regionen des Westbaltischen Kulturkreises voneinander. Drei Zonen können voneinander getrennt werden:

- 1) Südliche Zone – Masuren
- 2) Nördliche Zone – Samland
- 3) Östliche Zone – Litauen und Lettland

Tab. 1. Kontexte des Auftretens römischer Münzen im Westbaltischen Kulturkreis.

	Bogaczewo Kultur	Dollkeim-Kovrovo Kultur	Westlitauische Gruppe	Untermemel Gruppe
Grabfund	76	297	524	13
Streufund	38	256	78	40
Schatzfund	109	über 1672	über 181	36
Einzelfund	35	20	34	6
Siedlungsfund	7	–	5	1
Unbekannt	23	32	17	9
Zusammen	228	2277	837	105

² Zum Auftreten römischer Münzen in der Wielbark- und Przeworsk-Kultur siehe *Ciolek 2008*, 157–170.

In der südlichen Zone, d.h. im Siedlungsgebiet der Bogaczewo-Kultur, besteht die Mehrheit der Münzen aus Großbronzen, die in der zweiten Hälfte des 1. Jh. bis zur Mitte des 3. Jh. geprägt wurden. Diese Münzen stammen am häufigsten aus Gräberfeldern (Streuung), hier meist aus Brandgräbern, selten dagegen von Siedlungsplätzen.³ Wir kennen drei Schätze, darunter einen Denarschatz (*Bolin* 1926, 206, Nr. 3; 221, Nr. 71; 233, Nr. 152; *Nowakowski* 2001, 49, 97, 106–107). Die Hortstruktur unterscheidet sich nicht von sonstigen Funden. Es überwiegen die Münzen der flavischen, antoninischen und severischen Dynastie bis Gordian III. Es gibt auch eine kleine Menge von Münzen des 3. und 4. Jh. (Abb. 2 und 3). Ihre Anwesenheit in der Bogaczewo-Kultur könnte auf die Kontakte zur Sudauen-Kultur zurückgehen, in der sie bis ins 4. Jh. ohne Unterbrechung auftreten. Die größte Menge von Denaren wurde im Gebiet der Bogaczewo-Kultur gefunden, darunter elf in den Gräbern und Gräberfeldern (als Streufunde) und 83 in zwei Schatzfunden (von Szczytno, ehem. Ortelsburg, Kr. Szytno und Skandawa, ehem. Skandau, Kr. Kętrzyn). Die Ursache liegt wahrscheinlich in Beziehungen zwischen Bogaczewo- und Wielbark-Kultur (*Zapolska* 2008).

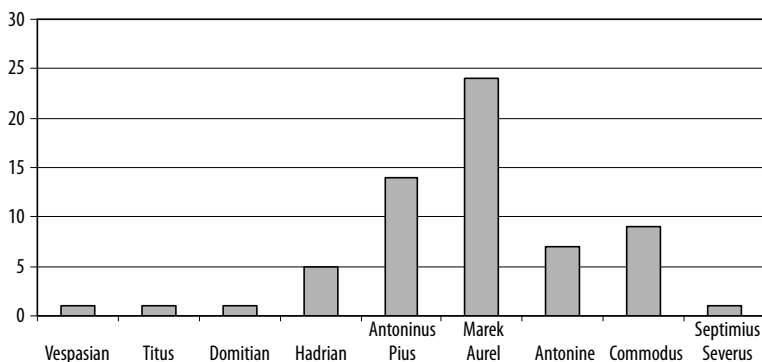

Abb. 2. Denarhort von Szczytno, Kr. Szczytno (ehem. Ortelsburg, Kr. Ortelsburg).

Die größte Zahl der Münzen wurde im Samland (Dollkeim-Kovrovo-Kultur) registriert (Abb. 4). Wie in der Bogaczewo-Kultur treten die Münzen als Streufunde auf Gräberfeldern, in Gräbern (Brandbestattungen und Körpergräber) und in Horten auf. Zurzeit sind acht Schatzfunde bekannt (*Bolin* 1926, 210, Nr. 18; 217, Nr. 55:I; 215, Nr. 44; 214, Nr. 36:I; 209, Nr. 14),⁴ darunter 1672 Münzen (Tab. 1). Einer der Horte enthielt nur bronzene Münzen, die im 4. Jh. geprägt wurden; es gibt aber keinen Denarhort aus dem Samland. Die chronologische Struktur der samländischen Horte unterscheidet sich kaum von denen, die in der Bogaczewo-Kultur entdeckt wurden (Abb. 5).

Die Münzen, die unter Regierung der flavischen und antoninischen Dynastie geprägt wurden, sind auch unter den Grabfunden am häufigsten. Mit 19 Denaren von insgesamt 553 Münzen stammt nur ein kleiner Anteil der Münzen der zweiten Hälfte des 3. Jh. und des 4. Jh. aus Gräbern oder Gräberfeldern. Ausnahmsweise treten die Emissionen von Hadrian häufiger im Samland auf als andere Münzen. Dies weist darauf hin, dass die römischen Münzen ein bisschen früher ins Samland als in andere wesbaltische Gebiete eingeflossen sind. Sie wurden hier auch früher benutzt.

³ Ein Grund dafür ist der schlechte Forschungsstand zu den Siedlungen und auch die Tatsache, dass korrodierte Bronzemünzen ohne Einsatz von Metalldetektoren ganz einfach oft übergesehen werden (vgl. *Bursche* 1996a, 39).

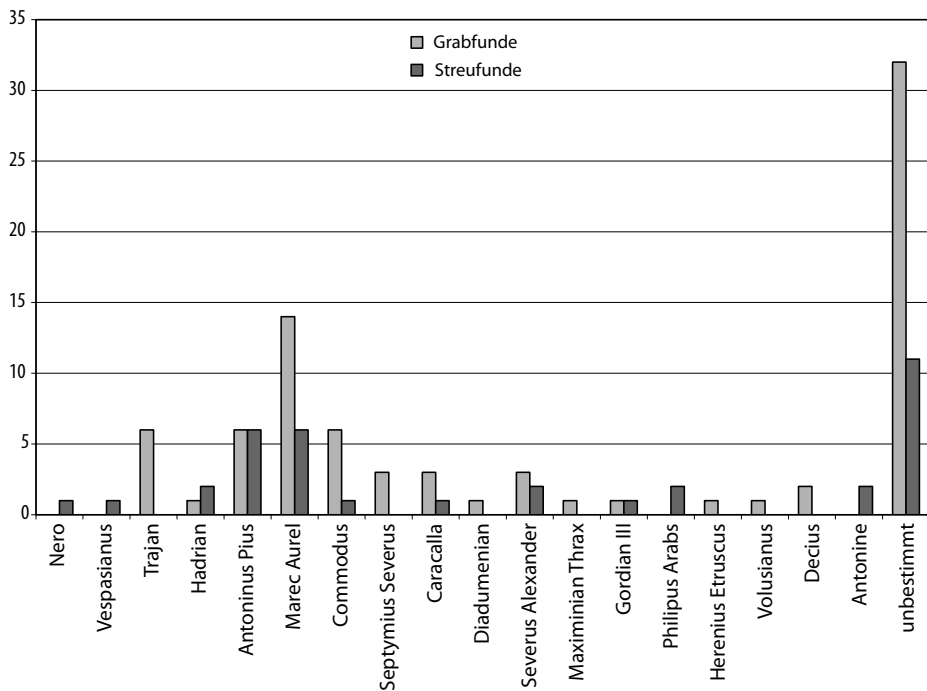

Abb. 3. Römische Münzen aus Gräbern und Gräberfeldern in Bogaczewo Kultur.

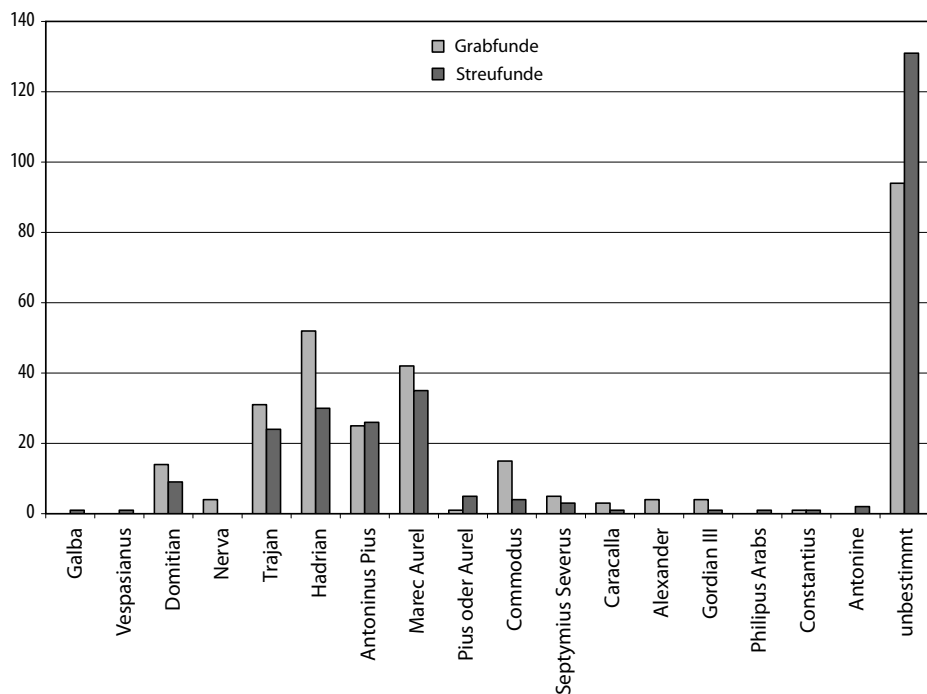

Abb. 4. Römische Münzen aus Gräbern und Gräberfeldern in der Dollkeim-Kovrovo-Kultur.

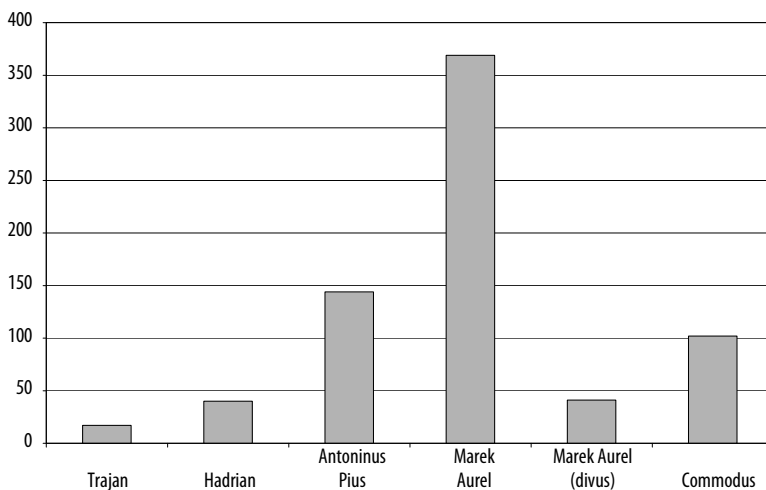

Abb. 5. Hort der Sesterzen von Moršanskoe, Gur'evskij Rajon (ehem. Schreitlacken, Kr. Fischhausen).

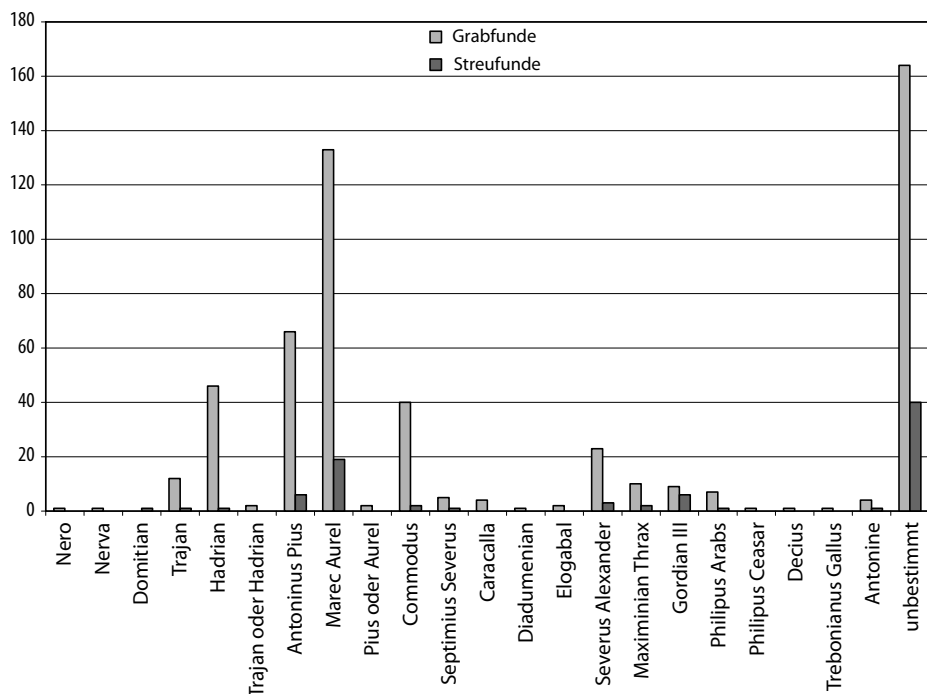

Abb. 6. Römische Münzen aus Gräbern und Gräberfeldern in Westlitauischer Gruppe.

Die Abwesenheit von Siedlungsfunden ist durch den schlechten Forschungs- und Publikationsstand verursacht.⁵

⁴ Dazu kommt noch ein bislang noch unpublizierter Schatzfund von ehem. Rudau, mit über 300 Sesterzen. Für die Hinweise bedanke ich mich bei Konstantin Skvorzov aus (Museum für Geschichte und Kunst Kaliningrad).

Die zwei letzten Gruppen, in denen die römischen Münzen zahlreich auftreten, sind die Westlitauische Gruppe und die Untermemel-Gruppe. Hier wurden die Münzen in den gleichen Kontexten wie in den zuvor geschriebenen Kulturen entdeckt.

Bemerkenswert ist, dass, wie in Masuren, der Anteil der in geschlossenen Gräbern gefundenen Münzen gegenüber den als Streufunden auf Gräberfeldern auftretenden Exemplaren deutlich überwiegt. Umgekehrt verhält es sich im Samland, wo Streufunde überwiegen (Tab. 1). Gleichzeitig sind Prägungen von Flavian und Antonine Dynastie sind am häufigsten (Abb. 6).

Im Gebiet der Westlitauischen Gruppe wurde die größte Menge der Münzen im Gegensatz zu anderen Kulturen und Gruppen des Westbaltischen Kulturkreises in Gräbern und Gräberfeldern entdeckt. Einzelfunde sind sehr selten, nur wenige Münzen stammen von einem Gräberfeld (z.B. Oberhof, Kapseda, Rucava, Stragna).

Ein Teil der Münzfunde aus der Westlitauischen Gruppe stammt aus Körpergräbern mit Steinsetzungen (*Michelbertas 1995, 82; Nowakowski 1996, 83*), wobei die genaue Position der Münzen im Grab überliefert ist. Erweiterte Untersuchungen zu diesem Thema hat M. Michelbertas durchgeführt (*Michelbertas 1995, 81–87*).

Schatzfunde sind auf dem Gebiet der Westlitauischen Gruppe am zahlreichsten. Es gibt neun Schätze, aber nur ein Hortfund wurde so genau dokumentiert (*Michelbertas 2001, 37, 39, 43, 45, 53, 57; Bolin 1926, 227, Nr. 130; 232, Nr. 141*), dass die Angaben verwertbar sind. Die Horte bestehen am häufigsten aus Bronzemünzen (Sesterzen) mit einem kleinen Anteil von Denaren. Die Struktur der Schatzfunde ist mit derjenigen in Masuren und im Samland vergleichbar (Abb. 7).

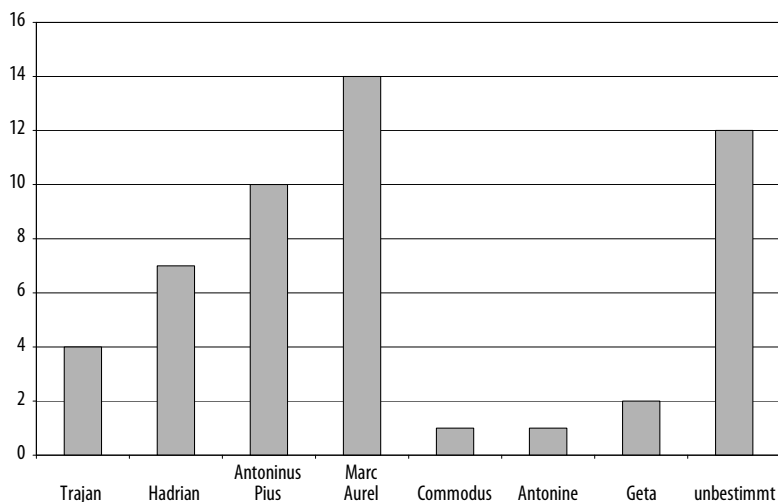

Abb. 7. Hort der Sesterzen von Saulažoliai, Rayon, Kr. Klaipėda.

Im Gebiet der Untermemel-Gruppe stammen alle Münzen aus Gräberfeldern. Im Vergleich mit der Westlitauischen Gruppe gibt es keinen Unterschied im Münzspektrum (Abb. 8). Häufiger treten hier die Münzen auf, die in den östlichen Münzanstalten geprägt wurden, was auch für die Bogaczewo-Kultur zu beobachten ist.

Eine völlig separate Zone bilden Litauisch-südlettischer Kreis der Hügelgräber, Ostlitauischen Hügelgräber-Kultur und Mittellitauische-Gruppe. Wegen des schlechten

Publikationsstandes muss hier leider auf die Beschreibung und Analyse dieser Münzen verzichtet werden, da die meisten dieser Münzen bislang nicht publiziert sind.

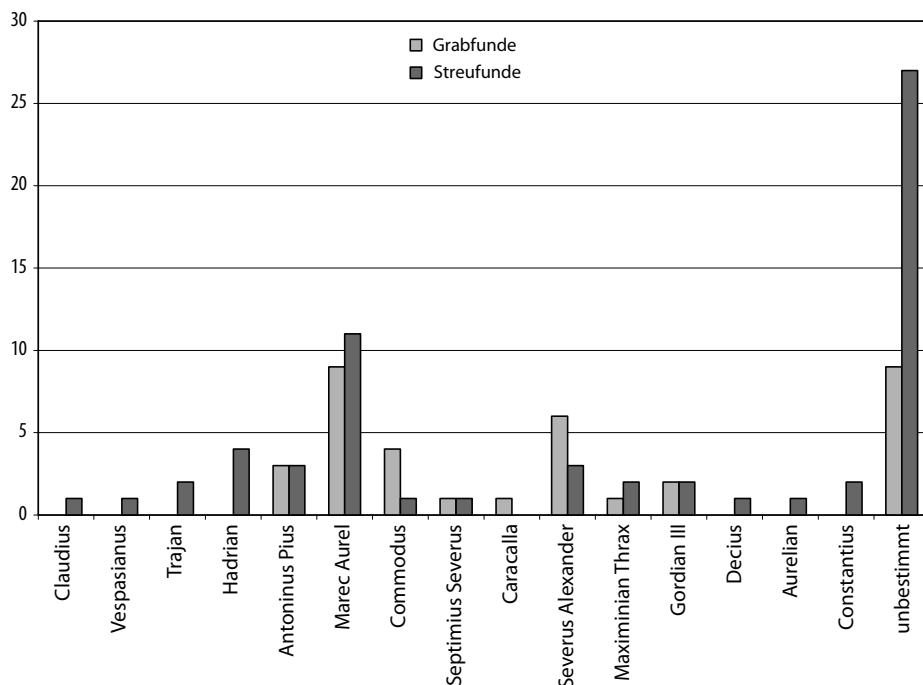

Abb. 8. Römische Münzen aus Gräbern und Gräberfeldern der Untermemel Gruppe.

Chronologie und Zuflussrichtungen der Münzen

Zu diesem Thema hat sich Aleksander Bursche jüngst in einigen Beiträgen geäußert. Betrachtet man den Westbaltischen Kulturkreis, muss man berücksichtigen, was hier charakteristisch ist, nämlich die bewusste Auswahl der zufließenden Münzen. Diese wurde von Römern kontrolliert – sie haben gewusst, welche Münzen die Balten bevorzugten (*Bursche 1992, 233*). Die Anwesenheit von fast ausschließlich Sesterzen im Westbaltischen Kulturkreis spiegelt somit in diesem Fall die „lebende Kultur“ wieder, ein Begriff, der zum ersten mal von Eggers benutzt wurde (*Eggers 1951*). Ein Grund dafür, dass die Balten die billigeren bronzenen Münzen bevorzugten, war höchstwahrscheinlich ihr Aussehen. Sesterzen sahen als neue, nicht korrodierte bronzenen Münzen wie goldene Münzen aus. Sie waren groß und wiesen ein deutliches Bildnis des Kaisers und eine lesbare Inschrift auf.⁶

Sprechen wir von der Zeit des Zuflusses der Sesterzen in den Westbaltischen Kulturkreis, haben wir es wahrscheinlich mit einer nur sehr kurzen Zeitspanne zu tun, die seit den Markomannenkriegen bis zur Mitte des 3. Jahrhunderts andauerte. Für diese These spricht die Tatsache, dass die Mehrheit der Münzen, die hier

⁵ Siedlungen sind im Samland bislang kaum bekannt. Die Siedlungen, die in den 1920er und 1930er Jahren ausgegraben wurden, blieben unpubliziert (vgl. *Nowakowski 1996, 64*).

zugeflossen sind, während der antoninischen Regierungszeit geprägt wurde und die letzte Emission aus der Regierungszeit des Valerians stammen. Wichtig dafür ist die Datierung der Grabkomplexe, in denen diese Münzen gefunden wurden. Innerhalb der Grabkomplexe mit den römischen Münzen gibt es keinen, der Stufe B₂ oder B₂/C₁–C_{1a} entspricht. Der Brauch Münzen in das Grab zu legen begann mit der Stufe C_{1b}, was etwa der Regierungszeit Marc Aurels entspricht.⁷ Die Exemplare, die früher (in der Zeit des Trajan oder Hadrian) geprägt wurden, konnten im Römischen Reich länger im Umlauf bleiben und sind mit jüngeren Münzen in das *Barbaricum* gelangt (*Bursche 1992*, 238; *Bursche 1996b*, 37).

Man kann aber vermuten, dass die Münzen in einige Gebiete etwas früher einfließen, was vor allem für die Dollkeim-Kovrovo-Kultur gilt. Für diese Vermutung spricht die Tatsache, dass hier die größte Anzahl der römischen Münzen entdeckt wurde. Außerdem weist die größte Menge von Münzen, die unter Trajan und Hadrian geprägt wurden, darauf hin, dass die Münzen in der Dollkeim-Kovrovo-Kultur früher auftreten. Das ist vor allem an Grab- und Streufunden sichtbar, wo die Münzen, die durch flavische Dynastie geprägt wurden, zahlreicher auftreten als die Münzen der antoninischen Dynastie.⁸ Außerdem ist aus dem Gebiet der Dollkeim-Kovrovo-Kultur der früheste Grabkomplex (Lauth, Grab 263) bekannt, in dem eine Münze von Marc Aurel zusammen mit einer Kniefibel gefunden wurde. Dieser Grabkomplex gehört in die Stufe B₂/C₁. Meiner Meinung nach deutet dies an, dass die römischen Münzen durch die samländischen Völker in Richtung Süden und Osten weiter verbreitet wurden. Eine große Rolle für den Zufluss der Münzen in das Gebiet der Dollkeim-Kovrovo-Kultur kommt der Wielbark-Kultur zu. Die Bestätigung dafür bilden sowohl die „Importe“ aus der Wielbark-Kultur in der Dollkeim-Kovrovo-Kultur (vgl. *Nowakowski 1996*, 98–99) als auch die Denarfunde, die sich in der westlichen Zone des Samlandes und an der Memelmündung konzentrieren.

Der Zufluss der römischen Münzen in den Westbaltischen Kulturkreis ist mit dem Bernsteinhandel verbunden. Im westbaltischen Gebiet war Bernstein sehr einfach zu gewinnen (nach der Flut war Bernstein an den Stränden erreichbar). Dafür haben die Römer hauptsächlich mit den großen Sesterzen bezahlt. Die Kontakte zwischen Römern und Balten waren besonders im zweiten Viertel des 3. Jahrhunderts sehr intensiv und höchstwahrscheinlich bestanden Beziehungen direkt nach Norditalien. Zu dieser Zeit nämlich wurde die Verbindung mit Pannonien abgebrochen (*Bursche 1996c*, 125–126).

Das ist auch innerhalb der Funde sichtbar. Der Hauptteil der Münzen stammt aus der zentralen Münzwerkstatt in Rom. Selten wurden in den Provinzen geprägte Exemplare gefunden, so in Masuren u.a. bronzene Münzen von Caracalla (geprägt in Serdica), von Elagabal (geprägt in Marcianopolis), von Severus Alexander (geprägt in Bithynien) und von Gordian III (geprägt in Pisidien). Aus dem Samland stammen zwei Münzen

⁶ Vgl. A. Bursche (1992, 231); W. Nowakowski (1995, 59), der J. Werner (1966, 28–39) zitiert, vergleicht es mit einem allgemeinen Interesse an der Schrift. Die Buchstaben konnten als ein Ornament betrachtet werden. Ein Beispiel dafür sind die Schnallen mit der Umschrift AVE MARIA, die von heidnischen Preußen getragen wurden (vgl. *Gaerte 1929*, Abb. 330a–c).

⁷ Mehr darüber im weiteren Verlauf dieses Beitrags.

⁸ Eine ähnliche, aber nicht exakt gleiche Situation gibt es im Fall der Schatzfunde. Der Grossteil der Münzen in Horten sind Prägungen der antoninischen Dynastie, aber auch die Münzen von Trajan und Hadrian treten sehr häufig auf. Das kann darauf hinweisen, dass die Münzen etwa später tesaurisiert wurden, als die Deponierung von Münzen in Gräbern schon sehr verbreitet war.

von Caracalla (geprägt in Laodikeia und Nikopolis) und eine unbestimmte Münze aus Marcianopolis. Auch in Litauen wurden die aus östlichen Münzwerkstätten stammenden Bronzen registriert – aus Tomis (Bronze von Caracalla und Gordian III), Nikea (Bronze von Severus Alexander) und Tars (Medaillon von Geta).

Trotzdem lassen sich erste Vermutungen über die Zuflussrichtung anstellen. Die Münzen in die sog. östliche Zone (d.h. Sudauen-Kultur Litauisch-südlettischer Kreis der Hügelgräber, Ostlitauischen Hügelgräber-Kultur und Mittellitauische Gruppe) flossen pausenlos bis ins 4. Jh. aus den östlichen Provinzen. Ein Teil dieser Münzen konnte dann weitergeschickt werden und gelangte so in die Siedlungsgebiete der Dollkeim-Kovrovo-Kultur, der Bogaczewo-Kultur sowie der Westlitauischen Gruppe und der Untermemel-Gruppe. Die Verbindung zwischen der östlichen Zone des Westbaltischen Kulturkreises dürfte während der Wanderung der Goten nach Süden sehr ausgeprägt gewesen sein (Nowakowski 1996, 99–100). Die Münzen, die in die sog. westliche Zone des Westbaltischen Kulturkreises geflossen sind, stammen am häufigsten aus der Zentralmünzwerkstatt in Rom. Höchstwahrscheinlich wurden sie auf Schiffen bis in die Nähe der Weichselmündung transportiert und von hier weiter verbreitet. Dafür spricht, dass keinerlei Funde von Sesterzen aus der Przeworsk- und der Wielbark-Kultur bekannt sind. Darauf weist auch eine kleine Menge von Denaren im Westbaltischen Kulturkreis hin, die meist an der Küste (Dollkeim-Kovrovo-Kultur) oder an der Grenze zwischen der Bogaczewo- und der Wielbark-Kultur gefunden wurden.

Der Abbruch des Zuflusses an Münzen um die Mitte des 3. Jh. kann mit den Migrationen der germanischen Stämme verbunden werden (Angriff der Alamannen im Jahr 254 und Einfälle der Franken). Sie erschwerten die Organisation der Bernstein-

Tab. 2. Ausgewählte Grabkomplexe mit den Münzen. Funktionen der Münzen

Fundort (Kultur)	Grab-nummer	Münzen	sonstige Beigaben	Stufe
Dlužec/Langendorf, Fundstelle 1 (Bogaczewo-Kultur)	148	AE I Marc Aurel für Faustina II	Fibel mit umgeschlagenem Fuß und Ringgarnitur	Stufe C ₁
Grunajki/Grunaiken (Sudauen-Kultur)	2	AE I Trajan	Glassperlen, Tongeß mit Beigeß, Fibel A 167 mit Ringgarnitur, 2 Bernsteinperlen, Eis, Feuerstahl	Stufe C ₁
Grunajki/Grunaiken (Sudauen-Kultur)	4	ein paar angeschmolzene Bronzemünzen	Eis. und br. Fibeln mit Ringgarnitur, Bernsteinperlen, Pinzette, Schellenberlock	Stufe C ₁
Boľšoe Isakovo/Lauth (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	263	AE I Marc Aurel für Lucilla	Kniefibel A 132, ein bronzener Ring	Stufe B ₂ /C ₁
Machary/Macharren (Bogaczewo Kultur)	209	AE I Philippus Arabs	Fibel A 210	Stufe C ₁

Mojtyny/Moythienen (Bogaczewo-Kultur)	5	AE I Septimius Severus	3 br. Fibeln A 161–162, br. Dreisprossenfibel mit Stierkopf am Fußende, br. Riemenzunge, 4 Frag. Eis	Stufe B ₂ /C ₁ –C _{1a} –C ₂
Mojtyny/Moythienen (Bogaczewo-Kultur)	79	AE I Marc Aurel	Fibel A 161–162; br. Armbrustfibel mit kleinem Kopfkopf; eis. Feuerstahl, Frag. von achtförmigen Bernsteinberlocken	Stufe C ₁
Muntowo/Alt-Muntowen (Bogaczewo-Kultur)	79	AE II Caracalla	2 Armbrustfibeln wohl mit umgeschlagenem Fuß, Kamm, Sporn	Stufe C ₁
Nawiady/Aweyden (Bogaczewo-Kultur)	11	I D Trajan; I D Marc Aurel für Faustina II	br. Fibel A VI	Stufe C ₁
Nawiady/Aweyden (Bogaczewo-Kultur)	20	AE I Marc Aurel	Eis. Fibel A VI, 2 kleine Bernsteinperlen	Stufe C ₁
Netta (Sudauen-Kultur)	22	AE I Antoninus Pius für Faustina	I 2 eis. Fibel A VI, Schnalle mit rechteckigem Rahmen, Gürtelbeschlagstücke, eis. Pfriem, 3 kleine Messer, Lanzenspitze	Stufe C ₁
Nikutowo/Nikutowen (Bogaczewo-Kultur)	96	I D Trajan	Fibel A 161–162 (mit Kopfkopf)	Stufe C ₁
Paprotki Kolonia/Paprotken (Bogaczewo Kultur)	102	Subaerat Antoninus Pius für Faustina	I Glassperlen, Tongeß mit breitem Bauch, konischem Hals und mehrlochigem Henkel, tiefe Schelle, 2 Bernsteinperlen, Knochenperlen	Stufe C ₁ –C ₂
Płociczno (Sudauen-Kultur)	1 (Doppel, Skelett-grab)	2 Münzen des Gordians III	2 Dreisprossenfibel, 4 br. Manschettenarmringe, 4 br. Fibeln A 161–162, silb. Halsring mit umwickelten Enden, 2 br. Gürtelschnallen, versilberte Gürtelbeschläge und Riemenzungen mit einem Ajour- Ornament, 4 br. rechteckige Gürtelplatten, kleines Eisenmesser	Stufe B ₂ /C ₁ –C _{1a} –C ₂
Równina Dolna/Unter Plehnen (Bogaczewo-Kultur)	208	Bronzemünze	Glassgeß E 205 (Schale), Fibel A 162, Hakennadel	Stufe C ₁
Równina Dolna/Unter Plehnen (Bogaczewo Kultur)	220	Bronzemünze	Fibel A 168, Frag. eis. Draht, Frag. eis. Gegenstände	Stufe C ₁
Sątoczno/Leunenbutg (Bogaczewo-Kultur)	43	AE I Markus Aurel	Glassperlen, br. Pinzette, Bernsteinperle, Spinnwirtel, eis. Pfriem, Frag. Eisengegenstand	Stufe C ₁

expeditionen (*Bursche 1996c*, 126). Man kann feststellen, dass die östliche Richtung des Münzzuflusses seit dem Ende des 3. Jh. und im 4. Jh. überwiegt.⁹

Wie bereits früher festgestellt, war der Zufluss der römischen Münzen in den Westbaltischen Kulturkreis mit Bernstein verbunden (vgl. *Bursche 1992*, 238; *Bursche 1996b*, 37) und die Sesterzen waren das Äquivalent dafür. Bis jetzt konzentrierte man sich in der Forschung vor allem auf die Münzen, die Bestandteil der Grabbeigaben waren. Meine Analyse der Funktionen der Münzen im Westbaltischen Kulturkreis beginne ich auch damit.

Römische Münzen finden sich in den Gräbern jeder Zone des Westbaltischen Kulturkreises. Sie wurden auf den Gräberfeldern in Masuren, im Samland und in Litauen gefunden. Einige Münzen wurden in Gräberfeldern Lettlands registriert. Gemeinsames Kennzeichen ist, dass es die Sesterzen sind, die hier am zahlreichsten auftreten. In einigen Fälle in Masuren, im Samland und in Lettland hat man auch Denare in den Gräbern gefunden.

Nur die östliche Zone bereitet wegen des unbefriedigenden Publikationszustands einige Probleme in der Auswertung. Alle heutzutage erreichbaren Inventare (*Bolin 1926*; *Kropotkin 1961*; *Michelbertas 2001*) bringen uns zwar Hinweise über den Fundort und seinen allgemeinen Kontext. Im Fall der Grabfunde weisen sie aber keine sonstigen Beigaben nach. Dies bedürfte einer gesonderten Untersuchung.

Die Zeit zwischen dem Zufluss und der Deponierung der Münzen in den Gräbern war sehr kurz. Sie treten meistens zusammen mit Funden der Stufe C_{1b}–C₂ auf. Innerhalb dieser Funde gibt es Fibeln mit umgeschlagenem Fuß – A 161–162 und A 167–168 mit Ringgarnitur. Tabellarisch wurden einige Grabkomplexe mit den römischen Münzen erfasst (Tab. 2). Detaillierte Forschungen in den Archivalien und zu den aus neuen Untersuchungen kommenden Materialien werden es sicherlich ermöglichen, mehr Grabkomplexe zu rekonstruieren. Dies ist auch wichtig, um die genaue Datierung dieses Phänomens zu beurteilen.

Das Hauptteil der masurischen und samländischen Gräber sind Brandgräber. Aus diesem Grund kann man die Lage der Münzen im Grab nicht analysieren. Nur die Funde die der westlitauischen Gruppe angehören ermöglichen es, einige Hypothese zu bilden. Nach M. Michelbertas findet man Münzen sowohl in Männer- als auch Frauengräbern. Die Anzahl der Münzen per Grab schwankt von einem bis vier oder fünf Stück. In Einzelfällen hat man sechs, sieben bis zehn Münzen im Grab gefunden (*Michelbertas 1995*, 84). Die Mehrheit der Münzen lag am Kopfende des Toten (Abb. 9), wo sie in ein Schächtelchen aus Birkenrinde hineingelegt wurden. Darin befanden sich auch weitere Grabbeigaben – Tongefässe, Bronzearmringe, Fibeln usw. Manchmal wurden die Münzen in ein Gewebe gewickelt. Selten befinden sich die Münzen auf der Brust des Toten, manchmal bei den Hüften. Es gibt kein Exemplar, das im Mund des Toten lag. Nach der Meinung von M. Michelbertas ist es möglich, dass die Münzen, die in der Gegend der Brust, des Kreuzes oder des Beckens entdeckt wurden, sich ursprünglich in der Hand befunden haben könnten (*Michelbertas 1995*, 85). Daher sollte man die Version vom Obolos des Charon nicht verwerfen (vgl. *Steuer 2002*, 498–515). Man muss aber sehr vorsichtig sein. Nach Meinung der Autorin könnten die in der Gegend der Brust entdeckten Münzen ursprünglich ein Teil des Halsschmuckes

⁹ Diese Hypothese bedarf einer Bestätigung. Dazu sind weitere detaillierte Studien zu den Hortstrukturen notwendig. Dies soll im Rahmen der Dissertation der Autorin erfolgen.

die Tatsache genannt werden, dass die Münzen zusammen mit dem Toten verbrannt wurden.¹⁴ Das bedeutet, dass die Münzen als Teil der Tracht dienten.

Zusammenfassend kann man feststellen, dass die Münzen eher eine Zierfunktion als Anhänger, Teile eines Kolliers oder als Amulett hatten. In das Grab wurden sie als Teil der Tracht hineingelegt. Die einzige Ausnahme sind die Münzen aus den Skelettgräbern der westlitauischen Gruppe, die in den Schächtelchen aus Birkenrinde hineingelegt wurden (Tab. 3). Diese Münzen stellten wohl eher einen Teil der Grabbeigaben oder symbolischen Besitz des Toten dar.

Tab. 3. Geöste/gelochte Münzen im Westbaltischen Kulturkreis.

Fundstelle	Kontext	Bestimmung	Bemerkung
Āstreški/Mantau (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	AE I	gelocht
Boļšoe Isakovo/Lauth (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	AE I Marc Aurel	Geöst, mit einem Kettefragment
Hrustal'noe/Wiekau (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	AE I	in einer Holzfassung
Juodkrantė/Schwarzort (Westlitauische Gruppe)	Unbekannt	AE I Trajan	Gelocht
Ehem. Cohenen (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	2 AE I	gelocht; eine der Münzen mit einem Kettenfragment
Moršanskoe/Schreitlaken (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Streifund	AE Marc Aurel	Gelocht
Putilovo/Corjeiten (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	AE I Severus Alexander	Gelocht
Rovnoe/Pollwitten (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Brandgrab	2 AE I	Gelocht
Równina Dolna/Unter Plehnen (Bogaczewo-Kultur)	3 Brandgräber	AE I Marc Aurel 3 AE I	Gelocht
Rūdaičiai I, Kr. Klaipėda (Westlitauische Gruppe)	Brandgrab	AE I	Gelocht
Šernai/Schernern (Westlitauische Gruppe)	Brandgrab	AE	Gelocht
Sirenevo/Eisselbitten (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)		Brandgrab	AE Geöst
Syčevo/Kratlau (Dollkeim-Kovrovo-Kultur)	Streifund	AE Trajan	gelocht mit eingeritztem Muster

Erwähnt seien noch die Hortfunde mit Münzen oder mit Münzen und Schmuck. In ihnen befanden sich sowohl Bronze- als auch Silbermünzen, wobei die Sesterzen am häufigsten waren. In diesem Fall haben wir es mit einer Thesaurierung zu tun. Die seltenen Siedlungsfunde dagegen kann man, nach Meinung der Autorin, als einen zufälligen Verlust betrachten. Es fehlen aber genauere Angaben zu den auf den Siedlungsplätzen gefundenen Münzen, was eine detaillierte Untersuchung verhindert.

¹⁴ Viele Münzen, die auf den Gräberfeldern gefunden wurden, zeigen Brandspuren. Außerdem 3 Münzen aus dem Gräberfeld in Rūdaičiai I, Rayon Kretynga (Litauen), die höchstwahrscheinlich auf einem Verbrennungsplatz entdeckt wurden (vgl. *Michelbertas 2001*, 41).

Zusammenfassung und weitere Arbeit

Die hier präsentierte Analyse der Kontexte und Funktionen der römischen Münzen im Westbaltischen Kulturkreis ist ein Versuch das ganze vorhandene Material zusammenzubringen. Alles, was hier gesagt wurde, bedarf einer weiteren sehr genauen Untersuchung und Begründung. Die dabei wichtigste Aufgabe ist, alle erreichbaren Funde und Archivalien zu erforschen. Das ermöglicht den Zuflusszeitraum und auch die Deponierungszeit der Münzen in den Gräbern zu überprüfen. Damit kann man sowohl einige Münzen genauer bestimmen und datieren als auch ihre Funktion benennen. In Zukunft ist es auch wichtig die Horte zu untersuchen. Dies ist notwendig, um die Struktur der westbaltischen Horte mit der der römischen und provinziellen Horte zu vergleichen. So kann die Zuflussrichtung der römischen Münzen in den Westbaltischen Kulturkreis präziser bestimmt werden.

Abkürzungen

Prussia – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia. Königsberg.

RGA – Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Berlin, New York.

SPOG – Schriften der königlichen Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg i Pr. Königsberg.

Bibliographie

- Bezenberger, A. 1904:* Die Zeitstellung der Zangenfibel und anderen Fibeln. Prussia 22 (1900–1904), 470–480.
- Bitner-Wróblewska, A. 2001:* From Samland to Rogaland. East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period. Warszawa.
- Bolin, S. 1926:* Die Funde römischer und byzantinischer Münzen in Ostpreußen. Prussia 26, 203–240.
- Bujack, G. 1889:* Accesionen des Prussia-Museums pro 1888. Prussia 14, 260–299.
- Bursche, A. 1992:* Roman coinage in the Westbalt circle. Barbaricum. Bd. 2. Warszawa, 231–244.
- 1996a: Monety rzymskie z cmentarzyska kultury bogaczewskiej w Wyszemborku gm. Mrągowo. [in:] Nowakowski, W. (Hrsg.): Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin. Warszawa, 37–39.
 - 1996b: Contacts between the later Roman Empire and North-Central Europe. The Antiquaries Journal 76, 31–50.
 - 1996c: Later Roman-Barbarian Contacts in Central Europe: Numismatic Evidence. Studien zu Fundmünzen der Antike. Bd. 11. Berlin.
 - 2006: Relations between the late Roman world and barbarian Europe in the light of coins evidence. Bulletin du Cercle d'études numismatiques 43, 221–227.
- Ciołek, R. 2008:* Ein Beitrag zur Funktion Römischer Münzen in der Wielbark- und in der Przeworsk-Kultur. [in:] Bursche, A. – Ciołek, R. – Wolters, R. [ed.]: Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Context and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005. Warszawa, 157–170.
- Ebert, M. 1926:* Truso. Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft Geisteswissen. Jh. 3. Berlin.
- Eggers, H. J. 1951:* Der römische Import im freien Germanien, Atlas der Urgeschichte. Bd. 1. Hamburg.
- Farkas E. – Torbágyi, M. 2008:* Sarmatians and the Roman coins. [in:] Bursche, A. – Ciołek,

- R. – Wolters, R. [ed.]: Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Context and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005. Warszawa, 255–266.
- Gaerte, W. 1929: Urgeschichte Ostpreußens. Königsberg.
- Ginters, V. 1936: Romos importos Latvija. Senatne un Maksla II, 47–61.
- Heydeck, J. 1909: Eine Kultur- und Gräberstelle in Försterei Kl. Flies, Kr. Labiau. Prussia 21, 57–60.
- Hollack, E. – Peiser, F. 1904: Das Gräberfeld von Moythienen. Königsberg.
- Kemke, H. 1900: Das Gräberfeld von Bartlikshof, SPOG 40, 87–112.
- Kropotkin, V. V. 1961: Klady rimskich monet na territorii SSSR. Moskva.
- Michelbertas, M. 1972: Prekybiniai ryšiai su Romos imperija, [in:] Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, 5–125.
- 1984: Romos monetos iš III–V a. Vaitiekūnų (Radviliškio raj.). Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai 2 (87), 39–44.
 - 1995: Römische Münzen in den Gräberfeldern Litauens. Archeologia Baltica 1, 81–87.
 - 2001: Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen, Vilnius.
- Moora, H. 1929: Die Eisenzeit Lettland bis etwa 500 n. Chr. Bd. 1. Tartu.
- 1938: Die Eisenzeit Lettland bis etwa 500 n. Chr. Bd. 2. Tartu.
- Nowakowski, W. 1995: Od Galinadi do Galinditae. Z badań nad pradziejami bałtyjskiego ludu z pojezierza Mazurskiego. Barbaricum. Bd. 4. Warszawa.
- 1996: Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt, Marburg. Warszawa.
 - 2001: Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Masuren, Warszawa.
- Peiser, F. 1919: Gräberfeld bei Kruglanken, Kr. Lötzen. Prussia 23/I, 313–318.
- Stadie, K. 1919: Gräberfeld bei Kruglanken, Kr. Angerburg. Prussia 23/II, 395–408.
- Steuer, H. 2002: Obolus, RGA, t. XXI. New York, Berlin, 498–515.
- Tischler, O. 1891: Bericht über die Archäologisch-Anthropologische Abteilung des Provinzial-Museums der Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft. SPOG 31 (1890), 85–103.
- Tischler, O. – Kemke, H. 1902: Ostpreußische Altertümer aus der Zeit der großen Gräberfelder nach Christi Geburt, Königsberg i. Pr.
- Werner, J. 1966: Das Aufkommen von Bild und Schrift in Nordeuropa, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. H. 4. München.
- Zapolska, A. 2008: Römische Münzen im Westbaltischen Kulturkreis – Kontexte und Funktionen, [in:] Bursche, A. – Ciołek, R. – Wolters, R. [ed.]: Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Context and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005. Warszawa, s. 179–194.

Summary

Anna Zapolska: Roman coins in the western part of the west-Baltic cultural region – context and function

Import of Roman coins to the west-Baltic region can be demarcated by a relatively short period – from the Marcoman wars to the mid-3rd century AD. It was probably connected with amber trade. The west-Baltic region seems to be characterized by dominant appearance of bronze denominations (*sestertii* above all), and small proportion of silver *denarii*, mostly in graves. With exception for the graves, Roman coins are known from burial sites also – these pieces could be primarily in graves, but they appeared outside the original context via ploughing. In the mentioned territory, also coins found at settlements; hoards and single finds are known. Chronology of that import can be constructed based on the grave inventories accompanied with coins. Most frequently, the coins were found in the graves of the Dolkeim-Kovrovo culture, and they can be dated to the phase B₂/C₁ (grave no. 263 from Lauth, based on the knuckle clasp found

there). The majority of coins found in the western part of the west-Baltic region were struck in the Rome mint, only individual pieces came from the eastern mints (e.g. Macianopolis). Because of this information, it is possible to speculate about the area from where the coins reached the Barbaricum. Most probably, they came directly from Rome by sea, which could be documented by individual pieces of *sestertii* found in the estuary of the Vistula River (the Wielbar culture region) and by the pieces from Denmark. Pendants and piercing of the coins can point to the fact that they were used as jewelry or amulets. There is no evidence for using of coins in graves as *oboli mortuorum*.

English summary by V. Novák

Anna Zapolska: Římské mince v západní části západobaltské kulturní oblasti – kontexty a funkce

Import římských mincí do západobaltské oblasti lze vymezit poměrně krátkým obdobím – od markomanských válek do poloviny 3. století. Mincovní import byl pravděpodobně provázán s obchodem s jantarem. Specifikem západobaltské oblasti je dominantní výskyt bronzových nominálů (především sestercií) s jen malým podílem stříbrných denárů a to především v hrobech. Kromě mincí z hrobů jsou římské mince známy také z areálů pohřebišť – tyto ražby však primárně mohly být v hrobech a orbu se dostaly mimo původní kontext. Ze sledovaného území známe však i nálezy mincí na sídlištích a zastoupeny jsou zde také depoty i nálezy jednotlivých mincí. Chronologii importu mincí je možné stanovit na základě hrobových inventářů doprovázených mincemi. Nejčasněji jsou mince zastoupeny v hrobech kultury Dolkeim-Kovrovo a lze je datovat do fáze B₂/C₁ (hrob 263 z Lauth, na základě kolínkovité spony). Většina mincí nalezená v západní části západobaltské oblasti byla ražena v mincovně Řím, pouze jednotlivé exempláře pocházejí z východních mincoven (např. Macianopolis). Díky tomu lze uvažovat o oblasti, odkud se mince do barbarika dostávaly. Nejpravděpodobněji se tak dělo mořskou cestou přímo z Říma, což mohou dokládat jednotlivé exempláře sestercií v ústí Visly (v oblasti wielbarské kultury) a také exempláře z Dánska. Ouška a otvory u mincí naznačují, že byly užívány jako ozdoby či jako amulety. Nejsou žádné doklady o tom, že by mince v hrobech sloužily jako „oboly mrtvých“.

Překlad J. Militký

ZNALEZISKA MONET RZYMSKICH W PRZEWODOWIE ROZPATRZONE NA NOWO

Jarosław BODZEK

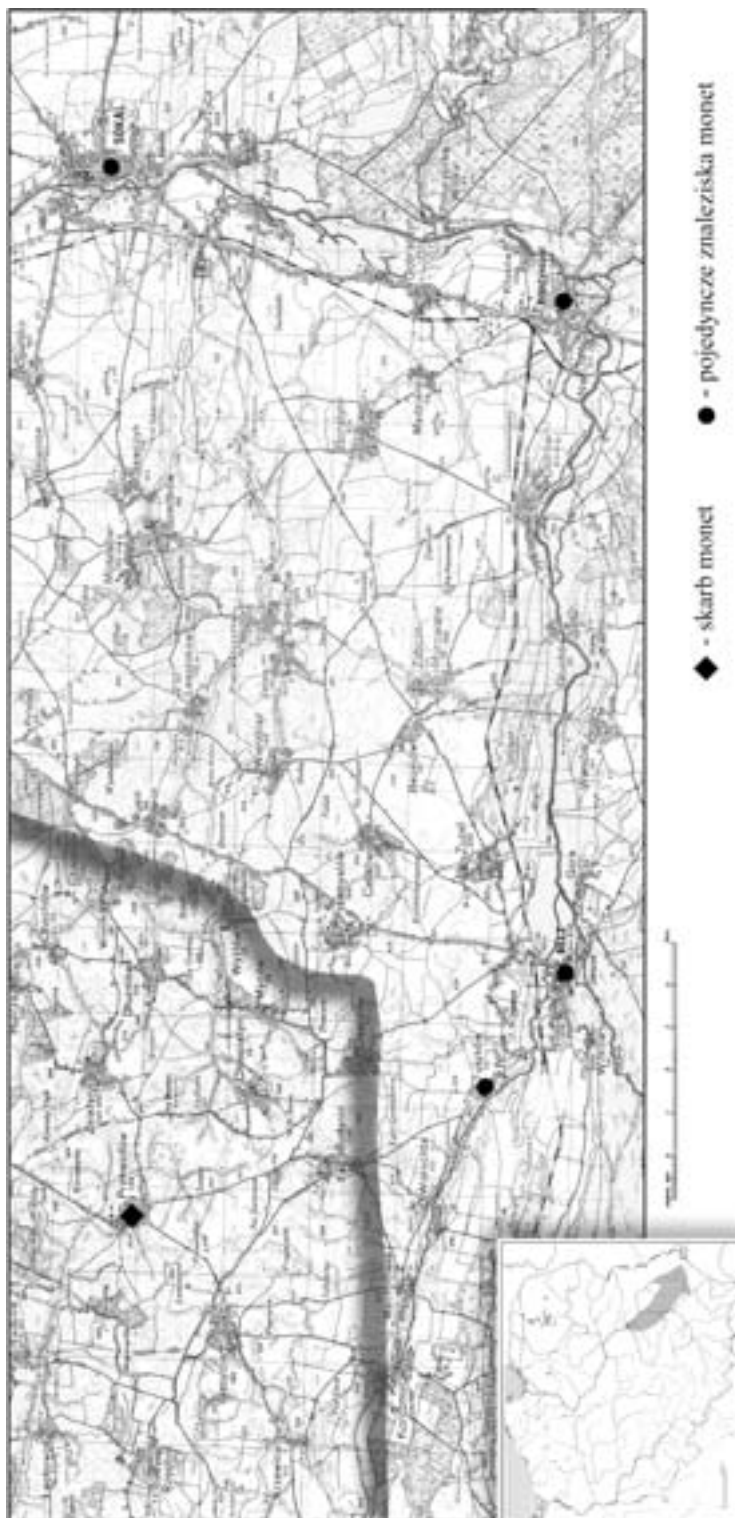
Wieś Przewodów (gmina Dołhobyczów, powiat Hrubieszów) znana jest przede wszystkim z odkrycia w 1937 roku dużego, liczącego kilkaset denarów skarbu, którego skład został częściowo zrekonstruowany przez Stefana Skowronka na podstawie notatek Karola Hałamy (*Skowronek 1965; Skowronek 1970; Kropotkin 1971*, 33; *Kunisz 1972*, 109; *Kunisz 1973*, nr 122; *Kolendo 1975*, 183; *Lind 1981*, nr 300; *Kokowski 1984*, nr 61; *Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002*, nr 601). W miejscowości tej zanotowano jednak i inne znaleziska monet starożytnych. Andrzej Kunisz powołując się na Bohdana Janusza (*Janusz 1918*, 209, nr 494; por. *Bolin 1926*, 124, nr 54) podał informację o bliżej nieokreślonych monetach rzymskich i greckich znalezionych w Przewodowie i znajdujących się przed I wojną światową w zbiorach p. Obrębskiego zamieszkałego w znajdującym się dziś w granicach Ukrainy Tartakowie (*Kunisz 1969*, nr 189 I; *Idem 1985*, 173, nr 209 I). Informacje te następnie powielono w niezmienionej formie w *Tabula Imperii Romani (Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002*, nr 600). Natomiast odmienną, a przy tym opartą na nieznanymi podstawach, interpretację wspomnianych znalezisk przedstawił w swoim zestawieniu odkryć monet rzymskich z Lubelszczyzny Andrzej Kokowski, który wymienia „skarb monet rzymskich i greckich“ (*Kokowski 1984*, nr 60).¹

Żaden z autorów wymienionych publikacji nie dotarł jednak najwyraźniej do pracy Bronisława Sokalskiego stanowiącej w kwestii znalezisk z Przewodowa podstawowe źródło informacji dla Bohdana Janusza (*Sokalski 1899*, *szcz.* 310n). Wspomniana praca zawiera dodatkowe dane, które czy to z powodu braku miejsca czy to z braku kompetencji do ich krytycznej oceny Bohdan Janusz pominął. Są one tym bardziej cenne, iż jak wynika z tekstu opisywanej pracy, Bolesław Sokalski widział osobiście zbiory Nikodema Obrębskiego. Informacje Sokalskiego pozwalają na weryfikację i uzupełnienie danych dotyczących interesujących nas znalezisk.

Lokalizacja znalezisk

Przede wszystkim nie wszystkie znaleziska dokonane zostały w samym Przewodowie, lecz w jego okolicach jak również w innych miejscowościach Powiatu Sokalskiego położonych na północ od doliny Sołokiji (Mapa 1). Według B. Sokalskiego monety znajdowane były „*tu i ówdzie w powiecie (dawnym sokalskim przyp. JB), przeważnie jednak w części północnej-zachodniej powiatu, w miejscowościach na północ od Bełza, szczególnie w okolicach Przewodowa*” (*Sokalski 1899*, 310). Mogą tutaj wchodzić w grę obok Przewodowa na przykład takie lokalizacje jak Budynin, Cebłów, Chłopotyn, Dłużniów, Folwark Majdan, Krzewica, Machnówek, Myców, Oserdów, Przemysłów, Rusin, Tuszków, Wasylów, Winniki, Worochta, Wyżłów, Zabłocie, Żniatyn, Zużel i inne. Częściowo znaleziska mogły więc pochodzić z obszaru znajdującego się obecnie

¹ A. Kokowski podaje jako referencję jedynie wspomnianą wyżej publikację B. Janusza.

Mapa 1. Północno-zachodnia część dawnego Powiatu Sokalskiego.

w granicach Ukrainy. Informacja B. Sokalskiego wskazuje również na szereg znalezisk i nie potwierdza wspomnianej wyżej opinii A. Kokowskiego jakoby wspomniane monety greckie i rzymskie miałyby stanowić jeden skarb.

Znaleziska

W dziełku Sokalskiego zamieszczone zostały również bardziej szczegółowe informacje dotyczące znalezionych monet. Miałyby to być „*monety rzymskie i greckie srebrne, a nawet złote*”. Sokalski wspominając oglądany przez siebie „*liczny*” zbiór monet greckich i rzymskich Nikodema Obrębskiego wymienia następnie monety rzymskie „srebrne i brązowe z czasów od Augusta do Marka Aureliusza” (Sokalski 1899, 310). W dalszej części pracy Sokalskiego znajdziemy dodatkowe informacje dotyczące greckich monet znajdujących w interesującym nas rejonie. Miałyby to być monety greckie oraz macedońskie „z czasów Filipa III”, przy czym kontekst w jakim B. Sokalski umieszcza wspomniane monety macedońskiego władcy wyraźnie wskazuje, że chodzi mu o Filipa V Macedońskiego (221–179 przed Chr.), a nie o Filipa III Arridajosa (323–317 przed Chr.) (Sokalski 1899, 311, przyp. 1).²

Data dokonania znalezisk

Terminus ante quem dla czasu odkrycia opisywanych monet stanowi data wydania pracy Sokalskiego czyli rok 1899.

Po uporządkowaniu powyższych informacji otrzymujemy następujący obraz znalezisk monet starożytnych w okolicach Przewodowa:

A. Znaleziska pojedyncze i/lub grupowe (?) złotych (?), srebrnych (zapewne denary) i brązowych monet rzymskich z okresu Cesarstwa bitych do panowania Marka Aureliusza. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że z kontekstu przekazu B. Sokalskiego nie wynika jednoznacznie czy informacja o znaleziskach numizmatów złotych odnosi się do monet greckich czy rzymskich. Zmuszeni jesteśmy więc pozostawić przy niej znak zapytania. Z drugiej strony z szerszej pojmowanego regionu znane są znaleziska rzymskich monet złotych (Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002, nr 154; 321; 460), co uwiarygodnia możliwość odkrycia takich numizmatów także w okolicach Przewodowa. Warto w tym miejscu również dodać, że na interesującym nas obszarze (dawny powiat Sokalski na północ od Bełza i Sołokiji) zarejestrowano i opublikowano kilka znalezisk rzymskich monet. Z Bełza pochodzi odkrycie nieokreślonego rzymskiego denara (Brajčevskij 1959, 152, nr 400; Kropotkin 1961, 66, nr 641), z Krystynopola trzy małe brązy Kryspusa i Konstantyna II (Piotrowicz 1936, 101; Brajčevskij 1959, 152, nr 401; Kropotkin 1961, 67, nr 671), a z Tuskowa znalezisko denara Trajana (Majewski 1949, 152, nr 1031; Brajčevskij 1959, 152, nr 402; Kropotkin 1961, 68, nr 694). Z okolic samego Sokala miała pochodzić nieokreślona liczba znalezisk rzymskich monet, z których uchwycony został as Klaudiusza z lat 50–54 (Piotrowicz 1934, 103, nr 24; Kropotkin 1961, 68, nr 693). Analizę znalezisk monet rzymskich po polskiej stronie granicy przeprowadził A. Kokowski (1984, 32n).

² Sokalski pisze: „*Podobnie greckie i macedońskie pieniądze (z czasów Filipa III) mogły się dostać przez Bastarnów (plemię celtyckie osiadłe pierwotnie w górach huculskich) którzy w r. 179 przed Chr. w ścisłych zostawali stosunkach z Filipem III macedońskim, albowiem pomagali mu w wojnie przeciw Rzymianom*”. Pdbudowę dla teorii o pośrednictwie Bastarnów w napływie monet macedońskich na tereny Soklaskczyzny Sokalski zaczerpnął z dzieła Omeljana Patryckiego (1894, 301).

B. Znaleziska pojedyncze srebrnych i złotych (?) monet greckich i macedońskich.

Lakoniczna informacja zamieszczona przez B. Sokalskiego nie pozwala niestety na jednoznaczną identyfikację monet greckich z kolekcji Nikodema Obrębskiego. Można jedynie zaznaczyć, że w rejonie południowo-wschodniej Polski i zachodnich obłastii Ukrainy najczęściej notowanymi znaleziskami srebrnych monet „greckich“ są hellenistyczne tetradrachmy Tazos (typ głowa Dionizjosa/ stojąca postać Heraklesa) oraz ich naśladownictwa (por. *Mielczarek 1989*, 52nn). Rozróżnienie pomiędzy oryginalnymi monetami Tazos a ich naśladownictwami nie jest łatwe dla nie specjalistów. Teoretycznie (i praktycznie) te ostatnie mogłyby być uznane przez N. Obrębskiego i B. Sokalskiego za oryginalne wytwory mennicy Tazos. Kilka uwag nasuwa się w związku z monetami macedońskimi, przypisanymi przez Sokalskiego Filipowi V Macedońskiemu (przypomnijmy, że według nomenklatury wymienionego autora był to Filip III). Z tekstu publikacji nie wynika niestety czy dyskutowane monety macedońskie również znajdowały się w zbiorze Obrębskiego. Natomiast jednoznacznie zostały one wspomniane w kontekście znalezisk z ziemi bełskiej. Znaleziska monet macedońskich rejestrowane są dosyć często z obszaru Europy środkowo-wschodniej, jak dotąd jednak nie zanotowano z omawianego terenu monet Filipa V. Dominującą grupę wśród wspomnianych znalezisk stanowią natomiast srebrne i złote monety Filipa II (359–336) i Aleksandra Wielkiego (336–323). Liczne są również odkrycia tzw. geto-dackich naśladownictw tych pierwszych (*Mielczarek 1989*, 45nn; *Mielczarek 1996*, 33, mapa 3; *Mikołajczyk 1982*; *Mikołajczyk 1984*). Jest więc bardzo prawdopodobne, że chodzi tutaj o takie właśnie monety. Interesującą kwestią jest czy Nikodem Obrębski i Bolesław Sokalski posiadali wiedzę numizmatyczną lub dostęp do fachowej literatury umożliwiające im odróżnienie monet władców macedońskich noszących imię Filip od naśladownictw takich numizmatów? Jest bardzo prawdopodobne, że przy całym szacunku dla ich dokonań takiej wiedzy mogli nie posiadać. Dodajmy, że znaleziska geto-dackich naśladownictw tetradrachm Filipa II i Aleksandra Wielkiego koncentrują się m.in. w rejonie Przemyśla i Lwowa, a więc na obszarze nieodległym od interesującej nas ziemi sokalskiej (*Mikołajczyk 1982*, ryc. 1).

Zbieg okoliczności sprawił, że do autora niniejszej publikacji dotarła jeszcze jedna informacja pozwalająca na uściślenie wiedzy na temat znalezisk monet rzymskich z okolic Przewodowa. Dzięki uprzejmości p. Lecha Kokocińskiego do archiwum Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie trafiła kserokopia I-go tomu Pamiętnika numizmatycznego Tadeusza Kałkowskiego (*Kałkowski 1942*).³ Na stronach 145–146 pamiętnika znajdują się zapiski, które umożliwiają dalsze, choć może drobne uzupełnienie znanych nam informacji. W 1926 roku Alojzy Nünberg, przyjaciel Tadeusza Kałkowskiego, bawiąc w okolicach Tartakowa otrzymał od kuzynki Nikodema Obrębskiego „...dwie ostatnie jakie miała monety rzymskie“, które następnie podarował samemu Kałkowskiemu (*Kałkowski 1942*, 145). Niestety T. Kałkowski nie precyzuje jakie to były monety. Ponowne zetknięcie T. Kałkowskiego z monetami z dawnej kolekcji Nikodema Obrębskiego nastąpiło w czasie II wojny światowej 10 maja 1944 roku w Krakowie. Tego dnia kolekcjoner zakupił od pani Truszkowskiej

³ De facto mimo daty 1942 w pamiętniku znajdują się zapiski doprowadzone do 2. 2. 1945, i jeszcze późniejsze dopisane ręcznie uzupełnienia.

(„wdowy po austriackim generale“)⁴ „cztery rzymskie denary, resztkę z 15 sztuk, jakie p. Truskowska otrzymała jako panienska dziedziczka od swego administratora Nikodema Obrębskiego z Przewodowa, który je nabył z całym skarbem. Z 11 sztuk dała zrobić bransoletkę, która zaginęła w I wojnie światowej“ (Kałkowski 1942, 146). Informacja zawarta w pamiętniku jednoznacznie wskazuje na odkrycie w Przewodowie lub najbliższej okolicy skarbu denarów rzymskich, liczącego więcej niż 15 egzemplarzy. Depozyt pozyskany został przez N. Obrębskiego, którego aktywność w okolicach Przewodowa przypadała prawdopodobnie na lata 80-te i 90 -te XIX w. Terminus ante quem stanowi w tym przypadku rok 1926, kiedy monety z kolekcji Obrębskiego, najwyraźniej od dłuższego czasu, znajdowały się już w posiadaniu jego kuzynki. Tym samym wspomniany skarb nie może być tożsamy ze wspomnianym wyżej, dobrze znanym depozytem odkrytym 10 lat później w 1937 r. Dla jasności powinno się ten ostatni określać w literaturze jako Przewodów I, a omawiany w niniejszej pracy jako Przewodów II. Kwestią otwartą pozostaje skład depozytu. Być może odpowiedzią na to pytanie byłaby obecna lokalizacja monet starożytnych z dawnej kolekcji T. Kałkowskiego i identyfikacja wśród nich monet z przewodowskiego skarbu. Znaczna grupa monet starożytnych z interesującego nas zbioru trafiła do Muzeum Narodowego w Krakowie. Wśród nabytych monet nie było jednak denarów z okresu cesarstwa. Drugi problem stanowi kwestia ewentualnej przynależności do omawianego skarbu dwóch monet rzymskich pozyskanych od kuzynki N. Obrębskiego. Ze względu na brak jakichkolwiek wskazówek pozwalających łączyć je ze skarbem, oraz biorąc pod uwagę informacje B. Sokalskiego i B. Janusza o znajdujących się w zbiorze Obrębskiego różnych znaleziskach (Sokalski 1899, 310; Janusz 1918, 209) monet starożytnych nie pozostaje nam nic innego jak uznać wspomniane egzemplarze za pochodzące z odrębnych odkryć. Rozstrzygnięcie tych niejasności mogą przynieść jedynie dalsze badania archiwalne.

W świetle przedstawionych powyżej danych znaleziska monet starożytnych z okolic Przewodowa można zestawzić w następujący sposób:

1. Skarb Przewodów I.

Skarb denarów rzymskich odkryty w 1937 roku

Chronologia: Od Republiki po Komodusa (180–192)

Liczba monet: kilkaset – zarejestrowano 150 egzemplarzy

Zbiory:

- a. 20 egzemplarzy znajduje się w Muzeum Narodowym w Krakowie
- b. 129 egzemplarzy przed 1939 rokiem znajdowało się w Muzeum w Sokalu – obecnie zaginione
- c. 1 egzemplarz przed 1939 rokiem znajdował się w Muzeum im. Tarasa Szewczenki we Lwowie – obecnie zaginiony

Bibliografia: *Skowronek 1965; Skowronek 1970; Kropotkin 1971, 33; Kunisz 1972, 109; Kunisz 1973, nr 122; Kolendo 1975, 183; Lind 1981, nr 300; Kokowski 1984, nr 61; Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002, nr 601.*

⁴ Według T. Kałkowskiego mąż pani Truskowskiej miał na imię Marcei. Jedyny generał w służbie austriackiej o nazwisku Truskowski na jakimś natrafiliem to Aleksander Ritter von Truskowski (1861–1933). Albo więc T. Kałkowski pomylił imię generała albo chodzi o inną osobę. O A. Truskowskim (patrz *Rydel 2001, s. 290n*).

2. Skarb Przewodów II.

Skarb denarów rzymskich odkryty przed 1926 r.

Liczba monet: 15 plus

Zbiory:

- a. nieznaną liczbą monet znajdowała się w posiadaniu Nikodema Obrębskiego w Tartakowie
- b. 15 denarów znajdowało się w posiadaniu p. Truszkowskiej, dziedziczki Przewodowa, następnie zamieszkałej w Krakowie (Pl. Na Groblach 16 m. 4). Z 11 sztuk wykonano bransoletkę. 4 denary przeszły do kolekcji Tadeusza Kałkowskiego.

Obecnie wszystkie monety nieuchwytnie

Bibliografia: *Kałkowski 1942*, 145–146.

3. Przewodów okolica

Nieokreślona liczba pojedynczych i/lub grupowych znalezisk monet rzymskich

Monety złote (?), srebrne i brązowe

Chronologia: Od Augusta po Marka Aureliusza

Zbiory:

- a. nieznaną liczbą monet znajdowała się w posiadaniu Nikodema Obrębskiego w Tartakowie
- b. 2 monety nieokreślone przeszły do kolekcji Tadeusza Kałkowskiego

Obecnie wszystkie monety nieuchwytnie

Bibliografia: *Sokalski 1899*, 310n; *Janusz 1918*, 209, nr 494; por. *Bolin 1926*, 124, nr 54; *Kunisz 1969*, nr 189 I; *Kunisz 1985*, 173, nr 209 I; *Kokowski 1984*, nr 60 (tutaj błędnie jako skarb monet greckich i rzymskich); *Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002*, nr 600.

4. Przewodów okolica

Nieokreślona liczba pojedynczych i/lub grupowych (?) znalezisk monet greckich, macedońskich lub ich barbarzyńskich naśladownictw

Monety złote (?) i srebrne

Chronologia: z czasów Filipa II / V (?)

Zbiory: nieznaną liczbą monet znajdowała się w posiadaniu Nikodema Obrębskiego w Tartakowie

Obecnie wszystkie monety nieuchwytnie

Bibliografia: *Sokalski 1899*, 310n; *Janusz 1918*, 209, nr 494; por. *Bolin 1926*, 124, nr 54; *Kunisz 1969*, nr 189 I; *Kunisz 1985*, 173, nr 209 I; *Kokowski 1984*, nr 60 (tutaj błędnie jako skarb monet greckich i rzymskich); *Kaczanowski – Margos (Hrsg.) 2002*, nr 600.

Literatura

Bolin, S. 1926: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien. Lund.

Brajčevskij, M. Ju. 1959: Rym's'ka moneta na terytorii Ukrainy. Kyiv.

Filipow, K. 1996: Białoruś, Litwa, Polska, Ukraina Wspólne dzieje pieniądza. Supraśl 20.–22. X. 1994. Materiały z I Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa.

Janusz, B. 1918: Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. Lwów.

Kaczanowski, P. – Margos, U. (Hrsg.) 2002: Tabula Imperii Romani, M 34. Kraków. Kraków.

Kałkowski, T. 1942: Pamiętnik Numizmatyczny. Kraków.

Kokowski, A. 1984: Monety antyczne na Lubelszczyźnie. Wiadomości Numizmatyczne 28, 27–54.

- Kolendo, J.* 1975: [Recenzja] A. Kunisz: Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich. Warszawa 1973. *Wiadomości Numizmatyczne* 19, 182–184.
- Kropotkin, V. V.* 1961: Klady rzymskich monet na terytorii SSSR. Moskwa
- 1971: Skarb denarów rzymskich (I–II w. n.e.) z Jarnic (woj. warszawskie). *Wiadomości Numizmatyczne* 15, 31–38.
- Kunisz, A.* 1969: Chronologia napływu pieniądza rzymskiego na ziemiach Małopolski. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- 1972: Trzy skarby denarów rzymskich z województwa lubelskiego. *Wiadomości Numizmatyczne* 16, 94–107.
 - 1973: Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich. Warszawa.
 - 1985: Znaleziska monet rzymskich z Małopolski. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Lind, L.* 1980: Roman denarii found in Sweden. 2. Catalogue. Text. Stockholm.
- Majewski, K.* 1949: Importy rzymskie na ziemiach polskich. Wrocław.
- Mielczarek, M.* 1989: Ancient Greek Coins fund in Central, Eastern and Northern Europe, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- 1996: Antyczne monety greckie odkryte na ziemiach Polski, Litwy, Białorusi i Zachodniej Ukrainy. In: Filipow, K.: Białoruś, Litwa, Polska, Ukraina Wspólne dzieje pieniądza. Supraśl 20.–22. X. 1994. Materiały z I Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. Warszawa, 31–38.
- Mikołajczyk, A.* 1982: Północne znaleziska monet geto-dackich. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Numizmatyczna i Konserwatorska* 2, 5–30.
- 1984: The Transcarpathian Finds of Geto-Dacian Coins. *Archaeologia Polona* 23, 49–66.
- Patryckij, O.* 1894: Starynna istorija Hałyčyny. T. I. Lwiv.
- Piotrowicz, L.* 1934: Drobne znaleziska monet rzymskich w Polsce. *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne* 16, 97–104.
- 1936: Znaleziska monet greckich i rzymskich przy budowie kolei małopolskich. *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne* 18, 95–109.
- Rydel, J.* 2001: W służbie cesarza i króla. Generałowie i admirałowie narodowości polskiej w siłach zbrojnych Austro-Węgier w latach 1868–1918. Kraków.
- Skowronek, S.* 1965: Znalezisko denarów rzymskich z Przewodowa. *Wiadomości Numizmatyczne* 9, 203–208.
- 1970: Import pochodzenia rzymskiego w zbiorach numizmatycznych Muzeum Narodowego w Krakowie. *Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie*, t. 10, 85–96.
- Sokalski, B.* 1899: Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym. Lwów.

Summary

Jarosław Bodzek: The finds of Roman Coins in Przewodów reconsidered

Przewodów, a village situated in South-Eastern Poland is well known thanks to a hoard of Roman denarii found in 1937 and published by Stefan Skowronek in 1965 (Przewodów Hoard I). However in published inventories of Roman coins finds there is also information about other Greek and Roman coins discovered at that site (cf. *Kunisz 1985, 173, No 209 I*). Unfortunately the information lacks any details. The author of the present paper basing on careful examination of well known as well as newly discovered sources try to reconstruct the finds as far as possible. The Coins were not found at Przewodów itself but in its vicinity and generally in North-Western part of former Sokal powiat. The findings were made during 80ties and 90ties of the 19th century till the beginning of the 20th century by Nikodem Obrębski the citizen of Tartaków. There were probably Celtic and Macedonian Coins as well as Roman coins. Among the latter there were

gold, silver and bronze pieces struck in times from Augustus till Marcus Aurelius. At least one hoard of Roman denarii consisting of at least 15 pieces is confirmed. Because of the time of activity of Nikodem Obrębski the hoard (which we should call Przewodów Hoard II) should be other than the mentioned above Przewodów Hoard I found in 1937. One could only hope that further archive research enable us to find more new data on these extremely interesting finds.

English summary by J. Bodzek

ARCHEOLOGICKÝ A HISTORICKÝ VÝZNAM NÁLEZOV STREDOVEKÝCH MINCÍ ZO SLOVENSKA

Ján HUNKA

Stredovek patrí k najvýznamnejším obdobiam vývoja spoločnosti na Slovensku. Veď v tomto čase sa zásadným spôsobom zmenil život vtedajších ľudí. Slovánske kmene obývajúce aj územie dnešného Slovenska sa v 7. až 10. storočí dostali do mocenskej sféry viacerých dobyvateľov. Najprv to boli Avari, neskôr Starí Maďari. Tí podnietili transformáciu včasnostredovekej spoločnosti na feudálnu. Zmenilo sa náboženstvo, spôsob vlády, správy štátu, kultúrne zvyklosti, spoločenské a iné styky s okolitými susednými štátmi. Po roku 1000 sa Slovensko stalo pevnou súčasťou Uhorského kráľovstva spravovaného do roku 1301 viac ako 20 panovníkmi z dynastie Arpádovcov. S ním zdieľalo jeho dobré aj zlé osudy až do roku 1918.¹

Zdroje poznania vývoja Slovenska v stredoveku

Podrobnejšie poznanie základných dejín obyvateľov územia dnešného Slovenska počas stredoveku ale brzdí viacero negatívnych skutočností. Z obdobia prvých troch storočí existencie Uhorského štátu chýbajú rozsiahlejšie písomné správy. Dnes známe pramene umožňujú poznať len niektoré oblasti života vtedajšej spoločnosti. Kroniky približujú politické udalosti, životopisy panovníkov, najvýznamnejšie šľachtické rody a ich predstaviteľov. Súdobé zákonníky právne normy. Tisíce listín dokladajú vzájomné prevody pôdy, lesov, lúk, niekedy aj domov a mlynov na nových majiteľov (*Marsina 1971; Marsina 1987; Marsina (zost.) 1986*).

Minimálne sú však záznamy hospodárskeho charakteru. Patrí k nim niekoľko colných a mýtnych taríf (budínska, gelnická z 13. storočia), zákonné články o poplatkoch za trestné činy (z čias Štefana I., Ladislava I., Kolomana, 11.–12. storočie), privilégiá asi 30 miest, ktoré sa po roku 1238 stali slobodnými kráľovskými, banskými a tavernikálnymi mestami (*Závodszy, L. (ed.) 1904; Hóman 1916, 527–530; Juck 1984, č. 1–90; Hunka 1998*). Poplatky za pôdu sa označujú v markách striebra, počas 2. polovice 13. storočia aj v náhradných platidlách – viedenské a friesachské fenigy, soľ, kožušiny, nerazené striebro (*Hóman 1916, 502–527; Hunka 2004a*). Výskum písomných historických prameňov vhodne dopĺňajú nálezy archeologické (*Čaplovič 1998; Ruttkay – Šalkovský 2002*).

Preto sú pre roky 1000 až 1301 primárnym zdrojom informácií aj nálezy mincí. Dokladajú rozsah osídlenia a najvýznamnejšie politicko-hospodárske mestá a oblasti. Poukazujú na vývoj vtedajšej spoločnosti. Náleziská mincí naznačujú miesta bojových a lúpežných akcií. Poklady mincí spoločenské postavenie jednotlivcov. Cudzie platidlá kontakty so zahraničím. Mince v hrobch ich využívanie pri uplatňovaní zvyku obolu

¹ Táto štúdia vznikla s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0269-07.

mŕtvych. Mince datujú archeologické nálezové situácie, zvyšky svetských a cirkevných architektúr. Jednotlivé nálezy obeh arpádovských a iných peňazí medzi obyvateľmi štátu. Mince však dokladajú aj technickú a remeselnú vyspelosť určitého počtu ľudí žijúcich na našom území (baníci, kováči, kovolejáři), prítomnosť bankérov a zmenárnikov, minciarov, existenciu mincovní (v Nitre a Bratislave).

Písomné pramene z rokov 1301–1526 sú už rozsiahlejšie. V kronikách je viacero záznamov o vtedy využívaných platidlách (Spišská – *Sopko 1995*). Sú známe viaceré mincové privilégia a dohody o prenájme mincovní (*Kazimír – Hlinka 1978; Hlinka 1982; Petách 1986*). V listinných dokumentoch sú záznamy o používaní rôznych druhov mincí (*Fejér 1829–1844; Hóman 1916, 353–409; Hóman 1917–1918; Lehotská a kol. 1956; Lehotská 1990; Ruttkay 1990; Rábik 2008*). Zachovali sa viaceré tridsiatkové registre (*Fejérpataky 1885*). Prostredníctvom mincí sa vyčíslovali škody (spôsobené napr. Matúšom Čákom Trenčianskym v rokoch 1308–1321), dlhy (zviazané s osobou Štibora zo Štiboric), ceny majetkov (poplatky za odchod husitov zo svojich posádok na západnom Slovensku – *Varsik 1965*). V prípade niektorých kráľovských miest (Bratislava, Bardejov, Kežmarok, Prešov a iné) sa prostredníctvom historických prameňov dala dobre rekonštruovať miestna spoločensko-hospodárska situácia. Výsledky výskumu hospodárskych písomností z 15.–16. storočia publikovala najmä slovenská historička Dr. Alžbeta Gácsová (napr. *Gácsová 1953; 1963; 1965; 1970; 1971; 1972*).

Napriek tomu, aj pre obdobie vrcholného a neskorého stredoveku sú jedným zo základných prameňov nálezy mincí (*Nálezy 2, č. 78–174; Nálezy 3, č. 162–189; Nálezy 4, č. 251–370*). Mince zo 14. až polovice 16. storočia sú pre poznanie slovenskej histórie taktiež veľmi dôležité. Aj oni poukazujú na základnú sieť osídlených oblastí, na toky hlavných riek a smery popri nich idúcich ciest. Podstatne rozširujú počet uvádzaných nálezísk, teda lokalít so starobylým osídlením. Poukazujú na vojnové nepokoje počas ktorých sa ukrývali tisíce kvalitných (dukáty, groše) a inflačných (denáre a poldenáre) mincí. Navodzujú problém spoločenského postavenia majiteľov takýchto pokladov mincí. Prostredníctvom hromadných nálezov mincí sa dajú sledovať diaľkové obchodné a iné kontakty. Aj počas stredoveku sa uplatňoval zvyk obolu mŕtvych, preto sa mince nachádzajú na prikostolných cintorínoch (Ducové, Krásno). Pre záver stredoveku je typický výskyt jaskýň, resp. iných úkrytov (napr. menších hradov) s materiálom z falšovateľských dielní. Už sa ich eviduje skoro 20 (*Slivka 1992; Soják – Hunka 2003; Soják 2007, 62–65; Hunka – Soják 2008*).

Mince ako základný prameň k poznaniu našej histórie

V roku 1989 a 1990 publikoval autor tohto príspevku dva základné prehľady slovenských nálezov stredovekých mincí (*Hunka 1989; Hunka 1990*).

Denárové obdobie: do roku 1989 bolo z nášho územia známych 230 nálezov s mincami z obdobia 11. až 13. storočia. Celkove obsahovali 10 916 mincí. Z tohto počtu 8 145 mincí boli razby uhorských panovníkov. Zo zvyšných mincí najväčšiu časť tvorili rakúske platidlá – 1 739 ks viedenských fenigov a 84 friesachských fenigov. 948 kusov mincí sa nepodarilo analyzovať, lebo sa nezachovali. V roku 2010 sa počet nálezov datovaných do prvých troch storočí existencie Uhorska výrazne zvýšil. V súčasnosti poznáme minimálne 260 nálezov. Žiaľ, veľká časť z nových nálezov je v súkromných rukách. Je síce známe ich určenie, ale nie sú publikované. Celkove sa teda eviduje

8 450 uhorských mincí vyrazených asi dvadsiatimi arpádovskými panovníkmi, počnúc Štefanom I. (997–1038) až Ondrejom III. (1290–1301). Okrem nich sa pozná aj 3 000 ks cudzích mincí. Sú to predovšetkým rakúske platidlá: 2 850 viedenských fenigov z konca 12. až začiatku 14. storočia a friesachských fenigov z rokov 1150–1240. Na našom území sa zistili aj české a moravské, nemecké, francúzske a anglické denáre – spolu asi 100 ks. Už vyššie spomenutých 948 kusov mincí z nálezov zo Slovenska nie je možné ani dnes určiť, lebo neboli bližšie publikované a nemáme o nich žiadne podrobnejšie informácie.

Nové mince priniesli predovšetkým archeologické výskumy zaniknutých stredovekých dedín, miest, kláštorov a kostolov, tiež hradov a iných zemepanských sídiel. Časť sa našla ako náhodné nálezy na poli, v záhradách, pri cestách a riekach, a pod. Pre dnešnú dobu je typické, že viaceré významné nálezy boli žiaľ získané nelegálnymi prieskumami. U týchto chýbajú základné nálezové okolnosti. Pritom sú takto získané mince neraz veľmi cenné. Nové nálezy výrazne obohatili náš dnešný obraz o obehu mincí v 11.–13. storočí na Slovensku. Je oveľa presnejší ako bol približne pred 20 rokmi. Formou článkov a väčších štúdií sa zhodnotili hlavne nálezy poldenárov oboch uhorských vojvodov Belu a Gejzu (40.–60. roky 11. storočia – *Hunka 1996a*), mincovníctvo Bela III. (1172–1196 – *Hunka 1994b*; *Hunka 2007*), výskyt brakteátov na Slovensku (*Hunka 1996b*), nálezy rakúskych mincí (*Hunka 1996c*), českých a moravských denárov (*Hunka 2008b*), tiež anglických penny (*Hunka – Novosedlík 2000*; *Budaj 2004a*).

Grošové obdobie: v roku 1978 publikovala E. Kraskovská (1978, 224–233) vyhodnotenie slovenských nálezov mincí z obdobia používania grošovej meny (1301 až polovica 16. storočia). Analyzovala fond 25 683 ks zlatých, strieborných, billonových a medených mincí. ňou skúmané platidlá boli nájdené na sídliskách (tvorili ich hlavne zaniknuté stredoveké dediny), pohrebiskách (ako obolus mŕtvych). Zvyšné mince boli súčasťou pokladov, alebo sa objavili ako náhodné jednotlivé nálezy. J. Hunka (1990) rozšíril v roku 1990 jej poznatky o ďalších 3 350 mincí. Z nich 237 pochádzalo z rôznych slovenských nálezísk, 3267 bolo z troch pokladov (z Veľkého Zálužia, Šurian a Hlohovca). Zvyšné sa získali ako náhodné nálezy, v danom čase boli uložené v zbierkach viacerých slovenských múzeí. Zistilo sa že, slovenské grošové nálezy pochádzali zo 120 nálezísk. V 70 lokalitách sa našli iba uhorské razby, v 50 aj zahraničné mince (české, poľské, rakúske a bavorské). Aj v oblasti poznania vývoja grošového mincovníctva na Slovensku došlo po roku 2000 k významným kvalitatívnym aj kvantitatívnym zmenám. Dnes sa pozná až 200 lokalít kde sa vyskytli rôzne platidlá zo 14.–15. storočia (bližšie *Nálezy 4*). Nálezy z týchto lokalít spolu obsahujú približne 34 000 ks domácich a zahraničných mincí, tiež pozostatky viacerých falšovateľských dielní. Viacero skupín mincí už bolo zhodnotených v samostatných príspevkoch. Napr. rakúske viedenské fenigy (*Hunka 1996c*), české mince – hlavne pražské groše (*Hunka 2000*; *Budaj 2005*), tiež poľské denáre (*Hunka 2006*). Čiastočne sa naznačila problematika výskytu bavorských fenigov na našom území (*Hunka 1993*; *Hunka 1994a*; *Hunka 1996e*).

Výber z nových nálezov

K mnohým starým nálezom uhorských a iných mincí z denárového obdobia, publikovaným v 19. a 20. storočí, pribudlo počas posledných 30 rokov približne 20 nových pokladov mincí a minimálne 200 ojedinelých mincí. Zo starých nálezov treba uviesť

poklady z Chvalovej, Ludaníc a Dolných Chlebian, tiež nález z neznámej lokality na juhozápadnom Slovensku (obsahovali kráľovské a vojvodské mince z 11. storočia). Z 12. storočia je to hlavne poklad z Hronského Beňadika (s denármi malého priemeru). Do 13. storočia sú datované poklady z Krupiny, Rišňoviec, Trnavy, Skalice, Malinovca (s uhorskými a rakúskymi peniazmi).

Nové nálezy sú datované najmä do 11. a 12. storočia. Pri výskume v Nitre-Mostnej ul. sa našiel časť pokladu poldenárov Šalamúna z rokov 1063–1074 (*Hunka – Chorvátová 1998*). Z rokov 1095 až 1172 sú nálezy anonymných denárov z lokalít Bratislava-Hlavné nám. (5 ks), Nitra-Mlyny (3), Hurbanovo (3), Štúrovo (asi 100), Žiar (15). Medené mince Bela III.–IV. vyrábané asi v rokoch 1190–1240 sa získali na náleziskách Bratislava/Vrakuňa (157 ks), Trhovište (113 ks – *Hunka 1986a; Hunka 1986b*), Štúrovo a Želiezovce (spolu skoro 200 mincí). V prvom náleze bolo niekoľko súdobých napodobení s nahrubo vyrytými obrazmi. V druhom náleze bolo jedno mosadzné falzum. Najzaujímavejší je tretí a štvrtý nález, kde boli spolu oba typy medených mincí. Všetky boli výrazne poškodené. Je to asi prvý nález z Karpatskej kotliny kde je na minciach zreteľné ich poškodenie zmenármikmi alebo kováčmi, lebo mince mali byť roztavené. Mince boli prederavené, nastrihnuté do polovice kotúčika, prehnuté, prelomené. Do obdobia záveru 13. storočia patria poklady z Bratislavy, Pezinku, Štúrova (*Horenitzky – Hunka – Panis 2002; Hunka – Budaj 2005; Hunka 2005; Hunka – Budaj 2008*) obsahujúce uhorské napodobeniny viedenských fenigov, ktoré boli ešte nedávno pomerne vzácne. Poukazujú o. i. na vojenské akcie česko-rakúskeho kráľa Přemysla Ottakara II. (1251–1276) na Slovensku v rokoch 1270–1273. Tiež nález z Pustého hradu nad Zvolenom, kde sa vyskytlo niekoľko denárov Ladislava IV. a vyše 50 ks nerazeneho striebra. Dobré poukazuje na lokálne hospodárske pomery počas poslednej štvrtiny 13. storočia. Miestny správca hradu jednej z najväčších slovenských stolíc sa pre ľudí z okolia pokúsil zabezpečiť aspoň náhradu štátneho obeživa (*Hanuliak – Hunka 2000*). Výnimočný je malý poklad 7 slavónskych čiže bánskych denárov, objavený v priestore medzi Slovenským Grobom, Viničným a seneckou cestou. Sú v ňom denáre z rokov 1235–1290, popri originálnych aj súdobé falzá. Podobné mince sa dlho poznali len z Trnavy a Spišského hradu. Sú jedinými dôkazmi o donášaní takýchto mincí na územie Slovenska (*Hunka – Budaj 2005*, č. 18).

Významné sú aj nálezy jednotlivých mincí. Väčšina pochádza z archeologických výskumov stredovekých cintorínov. Napr. v Nitre-Šindolke sa našiel vzácny poldenár vojvodu Gejzu, pravdepodobne vyrobený na Nitrianskom hrade. Časť nových mincí sa objavila v priestore zaniknutých stredovekých dedín. Pri výskume Krušoviec pri Topoľčanoch sa našiel skoro unikátny denár Bela III. typu Huszár 71. Tiež denáre Ondreja III. (Svodín, Žehra). Archeologickými výskumami v jaskyniach (Moldavská, Leontína) na Spiši a v Gemeri sa získali prekvapujúce nálezy z čias vpádu mongolsko-tatárskych vojsk do Uhorska v roku 1241. Sú to prvé súbory archeologických a historických pamiatok zo Slovenska, ktoré je možné spojiť s týmto vpádom (*Soják – Terray 2007; Soják 2008*). Podarilo sa zistiť minimálne jeden typ novej arpádovskej mince. Nesie obraz panovníka a harpyje s tvárou človeka strieľajúcej z luku. Je asi z čias Ladislava IV. Kumánskeho (1272–1290 – *Hunka – Budaj 2007*). Nanovo sa analyzovali aj nálezy s výskytom friesachských fenigov, napr. pre Slovensko jedinečný poklad z Krupiny (*Hunka – Budaj 2003; Hunka – Budaj 2004*). Nový friesachský fenig sa pozná z Nitry-Zobora, kde sa nachádzal benediktínsky kláštor sv. Hypolita, najstarší kláštor

na Slovensku. Minca je jedným z mála pozostatkov benediktínskeho obdobia existencie kláštora (*Hunka – Samuel 2004*). Tiež z Levoče. Oba boli určené ako fenigy salzburského arcibiskupa Eberharda II. (1200–1240). Aj v jaskyni Leontína bol jeden fenig. Nie je vylúčené, že aj tieto razby by mali byť dôkazom o v páde mongolsko-tatárskych vojsk do Uhorska.

Oveľa viacej nových mincí bolo možné datovať do grošového obdobia. Podarilo sa analyzovať najmä pomerne vzácne platidlá Karola Róberta, ktoré staršie nálezy v podstate neobsahovali. Nové nálezy sa získali z východoslovenských hradov, tiež z Košíc a Spišských Vliach (*Hunka 2008a*). V Pezinku – Slniečnom údolí sa našli dve významné strieborné mince – štajerský fenig z rokov 1325–1360 a rakúsky fenig Albrechta II. z rokov 1330–1385. Poukazujú na miestnu banskú ťažbu zlata (*Hunka – Budaj 2005*, č. 19). Je to najstarší štajerský fenig zo 14. storočia z nášho územia. Asi najvýznamnejším súborom viedenských fenigov a pražských grošov, ktorý sa analyzoval je poklad skoro 900 mincí z Melčíc-Zemianskeho Lieskového. Ukrytý bol najpravdepodobnejšie počas dobývania Trenčianskeho hradu vojskami Karola Róberta z Anjou v roku 1321 (*Hunka 2001*). Unikátnym je nález uskutočnený pri archeologickom výskume jedného z domov na Letnej ul. v Spišskej Novej Vsi. V stene domu bola zamurovaná nádoba s drobnými zvieračmi kostičkami (sliepka domáca?) a zlatým florénom Ludovíta Veľkého datovaným do rokov 1342–1353 (*Soják 2009*, 22). Na hrade Biely Kameň pri Sv. Jure sa našiel meissenský groš Fridricha II.–III., alebo krajinského grófa Fridricha (1381–1428). Časť meissenského groša je aj z nového výskumu Bratislavského hradu. Sú to prvé dôkazy o používaní týchto mincí v obchode stredovekého Slovenska (*Hunka – Budaj 2005*, č. 22). Významným až unikátnym je nález asi 20 mincí z Prašníka pri Vrbovom. Obsahoval pražské groše Jána Luxemburského a Karla IV. (1310–1378) a denáre s obrazom sv. Ladislava uhorského kráľa Ludovíta Veľkého (1342–1382). Nie je vylúčené, že je prvým z Karpatskej kotliny. V Bratislave sa našiel komplex skoro 1000 ks iných denárov Ludovíta Veľkého – tzv. saracénskeho typu. Je jedným z najväčších pokladov takýchto mincí zistených v priestore bývalého Uhorska (*Hunka – Panis 1999; Panis 2001; Fiala 2003*).

Z čias vlády Žigmunda Luxemburského sa archeologickými výskumami a žiaľ aj nelegálnymi detektoristickými akciami objavili stovky kusov jeho platidiel malých hodnôt. Boli tu zastúpené denáre, parvy, strieborné ducaty, quatingy (Bratislava, Nitra, hrady východného Slovenska, poklad z Bošian). Hlavne parvy bývajú orezávané, alebo sfalšované. Falošné quatingy sú známe z viacerých lokalít (napr. Haligovce, Nitra). Je zaujímavé, že sa na ne uprednostňovali značky bratislavskej mincovne, hlavne I-I.² Významne sa doplnili poznatky o výrobe tzv. denárov Mikuláša Redwitzu. Ten v rokoch 1430–1434 nechal vyrobiť pre svojich vojakov poslaných na južnú hranicu Uhorska dva typy denárov. Také sa rozpoznali v známom poklade vyše 3000 mincí zo Šurian (*Kujovský – Hunka 1990*). Z novších nálezov (Nitra, Banská Bystrica, Veľké Zálužie a iné) sú známe ale úplne iné Redwitzove denáre. Oproti denárom zo Šurian sú značne zmenšené, s upravenými obrazmi, zo zlého kovu, neraz razené na medených kotúčikoch. Dokonca sa našla aj jedna z dielní kde sa vyrábali. To značí, že takéto

² Bližšie články E. Kolníkovéj a J. Hunku typu Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v Nitre prezentované od roku 1994 v periodiku AVANS.

platidlá neboli efemérnou záležitosťou v uhorskom mincovníctve. Zdá sa, že ich obeh bol rozsiahlejší, dokonca je možné uvažovať aj o fakte, že nahrádzali časť štátneho obeživa. Typickým nálezom z čias výbojov husitov na Slovensku (1424–1433) je poklad 194 pražských grošov, dukátov a denárov zo Skalice. Značne neobvyklým nálezom je súbor 4 dukátov v hrobe č. 1/06, objavený počas archeologického výskumu Kostola Nanebovzatia Panny Márie v Pezinku (*Budaj 2004b; Budaj 2007*). Pri výskume radnice v Pezinku sa objavil aj súbor 5 jednostranných kruhových peniazov. Štyri sú české, z rokov 1450–1468, posledný je kladský, z rokov 1435–1454. Takýchto nálezov je zo Slovenska len zopár (*Hunka – Budaj 2005*, č. 27).

Množstvo nových nálezov je možné spojiť s obdobím vojenských akcií nástupcov husitov -bratíkmi. Pôsobili na celom Slovensku v rokoch 1437–1467. V nejednej základni aj falšovali vtedajšie uhorské mince (z posledných nálezov najmä na lokalitách Haligovce, Michalov vrch). Spolu s nimi prichádzali na Slovensko aj rakúske, štajerské a bavorské fenigy rôznych typov. S ich aktivitami je určite možné spojiť aj poklad vyše 600 ks mincí typu denarius triales z Drahoviec, podobný na poklady z Čataja, Mojmiroviec, Veľkého Zálužia. Ich ukrytie je datované buď do 40-tých rokov 15. storočia, alebo do záveru 60-tých rokov uvedeného storočia (*Hunka 2003*). Zo záveru 15. storočia sú pozoruhodné nálezy tirolských Etschkreuzerov Žigmunda a Maximiliána. Prvých 7 kusov týchto mincí sa našlo v poklade z Nitry-Zobora (*Nálezy 4*, č. 375), nových skoro 20 ks je z okolia Bratislavy, zo Štúrova a Nitry. Určite naznačujú dovoz takýchto mincí aj na západné Slovensko. Zo zachovaných písomných správ dnes uložených v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti sa znovu analyzoval najväčší poklad mincí z Bratislavy. Obsahoval viac ako 6 000 uhorských denárov Mateja I. až Ludovíta II., české pražské groše a jednostranné biele peniaze Vladislava II. a Ludvíka I., rakúske, korutánske, štajerské fenigy Maximiliána I. a Fridricha V., mince kladské, salzburské, poľské, bavorské, pasovské a iné. Nález pozostáva z typických mincí, ktoré obiehali na prelome 15. a 16. storočia v stredo európskom priestore. Ďalší podobný sa už v Bratislave alebo inde na Slovensku nezistil. Obsahuje mnohé v rakúskych zemiach pomerne bežné platidlá, ktoré boli na Slovensku dlho neznáme, lebo sa ich tu našlo len niekoľko kusov, alebo ani jeden (*Hunka 2004b*).

Aj z grošového obdobia sú známe nové typy mincí. Na Slovensku sa zatiaľ zistili len dva, sú datované do čias vlády Ladislava V. Pohrobka (1453–1457 – *Hunka 1996d; Hunka – Mosný 2004*). Nie je vylúčené, že legálne aj nelegálne prieskumné akcie časom prinesú ďalšie nové typy mincí panovníkov vládnuccich v Uhorsku počas 14. až začiatku 16. storočia.

Literatúra

- Budaj, M. 2004a: Vzácný nález anglickej mince z Jarku. Slovenská numizmatika 17, 217–219.*
– *2004b: Nález mincí z 15. storočia zo Skalice. Slovenská numizmatika 17, 233–238.*
– *2005: Nové vyhodnotenie nálezov pražských grošov na Slovensku. In: Česká a slovenská numizmatika po deseti letech (1993–2003). Praha-Pardubice, 137–148.*
– *2007: Vyhodnotenie mincí z archeologického výskumu Kostola Nanebovzatia Panny Márie v Pezinku. Zborník Slovenského národného múzea 101, Archeológia 17, 203–214.*
Čaplovič, D. 1998: Včasnostredoveké osídlenie Slovenska. Bratislava.
Fejér, G. 1829–1844: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Budae.

- Fejérpataky, F. 1885:* Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Budapest.
- Fiala, A. 2003:* Poklad stredovekých mincí z osady sv. Mikuláša v Bratislave. Bratislava 15, 27–72.
- Gácsová, A. 1953:* K problematike mestskej chudoby v Bratislave v prvej polovici 15. storočia, *Historický časopis* 1, č. 2. Bratislava, 177–218.
- 1963: K zdaneniu bardejovského obyvateľstva v prvej polovici 15. storočia, *Historické štúdie* 8. Bratislava, 117–128.
 - 1965: K sociálnej štruktúre východoslovenských miest v prvej polovici 16. storočia. *Historický časopis* 13, č. 3. Bratislava, 366–402.
 - 1970: Spoločenská štruktúra mesta Prešova v 15. a v prvej polovici 16. storočia, *Historický časopis* 18, č. 3. Bratislava, 347–378.
 - 1971: Spoločenská štruktúra Kežmarku v 15. a v prvej polovici 16. storočia, *Historický časopis* 19, č. 3. Bratislava, 357–384.
 - 1972: Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a v prvej polovici 16. storočia, Bratislava.
- Hanuliak, V. – Hunka, J. 2000:* Poklad mincí z Pustého hradu pri Zvolene. *Archaeologia historica* 25, 359–367.
- Hlinka, J. 1982:* Bratislavská mincovňa. Bratislava.
- Hóman, B. 1916:* Magyar pénztörténet 1000–1325. Budapest.
- 1917–1918: Friesacher, Wiener und böhmische Münzen in Ungarn zwischen den Jahren 1200 bis 1338. *Numismatische Zeitschrift* 50–51. Wien.
- Horenitzky, J. – Hunka, J. – Panis, B. 2002:* Vzácný poklad mincí z prelomu 13. a 14. stor. z Bratislavy. *Slovenská numizmatika* 16, 71–86.
- Hunka, J. 1986a:* Hromadný nález medených arpádovských mincí z Trhovišta, okres Michalovce. *Slovenská numizmatika* 9, 245–247.
- 1986b: Hromadný nález medených arpádovských mincí z Bratislavy – Vrakuňe. *Slovenská numizmatika* 9, 248–249.
 - 1989: Mincovníctvo Arpádovcov- poznatky a problémy bádania. *Slovenská numizmatika* 10, 139–153.
 - 1990: Nálezy mincí grošovej meny zo stredovekých sídliskových aglomerácií na Slovensku. *Slovenská numizmatika* 11, 143–157.
 - 1993: Inter-etnické kontakty a obchodné styky Slovenska počas stredoveku so zahraničím. *Archaeologia historica* 18, 87–92.
 - 1994a: Mince z 15. storočia z Branču. *Slovenská numizmatika* 13, 183–185.
 - 1994b: Medené mince Bela III. (1172–1196) – dôsledok menovej reformy v Uhorsku? *Historický časopis* 42/4. Bratislava, 609–624.
 - 1996a: Mincovníctvo uhorských vojvodov v druhej polovici 11. storočia. *Slovenská numizmatika* 14, 59–84.
 - 1996b: Hromadný nález uhorských brakteátov z Rišňoviec (Príspevok k hospodárskym pomerom na území Slovenska koncom 12. a v polovici 13. storočia). *Slovenská numizmatika* 14, 85–120.
 - 1996c: Vplyv rakúskych mincí na peňažné pomery stredovekého Slovenska (12.–15. storočie). *Slovenská numizmatika* 14, 129–139, 140–141.
 - 1996d: Mince z Krupiny a neznámy uhorský obolus Ladislava V. *Numizmatika* 14, 23–24.
 - 1996e: Mince Mateja Korvína z Vyšehrada. *Slovenská numizmatika* 14, 227–229.
 - 1998: Mince Arpádovcov a ich odraz v hospodárskych vzťahoch stredovekého Slovenska I–II. Kandidátska dizertácia. Nitra.
 - 2000: Počiatky razby grošovej mince v Uhorsku a jej vzťah k pražskému grošu. *Ius regale montanorum*. Sekce 3. *Numismatika*. Kutná Hora, 28–37.
 - 2001: Vzácný nález českých a rakúskych mincí z Melčíc – Zemianskeho Lieskového. *Numizmatika* 17, 9–12.

- 2003: Nález mincí z 15. storočia v Drahovciach pri Piešťanoch. Pamiatky a múzeá 3. Bratislava, 58–59.
 - 2004a: Rozdiel medzi chudobnými a bohatými na základe písomných prameňov z rokov 1001–1301. *Archaeologia historica* 29, 239–246.
 - 2004b: Nové fakty o najväčšom bratislavskom náleze mincí z prvej tretiny 16. storočia. *Slovenská numizmatika* 17, 87–99.
 - 2005: Nález rakúskych mincí z prelomu 13. a 14. storočia z okolia Štúrova. Zborník Slovenského národného múzea 99, *História* 45, 177–188.
 - 2006: Výskyt poľských mincí zo 14. až začiatku 16. storočia na Slovensku – ich prínos k sledovaniu uhorsko-poľského obchodu počas stredoveku. *Numismatický zborník* 21, 157–164.
 - 2007: Medené mince z Beluše a ich historický význam. *Slovenská archeológia* 55, 113–115.
 - 2008a: Vojny Karola Róberta v rokoch 1308–1342 a ich odraz v nálezoch mincí. Peníze v proměnách času 6. Ostrava, 63–72.
 - 2008b: Nové nálezy moravských a českých mincí z 11.–15. storočia zo Slovenska. *Folia Numismatica* 21, 69–76.
- Hunka, J. – Budaj, M. 2003: Poklad mincí a sekaného striebra z 13. storočia z Krupiny. Výsledky analýzy časti tohto nálezu z numizmatickej zbierky SNM-Historického múzea. Zborník Slovenského národného múzea 97, História 43, 127–153.*
- 2004: Nádoby z pokladu mincí a sekaného striebra z 13. storočia z Krupiny. Zborník Slovenského národného múzea 98, *História* 44, 81–84.
 - 2005: Poklady mincí z Pezinka a okolia. Pezinok.
 - 2007: Dva nové uhorské denáre z 13. a 14. storočia. *Slovenská numizmatika* 18, 253–256.
 - 2008: Vyobrazenia na uhorských napodobeninách viedenských fenígov z 13. storočia. *Numizmatika* 22, 24–26.
- Hunka, J. – Chorvátová, H. 1998: Mince kráľa Šalamúna z Nitry. Slovenská numizmatika 15, 232–234.*
- Hunka, J. – Mosný, P. 2004: Výnimočný objav neznámeho uhorského obolu z polovice 15. storočia. Slovenská numizmatika 17, 238–245.*
- Hunka, J. – Novosedlík, P. 2000: Výnimočný objav anglickej mince v Hrnčiarovciach pri Trnave. Studia archaeologica Slovaca mediaevalia 2. Bratislava, 163–168.*
- Hunka, J. – Panis, B. 1999: Nález stredovekých mincí na Mikulášskej ulici v Bratislave. Zborník Slovenského národného múzea 93, *História* 39, 89–104.*
- Hunka, J. – Samuel, M. 2004: Prvý nález mince z benediktínskeho kláštora sv. Hypolita v Nitre na Zobore. Slovenská numizmatika 17, 219–224.*
- Hunka, J. – Soják, M. 2008: Zaujímavé námety na minciach typu Redwitz v kontexte nových objavov. Numizmatika 22, 27–31.*
- Juck, L. 1984: Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238–1350). Bratislava.*
- Kazimír, Š. – Hlinka, J. 1978: Kremnická mincovňa 1328–1978. Martin.*
- Kujovský, R. – Hunka, J. 1990: Hromadný nález mincí z 15. storočia zo Šurian (k problematike quatingov a Redwitzových mincí). Slovenská numizmatika 11, 159–209.*
- Kraskovská, L. 1978: Mince grošového obdobia. In: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1978: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava, 224–233.*
- Lehotská, D. 1990: Mestá v peňažnom hospodárstve. Slovenská numizmatika 11, 49–59.*
- Lehotská, D. a kol. 1956: Archív mesta Bratislavy. Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností. Praha.*
- Marsina, R. 1971: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Bratislavae.*
- 1987: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II. Bratislavae.
- Marsina, R. (zost.) 1986: Dejiny Slovenska I. (do roku 1526). Bratislava 1986.*
- Nálezy 2: Hlinka, J. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1968: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku II. Bratislava.*

- Nálezy 3*: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1978: *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava.
- Nálezy 4*: Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: *Nálezy mincí na Slovensku IV*. Nitra.
- Panis, B.* 2001: *Nález stredovekých mincí na Mikulášskej ulici v Bratislave*. II. Zborník Slovenského národného múzea 95, *História* 41, 107–125.
- Petáček, E.* 1986: *Dejiny mincovania v Košiciach*. Košice.
- Rábik, V.* 2008: *Mestská kniha Trnavy (1392/1393) 1394–1530*. Trnava.
- Ruttkay, A.* 1990: *Pápežské desiatky z rokov 1332–1337 ako prameň hospodárskych a demografických analýz (Príspevok k spoločným interdisciplinárnym postupom v archeologickom a numizmatickom bádání)*. *Slovenská numizmatika* 11, 61–81.
- Ruttkay, A. – Ruttkay, M. – Šalkovský, P.* 2002: *Slovensko vo časnom stredoveku*. Nitra.
- Slivka, M.* 1992: *Falšovanie mincí na slovenských hradoch*. *Slovenská numizmatika* 12, 53–66.
- Soják, M.* 2007: *Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek*. Nitra.
- 2008: *Osídlenie jaskyne Leontína v Gombaseckom kameňolome*. Gemer-Malohont 4. Rimavská Sobota, 149–156.
- 2009: *Spiš v predhistorickej dobe (Príspevok k novším archeologickým nálezom)*. *Z minulosti Spiša* 17. Levoča, 7–26.
- Soják, M. – Hunka, J.* 2003: *Paleolitické sídlisko a neskorostredoveká peňazokazecká dielňa v Spišskej Teplici v jaskyni Suchá diera*. *Slovenská archeológia* 51, 341–365.
- Soják, M. – Terray, M.* 2007: *Moldavská jaskyňa v zrkadle dejín*. Prešov.
- Sopko, J.* 1995: *Kroniky stredovekého Slovenska*. Budmerice.
- Varsik, B.* 1965: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava.
- Závodszy, L. (ed.)* 1904: *A sz. István, sz. László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*. Budapest.

Summary

Ján Hunka: Archaeological and historical importance of finds of medieval coins in Slovakia

The denier period: up to 1989, 230 finds with coins of the 11th–13th century were known in Slovakia. Some 8,145 coins were struck under the Hungarian rulers. The majority of the rest are represented by the Austrian coins – 1,739 Vienna *pfennigs* and Friesach *pfennigs*. Some 984 pieces could not be analyzed, or they have not been preserved. In 2010, number of finds dated to the first three centuries of Hungarian existence increased rapidly. Currently, some 260 finds are known at the minimum. Actually, 8,450 Hungarian coins struck under Stephen I (997–1038) up to Andrew III (1290–1301) are registered. Also more than 3,000 foreign coins were registered, mainly of the Austrian provenance: 2,850 Vienna *pfennigs* from the end of the 12th century up to the beginning of the 14th century and Friesach *pfennigs* of 1150–1240. In Slovakia, also Bohemian and Moravian, German, French and English deniers were detected there – some 100 pieces together. The above mentioned 948 coins from Slovakia are not attributable these days, because they have not been properly published.

New coins came from archaeological excavations in medieval villages, which ceased to exist, in towns, monasteries, castles and other nobility centres. Some coins were accidentally found in fields and gardens, along roads and rivers, etc. Sorrowfully, it is typical for the recent times, that many important finds were excavated illegally. Such finds mostly lack any archaeological context. The new finds significantly enriched information on coin circulation between the 11th and the 13th century in Slovakia. We are actually more knowledgeable than 20 years ago.

The grossus period: in 1978, L. Kraskovská published an interpretation of Slovak finds dated to the period between the 14th century and the beginning of the 16th century. She analyzed some 25,683 gold, silver, billon and copper coins. They were found in settlements (mostly medieval villages which ceased to exist) and burial sites (as *obolus mortuorum*). The remaining coins

represent parts of hoards, and they were found individually. In 1990, J. Hunka enlarged this list with 3,350 coins. These *grossi* finds came from 120 finding places. In some 70 localities, only Hungarian coins were found, and in some 50 others, also foreign coins were found (Bohemian, Polish, Austrian and Bavarian coins). Interpretation of the *grossus* period in Slovakia changed from the qualitative and quantitative points of view after 2000. Up to date, more than 200 localities with coins dated between the 14th and the 15th century are known. The finds from there represent about 34,000 Slovak and foreign coins, plus remains of several forgering workshops.

English summary by V. Novák

PRAGER GROSCHEN IN DEN MITTELALTERLICHEN MÜNZFUNDEN IN ÖSTERREICH UND BAYERN

Hubert EMMERIG

Einleitung

Die Einführung von Mehrpfennignominalen war ein zentraler Punkt in der Entwicklung des mittelalterlichen Geldwesens, der es ermöglichte, daß die Münzprägung mit dem zunehmenden Wirtschaftsleben Schritt halten konnte. Diese Entwicklung geschah in zwei Stufen, einerseits im Silber, dann auch im Gold; in beiden Fällen wurde in der Regel eine ältere Rechnungseinheit nunmehr als Münzsorte ausgeprägt.

Hier interessiert uns das Silbergeld.¹ Nach den Anfängen in Norditalien im späten 12. Jahrhundert – als Beispiel ist der venezianische Grosso, der Matapan, zu nennen (*Stahl 2000*, 16–27) – wurden für den mitteleuropäischen Raum vor allem Neuentwicklungen der zweiten Hälfte des 13. und der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts zu wichtigen neuen Elementen im Geldumlauf. Den Anfang machte unter italienischem Einfluß die Grafschaft Tirol mit dem 1259 eingeführten Adlergroschen (1,52 g Rohgewicht, 830 fein), der – auf den norditalienischen Berner bezogen – ein Zwanziger war. Im Jahr 1274 wurde er durch den Meinhardszwanziger (1,65 g Rohgewicht, 870 fein) abgelöst, der im 14. und 15. Jahrhundert als Kreuzer weite Verbreitung im Geldumlauf erreichte (*Rizzolli 1991*). Der nächste Schritt war die französische Turnose (*gros tournois*; 4,22 g Rohgewicht, 958 fein), 1266 durch König Ludwig IX. (1226–1270) eingeführt (*Lafaurie 1951*, 23–24; *Mayhew (Hrsg.) 1997*). Nach ihrem Vorbild schuf der böhmische König Wenzel II. (1278–1305) im Jahr 1300 den in Kuttenberg geprägten Prager Groschen – 3,97 g Rohgewicht, ca. 930 fein (*Castelin 1973*). Im deutschen Raum folgte 1338 oder 1339 der Meißner Groschen (3,79 g Rohgewicht, 888 fein) in Sachsen (*Krug 1974*; *Friebe – Grau (Hrsg.) 2007*).

Im Raum der heutigen Länder Österreich und Bayern spielten Turnosen und Meißner Groschen nur eine eher geringe Rolle,² während Prager Groschen und Tiroler Kreuzer hier von zentraler Bedeutung waren; ergänzt wurden sie durch Mailänder Grossi

¹ Vgl. zum Thema auch: Symposium: Počátky grošové a zlaté mince ve střední Evropě (1250–1350). Praha – Liblice, 14.–20. září 1970 / Symposium: Les commencements de la grosse monnaie et de la monnaie d'or en Europe centrale [1250–1350]. Praha – Liblice du 14 au 20 Septembre 1970. Numismatický sborník 12, 1971–1972 (1973); *Koch 1965*.

² Nur wenige Beispiele seien genannt: Turnosen kamen z. B. im Fund aus dem unterfränkischen Heidenfeld vor (um 1400; vgl. den Fundkatalog im Anhang). Im erst jüngst publizierten Fund von Trauschendorf (Stadt Weiden i. d. OPf., ab 1410) kamen 24 Meißner Groschen und drei Mainzer Beischläge aus der Münzstätte Heiligenstadt vor [*Friedl (u. a.) 2008*, 389–444, Nr. 190–191, 504–527]. Der Fund im Passauer Domhof (ab 1463) ist wohl eines der südlichsten Vorkommen von Meißner Groschen in Bayern (*Emmerig 2007*, 571–572, 964). – In Österreich kam eine Turnose im Fund von Salzburg vor (um 1285; Stadt mit eigenem Statut, Salzburg: *Emmerig 1993*, 283 Nr. 153; *Hahn 1997*, 52). Dann gibt es einen kleinen Schatzfund von vier Meißner Groschen aus Guntramsdorf (ab 1406; Marktgem. Guntramsdorf, VB Mödling, Niederösterreich: *Münzfunde 1933*, 258/8).

(Plapparte genannt), zu denen hier auch die aus der Münzstätte Pavia gerechnet werden.³ Kreuzer und Groschensorten ergänzten sich dabei sinnvoll im Wert, wie hier nur durch eine Momentaufnahme aus der Zeit um 1400 aufgezeigt werden soll, die dem Material im Regensburger Runtingerbuch entstammt, das mit schweren Regensburger Pfennigen und leichten bayerischen Pfennigen rechnet, die dort Hälblinge genannt werden und wirklich einen halben Regensburger Pfennig wert sein sollten.⁴ Hier schwankte der Kreuzer zwischen 1,5 Regensburgern und 4 bayerischen Pfennigen, der Prager Groschen zwischen 3 Regensburgern und 7 bayerischen Pfennigen, der Mailänder Plappart aber zwischen 2 Regensburgern und 6 bayerischen Pfennigen. Der Kreuzer bildete also eine sinnvolle Zwischenstufe zwischen den in Bayern bereits in zwei Ebenen differenzierten Pfennignominalen und den Groschensorten (*Bastian 1935–1944*, Band 1, 795–796).

Thema dieses Beitrags ist es, die Rolle der Prager Groschen in Bayern und Österreich zu untersuchen. Dabei beschränken wir uns hier auf das Bild der Münzfunde. Die Auswertung des schriftlichen Quellenmaterials zu dieser Frage kann hier nicht geleistet werden, wäre aber durchaus eine eigene Untersuchung wert.

Die Analyse der einschlägigen Funde wird insbesondere die folgenden Fragestellungen ansprechen und ist somit in die folgenden Punkte gegliedert:

1. Allgemeine Bemerkungen zu Überlieferung und Quellenlage
2. Zeitlicher Verlauf des Auftretens der Prager Groschen
3. Regionale Verteilung des Auftretens der Prager Groschen
4. Vergesellschaftung der Prager Groschen mit anderen Münzsorten
5. Kontermarken auf Prager Groschen

In einem Anhang wird zunächst ein neuer kleiner Schatzfund von Schleinitz publiziert. Es folgen die Fundkataloge, die dieser Arbeit zu Grunde liegen: Hier sind alle Funde von Prager Groschen in Bayern und in Österreich mit einem Verbergungsjahr bis 1500 verzeichnet, die ermittelt werden konnten. Sie sind – getrennt nach den beiden Ländern – nach der Verbergungsdatierung geordnet. Eine alphabetische Liste erschließt sodann diese beiden Fundkataloge.

Allgemeine Bemerkungen zu Überlieferung und Quellenlage

Eine vollständige Untersuchung und zuverlässige Bewertung der Rolle des Prager Groschens im mittelalterlichen Geldumlauf in Bayern und Österreich kann nur in Form einer gemeinsamen Analyse von Münzfunden und schriftlichen Quellen stattfinden. Dazu wird hier nur das Bild auf der Grundlage der Münzfunde beigetragen – der Vergleich mit den schriftlichen Quellen und deren Analyse stehen noch aus.⁵

Für diese Untersuchung wurde eine vollständige Erfassung der Fundvorkommen von Prager Groschen in Bayern und Österreich versucht, wobei nur Funde mit einer Verbergungsdatierung bis ins Jahr 1500 aufgenommen wurden.⁶ Auch wenn dieser Zeitpunkt in die Regierungszeit von König Wladislaus II. (1471–1516) fällt, wurde diese Entscheidung getroffen, da mit dem Beginn des 16. Jahrhunderts und der

³ Vgl. dazu die Verhältnisse bei *Klein 1999*. Dort spielten die Mailänder Grossi eine ungleich stärkere Rolle, gegenüber der die Prager Groschen deutlich zurücktreten.

⁴ So die Münzordnung vom 31. Oktober 1395. Vgl. *Emmerig 2007*, 625–626 Nr. R 137.

⁵ Interessante Beiträge dazu bringt *Koch 1965*, 4–8.

⁶ In Österreich wurden also insbesondere die Funde bereits ausgeschieden, in denen Tiroler Kreuzer Maximilians I. (Tiroler Landesfürst 1490–1519) enthalten waren; sie wurden ab 1502 geprägt. Vgl. dazu *Hahn 2009*, 149.

damit einhergehenden Ausbildung umfangreicherer Nominalsysteme die Vielfalt in der Zusammensetzung von Münzfunden enorm zunahm. Das betrifft nicht nur die Nominalen, sondern auch die regionale Herkunft der Münzen. Die Prager Groschen hatten ihre führende Rolle in der Ebene des mittleren Silbergelds in dieser Zeit verloren. Nun standen auch andere Nominalen vergleichbarer Wertstufen ausreichend zur Verfügung; jeden einzelnen Prager Groschen in neuzeitlichen Funden zu erfassen, würde daher zur Frage der Rolle dieser Münzsorte im Mittelalter nichts mehr beitragen.⁷

Erfasst wurden Prager Groschen in Schatzfunden und ihre Vorkommen als Einzelfunde. Es ist ja inzwischen ausreichend abgesichert, daß auch – oder vielleicht sogar gerade – die Erfassung von Einzelfunden zur Rekonstruktion des historischen Geldumlaufs einen wesentlichen Beitrag leisten kann (Vgl. dazu z. B. *Ilisch 1989*); eine größere Zahl von Einzelfunden erlaubt sogar zuverlässigere Aussagen als ein Schatzfund, dessen Entstehungsgeschichte wir nicht kennen.

Grundlage der Funderfassung war für Bayern die Funddatenbank der Numismatischen Kommission der Länder in der Bundesrepublik Deutschland;⁸ ergänzende Angaben zu einzelnen Funden und weitere Neufunde werden den Fundakten und der Fundmünzdatenbank in der Staatlichen Münzsammlung in München verdankt.⁹ Die Erfassung der österreichischen Funde beruht einerseits auf zwei Lehrveranstaltungen, die der Verfasser im Wintersemester 2006 in Wien abhielt und die sich mit den Groschengeldsorten in den mittelalterlichen österreichischen Funden beschäftigten.¹⁰ Außerdem stand nun die Datenbank der österreichischen Münzfunde zur Verfügung, die am Institut für Numismatik und Geldgeschichte der Universität Wien erarbeitet wird und hier erstmals für eine Untersuchung genutzt werden konnte.¹¹ Sie basiert ebenfalls auf dem Datenbanksystem, das im Auftrag der Numismatischen Kommission in Deutschland entwickelt und von dieser freundlicherweise für das Vorhaben in Österreich zur Verfügung gestellt wurde. Zusätzlich konnte der Bestand einschlägiger österreichischer Funde durch unpubliziertes Material aus Privatbesitz und aus dem Oberösterreichischen Landesmuseum erweitert werden.¹²

⁷ Funde von böhmischen Münzen in Österreich im 16. Jahrhundert sind zusammengestellt bei *Šimek 1979*. Funde von Prager Groschen mit einer Datierung bis zum Ende der Regierung von Wladislaus II. (1471–1516) sind dort unter den Nummern 1–8 verzeichnet; davon ist Nr. 1 auch bei uns hier enthalten (Gars am Kamp, ab 1487). Die anderen sieben Funde enthielten 232 Prager Groschen von König Wladislaus II., in einem Fund (Nr. 5) fand sich zusätzlich ein Prager Groschen Wenzels IV. Vgl. zu nach 1500 verborgenen Funden mit Prager Groschen von Wladislaus II. auch die Zusammenstellung bei *Koch 1965*, 6 Anm. 20.

⁸ Hier im Fundkatalog als FK/NK zitiert: Fundkatalog / Numismatische Kommission. Reiner Cunz, der die Datenbank zugänglich gemacht hat, sei dafür herzlich gedankt.

⁹ Dietrich Klose und Martin Hirsch in der Staatlichen Münzsammlung München sei für ihre Hilfe, für die Zugänglichmachung der Fundakten zu diversen Funden und für die Erlaubnis, bisher unpublizierte Funde hier erstmals aufzunehmen, herzlich gedankt.

¹⁰ Vgl. Universität Wien, Institut für Numismatik und Geldgeschichte, Mitteilungsblatt 33, 2006, 57–58. Teilnehmer waren Ellen Baßler (jetzt verh. Bošnjak), Leopold Klupp, Michael Poderschnig, Reinhold Rieder, Helga Sigl, Patrick Swoboda und Marc Walter. Dabei hatte Ellen Baßler das Thema der Prager Groschen in Österreich zur Bearbeitung übernommen; ihre Seminararbeit war eine anregende Grundlage für diese Arbeit.

¹¹ Hier im Fundkatalog als FK/ING zitiert: Fundkatalog / Institut für Numismatik und Geldgeschichte.

¹² Bernhard Prokisch machte Einzelfundmünzen in der numismatischen Sammlung des Oberösterreichischen Landesmuseums zugänglich und lieferte Informationen zu oberösterreichischen Münzfunden. Ein Sammler legte gerade zur richtigen Zeit den von ihm erworbenen kleinen Fundbestand von Schleinze vor, der hier im Anhang publiziert wird. Beiden danke ich herzlich für ihr Entgegenkommen.

Die gesammelten Funde sind im Anhang verzeichnet, getrennt nach den beiden untersuchten Regionen Bayern und Österreich, geordnet nach der Datierung ihrer Verbergung. Eine alphabetische Liste aller Fundorte erlaubt den direkten Zugriff auf einen bestimmten Fund.

Die Funderfassung ergab folgende Zahlen:

Bayern 63 Funde
Österreich 61 Funde

Eine genauere Differenzierung nach Jahrhunderthälften ergibt folgendes Bild:

	1. Hälfte 14. Jh.	2. Hälfte 14. Jh.	1. Hälfte 15. Jh.	2. Hälfte 15. Jh.	Datierung unklar	Summe
Bayern	8	17	23	12	3	63
Österreich	7	10	19	25	–	61
Summe	15	27	42	37	3	124

Eine Trennung der Einzel- und Schatzfunde ergibt folgendes Bild:

Bayern 49 Schatzfunde 14 Einzelfunde
Österreich 43 Schatzfunde 18 Einzelfunde

	1. Hälfte 14. Jh.	2. Hälfte 14. Jh.	1. Hälfte 15. Jh.	2. Hälfte 15. Jh.	Datierung unklar	Summe
Bayern	5/3	12/5	21/2	9/3	2/1	49/14
Österreich	3/4	5/5	16/3	19/6	–	43/18
Summe	8/7	17/10	37/5	28/9	2/1	92/32

Die Zahlen bedeuten: Schatzfunde / Einzelfunde

Die Erfassung der einschlägigen Funde hat mit beträchtlichen Schwierigkeiten zu kämpfen, ja die Qualität der Überlieferung ist als schlecht zu bezeichnen. Unauffällige Funde von Prager Groschen wurden oftmals nicht publiziert, sondern – wenn überhaupt – nur kurz erwähnt, wobei oft nicht einmal die vertretenen Münzherren oder konkrete Stückzahlen festgehalten sind. Besondere Beachtung fanden vielfach nur Funde, in denen sich kontermarkierte Prager Groschen fanden – auch hier fehlt aber oft eine auch nur grobe Bestimmung des Groschens, auf dem die Kontermarke angebracht war. Die Fehlinterpretation der Groschen mit der Legende *Wencezlaus tercius* auf den damals nicht mitgezählten König Wenzel III. (1305–1306) dagegen,¹³ die in der älteren Literatur die Regel ist, konnte wohl in allen Fällen zu ihrem wirklichen Münzherrn, König Wenzel IV. (1378–1419), korrigiert werden.

Die Datierung der Funde ist oftmals problematisch. Da eine Variantenbestimmung der Münzen fast in keinem Fall vorliegt, sind Funde mit Prager Groschen eines böhmischen Königs als frühestmögliche Datierung in dessen erstes Regierungsjahr zu legen. In Wirklichkeit hat die Verbergung vielleicht erst ein halbes Jahrhundert später stattgefunden – insbesondere bei Wenzel IV. scheint das durchaus denkbar, ja Kontermarken auf seinen Groschen belegen das sogar. In Fällen einer Erwähnung von kontermarkierten Prager Groschen ohne Bestimmung des Münzherrn wurde die Datierung mit: ab ca. 1430 angesetzt, da die Kontermarkierung von Prager Groschen im süddeutschen Raum überwiegend in den Jahren um 1430 stattgefunden haben dürfte.

¹³ Wenzel III. war nicht gekrönt worden und wurde deshalb in der Zählung nicht berücksichtigt.

Die vielen Einschränkungen lassen die Zuverlässigkeit der Quellenbasis für diese Untersuchung fraglich erscheinen: dieser Beobachtung ist zuzustimmen. Nur wenige Neufunde, Einzel- wie Schatzfunde, könnten unser Bild vom Umlauf der Prager Groschen in Zukunft noch grundlegend verändern. Trotzdem sei hier ein erster Versuch einer Analyse gewagt.

Zeitlicher Verlauf des Auftretens der Prager Groschen

In Österreich gibt es einen Einzelfund eines Groschens von König Wenzel II. (1278–1305) (Jois; ab 1300), der durch zwei Einzelfunde von Groschen Johanns von Luxemburg (1310–1346) ergänzt wird (Hohenau, Waidhofen an der Thaya; beide ab 1310). In die Regierungszeit Johanns fallen auch die ersten Vorkommen in zwei Schatzfunden (Wurzwohl, ab ca. 1330; Hörweix, ab 1330/1334), die neben größeren Pfennigbeständen einige wenige Groschen Wenzels II. und Johanns bzw. nur Johanns enthielten, und nun auch ein neues Ensemble von Prager Groschen dieser beiden Könige aus Schleinze (ab 1318). Die Regierungszeit König Karls I. (1346–1378) ist mit zwei Einzelfundstücken vertreten (Wien, ab 1346; Linz, ab ca. 1350).

In Bayern scheint der Prager Groschen etwas zügiger eingedrungen zu sein. Hier stehen gleich am Anfang zwei Schatzfunde von Groschen Wenzels II., von denen einer außerdem Handheller enthielt (Oberfüllbach; Pechtnersreuth, mit Handhellern; beide ab 1300). Auch mit zwei Einzelfunden ist Wenzel II. vertreten (Trogen, Wenzelbach; beide ab 1300). Drei Schatzfunde fallen in die Zeit Johanns: Arnbruck (ab 1315), mit einem Groschen Johanns und Regensburger Pfennigen, und Grafenwöhr (ab 1315), mit Groschen Wenzels II. und Johanns, ebenfalls mit Regensburger Pfennigen. Der dritte Fund, ein großer Schatzfund aus Regensburg (ab 1327), enthielt 2.981 Groschen Johanns, einige französische und ungarische Groschen und einen Barren von 1.925 g; das ist der größte Fund von Prager Groschen in Bayern, den man eher nicht in dieser frühen Zeitstellung erwarten würde und dessen Deponierung wohl im Zusammenhang mit der wirtschaftlichen Bedeutung Regensburgs zu sehen ist. Die Zeit Karls I. ist mit einem Einzelfundstück (Kleinschönbach; ab 1346) vertreten und weist außerdem den Schatz von Weitersdorf (ab 1366) auf, einen Fund von etwa 1.000 Pfennignominalen, der auch 27 Groschen Karls und zwei französische Groschen enthielt.

Die Prager Groschen kamen also nach den Fundvorkommen bereits in den Prägungen Wenzels II. und Johanns in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts nach Bayern und Österreich, wobei in Bayern die deutlicheren Vorkommen liegen. Freilich ist gerade bei den Einzelfunden zu fragen: Müssen sie wirklich in der ersten Hälfte des Jahrhunderts ins Land gekommen sein, oder kann das auch später passiert sein? Abgesehen von dem großen Regensburger Fund, der ja auch durch den schweren Silberbarren heraussticht, bestehen die Vorkommen durchwegs in geringen Stückzahlen.

Mit dem Regierungsantritt König Wenzels IV. (1378–1419) wandelt sich das Bild – damit wird aber insbesondere auch die Frage der Datierung von Funden besonders problematisch. Auch über den Tod des Königs hinaus bis in die Hussitenzeit wurde wohl in seinem Namen geprägt;¹⁴ erst nach der Mitte des 15. Jahrhunderts kam es zu einer Fortsetzung der Groschenprägung im Namen des aktuellen Königs Georg von Podiebrad (1458–1471).

¹⁴ Zur Groschenprägung Wenzels IV. vgl. jetzt *Hána 2003*, zur Zeitstellung vgl. dort 111.

In Österreich sind sieben Einzelfundstücke Wenzels IV. belegt, davon eines mit Kontermarke.¹⁵ Zwischen 1378 und die Mitte des 15. Jahrhunderts fallen 21 Schatzfunde. Ihre Groschenanteile sind von den Groschen Wenzels IV. dominiert, nur gelegentlich kommen hier noch Groschen Karls I. vor, insbesondere, wenn es sich um größere Groschenanteile im Fund handelt.¹⁶ Reine Groschenbestände Wenzels IV. reichen bis zu 239 Stück (Hollenstein an der Ybbs, ab 1441), zweistellige Stückzahlen sind in mehreren Funden belegt;¹⁷ ansonsten sind kleine Stückzahlen die Regel.¹⁸ Was hier aber wohl gar nicht vorkommt, sind die Groschen Wenzels II.¹⁹ und Johanns.

In Bayern sind in diesem Zeitraum noch mehr Fundvorkommen zu verzeichnen. Die Einzelfunde sind ebenfalls sieben.²⁰ Dazu treten 32 Schatzfunde, deren Groschenanteile wieder ganz von Wenzel IV. dominiert sind, auch wenn sogar zwei Einzelstücke von Wenzel II.²¹ und eines von Johann (Westerndorf, ab 1395) vorkommen, und Karl I. ebenfalls immer wieder einmal vertreten ist.²² Die Stückzahlen der Groschen Wenzels IV. erreichen größere Zahlen als in Österreich: 500 in Freyung (ab 1378), ca. 350 in Weilheimerbach (ab 1426), „Hunderte“ in Pfarrkirchen (ab ca. 1430), oder ein Topf voll in Krumbach (ab ca. 1430). Bei einigen Funden fehlen jegliche Angaben.²³

Wenzel II. und Johann waren in Bayern in dieser späten Zeit also noch mit drei Exemplaren vertreten. Ihre Groschen treten aber trotzdem völlig zurück gegenüber den beträchtlichen Zahlen von Wenzel IV., die gelegentlich von einigen Stücken Karls I. ergänzt werden. Diese alten Groschen aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts standen gegenüber den Groschen Wenzels IV. so viel höher im Wert, daß sie inzwischen weitgehend aus dem Geldumlauf entfernt und wieder eingeschmolzen worden waren. Für die oben erwähnten Einzelfundvorkommen von Groschen dieser beiden ersten Münzherren dürfen wir also wohl wirklich annehmen, daß sie in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts ins Land gekommen und an ihren späteren Fundort gelangt sind.

Die Groschen König Wenzels IV. dominierten ab dem letzten Viertel des 14. Jahrhunderts den Umlauf der Prager Groschen bis in die Mitte des 15. Jahrhunderts und darüber hinaus völlig. Als letzte Funde bestätigen das in Bayern die Funde von Schornweisach (ab 1457) und Würzburg (um 1460), für die 14 Stücke bzw. ein Stück belegt sind. In Österreich gehören zwar in die Periode zwischen 1450 und 1475 noch neun Schatzfunde mit Groschen Wenzels IV., sie enthielten aber fast durchwegs nur

¹⁵ Lorch, Nussdorf, Salzburg, Wien (alle ab 1378); Prandegg (ab ca. 1400); Hallein (ab 1400/1410); Nussdorf (ab ca. 1430, mit Kontermarke).

¹⁶ Spratzern (ab 1378): 2 Karl. – Sparbach (ab 1384): 1 Karl, 1 Wenzel. – Eitental (ab 1429): 1 Karl, 178 Wenzel. – Klement (ab 1436): 2 Karl, 108 Wenzel. – Weinsteig (ab 1439): 1 Karl, 7 Wenzel.

¹⁷ Eggenburg (ab 1378: 27), Eibenstein (ab 1388: 17), Kirchberg (ab ca. 1405: 44), Mondsee (ab 1406: 106), Rossa (ab 1416: 31), Melk (ab 1416/1427: 14), Rabenschwand (ab 1441: 43), Scheibbs (ab 1441: 26).

¹⁸ Weitere Funde mit geringen Stückzahlen: Pottenbrunn (ab 1395: 2), Senftenberg (ab 1406: 3), Oberweiden (ab 1416: 2), Eitental (ab 1421: 1), Vitis (ab 1427: eine Anzahl), Althöflein (ab 1436: 8).

¹⁹ Lediglich im Fund von Edlbach (ab 1429) kamen angeblich Groschen Wenzels II., III. und IV. gemeinsam vor – zusammen etwa 700 Stück.

²⁰ Burghausen, Hohenburg, Moosen, Piflas, Regensburg (alle ab 1378); Donauwörth, Prüfening (beide ab 1428/1432).

²¹ Metten (ab 1423): 1 Wenzel II., 1 Karl, 132 Wenzel IV. – Gaimersheim (um 1439): 1 Wenzel II.

²² Amberg (ab 1378): 9 Karl, 15 Wenzel IV. – Steinwiesen (ab 1390): 2 Karl, 1 Wenzel IV. – Mailach (ab 1411): 2 Karl, 362 Wenzel IV. – Metten (ab 1423): 1 Wenzel II., 1 Karl, 132 Wenzel IV.

²³ Heidenfeld (um 1400), Augsburg (ab ca. 1430), Mönstetten (ab 1441).

noch ein Stück,²⁴ nur in zwei Funden waren jeweils 3 Stücke enthalten gewesen.²⁵ Es scheint also, als seien diese Groschen inzwischen doch seltener geworden, so daß sie im Geldumlauf nun kaum mehr präsent waren.

Die Fortsetzung der Groschenprägung unter Georg von Podiebrad (1458–1471) hatte auf den auswärtigen Geldumlauf offenbar kaum eine Auswirkung: in Bayern ist bisher kein Stück dieses Königs in den Funden bekannt, in Österreich nur eines als einziger Prager Groschen im Fund von Maigen (ab 1469).

Mit dem Regierungsantritt von Wladislaus II. (1471–1519) wandelt sich das Bild wieder. In Österreich gibt es sechs Einzelfunde seiner Groschen.²⁶ Von neun Schatzfunden weisen sieben seine Groschen auf – maximal 15 Exemplare, wie in Gars am Kamp;²⁷ lediglich ein Schatzfund (Kasten, ab 1483) hat nur alte Groschen Wenzels IV.²⁸ Ähnlich ist das Bild in Bayern: Hier belegen drei Einzelfunde die Präsenz der Groschen von Wladislaus II.,²⁹ in Schatzfunden bis zum Jahr 1500 kommen Prager Groschen sieben Mal vor, aber – das ist nun überraschend – bei fünf davon handelt es sich wohl noch um alte Groschen Wenzels IV.³⁰ – die von Wladislaus II. sind nur zweimal belegt, aber auch hier einmal gegenüber der Zahl der Groschen Wenzels IV. stark zurücktretend.³¹

Die Groschen Wenzels IV. haben sich also insbesondere in Bayern im Geldumlauf noch beträchtliche Zeit halten können, länger als es zunächst bei der Betrachtung der Funde aus der Zeit vor 1471 den Anschein hatte. Bei diesen späten Vorkommen von Groschen Wenzels IV. handelt es sich ganz überwiegend um kontermarkierte Groschen. Es scheint also, als hätten sich kontermarkierte Stücke Wenzels IV. länger im Geldumlauf halten können also solche ohne Kontermarke.

Die starke Prägung unter Wladislaus II. schlägt sich in den Funden in Bayern und Österreich zwar durch ein vermehrtes Auftreten nieder, sie konnte aber nicht zu so großen Stückzahlen führen, wie wir sie bei den Groschen Wenzels IV. beobachtet hatten.

Regionale Verteilung des Auftretens der Prager Groschen

Wenn man sich die regionale Verteilung von Fundvorkommen in österreichischen Münzfunden ansieht, so muß man sich immer einer Grundbeobachtung an den österreichischen Münzfunden bewußt sein: Der weitaus größte Teil der mittelalterlichen Münzfunde Österreichs stammt aus Niederösterreich. Wenn also bei einzelnen Fragestellungen die Fundlandschaft Niederösterreich zu dominieren scheint, so ist das nicht ein erstes Ergebnis der speziellen Untersuchung, sondern eine Grundgegebenheit in der Erfassung mittelalterlicher Münzfunde in Österreich. Das Phänomen ist bisher nicht genauer untersucht worden; man könnte es als Beleg dafür sehen, daß im Raum

²⁴ Steinwag (ab 1450), Schrems (ab 1453), Weignersedt (ab 1458), Guntramsdorf (ab 1459), Dunkelstein (ab 1460), Waldhersh (ab 1460), Aggsbach (ab 1470).

²⁵ Weiz (ab 1452), Herzogenburg (ab 1470).

²⁶ Enns, Hallein, Neubau, Reichenberg, Traismauer, Wien (alle ab 1471).

²⁷ Hatzendorf (ab 1471: 1), Knittelfeld (ab 1471: 1), Rotleiten (ab 1471: 2), Viehart (ab 1482: 1), Mödling (ab 1485: 1), Gars am Kamp (ab 1487: 15), Gaiselberg (ab 1489: 4).

²⁸ Keinerlei konkrete Angaben liegen zu den Prager Groschen im Fund von Palterndorf (um 1490) vor.

²⁹ Alteglofsheim, Ebermannstadt, Gößweinstein (alle ab 1471).

³⁰ Cadolzburg (um 1480: wohl Wenzel IV., 1), Dillingen a. d. Donau (ab 1482: wohl Wenzel IV., 1), Neuburg a. d. Kamm (ab 1486: 5), Westenhausen (ab 1490/1496: 36), Ansbach (ab 1499: wohl Wenzel IV., 10).

³¹ Wald a. d. Alz (ab 1471: 7 Wladislaus II.), Nürnberg (ab 1471: 42 Wenzel IV., 5 Wladislaus II.).

des heutigen Österreich der Raum Niederösterreich die im Mittelalter wirtschaftlich stärkste Region war.

Wenn wir uns die Verteilung der Funde mit Prager Groschen ansehen, so bestätigt sich dieses Bild ohne Zweifel. Von 43 Schatzfunden stammen 31 aus Niederösterreich. Bei den Einzelfunden ist die Verteilung etwas ausgewogener. Aus Tirol, Kärnten und Vorarlberg konnte bisher kein einziger Fund eines Prager Groschens erfaßt werden.

	Nieder- österreich	Ober- österreich	Wien	Steiermark	Salzburg	Burgenland	Summe
Schatzfunde	31	8	–	4	–	–	43
Einzelfunde	4	5	5	–	3	1	18
Summe	35	13	5	4	3	1	61

Es ist nun aber zu fragen, ob die regionale Verteilung mit der Zeitstellung der Funde zusammenhängt. Daß Niederösterreich und Oberösterreich, die direkt an das Ursprungsland der Prager Groschen grenzen, die Mehrzahl der Funde stellen, ist offensichtlich und verständlich; wie sieht es aber mit der Zeitstellung aus? Lassen wir die beiden erwähnten Länder zunächst beiseite. Der alleinstehende Einzelfundbeleg Wenzels II. aus dem Burgenland (Jois, ab 1300) ist erstaunlich früh. Aus Wien stammen fünf Einzelfundmünzen, die von Karl I. (1), Wenzel IV. (3) und Wladislaus II. (1) stammen.³² Von den steirischen Funden enthält Weiz (ab 1452) drei Groschen Wenzels IV., während es sich hier ansonsten um die spätesten Stücke von König Wladislaus II. handelt.³³ Auch die Einzelfunde in Salzburg stammen von Wenzel IV. (2) und Wladislaus II. (1).³⁴ Die frühen Fundbelege konzentrieren sich also auf Niederösterreich, Oberösterreich, das Burgenland und auch Wien, während die ferneren Länder Salzburg und Steiermark erst von den in großer Zahl geprägten Groschen Wenzels IV. und Wladislaus II. erreicht wurden.

In Bayern kommen Funde mit Prager Groschen in allen Regierungsbezirken vor, also in Altbayern und den Regionen südlich der Donau ebenso wie in den Regionen nördlich der Donau, also in der Oberpfalz und in Franken.³⁵

	Schwaben	Ober- pfalz	Mittel- franken	Ober- bayern	Nieder- bayern	Ober- franken	Unter- franken	Summe
Schatzfunde	13	7	10	7	7	3	2	49
Einzelfunde	1	5	–	3	1	3	1	14
Summe	14	12	10	10	8	6	3	63

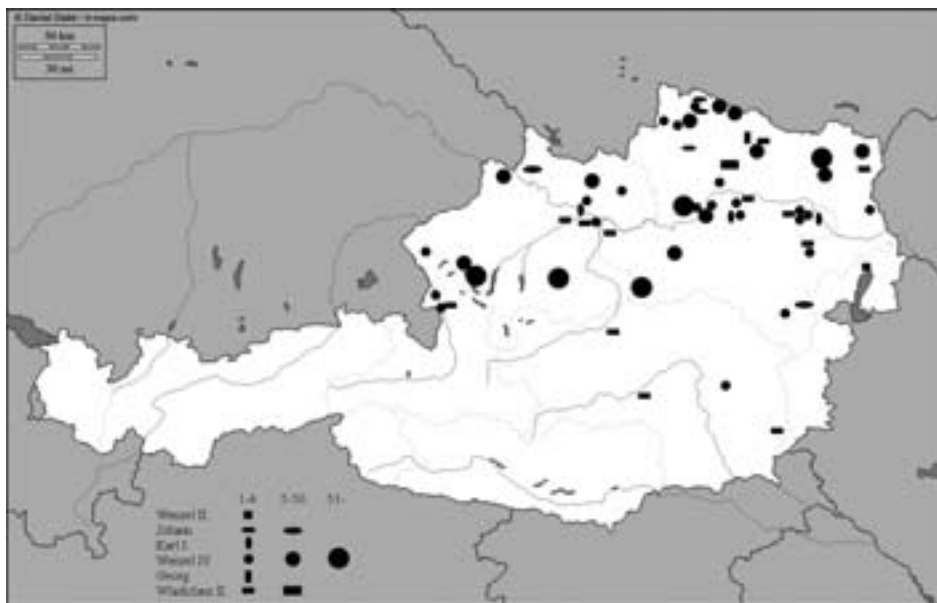
Die Verteilung auf die bayerischen Regierungsbezirke ist auf den ersten Blick teilweise verwunderlich. Aus Schwaben, das von Böhmen am weitesten entfernt ist, sind die meisten Schatzfunde bekannt. Die Oberpfalz weist entsprechend ihrer Grenzlage zu Böhmen einen hohen Fundbestand auf, der sich offenbar auch noch teilweise auf das angrenzende Mittelfranken auswirkte. Unterfranken fällt im Fundaufkommen erwartungsgemäß deutlich ab.

³² Wien (ab 1346; ab 1378; ab 1471), Nussdorf (ab 1378; ab 1430?).

³³ Hatzenhof, Knittelfeld, Rotleiten (alle ab 1471).

³⁴ Wenzel IV.: Salzburg (ab 1378), Hallein (ab ca. 1400/1410); Wladislaus II.: Hallein (ab 1471).

³⁵ Eine grundsätzlich unterschiedliche Häufigkeit mittelalterlicher Münzfunde in den bayerischen Regierungsbezirken, wie oben für die Bundesländer Österreichs beschrieben, dürfte nach derzeitigem Forschungsstand wohl nicht vorliegen.

Karte 1. Funde von Prager Groschen (bis 1500) in Österreich. Einige Funde mit unzureichenden Angaben, insbesondere des 15. Jahrhunderts, sind nicht berücksichtigt. Ein Fund mit Prager Groschen mehrerer Könige ist mit seiner gesamten Anzahl von Prager Groschen unter dem letzten vertretenen Prägeherrn eingetragen. Quelle der Grundkarte: www.d-maps.com.

Wenn man die Fundverteilung auf die Regierungsbezirke in Bezug zu ihrer zeitlichen Stellung bringt, so erklärt sich dieses Bild besser. Die Groschen Wenzels II., soweit sie nicht in einem späteren Kontext auftreten, konzentrieren sich in der Oberpfalz³⁶ und in Oberfranken.³⁷ Ähnlich sehen die Belege für die Groschen Johanns aus, bei denen natürlich der außergewöhnlich große Regensburger Schatzfund herausragt, zu dem 17 Stück in Grafenwöhr in der Oberpfalz und ein Stück im niederbayerischen Arnbruck hinzutreten.³⁸ Erst mit den Groschen Karls I. werden weitere Regionen erschlossen: Mittelfranken³⁹ und Unterfranken.⁴⁰ Schwaben dagegen wird nach den Fundbelegen erst ab dem späten 14. Jahrhundert mit den Prager Groschen versorgt: Nur ein Schatzfund gehört in die Regierungszeit Wenzels IV., einer in die 1420er Jahre,⁴¹ alle weiteren weisen bereits kontermarkierte Groschen auf und dürften somit nach ca. 1430 zu datieren sein. Ähnlich ist die Lage auch in Oberbayern.

Die Fundverteilung scheint also zu bestätigen, was zu erwarten war, nämlich daß die Prager Groschen die direkt an Böhmen grenzenden bayerischen Regionen, Oberpfalz, Oberfranken und Niederbayern, zuerst erreichten, die ferner liegenden Regierungsbezirke aber erst deutlich später für sich erschließen konnten.

³⁶ Pechtnersreuth, Wenzelbach (beide ab 1300); Grafenwöhr (ab 1315).

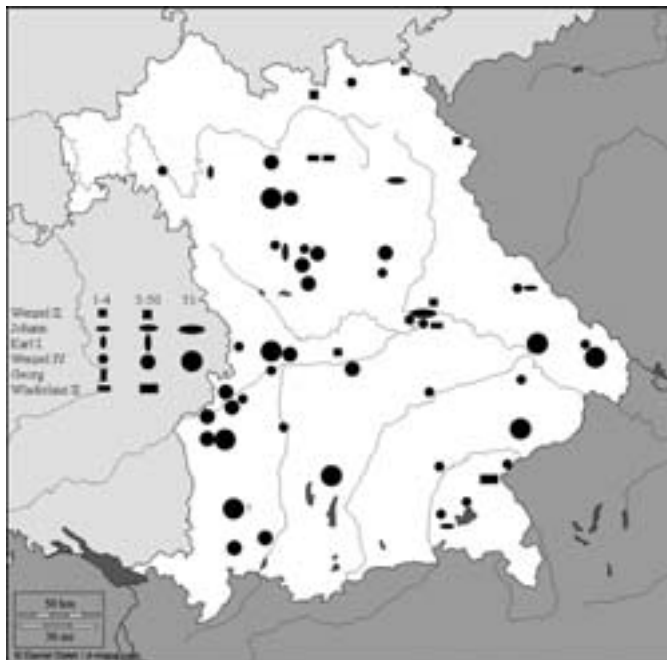
³⁷ Oberfüllbach, Trogen (beide ab 1300).

³⁸ Arnbruck (ab 1315: 1); Grafenwöhr (ab 1315: 17); Regensburg (ab 1327).

³⁹ Weitersdorf (ab 1366: 27 Karl I.), Mailach (ab 1411: 2 Karl I., 362 Wenzel IV.).

⁴⁰ Kleinschönbach (ab 1346: 1 Karl I.).

⁴¹ Eggenenthal (ab 1395), Weilheimerbach (ab 1426).

Karte 2. Funde von Prager Groschen (bis 1500) in Bayern. Einige Funde mit unzureichenden Angaben, insbesondere des 15. Jahrhunderts, sind nicht berücksichtigt. Ein Fund mit Prager Groschen mehrerer Könige ist mit seiner gesamten Anzahl von Prager Groschen unter dem letzten vertretenen Prägeherrn eingetragen. Quelle der Grundkarte: www.d-maps.com.

Vergesellschaftung der Prager Groschen mit anderen Münzsorten

Hier soll zunächst die Rolle der Prager Groschen in der Gruppe der Groschennominale und anschließend ihre Kombination mit Pfenniggeld und Goldgeld untersucht werden.

Im 14. Jahrhundert war der Prager Groschen in unserem Raum die führende Groschensorte. In den österreichischen Funden hatte er in diesem Jahrhundert keinen Konkurrenten, es kommen keine anderen Groschensorten vor. Seine Rolle in Bayern dagegen wurde schon im 14. Jahrhundert durch – in der Regel – deutlich geringere Zahlen von Turnosen, Mailänder Grossi, Meißner Groschen und ungarischen Groschen ergänzt. Nur einmal überwogen hier die Meißner Groschen deutlich gegenüber den Pragern (Steinwiesen, ab 1390). Auch Kreuzer und fränkische wie auch hessische Halbgroschen tauchten noch im 14. Jahrhundert erstmals auf. Die Mailänder Grossi und die der Mailänder Herzöge aus Pavia, dem Prager Groschen in etwa gleichwertig, standen unter seinen Konkurrenten an führender Stelle, erreichten aber die Bedeutung der Prager nicht annähernd.

Im 15. Jahrhundert wurde der Prager Groschen, der zunächst noch in großen Zahlen vorkam, auch in den österreichischen Funden von anderen Groschensorten – Mailänder Grossi, Berner und Zürcher Plapparte – und von Kreuzern begleitet, von diesen waren aber nur die Kreuzer, die ja einen geringeren Wert hatten, in der Lage, ihn zahlenmäßig gelegentlich in den Schatten zu stellen. In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts war seine Rolle hier ganz offenbar am Auslaufen. Fast durchwegs fanden sich in Funden nur vereinzelte Prager Groschen, zu denen oft in ebenso geringer Zahl Mailänder, ungarische und auch fränkische Groschennominale hinzutreten. Die Kreuzer dagegen nahmen in diesen Funden insbesondere zum Ende des Jahrhunderts

hin immer weiter zu; sie erreichten mehrfach dreistellige Zahlen, einmal waren es sogar 1.722 Kreuzer in einem Fund (Viehart, ab 1482). Ergänzt wurden sie von den ab der Jahrhundertmitte geprägten Kreuzern der österreichischen Münzstätten.

In den bayerischen Funden ist das Bild ähnlich. Teilweise noch beträchtliche Zahlen an Prager Groschen wurden in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts oft durch manchmal ähnlich hohe Zahlen von Mailändern und Meißnern und daneben auch fränkischen Groschennominalen ergänzt. In der zweiten Hälfte des Jahrhunderts blieb der Prager Groschen in den bayerischen Funden präsenter, als das in Österreich zu beobachten war – die Zahl der Funde ist zwar geringer, dafür weist aber immerhin jeder zweite Fund eine zweistellige Stückzahl an Prager Groschen auf. Das Bild ist aber ähnlich vielfältig, wie wir das in Österreich gesehen haben; es weist damit deutlich in die Richtung der Neuzeit. Sehr große Stückzahlen von Prager Groschen, wie es sie früher immer wieder einmal gegeben hatte, kommen aber auch hier nicht vor. In den die Prager Groschen begleitenden weiteren Groschengeldsorten zeigen sich am ehesten regionale Unterschiede. Die bedeutende Rolle der Tiroler Kreuzer in Österreich erreichten diese in Bayern nicht, dafür drangen die hier immer wieder deutlich vertretenen Halbschillinge und ähnlichen Nominalen verschiedener fränkischer Münzstände kaum nach Österreich vor.

Prager Groschen und im weiteren Sinne das Groschengeld in der soeben beschriebenen Zusammensetzung kommt in den Funden in allen Kombinationen mit anderen Münzsorten vor: reine Groschengeldfunde, Funde mit Pfennig- und Groschengeld, solche mit Groschen- und Goldgeld, und auch solche, die Pfennig-, Groschen- und Goldgeld enthalten.

Reine Groschengeldfunde sind insgesamt eher selten. Funde mit ausschließlich Prager Groschen begegnen vor allem im 14. Jahrhundert, aber auch noch im 15. Jahrhundert, und es gibt sie in verschiedensten Größen, von 500 oder einem Topf voll bis zu vier Prager Groschen. Funde, in denen Prager Groschen mit anderen Groschennominalen kombiniert sind, setzen im späten 14. Jahrhundert ein und kommen vor allem im 15. Jahrhundert vor, aber in geringer Zahl. Aus dem Rahmen fällt hier der frühe Regensburger Fund mit 2.981 Prager Groschen, 14 französischen Turnosen und 9 ungarischen Groschen, zu denen ein Silberbarren von 1.925 g hinzutrat.

Am häufigsten sind Funde, in denen Pfenniggeld mit Groschennominalen kombiniert ist. Die Zahlenverhältnisse zwischen den beiden Sorten sind dabei nur selten einigermaßen ausgewogen, wie z. B. im Fund von Edlbach (ab 1429) mit ca. 2.000 Pfennigen und ca. 700 Prager Groschen – die Groschen waren hier also etwas mehr als doppelt so viel wert wie die Pfennige – oder im Fund von Rossa (ab 1416) mit 31 Prager Groschen und 397 Pfennigen; hier erreichten die Groschen etwas mehr als die Hälfte des Wertes der Pfennige. Solche großen Pfenniggeldbestände mit beträchtlichen Posten von Prager Groschen begegnen vor allem in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Viel häufiger ist jedoch ein extremes Mißverhältnis, das in beiden Richtungen vorkommt. In Wurzwoll (ab 1330) traten zu 976 Pfennigen 12 Prager Groschen. In Hörweix (ab 1330/1334) fanden sich 2.035 Pfennige und ein Prager Groschen. Diese Funde belegen, wie das vorherrschende Pfenniggeld durch die Groschen ergänzt wurde; beide Geldsorten waren also gemeinsam in Verwendung. Fälle mit dem umgekehrten Verhältnis kommen vor allem im 15. Jahrhundert vor, sind aber deutlich seltener; sie erwecken den Eindruck, eigentlich reine Groschengeldposten zu sein, bei denen einige Pfennige als Wechselgeld hinzutraten. So fanden sich im Fund von Metten (ab 1423) bei

142 Prager Groschen und 15 Mailänder Grossi nur 2 Pfennige. Oder sollen wir die zwei Pfennige, die ganz aus dem Rahmen fallen, als ein Versehen oder eine eher mythisch begründete Zugabe zum Geldbestand deuten?⁴²

Auch die Kombination von Groschengeld mit Goldmünzen kommt in Funden vor. Ein früher Beleg in Bayern ist der Fund von Alling (ab 1378), der 133 Prager Groschen mit 7 Mailänder Grossi und einem ungarischen Goldgulden vereinte. Auffällig ist aber, daß diese Kombination in Österreich nicht vorkommt, während sie in Bayern im 15. Jahrhundert mehrfach belegt ist. Ein Beispiel ist der Fund von Weilheimerbach (ab 1426), der ca. 350 Prager Groschen und 60 Mailänder Grossi mit 94 rheinischen Goldgulden vereinte. Ein spätes Beispiel ist der Fund von Neuburg an der Kammel (ab 1486), in dem 25 Goldgulden einen Bestand von etwa 250 Kreuzern, 35 Mailänder Grossi, fünf Prager Groschen, einem Ravensburger Schilling und einem Tiroler Sechser ergänzten.

In Österreich dagegen enthalten die Mischfunde von Gold- und Silbergeld immer auch Pfennige, so daß nunmehr ein Fund alle Stufen des Münzgelds vom Pfennig- bis zum Goldgeld aufwies. Ein deutliches Beispiel für diese Zusammensetzung ist der Fund von Mondsee (verborgen ab 1406?), in dem 106 Prager Groschen, 181 Kreuzer und 36 Goldgulden einen Pfennigbestand von über 6.000 Münzen ergänzten. Von ähnlicher Zeitstellung und Zusammensetzung ist der bayerische Fund von Mailach (ab 1411), der 1.754 Pfennignominale mit 362 Prager Groschen, 190 fränkischen Halbgroschen, acht Meißner Groschen, einem Mailänder Grosso und vier oder fünf rheinischen Goldgulden vereinte.

Auch wenn die Goldmünzen in solchen Funden oft nur in wenigen Stücken vertreten waren, so darf man sich davon nicht täuschen lassen. Wertmäßig machte ein Goldgulden oder auch ein Dukat um 1400 etwa 150 österreichische Pfennige aus (*Spufford 1986, 271*); die 36 Goldmünzen im Fund von Mondsee waren also nahezu so viel wert wie die 6.314 Pfennige im Fund.

Die Tatsache, daß Prager Groschen und das Groschengeld überhaupt einerseits gemeinsam mit Pfenniggeld in Funden vorkommen, andererseits aber auch mit Goldgeld auftreten, macht ihre Zwischenstellung deutlich, in der sie Pfenniggeld sinnvoll nach oben oder auch Goldgeld sinnvoll nach unten ergänzen konnten.

Kontermarken auf Prager Groschen

Die weite Verbreitung der Prager Groschen und ihr im Laufe der Zeit stark abnehmender Silbergehalt machte eine professionelle Unterscheidung zwischen guten und schlechten Groschen nötig. Diese wurde durch das Einschlagen eines kleinen Stempels dokumentiert, der das Zeichen der Stadt zeigt, in der und in deren Auftrag diese Kennzeichnung stattfand.⁴³ Die Kontermarkierung von Prager Groschen scheint in den Zeitraum zwischen etwa 1390 und dem späten 15. Jahrhundert zu datieren zu sein, allerdings gibt es regionale Unterschiede. Diese große Zeitspanne von fast einem Jahrhundert gilt insbesondere für Westfalen, vielleicht auch für Regionen wie Hessen und Niedersachsen. Für den süddeutschen Raum dagegen scheint eine engere Datierung gegeben zu sein, die etwa die zwei Jahrzehnte zwischen 1420 und 1440 umfaßt (*Krusy 1974, 25*). Das

⁴² Vgl. die Überlegungen zu solchen Beobachtungen in antiken Schatzfunden bei *Pfisterer 2008*.

⁴³ Zum Phänomen im allgemeinen vgl. *Klüßendorf 1993*.

bestätigen auch die wenigen zeitgenössischen Erwähnungen der Kontermarkierungen. In Bayern liegen solche aus Amberg und Augsburg vor. In Amberg verweisen die Ratsprotokolle dieses Vorgehen in die Jahre 1432 und 1433 (*Emmerig 2007*, 370), in Augsburg ist es durch chronikalische Berichte für die Jahre 1429 und 1434 gesichert (*Emmerig 2007*, 900–901, Nr. 9, 11, 12). Trotzdem bleibt bei der Datierung dieser münzpolitischen Maßnahmen eine beträchtliche Unsicherheit bestehen. Für eine zuverlässige zeitliche Einordnung des gesamten Phänomens reichen die zeitgenössischen Belege, die bisher bekannt sind, nicht aus. Nach derzeitigem Wissensstand können wir aber die Verbergung eines Fundes, der kontermarkierte Prager Groschen enthielt, in die Zeit ab ca. 1430 datieren.

Die Kontermarken auf den Prager Groschen sind an sich durchwegs selten. In den hier gesammelten Fundbelegen scheinen sie dagegen überrepräsentiert zu sein. Dies dürfte darauf zurückzuführen sein, daß Funde von Prager Groschen oftmals erst dann Beachtung fanden, wenn sie kontermarkierte Stücke enthielten.

Die Kontermarken finden sich fast ohne Ausnahme auf Groschen Wenzels IV. Ob die angeblichen fünf Groschen von Wladislaus II. mit oberdeutschen Kontermarken in dem Fund aus der Nürnberger Gegend (ab 1471) richtig bestimmt waren, bleibt unsicher.⁴⁴

Die Vorkommen kontermarkierter Groschen unterscheiden sich stark zwischen Bayern und Österreich, während doch die Gesamtzahl der Funde mit Prager Groschen zwischen den beiden Ländern keinen großen Unterschied zeigt. In Bayern gibt es 23 Funde mit kontermarkierten Groschen, die wenigstens 183 solche Einzelstücke enthielten. Diesen stehen in Österreich nur 9 Funde mit wenigstens 16 kontermarkierten Groschen gegenüber. Ein wesentlicher Grund für dieses Bild dürfte die Tatsache sein, daß im Raum des heutigen Österreich nur in einer einzigen Stadt Groschen gestempelt wurden, und zwar in Salzburg (*Emmerig 2007*, 407–408, 431) – immerhin zwei solche Stücke sind in den Funden belegt. In Bayern dagegen gab es doch einige Städte, in denen kontermarkiert wurde; zudem lag der Bodenseeraum nicht weit weg, der eine ganze Reihe von kontermarkierenden Städten aufweist.

Eine Untersuchung über den Einzugsbereich der Funde einer Region, also die Analyse der Städte, deren Kontermarken in den Funden der Region vertreten sind, hat mit großer Vorsicht stattzufinden. Ist doch die Region, in der eine Kontermarke in Funden auftaucht, oftmals ein starkes Argument für Zuweisung der Kontermarke an eine bestimmte Stadt in dieser Region. Somit besteht hier die konkrete Gefahr eines Zirkelschlusses. Trotzdem sei – unter deutlichem Hinweis auf diesen Vorbehalt bei der Interpretation unserer Beobachtungen – der Kreis der Städte grob umrissen, deren Zeichen auf Prager Groschen auftraten, die in Bayern gefunden wurden. Mit großem Abstand führt hier der Raum Schwaben mit Groschen, die von Ulm, vom Schwäbischen Münzbund von 1423, von Augsburg und in Ravensburg kontermarkiert wurden. Naturgemäß sind auch die in Bayern selbst gelegenen Stempler vertreten, wie z. B. München, Regensburg oder Straubing; gleiches gilt für einige fränkische Städte wie Nürnberg, aber auch Neustadt a. d. Aisch oder Würzburg. Also – immer unter dem Vorbehalt der richtigen Zuweisung – war ein Großteil der in Bayern gefundenen Prager Groschen mit Kontermarke vorher in einer schwäbischen, bayerischen oder fränkis-

⁴⁴ Mit Kontermarken von Isny, Memmingen, München, Nürnberg, Ulm. Von Krusy wurden die Stücke durchwegs nicht akzeptiert.

chen Stadt zur Beschau vorgelegen. Recht schwach sind dagegen norddeutsche Stempeler vertreten, aus denen auch immer nur einzelne Stücke belegt sind. Städte in Westfalen, Hessen und Niedersachsen finden sich hier vor allem vertreten.

Bei den wenigen Kontermarken in den österreichischen Funden ist die Region ihrer Herkunft leichter umrissen. Sie kommen aus dem bayerischen Raum, Salzburg ist zweimal vertreten, besonders deutlich ist sogar hier der schwäbische Raum präsent, dazu treten Regensburg und das oberpfälzische Amberg.

Zusammenfassung

Zum Schluß sind die Ergebnisse dieser Untersuchung kurz zusammenzufassen. Die im Jahr 1300 eingeführten und im böhmischen Kuttenberg geprägten Prager Groschen spielten in Bayern ebenso wie in Österreich im 14. und 15. Jahrhundert eine wichtige Rolle als Ergänzung des umlaufenden Geldes auf der Ebene des Groschengeldes, das in diesen Ländern nicht geprägt wurde. Diese Rolle belegen in Bayern 63, in Österreich 61 Funde – diese Zahlen vereinen (etwa drei Viertel) Schatz- und (etwa ein Viertel) Einzelfunde.

Schon kurz nach der Einführung drangen die Prager Groschen in unsere Regionen ein; in Bayern scheint sich das etwas schneller abgespielt zu haben. Trotzdem blieben die Vorkommen der Prager Groschen in den Funden in den ersten drei Vierteln des 14. Jahrhunderts auf relativ niedrigem Niveau. Die Regierungszeit Wenzels IV. war dann offenbar die Hochzeit ihres Umlaufs, und seine Groschen blieben bis in die Mitte des 15. Jahrhunderts in beträchtlichen Zahlen im Umlauf – die alten Exemplare aus dem frühen 14. Jahrhundert waren zu dieser Zeit schon weitgehend aus dem Umlauf verschwunden. Mit dem Regierungsantritt Wladislaus II. kam dessen starke Prägung in den Umlauf und auch – neben immer noch vorhandenen (kontermarkierten) Groschen Wenzels IV. – in den Funden an. Sie erreichte aber keine großen Stückzahlen, vor allem in Österreich handelt es sich dabei nur noch um Einzelstücke; in Bayern sind noch etwas mehr Stücke präsent.

In der Fundverbreitung war in Österreich das Land Niederösterreich führend; aber auch Oberösterreich, Wien und das Burgenland wurden schon bald von den Groschen erreicht, also noch in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts oder wenigstens vor Wenzel IV. In die Funde in Salzburg und Steiermark dagegen gelangten erst Groschen Wenzels IV. oder Wladislaus II. In Bayern ist das Eindringen der Groschen von Osten in den Funden erkennbar, die sich zunächst auf Oberpfalz, Oberfranken und Niederbayern konzentrieren. Das ferne Schwaben wurde erst im späten 14. Jahrhundert erreicht.

Die Prager Groschen waren nach der Aussage der Münzfunde die wichtigste Groschensorte im Geldumlauf dieser Regionen; ergänzt wurden sie in dieser Funktion insbesondere von Mailänder Grossi, während französische Turnosen und Meißner Groschen nur eine deutliche abgeschlagene Rolle spielten. Insbesondere im 15. Jahrhundert kamen in diesem Segment des Münzgeldes fränkische und hessische Nominale und auch die Tiroler Kreuzer hinzu. Die Mittelstellung dieses Groschengeldes brachte es mit sich, daß es sowohl zum Pfenniggeld wie auch zum Goldgeld eine sinnvolle Ergänzung darstellte. Das spiegelt sich im Fundaufkommen wieder: Neben den eher seltenen reinen Groschengeldfunden gibt es Mischfunde von Groschen- und Pfenniggeld, von Groschen- und Goldgeld, und auch solche von Pfennig-, Groschen- und Goldgeld.

Die in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts übliche Kontermarkierung von Prager Groschen schlug sich vor allem in den bayerischen Funden nieder, während in Österreich nur wenige gezeichnete Stücke auftraten. Das hat seinen Grund darin, daß im Raum Österreich nahezu keine Kontermarkierung stattfand, während Bayern nicht nur einige aktiv stempelnde Städte aufwies, sondern auch von Regionen wie Schwaben und Franken umgeben war, die ebenfalls eine ganze Reihe von kontermarkierenden Städten beherbergten.

Im Anhang werden die Kataloge der bayerischen und österreichischen Münzfunde vorgelegt, die Grundlage dieser Untersuchung waren. Dazu tritt die Publikation eines neuen kleinen Schatzfundes von Schleinz.

Anhang

Der Schatzfund von Schleinz (ab 1318?/2008)

Im Frühjahr 2008 wurde in Schleinz (Gemeinde Walpersbach, VB Wiener Neustadt, Niederösterreich) ein kleiner Fundkomplex von fünf Prager Groschen gefunden, der im gleichen Jahr von einem Sammler erworben und dem Verfasser vorgelegt wurde. Nach Aussage des Eigentümers soll es sich um den vollständigen Fundbestand handeln. Die Fundstelle soll im Wald gelegen sein, wenige Kilometer von Schleinz in Richtung Rosalia.

Neben den gut erhaltenen zwei Groschen König Wenzels II. und zwei Groschen König Johanns I. enthielt der Fund von Schleinz ein spektakuläres weiteres Stück: einen ungeprägten Schrötling, der nach Größe, Gewicht und Fundvergesellschaftung als ein Schrötling eines Prager Groschens anzusprechen ist.

Die Datierung des kleinen Schatzfundes fällt schwer, da der Schrötling schwer zu datieren ist. Die vier Groschen ergeben eine Datierung ab etwa 1318. Das Gewicht des Schrötlings mit 3,31 g ist nicht leicht einzuordnen. Castelin nennt für die Groschen Johanns I. eine Entwicklung von 3,64 g rauh bis 3,52 g rauh und für Karls Groschen in der Zeit um 1348 ein Rauhgewicht von etwa 3,43 g. Dieses Gewicht wurde erst von Wenzel IV. unterschritten, dessen Groschenprägung aber bei ca. 2,90 g einsetzte (Castelin 1973, 9, 12, 18, 23). So wäre für diesen Schrötling eine Datierung in die Regierung Johanns I. oder in die Frühzeit Karls I., also ab 1346, denkbar.

Böhmen, König Wenzel II. (1283–1305)

Münzstätte *Kuttenberg*, Prager Groschen (1300–1305)

Av.: Krone, innere Legende: +WENCEZLAVS•SECVNDVS, äußere Legende: DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: Steigender Löwe nach links, Legende: ✦+✦GROSSI ♂ PRAGENSES

1. Durchmesser 25,8 mm; 3,24 g; Stempelstellung 5 Uhr. Der Rand ist etwas beschnitten.

-, Av.: Krone, innere Legende: +WENCEZLAVS•SECVNDVS, äußere Legende: +DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: Steigender Löwe nach links, Legende: ✦+✦GROSSI ♂ PRAGENSES

2. Durchmesser 26,3 mm; 3,07 g; Stempelstellung 9 Uhr. Der Rand ist leicht beschnitten.

Deutlicher Doppelschlag am Avers mit Stempeldrehung und -verschiebung von etwa einer Buchstabenbreite.

König Johann I. von Luxemburg (1310–1346)

Münzstätte *Kuttenberg*, Prager Groschen (1310–1318)

Av.: Krone, innere Legende: + IOHANNES ♂ PRIMVS äußere Legende: + DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: Steigender Löwe nach links, Legende: ♣+♣ GROSSI ♂ PRAGENSES

Lit.: *Castelin 1960*, 158: Gruppe I Nr. 1; *Hána 2007a*, Typ I.

3. Durchmesser 25,8 mm; 3,13 g; Stempelstellung 12–1 Uhr. Der Rand ist leicht beschnitten. Minimaler Doppelschlag am Revers mit Sprung im Perlkreis innerhalb der Legende bei EN.

-, Av.: Krone, innere Legende: + IOHANNES ◦ PRIMVS, äußere Legende: + DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: Steigender Löwe nach links, Legende: ♣+♣ GROSSI ♂ PRAGENSES

Lit.: *Castelin 1960*, 158: Gruppe II Nr. 10 (1318–1327); *Hána 2007a*, Typ I.

4. Durchmesser 26,3 mm; 3,09 g; Stempelstellung 6 Uhr. Der Rand ist leicht beschnitten. Leichter Doppelschlag am Revers mit Sprung im Perlkreis innerhalb der Legende bei GR und AGE.

Zeit **Johanns I. von Luxemburg** (1310–1346) oder **Karls I.** (1346–1378)?

Schrötling zum Prager Groschen

Schrötling ohne Prägespuren, Rand teilweise behämmert und dadurch teilweise ähnlich einem Randstab das Feld begrenzend. Kleiner Schrötlingsriß.

5. Durchmesser 27,7 mm; 3,31 g.

Das Stück hat am Rand Stellen, an denen ein Absplittern der Silberschicht ein darunter liegendes dunkleres Metall freizulegen scheint. Der Verdacht, daß hier ein Kupferkern erkennbar ist, hat sich nicht erhärtet. Messungen ergaben auch bei diesen dunklen Stellen einen Silbergehalt von ca. 97%.⁴⁵ Überraschend ist die enorm glatte Oberfläche des Schrötlings, die keinerlei Spuren des Aushämmerns erkennen läßt. Die gleichmäßige Fläche, die teilweise durch eine Art Randstab begrenzt wird, könnte durch eine „Prägung“ mit einem bildlosen Stempel erzielt worden sein, der den vollen Durchmesser des Schrötlings aufwies. Warum blieben dann aber punktförmige Erhebungen auf dem Feld stehen?

Eine Einschätzung des Stücks ist nur schwer möglich, da Vergleichsmaterial fehlt. Jiří Hána hat in seiner Sammlung zwei Schrötlinge von Prager Groschen, die in die Zeit Wenzels IV. oder Georgs von Podiebrad gehören dürften. Leider sind die Abbildungen des einen publizierten Exemplars wenig aussagekräftig (*Hána 2005*, 134; *Hána 2007b*, 120).⁴⁶

⁴⁵ Messungen durch Mathias Mehofer, Interdisziplinäre Forschungsplattform Archäologie – VIAS: Vienna Institute for Archaeological Science, 28. Oktober 2009, dem ich dafür herzlich danke. – Diese Oberflächenmessung erlaubt keine Aussage über den Silbergehalt des Schrötlings. Der Feingehalt an der Oberfläche dürfte – aufgrund zeitgenössischen Weißsiedens oder einer modernen Reinigung – höher liegen als derjenige im Inneren.

⁴⁶ Für seine Hilfe danke ich Roman Zaoral.

Abl. 1. Der Schatzfund von Schleinz

Prager Groschen in bayerischen Münzfunden des Mittelalters (verborgen bis 1500)

B1. Trogen (Gem. Trogen, Lkr. Hof, Oberfranken)

1964 (oder früher) / ab 1300

2 Einzelfundmünzen des 14. und 19. Jahrhunderts (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel II.)

Quellen: FK/NK 10754. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: –

B2. Wenzelbach (Gem. Wenzelbach, Lkr. Regensburg, Oberpfalz)

1860/1863 / ab 1300

2 Einzelfundmünzen des 12. und 14. Jahrhundert (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel II.)

Quellen: FK/NK 10246

Lit.: *Mayer 1865*, 473 Nr. 34–35.

B3. Oberfüllbach (Gem. Ebersdorf b. Coburg, Lkr. Coburg, Oberfranken)

1863 / ab 1300 (Böhmen, Wenzel II., Prager Groschen)

11 Stück erfaßt (Prager Groschen)

11 Prager Groschen (Wenzel II.)

Quellen: FK/NK 10512.

Lit.: *Anonymus* 1863, Nr. 9, Sp. 71–72 (Oberfullbach); *Hävernich* 1955, 132 Nr. 265 (ab 1378); *Leistner* 1970, 88–89.

Anmerkung: Entgegen der Einordnung von Hävernich zu Wenzel IV. konnte Leistner durch neue Quellen nachweisen, daß es sich um Prager Groschen Wenzels II. handelt.

B4. Pechtnersreuth (Stadt Waldsassen, Lkr. Tirschenreuth, Oberpfalz)

1978 / ab 1300 (Böhmen, Wenzel II., Prager Groschen)

219 Stück (Pfennignominale, Prager Groschen)

Prager Groschen (Wenzel II.)

Quellen: FK/NK 10249. – Die in der FK/NK erwähnten Fundakten in der Staatlichen Münzsammlung München konnten nicht gefunden werden.

Lit.: -

B5. Arnbruck (Gem. Arnbruck, Lkr. Regen, Niederbayern)

1933 / ab 1315 (Bayern, Regensburger HO-Pfennige)

9 Stück (8 Pfennignominale, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Johann)

Quellen: FK/NK 287. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: *Emmerig* 1993, 286 Nr. 165.

B6. Grafenwöhr (Stadt Grafenwöhr, Lkr. Neustadt a. d. Waldnaab, Oberpfalz)

1933 / ab 1315 (Bayern, Regensburger HO-Pfennig)

54 Stück (31 Pfennignominale, 23 Prager Groschen)

23 Prager Groschen (6 Wenzel II., 17 Johann)

Quellen: FK/NK 1967 (Eschenbach), 2693 (Grafenwöhr). – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten (Eschenbach i. d. OPf.) (Grafenwöhr)

Lit.: *Emmerig* 1993, 286 Nr. 168 (Eschenbach), 169 (Grafenwöhr).

Anmerkung: Der Fund wird auch als Fund von Eschenbach i. d. OPf. (Stadt Eschenbach i. d. OPf., Lkr. Neustadt a. d. Waldnaab, Oberpfalz) geführt. Da sich zu Grafenwöhr die konkreteren Angaben zum Fundort finden (Sandgrube der Stadt Grafenwöhr, von Klemens Deyerling ausgebeutet), spricht das für eine Entscheidung für den Fundort Grafenwöhr.

B7. Regensburg (Stadt Regensburg /kreisfreie Stadt/, Oberpfalz)

1898 / ab 1327 (Frankreich, Philipp, Turnosen)

3.004 Stück und ein Silberbarren von 1.925 g (2.981 Prager Groschen, 14 französische Turnosen Philipps,

9 ungarische Groschen von Karl Robert)

2.981 Prager Groschen (Johann)

Quellen: FK/NK 10254. – Münzkabinett Berlin, Erwerbungsakten 1898, Nr. 2189, 4555.

– Münzkabinett Berlin, Bestand: Barren; Frankreich, Philipp, Turnose; Böhmen, Johann, Prager Groschen; Ungarn, Karl Robert, Groschen (Inv.-Nr. 102–105/1899).

Lit.: *Menadier* 1902, 272; *Berghaus* 1973, 226 Nr. 60.

Anmerkung: Herrn Prof. Bernd Kluge im Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz danke ich sehr für seine Auskünfte zu diesem Fund.

B8. Kleinschönbach (Stadt Prichsenstadt, Lkr. Kitzingen, Unterfranken)

976 / ab 1346

4 Einzelfundmünzen des 14., 15. und 17. Jahrhunderts (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Karl I.)

Quellen: FK/NK 4157. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

Anmerkung: Die Wüstung Kleinschönbach ist ein ehemaliger Weiler zwischen Altenschönbach und Prichsenstadt, der 1466 geschleift wurde.

B9. Weitersdorf (Markt Roßtal, Lkr. Fürth, Mittelfranken)

1859 / ab 1366 (Oberpfalz, Rupert I. und Rupert II., Amberger RA-Pfennige)

Mindestens 1.030 Stück (ca. 1.000 Pfennignominale, 27 Prager Groschen, 2 französische Groschen)

27 Prager Groschen (Karl I.)

Quellen: FK/NK 10532.

Lit.: Müller 1859; Anonymus 1860, Heft 1, Sp. 7–8; Gebert 1902; Berghaus 1973, 227 Nr. 77; Emmerig 1993, 294 Nr. 210.

B10. Burghausen (Stadt Burghausen, Landkreis Altötting, Oberbayern)

1999 / ab 1378

Einzelfundkomplex, dabei Prager Groschen

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK -. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 916).

Lit.: -

B11. Piflas (Markt Ergolding, Landkreis Landshut, Niederbayern)

1999 / ab 1378

Einzelfundkomplex, dabei 1 Prager Groschen

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK -. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 917: Ergolding).

Lit.: -

B12. Moosen (Gemeinde Prutting, Landkreis Rosenheim, Oberbayern)

1998 oder früher / ab 1378

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK -. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 657: Prutting).

Lit.: -

B13. **Regensburg** (Stadt Regensburg /kreisfreie Stadt/, Oberpfalz)
1996 / ab 1378 und unbekannt
Einzelfunde von 2 Prager Groschen
2 Prager Groschen (1 Wenzel IV., 1 unbestimmt)
Quellen: FK/NK -. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 838, 839).
Lit.: -

B14. **Hohenburg** (Gemeinde Soyen, Landkreis Rosenheim, Oberbayern)
2007 oder früher / ab 1378
Einzelfund eines Prager Groschens
1 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/NK -. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 1048: Soyen).
Lit.: -

B15. **Alling** (Gem. Alling, Lkr. Fürstenfeldbruck, Oberbayern)
1828 / ab 1378 (Böhmen, Wenzel IV., Prager Groschen)
41 Stück (133 Prager Groschen, ca.
7 Mailänder Münzen, wohl Grossi,
1 ungarischer Goldgulden)
133 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/NK 129.
Lit.: *Braunmühl 1841*, 398 Anm. 1.

B16. **Amberg** (Stadt Amberg (kreisfreie Stadt), Oberpfalz) – sog. Amberger Fund
vor 1908 / ab 1378
152 Stück erfaßt (126 Pfennignominale, 24 Prager Groschen, 2 Meißner Groschen)
24 Prager Groschen (9 Karl I., 15 Wenzel IV.)
Quellen: FK/NK 228. – Staatliche Münzsammlung München, Verzeichnis der
Mittelalter-Münzen, verfaßt von Buchenau, 1910/1921, S. 761–762. – Staatliche
Münzsammlung München, Bestand: 24 Prager Groschen (9 Karl I., 15 Wenzel IV.),
2 Meißner Groschen.
Lit.: *Galerie Helbing 1908*, 29 Nr. 567; *Steinhilber 1957*, 171; *Emmerig 1993*, 298 Nr. 226.

B17. **Freyung** (Stadt Freyung, Lkr. Freyung-Grafenau, Niederbayern)
1840 / ab 1378
500 Stück (Prager Groschen)
500 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/NK 2260.
Lit.: *Lichtenauer 1847*, 163 Fascikel XXXIX Jahrgang 1840; *Kull 1890–1906*, 753.
Anmerkung: Die von Lichtenauer erwähnten Akten sind weder im Archiv des
Historischen Vereins für Niederbayern noch im Stadtarchiv Landshut oder im
Staatsarchiv Landshut auffindbar. Für seine Recherchen nach diesen Akten danke
ich Herrn Dr. Gerhard Tausche vom Stadtarchiv Landshut sehr herzlich.

B18. Untersteinbach a. d. Haide (Stadt Roth, Lkr. Roth, Mittelfranken)

1841 / ab 1378

26 Stück (Prager Groschen)

26 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10517 (Pleinfeld).

Lit.: *Anonymus 1843*, XX Nr. 1; *Anonymus 1844*, XX Nr. 1, Tafel 7, Nr. I.

B19. Schachen (vielleicht Schachen, Gemeinde Seeon-Seebruck, Lkr. Traunstein, Oberbayern)

Um 1960 / ab 1378

4 Stück (Prager Groschen)

4 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10288.

Lit.: *Steinhilber 1963*, 147.

Anmerkung: Heute gibt es drei Orte mit dem Namen Schachen im Landkreis Traunstein. Im amtlichen Ortsverzeichnis für Bayern von 1952 (Stand 1950) gibt es im Landkreis Traunstein: Schachen (Gemeinde Seeon, 25 Einwohner) und Schachen (Gemeinde Waldhausen, 5 Einwohner). Vielleicht handelt es sich also um Schachen (heute Gemeinde Seeon-Seebruck, Lkr. Traunstein, Oberbayern)?

B20. Steinwiesen (Markt Steinwiesen, Lkr. Kronach, Oberfranken)

1906 / ab 1390

400 Stück (285 kleine, 105 mittelgroße) (Pfennignominale, wenigstens 83 Meißner Groschen, wenigstens 3 Prager Groschen, fränkische und hessische Halbgroschen)
Wenigstens

3 Prager Groschen (2 Karl I., 1 Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10540. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten. – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 3 Prager Groschen (2 Karl I., 1 Wenzel IV.), 83 Meißner Groschen.

Lit.: *Anonymus 1906*; *Ebner 1913*, 5202; *Kroll 1925*, 121, 143; *Schrötter 1927–1929*, Band 1, XIII, 155 (ohne Nennung von Prager Groschen); *Steinhilber 1957*, 176; *Steinhilber 1960*, 236.

B21. Thalersdorf (Gem. Arnbruck, Lkr. Regen, Niederbayern)

1909 / ab 1392 (Regensburg, Schlüsselpfennige)

141 Stück erfaßt, größerer Teil verloren (Pfennignominale, 3 Prager Groschen)

3 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10271.

Lit.: *Buchenau 1910a*; *Emmerig 1993*, 302 Nr. 241.

B22. Eggenthal (Gem. Eggenthal, Lkr. Ostallgäu, Schwaben)

1841 / ab 1395 (Mailand, Gian Galeazzo Visconti, Grossi)

Mehr als 170 Stück erfaßt (ca. 100 Prager Groschen, ca. 70 Mailänder Grossi, Tiroler Kreuzer)

Ca. 100 Prager Groschen (Wenzel, welcher? waren durchwegs nicht mehr näher bestimmbar).

Quellen: FK/NK 1714.

Lit.: *Anonymus 1842*, 46–47; *Kull 1890–1906*, 752.

B23. Reichenberg (Gem. Sankt Oswald, Lkr. Freyung-Grafenau, Niederbayern)
1913 / ab 1395 (Pfalz-Oberpfalz-Sulzbach, Rupert II. und III., Pfennig ab 1395)
1.011 Stück erfaßt, Vollständigkeit unsicher (Pfennignominale; 2 Prager Groschen)
2 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10267. – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 2 Prager Groschen (Wenzel IV.).

Lit.: *Bernhart 1913*; *Emmerig 1993*, 285 Nr. 162.

B24. Westerndorf (Gem. Frasdorf, Lkr. Rosenheim, Oberbayern, oder Gem. Stephanskirchen, Lkr. Rosenheim, Oberbayern, oder Stadt Rosenheim /kreisfreie Stadt/, Oberbayern)

1867 oder früher / ab 1395 (Österreich, Albertus- und WA-Pfennige).

Ca. 65 Stück erfaßt (63 Pfennignominale, 1 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso)

1 Prager Groschen (Johann)

Quellen: FK/NK 10294.

Lit.: *Anonymus 1868*, 77 Nr. II; *Raimann 1889*, 452 Nr. 5.

B25. Hetzmannsdorf (Stadt Rötz, Lkr. Cham, Oberpfalz)

um 1902 / Datierung unklar (14. Jahrhundert)

Ca. 300 Stück (Pfennignominale, Prager Groschen)

Prager Groschen (eine Anzahl)

Quellen: FK/NK 3398.

Lit.: *Anonymus 1902*, 401 Nr. B.I.2; *Emmerig 1993*, 285 Nr. 162.

B26. Heidenfeld (Gem. Röthlein, Lkr. Schweinfurt, Unterfranken)

1831 / Datierung unklar (um 1400? Datierung beruht auf dem Fundgefäß)

Stückzahl unbekannt (Pfennignominale, Prager Groschen, französische Turnosen, einige Goldmünzen)

Prager Groschen

Quellen: FK/NK 3207. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

B27. Mailach (Markt Lonnerstadt, Lkr. Erlangen-Höchstadt, Mittelfranken)

1880 / ab 1411 (Würzburg, Bischof Johann II., Pfennige)

2.315 Stück (1.754 Pfennignominale, 362 Prager Groschen, 190 fränkische Halbgroschen, 8 Meißner Groschen, 1 Mailänder Grosso, 4–5 rheinische Goldgulden)

364 Prager Groschen (2 Karl I., 362 Wenzel IV., davon

1 mit Kontermarken Werl und Attendorn).

Quellen: FK/NK 5063.

Lit.: *Kirchner 1886*; *Krusy 1974*, 369 Nr. 85.

B28. Metten (Markt Metten, Lkr. Deggendorf, Niederbayern)

1950 / ab 1423 (Kontermarke des Schwäbischen Münzbundes)

58 Stück (2 Pfennignominale, 142 Prager Groschen, 15 Mailänder Grossi)

142 Prager Groschen (1 Wenzel II.?, 1 Karl I., 132 Wenzel IV., davon 2 mit Kontermarke Augsburg, 1 mit Kontermarke München, 1 mit zwei Kontermarken Schwäbischer Münzbund, 1 mit unbestimmter Kontermarke; 8 unbestimmbar)

Quellen: FK/NK 5324. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: *Kellner 1953*; *Fundbericht 1950–1953*, 343; *Krusy 1974*, 369–370 Nr. 90; *Emmerig 1993*, 305 Nr. 256.

B29. Dillenberg (Zwischen Stinzendorf, Stadt Langenzenn, und Kirchlarnbach, Markt Wilhelmsdorf, beide Lkr. Fürth, Mittelfranken)

1883/1884 / ab 1425 (Sachsen, Landgraf Friedrich der Friedfertige, Meißner Groschen 1425/1428)

1.044 Stück (1.034 Pfennignominale, 4 Prager Groschen, 6 Meißner Groschen)

4 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 4609 (Langenzenn).

Lit.: *Fikentscher 1886*, 2–34.

B30. Weilheimerbach (Gem. Otting, Lkr. Donau-Ries, Schwaben)

1953 / ab 1426 (Köln, Erzbischof Friedrich III., datierte Gulden Riel 1426)

519 Stück, davon ca. 497 erfaßt (ca. 350 Prager Groschen, 60 Mailänder Grossi, 94 [87 erfaßt] rheinische Goldgulden)

Ca. 350 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 10802. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: *Fundbericht 1950–1953*, 353; *Steinhilber 1965*, 248.

B31. Donauwörth (Stadt Donauwörth, Lkr. Donau-Ries, Schwaben)

1950 / ab 1428/1432 (Kontermarke Ulm)

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (mit Kontermarke Ulm)

Quellen: FK/NK 1507. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

B32. Prüfening (Stadt Regensburg /kreisfreie Stadt/, Oberpfalz)

1844/1845 / ab 1428/1432 (Kontermarke Ulm)

inzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wenzel IV. mit Kontermarke Ulm)

Quellen: FK/NK 10244.

Lit.: *Mayer 1845*, 373 Nr. 13.

B33. Unterthingau (Markt Unterthingau, Lkr. Ostallgäu, Schwaben)

1845 / ab 1428/1432 (Kontermarke Ulm) bzw. 1431 (Kontermarke Nördlingen)

42 Stück (Prager Groschen)

42 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 12 mit Kontermarke Ulm, 8 mit Kontermarke Nördlingen)

Quellen: FK/NK 5807 (Obergünzburg), 10804 (Unterthingau).

Lit.: *Raiser 1846*; *Raiser 1847*, 62 Anm. 11; *Kull 1890–1906*, 758 (Obergünzburg).

Anmerkung: Die Kontermarken sind nicht beschrieben, so bleibt unklar, ob die Bestimmung auf Ulm und Nördlingen noch heute gilt.

B34. **Augsburg** (Stadt Augsburg /kreisfreie Stadt/, Schwaben)

(vor) 1923 / ab ca. 1430

Stückzahl unbekannt (dabei 2 Prager Groschen)

2 Prager Groschen (beide mit unbestimmter Kontermarke)

Quellen: FK/NK 358.

Lit.: *Herzfelder 1924*, 74; *Krusy 1974*, 344 Nr. 11.

B35. **Günzburg** (Stadt Günzburg, Lkr. Günzburg, Schwaben)

1953 / ab ca. 1430

Ca. 20 Stück, davon 17 erfaßt (9 Prager Groschen, 8 Mailänder Grossi)

9 Prager Groschen (9 Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarken München und unbestimmt,

1 mit Kontermarken Neumarkt, Regensburg und unbestimmt, 1 mit Kontermarke

Ulm, 1 mit Kontermarken Ulm und Ravensburg, 1 mit Kontermarke Ulm, Ravensburg

und Schaffhausen, 1 mit Kontermarke Nördlingen, Ulm und Ravensburg).

Quellen: FK/NK 2910. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: *Fundbericht 1950–1953*, 340–341 (P. Auer); *Krusy 1974*, 360 Nr. 59.

B36. **Krumbach (Schwaben)** (Stadt Krumbach /Schwaben/, Lkr. Günzburg, Schwaben)

Ca. 1810 / ab ca. 1430?

Stückzahl unbekannt (ein Topf voll) (Prager Groschen)

Prager Groschen (Wenzel IV., davon einige mit Kontermarke Ulm)

Quellen: FK/NK 4458.

Lit.: *Raiser 1834*, 25 Nr. 3.

B37. **Mönstetten** (Gem. Dürrlauingen, Lkr. Günzburg, Schwaben)

1831 / ab ca. 1430

257 Stück (225 Pfennignominale, 15 Prager Groschen, 16 Mailänder Grossi)

15 Prager Groschen (darunter überwiegend solche mit Kontermarke Ulm, mit

Kontermarke Nürnberg und mit Kontermarke Kempten)

Quellen: FK/NK 5423.

Lit.: *Raiser 1831*, 32 Anm. 73; *Anonymus 1832*; *Raiser 1835*, 22–23 Nr. VI; *Raiser 1841*,

90 Anm. 1; *Krusy 1974*, 370 Nr. 92.

B38. **Pfarrkirchen** (Stadt Pfarrkirchen, Lkr. Rottal-Inn, Niederbayern)

1927 / ab ca. 1430?

Hunderte Stück (Prager Groschen)

Hunderte Prager Groschen (davon 1 mit zwei Kontermarken Lippstadt)

Quellen: FK/NK 10311.

Lit.: *Rezension 1927*; *Krusy 1974*, 374 Nr. 113.

B39. **Kastl** (Markt Kastl, Lkr. Amberg-Sulzbach, Oberpfalz)

1967 / ab 1438 (Bayern-München, Albrecht III., Pfennige)

2.026 + 155 Stück erfaßt (zahlreiche Pfennig- und Groschennominale, dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV. mit Kontermarke Warburg)

Quellen: FK/NK 3975.

Lit.: *Krusy 1974*, 367 Nr. 76; *Veit 1975*; *Emmerig 1993*, 306 Nr. 260.

B40. Gaimersheim (Markt Gaimersheim, Lkr. Eichstätt, Oberbayern)

1881 / um 1439

Etwa 240 Stück (Pfennignominale, Prager Groschen, Mailänder Grossi, ca. 20 Tiroler Kreuzer)

1 Prager Groschen erfaßt (Wenzel II.).

Quellen: FK/NK 2390 (Gaimersheim), 2439 (Geimersheim). – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 1 Prager Groschen, 1 Meißner Groschen.

Lit.: *Riggauer 1899*, 461 (Geimersheim); *Rizzolli 1991*, 224, 534 (Geimersheim, um 1439); *Rizzolli 2006*, 393, 415 (Geimersheim, um 1439).

B41. Grasmannsdorf (Markt Burgebrach, Lkr. Bamberg, Oberfranken)

1834 / ab 1440 (Burggrafschaft Nürnberg, Johann IV., Schillinge 1440/1441)

15 Stück erfaßt (15 fränkische Vereinsschillinge, außerdem vielleicht 9 Prager Groschen)

9 Prager Groschen (nach Eichhorn Wenzel II., wohl eher Wenzel IV.)

Quellen: FK/NK 2705.

Lit.: *Eichhorn 1966*, 462–463.

B42. Heideck (Stadt Heideck, Lkr. Roth, Mittelfranken)

1935 / ab 1441 (Augsburg, Pfennig des Münzmeisters Bäsinger)

oder ab 1435 (Bayern-München, Ernst und Adolf, Münchner Pfennige)

Ca. 529 Stück (502 Pfennignominale, 12 Nürnberger Schillinge, 14 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso)

14 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 10 mit Kontermarken: 3 Ravensburg, 1 Schwäbischer Bund, 1 Wangen und Schwäbischer Bund, 1 Dinkelsbühl, 1 Unna, 1 Nördlingen, 1 München, 1 Schwäbisch Hall)

Quellen: FK/NK 3195. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten. – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 8 Prager Groschen Wenzels IV. mit Kontermarken wie oben beschrieben, jedoch ohne München und Schwäbisch Hall.

Lit.: *Bernhart 1936*, 187.

B43. Helmeringer Hof / Helmeringen (Stadt Lauingen /Donau/, Lkr. Dillingen a. d. Donau, Schwaben)

vor 1822 / ab 1441 (Augsburg, Pfennige des Münzmeisters Bäsinger)

62 Stück erfaßt (48 Pfennignominale, 13 Prager Groschen, 1 türkischer Asper)

13 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 2 mit Kontermarke Augsburg, 1 mit Kontermarke Augsburg und München, 2 mit Kontermarke Nürnberg, 4 mit Kontermarke Ulm, 1 mit Kontermarke Basel, 1 mit Kontermarke Neustadt a. d. Aisch, 2 mit Kontermarke Kaufbeuren und unbekannt)

Quellen: FK/NK 19456.

Lit.: *Raiser 1822*, 92–94; *Anonymus 1832*; *Raiser 1835*, 22–23 Nr. VII; *Krusy 1974*, 365–366 Nr. 67.

B44. Mönstetten (Gem. Dürrlauingen, Lkr. Günzburg, Schwaben)

(Vor) 1840 / ab 1441 (Augsburg, Pfennige des Münzmeisters Bäsinger), oder ab 1439 (Tirol, Erzherzog Sigismund)

7 Stück erfaßt (4 Pfennignominale, 1 Prager Groschen,

1 Mailänder Grosso, 1 Tiroler „Silbergroschen“
1 Prager Groschen (Wenzel IV. mit Kontermarke Augsburg)
Quellen: FK/NK 5423.
Lit.: *Raiser 1841*, 90–91.

B45. **Steinberg** (Steinberg, Markt Eichendorf, Lkr. Dingolfing-Landau, Niederbayern)
1908 / ab 1441 (Augsburg, Pfennig des Münzmeisters Bäsinger)
bzw. ab 1435 (Bayern-München, Herzöge Ernst und Adolf, Pfennig)
45 Stück (41 Pfennignominale, 4 Prager Groschen)
4 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Augsburg)
Quellen: FK/NK 3121 (Hartkirchen).
Lit.: *Ebner 1909*, 51 Nr. V.1; *Kellner 1955*; *Krusy 1974*, 362 Nr. 64.

B46. **Nördlingen** (Stadt Nördlingen, Lkr. Donau-Ries, Schwaben)
1935 / ab 1441/42? (Oberpfalz, Amberger Pfennig; Augsburg, Pfennig des Münzmeisters
Bäsinger)
32 Stück (22 Pfennignominale, 6 Mailänder Grossi, 4 Prager Groschen)
4 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarken Ulm, Konstanz und viel-
leicht Lindau [„Fürth (Kleeblatt)“]).
Quellen: FK/NK 10805. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.
Lit.: -
Anmerkung: Zur Kontermarke Kleeblatt vgl. *Krusy 1974*, 318 und Tafel 14, Nr. 1.18
(moderne Fälschung) und 322 und Tafel 14, Nr. 2.44–45 (nicht aufgefunden).

B47. **Nürnberg** (Stadt Nürnberg /kreisfreie Stadt/, Mittelfranken)
1963 oder früher / um 1443–1444 (Stadt Nürnberg, Schillinge 1443/1444)
85 Stück (2 Pfennignominale, 79 Nürnberger Schillinge, 4 Prager Groschen)
4 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Augsburg und München, 1
mit Kontermarke Regensburg, 1 mit Kontermarke vielleicht Iglau, 1 mit Kontermarke
vielleicht Nürnberg)
Quellen: FK/NK 10570. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.
Lit.: *Steinhilber 1966*, 134–135; *Krusy 1974*, 372 Nr. 102.

B48. **Bernbeuren** (Gem. Bernbeuren, Lkr. Weilheim-Schongau, Oberbayern)
1860 / ab 1449 (Pfalz, Friedrich I., Goldgulden)
40 Stück (2 Pfennignominale, 20 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso, 1 Tiroler
Kreuzer, 14 Goldgulden, 2 unbestimmt)
20 Prager Groschen (Herrscher unbestimmt, wohl Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke
Augsburg, 1 mit Kontermarken Augsburg und Ulm, 1 mit Kontermarke Ulm, 1
mit Kontermarken Ulm und Konstanz, 1 mit Kontermarke „Nürnberg“, 1 mit
Kontermarke Ulm und Regensburg, 1 mit Kontermarke Ulm und „Luzern“ (wohl
Kempten), 1 mit Kontermarke Regensburg, 1 mit Kontermarke „Freiburg/Breisgau“,
1 mit Kontermarken „Pfalz“ und „Württemberg“, 1 mit Kontermarke „Mainz“, 1 mit
Kontermarken Ulm und Württemberg)
Quellen: FK/NK 617.
Lit.: *Mezger 1862*, 58; *Steinhilber 1965*, 245; *Krusy 1974*, 307–308 Nr. 266.

B49. **Daiting** (Gem. Daiting, Lkr. Donau-Ries, Schwaben)

1907 / um 1450

15 Stück, davon 14 Stück erfaßt (9 Prager Groschen, 5 Mailänder Grossi)

9 Prager Groschen (davon 3 mit Kontermarke Ulm, 1 mit Kontermarken Wangen und Rottenburg, 1 mit Kontermarke Kempten, 1 mit Kontermarke Nördlingen, 1 mit Kontermarke Donauwörth)

Quellen: FK/NK 1280.

Lit.: *Fischer 1908; Fischer 1909; Krusy 1974*, 347 Nr. 30.

B50. **Schornweisach** (Markt Uehlfeld, Lkr. Neustadt a. d. Aisch – Bad Windsheim, Mittelfranken)

1880 / ab 1457 (Stadt Nürnberg, Schilling)

159 Stück (Schillinge von Stadt Nürnberg [114], Bamberg [11], Burggrafschaft Nürnberg [9], Würzburg [7], 1 sächsischer Groschen, 1 hessischer Groschen, 1 Kurkölnler Raderalbus, 1 Zürcher Plappart, 14 Prager Groschen)

14 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Neustadt a. d. Aisch, 1 mit Kontermarke Augsburg, 1 mit Kontermarke Stadt Nürnberg, 1 mit Kontermarke Ulm, 1 mit Kontermarke unbekannt)

Quellen: FK/NK 10575.

Lit.: *Fikentscher 1882; Krusy 1974*, 379 Nr. 126.

B51. **Würzburg** (Stadt Würzburg /kreisfreie Stadt/, Unterfranken)

um 1955 / um 1460

Unbekannte Stückzahl (1 Prager Groschen erfaßt)

1 Prager Groschen (Wenzel IV., mit Kontermarke Bayreuth)

Quellen: FK/NK 10577.

Lit.: *Krusy 1974*, 387 Nr. 155.

B52. **Alteglofsheim** (Gem. Alteglofsheim, Landkreis Regensburg, Oberpfalz)

1992 (oder früher) / ab 1471

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wladislaus II.)

Quellen: FK/NK –. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 53).

Lit.: -

B53. **Ebermannstadt** (Stadt Ebermannstadt, Lkr. Forchheim, Oberfranken)

1986 oder früher / ab 1471

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wladislaus II.)

Quellen: FK/NK 1648. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

B54. **Gößweinstein** (Markt Gößweinstein, Lkr. Forchheim, Oberfranken)

1979 oder früher / ab 1471

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wladislaus II.)

Quellen: FK/NK 2632. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

B55. Wald a. d. Alz (Gemeinde Garching a. d. Alz, Lkr. Altötting, Oberbayern)

1996 / ab 1471 (vgl. Anmerkung)

Schatzfund von 20 Stück, der jedoch aus zwei Komplexen zu bestehen scheint (7 Prager Groschen Wladislaus II., rheinische Halbbatzen und Groschen der Zeit um 1600).

7 Prager Groschen (Wladislaus II.)

Quellen: FK/NK –. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 649–655 = NZ 1144–1149: Garching a. d. Alz).

Lit.: *Fundchronik* 1996, 180 (S. Jaroschinski).

Anmerkung: Nach Angaben des Finders, dem ich für seine Auskünfte sehr danke, wurden die 20 Münzen in einem Radius von ca. 15 cm, jeweils mehrere Stücke zusammengebacken, gefunden. Die Fundstelle lag direkt (ca. 50 cm) vor einem Marterl des 17. Jahrhunderts. Trotzdem deutet die Zusammensetzung darauf hin, daß dieser Schatzfund aus zwei Komplexen bestehen könnte, deren einen die Prager Groschen König Wladislaus II. bilden.

B56. Nürnberg (Umgegend) (Stadt Nürnberg /kreisfreie Stadt/, Mittelfranken)

Vor ca. 1908 / ab 1471 (Böhmen, Wladislaus II., Prager Groschen)

60 bzw. 47 Stück erfaßt (Prager Groschen)

60 bzw. 47 Prager Groschen (42 Wenzel IV., alle mit Kontermarken: Amberg, Augsburg, Augsburg und unbekannt, Augsburg und schwäbischer Bund, Augsburg und Donauwörth, Donauwörth, Heilbronn [2 Ex.], Isny, Schwäbischer Bund [2 Ex.], Nürnberg, Frankenberg, Ravensburg [3 Ex.], Amberg und Regensburg, unbekannt, Schwäbischer Bund, unbekannt und Schwäbischer Bund, unbekannt und Schwäbischer Bund und Nördlingen, Soest, Schwäbischer Bund und Rottenburg, Schwäbisch Gmünd, Ulm [2 Ex.], Ulm und Ulm und Schwäbischer Bund, Korbach und Wangen und Ulm, Wangen, unbekannt, Göppingen, Schwäbischer Bund und Urach, Würzburg, Bayreuth, unbekannt, Bamberg, Eichstätt, Kempten, Schwäbischer Bund, Schwäbischer Bund und Ulm, Attendorn [2 Ex.], außerdem wohl Coburg; 5 Wladislaus II., alle mit Kontermarken: Isny und unbekannt [moderne Fälschung?], Isny und Ulm, München, Memmingen, Nürnberg)

Quellen: FK/NK 361 (Augsburg), 10580 (Nürnberg).

Lit.: *Sally Rosenberg* 1928, 168–171 Nr. 3134–3179; *Buchenau* 1928a; *Buchenau* 1928b; *Krusy* 1974, 344 Nr. 10 (Augsburg), 371–372 Nr. 101 (Nürnberg).

B57. Cadolzburg (Markt Cadolzburg, Lkr. Fürth, Mittelfranken)

1893 / um 1480

Ca. 212 Stück und 3 goldene Ringe etc. (Pfennignominale, 12 Goldgulden; 1 Prager Groschen?)

1 Prager Groschen (mit Kontermarke Bayreuth)

Quellen: FK/NK 12305, 20084.

Lit.: *Anonymus* 1893a; *Anonymus* 1893b, 49; *Buchenau* 1926, 26 und Tafel 1 Nr. 29 (Kadolzburg); *Schrötter* 1927–1929, Band 1, XII (Kadolzburg); *Krusy* 1974, 347 Nr. 28.

Anmerkung: Unklar bleibt, ob es sich um einen Einzelfund handelt, oder ob der

erwähnte Prager Groschen aus dem Schatzfund von Cadolzburg von 1893 stammt; im Zusammenhang dieses Schatzfundes werden keine Prager Groschen genannt.

B58. Dillingen a. d. Donau (Stadt Dillingen a. d. Donau, Lkr. Dillingen a. d. Donau, Schwaben)

1846 / ab 1482 (Tirol, Sigismund, Sechser)

12 Stück (9 Tiroler Sechser, 2 Mailänder Grossi, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (mit Kontermarke Ulm)

Quellen: FK/NK 1443.

Lit.: *Anonymus 1847.*

B59. Neuburg a. d. Kammel (Markt Neuburg a. d. Kammel, Lkr. Günzburg, Schwaben)

1909 / ab 1486 (Markgrafschaft Brandenburg in Franken, Friedrich und Sigismund, Goldgulden)

Ca. 325 Stück (Ca. 250 Tiroler u. a. Kreuzer, 35 Mailänder Grossi, 5 Prager Groschen, 1 Ravensburger Schilling, 1 Tiroler Sechser, 25 Goldgulden)

5 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Amberg, 1 mit Kontermarken Augsburg, Regensburg und Konstanz, 2 mit Kontermarke Nördlingen, 1 mit Kontermarken Schwäbischer Bund, Ulm und Göppingen)

Quellen: FK/NK 10807. – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 1 Prager Groschen Wenzels IV. mit Kontermarke Nördlingen (?).

Lit.: *Buchenau 1910b; Steinhilber 1965, 246; Krusy 1974, 370–371 Nr. 96.*

B60. Westenhausen (Markt Manching, Lkr. Pfaffenhofen a. d. Ilm, Oberbayern)

Zwischen 1919 und 1924 / ab 1490 (1496?) (Tirol, Maximilian, Sechser)

Ca. 170 Stück (mehr als 114 Pfennignominale, Tiroler Sechser [am stärksten vertreten], mindestens 36 Prager Groschen, 2 Mailänder Grossi, 1 sächsischer Groschen)

Mindestens 36 Prager Groschen (vielleicht oder wohl alle von Wenzel IV., mit folgenden Kontermarken: 1 Ulm und unbestimmt, 2 oder mehr Nördlingen, 1 Rottenburg und Nördlingen, 1 Kempten, 1 Augsburg, 1 Augsburg und Schwäbischer Bund, 4 Ulm, 1 Straubing, 1 Kaufbeuren, 1 München und Schwäbischer Bund, 1 oder mehr Regensburg, 1 Salzburg, 1 Ulm und Augsburg, 1 Ulm und Kaufbeuren, 1 Schwäbischer Bund und Ulm, 1 Ulm, Paderborn und Ravensburg, 1 Ulm und Memmingen, 1 Ulm und unbestimmt, 2 Ulm und Lindau?, 1 Ulm und unbestimmt, 1 unbestimmt und Ulm, 1 unbestimmt, 1 Konstanz und Schwäbischer Bund, 1 Schwäbischer Bund, 1 Nördlingen, Würzburg und Schwäbisch Hall, 1 Ulm und unbestimmt, 1 Schwäbischer Bund und Ulm, 1 Ulm, Augsburg und Wangen, 1 unbestimmt, 1 München, 1 „fingierter Einschlag 3“)

Quellen: FK/NK 7366 (Westerhausen), 10303 (Westenhausen). – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten. – Staatliche Münzsammlung München, Bestand: 1 Prager Groschen Wenzel IV. mit Kontermarke Nördlingen.

Lit.: *Anonymus 1925; Buchenau – Gebhart 1925; Krusy 1974, 385–386 Nr. 147; Emmerig 1993, 311 Nr. 285.*

B61. Ansbach (Stadt Ansbach /kreisfreie Stadt/, Mittelfranken)

1877 / ab 1499 (Nördlingen, Halbschilling 1499)

Ca. 45 Gold- und 200 Silbermünzen (40 Mailänder Grossi, 36 Tiroler Schinderlinge Sigmunds, 1 Schilling und 32 Halbschillinge der Markgrafen von Brandenburg in Franken, 4 Schillinge und 10 Halbschillinge der Stadt Nürnberg, 10 Prager Groschen, 6 Nördlinger Halbschillinge, 2 Oberpfälzer Schillinge, 1 Berner Dicken oder Rollbatzen, 60 sächsische Silbermünzen, ca. 45 Goldgulden) 10 Prager Groschen (davon 1 mit Kontermarke Ulm, 1 mit Kontermarke Ravensburg, oder beide mit Kontermarken Ulm und Ravensburg)

Quellen: FK/NK 270.

Lit.: *Gebert 1878; Krusy 1974*, 342 Nr. 5.

B62. Tirschenreuth (Stadt Tirschenreuth, Lkr. Tirschenreuth, Oberpfalz)

1937 / 15. Jahrhundert

42 Stück (Prager Groschen, Meißner Groschen)

Prager Groschen

Quellen: FK/NK 10314. – Staatliche Münzsammlung München, Fundakten.

Lit.: -

B63. Regensburg (Stadt Regensburg /kreisfreie Stadt/, Oberpfalz)

1996 / ab 1378 und unbekannt

Einzelfunde von 2 Prager Groschen

2 Prager Groschen (1 Wenzel IV., 1 unbestimmt)

Quellen: FK/NK –. – Staatliche Münzsammlung München, Fundmünzdatenbank (MA 838, 839).

Lit.: -

Prager Groschen in österreichischen Münzfunden des Mittelalters (verborgen bis 1500)

Ö1. **Jois** (Marktgem. Jois, PB Neusiedl am See, Burgenland)

1973–1974 / ab 1300

4 Einzelfundmünzen des 12., 14. und 17. Jahrhunderts (dabei 1 Prager Groschen).

1 Prager Groschen (Wenzel II.)

Quellen: FK/ING 101205.

Lit.: *Münzfundberichte 1975*, 219 (H. Jungwirth, B. Koch).

Ö2. **Hohenau** (Marktgem. Dobersberg, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)

1926–1936 / ab 1310

9 Einzelfundmünzen des 14. bis 18. Jahrhunderts (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Johann)

Quellen: FK/ING 100422.

Lit.: *Münzfunde 1936*, 189/7 (A. Schultes).

Ö3. **Waidhofen an der Thaya** (Stadtgem. Waidhofen an der Thaya, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)

1980 / ab 1310

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Johann)

Quellen: FK/ING 101189.

Lit.: *Münzfundberichte* 1981, 620 (B. Koch).

Ö4. **Schleinz** (Gem. Walpersbach, VB Wiener Neustadt, Niederösterreich)

2008 / ab 1318 (Böhmen, Johann, Prager Groschen) oder ab 1346 (Böhmen, Karl I., Schrötling zum Prager Groschen)

5 Stück (4 Prager Groschen, 1 Schrötling)

4 Prager Groschen (2 Wenzel II., 2 Johann), 1 Schrötling zu einem Prager Groschen (Johann oder Karl I.?)

Lit.: -

Ö5. **Wurzwoll** (Gem. Pfarrkirchen im Mühlkreis, PB Rohrbach, Oberösterreich)

1926 / ab ca. 1330? (Österreich, Friedrich der Schöne, Pfennige; Steiermark, Grazer Pfennig CNA D 105)

988 Stück (976 Pfennignominale, 12 Prager Groschen)

12 Prager Groschen (2 Wenzel II., 10 Johann)

Lit.: *Luschn* 1926; *Koch* 1955, 42 Anm. 34; *Koch* 1965, 6; *Steininger* 1985, 53–54 Nr. 58.

Ö6. **Hörweix** (Stadtgem. Zwettl-Niederösterreich, VB Zwettl, Niederösterreich)

1889 / ab 1330/1334 (?) (Österreich, Herzog Albrecht II., Pfennig)

2.036 Stück (2.035 Pfennignominale, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Johann)

Lit.: *Luschn von Ebengreuth* 1913, 35 Nr. XXIII; *Koch* 1965, 6; *Koch* 1981, 51–52, Tafel 8; *Koch* 1983, 61 Nr. 54; *Alram* 1994, 50 Nr. 17.

Ö7. **Wien** (20. Bezirk (Brigittenauer Lände), Wien)

1937 / ab 1346

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Karl I.)

Quellen: FK/ING 100492.

Lit.: *Münzfunde* 1937, 300/8 (J. Wiesinger).

Ö8. **Linz**, „alter Posthof“ (Stadt mit eigenem Statut, Oberösterreich)

1912 / ab ca. 1350

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Karl I., ca. 1350/1358)

Quellen: Oberösterreichisches Landesmuseum, numismatische Sammlung, Bestand: 1 Prager Groschen.

Lit.: -

Ö9. **Lorch** (Stadtgem. Enns, PB Linz-Land, Oberösterreich)

1965 / ab 1378

48 Einzelfundmünzen des Mittelalters und der Neuzeit (12. bis 19. Jahrhundert) bei Grabungen der Jahre 1960 bis 1966 in der Basilika (dabei 2 Tiroler Kreuzer, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Prokisch, im Druck*, Nr. 38.

Ö10. **Nussdorf** (19. Bezirk Döbling, Wien)

1914 / ab 1378

Einzelfund eines böhmischen Groschens um 1400

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Münzfunde 1935*, 120/10 (K. Moßler)

Ö11. **Salzburg** (Salzburg /Stadt mit eigenem Statut/, Salzburg)

1961–1965 / ab 1378

5 Einzelfundmünzen der Antike und des 14. bis 17. Jahrhunderts, gefunden bei den Domgrabungen (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Koch 1965*, 6; *Münzfunde 1961–1965*, 269 (B. Koch, H. Mitscha-Märheim).

Ö12. **Wien** (8. Bezirk /Paradeplatz, heute Landesgerichtsstraße/, Wien)

1864/1866 / ab 1378; ab 1471

Einzelfunde griechischer, römischer und mittelalterlich/neuzeitlicher Münzen (dabei 2 Prager Groschen)

2 Prager Groschen (Wenzel IV., Wladislaus II.)

Quellen: FK/ING 100204.

Lit.: *Kenner 1867*, 140–143/20–23 Nr. 6.

Ö13. **Eggenburg** (Stadtgem. Eggenburg, VB Horn, Niederösterreich)

um 1905? / ab 1378 (Böhmen, Wenzel IV., Prager Groschen)

31 Stück (wohl unvollständig erfaßt) (4 Pfennignominale, 27 Prager Groschen)

27 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Münzfunde 1935*, 126 (F.Dworschak); *Münzfunde 1937*, 309/17 (A. Loehr); *Koch 1965*, 6.

Ö14. **Spratzern** (St. Pölten /Stadt mit eigenem Statut/, Niederösterreich)

1987 / ab 1378 (Neuböhmen, Wenzel IV., Pfennige)

7.092 Stück erfaßt, kleiner weiterer Fundteil verloren (7.090 Pfennignominale, 2 Prager Groschen)

2 Prager Groschen (Karl I.)

Lit.: *Alram 1991*; *Emmerig 1993*, 299 Nr. 229 (St. Pölten-Spratzern); *Alram 1994*, 51 Nr. 26 (St. Pölten-Spratzern).

Ö15. **Sparbach** (Marktgem. Vitis, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)

1955 / ab 1384 (böhmische Löwenpfennige, mährische Adlerpfennige)

1.444 Stück (1.442 Pfennignominale, 2 Prager Groschen)

2 Prager Groschen (1 Karl I., 1 Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 100880.

Lit.: *Münzfunde 1951–1955*, 211–212 (B. Koch); *Sejbal 1965*, 55–57; *Steininger 1985*, 54–55 Nr. 60.

Ö16. **Eibenstein** (Stadtgem. Raabs an der Thaya, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)

1901 / ab 1388? (wohl österreichische Wappenpfennige?)

2.155 Stück (unvollständig erfaßt) (2.138 Pfennignominale, 17 Prager Groschen).

17 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Anonymus 1901* (gefunden im Grillensteiner Wald); *Koch 1965*, 6; *Steininger 1985*, 44 Nr. 44 (zu: um 1306).

Ö17. **Pottenbrunn** (St. Pölten /Stadt mit eigenem Statut/, Niederösterreich)

1953 / ab 1395 (Österreich, Herzöge Wilhelm und Albrecht IV., Pfennige)

10.153 Stück (10.151 Pfennignominale, 2 Prager Groschen)

2 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 100876.

Lit.: *Münzfunde 1951–1955*, 207–208 (B. Koch); *Koch 1954*; *Sejbal 1965*, 57–59; *Emmerig 1993*, 303 Nr. 248; *Steininger 1985*, 58–60 Nr. 68.

Ö18. **Prandegg**, Ruine (Gem. Schönau im Mühlkreis, PB Freistadt, Oberösterreich)

1960er/1970er Jahre / ab ca. 1400

Einzelfund eines Prager Groschens

1 Prager Groschen (Wenzel IV., ca. 1400/1410)

Quellen: Oberösterreichisches Landesmuseum, numismatische Sammlung, Bestand: 1 Prager Groschen.

Lit.: -

Ö19. **Hallein** (Stadtgem. Hallein, PB Hallein, Salzburg)

2005 / ab ca. 1400/1410

33 Einzelfundmünzen des 13. bis 18. Jahrhunderts der Grabung in der Pfarrkirche Hl. Antonius Eremit (dabei 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Zeller – Moser 2007*.

Münzreihe noch unpubliziert.

Ö20. **Kirchberg** (Gem. Hirschbach im Mühlkreis, PB Freistadt, Oberösterreich)

1937 / ab ca. 1405 (Böhmen, Wenzel IV., Prager Groschen)

44 Stück (44 Prager Groschen)

44 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 100497.

Lit.: *Münzfunde 1937*, 302/10 Nr. 8 (F. Stroh); *Koch 1965*, 6; *Steininger 1985*, 62 Nr. 74; *Walter 2007* (Bestand nunmehr 43 Stück).

Ö21. **Mondsee** (Marktgem. Mondsee, PB Vöcklabruck, Oberösterreich)

1975 / ab 1406 (Österreich, Herzöge Leopold IV. und Albrecht V., Pfennige; Bayern, zweiseitige Pfennige mit erstem Buchstaben des Herzogsnamens; Goldmünzen vielleicht später?)

6.637 Stück, 4 Ringe (6.314 Pfennignominale, 181 Tiroler Kreuzer, 106 Prager Groschen, 22 ungarische Goldgulden, 9 venezianische Dukaten, 1 Imitation dazu, 4 Goldgulden des Senats von Rom)

106 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 101259.

Lit.: *Münzfundberichte 1976*, 401–404 (B. Koch); *Koch 1976*; *Besly – Woodhead 1978*, 132 Nr. 410; *Emmerig 1993*, 305 Nr. 258.

- Ö22. **Senftenberg** (Marktgem. Senftenberg, VB Krems, Niederösterreich)
1948 / ab 1406 (Österreich, Herzöge Leopold und Albrecht V., Pfennige; Steiermark,
Ernst, Pfennige)
428 Stück (425 Pfennignominale, 3 Prager Groschen)
3 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/ING 100843.
Lit.: *Münzfunde 1956–1960*, 229–230 (B. Koch, A. Rothbauer); *Steiningger 1985*, 63 Nr.
77.
- Ö23. **Oberweiden** (Gem. Weiden an der March, VB Gänserndorf, Niederösterreich)
1958 / ab 1416 (Österreich, Pfennig Herzog Albrechts V., Münzstätte Wien)
334 Stück (332 Pfennignominale, 2 Prager Groschen)
2 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/ING 100836.
Lit.: *Koch 1959*; *Münzfunde 1956–1960*, 226–227 (B. Koch, G. Melzer); *Steiningger 1985*,
63–64 Nr. 78.
- Ö24. **Rossa** (Stadtgem. Raabs an der Thaya, VB Waidhofen an der Thaya,
Niederösterreich)
1919 / ab 1416 (Österreich, Herzog Albrecht V., Pfennige)
428 Stück (397 Pfennignominale, 31 Prager Groschen)
31 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Lit.: *Dworschak 1920a*; *Koch 1965*, 6; *Steiningger 1985*, 65 Nr. 81.
- Ö25. **Melk** (Stadtgem. Melk, VB Melk, Niederösterreich)
1961 / ab 1416/1427 (Österreich, Herzog Albrecht V., Wappenpfennige ab 1416 bzw. ab
1427?)
2.079 Stück (2.063 Pfennignominale, 14 Prager Groschen, 2 Tiroler Kreuzer)
14 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/ING 100928.
Lit.: *Koch 1962*, 94–96, Tafel 1; *Münzfunde 1961–1965*, 240–241 (F. Hutter, B. Koch);
Steiningger 1985, 65–66 Nr. 83.
- Ö26. **Eitental** (Marktgem. Weiten, VB Melk, Niederösterreich)
1930 / ab 1421 (Bern, Plappart)
30 Stück, davon 6 Stück erfaßt (2 Pfennignominale, 2 Mailänder Grossi, 1 Prager
Groschen, 1 Berner Plappart)
1 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Lit.: *Münzfunde 1946–1950*, 173/IX (B. Koch) (Eitenthal).
- Ö27. **Vitis** (Marktgem. Vitis, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)
1881 / ab 1427 (Österreich, Herzog Albrecht V., Pfennige ab 1427)
Etwa 20.000 bis 25.000 Stück, davon 11 Stück publiziert (Pfennignominale, Prager
Groschen, Mailänder Grossi, Gold)
Prager Groschen („eine Anzahl sehr abgeschliffener Prager Groschen“)
Lit.: *Raimann 1883*; *Hahn 1981*, 560 Nr. 23; *Steiningger 1985*, 74 Nr. 98; *Emmerig 1993*,
308 Nr. 267.

Ö28. **Eitenthal** (Marktgem. Weiten, VB Melk, Niederösterreich)
1938 / ab 1429 (Augsburger Kontermarke auf Prager Groschen)
197 Stück (192 Prager Groschen, 5 Mailänder Grossi)
192 Prager Groschen (1 Karl I., 178 Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Augsburg, 13 unbestimmbar, davon 1 mit Kontermarke Salzburg)
Quellen: FK/ING 100510 (Eitenthal).
Lit.: *Münzfunde 1938–1939*, 201–202 (R. Lagler) (Eitenthal); *Münzfunde 1940–1945*, 112/26 (B. Koch) (Eitenthal); *Koch 1965*, 6; *Krusy 1974*, 349 Nr. 42 (Eitenthal); *Steininger 1985*, 61 Nr. 71.

Ö29. **Edlbach** (Gem. Edlbach, PB Kirchdorf an der Krems, Oberösterreich)
1872 / ab 1429 (Augsburger Kontermarke auf Prager Groschen)
Etwa 2.700 Stück (ca. 2.000 Pfennignominale, ca. 700 Prager Groschen)
ca. 700 Prager Groschen („von Wenzel II., III. und IV., letztere mit der Augsburger Contremarke“)
Lit.: *Anonymus 1872a*; *Anonymus 1872b*; *Anonymus 1872c*; *Anonymus 1872d* (St. Pankraz); *Pichler 1865–1875*, Band 3, 94 (St. Pankraz); *Raimann 1889*, 452 Nr. 6 (St. Pankraz); *Doblinger 1947*, 274; *Koch 1965*, 6 (St. Pankraz); *Krusy 1974*, 376 Nr. 121 (St. Pankraz); *Emmerig 1993*, 312 Nr. 287 (St. Pankraz).

Ö30. **Nussdorf** (19. Bezirk Döbling, Wien)
1935 (oder früher) / ab ca. 1430?
Einzelfund eines (wohl böhmischen) Groschens mit Ulmer Kontermarke
1 Prager Groschen (wohl Wenzel IV., mit Ulmer Kontermarke)
Lit.: *Münzfunde 1935*, 120/10 (F. Dworschak); *Krusy 1974*, 386 Nr. 149 (Wien-Nußdorf).

Ö31. **Althöflein** (Marktgem. Großkrut, VB Mistelbach, Niederösterreich)
1967 / ab 1436 (Steiermark, Herzog Friedrich V., Pfennig, Grazer Pfennig)
4.078 Stück (4.067 Pfennignominale, 3 Tiroler Kreuzer, 8 Prager Groschen)
8 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/ING 101034 (Großkrut).
Lit.: *Münzfunde 1967*, 103–105 (B. Koch) (Großkrut); *Steininger 1985*, 67–68 Nr. 86.

Ö32. **Klement** (Marktgem. Ernstbrunn, VB Korneuburg, Niederösterreich)
1978 / ab 1436 (Herzog Friedrich V., Grazer Pfennig)
7.998 Stück (7.805 Pfennignominale, 110 Prager Groschen, 59 Mailänder Grossi, 13 Grossi aus Pavia, 11 Tiroler Kreuzer)
110 Prager Groschen (2 Karl I., 108 Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Augsburg, 1 mit Kontermarke Salzburg)
Quellen: FK/ING 101338.
Lit.: *Münzfundberichte 1978*, 452–454 (B. Koch, K. Schulz); *Steininger 1985*, 71–72 Nr. 93.

Ö33. **Weinsteig** (Marktgem. Großrußbach, VB Korneuburg, Niederösterreich)
1971 und 1976 / ab 1439 (Österreich, Friedrich V., Pfennig)
6.288 Stück (6.264 Pfennignominale, 14 Tiroler Kreuzer, 8 Prager Groschen, 3 italienische Grossi)

8 Prager Groschen (1 Karl I., 7 Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke von Isny, 1 mit Kontermarke von Regensburg, 1 mit unbestimmter Kontermarke).

Quellen: FK/ING 101264.

Lit.: *Münzfundberichte* 1971, 173–174 (B. Koch); *Münzfundberichte* 1976, 393–395 (B. Koch, K. Schulz); *Steining* 1985, 74 Nr. 99; *Emmerig* 1993, 307 Nr. 265.

Ö34. **Hollenstein an der Ybbs** (Gem. Hollenstein an der Ybbs, VB Amstetten, Niederösterreich)

1911 / ab 1441 (Augsburg, Pfennige des Münzmeisters Bäsinger)

6.262 Stück (5.989 Pfennignominale, 239 Prager Groschen, 34 Mailänder Grossi)

239 Prager Groschen (Wenzel IV., dabei 1 mit Kontermarke Strauß von rechts, ein Hufoisen im Schnabel, 1 mit Kontermarke Stern mit 6 Strahlen, beide bisher nicht zugewiesen)

Lit.: *Luschin v. Ebengreuth* 1911; *Koch* 1965, 6; *Krusy* 1974, 366 Nr. 69; *Steining* 1985, 71 Nr. 92 (Thann); *Emmerig* 1993, 307 Nr. 264.

Ö35. **Rabenschwand** (Gem. Oberhofen am Irrsee, PB Vöcklabruck, Oberösterreich)

1904 / ab 1441? (Augsburg, Pfennige mit G bzw. B) (oder deutlich früher: ab 1406? Bayern, zweiseitige Pfennige mit erstem Buchstaben des Herzogsnamens)

Ca. 12.000 Stück, davon über 10.000 bearbeitet (9.538 Pfennignominale, 814 Tiroler Kreuzer, 15 italienische Kreuzerbeis schläge, 43 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso, 9 oder 15 ungarische Goldgulden)

43 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Münsterberg* 1918 (Oberhofen); *Dworschak* 1920b (Oberhofen-Rabenschwand); *Noss* 1920; *Mooser* 1920; *Koch* 1965, 6; *Steining* 1985, 70–71 Nr. 91; *Emmerig* 1993, 307 Nr. 263 (Oberhofen-Rabenschwand); *Agram* 1994, 51 Nr. 29 (Oberhofen-Rabenschwand).

Ö36. **Scheibbs** (Stadtgem. Scheibbs, VB Scheibbs, Niederösterreich)

2004 / ab 1441? (Augsburg, Pfennige des Münzmeisters Bäsinger)

10.130 Stück (10.078 Pfennignominale, 26 Prager Groschen, 13 Mailänder Grossi, 11 Tiroler Kreuzer, 2 Zürcher Plapparte)

26 Prager Groschen (Wenzel IV, dabei 1 mit Kontermarke Tier nach links stehend)

Lit.: *Mitteilungsblatt* 37, 42; *Agram* – *Emmerig* 2010.

Ö37. **Steinwag** (Gem. Sankt Pantaleon, PB Braunau am Inn, Oberösterreich)

1917 / ab 1450 (Bayern-Landshut, Herzog Ludwig IX., Pfennige)

1.016 Stück von ursprünglich ca. 1.500 erfaßt (1.008 Pfennignominale, 2 Prager Groschen, 1 Tiroler Kreuzer, 3 ungarische Goldgulden, 2 Kölner Goldgulden)

2 Prager Groschen (1 Wenzel IV. mit Kontermarken von Regensburg und Ulm, 1 Wenzel IV. [?] mit Kontermarke von Amberg)

Lit.: *Veichtlbauer* 1917; *Reh* 1918; *Krusy* 1974, 381 Nr. 132; *Steining* 1985, 79 Nr. 113; *Emmerig* 1993, 308 Nr. 269; *Prokisch* – *Steining* 2009.

Ö38. **Weiz** (Stadtgem. Weiz, PB Weiz, Steiermark)

1897 / ab 1452? (Österreich, Ladislaus Postumus, Pfennige)

Mehr als 10.000 Stück (Pfennignominale, abgesehen von: 5 Mailänder Grossi, 3 Prager Groschen)

3 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Budinsky 1897–1899.*

Ö39. **Schrems** (Stadtgem. Schrems, VB Gmünd, Niederösterreich)

1941 / ab 1453 (Ungarn, Ladislaus Postumus, Goldgulden)

2.986 Stück (2.977 Pfennignominale, 2 Mailänder Grossi, 1 Prager Groschen, 6 ungarische Goldgulden)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 100533.

Lit.: *Münzfunde 1940–1945*, 96–98/10–12, Nr. 6 (R. Wustl); *Hahn 1981*, 561 Nr. 26; *Steininger 1985*, 75–76 Nr. 103.

Ö40. **Weignersedt** (Gem. Altenberg bei Linz, PB Urfahr-Umgebung, Oberösterreich)

1937 / ab 1458 (Oberösterreich, Herzog Albrecht VI., Pfennig aus Enns)

1.987 Stück erfasst (1.912 Pfennignominale, 72 Tiroler Kreuzer, 1 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso, 1 Nürnberger Halbschilling)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 100496.

Lit.: *Münzfunde 1937*, 302–303/9–10 (F. Dworschak); *Steininger 1985*, 79–80 Nr. 114; *Agram – Winter – Metlich 1997*, 167 Nr. 6.

Ö41. **Guntramsdorf** (Marktgem. Guntramsdorf, VB Mödling, Niederösterreich)

1978 / ab 1459 (Herzog Friedrich V., Wiener Neustädter Kreuzer 1459)

62 Stück (52 Pfennignominale, 9 österreichische Kreuzer, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 101152.

Lit.: *Münzfundberichte 1980*, 688 (K. Schulz); *Emmerig 1993*, 309 Nr. 273.

Ö42. **Dunkelstein** (Stadtgem. Ternitz, VB Neunkirchen, Niederösterreich)

1992 / ab 1460 (Österreich, Wiener Hausgenossen, Pfennig)

56 Stück (25 Pfennignominale, 30 österreichische Kreuzer, 1 Prager Groschen)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Lit.: *Obermayer – Winter 1993*, 49 Nr. 56; *Luegmeyer 1993*; *Agram – Winter – Metlich 1997*, 166–167 Nr. 5 (Ternitz).

Ö43. **Waldhers** (Marktgem. Waldkirchen an der Thaya, VB Waidhofen an der Thaya, Niederösterreich)

1954 / ab 1460 (Österreich, Herzog Friedrich V., Hälblinge)

254 Stück (242 Pfennignominale, 10 Tiroler Kreuzer, 1 Prager Groschen, 1 Mailänder Grosso)

1 Prager Groschen (Wenzel IV.)

Quellen: FK/ING 101244.

Lit.: *Münzfundberichte 1974*, 211–212 (B. Koch); *Steininger 1985*, 82 Nr. 118; *Agram – Winter – Metlich 1997*, 169 Nr. 13.

Ö44. **Maigen** (Gem. Meiseldorf, VB Horn, Niederösterreich)

1907 (oder früher) / ab 1469 (Österreich, Wiener Pfennig des Ladislaus Postumus)

82 Stück erfaßt von angeblich 127 Münzen (75 Pfennignominale, 3 Tiroler Kreuzer, 2 Nürnberger Halbschillinge, 1 Prager Groschen, 1 ungarischer Groschen)
1 Prager Groschen (Georg)
Lit.: *Münsterberg 1907*.

Ö45. **Aggsbach** (Marktgem. Schönbühel-Aggsbach, VB Melk, Niederösterreich)
1964 / ab 1470 (Ungarn, Matthias Corvinus, Denar mit Beizeichen n und gekreuzte Hämmer)
620 Stück (601 Pfennignominale, 10 Tiroler Kreuzer, 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Lit.: *Münzfunde 1961–1965*, 248–249 (F. Hutter, B. Koch) (Schönbühel-Aggsbach); *Emmerig 1993*, 310 Nr. 277 (Schönbühel-Aggsbach); *Aram – Winter – Metlich 1997*, 172 Nr. 19.

Ö46. **Herzogenburg** (Stadtgem. Herzogenburg, VB St. Pölten, Niederösterreich)
1893 / ab 1470 (Herzog Friedrich V., Wiener Neustädter Pfennig 1470)
1.938 Stück erfaßt (1.892 Pfennignominale, 29 Tiroler Kreuzer und Beischläge, 7 Mailänder Grossi, 3 Prager Groschen, 2 ungarische Groschen, 1 Nürnberger Halbschilling, 4 ungarische Gulden)
3 Prager Groschen (Wenzel IV.)
Quellen: FK/ING 100303.
Lit.: *Nagl 1893*; *Dworschak 1932*; *Münzfunde 1932*, 209/15 (F. Dworschak); *Münzfunde 1935*, 126 (F. Dworschak); *Steininger 1985*, 84–85 Nr. 125; *Emmerig 1993*, 310 Nr. 281 (ohne Verwertung des Nachtrags von 1935); *Aram – Winter – Metlich 1997*, 173 Nr. 21.

Ö47. **Enns** (Stadtgem. Enns, PB Linz-Land, Oberösterreich)
1981 / ab 1471
18 Einzelfundmünzen des 13. bis 19. Jahrhunderts vom Steinpaß (dabei 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *Münzfundberichte 1983*, 380 (G. Dembski, B. Koch, K. Schulz).

Ö48. **Hallein** (Stadtgem. Hallein, PB Hallein, Salzburg)
1937 / ab 1471
5 Einzelfundmünzen des 14. bis 17. Jahrhunderts, gefunden im Garten der Schulschwester (dabei 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 100482.
Lit.: *Münzfunde 1937*, 300/8 (F. Ullhofen).

Ö49. **Neubau** (Marktgem. Hörsching, PB Linz-Land, Oberösterreich)
vor 1992 / ab 1471
Einzelfund eines Prager Groschens
1 Prager Groschen (Wladislaus II., ältere Gruppe)
Quellen: Oberösterreichisches Landesmuseum, numismatische Sammlung, Bestand: 1 Prager Groschen.
Lit.: -

- Ö50. **Reichenberg** (Ruine Reichenberg, Stadtgem. Pulkau, VB Hollabrunn, Niederösterreich)
2008 (oder früher) / ab 1471
11 Einzelfundmünzen des 13. und 15. bis 16. Jahrhunderts von der Ruine Reichenberg, vorgelegt 2008 (dabei 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *Emmerig 2008*.
- Ö51. **Traismauer** (Stadtgem. Traismauer, VB St. Pölten, Niederösterreich)
Wohl 1979 / ab 1471
8 Einzelfundmünzen des 15.–18. Jahrhunderts (dabei 1 Prager Groschen).
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 101360.
Lit.: *Münzfundberichte 1979*, 563 (K. Schulz).
- Ö52. **Wien** (8. Bezirk /Paradeplatz, heute Landesgerichtsstraße/, Wien)
1864/1866 / ab 1378; ab 1471
Einzelfunde griechischer, römischer und mittelalterlich/neuzeitlicher Münzen (dabei 2 Prager Groschen)
2 Prager Groschen (Wenzel IV., Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 100204.
Lit.: *Kenner 1867*, 140–143/20–23 Nr. 6.
- Ö53. **Hatzendorf** (Gem. Hatzendorf, PB Feldbach, Steiermark)
1869 / ab 1471 (Böhmen, Wladislaus II., Prager Groschen)
2 Stück erfaßt (1 Tiroler Kreuzer, 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *Pichler 1865–1875*, Band 3, 108; *Koch 1965*, 6 Anm. 20.
- Ö54. **Knittelfeld** (Stadtgem. Knittelfeld, PB Knittelfeld, Steiermark)
1948 / ab 1471 (Böhmen, Wladislaus II., Prager Groschen)
„einige Silber- und Kupfermünzen, darunter ein Prager Groschen Vladislav II.“
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 100798 = 100864.
Lit.: *Münzfunde 1951–1955*, 240; *Münzfunde 1956–1960*, 255 (W. Modrijan); *Koch 1965*, 6 Anm. 20.
- Ö55. **Rotleiten** (Gem. Johnsbach, PB Liezen, Steiermark)
1873 / ab 1471
2 Prager Groschen erfaßt
2 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *Pichler 1865–1875*, Band 3, 109; *Koch 1965*, 6 Anm. 20.
- Ö56. **Viehart** (Stadtgem. Sankt Valentin, VB Amstetten, Niederösterreich)
1992 / ab 1482 (Österreich, Friedrich III., Wiener Kreuzer 1482)
2.811 Stück (1.065 Pfennignominale, 1.722 Tiroler Kreuzer, 9 ungarische Groschen, 2 österreichische Kreuzer, 1 Prager Groschen, 12 Goldgulden) und ein Siegelstempel.

1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *Alram – Winter – Metlich 1997*.

Ö57. **Kasten** (Gem. Vichtenstein, PB Schärding, Oberösterreich)
1953 / ab 1483 (Tirol, Erzherzog Sigismund, Kreuzer um 1483/1487)
468 Stück (388 Pfennignominale, 52 Tiroler Kreuzer, 13 Mailänder Grossi, 7 Prager Groschen, 5 Nürnberger Halbschillinge, 3 Görzer Kreuzer)
7 Prager Groschen (Wenzel IV., davon 1 mit Kontermarke Kempten, 1 mit Kontermarke Memmingen).
Quellen: FK/ING 100889. – Oberösterreichisches Landesmuseum, numismatische Sammlung, Bestand: gesamter Fund, dabei 7 Prager Groschen.
Lit.: *Doblinger 1955; Münzfunde 1951–1955*, 218–219 (M. Doblinger); *Krusy 1974*, 367 Nr. 75; *Steininger 1985*, 87 Nr. 131; *Emmerig 1993*, 311 Nr. 282; *Alram – Winter – Metlich 1997*, 174 Nr. 24.

Ö58. **Mödling** (Stadtgem. Mödling, VB Mödling, Niederösterreich)
1896 (oder früher ?) / ab 1485 (Herzog Friedrich V., Wiener Kreuzer 1485)
145 Stück erfaßt, weitere etwa 60–70 verschollen (Pfennignominale, 55 Tiroler Kreuzer, 14 österreichische Kreuzer, 1 Prager Groschen)
1 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Lit.: *n (= J. Nentwich?) 1896; Alram – Winter – Metlich 1997*, 173 Nr. 22.

Ö59. **Gars am Kamp** (Marktgem. Gars am Kamp, VB Horn, Niederösterreich)
1942 / ab 1487 (Herzog Friedrich V., Grazer Kreuzer 1487)
1.077 Stück erfaßt (231 Pfennignominale, 769 Tiroler Kreuzer, 38 österreichische Kreuzer, 26 Görzer Kreuzer, 15 Prager Groschen, 3 österreichische Halbgroschen, 1 Zürcher Kreuzer, 1 brandenburg-fränkischer Halbschilling)
15 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 100539.
Lit.: *Münzfunde 1940–1945*, 100–101/14–15 Nr. 12 (F. Wieser); *Steininger 1985*, 91–92 Nr. 145; *Alram – Winter – Metlich 1997*, 176 Nr. 29.

Ö60. **Gaiselberg** (Stadtgem. Zistersdorf, VB Gänserndorf, Niederösterreich)
1941 / ab 1489 (Herzog Friedrich V., Grazer Kreuzer 1489)
501 Stück (128 Pfennignominale, 331 Tiroler Kreuzer, 19 Görzer Kreuzer, 18 österreichische Kreuzer, 4 Prager Groschen, 1 Zürcher Kreuzer)
4 Prager Groschen (Wladislaus II.)
Quellen: FK/ING 100534 (Zistersdorf).
Lit.: *Münzfunde 1940–1945*, 98–99/12–13 Nr. 7 (F. Wieser) (Zistersdorf); *Steininger 1985*, 91 Nr. 144; *Alram – Winter – Metlich 1997*, 177–178 Nr. 32 (Zistersdorf).

Ö61. **Palterndorf** (Marktgem. Palterndorf-Dobermannsdorf, VB Gänserndorf, Niederösterreich)
1886 oder früher / um 1490
Über 1.400 Stück (Pfennignominale, Tiroler Kreuzer, Prager Groschen, Görzer Kreuzer, 1 Breslauer Groschen)
Prager Groschen (keine näheren Angaben)
Lit.: *Domanig 1886; Steininger 1985*, 87–88 Nr. 132.

Alphabetische Liste der verwendeten Funde

Aggsbach (Ö45) – ab 1470 – Schatzfund
Alling (B15) – ab 1378 – Schatzfund
Alteglöfsheim (B52) – ab 1471 – Einzelfund
Althöflein (Ö31) – ab 1436 – Schatzfund
Amberg (B16) – ab 1378 – Schatzfund
Ansbach (B61) – ab 1499 – Schatzfund
Arnbruck (B5) – ab 1315 – Schatzfund
Augsburg (B34) – ab ca. 1430 – Schatzfund
Augsburg (B): → siehe Nürnberg
Bernbeuren (B48) – ab 1449 – Schatzfund
Burghausen (B10) – ab 1378 – Einzelfund
Cadolzburg (B57) – um 1480 – Schatzfund
Daiting (B49) – um 1450 – Schatzfund
Dillenberg (B29) – ab 1425 – Schatzfund
Dillingen a. d. Donau (B58) – ab 1482 – Schatzfund
Donauwörth (B31) – ab 1428/32 – Einzelfund
Dunkelstein (Ö42) – ab 1460 – Schatzfund?
Ebermannstadt (B53) – ab 1471 – Einzelfund
Edlbach (Ö29) – ab 1429 – Schatzfund
Eggenburg (Ö13) – ab 1378 – Schatzfund
Eggenthal (B22) – ab 1395 – Schatzfund
Eibenstein (Ö16) – ab 1388 – Schatzfund
Eitental (Ö26) – ab 1421 – Schatzfund
Eitental (Ö28) – ab 1429 – Schatzfund
Eitenthal (Ö): → siehe Eitental
Enns (Ö47) – ab 1471 – Einzelfund
Ergolding (B): → siehe Piflas
Eschenbach i. d. OPf. (B): → siehe Grafenwöhr
Freyung (B17) – ab 1378 – Schatzfund
Gaimersheim (B40) – um 1439 – Schatzfund
Gaiselberg (Ö60) – ab 1489 – Schatzfund
Garching a. d. Alz (B): → siehe Wald a. d. Alz
Gars am Kamp (Ö59) – ab 1487 – Schatzfund
Geimersheim (B): → siehe Gaimersheim
Gößweinstein (B54) – ab 1471 – Einzelfund
Grafenwöhr (B6) – ab 1315 – Schatzfund
Grasmannsdorf (B41) – ab 1440 – Schatzfund
Grillensteiner Wald (Ö): → siehe Eibenstein
Großkrut (Ö): → siehe Althöflein
Guntramsdorf (Ö41) – ab 1459 – Schatzfund
Günzburg (B35) – ab ca. 1430 – Schatzfund
Hallein (Ö19) – ab 1400/1410 – Einzelfund
Hallein (Ö48) – ab 1471 – Einzelfund
Hartkirchen (B): → siehe Steinberg
Hatzendorf (Ö53) – ab 1471 – Schatzfund?
Heideck (B42) – ab 1441/1435 – Schatzfund

Heidenfeld (B26) – Datierung unklar (um 1400?) – Schatzfund
Helmeringer Hof (B43) – ab 1441 – Schatzfund
Herzogenburg (Ö46) – ab 1470 – Schatzfund
Hetzmannsdorf (B25) – Zeitstellung unbekannt (14. Jh.) – Schatzfund
Hohenau (Ö2) – ab 1310 – Einzelfund
Hohenburg (B14) – ab 1378 – Einzelfund
Hollenstein an der Ybbs (Ö34) – ab 1441 – Schatzfund
Hörweix (Ö6) – ab 1330/34 – Schatzfund
Jois (Ö1) – ab 1300 – Einzelfund
Kadolzburg (B): → siehe Cadolzburg
Kasten (Ö57) – ab 1483 – Schatzfund
Kastl (B39) – ab 1438 – Schatzfund
Kirchberg (Ö20) – ab ca. 1405 – Schatzfund
Kleinschönbach (B8) – ab 1346 – Einzelfund
Klement (Ö32) – ab 1436 – Schatzfund
Knittelfeld (Ö54) – ab 1471 – Schatzfund?
Krumbach (B36) – ab ca. 1430 – Schatzfund
Langenzenn (B): → siehe Dillenberg
Linz (Ö8) – ab ca. 1350 – Einzelfund
Lorch (Ö9) – ab 1378 – Einzelfund
Maigen (Ö44) – ab 1469 – Schatzfund
Mailach (B27) – ab 1411 – Schatzfund
Melk (Ö25) – ab 1416/27 – Schatzfund
Metten (B28) – ab 1423 – Schatzfund
Mödling (Ö58) – ab 1485 – Schatzfund
Mondsee (Ö21) – ab 1406 – Schatzfund
Mönstetten (B37) – ab ca. 1430 – Schatzfund
Mönstetten (B44) – ab 1441 – Schatzfund
Moosen (B12) – ab 1378 – Einzelfund
Neubau (Ö49) – ab 1471 – Einzelfund
Neuburg a. d. Kammell (B59) – ab 1486 – Schatzfund
Nördlingen (B46) – ab 1441/42 – Schatzfund
Nürnberg (B56) – ab 1471 – Schatzfund
Nürnberg (B47) – um 1443–1444 – Schatzfund
Nussdorf (Ö10) – ab 1378 – Einzelfund
Nussdorf (Ö30) – ab 1430? – Einzelfund
Oberfüllbach (B3) – ab 1300 – Schatzfund
Oberfullbach (B): → siehe Oberfüllbach
Obergünzburg (B): → siehe Unterthingau
Oberhofen (Ö): → siehe Rabenschwand
Oberweiden (Ö23) – ab 1416 – Schatzfund
Palterndorf (Ö61) – um 1490 – Schatzfund
Pechtnersreuth (B4) – ab 1300 – Schatzfund
Pfarrkirchen (B38) – ab ca. 1430 – Schatzfund
Piflas (B11) – ab 1378 – Einzelfund
Pleinfeld (B): → siehe Untersteinbach a. d. Haide
Pottenbrunn (Ö17) – ab 1395 – Schatzfund

Prandegg (Ö18) – ab ca. 1400 – Einzelfund
Prüfening (B32) – ab 1428/1432 – Einzelfund
Prutting (B): → siehe Moosen
Rabenschwand (Ö35) – ab 1441 – Schatzfund
Regensburg (B7) – ab 1327 – Schatzfund
Regensburg (B13) – ab 1378 – Einzelfund
Regensburg (B63) – Zeitstellung unbekannt – Einzelfund
Reichenberg (B23) – ab 1395 – Schatzfund
Reichenberg (Ö50) – ab 1471 – Einzelfund
Rossa (Ö24) – ab 1416 – Schatzfund
Rotleiten (Ö55) – ab 1471 – Schatzfund?
Salzburg (Ö11) – ab 1378 – Einzelfund
Sankt Pankraz (Ö): → siehe Edlbach
Schachen (B19) – ab 1378 – Schatzfund
Scheibbs (Ö36) – ab 1441 – Schatzfund
Schleinz (Ö4) – ab 1318 – Schatzfund
Schönbühel-Aggsbach (Ö): → siehe Aggsbach
Schornewisach (B50) – ab 1457 – Schatzfund
Schrems (Ö39) – ab 1453 – Schatzfund
Senftenberg (Ö22) – ab 1406 – Schatzfund
Soyen (B): → siehe Hohenburg
Sparbach (Ö15) – ab 1384 – Schatzfund
Spratzern (Ö14) – ab 1378 – Schatzfund
St. Pankratz (Ö): → siehe Edlbach
St. Pankraz (Ö): → siehe Edlbach
St. Pölten (Ö): → siehe Spratzern
St. Valentin (Ö): → siehe Viehart
Steinberg (B45) – ab 1441 – Schatzfund
Steinwag (Ö37) – ab 1450 – Schatzfund
Steinwiesen (B20) – ab 1390 – Schatzfund
Ternitz (Ö): → siehe Dunkelstein
Thalersdorf (B21) – ab 1392 – Schatzfund
Thann (Ö): → siehe Hollenstein an der Ybbs
Tirschenreuth (B62) – Zeitstellung unbekannt (15. Jh.) – Schatzfund
Traismauer (Ö51) – ab 1471 – Einzelfund
Trogen (B1) – ab 1300 – Einzelfund
Untersteinbach a. d. Haide (B18) – ab 1378 – Schatzfund
Unterthingau (B33) – ab 1428/1432 – Schatzfund
Viehart (Ö56) – ab 1482 – Schatzfund
Vitis (Ö27) – ab 1427 – Schatzfund
Waidhofen an der Thaya (Ö3) – ab 1310 – Einzelfund
Wald a. d. Alz (B55) – ab 1471 – Schatzfund
Waldhers (Ö43) – ab 1460 – Schatzfund
Weignersedt (Ö40) – ab 1458 – Schatzfund
Weilheimerbach (B30) – ab 1426 – Schatzfund
Weinsteig (Ö33) – ab 1439 – Schatzfund
Weiterndorf (B): → siehe Weitersdorf

Weitersdorf (B9) – ab 1366 – Schatzfund
Weiz (Ö38) – ab 1452 – Schatzfund
Wenzenbach (B2) – ab 1300 – Einzelfund
Westenhausen (B60) – ab 1490/1496 – Schatzfund
Westerhausen (B): → siehe Westenhausen
Westerndorf (B24) – ab 1395 – Schatzfund
Wien (Ö7) – ab 1346 – Einzelfund
Wien (Ö12) – ab 1378 – Einzelfund
Wien (Ö52) – ab 1471 – Einzelfund
Wien-Nußdorf (Ö): → siehe Nussdorf
Würzburg (B51) – um 1460 – Schatzfund
Wurzwoll (Ö5) – ab 1330 – Schatzfund
Zistersdorf (Ö): → siehe Gaiselberg

Literatur

- Aram, M. 1991*: Ein mittelalterlicher Münzschatz aus St. Pölten-Spratzern. Numismatische Zeitschrift 101 (1990), 65–89, Tafeln 20–26.
- 1994: Der mittelalterliche Münzschatz aus der Pfarrkirche von Treubach in Oberösterreich. Der Münzfund von Treubach (Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 3). Linz, 7–66.
- Aram, M. – Emmerig, H. 2010*: Der Münzfund von Scheibbs (2004 / um 1440–1450). Numismatische Zeitschrift 118 (Festschrift für Günther Dembski zum 65. Geburtstag, Teil II), im Druck.
- Aram, A. – Winter, H. – Metlich, M. 1997*: Ein mittelalterlicher Münzschatz des 15. Jahrhunderts aus St. Valentin in Niederösterreich. Numismatische Zeitschrift 104–105, 109–185, Tafeln 20–30.
- Anonymus 1832*: Funde mittelalterlicher Münzen im Oberdonaukreise. VI. u. VII. Münzenfunde bei Mönstetten, Landgerichts Dillingen, und beim Helmeringer Hof, Landgerichts Lauingen. Bayerische Blätter für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, Nr. 17, 133.
- 1842, Zu Eggenthal, Ldgts. Kaufbeuern. Siebenter Jahrs-Bericht des historischen Vereins für den Regierungsbezirk von Schwaben und Neuburg. Für das Jahr 1841. Augsburg, 46–47.
 - 1843: Alterthümer, Münzen, Zeichnungen und Landkarten, welche zu den Sammlungen des Vereins übergeben worden sind. Jahresbericht des historischen Vereins in Mittelfranken 12 (1842), Ansbach, XX–XXIII.
 - 1844: Alterthümer, Münzen, Zeichnungen und Landkarten, welche zu den Sammlungen des Vereins übergeben worden sind. Jahresbericht des historischen Vereins in Mittelfranken 13 (1843), Ansbach, XX–XXIV, Tafel 7.
 - 1847: Fundmünzen von Dillingen. Jahrs-Bericht des historischen Kreis-Vereins für den Regierungsbezirk von Schwaben und Neuburg 12 (1846), Augsburg, 63.
 - 1860: Der Münzfund bei Weitersdorf in Franken. Numismatische Zeitung 27, Heft 1, 7–8.
 - 1863: Münzfunde. Numismatische Zeitung 30, Nr. 9, 71–72.
 - 1868: Verzeichniß des Zuwachses der Sammlungen des Vereins im Jahre 1867. E. Münzen und Medaillen. Jahres-Bericht des historischen Vereines von und für Oberbayern 30 (1867), München, 75–80.
 - 1872a: St. Pankratz. Linzer Volksblatt für Stadt und Land 4, Nr. 178 (Dienstag, 6. August 1872), [3].
 - 1872b: Fund von alten Münzen. Tages-Post (Linz) 8, Nr. 179 (Mittwoch, 7. August 1872), 3.
 - 1872c: Münzenfund. Neue Freie Presse Nr. 2856 (Mittwoch, 7. August 1872, Morgenblatt), 6.
 - 1872d: Münzfund: Numismatisch-sphragistischer Anzeiger 3, Heft 16, 121.

- 1893a: Ausgrabungen, Entdeckungen, Funde. *Antiquitäten-Zeitung* 1, Nr. 20, 155.
- 1893b: Fundchronik. *Anzeiger des germanischen Nationalmuseums* 1893, Nr. 3, 40–50.
- 1901: Münzenfund. *Mittheilungen des Clubs der Münz- und Medaillenfreunde in Wien* 12, Nr. 134, 76.
- 1902: Zugänge zu den Sammlungen 1902. *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg* 54, 395–411.
- 1906: *Fränkische Presse (Kronacher Tagblatt)* 30. August 1906, 29. September 1906.
- 1925: Münzfunde. *Blätter für Münzfreunde* 60, Nr. 2 (540), 222–223.
- Bastian, F. 1935–1944: Das Runtingerbuch 1383–1407 und verwandtes Material zum Regensburger – Südostdeutschen Handel und Münzwesen. 3 Bände. Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit 6–8. Regensburg.*
- Berghaus, P. 1973: Die Ausbreitung der Goldmünze und des Groschens in deutschen Landen zu Beginn des 14. Jahrhunderts. Numismatický sborník 12 (1971–1972), Prag, 211–243.*
- Bernhart, M. 1913: Fund von Reichenberg. Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft 31, 169–177 (Neudruck 1973).*
- 1936: Erwerbungs- und Tätigkeitsbericht der Staatlichen Münzsammlung in München 1932 mit 1935. *Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft* 54, 179–188, Tafeln 22–24 (Neudruck 1973).
- Besly, E. M. – Woodhead, P. 1978: Medieval and Modern Hoards. Coin Hoards 4, 131–154.*
- Braunmühl, A. v. 1841: Die unterirdischen Gänge des zerstörten Schlosses Rockenstein bei Alling, Landgerichts Bruck. Oberbayerisches Archiv 3, 397–411.*
- Budinsky, G. 1897–1899: Münzenfund bei Weiz (Steiermark). Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 4, Heft 172 (November 1897), 132.*
- Buchenau, H. 1910a: Fund von Thalersdorf (Regensburger Pfennige, 13./14. Jahrhundert). Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft 28, 129–131 (Neudruck 1973).*
- 1910b: Fund von Neuburg an der Kammel (bis um 1490). *Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft* 28, 132–134 (Neudruck 1973).
- 1926: Beiträge zur fränkischen Münzkunde des 15. Jahrhunderts. *Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft* 44, 1–112, Tafeln 1–5 (Neudruck 1973).
- 1928a: Gegenstempel auf Prager Groschen. *Blätter für Münzfreunde* 63, Nr. 7–8 (581–582), 308–309.
- 1928b: Verschiedenes: Gegenstempel. *Blätter für Münzfreunde* 63, Nr. 7–8 (581–582), 319.
- Buchenau, H. – Gebhart, H. 1925: Fund Westenhausen bei Ingolstadt. Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft 43, 170–173 (Neudruck 1973).*
- Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského (Contribution à la chronologie des gros pragois de Jean de Luxembourg). Numismatický Sborník 6, 129–167.*
- 1973: *Grossus Pragensis. Der Prager Groschen und seine Teilstücke 1300–1547. Braunschweig (2., vermehrte Auflage).*
- Doblinger, M. 1947: Zur Pflege der Numismatik in Oberösterreich. Jahrbuch des oberösterreichischen Musealvereines 92, 257–288.*
- Doblinger, M. 1955: Der Münzfund von Kasten. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 9 (AF 25), Nr. 3, 17–19.*
- Domanig, K. 1886: Der Münzfund in Palterndorf. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 1, Heft 30, 119.*
- Dworschak, F. 1920a: Der Münzfund von Rossa bei Karlstein (politischer Bezirk Waidhofen a. d. Thaya). Numismatische Zeitschrift 53, 79–81.*
- 1920b: Der Münzfund von Oberhofen-Rabenschwand (Ger. Bez. Mondsee). *Numismatische Zeitschrift* 53, 81–85, Tafel 12–13.
- 1932: Studien zum österreichischen Münzwesen des Mittelalters III. 7. Der Münzfund von Herzogenburg. *Numismatische Zeitschrift* 65, 44–46.
- Ebner, F. 1909: Sammlungsbericht. Jahresbericht des historischen Vereins für Straubing und Umgebung 12, 45–55.*

- Ebner, J.* 1913: Mergentheim oder Fulda? *Blätter für Münzfreunde* 48, Nr. 1 (394), 5200–5203.
- Eichhorn, H.* 1966: Die Datierungsfrage der ältesten brandenburg-fränkischen Konventionsschillinge. Die Schillingfunde von Grasmannsdorf, Ldkrs. Bamberg (vergraben ab 1440) und von Schlüsselfeld, Ldkrs. Höchstadt/Aisch (vergraben ab 1440). *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 6, Heft 20, 447–466, Tabelle 1, Tafeln 25–27.
- Emmerig, H.* 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. *Berliner Numismatische Forschungen*, NF 3. Berlin.
- 2007: Bayerns Münzgeschichte im 15. Jahrhundert. Münzpolitik und Münzprägung der bayerischen Herzogtümer und ihrer Nachbarn von 1390 bis 1470. 2 Bände. Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte 150, 1–2. München.
 - 2008: Fundnotizen. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 48, Heft 4, 224–226.
- Fikentscher, L.* 1882: Der Münzfund von Schornweisach. *Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft* 1, 45–55 (Neudruck 1972).
- 1886: Der Münzfund von Dillenberg und die Silbermünzen des Münzfundes von Remlingen. *Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft* 5, 1–68, 3 Tafeln (Neudruck 1972).
- Fischer, J.* 1908: Nachstempel auf Prager Groschen. *Frankfurter Münzzeitung* 8, Nr. 86, 204–207, Tafel 59.
- 1909: Fund von Daiting (Bez.-A. Donauwörth). *Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft* 26–27 (1908–1909), 119–121 (Neudruck 1972).
- Friebe, H. – Grau, Ch. (Hrsg.)* 2007: daz silber gehort yn die muncze czu Friberg. Die Münzstätte Freiberg von den Anfängen bis zu ihrer Aufhebung 1556 durch Kurfürst August von Sachsen. Freiberg in Sachsen.
- Friedl, H. (u. a.)* 2008: Ein Münzfund aus der Zeit nach dem böhmisch-pfälzischen Krieg aus Trauschendorf in der Oberpfalz. *Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz* 8, 389–444.
- Fundbericht 1950–1953*: Fundbericht für die Jahre 1950–1953. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 21, 1956, 133–374.
- Fundchronik 1996*: Fundchronik für das Jahr 1996. *Bayerische Vorgeschichtsblätter*, Beiheft 12. München 1999.
- Galerie Helbing 1908*: Galerie Helbing: Sammlung Franz Greb † München: Keramik, Gold- und Silberarbeiten, Arbeiten in Eisen, Bronze, Zinn etc., Skulpturen in Holz und Stein, Möbel, Waffen, Jagdutensilien, Geweihe, Pfeifen, Textilien, Ölgemälde etc. des XIV.–XIX. Jahrhunderts. Auktion in München am 30. Juni 1908 und folgende Tage.
- Gebert, C. F.* 1878: Münzfunde in Baiern. *Blätter für Münzfreunde* 14, Nr. 69, 571–572.
- 1902: Tournosenfunde in Mittelfranken. *Numismatische Mitteilungen*, Nr. 67, 348.
- Hahn, W.* 1981: Die mittelalterlichen Münzschatzfunde des Waldviertels. *Die Kuenringer. Das Werden des Landes Niederösterreich* (Kataloge des Niederösterreichischen Landesmuseums, NF 110). Wien, 554–568.
- 1997: Salzburgen Münzgeschichte unter den Erzbischöfen Fridrich von Walchen (1270–1284) und Rudolf von Hohenegg (1284–1290). Zuweisungsprobleme und ein neuer Münztyp. *Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft* 37, Nr. 3, 49–53.
 - 2009: Die österreichische Münzprägung unter Maximilian I. (1490/93–1519) und bis zur Übernahme der Regierung durch Ferdinand I. (1521). 3. Teil: Die Münzstätten Hall in Tirol und Lienz. *Money Trend* 41, Heft 3, 148–155.
- Hána, J.* 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Plzeň.
- 2005: K výrobní technologii ve středověké mincovně (K diskusi o klopování a kvečování, jejich významu a sledu ve výrobním procesu) (*Bemerkungen zu der Herstellungstechnologie in der mittelalterlichen Münzstätte: Zur Diskussion über das Klopfen und Quetschen und deren Bedeutung und Reihenfolge in dem Herstellungsprozess*). *Numismatické listy* 60, 129–135.
 - 2007: Úvahy o typologii a chronologii pražských grošů Jana Lucemburského (*contribu-*

- tion to the typology and chronology of Prague grossi struck under John of Luxembourg*). Numismatický Sborník 22, 107–114.
- 2007b: Technické aspekty vývoje středoevropského mincovnictví do konce 19. století. Klatovy.
- Hävernick, W. 1955: Die mittelalterlichen Münzfunde in Thüringen. Veröffentlichungen der thüringischen historischen Kommission 4. Jena.*
- Herzfelder, H. 1924: Die Reichsmünzstätten Nördlingen und Augsburg unter den Häusern Weinsberg und Königstein (Diss. München 1923). Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft 42, 70–133, Tafeln 6, 7 (Neudruck 1973).*
- Ilisch, P. 1989: Lohnt sich die Erfassung von Einzelfunden? Beispiele aus Westfalen. Numismatisches Nachrichtenblatt 38, Heft 8, 176–181.*
- Kellner, H.-J. 1953: Zwei neue Münzfunde im Museum Landshut. Verhandlungen des historischen Vereins für Niederbayern 79, 122–126.*
- 1955: Münze und Geld in der Straubinger Gegend im 15. Jahrh. Jahresbericht des historischen Vereins für Straubing und Umgebung 57 (1954), Straubing, 80–90.
- Kenner, F. 1867: Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie. (IX. Fortsetzung) (1864–1866). Archiv für österreichische Geschichte 38, 121–338 (SA 1–218).*
- Kirchner, K. 1886: Der Münzfund von Mailach. Mitteilungen der bayerischen numismatischen Gesellschaft 5, 69–118, 4 Tafeln (Neudruck 1972).*
- Klein, U. 1999: Bemerkungen zum Anteil italienischer Münzen des Mittelalters am Geldumlauf in Südwestdeutschland. Moneta locale, moneta straniera: Italia ed Europa XI–XV secolo. The Second Cambridge Numismatic Symposium (Collana di numismatica e scienze affini 2). Mailand, 285–310.*
- Klüßendorf, N. 1993: Städtische Kontrollmaßnahmen im Münz- und Geldwesen: Gegenstempel. Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums, 107–116.*
- Koch, B. 1954: Zur Zeitfolge der Albertuspennige (Der Fund von Pottenbrunn, N.-Ö.). Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 8 (AF 24, 1953–1954), Heft 7, 49–53.*
- 1955: Der Passauer Pfennig. Numismatische Zeitschrift 76, 37–60, Tafeln 2, 3.
 - 1959: Ein mittelalterlicher Münzfund aus Oberweiden. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 11 (AF 27, 1959–1960), Heft 2 (1959), 13.
 - 1962: Neue Ergebnisse aus zwei österreichischen Mittelalterfunden. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 12 (AF 28, 1961–1962), Nr. 10 (1962), 93–96, 1 Tafel.
 - 1965: Goldgeld und Groschenmünze im österreichischen Geldverkehr des Mittelalters. Numismatische Zeitschrift 81, 3–13.
 - 1976: Ein Schatzfund aus der ehem. Stiftskirche von Mondsee. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 19, Heft 9, 63–65.
 - 1981: Über einige Funde von Wiener Pfennigen. Numismatische Zeitschrift 95, 51–60, Tafel 8.
 - 1983: Der Wiener Pfennig. Ein Kapitel aus der regionalen Pfennigmünze (= Numismatische Zeitschrift 97, Sonderausgabe). Wien.
- Kroll, B. 1925: Die Münzen des Bischofs Gerhard v. Schwarzburg 1372–1400. Ein Beitrag zur fränkischen Münzgeschichte des Mittelalters. Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 43, 90–165 (Neudruck 1973).*
- Krug, G. 1974: Die meißnisch-sächsischen Groschen 1338 bis 1500. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Dresden 13. Berlin.*
- Krusy, H. 1974: Gegenstempel auf Münzen des Spätmittelalters. Frankfurt a. M.*
- Kull, J. V. 1890–1906: Repertorium zur Münzkunde Bayerns. 1 Band und 3 Fortsetzungen. München.*
- Lafaurie, J. 1951: Les monnaies des rois de France. I. Hugues Capet à Louis XII. Paris / Bâle.*

- Leistner, A. 1970:* Die Münzfunde im Coburger Land. Jahrbuch der Coburger Landesstiftung, 61–102, Abb. 1–12, 1 Karte.
- Lichtenauer, A. 1847:* Aktenmäßige Darlegung der historischen Denkmäler und Merkwürdigkeiten aus dem Kreise Niederbayern. Verhandlungen des historischen Vereines für Niederbayern 1, Heft 2–3, 149–196.
- Luegmeyer, A. 1993:* Der Fund von Ternitz-Dunkelstein: genaugenommen! Universität Wien, Institut für Numismatik, Mitteilungsblatt 7, 13–15.
- Luschin von Ebengreuth, A. v. 1911:* Der Münzfund von Hollenstein in Niederösterreich. Jahrbuch für Altertumskunde 5, 255–280.
- 1913: Wiener Münzwesen im Mittelalter. Wien / Leipzig.
- Mayer, J. 1845:* Jahresbericht des historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg für das Jahr 1844/45. Verhandlungen des historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg 9 (= NF 1), 357–404.
- 1865: Verzeichniß der Zugänge zu den Sammlungen des Vereins. Verhandlungen des historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg 23 (= NF 15), 443–484.
- Mayhew, J. (Hrsg.) 1997:* The Gros Tournois. Proceedings of the fourteenth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History. Royal Numismatic Society, Special Publication 31. Oxford.
- Menadier, J. 1902:* Zwei märkische Denarfunde. Zeitschrift für Numismatik 23, 222–272.
- Mezger, M. 1862:* Geschenke vom Jahre 1860 bis 1862, welche der historische Verein von Schwaben und Neuburg erhielt. I. An Münzen und Medaillen. Jahresbericht des Historischen Vereines für Schwaben und Neuburg 27–28 (1861–1862), 51–62.
- Mitteilungsblatt 37:* Universität Wien, Institut für Numismatik und Geldgeschichte, Mitteilungsblatt 37. Wien 2008.
- Moeser, K. 1920:* Die tirolischen und italienischen Bestände des Fundes. Numismatische Zeitschrift 53, 96–99, Tafel 12–13.
- Müller, J. 1859:* Der Münzfund bei Weitersdorf in Franken. Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit 6, Heft 8, 293–296, Heft 9, 330–335.
- Münsterberg, R. 1907:* Maigen bei Sigmundsherberg (N.-Ö.). Jahrbuch für Altertumskunde 1, 128b–129a / Monatsblatt der numismatischen Gesellschaft in Wien 7, Nr. 293 (24), 260.
- 1918: Münzfunde. 1. Oberhofen bei Vöcklabruck. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 11, Heft 415, 13–15.
- Münzfunde 1932:* Loehr, A.: Münzfunde 1932 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 1 (1930–1934), Heft 11–16 (1933), 197–210 (SA 3–16).
- 1933: Loehr, A.: Münzfunde 1933 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 1 (1930–1934), Heft 17–20 (1934), 251–266 (SA 1–16).
 - 1935: Loehr, A.: Münzfunde 1935 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 2 (1935–1938), Heft 2 (1936), 111–126 (SA 1–16).
 - 1936: Loehr, A.: Münzfunde 1936 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 2 (1935–1938), Heft 3 (1937), 183–196 (SA 1–14).
 - 1937: Loehr, A.: Münzfunde 1937 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 2 (1935–1938), Heft 4 (1938), 293–309 (SA 1–17).
 - 1938–1939: Loehr, A.: Münzfunde 1938–1939 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 3 (1938–1939). Wien 1948, 201–220.
 - 1940–1945: Holzmaier, E.: Münzfunde 1940–1945 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 4 (1940–1945). Wien 1952, 87–116 (SA 1–30, dazu 31–32: Ortsverzeichnis für die Münzfunde).
 - 1946–1950: Holzmaier, E.: Münzfunde 1946–1950 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 5 (1946–1950). Wien 1959, 165–184 (SA I–XX, dazu XXI–XXII: Verzeichnis der Fundorte).
 - 1951–1955: Holzmaier, E.: Münzfunde 1951–1955 (mit Nachträgen). Fundberichte aus Österreich 5 (1946–1950). Wien 1959, 185–246.

- 1956–1960: Koch, B.: Münzfunde 1956–1960. Fundberichte aus Österreich 6 (1951–1955). Wien 1967, 203–261.
 - 1961–1965: Koch, B.: Münzfunde 1961–1965. Fundberichte aus Österreich 8 (1961–1965). Wien 1974, 218–275.
 - 1967: Koch, B.: Münzfunde 1967. Fundberichte aus Österreich 9 (1966–1970). Wien 1969–1971, 100–110.
- Münzfundberichte 1971*: Koch, B.: 1971 eingelangte Münzfundberichte. Fundberichte aus Österreich 10 (1971). Wien 1972, 152–180.
- 1974: Koch, B.: Münzfundberichte 1974. Fundberichte aus Österreich 13 (1974). Wien 1975, 191–224.
 - 1975: Koch, B.: Münzfundberichte 1975. Fundberichte aus Österreich 14 (1975). Wien 1976, 211–285.
 - 1976: Koch, B.: Münzfundberichte 1976. Fundberichte aus Österreich 15 (1976). Wien 1977, 351–416.
 - 1978: Koch, B.: Münzfundberichte 1978. Fundberichte aus Österreich 17 (1978). Wien 1979, 419–489.
 - 1979: Koch, B.: Münzfundberichte 1979. Fundberichte aus Österreich 18 (1979). Wien 1980, 526–580.
 - 1980: Koch, B.: Münzfundberichte 1980. Fundberichte aus Österreich 19 (1980). Wien 1981, 637–728.
 - 1981: Koch, B.: Münzfundberichte 1981. Fundberichte aus Österreich 20 (1981). Wien 1982, 589–635.
 - 1983: Koch, B.: Münzfundberichte 1983. Fundberichte aus Österreich 22 (1983). Wien 1984, 343–404.
- n* (= *J. Nentwich?*) 1896: Münzenfund in Mödling. Mittheilungen des Clubs der Münz- und Medaillenfreunde in Wien 7, Heft 70, 36.
- Nagl, A.* 1893: Der Herzogenburger Münzfund. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 2 (1891–1893), Nr. 118 (Mai 1893), 231.
- Noss, A.* 1920: Der deutsche Anteil am Rabenschwander Fund. Numismatische Zeitschrift 53, 85–96, Tafel 12–13.
- Obermayer, K.* – *Winter, H.* 1993: Ein Münzschatz aus der Zeit Kaiser Friedrichs III. aus Ternitz. Mitteilungen der österreichischen numismatischen Gesellschaft 33, Nr. 3, 41–54.
- Pfisterer, M.* 2008: Von Schätzen und Toten. Zu „irrational“ zusammengesetzten Münzschatzen und ihrer Deutung. Numismatische Zeitschrift 116–117 (= Festschrift für Günther Dembski zum 65. Geburtstag, Teil I). Wien, 203–230.
- Pichler, F.* 1865–1875: Repertorium der steierischen Münzkunde. 3 Bände. Graz (Nachdruck Graz 1974).
- Pinta, V.* 2003: Ke Castelinově tabulce chronologie pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatické listy 58, 138–139.
- Prokisch, B., im Druck*: Die mittelalterlichen und neuzeitlichen Fundmünzen aus der Laurentiusbasilika von Lorch/Enns.
- Prokisch, B.* – *Steininger, H.* 2009: Der Schatzfund von Steinwag (OG St. Pantaleon, VB Braunau am Inn). Der Bundschuh 12, 13–30.
- Raimann, A.* v. 1883: Münzfund zu Vitis. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 1 (1883–1890), Heft 2 (1883), 7.
- 1889: Zwei österreichische Münzfunde. II. Numismatische Zeitschrift 21, 431–458.
- Raiser, J. N. F. A.* v. 1822: Urkundliche Geschichte der Stadt Lauingen an der Donau, mit dem Beschriebe der daselbst und in der Nachbarschaft aufgefundenen römischen Alterthümer und Münzen; nebst Nachrichten über einige in dem Ober-Donaukreise des Königreichs Baiern neuentdeckte römische Begräbnisse, und den Inhalt der eröffneten Gräber. Augsburg, 92–94.
- 1831: Der Ober-Donau-Kreis des Königreichs Bayern unter den Römern. IIte Abtheilung. Die Römer-Male von Coelio-monte bis ad Castra Vetoniana. Augsburg.

- 1834: Beiträge für Kunst und Alterthum im Oberdonau-Kreis (Eine Zugabe zum Kreis-Intelligenz-Blatte vom Jahre 1833). Augsburg.
 - 1835: Münzen-Funde bei Mönstetten, Ldgts. Dillingen, und beim Helmeringer Hof Landgts. Lauingen. Beiträge für Kunst und Alterthum im Oberdonau-Kreis 1834, Augsburg, 22–23.
 - 1841: Neue Funde an Alterthümern, und ihre nähere Erhebung; dann Münzen- Medaillen- und andere Geschenke und Aquisitionen von dem historischen Kreis-Vereine zu Augsburg in den beyden Jahren 1839 und 1840. Jahrs-Bericht des historischen Vereins für den Regierungs-Bezirk von Schwaben und Neuburg 5–6 (1839–1840), Augsburg, 83–98.
 - 1846: Fund von sehr schlechten böhmischen Groschen (Grossi pragenses) bey Ober-Günzburg. Jahrs-Bericht des historischen Kreis-Vereins für den Regierungsbezirk von Schwaben und Neuburg 10–11 (1844–1845), Augsburg: Zweite Abtheilung. Beyträge für Kunst und Alterthum, von dem historischen Kreis-Verein für Schwaben und Neuburg, 84–85 Nr. 3.
 - 1847: Weitere Medaillen- und Münzen-Erwerbungen zu den Sammlungen des historischen Kreisvereins. Jahrs-Bericht des historischen Kreis-Vereins für den Regierungsbezirk von Schwaben und Neuburg 12 (1846), Augsburg: Zweite Abtheilung. Beyträge für Kunst und Alterthum im Regierungs-Bezirke von Schwaben und Neuburg, für das Jahr 1846, 54–65.
- Reh, E. 1918:* Die Ergebnisse des Steinwager Münzfundes. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 11, Heft 417, 26–28.
- Rezension 1927:* Rezension zu Dr. V. Katz, Kontramarký na Pražských Groších. Blätter für Münzfreunde 62, Nr. 10 (572), 155.
- Riggauer, H. 1899:* Die Münzen Friedrichs mit der leeren Tasche, Grafen von Tirol (SA aus: Sitzungsberichte der philos.-philol. und der histor. Classe der k. bayer. Akademie der Wissenschaften Bd. 2, Heft 3, 1898, 457–465). München.
- Rizzoli, H. 1991:* Münzgeschichte des alptirolischen Raumes im Mittelalter und Corpus Nummorum Tirolensium Mediaevalium. Band I. Die Münzstätten Brixen / Innsbruck, Trient, Lienz und Meran vor 1363. Meran.
- 2006: Münzgeschichte des alptirolischen Raumes im Mittelalter und Corpus Nummorum Tirolensium Mediaevalium. Band II. Die Meraner Münzstätte unter den Habsburgern bis 1477 und die görzische Prägestätte Lienz / Toblach. Bozen.
- Sally Rosenberg 1928:* Sally Rosenberg, Kat. 65 vom 12. November 1928, Frankfurt am Main.
- Sejbal, J. 1965:* Moravská mince doby husitské. Numismatica moravica 1. Brno.
- Schrötter, F. v. 1927–1929:* Brandenburg-Fränkisches Münzwesen. 2 Bände. Münzstudien 3 und 7. Halle (Saale). (Neudruck in 1 Band Leipzig 1980).
- Spufford, P. 1986:* Handbook of medieval exchange. Royal Historical Society, Guides and Handbooks 13. London.
- Stahl, A. M. 2000:* Zecca. The mint of Venice in the middle ages. Baltimore.
- Stefan, F. 1926:* Ein Münzfund bei Wurzwoll im Mühlviertel. Mitteilungen der numismatischen Gesellschaft in Wien 15 (1919–1926), Heft 83–85 (1926), 313–314, Heft 86–88 (1926), 321–322, Heft 87–89 (1926), 329–330.
- Steinhilber, D. 1957:* Die Pfennige des Regensburger Schlags. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 8, 121–186, Tafeln 7–12.
- 1960: Die Pfennige des Würzburger Schlags. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 10 (1959–1960), Kallmünz, 165–237, Tafeln 8–13.
 - 1963: Die mittelalterlichen und neuzeitlichen Münzfunde aus Bayern in den Jahren 1960–1962. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 13, 139–149.
 - 1965: Zum mittelalterlichen Goldgeld in Bayern. In: Dona Numismatica. Walter Hävernick zum 23. Januar 1965 dargebracht. Hamburg, 243–253.
 - 1966: Die mittelalterlichen und neuzeitlichen Münzfunde aus Bayern in den Jahren 1963–1965. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 16, 109–159, Tafeln 14–16.

- Steininger, H. 1985: Die münzdatierte Keramik in Österreich, 12. bis 18. Jahrhundert. Fundkatalog. Wien.
- Šimek, E. 1979: Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.–19. století. I.-Rakousko (*Die böhmische, mährische und schlesische Münze in fremden Funden des 16.–19. Jahrhunderts. I.-Österreich*). Numismatický Sborník 15 (1977–1978), 301–408.
- Veichlbauer, J. 1917: Der Münzenfund von Steinwag (Pfarre St. Pantaleon, Bez. Braunau). Linzer Volksblatt 49, Nr. 74 (28. März 1917), 1.
- Veit, L. 1975: Germanisches Nationalmuseum Nürnberg. Erwerbungen, Geschenke und Leihgaben 1974. Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums 1975, 166.
- Walter, M. 2007: Der Fund von Kirchberg. Ein Komplex von Prager Groschen Wenzels IV. Manuskript, Wien (Institut für Numismatik und Geldgeschichte, Universität Wien).
- Zeller, K. W. – Moser, S. 2007: KG Hallein, SG Hallein, VB Hallein. Fundberichte aus Österreich 45 (2006), 744–748.

Summary

Hubert Emmerig: Prague *grossi* in medieval coin finds in the territory of Austria and Bavaria.

Prague Grossi, minted in Kuttenberg from 1300 played a decisive role in Bavaria and Austria in the 14th and 15th centuries, complementing the national pennies with a new level of major units of silver money. In Bavaria 63 hoards and 61 hoards in Austria prove this role. About three fourth of these numbers are hoards, one fourth includes single finds.

Prague Grossi swiftly invaded the territories dealt with in the first decade of the 14th century, perhaps Bavaria a little quicker than Austria. But the number of coins does not exceed a quite low level until the late 14th century. The reign of Wenzel IV (1378–1419) was the zenith of their circulation continuing until the mid of the 15th century. In this time, early Grossi from the beginning of the 14th century were not present in circulation any more. During the reign of Wladislaus II (1471–1516) again many Prague Grossi reached Bavaria and Austria, but the total number does not equal that of the time of Wenzel IV at all.

In Austria most hoards have been unearthed in Lower Austria, but the Grossi also reached Upper Austria, Vienna and Burgenland soon, still in the first half of the 14th century. The Grossi did not advance to Salzburg and Styria before Wenzel IV. But the important role of the Prague Grossi in Lower and Upper Austria is not a special characteristic of Prague Grossi. These two regions provide a large part of the medieval coin hoards in Austria in general. In Bavaria the Prague Grossi came from the East, reaching first the Upper Palatinate, Upper Franconia and Lower Bavaria. Far away in Swabia they do not occur before the late 14th century.

Following the evidence of coin hoards Prague Grossi have been the dominant monetary unit in the middle level of circulation of money, situated between pennies and gold florins. Much less important were *grossi* from Milan, french *gros tournois*, and *Meißner Groschen* from Saxony. Tyrolean *Kreuzer* very well supplemented the Prague Grossi. Hoards are illustrating any combination of monetary units. There are not many hoards which contain solely *grossi*. Mixed hoards combine pennies and *grossi*, *grossi* and gold florins or all of these three levels of money.

Countermarking Prague Grossi in the early 15th century is well documented in Bavarian hoards, but only on a very low level in the Austrian hoards. In present-day Austria there is only one city, where Prague Grossi have been countermarked: Salzburg. In Bavaria and first of all in its western parts there is a rich series of such cities.

The picture obtained from the hoards is one-sided and insufficient. Collecting and interpreting written sources for entries with amounts of money should be the other side of this picture. But this work still has to be done.

English summary by H. Emmerig

Hubert Emmerig: Pražské groše ve středověkých mincovních nálezech v Rakousku a Bavorsku

Pražské groše z kutnohorské mincovny ražené od roku 1300 hrály rozhodující roli v Bavorsku a Rakousku v průběhu 14. a 15. století. Lokální feniky se tak mísily s novým a větším stříbrným nominálem. Tento fakt dokazuje 63 nálezů z Bavorska a 61 nálezů z Rakouska. Asi tři čtvrtiny představují hromadné nálezy a zbytek je reprezentován nálezy jednotlivými.

Pražské groše poměrně rychle ovládly zmíněná území v první dekádě 14. století. V Bavorsku byl snad tento proces rychlejší než v Rakousku. Počet mincí však nepřesáhl poměrně nízkou úroveň do pozdního 14. století. Vláda Václava IV. (1378–1419) představovala vrchol tohoto oběhu, který pokračoval až do poloviny 15. století. V tu dobu však již starší groše z počátku 14. století neobíhaly. Za vlády Vladislava II. (1471–1516) se opět velký počet pražských grošů dostával do Bavorska a Rakouska, jejich celkové množství však již nedosahlo objemu, srovnatelného s obdobím vlády Václava IV.

Na rakouském území se mince nacházejí hlavně v Dolním Rakousku, ale dostaly se také do Horních Rakous, Vídně a Burgenlandu a to již v první polovině 14. století. Groše se před Václavem IV. nedostávaly do Salcburku a Štýrska. Groše nehrály důležitou roli pouze v Dolním a Horním Rakousku, přestože v obou oblastech je registrována většina středověkých nálezů z celého Rakouska. Do Bavorska přicházejí pražské groše z východu přes Horní Falc, Horní Franky a Dolní Bavorsko. Jen ve Švábsku se objevují až na konci 14. století.

Sledujeme-li nálezy pražských grošů, zjistíme, že se staly dominantním nominálem střední části oběhového spektra, tedy mezi feniky a zlatými florény. O mnoho méně byly důležité milánské groše, francouzské tourské groše a míšeňské groše ze Saska. Tyrolský krejcar byl pouze doplňkem pražských grošů. Nálezy pak ukazují nominálové složení v oběhu. Složené nálezy zřídka obsahují pouze groše. Kombinované nálezy jsou tvořeny feniky a groši, dále pak groši a florény či všemi třemi složkami.

Pokud se týče kontramarkování pražských grošů na počátku 15. století, tento jev je dokumentován u bavorských nálezů. V rakouských nálezech se kontramarkované groše objevují málo a jen v Salzburgu byly pražské groše také kontramarkovány. I v Bavorsku byly groše kontramarkovány jen v několika městech v západní části dané oblasti.

Sědectví získané z nálezů je pouze jednostranné a nedostatečné. Druhou stranu pohledu pak mohou představovat písemné následně intepretované prameny týkající se určitého množství oběživa. Ale to je otázka dalšího výzkumu.

Překlad V. Novák

NÁLEZY MINCÍ PŘI ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMECH V HRADCI KRÁLOVÉ

Vojtěch BRÁDLE

Území, na němž se dnes rozkládá historické centrum města Hradce Králové, je s různou intenzitou osídleno od pozdní doby kamenné (*Mikulka 1996, 12*). Návrší nad soutokem řek Labe a Orlice představovalo příhodné místo pro založení lidského sídliště, které o řadu století později v době knížecí vystřídalo významné přemyslovské hradiště, jež se následně transformovalo do podoby středověkého města se svými předměstími (*Mikulka 1996, 15–40*). U lokality s takto dlouhou sídelní tradicí lze plným právem očekávat také početné mincovní nálezy reprezentující jednotlivé etapy jejího vývoje. V případě Hradce Králové je však situace poněkud komplikovanější. V době válek vedených Marií Terezií v 40.–60. letech 18. století vzrostl význam města jako opěrného bodu proti vpádům pruských armád do Čech. Jejich důsledkem bylo rozhodnutí o vybudování pevnosti, jejíž stavba byla zahájena v roce 1766 (*Mikulka 1995, 191*). Se stavbou pevnosti došlo k celkové přeměně dosavadní sídelní aglomerace a k výrazným přesunům zeminy, které negativním způsobem ovlivnily zdejší nálezovou strukturu a také její výpovědní hodnotu.

Už před více než 50 lety podrobil nálezy mincí v Hradci Králové kritickému rozboru J. Petřtyl (*Petřtyl 1957, 233–239*). Na základě jemu známých nálezů dospěl k závěru, že historická hodnota města se plně neodráží v numismatických nálezech a mince zde nalezené nejsou dostatečně průkazným materiálem tak jako v jiných oblastech, čehož důvodem je ve velké míře právě stavba pevnosti a s ní spojené půdní přesuny (*Petřtyl 1957, 238*). V dalších desetiletích se studiu zdejších nálezů věnoval J. Šůla, který vícekrát k popisovaným nálezům připojoval poznámku o nutnosti revize Petřtylových závěrů (*Šůla 1966, 15; Šůla 1986, 304*). V druhé polovině 20. století byly v Hradci Králové zaznamenány kromě několika menších nálezů rovněž dva velké mincovní depoty. Výpovědní hodnota patrně nejznámějšího královéhradeckého nálezu představovaného denáry objevenými v roce 1970 je znehodnocena způsobem jeho objevení, který ještě umocňuje jeho částečné rozchvácení (*Sigl 1978, 58; Šůla 1979, 66*). Naopak v úplnosti zachovaný nález pražských a míšeňských grošů z prosince 1991 (*Vorlová 2002*), který díky svému uložení uvnitř pevnosti nebyl nijak poznamenán pozdějšími stavebními úpravami města, má značný význam archeologicko-historický, neboť díky němu lze bezpečně datovat cihlovou architekturu měšťanského domu v centru Hradce Králové nejpozději do 1. poloviny 14. století (*Sigl 1999, 141–142*). V posledním desetiletí nebyl v Hradci Králové nebo jeho okolí učiněn nějaký podobný velký nález, přesto však v několika případech byly při archeologických výzkumech nalezeny rovněž mince, z nichž některé přispěly k osvětlení určitých částí dějin města.¹

¹ Materiál k tomuto článku mi byl poskytnut Mgr. Radkem Bláhou z archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové, kterému tímto za něj děkuji. Jemu rovněž děkuji za doplňující informace k jednotlivým archeologickým výzkumům.

1. HRADEC KRÁLOVÉ, Dlouhá čp. 101–103

V říjnu 2000 a v červnu až říjnu 2001 probíhal pod vedením R. Bláhy archeologický výzkum v Dlouhé ulici (čp. 101–103). V jeho rámci byly kromě jiného nalezeny značně poškozené zbytky dvou jednotlivých mincí. V obou případech šlo o český bílý peníz. První byl vyražen v závěru vlády Ferdinanda I. a druhý za jeho nástupce Maxmiliána II. V jejich případě se jedná zjevně o náhodně ztracené drobné mince. V době, ze které mince pocházejí, sloužil dnešní objekt čp. 102 jako městská šatlava, se kterou sousedily měšťanské domy.

Sektor B1, vrstva 5, č. nálezů 47/2001, 9. 7. 2001:

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564)

mincovna: *Kutná Hora*, mm. Matěj Lídlník a Ludvík Karel, AR bílý peníz 1563

Av.: český lev doleva, korunka [.....]O.IM.1563

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin – Nohejlová 1936*, 123, C3; *Halačka 1987*, č. 39 (Mince kladena do Prahy.);

Smělý 2005, 38, jako obr. 6.

1. 1. 0,0672 g (souhrnná váha pěti zlomků); silně poškozený, rozlámaný

Sektor A2, vrstva 37, č. nálezů 474/2001, 1. 8. 2001:

ČECHY, Maxmilián II. (1564–1576)

mincovna: ?, AR bílý peníz (letopočet nezachován)

Av.: český lev doleva, MAX[.....]

Rv.: hladký

Lit.: *Halačka 1987*, č. ?

1. 2. 0,0779 g (souhrnná váha čtyř zlomků); silně poškozený, rozlámaný

2. HRADEC KRÁLOVÉ, Komenského ulice

V dubnu až červnu 2002 probíhal archeologický výzkum v jižní části městské památkové rezervace pod Novým Adalbertinem na parcelách č. 29/1 a 29/4, který zdokumentoval relikty dolní městské hradby, jejíž vznik spadá do počátku 16. století (*Bláha 2003*, 216–230). Při tomto výzkumu byl nalezen český denár Přemysla Otakara II. typu Cach (*1974*) č. 819. Mince byla objevena ve výplni základového vkopu dolní městské hradby, z čehož je zřejmé, že jde o sekundárně uloženou ražbu, která se na místo nálezů dostala dodatečně s ostatní zeminou.

2.1

Sonda I, vrstva 82, č. nálezu 215/2002, 5. 5. 2002:

ČECHY, Přemysl Otakar II. (1253–1278), AR denár

Av.: korunované poprsí doleva s žezlem opřeným o rameno v levé ruce a jablkem s křížem v pravé

Rv.: pták Noh doleva (špatně zřetelný)

Lit.: *Fiala* 1895, č. 2213, Tab. XXII:25; *Cach* 1974, 40, č. 819.

2. 1. 0,4898 g; 16,5/17 mm

3. HRADEC KRÁLOVÉ, areál bývalého pivovaru

Z důvodu přestavby areálu někdejšího pivovaru, který se nachází v jihozápadní části dnešní městské památkové rezervace, na administrativní centrum probíhal v tomto místě rozsáhlý archeologický výzkum v listopadu až prosinci 2004 a červnu až listopadu 2005 (*Bláha* 2006, 67–80). Při tomto výzkumu byla prozkoumána část parkánové hradby, jež tvořila těsně pod horní hranou návrší, na němž se rozkládalo historické jádro města, součást městského opevnění (*Bláha* 2006, 72–75). Kromě jiného zde bylo nalezeno také sedm mincí, které doplnil objev českého početního groše. Celý soubor znovu představuje jednotlivě ztracené ražby, z nichž některé jsou zachovány ve velmi špatné stavu znemožňující jejich přesné určení. S výjimkou pražského groše Václava IV. se jedná o drobné nominály z doby pozdního středověku a raného novověku. Nalezené mince v tomto případě posloužily jako pomůcka pro datování odkryté části hradby, kdy její vznik kladou před třetí čtvrtinu 16. století.

Sonda 17, kontext 112, č. nálezu 185, 15. 6. 2005:

Horní Lužice, **ZHOŘELEČ**, město

AE městský peníz – dobové falzum

Av.: nápis [GO]R v routovém kruhu

Rv.: velká koruna

Lit.: -

3. 1. 0,3730 g; 12,8/13 mm; silně zkorodovaná mince s malými zbytky obrazu – určena na základě rentgenových snímků

Sonda 9, kontext 726/741, č. nálezu 974, 26. 7. 2005:

Slezsko, **VRATISLAV**, město

AR městský haléř

Av.: písmeno W

Rv.: český lev doleva

Lit.: *Friedensburg* 1984, 181, č. 568, Tab. XI; *Saurma-Jeltsch* 1991, 19, č. 15, Tab. XXXXI:12.

3. 2. 0,3268 g; 12/13 mm

XRF (před očištěním): Cu 75,72 %, Ag 23,49 %, Sb 0,14 %, Pb 0,66 %

Sonda 33, kontext 250/252, č. nálezu 1000, 28. 7. 2005:

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš

Av.: koruna, +[WE]NCEZLAVS:T[ERC]IVS, +[DEI ? GRATIA ? REX ? BOEM]IE

Rv.: český lev doleva, [G]RO[SSI ? PRAGENSES]

Lit.: *Hána* 2003, 50, VIII.a/?

3. 3. 2,6150 g; 25,2/27 mm

XRF (před očištěním): Fe 1,69 %, Ni 0,06 %, Cu 52,85 %, Zn 0,11 %, As 0,12 %, Ag 44,94 %, Pb 0,13 %, Bi 0,08 %

Sonda 33, kontext 250, č. nálezu 1099, 28.7.2005:

ČECHY, Ludvík Jagellonský (1516–1526)

mincovna: *Kutná Hora*, AR malý peníz (halěř)

Av.: korunované písmeno L mezi písmeny R-P

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 68, č. 5.

3.4. 0,1782 g; 12,3/13 mm; poškozený, část odlomena

XRF: Fe 0,15 %, Cu 66,13 %, As 0,94 %, Br 0,13 %, Ag 31,1 %, Sb 0,11 %, Pb 0,77 %, Bi 0,66 %

Sonda 33, kontext 252, č. nálezu 1098, 3.8.2005:

ČECHY, Maxmilián II. (1564–1576)

mincovna: *Kutná Hora*, mm. Jiří Šatný, AE početní groš 1573

Av.: dvojitě korunované písmeno M, růžice RAIT.GROSCH.DER.BEHMISCHEN.
KAM

Rv.: český lev doleva nad snítkou, růžice GROSS.POCZETNI.KOMORY.CZESKE

Lit.: *Mrštík 2004*, 23, č. 20a.

3.5. 3,7100 g; 24 mm; mírný dvojráz

XRF: Fe 0,07 %, Cu 99,26 %, Ag 0,1 %, Sb 0,04 %, Pb 0,53 %

Sonda 33, kontext 253, č. nálezu 1188, 8.8.2005:

ČECHY, 1. polovina 15. století (?)

AE peníz se čtyřrázem – dobové falzum

Av.: český lev doleva

Rv.: čtyřráz

Lit.: -

3.6. 0,6340 g; 13,5/15,3 mm; silně zkorodovaný, obraz špatně zřetelný

XRF: Fe 0,68 %, Cu 85,23 %, Zn 0,33 %, As 0,72 %, Ag 0,21 %, Sn 8,86 %, Sb 0,14 %, Pb 1,06 %, Bi 2,78 %

Sonda 50, kontext 311, č. nálezu 1420, 23.8.2005:

ČECHY, Rudolf II. (1576–1611)

mincovna: *Kutná Hora*, AR bílý peníz, letopočet nezachován

Av.: český lev doleva, [R]VDOL.SECVN[.....]

Rv.: hladký

Lit.: *Halačka 1987*, č. 383.

3.7. 0,0892 g (souhrnná váha tří zlomků); silně poškozený, rozlámáný

XRF (před očištěním): Fe 0,18 %, Cu 67,22 %, Zn 0,18 %, Br 0,37 %, Ag 31,66 %, Pb 0,4 %

Sonda 38, kontext 371, č. nálezu 2222, 31.10.2005:

Horní Lužice, **ZHOŘELEČ**, město

AE městský peníz – dobový padělek

Av.: nápis GOR střední velikosti v routovém kruhu

Rv.: větší, dole rovná koruna

Lit.: -

3.8. 0,4613 g; 13/13,8 mm

4. HRADEC KRÁLOVÉ, severní terasy

V rámci výzkumu severních teras rozkládajících se v místě dřívějšího městského opevnění byl u paty horní městské hradby objeven malý peníz (halěr) Ferdinanda I. Tato náhodně ztracená mince se nacházela v navážce při patě hradby ve vrstvě kladené do 16. století, což odpovídá době jejího vzniku.

Sonda I, č. nálezu 57/2006, 14. 6. 2006:

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564)

mincovna: *Kutná Hora*, AR malý peníz (halěr)

Av.: korunované písmeno F mezi písmeny R-P, po stranách koruny hvězdičky

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 71, č. 4.

4. 1. 0,3177 g; 12,1/13 mm

5. HRADEC KRÁLOVÉ, Malé náměstí

V prosinci 2006 byl na hromadě vytěžené zeminy na Malém náměstí náhodně nalezen silně poškozený peníz města Zhořelec, který se díky p. Kondelovi dostal do Muzea východních Čech. Další průzkum půdy žádné další mince nepřinesl. Po očištění mince se ukázalo, že se jedná ražbu z obecného kovu. I u této mince se zjevně jedná o jednotlivě ztracenou, resp. úmyslně zahozenou minci.

Č. nálezu 2291/2006, 23. 12. 2006:

Horní Lužice, **ZHOŘELEC**, město

AE městský peníz – dobový padělek

Av.: nápis GOR střední velikosti v routovém kruhu

Rv.: středně velká, dole rovná (?) koruna

Lit.: -

5. 1. 0,2680 g; 12,5–13 mm; silně poškozený, část odlomena

6. HRADEC KRÁLOVÉ, Hořická ulice

V roce 2007 probíhal z důvodu plánované výstavby budovy Všeobecné zdravotní pojišťovny archeologický výzkum v Hořické ulici, v jehož rámci byl nalezen poškozený pražský groš Václava II. Groš se skrýval na okraji výplně příkopu, který později posloužil jako místo pro skládku, ve vrstvě kladené do 16. století. Také u této mince jde o patrně jednotlivě ztracenou minci, která sem byla přemístěna dodatečně s ostatním materiálem.

Čtverec 26, č. nálezu 665/2007, 19. 10. 2007:

ČECHY, Václav II. (1278–1305)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1300–1305

Av.: koruna, + WENCEZLAVS • SECVNDVS, + DEI ♂ GRATIA ♂ [RE]X ♂ BOEMIE

Rv.: český lev doleva, ✱✱ GRO[S]SI ♂ PRAGE[N]SES

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2 (písmeno A ve slově WENCEZLAVS bez břevna); *Vorlová 2002*, 64, č. 1; *rubní značka – Hána 1998*, 16, č. 1b.

6. 1. 3,3835 g; 26,7/27,8 mm; výrazně zprohýbaný, poškozený

Zhodnocení

Archeologické výzkumy uskutečněné pracovníky Muzea východních Čech v Hradci Králové v letech 2000–2007 přinesly kromě jiného objevy celkem třinácti mincí a jednoho početního groše. Chronologicky tyto mince pokrývají dobu od druhé poloviny 13. století po přelom 16.–17. století. Nejstarší ražbou tohoto minisouboru je český denár Přemysla Otakara II. (č. 2.1) a nejmladší kutnohorský bílý peníz Rudolfa II. (č. 3.7). U všech nalezených mincí se dá konstatovat, že se jedná o jednotlivě ztracené mince. Bohužel nezdědky jsou zachovány v poměrně špatném stavu, který v případě některých z nich znemožňuje jejich přesné určení. U několika mincí už jde pouze o torza původních ražeb.

Při porovnání geografické proveniencie mincí zjistíme, že všechny pocházejí ze zemi Koruny české. Nejvíce mincí bylo vyraženo přímo v Čechách, a to deset. Ty doplňují jedna ražba slezského města Vratislav a tři hornolužického Zhořelce. V případě všech tří zhořeleckých mincí se však jedná zjevně o dobové padělky ražené z obecného kovu v nějaké falzifikátorské dílně, resp. dílnách (č. 3.1, 3.8 a 5.1). Výskyt trojice „měděných“ zhořeleckých mincí ve dvou nálezech vzdálených od sebe přibližně půl kilometru působí poněkud nápadnějším dojmem, přestože dobové padělky těchto mincí jsou poměrně četné (Šafář 1990, 132). Měděný zhořelecký peníz obsahoval například i velký nález mincí z Mělníka z roku 1946 (Mikš 1950, 210), i když zde šlo pouze o jediný exemplář z více než 1800 kusů. Při srovnání fabriky dvou lépe zachovaných mincí zjistíme, že jejich obraz vykazuje jasné rozdíly, takže nebyly raženy stejnou dvojicí razidel. Třetí mince (č. 3.1) pro porovnání fabriky nelze z důvodu výrazného poškození korozí použít. Z jejího obrazu je zřetelná pouze malá část, a to především díky využití rentgenových snímků. Nabízí se otázka, zda se tyto mince do Hradce Králové dostaly původně společně nebo nezávisle na sobě a byly pak svými majiteli ztraceny, resp. jako odhalené padělky úmyslně zahozeny. Ve starších známých královéhradeckých nálezech se žádný další exemplář neobjevil.

Dosavadní numismatická literatura uvádí vícero příkladů falšování těchto mincí i v regionu severovýchodních Čech. O falzifikátorských dílnách v někdejší Hradeckém kraji a také o padělání mincí na Kutnohorsku, se kterým Hradec Králové udržoval čilé obchodní styky, se zmiňuje L. Nemeškal (Nemeškal 1962, 209–210). Doložen je proces v sousedních Pardubicích s kovářem Janem z městečka Žampach falšujícím mimo jiné i zhořelecké peníze (Bičík 1961, 3–6) nebo Pavlem Krabelkou v Turnově, který rovněž do oběhu uváděl padělané zhořelecké peníze (Peukert 1966, 80–81). Nálezy hmotných dokladů falšování pocházejí z jeskyně Babí pec na vrchu Kozákův (Peukert 1967, 153–157) a nověji z hradiště Valy ležícím v okrese Jičín (Kalferst – Nechanický 2006, 177–182). Zde byla v květnu 1999 nalezena zmeť měděného plechu se stopami vybíjení mincovních střížků. Jako hypotetické možnosti falšované mince se vedle kruhových peněz Jiřího z Poděbrad objevují také zhořelecké městské peníze (Kalferst – Nechanický 2006, 179). I z tohoto krátkého a neúplného výčtu dokladů falšování v této části Čech je zřejmé, že spojit královéhradecké mince s některým konkrétním místem je více než problematické. Zda náhodou tyto ražby nebo alespoň některá z nich má něco společného s padělateli na hradišti Valy, by mohlo přinést zkoumání složení kovu mincí a zbytků plechu ze zmiňovaného hradiště a následné porovnání výsledků.

Kromě těchto mincí byla při archeologickém výzkumu v areálu bývalého pivovaru objevena ještě jedna ražba z obecného kovu. Jde o padělaný peníz s čtyřhrázem s českým

lvem (č. 3.6). Slitinu této mince podle měření složení metodou rentgenové fluorescence ED XRF, které bylo provedeno ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy, tvoří především měď a cín, který byl použit k pocínování mince. Ta tak získala bělavou barvu napodobující stříbrné ražby. Nápadný je relativně vysoký podíl bismutu (2,78 %) ve slitině, který se u ostatních zkoumaných mincí nevyskytuje vůbec nebo jen ve velmi malém množství.

Celkově se dá konstatovat, že většinu nalezených mincí tohoto souboru představují běžnější ražby, které bývají častou součástí mincovních nálezů na našem území. To ovšem neplatí pro denár Přemysla Otakara II. (č. 2.1), který se naopak v mincovních nálezech vyskytuje výrazně méně. F. Cach výskyt této mince zaznamenal v sedmi nálezech, z nichž čtyři pocházejí z území Čech: České Budějovice II 1936 (Cach 1974, 65, č. 386), Dubnice pod Ralskem 1920 (Cach 1974, 66, č. 392), Praha 1-Staré Město, kaple sv. Kříže 1864 (Cach 1974, 71, č. 423) a Trhový Štěpánov 1890 (Cach 1974, 73, č. 432). Jeden nález pochází z Moravy: Čejč 1931 (Cach 1974, 76, č. 445) a dva z Německa: Ohrdruf II 1909 (Cach 1974, 88, č. 491) a Pfaffenmünster 1873 (Cach 1974, 88–89, č. 492). Většinou se v nich tato mince vyskytovala pouze v minimálním počtu. Posledně uvedený nález však obsahoval 379 kusů a 18 zlomků tohoto typu. K zajímavostem patří rovněž nález českého početního groše Maxmiliána II. (č. 3.5). Z nominálového hlediska mají zřejmě převahu drobné ražby, které se v každodenním peněžním styku uplatňovaly více než ražby hrubé. Tyto mince je také podstatně snazší ztratit a na zemi následně přehlédnout. Větší mince v tomto minisouboru reprezentuje dvojice pražských grošů Václava II. (č. 6.1) a Václava IV. (č. 3.3).

Nyní je vhodné se zastavit u výpovědní hodnoty objevených ražeb pro dějiny města. K hodnocení významu jednotlivě nalezených mincí je třeba vždy přistupovat s obezřetností. Obecně u nich nastává problém s dobou, kdy došlo k jejich ztrátě, neboť mnohé mince platily po relativně dlouhou dobu a tak časový horizont, do něhož je možné je přiřadit bývá poměrně široký, což nutně komplikuje jejich hodnocení. Vzhledem k tomu, že popisovaný soubor, s výjimkou falza zhořeleckého městského penízu z Malého náměstí (č. 5.1), ovšem pochází z odborně zdokumentovaných výzkumů, tato komplikace alespoň částečně odpadá. Výpovědní hodnotu některých popisovaných mincí však snižuje jejich dodatečné přemístění a druhotné místo uložení, na kterém byly objeveny, i když rovněž toto uložení může být poměrně starého data. To se týká pražského groše Václava II. (č. 6.1), který byl součástí materiálu skládky z 16. století, nebo českého denáru Přemysla Otakara II. (č. 2.1) nacházejícího se ve vrstvě z 15.–16. století. Dá se ovšem celkem logicky předpokládat, že i místo jejich původního uložení se nacházelo někde v areálu města.

Celý nalezený soubor lze označit za doklad běžného života ve středověkém až raně novověkém Hradci Králové, vymezeném druhou polovinou 13. století a přelomem 16.–17. století. I přes nízký počet popisovaných mincí tvoří tyto poměrně kontinuální řadu. Z pohledu dějin města má největší konkrétní význam nález mincí v areálu bývalého pivovaru, které pomohly při datování vzniku parkánové hradby před třetí čtvrtinu 16. století. Tyto mince mohou být dobrým příkladem spolupráce archeologie, numismatiky a regionální historie. U ostatních objevených mincí z dalších lokalit takto přímý význam pro studium dějin města nenajdeme.

Relativně častější výskyt mincí v archeologických výzkumech na území Hradce Králové v posledních letech snad i do budoucna slibuje další studijní materiál, který by

mohl mít ještě větší význam pro zodpovězení některých otázek dějin města a později eventuelně vést i k celkovému přehodnocení zdejší nálezové struktury a negativních závěrů J. Petřtyla (*Petrtyl 1957, 238*). Nálezy z posledních let k tomuto mohou být slibným krokem.

Literatura

- Bičík, Z. 1961:* Soud nad penězokazci v 16. století. Numismatické listy 16, 3–6.
- Bláha, R. 2003:* Archeologický výzkum dolní městské hradby v Hradci Králové v roce 2002. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 29, 216–230.
- 2006: Archeologický výzkum v areálu bývalého pivovaru v Hradci Králové. Předběžná zpráva. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32, 67–80.
- Cach, F. 1974:* Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Castelin, C. O. – Nohejlová, E. 1936:* Nález v Lužanech. Numismatický časopis československý 11–12 (1935–1936), 120–130.
- Castelin, K. 1932:* Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (nález mělnický). Numismatický časopis československý 8, 63–73.
- 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.
- Fiala, E. 1895:* České denáry. Praha.
- Friedensburg, F. 1984:* Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. Theil I. Urkundenbuch und Münztafeln. Theil II. Münzgeschichte und Münzbeschreibung. Leipzig (Reprint originálního vydání z let 1887–1904).
- Halačka, I. 1987:* Mince zemí Koruny české. 1. díl. Kroměříž.
- Hána, J. 1998:* Rubní značky pražských grošů. Domažlice.
- 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Klatovy.
- Kalferst, J. – Nechanický, Z. 2006:* Nález cissur v prostoru hradiště Valy, k. ú. Kal, okr. Jičín. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32, 177–182.
- Mikš, O. 1950:* Nález v Mělníku r. 1946. Numismatický časopis 19, 205–211.
- Mikulka, J. 1995:* Dějiny Hradce Králové II./2. Hradec Králové.
- 1996: Dějiny Hradce Králové I./1. Hradec Králové.
- Militký, J. 2005:* Dodatek a poznámky k nálezu brakteátů České Budějovice II. Numismatický sborník 20, 158–161.
- Mrštík, J. 2004:* Mince zemí Koruny české. Vládní početní groše a peníze 1551–1662. Kroměříž.
- Nemeškal, L. 1962:* K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Rozbor nálezů mincí). Numismatický sborník 7, 193–214.
- Petrtyl, J. 1957:* Průzkum nálezů mincí v Hradci Králové. Numismatický sborník 4, 233–239.
- Peukert, K. 1966:* Falešná mince v Turnově. Numismatické listy 21, 80–81.
- 1967: Penězokazecká dílna v jeskyni Babí pec na vrchu Kozákově. Numismatické listy 22, 153–157.
- Radoměřský, P. 1976:* Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. Sborník Národního muzea, řada A-historie 21. 2. vydání (Doplněný reprint 1. vydání z roku 1967, 109–189).
- Saurma-Jeltsch, H. v. 1991:* Schlesische Münzen und Medaillen. Olomouc (Reprint vydání z roku 1883).
- Sigl, J. 1978:* Drobné záchranné výzkumy a průzkumy na území Hradce Králové v letech 1970–1976. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 5, 57–58.
- 1999: K nálezům grošů v Hradci Králové – Tomkově ulici č.p. 178 z roku 1991. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 25, 141–145.
- Smělý, T. 2005:* Ještě k třídění bílých peněz Ferdinanda I. (diskusní poznámka). Numismatické listy 60, 36–40.
- Smolík, J. 1971:* Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha (reprint díla z roku 1894).
- Šafář, O. 1990:* Zhořelecké haléře. Numismatické listy 45, 129–137.

- Šůla, J. 1966: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes Musei Reginaehradecensis 3. Hradec Králové, 1–81.
- 1979: Neznámé denáry českého knížete Jaromíra. Numismatické listy 34, 65–76.
 - 1986: Deset starších nálezů mincí ze severovýchodních Čech. Numismatický sborník 17, 303–308.
- Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové, Hradec Králové.

Summary

Vojtěch Brádle: Coin finds from archaeological excavations in Hradec Králové

In the last few years, thirteen coins found in six localities, plus one Bohemian counting *grossus*, were found during archaeological excavations led by archaeologists from the Museum of East Bohemia in Hradec Králové. The mentioned coins come from the the period between the second half of the 13th century and the break of the 16th and 17th century. From the numismatic point of view, the Bohemian denier (Fig. 2.1) struck under Přemysl Otakar II (*Cach 1974*, type no. 819) seems to be the most interesting piece. The counting *grossus* struck under Maximilian II (Fig. 3.5) is also relatively rare. With exception for the silver specimens, some four contemporary forgeries made of base metal were found in the mentioned locations (Figs. 3.1, 3.5, 5.1). All newly registered coins can be regarded as individually lost pieces with the prevailing majority of small denominations used in daily life more than the coins of the higher denominations. Generally, the coins could be characterized as examples of ordinary life in medieval and early modern Hradec Králové. For the case of the town history, the coins found in the territory of the former brewery represent very important contribution for dating of appearance of the palisade town walls, i.e. before the third quarter of the 16th century. Unfortunately, there is no such historical contribution for the history of Hradec Králové in the case of the remaining coins.

English summary by V. Novák

MORAVSKÉ NÁLEZY MINCÍ OD KONCE TŘICETILETÉ VÁLKY DO KONVENČNÍ MĚNY (1648–1750)

Dagmar GROSSMANNOVÁ

Období, které vymezují léta 1648–1750, je na Moravě pouze jen zdánlivě ve znamení klidu.¹ Třicetiletou válkou zničená země se pomalu vzpamatovává z válečných útrap, třetina usedlostí je pustých a obyvatelstvo většinou zchudlé. Od 60. let 17. století nastává další období plné strachu z Turků, kteří pronikali na Moravu, zde rabovali a odvlékali lidi do zajetí.

Je však také obdobím měnové nestability, neustálého znehodnocování drobných ražeb, patentů proti oběhu cizí drobné nehodnotné minci, především z Polska a z Německa, a také neustálým nedostatkem peněz na straně Habsburků. Císař Leopold I. (1657–1705) potřeboval dostatek financí nejdříve na válku s Turky, jejichž porážka u Vídně 12. září 1683 znamenala ukončení půldruhého století trvající osmanskou nadvládou Uher a znamenala také další mocenský vzestup habsburské monarchie. Na přelomu 17. a 18. století došlo i na válku s Francií, a to o španělské dědictví. Konflikt, ke kterému se schylovalo již v posledních desetiletích 17. století, nastal v roce 1700, kdy v Madridu zemřel bezdětný španělský král Karel II. Nároky na španělské dědictví si dělali jak císař Leopold I., tak i francouzský král Ludvík XIV., jelikož oba měli za manželky španělské princezny. Válka vypukla v roce 1701 a trvala s přestávkami až do roku 1714 (bojovalo se v Evropě, v severní Americe i ve východní Indii).

Moravské mincovnictví je v této době reprezentováno již jen ražbami olomouckých biskupů, k jejichž prudkému rozmachu dochází především za biskupa Karla z Liechtensteina (1664–1695). V roce 1716 za biskupa Wolfganga Schrattenbacha (1711–1738) byla ražena poslední drobná mince olomouckých biskupů. Nadále byla v Kroměříži ražena zlatá a stříbrná hrubá mince. Omezování mincovního práva soukromých rodových a církevních ražeb bylo cílenou politikou Habsburků.

Hromadné nálezy mincí jsou jedním z pramenů pro získání poznatků o složení oběživa v zemi. Ty však také musíme rozlišovat podle toho, jestli jsou nám známy fyzicky nebo byly aspoň podrobně a odborně popsány, a na ty, které známe pouze z písemných pramenů a jejich popis už není možno ověřit. Charakter nálezů všeobecně můžeme rozdělit do několika skupin. Za prvé jsou to nálezy náhodně ukryté, ve druhém případě jde o tezauraci velké finanční hotovosti a za třetí jsou to poklady uschovávané pro vlastní potřeby, do kterých bylo vkládáno a z nich opět vybíráno podle potřeby (plnily funkci spořitelny). V literatuře (souhrnně např. *Šimek 1972; Svobodová 1975; Mikołajczyk 1979; týž 1980; Šimek 1981; Nohejlová–Prátová 1986*) se nálezy dále rozlišují podle obsahu na:

1. lokální (nález složený z jednoho druhu mincí z jedné mincovny)
2. domácí (ražby jednoho státu a odkryté na území téhož státu)
3. cizí (na území jedné země jsou uloženy ražby země jiné)

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci plnění Institucionálního záměru Moravského zemského muzea č. MK 00009486202.

4. smíšené (domácí i cizí ražby v nálezu)

5. mezinárodní

Každý mincovní nález je zajímavý nejenom z hlediska numismatiky, kde nás zajímají konkrétní mince, ale je rovněž důležitým pramenem pro historicko-sociologické studium měnových a hospodářských poměrů obyvatelstva. Je také důležitým zdrojem informací o obchodních stycích, o cestách a směrech obchodu. U nálezů pak sledujeme hned několik faktorů. Jeho umístění, ze kterého se snažíme pochopit, proč a za jakých okolností byl poklad ukryt. Složení nálezu zase může napovědět, kým byl uschován (drobné penízky budou patřit osobě méně majetné a naopak poklad složený ze zlaté a tolarové mince si ukryl bohatý obchodník nebo třeba zámožnější sedlák). Historické události nám pomůžou s odpovědí na otázku, proč byl poklad ukryt? To je v případě, pokud víme, že byl nález uschován na tajném málo přístupném místě. Tím se dostáváme ke způsobům uložení nálezů. Většinou jsou uloženy v hliněné nádobce (již nepotřebné), někdy současně i v koženém váčku, v dřevěných soudcích, v různých krabičkách. Je znám i případ, kdy byl poklad uschován jen v šátku. Pravděpodobně to bylo v případě, kdy ho jeho majitel ukryl ve spěchu – objevilo se náhlé nebezpečí nebo se mohlo jednat i o zloděje, který potřeboval svůj lup co nejrychleji ukrýt. Zde se však již dostáváme na pole spekulací. Místa k ukrytí pokladu jsou různá. „Zabalené“ mince bývaly často uloženy do země, v domě pod podlahu, pod schody nebo třeba zazděny do komína. Poklady jsou tak často objeveny v základech domů, v hospodářských staveních, kůlnách, chlévech atd. Známe je z naší doby případ, kdy byla skrýš vytvořena uvnitř kostela. Nejčastěji se nálezy objevují při bourání budov, kopání a rytí na zahradách, při orání na poli apod. K odhalení pokladu mohou někdy vést i pověsti, které jsou však ojedinělé a z našeho období takový případ neznáme. Častěji tomu však bylo naopak, kdy na základě objeveného pokladu byla vytvořena pověst.

Odlíšný charakter mají nálezy obsahující pouze jednu až pět mincí. Nemají charakter hromadných nálezů a nepatří tedy ani do jedné z uvedených kategorií, neboť je pravděpodobné, že se jedná o ztracené mince (může se jednat i o druhotnou ztrátu). Většinou jsou také nalézány na polích, cestách a v ulicích měst. Vypovídací hodnota těchto nálezů není velká, ale každopádně nám dokumentují výskyt určitých mincí na daném území.

Analýza mincovních depotů z tohoto širokého období byla rozdělena na dvě části, 1. období zahrnuje léta 1648–1705 (tedy do konce vlády císaře Leopolda I.) a následuje 2. období po roce 1705–1750.

Analýza mincovních depotů z 2. poloviny 17. století

Z druhé poloviny 17. století známe 74 mincovních nálezů (kat. č. 1–74). Do soupisu nálezů, který je uveden následovně, jsou zahrnuty všechny nálezy mincí z tohoto období, o kterých máme třeba jen krátkou zprávu. Tím se nám také charakter jednotlivých popisů nálezů různí, nejsou popsány stejně podrobně. Nejpresnějšího popisu jsme získali u nálezů, které jsme měli fyzicky k dispozici a popis nálezu byl proveden osobně. U části nálezů jsme museli vyjít pouze z jejich podrobného popisu dle inventáře sbírky numismatického oddělení Moravského zemského muzea, kde jsou uloženy. Do další skupiny patří nálezy, jejichž popis byl podrobně publikován v literatuře. O jiných máme pouze krátké písemné zprávy a byly popsány pouze částečně. Např. je znám celkový počet mincí a vyjmenovány zastoupené země, chybí však vydavatelé, období

i nominály. Někdy je tento popis částečný – nepopisuje celé složení nálezu. Často máme pouze zprávu o tom, že se na dané lokalitě našel určitý počet mincí. Objevuje se i pouze zpráva, že bylo někde nalezeno „2.000–3.000 mincí“ bez dalšího upřesnění. Pak je zde otázka, nakolik je tato zpráva věrohodná. Osud těchto nálezu nám není znám.

Další otázkou je, zda se nám objevené nálezy dochovaly celé. U některých se zdá pravděpodobné, že si nálezci ponechali větší či menší část mincí „na památku“. Rovněž musíme počítat s tím, že jsou nálezy, které byly nalezeny, nezaznamenány a rozkradeny (v horším případě byly mince roztaveny), a také s tím, že existují ty, které ještě objeveny nebyly. Všechny tyto skutečnosti nám pohled na celkovou strukturu oběživa zkreslují.

V analýze proto vycházíme z toho, co je dosud známo, s tím vědomím, že v budoucnu může dojít k novým skutečnostem, na základě kterých budou muset být závěry poopraveny.

Pro statistické vyhodnocení nálezu byly použity pouze vybrané nálezy, a ty jsou v katalogu patřičně označeny. Základem statistické analýzy jsou pak údaje o počtu popsáných kusů a nikoli o celkovém počtu nalezených kusů, které se v množství případů neshodují. Tento rozdíl nemůžeme nikdy ani odhadnout.

Zajímavé jsou nálezy, které jsou složeny pouze z jednoho druhu nominálu. Jedná se např. o již publikovaný nález z Rakvic (kat. č. 19), který obsahuje 35 kusů 15krejcarů z let 1659–1665 (*Grossmannová 2005*). Nejpočetnější jsou v nálezu zastoupeny ražby slezského knížectví Lehnice-Břeh, knížat Jiřího III. (1639–1664), Ludvíka IV. (1639–1663) a Kristiána (1639–1672). Celkem 16 kusů těchto mincí tvoří 45 % z celkového počtu mincí v nálezu. Rovněž 16 kusů jsou vládní mince císaře Leopolda I. (1657–1705). Z toho je 8 kusů slezských, 5 kusů dolnorakouských a 3 kusy uherské. Zbylé 3 kusy jsou mince tyrolského arcivévodů Zikmunda Františka (1663–1665).

Druhým takovým nálezem je nález z Ostrova u Macochy (kat. č. 58), který obsahuje 191 kusů 3krejcarů (grošů), považovaných podle dochovaných pramenů za nejoblíbenější minci mezi obyčejnými lidmi (*Grossmannová 2007, 79*). Uložen byl po roce 1697, nejstarší minci je dolnorakouský 3krejcar císaře Matyáše (1611–1619) z roku 1617. Tento nález obsahuje nejvíce českých ražeb v celkovém počtu 33 kusů, což je 23 % všech mincí v nálezu. Nejvíce je zde zastoupen ročník 1624 (32 kusů) a celkově nejvíce ražeb je z 20. a 30. let 17. století.

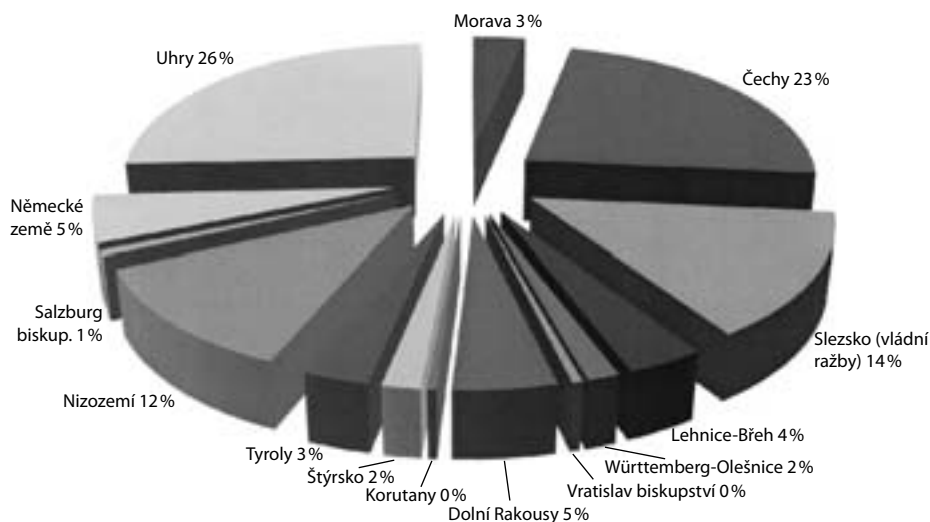
Největším dosud objeveným a dochovaným nálezem z období 2. poloviny 17. století je nález ze Zlína – Na Januštici (kat. č. 46). Obsahuje 537 kusů mincí, a to 2 dukáty, 50 tolarů a jejich dílů a převážně uherské 15krejcare v celkovém počtu 485 kusů. Co se týká zemí tak nejvíce mincí je uherských (476 kusů), a to převážně 15krejcarů (472 kusů), jak již bylo zmíněno výše. V několika kusech se pak zde objevují mince moravské (1), české (2), slezské – bisk. Vratislav (2), dolnorakouské (6), štyrské (2), korutanské (3), tyrolské (7), z německých zemí je to celkem 27 kusů, ze Sedmíhradska 1 kus a 9 kusů z nizozemských provincií.

Velké poklady, obsahující množství zlatých a stříbrných hrubých mincí známe bohužel pouze jen z písemných pramenů a z literatury, kde byly popsány (*Pošvář 1953*).² Z nich musíme zmínit především poklad nalezený v roce 1915 v Třešti (kat. č. 47). Měl to být opravdu velký poklad, který měl obsahovat asi 3 kg zlatých a 11 kg stříbrných mincí. Bohužel však nejenom, že se nedochovala ani jediná mince z nálezu, ale dokon-

² Zde jsou zveřejněny nálezy zachycené ve spisovém materiálu Moravského gubernia a místodržitelství, uloženém v Moravském zemském archivu v Brně.

ce ani jeho podrobný popis. Krátkou zprávu o nálezu publikoval Vladimír Němeček (1956), který informace vypátral přímo v rodině nálezce. Mince v rodině zůstaly a byly rozprodány velmi levně hlavně mimo Třešť. Zůstala pouze zpráva o zběžné prohlídce plk. J. Pospischilem v Jihlavě. Ze zprávy vyplývá, že bylo prohlédnuto pouze 409 zlatých mincí z 672 nalezených. Stříbrné mince nebyly prohlédnuty vůbec, podle svědectví svědků však mělo jít převážně o toлары. Ze zlatých mincí bylo 233 kusů nizozemských dukátů z let 1586–1688 a 59 kusů mělo být orientálních o hmotnosti 203 gramy. Tyto neověřené a navíc nedostatečně popsané zprávy o nálezech nám bohužel celkový pohled na složení oběživa na Moravě zkreslují.

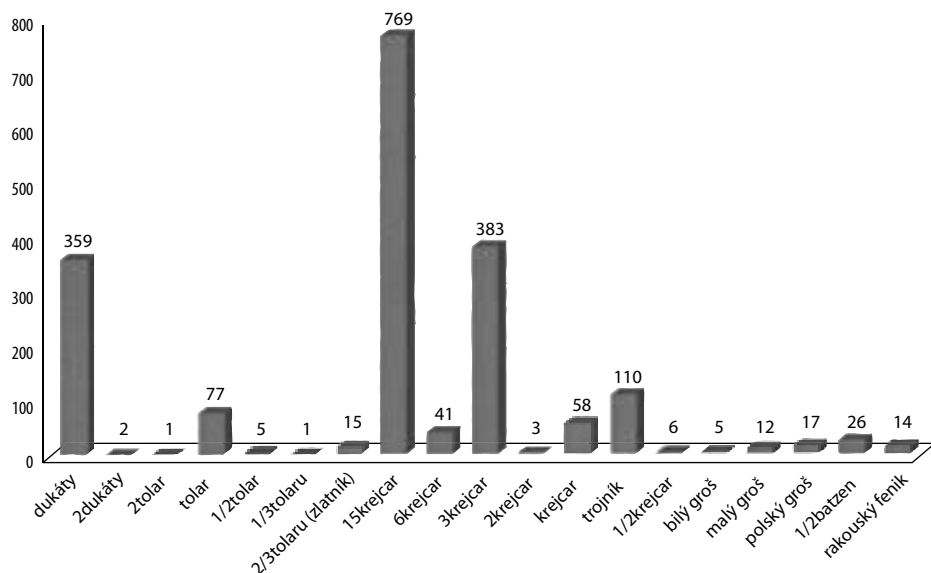
Na základě celkové analýzy všech mincovních nálezů a popsaných mincí z nich lze konstatovat, že ve 2. polovině 17. století tvoří největší procento z celkového sledovaného počtu zastoupených zemí v nálezech Uhry (27 %), dále jsou to Čechy (23 %), Slezsko – vládní ražby (14 %) a Nizozemí (12 %). Moravské ražby tvoří pouhé 3 %. V několika procentech jsou zastoupeny také Dolní Rakousy (6 %), Tyroly (4 %), Štýrsko (2 %), Korutany (1 %), bisk. Vratislav (1 %), Lehnice-Břeh (5 %), Württemberg-Olešnice (2 %), bisk. Salzburg (1 %) a další německé země celkem (5 %) – viz graf (obr. 1). Po několika kusech jsou zastoupeny i jiné země: Kladsko, Těšínsko, Polsko, Prusko, Gdaňsko, Litva, Sedmíhradsko, Benátky, Španělsko, Švédsko, Turecko, Švýcarsko, Francie. Do statistického vyhodnocení nejsou zahrnuty mince z Orientu, které byly popsány v nálezu v Třešti, a rovněž nebylo počítáno s těmi mincemi, které nebyly zařazeny do určité země, ale popsány pouze jako ražby habsburské monarchie (těch bylo v nálezech 245 kusů).

Obr. 1. Grafické znázornění procentuálního zastoupení zemí v hromadných mincovních nálezech z moravského území ukrytých v letech 1648–1750.

Nominálová skladba moravských nálezů ukrytých v průběhu 2. poloviny 17. století je velmi pestrá. V nálezech jednoznačně převládá 15krejcar (769), 3krejcar (383) a další drobná mince jako trojník (110), krejcar (58) a 6krejcar (41) – viz graf (obr. 2). Objevují se v nich i cizí nominály (neražené v habsburské monarchii) a rovněž nominály starší (již neražené), např. pražský groš, husitský peníz, bílý groš, bílý peníz a malý groš. Z cizích nominálů jsou v několika kusech zastoupeny 6piastr, patagon, 1/4patagon,

philipsdaaler, rijksdaaler, půlscudo, poltorak, 3fenik, 2fenik, dreier a duarius. Z cizích devalvovaných a zakazovaných mincí se v nálezech objevuje polský ort (=6groš) v počtu 4 kusů a 1/2batzen v počtu 26 kusů.

Obr. 2. Grafické znázornění nominálového složení hromadných mincovních nálezů z moravského území ukrytých v průběhu 2. poloviny 17. století.

V relativně velké počtu se vyskytuje dukátová a tolarová mince (460), to je však pouze zásluhou nálezu z Třešti (kat. č. 47), který byl složen z velkého počtu zlatých a stříbrných mincí, z nichž bylo popsáno 409 zlatých mincí. Mince z Orientu do statistického vyhodnocení zahrnuty nebyly. O tomto nálezu se nám bohužel dochovala pouze písemná zpráva (*Němeček 1956*). V ostatních nálezech se hrubá mince vyskytuje pouze sporadicky a to pouze v několika málo kusech. Pohled na složení nominálů v nálezech je tímto unikátním nálezem sice mírně zkreslený, dokládá nám však, že se zlatá a stříbrná hrubá mince v zemi sice vyskytovala, ale nebyla běžným platidlem většiny obyvatel v zemi. Nález z Třešti můžeme proto považovat za výjimečný, lehce srovnatelný snad jen se zlatým pokladem z Košic z roku 1679, který obsahoval 2.920 zlatých mincí z různých koutů Evropy, 3 vzácné zlaté medaile a zlatý řetěz. Tento nález se nám naštěstí v úplnosti dochoval (*Nohejlová-Prátová 1948; Budaj 2007*).

Katalog mincovních nálezů ukrytých v letech 1648–1705

Do katalogu byly zahrnuty mincovní nálezy ukryté v letech 1648–1705 pocházející z moravského území (č. 1–74). Jako samostatná část katalogu jsou na jeho konci zařazeny nejasně datovatelné nálezy, uložené zřejmě také v průběhu 2. poloviny 17. století (č. 75–92). Teritoriální vymezení Moravy vychází z historického územního členění, a proto jsou zde zařazeny také nálezy z lokalit spadajících dnes administrativně na české území. Katalog je seřazen podle předpokládané doby uložení každého nálezu (U.:) a dále je řazen abecedně. Na konci každého záznamu je odkaz na publikaci nálezu. Hvězdička (*) jsou označeny nálezy, které byly použity pro statistické zpracování.

1. **Skrbeň** (okr. Olomouc)

U.: po 1648

Depot o neznámém počtu mincí.

Lit.: *Burian 1964*.

2. **Uherský Ostroh** (okr. Uherské Hradiště)*

U.: po 1649

Na poli nalezeno celkem 262 mincí, z toho 14 AV:

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), (1); Ferdinand II. (1619–1637), (25);

Čechy, šlikové: Jindřich Šlik (1);

Dolní Rakousy; Korutany; Štýrsko; Tyroly;

Habsburské panství: Rudolf II. (1576–1611), (1); Ferdinand II. (1619–1637), (139);
Ferdinand III. (1637–1657), (20, z nich 1 ks – 3krejcar 1649).

Uhry; Salzburg, arcib.; Branibory; Frankfurt; Hesensko; Jülich-Cleve-Berg (dva tola-
ry 1623 a 1624); Lüneburg; Mecklenburg; Sasko; Belgická konfederace; Deventer;

Utrecht; Západní Frísko; Zwolle; Curych; Polsko; Gdaňsk.

Lit.: *N III/1*, č. 3550.

3. **Lhotka** (okr. Uherské Hradiště)*

U.: po 1650

Neznámý počet AR mincí ze 17. století, zachyceno 166 kusů:

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), (71); Ferdinand III. (1637–1657), (5);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), (38);

Opavsko;

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637), (3);

Tyroly: Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1650 (1);

Dolní Rakousy; Štýrsko; Polsko.

Lit.: *N III/1*, č. 3741.

4. **Přítluky** (okr. Břeclav)

U.: po 1650

45 dukátů a 1 tolar:

Tyroly; Uhry; Sedmihrady; Frankfurt nad Mohanem; Německý řád;

Nizozemí, Geldry, Holandsko, Kampen, Utrecht, Západní Frísko, Zeeland (2dukát
1650); Zwolle;

Polsko; Španělsko.

Lit.: *N III/1*, č. 3553.

5. **Třešť** (okr. Jihlava)

U.: po 1650

28 AR mincí z let 1620–1650, z nich známo 10 ks:

groše a krejčary Ferdinanda II. (1619–1637) a Ferdinanda III. (1637–1657) z mincoven
Praha, Brno, Olomouc, Vratislav;

Augsburg; Polsko.

Lit.: *N III/1*, č. 3557.

6. **Deštná** (okr. Blansko)

U.: po 1654

82 dukátů a 6 tolarů nebo 80 dukátů a tolarů:

dukáty: bisk. Bamberg; Sasko; Belgie (dukáty z let 1598–1630); Nizozemí (dukáty z let

1641–1654); Polsko; Švédsko; Španělsko;
Habsburská monarchie: Rudolf II. (1576–1611), toлары (?); Ferdinand II. (1619–1637),
tolary (?);

Sasko.

Lit.: *N III/1*, č. 3563.

7. **Archlebov** (okr. Hodonín)

U.: po 1655?

Neznámý počet AV a AR mincí, z nichž bylo zachováno 11 kusů (3 dukáty a 8 tolarů):

Uhry: Ferdinand III. (1637–1657), tolar 1655;

Brunšvik; Lucembursko; Sasko; Sasko-Coburg; Brabant; Geldry.

Lit.: *N III/1*, č. 3712.

8. **Morava**, neznámé naleziště*

U.: po 1656

720 AR mincí, hlavně grošové ražby:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), (26); Ferdinand III. (1637–1657), (4);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), (107); Ferdinand III. (1637–1657), (59);

Čechy: Albrecht z Valdštejna (1625–1634), (2);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), (90); Ferdinand III. (1637–1657), (2);

Tyroly: arciv. Ferdinand Karel (1646–1662), mince z roku 1656 (1);

Dolní Rakousy; Štýrsko;

Falc; Falc-Zweibrücken; Schaffhausen; Zug.

Lit.: *N III/1*, č. 3568.

9. **Boršice** (okr. Uherské Hradiště)

U.: po 1656

86 AR mincí, většinou toлары:

Čechy; Rakousy a Uhry (1593–1656); Tyroly;

Německé země; Sasko; Belgická konfederace; Brabant; Švýcarsko; Polsko; Dánsko;

Norsko; Španělsko.

Lit.: *Pošvář 1953*, 101–102, č. 117; *N III/1*, č. 3567.

10. **Lhota Rapotina** (okr. Blansko)

U.: po 1657

1698 mincí z let 1578–1657

Lit.: *N III/1*, č. 3570.

11. **Rokytnice** (okr. Přerov)

U.: po 1657

75 AR mincí:

Habsburské panství: Rudolf II. (1576–1611); Matyáš (1612–1619); Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657) – některé ražby jsou moravské.

Lit.: *Anonym 1901*; *N III/1*, č. 3571.

12. **Třebíč***

U.: po 1657

14 ks drobných mincí:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), Brno, krejcar 1624 (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Leopold Vilém (1637–1662), krejcar 1652 (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), Vratislav, trojník 1625 (1);
Korutany: Ferdinand II. (1619–1637), Svatý Vít, 2feník 1624 (1);
Tyroly: arciv. Leopold V., jako gubernátor (1619–1625), Hall, krejcar b. l. (1);
Salzburg, arcib.: Paris Lodron (1619–1625), krejcar 1636 (1), 1642 (1), 1648 (1); Guidobald
Thun (1654–1668), krejcar 1654 (1);
Polsko: Zikmund III. (1587–1632), poltorak 1622 (1);
Bavory: 1/2krejcar 1624 (1), 1625 (1);
Řezno: město, krejcar 1651 (1);
Blíže neurčený, značně otřelý, krejcar Ferdinanda II. s nečit. let. (1).
Lit.: *Sejbal 1964*.

13. Jaroměřice nad Rokytnou (okr. Třebíč)*

U.: po 1658

V lese nalezeno 141 AR mincí, 138 tolarů a 3 1/2tolary ze 17. století:

Habsburské panství: Ferdinand I. (1526–1564), (1); Rudolf II. (1576–1611), (4); Ferdinand
II. (1619–1637), (5);

Sedmihradsko: Jiří Rákoczi II. (1621–1660) mince z roku 1658 (1);

Uhry; Salzburg, arcib.; Branibory; Brunšvik; Alsasko; Mansfeld; Sasko; Belgická kon-
federace; Kampen; Nizozemí, Západní Frísko; Basilej; Curych; Schaffhausen; St.
Gallen; Španělsko; Benátky.

Lit.: *Pošvář 1953*, 102, č. 122; *N III/1*, č. 3574.

14. Určice (okr. Prostějov)*

U.: po 1658

53 AV mincí, z nichž popsáno 52:

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), (1);

Slezsko: Lehnice-Břeh: Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1663), dukát 1658 (1);

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637), (1); Ferdinand III. (1637–1657), (1);

Uhry; Frankfurt nad Mohanem; Mohuč, arcib.; Roztoky; Belgická konfederace;
Deventer; Geldry; Holandsko; Kampen; Východní Frísko; Západní Frísko; Zeeland;
Zwolle; Curych; Polsko; Gdaňsk.

Lit.: *Červinka 1901*; *N III/1*, č. 3577.

15. Horní Bojanovice (okr. Břeclav)

U.: po 1660

Na poli v nádobě nalezeno 700 AR mincí, mezi nimi 21 tolarů; známo 194 ks z let
1527–1660:

Čechy: Vladislav II. (1471–1516), pražský groš;

Slezsko;

Habsburské panství: Rudolf II. (1576–1611);

Branibory; Brunšvik-Lüneburg; Sasko; Polsko a různé jiné „groše různých měst, zemí
a vládců z let 1537–1660“.

Lit.: *N III/1*, č. 3581.

16. Žďárec (okr. Žďár nad Sázavou)*

U.: po 1660

Celkem 18 mincí (nálezné okolnosti nejsou známy – sbírka numismatického odd.

MZM Brno):

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1660 (2);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), 15krejcar 1660 (1); Jiří III. (1639–1664), 15krejcar 1660 (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1659 (5), 1660 (2);

Tyroly: arciv. Leopold V., jako kníže (1626–1632), 10krejcar 1630 (1);

Španělské Nizozemí, Brabant: Albert a Elisabeth (1598–1621), patagon 1616 (1); Filip IV. (1621–1665), 1/4patagon 1631 (1);

Nizozemí, Overjissel: Filip II. (1555–1598), 1/4philipsdaaler 1566 (1);

Nizozemí, Holandsko: 1/2rijksdaaler 1624 (1);

Benátky: Antonius Priolus (1618–1623), 1/2scudo b. l. (2).

Lit.: *Grossmannová 2007*, 80–82.

17. Lhotice (okr. Třebíč)

U.: po 1662

V nádobce s pokličkou 100 mincí z období Rudolfa II. (1576–1611) až Leopolda I. (1657–1705) s letopočty 1577, 1611, 1624, 1662.

Lit.: *N III/1*, č. 3587.

18. Vevčice (okr. Znojmo)*

U.: po 1664 (?)

Neznámý počet AR mincí, z nichž určen 1 kus:

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), 15krejcar 1664 (1).

Lit.: *N III/1*, č. 3770.

19. Rakvice (okr. Břeclav)*

U.: po 1665

Celkem 35 mincí, pouze 15krejcarů:

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1662 (1), 1663 (4), 1664 (3);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Jiří III. (1639–1664), 15krejcar 1662 (1), 1663 (1), 1664 (3); Ludvík IV. (1639–1663), 15krejcar 1659 (1), 1662 (1), 1663 (1); Kristián (1639–1672), 15krejcar 1663 (3), 1664 (5);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1660 (1), 1661 (2), 1663 (2);

Tyroly: arciv. Zikmund František (1663–1665), 15krejcar 1664 (3);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1661 (1), 1662 (1), 1665 (1).

Lit.: *Grossmannová 2005*; *Grossmannová 2007*, 83–84.

20. Bělkovice (okr. Olomouc)*

U.: po 1666

V domě po požáru objeven hliněný hrnec, který měl obsahovat 60 grošů, zachycen pouze 1 ks:

Polsko: Jan Kazimír (1648–1668), groš 1666 (1).

Lit.: *Burian 1964*.

21. Kojetín (okr. Přerov)*

U.: po 1667

Na radnici 15 AV a AR mincí:

Ferdinand II. (1619–1637), 2dukát 1643 (1), b. l. (1); Ferdinand III. (1637–1657), dukát 1649 (1); Rudolf II. (1576–1611), 2tolar 1608 (1); toлары z let 1568–1667 a zlatník 1628.
Lit.: *Pošvář* 1953, 86, č. 23; *N III/1*, č. 3596.

22. **Jedovnice** (okr. Blansko)*

U.: po 1669

2 toлары a 16 AR drobných mincí z let 1624–1669:

Čechy: Ferdinand III., (1637–1657), (2); Leopold I. (1657–1705), (2);

Rakousy.

Lit.: *N III/1*, č. 3600.

23. **Napajedla** (okr. Zlín)

U.: po 1669

V nádobce 5 kop AR mincí z 16. a 17. století, z nichž bylo zachyceno 400 kusů:

Čechy; Morava; Slezsko; Rakousy; Štýrsko; Korutany; Uhry; Švédsko; Polsko; Branibory;
Bavory aj.

Lit.: *N III/1*, č. 3601.

24. **Řetechov** (okr. Zlín)*

U.: po 1669

190 AR mincí:

Morava, Olomouc, bisk. (2);

Slezsko: Ferdinand III. (1637–1657), (1);

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637), (15); Ferdinand III. (1637–1657), (3);
Leopold I. (1657–1705), (4);

*Dolní Rakousy: František Josef (1848–1916), AE 1/2krejcar 1851 (1);*³

Korutany; Štýrsko; Tyroly;

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 6krejcarry 1669 (79); *František II. (1792–1835), AE krejcar 1800 (1).*

Lit.: *Pošvář* 1953, 102, č. 120; *N III/1*, č. 3602.

25. **Cetkovice** (okr. Blansko)*

U.: po 1670

V nádobě 158 AR mincí:

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 3krejcar 1670 (2);

Habsburské panství – toлары: Ferdinand I. (1526–1564), (9); Maxmilián II. (1564–1576);

toлары: Sasko; Württemberg a Španělsko;

zbytek většinou 3krejcarry: Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657);

groše: Slezsko a Polsko (16. a 17. století).

Lit.: *Pošvář* 1953, 98, č. 94; *N III/1*, č. 3603.

26. **Rybné** (okr. Jihlava)*

U.: po 1671

V nádobě s odpustkovým papežským penízem 244 AR mincí, základem nálezu jsou pražské groše:

³ Nález objeven v roce 1860. Předpokládáme, že 1/2krejcar 1851 a krejcar 1800 tvoří drobnou příměs, která se k vlastnímu nálezu dostala dodatečně.

Čechy: Jiří z Poděbrad (1458–1471), pražský groš (3); Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (215);

Tyroly; Uhry;

Španělsko: Filip II. (1556–1598), tolar s neuvedeným letopočtem (1);

Švédsko: Karel XI. (1660–1697), tolar 1671 (1);

„*mince Antonia – patriarchy aquilejského z 15. stol. aj.*“

Lit.: *Pošvář 1953*, 100, č. 106; *N III/1*, č. 3606.

27. **Nechvalín** (okr. Hodonín)*

U.: po 1674

13 AR mincí z let 1625–1674:

Morava, Olomouc, bisk. (2);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice; Dolní Rakousy; Tyroly; Uhry a „*3kr Ottův*“?

Lit.: *N III/1*, č. 3614.

28. **Tavíkovice** (okr. Znojmo)

U.: po 1674 (?)

Neznámý počet AR mincí, z nichž jsou známy 3 kusy:

Slezsko, Minsterberk;

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), 6krejcar 1674 (1).

Lit.: *N III/1*, č. 3763.

29. **Hněvotín** (okr. Olomouc)*

U.: po 1675

Více AR mincí, z nichž bylo zachyceno 10 ks:

Morava, Olomouc, bisk.: celkem 8 mincí, z nich 15krejcarey 1675 (2);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), krejcarey 1675 (2).

Lit.: *Anonym 1948*, 92–93; *N III/1*, č. 3615.

30. **Šumice** (okr. Znojmo)

U.: po 1676

Uherský „*zlatý*“ Leopolda I. z roku 1676.

Lit.: *N III/1*, č. 3617.

31. **Sazovice** (okr. Zlín)

U.: po 1677

86 AR mincí z let 1661–1677.

Lit.: *N III/1*, č. 3618.

32. **Starý Hrozenkov** (okr. Uherské Hradiště)

U.: po 1677

„*Leopoldovy mince z r. 1677*“

Lit.: *N III/1*, č. 3619.

33. **Žeravice** (okr. Hodonín)

U.: po 1677

Na poli 86 AR mincí z let 1661–1677.

Lit.: *N III/1*, č. 3621.

34. Dražovice (okr. Vyškov)*

U.: po 1680

Při stavbě chlévů více AR mincí, zachyceny 2 kusy:

Slezsko, Vratislav, bisk.: Fridrich z Hessenu (1671–1682), 3krejcar 1680 (1);

Bavory (1).

Lit.: *N III/1*, č. 3723.

35. Lipov (okr. Hodonín)*

U.: po 1680

V zahradě v nádobce nalezeno 96 AV a AR mincí spolu se stříbrným prstenem, z mincí bylo 83 ks 15krejcarů z roku 1680:

Ferdinand III. (1637–1657), (1); Leopold I. (1657–1705);

Slezsko; Bavory; Nizozemí; St. Gallen; Polsko; Španělsko; Turecko;

Nizozemí, Holandsko: dukát 1649 (1);

Turecko: 6piastr (1);

Ferdinand III. (1637–1657), tolar 1654 (1);

Filip IV. Španělský (1621–1665), tolar 1638 (1);

Bavorsko: Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), tolar let. neuveden (1);

Švýcarsko: město St. Gallen, tolar 1622 (1);

„*dále groše polské a slezské ze 17 stol.*“ (7).

Lit.: *Pošvář 1953*, 100, č. 105; *Skutil 1953*, 138; *N III/1*, č. 3624.

36. Nedašov (okr. Zlín)

U.: po 1680

V zemi, v nádobě 3 dukáty, asi 60 tolarových ražeb a 140 ražeb krejcarových:

Morava, Olomouc, bisk. (neznámo kolik);

Habsburské panství: Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705), neznámo kolik, ale znám 1/2tolár 1680 (1);

Kladsko; Slezsko, Württemberg-Olešnice; Frankfurt nad Mohanem; Sasko.

Lit.: *N III/1*, č. 3625.

37. Olomouc

U.: po 1680

Chrám sv. Mořice, AR mince z roku 1680.

Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 322.

38. Francova Lhota (okr. Vsetín)*

U.: po 1682

Při kácení pařezu v pytlíku 39 AR mincí, z nichž zachyceno 27 ks:

Morava, Olomouc, bisk. (4);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), (1); Leopold I. (1657–1705), (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), (1); Leopold I. (1657–1705), (4);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Slezsko, Württemberg-Olešnice; Štýrsko; Tyroly; Uhry; Sasko; Polsko; Riga.

Lit.: *N III/1*, č. 3629.

39. Jezernice (okr. Přešov)

U.: po 1682

5 AR mincí:

Habsburské panství: Leopold I. (1657–1705), 4 ks, z nich mince z roku 1682 (1);

Slezsko.

Lit.: *N III/1*, č. 3630.

40. **Šumice** (okr. Uherské Hradiště)

U.: po 1682

1 kg mincí Leopolda I. z let 1676–1682.

Lit.: *N III/1*, č. 3631.

41. **Zahnašovice** (okr. Kroměříž)*

U.: po 1682

V komoře domu 9 AV a 206 AR mincí:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 15krejcar (4), 6krejcar (3), 3krejcar (3);

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), Kutná Hora, tolar 1581 (1); Matyáš II. (1611–1619), bílý groš (1); Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar (7); Leopold I. (1657–1705), 12krejcar⁴ (1), 3krejcar (3);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar (3); Ferdinand III. (1637–1657), chybí nominál (snad 3krejcar), (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar (6), 6krejcar (1), 3krejcar (12);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1663), 3krejcar (1); Jiří III. (1639–1664), 15krejcar (3), 3krejcar (1); Ludvík IV. (1639–1663), 15krejcar (2), 3krejcar (1); Kristián (1639–1673), 15krejcar (4), 3krejcar (17); Luisa z Anhaltu (1673), 6krejcar (1); Jiří Vilém (1673–1675), 6krejcar (1), 3krejcar (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice, Sylvius Fridrich (1664–1697), 15krejcar (1), 6krejcar (1), 3krejcar (1);

Dolní Rakousy: Rudolf II. (1576–1611), tolar (1); Matyáš II. (1611–1619), dukát (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar (21), 6krejcar (1), 3krejcar (9);

Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar (5); Leopold I. (1657–1705), 6krejcar (2);

Tyroly: Ferdinand I. (1526–1564), 60krejcar (1); arciv. Leopold V. (1619–1632), 3krejcar (2); arciv. Ferdinand Karel (1646–1662), 3krejcar (6); arciv. Zikmund František (1662–1665), 15krejcar (1), 3krejcar (2);

Uhry: Rudolf II. (1576–1611), dukát (1); Ferdinand II. (1619–1637), tolar (1); Ferdinand III. (1637–1657), tolar (5); Leopold I. (1657–1705), dukát (2), 15krejcar (35), 6krejcar (6), 3krejcar (6);

Salzburg, arcib.: Jan Jakub Khuen z Belasi-Lichtenbergu (1560–1587), tolar (1);

Augsburg: tolar (1);

Berg: Vilém IV. (1546–1586), tolar (1);

Branibory: Fridrich Vilém (1640–1688), 2/3tolaru (1);

Branibory-Ansbach: Jan Fridrich (1667–1686), 1/2tolaru (1);

Frankfurt nad Mohanem, dukát (1);

Hamburg, tolar (1);

Mohuč, arcib.: Lotar Fridrich Metternich (1673–1675), 60krejcar (1);

Öttingen: Albert Arnošt (1659–1683), 1/2tolaru (1);

Pomořany: Bogislav XIV. (1620–1637), dukát (1);

Sasko: Albertovci, Jan a Jiří I. (1611–1656), tolar (1);

⁴ Zde je pravděpodobně špatně uvedený nominál, protože Leopold I. v Praze v tomto roce 12krejcar nerazil.

⁵ Jména provincií nejsou známa.

Sasko-Výmar: Jan Arnošt (1662–1683), 2/3tolaru (2);
Sasko-Weissenfels, August (1650–1680), 2/3tolaru (1);
Sayn: linie Wittgenstein, Gustav (1657–1711), 2/3tolaru (2);
Schwarzburg, linie Arnstadt-Sonderhausen: Kristián Vilém I. (1666–1721), 1/2tolár (1);
Anton Günther II. (1675–1716), 1/2tolár (1);
Švýcarský: Schaffhausen, tolar (1);
Nizozemí, Brabant: Filip IV. Španělský (1621–1665), tolar (1), 1/2tolár (1);
Nizozemí, Utrecht: dukát (1), tolar (1);
Nizozemí, Západní Frísko: tolar (1);
Turecko, dukát (1).
Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 331–331.

42. **Hněvotín** (okr. Olomouc)*

U.: ok. 1683

Neznámý počet AR mincí, z nichž bylo dochováno 301 ks:

Morava, Olomouc, bisk. (2);

Čechy: Leopold I. (1657–1705), (4);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (73);

Dolní Rakousy; Horní Rakousy; Štýrsko;

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1680.

Lit.: *N III/1*, č. 3632.

43. **Klentnice** (okr. Břeclav)

U.: po 1683

390 AR mincí z let 1624–1683.

Lit.: *N III/1*, č. 3633.

44. **Vacenovice** (okr. Třebíč)*

U.: po 1686

Korutany: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1686 (1).

Lit.: *Smíšek – Vokáč 2006a*.

45. **Soběšice** (okr. Brno-venkov)*

U.: po 1687

V lese nalezeno celkem 48 mincí, z toho 1 dukát:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar nečit let. (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 15krejcar 1687 (1),

6krejcar 1675 (1), 3krejcar 1665 (1), 1666 (1), 1668 (1), 1669 (1);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (1), 1628 (1); Leopold I. (1657–1705),

3krejcar 1668 (2);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1629 (1); Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1674 (1), 3krejcar 1666 (2), 1667 (3), 1669 (1), 1670 (3);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), 3krejcar 1668 (1); Jiří III. (1639–1664), 3krejcar 1660 (1), 1661 (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1665 (1), 1676 (1), 1682 (1), 3krejcar 1664 (1), 1670 (1), 1672 (1);

Tyroly: arciv. Ferdinand Karel (1646–1662), 3krejcar 1642 (1), 1650 (1), 1653 (1), 1659 (1); arciv. Zikmund František (1663–1665), 3krejcar 1663 (1), 1664 (2); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1670 (1);

Korutany: Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1643 (1); Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1669 (1);
Štýrsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1677 (1);
Uhry: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1676 (1), 3krejcar 1661 (1), 1675 (1);
Würzburg, bisk.: Filip Adolf z Ehrenbergu (1623–1631), šilink 1629 (1);
Nizozemí, Gelderland: dukát, 1649 (1);
Polsko: Jan III. Sobieski (1673–1690), 6groš 1684 (1).
Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického odd. MZM).

46. Zlín*

U.: po 1687

Na Janušici, celkem 537 mincí z let 1545–1687, dukáty (2), toлары a jejich díly (50), převážně uherské 15krejcare (485):

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 15krejcar 1696 (1);

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), tolar 1604 (1); Matyáš II. (1611–1619), tolar 1619 (1);

Slezsko, Vratislav, bisk.: Fridrich z Hessenu (1671–1682), 15krejcar 1679 (2);

Dolní Rakousy: Ferdinand II. (1619–1637), tolar 1630 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1662 (1), 1663 (1), 1664 (1), 1675 (1), 1684 (1);

Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), tolar 1636 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1678 (1);

Korutany: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1663 (1), 1675 (2);

Tyroly: arciv. Ferdinand (1564–1595), tolar b. l. (2); arciv. Leopold V. (1619–1632), tolar 1621 (1), 1632 (3); arciv. Ferdinand Karel (1632–1662), tolar 1654 (1);

Uhry: Rudolf II. (1576–1611), tolar 1596 (1); Ferdinand III. (1637–1657), tolar 1657 (1); Leopold I. (1657–1705), tolar 1660 (2), 15krejcar 1661 (1), 1662 (7), 1663 (8), 1664 (4), 1665 (6), 166? (1), 1674 (22), 1675 (34), 1676 (87), 1678 (24), 1679 (15), 1680 (31), 1681 (21), 1682 (36), 1683 (63), 1684 (26), 1685 (29), 1686 (56), 1687 (1);

Sedmíhradsko: Zikmund Bathory (1581–1602), tolar 1595 (1);

Anhalt-Dessau: Johann Georg (1660–1693), zlatník 1674 (1);

Anhalt-Zerbst: Karl Wilhelm (1667–1718), zlatník 1677 (1), 1678 (1);

Bavory: Maxmilian (1591–1651), tolar 1627 (2);

Branibory, Fridrich Wilhelm (1640–1688), zlatník 1675 (2);

Branibory-Franky, Georg a Albert (1536–1545), tolar 1545 (1);

Branibory-Ansbach, Johann Fridrich (1667–1686), 1/3tolaru 1676 (1);

Brunšvik-Wolfenbüttel, Heinrich Julius (1589–1613), tolar 1594 (1);

Frankfurt, město: dukát 1639 (1);

Hildesheim, město: 24groš 1683 (1);

Lübeck, bisk.: August Fridrich, zlatník 1678 (1);

Mansfeld-Artran: tolar 1622 (1);

Mecklenburg: Christian Ludvik (1658–1692), zlatník 1678 (1);

Norimberk, město: tolar 1623 (1);

Pomořany: Bogislav XIV. (1620–1637), tolar 1635;

Sasko-Výmar: Fridrich Wilhelm a Jan (1573–1602), tolar 1597 (1); Johann Ernst (1662–1683), zlatník 1676 (1);

Sasko-Anhaltsko: Mořic Saský (1541–1553), tolar 1549 (1); August (1553–1586), tolar 1574 (1), 1576 (1); Christian (1586–1591), tolar 1589 (1); Jan Jiří (1611–1656), tolar 1616 (1), 1629 (1), 1630 (1), 1634 (1);

Sayn-Wittgenstein: Georg Wilhelm (1643–1684), 60krejcar 1676 (1);

Nizozemí, Brabant: Albert a Isabela (1598–1621), patagon b. l. (1);
Nizozemí, Geldry: rijksdaaler 1619 (1), 1620 (1);
Nizozemí, Holandsko: rijksdaaler 1620 (1);
Nizozemí, Západní Frísko: rijksdaaler 1597 (1);
Nizozemí, Zeeland: rijksdaaler 1621 (1), 1623 (1);
Nizozemí, Frísko: dukát 1598 (1);
Nizozemí, Overijssel: rijksdaaler 1630 (1).
Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického odd. MZM).

47. Třešť (okr. Jihlava)*

U.: po 1688

672 AV a 11 kg AR mincí, z nichž je známo 409 AV z období 1564–1688:

Korutany: arciv. Ferdinand, dukát 1607 (1);

Uhry: Ferdinand II. (1619–1637), dukát 1633 (1), 1637 (1);

Sedmíhradsko: dukát b. l. (1);

Salzburg, arcib.: Jan Jakub Khuen z Belasi-Lichtenbergu (1560–1587), 2dukát 1564 (1), 1566 (1); Wolfgang Theodor z Raitenau (1587–1612), 2dukát 1600 (2), 1611 (1); Markus Sitticus (1612–1619), 2dukát 1613 (1), 1614 (1);

Kolín nad Rýnem: dukát 1635 (1);

Frankfurt nad Mohanem: dukát 1631 (1), 1633 (1), 1635 (7), 1636 (3), 1637 (4), 1638 (7), 1639 (5), 1640 (7), 1642 (1), 1645 (1), 1646 (1), b. l. (1);

Norimberk: dukát 1635 (2), 1636 (2), 1638 (1), 1642 (1), 1644 (1);

Nizozemí, Frísko: dukát 1584 (1), 1588 (4), 1595 (3), 1596 (2), 1597 (1), 1598 (3), 1604 (2);

Nizozemí, Kampen: dukát 1643 (1), 1646 (1), 1648 (1), 1649 (2), 1654 (1);

Nizozemí, Dewenter: dukát 1634 (1), 1635 (1);

Nizozemí, Zwolle: dukát 1631 (1), 1633 (7), 1634 (4), 1636 (1), 1637 (1), 1638 (1), 1639 (2), 1641 (2), 1642 (2), 1646 (2), 1648 (1), 1649 (2), 1655 (1);

Nizozemí:⁵ dukát 1586 (1), 1587 (3), 1588 (1), 1590 (1), 1591 (1), 1592 (2), 1593 (2), 1595 (10), 1596 (5), 1597 (7), 1598 (14), 1599 (3), 1600 (3), 1602 (3), 1603 (5), 1604 (1), 1605 (1), 1606 (7), 1607 (7), 1608 (12), 1609 (7), 1610 (4), 1611 (6), 1612 (5), 1613 (3), 1614 (1), 1615 (3), 1618 (1), 1619 (1), 1620 (1), 1622 (3), 1625 (1), 1628 (4), 1629 (5), 1630 (5), 1631 (13), 1632 (3), 1633 (6), 1634 (12), 1635 (6), 1636 (6), 1637 (2), 1638 (4), 1639 (2), 1640 (2), 1641 (2), 1643 (1), 1644 (2), 1646 (4), 1647 (1), 1648 (6), 1649 (14), 1650 (4), 1651 (1), 1653 (1), 1659 (1), 1688 (1);

Orient, AV mince (59) o váze 203 g;

Bez uvedení země: Ferdinand II. (1619–1637), 2dukát 1632 (1), dukát 1625 (1), 1628 (1), 1633 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 2dukát 1653 (1), dukát 1645 (1);

„*Onisgram*“,⁶ dukát se jménem císaře Ferdinanda 1643 (1).

Lit.: *Němeček 1956; N III/1, č. 3637.*

48. Brno

U.: po 1689

Bašta č. VII, německé AR mince z let 1640–1689.

Lit.: *N III/1, č. 3638.*

⁶ Pravděpodobně se jedná o zkomoleninu opisu, která nebyla dosud rozluštěna.

49. Ostrava-Muglinov*

U.: po 1689

Celkem 122 ks drobných mincí:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar 1624 nebo 1625 (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 3krejcar 1670 (2);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1667 (1), 1670 (2), krejcar 1661 (1), 1671 (1), 1672 (1), grešle 1673 (3), 1679 (1), 1680 (2), 1681 (4), 1686 (2), 1688 (2), 1689 (2);

Těšínsko: Ferdinand IV. (1647–1654), grešle 1653 (1);

Slezsko, Vratislav, bisk.: Fridrich z Hessenu (1671–1682), krejcar 1680 (1), 1681 (6), 1/2krejcar 1681 (2);

Lehnice-Břeh: Ludvík IV. (1639–1663), 3krejcar 1661 (1); Kristián (1639–1672), krejcar 1670 (1), grešle 1670 (2); Luisa z Anhaltu (1673), grešle 1673 (12); Jiří Vilém, 3krejcar 1674 (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Kristián Oldřich (1664–1704), krejcar 1680 (1), 1683 (5), 1684 (2), grešle 1680 (13), 1681 (2), 1/2krejcar 1680 (1), 1684 (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1679 (1);

Tyroly: arciv. Ferdinand Karel (1646–1662), 3krejcar 1647 (1), 1657 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1674 (1);

Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar 1632 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1668 (1);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1675 (1), 1679 (1), 1687 (1), 6krejcar 1674 (1), 3krejcar 1667 (1), 1675 (1), 1689 (1);

Salzburg, bisk.: Guidobald z Thun-Hohensteinu (1654–1668), krejcar 1655 (1);

Východní Prusko: Fridrich Vilém (1640–1688), 6groš 1686 (1);

Polsko: Zikmund III. Vasa (1587–1632), groš 1623 (1), 1624 (1);

Gdaňsk: Zikmund III. Vasa (1587–1632), groš 1627 (1), nečit. let. (1623–1627), (1);

Litva: Zikmund III. Vasa (1587–1632), groš 1626 (2).

Lit.: *Grossmannová 2007*, 85–87.

50. Dolní Němčí (okr. Uherské Hradiště)*

U.: po 1690

V dřevěné nádobce v domě 2 kg mincí z období 1663–1690, z nichž bylo zachováno 48 ks:

Morava, Olomouc, bisk.: Karel II. z Liechtensteina (1664–1695), 3krejcar 1662–1670 (6);

Čechy: Leopold I. (1657–1705), Kutná Hora, 3krejcar 1670–1672 (3);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), Vratislav, 3krejcar 1669, 1670 (5);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), 3krejcar 1668, 1669 (7); Jiří III. (1639–1664), 3krejcar 1662 (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1673–1697), 3krejcar 1674 (2);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), Vídeň, 15krejcar 1664 (1), 3krejcar 1665 (1), 3krejcar 1671 (1), 1690 (1);

Tyroly: arciv. Ferdinand Karel (1632–1662), Hall, 3krejcar 1661 (1); arciv. Zikmund František (1662–1665), Hall, 3krejcar 1665 (1);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), Kremnica, 6krejcar 1665 (1), 1669 (1), 1671 (1), 1674 (1), 3krejcar 1665 (3), 1679 (1); 3krejcar s uherskou patronkou 1675 (1);

Blíže neurčené kusy: 15krejcar 1663 (1), 3krejcar málo zachovalé (6); krejcar 1669 (2 málo zachovalé); krejcar 1671 (1).

Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 317; *N III/1*, č. 3639.

51. **Loukov** (okr. Kroměříž)

U.: po 1690

1000 různých mincí s letopočtem 1690 (nálezová zpráva MZM).

Lit.: *N III/1*, č. 3640.

52. **Brno**

U.: po 1693

Cejl, 2 AV a 1 AR mince:

Uhry: Zikmund (1387–1437), dukát (1);

Benátky: Ondřej Contarini (14. století), AV medaile (1);

Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1693 (1).

Lit.: *Pošvář 1953*, 103, č. 129.

53. **Olomouc***

U.: po 1694

Kanovnická rezidence, 10 AR mincí:

Habsburské panství: Leopold I. (1657–1705), mince z roku 1694;

Tyroly; Itálie; Turecko a 5 neurčených mincí.

Lit.: *Anonym 1889*, 94, 130; *N III/1*, č. 3646.

54. **Prostějov**

U.: po 1694

Na náměstí, v kamenné nádobě a v koženém pytlíku 257 AR mincí z let 1620–1694.

Lit.: *N III/1*, č. 3648.

55. **Lutín** (okr. Olomouc)*

U.: po 1696

V domě 20 AV mincí a 20 liber AR mincí, z nichž zachyceny 3 kusy:

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), trojník 1696 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Hohenlohe.

Lit.: *N III/1*, č. 3745.

56. **Olomouc-Černovír***

U.: po 1696

V nádobě 29 AR mincí, pouze 15krejcarey:

Habsburské panství: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1696 (29).

Lit.: *Pošvář 1953*, 96, č. 87; *N III/1*, č. 3649.

57. **Rouchovany** (okr. Třebíč)*

U.: po 1696

1 mince:

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), krejcar 1696 (1).

Lit.: *Smíšek – Vokáč 2006b*.

58. **Ostrov u Macochy** (okr. Blansko)*

U.: po 1697

Celkem 191 mincí, a to pouze 3krejcarey:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (2), 1627 (1), 1631 (3);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (6), 1625 (4), 1626 (4), 1627 (6), 1628 (2),
1629 (4), 1630 (4), 1631 (2), 1633 (1), 1635 (2), 1636 (2), 1637 (1), 1637 (2), nečit. let. (1);

Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1639 (1), 1641 (1), 1645 (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1626 (1), 1627 (1), 1628 (7), 1629 (1), 1631 (4), 1633 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1666 (3), 1668 (1), 1669 (4), 1698? (1);
Slezsko, Lehnice-Břeh: Jan Kristián a Jiří Rudolf (1605–1621), 3krejcar 1620 (2), 1621 (2);
Kristián (1639–1672), 3krejcar 1668 (1), 1670 (1);
Kladsko: Ferdinand III. (1627–1637), 3krejcar 1630 (1);
Dolní Rakousy: Matyáš (1611–1619), 3krejcar 1617 (1), 1618 (3), 1619 (2); Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1621 (2), 1624 (18), 1625 (4), 1628 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1637 (8); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1669 (2), 1672 (2);
Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (6), 1625 (2), 1626 (9), 1627 (4), 1628 (3), 1630 (2), 1634 (1), 1637 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1638 (1), 1639 (1);
Tyroly: arciv. Leopold V., jako gubernátor (1619–1625), 3krejcar b. l. (3); jako kníže (1626–1632), 3krejcar b. l. (7); arciv. Ferdinand Karel, poručnictví (1632–1646), 3krejcar 1639 (3), 1640 (4), 1642 (2), 1643 (4), 1646 (2), (obd. 1646–1662), 3krejcar 1646 (1), 1647 (1), 1648 (1), 1649 (2), 1650 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1671 (1);
Korutany: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1636 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1639 (2);
Uhry: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1666 (1), 1697 (1).
Lit.: *Grossmannová 2007*, 88–90; *N III/1*, č. 3658.

59. **Bernartice nad Odrou** (okr. Nový Jičín)

U.: po 1698

2000–3000 ks mincí (tolary a drobné mince z let 1586–1698):

Lit.: *Anonym 1899* (nález z r.1898); *N III/1*, č. 3653.

60. **Brno***

U.: po 1698

Minoritská ul., 15 AR mincí z let 1624–1698:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), (2);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), (2);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (?);

Uhry; Salzburg, arcib.

Lit.: *N III/1*, č. 3654.

61. **Křižanov** (okr. Žďár nad Sázavou)*

U.: po 1698

40 AR mincí z let 1586–1698:

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), (1); Matyáš (1611–1619), (2);

Tyroly;

Uhry: Leopold I. (1657–1705), trojník? 1698;

Anhalt; Branibory; Falc-Zweibrücken; Falkenstein; Göttingen; Hanavsko; Holštýn;

Jülich-Cleve-Berg; Kempten; Magdeburg; Mecklenburg; Minsterberk; Oldenburg;

Pomořany; Quedlinburg, opat.; Salm-Breitenfeld; Salm-Neuenburg; Sasko-Výmar;

Sayn; Schaffhausen.

Lit.: *N III/1*, č. 3656.

62. **Velké Meziříčí** (okr. Žďár nad Sázavou)*

U.: po 1698

ve zdi domu 13 AV mincí v měděné nádobě

Nizozemí, Holandsko: dukát 1698 (1);

Uhry; Salzburg, arcib.; Norimberk, purkr; Norimberk,
Lit.: *N III/1*, č. 3659.

63. Vizovice (okr. Zlín)

U.: po 1699

V hliněném čerpáku neznámý počet mincí Leopolda I. (1657–1705), nejmladší z roku 1699, bližší údaje o nálezu nejsou známy.

Lit.: *Burian 1966*.

64. Vlkov (okr. Žďár nad Sázavou)*

U.: po 1700

V nádobě nalezen neznámý počet různých druhů AR mincí, z nichž popsány 93 kusy:

Čechy: husitský peníz se lvem (1419–1437), (1); Vladislav II. (1471–1516), bílé peníze (4);
Maxmilián II. (1564–1576), bílé groše 1570 (1) a 1576 (1), 2krejcar 1569 (2) a 1572 (1);
Rudolf II. (1576–1611), bílé groše 1592 (1), 1593 (1) a 1597 (1), malé groše 1579 (1),
1580 (2), 1585 (3), 1586 (1), 1591 (1), 1593 (1), 1597 (1), 1599 (1), 1600 (1), bílé penízky
1584 (1) a 1595 (1);

Slezsko: Ferdinand I. (1526–1564), groš 1547 (1) a 1548 (1), krejcar 1562 (1); Leopold I.
(1657–1705), krejcar 1700 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh;

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar 1628 (1); Leopold I. (1657–1705),
trojník 1697 (1) a slezský krejcar 1700 (1);

Rakouské země: Albrecht V. (1411–1439), feniky z let 1420–1436 (7); Fridrich V. (1439–
1452), fenik (2);

Štýrsko: Fridrich IV. (1435–1493), fenik 1485 (1);

Horní Rakousy: Ferdinand I. (1522–1564), groš 1550 (1);

Dolní Rakousy: Ferdinand I. (1522–1564), groš 1553;

Tyroly: arciv. Ferdinand (1564–1595), krejcar b. l. (3 různé druhy);

Alsasko: Ferdinand I. (1564–1595), groš b. l. (1);

Bavorsko: Jindřich IV. (1393–1450), jednostr. fenik (1); Albrecht V. (1550–1579),
1/2batzen b. l. (1); Richard (1569–1598), 1/2batzen 1583 (1), 1584 (2), 1589 (1), 1593
(1) a nečitelný (1); Jan st. (1569–1604), 1/2batzen 1573 (1), 1575 (1), 1584 (1), groš
1595 (1); Jiří Jan (1544–1592), 1/2batzen 1571 (1), 1585 (2); Jiří Gustav (1592–1634),
1/2batzen 1593 (1)

Prusko: Zikmund I. (1506–1525), groš 1532 (1); Albrecht Braniborský (1525–1568), groš
1531 (1);

Waldeck: František, Vilém Arnošt, Kristián a Vollrad IV., 1/2batzen 1592 (1);

Vestfálsko: mariánský groš města Höxter 1554 (1);

Alsasko-Lotrinsko: městské ražby Colmar b. l. (1) a Štrasburk b. l. (1);

Brunšvik: mar. groš 1550 (1);

Württemberg: Fridrich z Mümpelgardu (1593–1608), 1/2batzen 1592 (1);

Hesensko: Worms 1/2batzen b. l. (1);

Hanau: Filip V. (1590–1599), 1/2batzen 1595 (1);

Nassavsko: Jan st. Oraňský I. (1559–1606), 1/2batzen 1593 (1); Albrecht z Weilburgu
(1559–1593), 1/2batzen 1590 (1);

Solms: Arnošt st., Jiří Eberhard, Hermann Adolf, 1/2batzen 1590 (1); Arnošt ml.,
1/2batzen 1592 (3) a 1594 (2);

Salzburg, arcib.: mezivládí (1494), jednostr. fenik (3);

Polsko: Jan Albert (1492–1501), krakovské půlky b. l. (2); Zikmund I. (1506–1548), půlka 1507 (1) a 1509 (1);

Francie: Karel IV. (1626–1634), lotrinský groš b. l. (1);

Švýcarsy: Uri-Schwyz-Unterwalden, groš před rokem 1561 (1); Schaffhausen, groš 1590 (2), nečit. let. (1).

Lit.: *Svoboda 1926; N III/1*, č. 3666.

65. **Ostrožská Lhota** (okr. Uherské Hradiště)

U.: po 1702

Při bourání pece nalezeny „*stříbrné mince, nejmladší z r. 1702*“.

Lit.: *N III/1*, č. 3668.

66. **Vizovice** (okr. Zlín)

U.: po 1702

Na místě shořelého domu v nádobě nalezeno 2000 AR mincí z let 1542–1702:

Morava: Olomouc-bisk.;

Čechy: Leopold I. (1657–1705);

Slezsko: Lehnice-Břeh; Opavsko; Vratislav;

Habsburské panství: Ferdinand I. (1526–1564); Rudolf II. (1576–1611); Matyáš (1612–1619); Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705);

Rakousy; Uhry; Salzburg, arcib.; Frankfurt nad Mohanem; Norimberk; Württemberg; Polsko; Gdaňsk.

Lit.: *N III/1*, č. 3669.

67. **Horákov** (okr. Brno-venkov)*

U.: po 1703

Celkem 66 mincí různých nominálů i ročníků:

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), grešle 1624 (5), 1625 (1), nečit. let. (1); Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1674 (1), 1687 (1), krejcar 1671 (1), grešle 1669 (1), 1671 (2), 1673 (1), 1681 (1), 1691 (1), 1693 (1), 1694 (1), 1695 (2), 1696 (7), 1697 (2), nečit. let. (5);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Luisa z Anhaltu (1673), 6krejcar 1673 (1), grešle 1673 (2);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), 6krejcar 1674 (1); Kristián Oldřich (1664–1704), krejcar 1682 (1), grešle 1680 (1), 1681 (1), 1696 (1), 1698 (1);

Dolní Rakousy: Ferdinand III. (1637–1657), 2fenik 1642 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1664 (1), 6krejcar 1681 (1), 1682 (1), krejcar 1697 (2), 2fenik 1681 (1), 1689 (1), 1692 (1), 1700 (1), nečit. let. (1);

Štýrsko: Leopold I. (1657–1705), 2fenik, let. nečit. (1);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1678 (1), 1681 (1), 1686 (1), 6krejcar 1669 (1), 1672 (2), duarius 1703 (1);

Polsko: Zikmund III. Vasa (1587–1632), groš 1624 (1);

Bavory: Maxmilián I. (1598–1651), 1/2krejcar 1631 (1);

Augsburg-město: krejcar 1644 (1);

Hohenlohe-Waldenburg-Schilingsfürst: Ludvík Gustav (1635/75/88–1697), dreier 1690 (1);

Mainz, arcib.: Anselm Franz z Ingelheimu (1679–1695), 3fenik 1686 (1);

Brunšvik, město: 3fenik 1676 (1);

Würzburg, bisk.: Johan Filip I. ze Schönbornu (1642–1673), dreier b. l.;

Franky-Řád německých rytířů: Johan Kaspar II. z Ampringenu (1664–1684), dreier 1681 (1).

Lit.: *Grossmannová 2007*, 90–92.

68. Liptál (okr. Vsetín)*

U.: po 1703

Na spáleníšti domu 2 mince:

Uhry: Leopold I. (1657–1705), tolar 1703 (1);

Slezsko: Kristián (1639–1672), 15krejcar 1663 (1).

Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 321.

69. Šakvice (okr. Břeclav)*

U.: po 1703

V domě 18 AR mincí (8 tolarů, 10 drobných mincí)

Morava, Olomouc, bisk.: Karel z Liechtensteina (1664–1695), tolar 1695 (1), 3krejcar 1666 (1)

Čechy: Leopold I. (1657–1705), tolar 1695 (1);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1667 (1), 1698 (1), 15krejcar 169? (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), tolar 1703 (1), 3krejcar 1670 (1);

Štýrsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1676 (1);

Tyroly: Leopold I. (1657–1705), tolar 1680 (1), 1694 (1);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), tolar 1691 (1), 1692 (1), 3krejcar 1695 (1), 1697 (2), krejcar 1700 (1).

Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 328; *N III/1*, č. 3670.

70. Budišov (okr. Třebíč)

U.: po 1704

Neznámý počet AR mincí, z nich zachyceny 23 kusy:

Olava; Dolní Rakousy; Korutany; Štýrsko (Leopold I., 3krejcar 1704), Tyroly.

Lit.: *N III/1*, č. 3671.

71. Dačice (okr. Jindřichův Hradec)*

U.: po 1704

21 AR mincí:

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1661 (1), 1694 (1); 6krejcar 1674 (1); 3krejcar 1696 (2), 1670 (1), 1696 (1), 1702 (2); krejcar 1699 (1), 1700 (1); trojník 1669 (1), 16?? (2), 1704 (1).

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1694 (1), 1696 (1); krejcar 1695 (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), krejcar 1697 (1);

Tyroly, Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1689 (1);

Corvey, opat.: Theodor z Beringhausenu (1585–1616), 1/24 (groš) 1612 (1).

Lit.: *Křížek 1956*; *N III/1*, č. 3673.

72. Měnín (okr. Brno-venkov)*

U.: po 1704

177 AV a AR mincí (2 dukáty):

Morava, Olomouc, bisk.: 2 mince, z nich tolar 1704 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh;

Slezsko, Vratislav, bisk.;

Habsburské panství: Leopold I. (1657–1705), celkem 46 mincí, z nich 3krejcar 1704 (2);

Uhry; Salzburg, arcib.; Francie;

40 nečitelných mincí.

Lit.: *N III/1*, č. 3675.

73. Vyškov*

U.: po 1704

10 AR mincí a 2 zlomky drobné mince:

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 5 mincí, z nich trojník 1704 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Slezsko, Württemberg-Olešnice.

Lit.: *N III/1*, č. 3679.

74. Bítovčice (okr. Jihlava)

U.: 2. polovina 17. století

Neznámý počet AR mincí ze 17. století, zachyceno 312 kusů (tolary, hlavně však 15 krejcarů, 3 krejcarů a krejcarů):

Morava, Olomouc, bisk.; Čechy; Dolní Rakousy; Uhry; Švédsko; Benátky.

Lit.: *N III/1*, č. 3714.

Na konec katalogu jsou zařazeny nálezy mincí (kat.č. 75–92), u nichž není bezpečně prokázáno, že patří do 2. poloviny 17. století. Byly popsány pouze tak, že obsahují mince ze 17. století (bez bližšího upřesnění). Jejich oprávněné zařazení do soupisu nálezů z období 1648–1705 je tedy nejisté. Ze soupisu nálezů je sice vyloučit nelze, ale do statistiky zahrnuty nejsou a ve statistické analýze s nimi není rovněž počítáno.

75. Drnovice (okr. Blansko)

U.: (?)

Peníze ze 17. století.

Lit.: *Tenora 1903*, 79; *N III/1*, č. 3724.

76. Hodonín

U.: (?)

Dukáty a mince ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3726.

77. Jedlov (okr. Jihlava)

U.: (?)

Větší počet AE mincí, mezi nimi 2 kusy z roku 1611.

Lit.: *N III/1*, č. 3732.

78. Kamenička (okr. Jihlava)

U.: (?)

Asi 100 ks mincí ze 17. století, zachyceny 2 ks z let 1599 a 1611.

Lit.: *N III/1*, č. 3735.

79. Kamenička (okr. Jihlava)

U.: (?)

Neznámý počet AR mincí, z nichž zachyceno 6 kusů, datován pouze Ferdinand II. (1619–1637), tolar 1623 (1).

Lit.: *Pošvář 1953*, 90–91, č. 60; *N III/1*, č. 3736.

80. Konice (okr. Znojmo)

U.: (?)

200 různých AV a AR mincí ze 17. století.

Lit.: *Pošvář 1953*, 89, č. 52; *N III/1*, č. 3738.

81. Kroměříž

U.: (?)

Mince ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3739.

82. Blatnice (okr. Hodonín)

U.: (?)

130 AR mincí:

Branibory; Pomořany; Polsko a jiné menší dynastie.

Lit.: *N III/1*, č. 3715.

83. Cetkovice (okr. Blansko)

U.: (?)

Více AV a AR mincí ze 17. století.

Lit.: *Anonym 1910*; *N III/1*, č. 3719.

84. Čechtín (okr. Třebíč)

U.: (?)

12 mincí:

Morava, Olomouc, bisk. (1);

Württemberg; Francie.

Lit.: *N III/1*, č. 3720.

85. Lhotka (okr. Jihlava)

U: 2. polovina 17. století (?)

U skály ve dvou nádobkách 146 AR mincí ze 17. století, mělo se jednat o 15 krejcarů, 6 krejcarů a 3 krejcarů rakouské, uherské, slezské; 2 saské zlatníky (12 lot.):

Slezsko; Rakousy; Uhry.

Lit.: *Pošvář 1953*, 101, č. 111; *N III/1*, č. 3742.

86. Meziříčí (neznámo které)

U.: (?)

V domě 13 AV mincí ze 16.–17. století, známy 2 kusy:

Španělsko: 2 dukát (1);

Salzburg, arcib. (1).

Lit.: *N III/1*, č. 3749.

87. Popovice (okr. Brno-venkov)

U.: (?)

AR peníze ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3757.

88. Strážek (okr. Žďár nad Sázavou)

U.: (?)

V nádobě 566 AR mincí uherských nebo rakouských, tolarové a krejcarové ražby.

Lit.: *N III/1*, č. 3762.

89. Určice (okr. Prostějov)

U.: (?)

160 mincí ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3768.

90. Vyškov

U.: (?)

Štefánikova ulice, mince ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3771.

91. Žďárec (okr. Žďár nad Sázavou)

U.: (?)

10 AR mincí ze 17. století.

Slezsko, Benátky

Lit.: *N III/1*, č. 3773.

92. Želechovice (okr. Olomouc)

U.: (?)

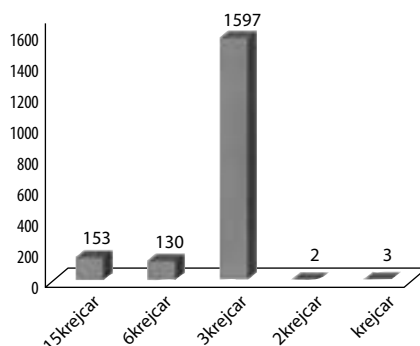
Tolary ze 17. století.

Lit.: *N III/1*, č. 3774.

Analyza mincovních depotů z 1. poloviny 18. století

Zásady a metodika práce s mincovními nálezy byly již popsány výše. Pro statistické vyhodnocení nálezů v 1. polovině 18. století byly rovněž použity pouze vybrané nálezy, a ty jsou v katalogu patřičně označeny hvězdičkou „*“. Základem statistické analýzy jsou pak stejně jako u předcházející analýzy nálezů údaje o počtu popsanych kusů a nikoli o celkovém počtu kusů, které se v množství případů neshodují.

V první polovině 18. století počet objevených mincovních pokladů klesá. Z tohoto období je jich zaznamenáno celkem 47 (kat. č. 93–140). Jednoznačně největším nálezem, a to nejenom z 1. poloviny 18. století, ale i z celého sledovaného období, je nález z Vanovic (kat. č. 124).⁷ Poklad, uložený v kameninovém džbánu a zazděný v komíně někdy po roce 1714, obsahuje celkem 1.885 mincí. Z toho 1.597 kusů 3krejcarů, 153 kusů 15krejcarů, 130 kusů 6krejcarů, 3 kusy 2krejcarů a 2 kusy 1krejcarů (obr. 3).

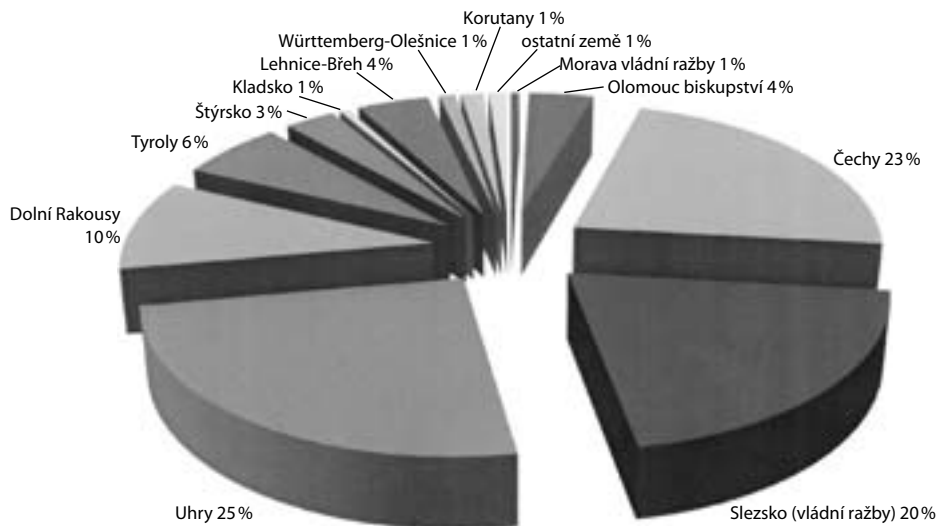

Obr. 3. Grafické znázornění nominálního složení depotu Vanovice (kat. č. 124).

Zastoupení jednotlivých zemí v nálezě je pestřejší (obr. 4). Je zde 84 kusů mincí moravských a z toho 74 kusů olomouckého biskupství a dále 424 kusů mincí českých. Ve velkém počtu jsou zde zastoupeny mince slezské-vládní (384), uherské (470), dolno-

⁷ Pro popis nálezě byl použit soupis z inventáře numismatického odd. MZM.

rakouské (186), tyrolské (119) a štýrské (58). Z dalších zemí se objevují mince kladské (11), slezského knížectví Lehnice-Břeh (82), knížectví Württemberg-Olešnice (19), mince vratislavského biskupství (1), hornorakouské (5), korutanské (26), salzburského arcibiskupství (6) a další mince pruských a německých zemí (8) a mince sedmihradská (1). Podrobnější popis nálezu je uveden v následujícím katalogu.

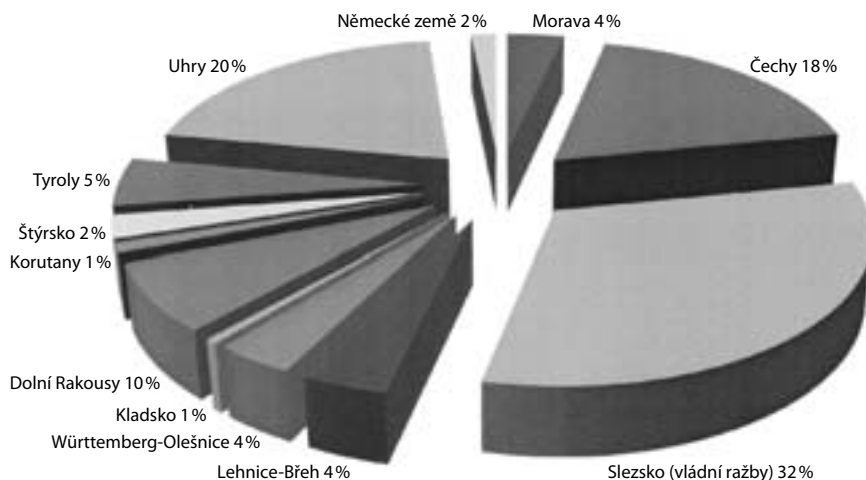
Obr. 4. Grafické znázornění zastoupení jednotlivých zemí v depotu Vanovice (kat. č. 124).

Z dalších větších dochovaných nálezů můžeme jmenovat např. nález ze Žárovic (kat. č. 132), který obsahoval celkem 152 kusů mincí, z toho českých (26), slezských-vládních (26), dolnorakouských (7), štýrských (1), uherských (88) a francouzských (4) – zde se jedná o ecu a 1/2ecu francouzského krále Ludvíka XIV. Poklad byl uschován někdy po roce 1736 a jeho nominálové složení je následující: 15krejcar (43), 6krejcar (49), 3krejcar (53), 1/2tolar (3) a zmíněné ecu (1) a 1/2ecu (3). Složení dobře koresponduje s všeobecným názorem, že nejrozšířenějšími a nejoblíbenějšími nominály ve sledovaném období byly právě 15krejcar (v této době již platící 17 krejcarů), 6krejcar (v této době platící 7 krejcarů) a 3krejcar (nazývaný groš). Stejně jako v předcházejícím nálezu z Vanovic se zde nevyskytuje drobný nominál – trojník, který je jinak v nálezech rovněž hojně zastoupen.

Další větší nález je z Klobouk (kat. č. 123). Poklad byl uschován po roce 1713 a obsahuje 224 mincí. Moravské mince se v něm nevyskytují. V největším počtu jsou zde ražby slezské-vládní (123), dále uherské (24), knížectví Württemberg-Olešnice (21), knížectví Lehnice-Břeh (16), dolnorakouské (16), české (8), tyrolské (6), bavorské (4), štýrské (3), vratislavského biskupství (2) a mince korutanská (1). Z nominálů je zde zastoupen převážně trojník, 3krejcar a krejcar. V několika kusech potom také 15krejcar, 6krejcar, uherská poltura, 1/2krejcar a 2fenik.

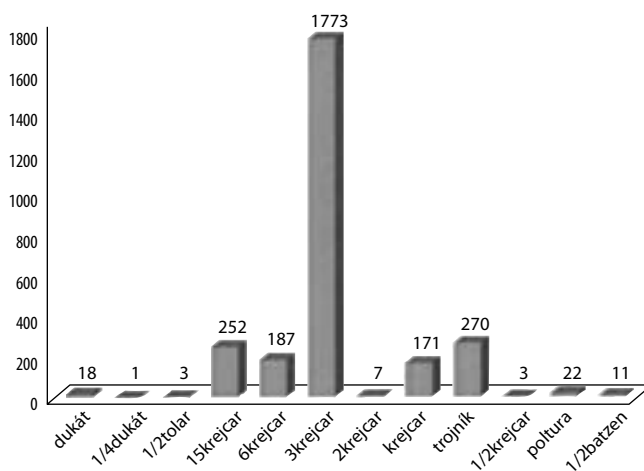
Pokud se zaměříme na všechny popsané nálezy z 1. poloviny 18. století celkově (obr. 5), tak z hlediska zastoupených zemí v nálezech je největší procento mincí ze Slezska, jedná se o vládní ražby a tvoří 31 % z celkového počtu popsaných a tedy sledovaných nálezů. Z dalších zemí jsou především Uhry (20 %) a Čechy (18 %). Moravské ražby

tvoří pouhé 4 % a z dalších zemí, které jsou také zastoupeny pouze v několika málo procentech, to jsou: Dolní Rakousy (7 %), Tyroly (5 %), Štýrsko (3 %), Korutany (1 %), Kladsko (1 %), Lehnice-Břeh (4 %), Württemberg-Olešnice (4 %) a německé země celkem (2 %).

Obr. 5. Grafické znázornění procentuálního zastoupení zemí v hromadných mincovních nálezech z moravského území ukrytých v letech 1705–1750.

V 1. polovině 18. století je jasně převládajícím nominálem 3krejcar v počtu 1.773 kusů. Z dalších zastoupených nominálů je to především trojník (270), 15krejcar (252), 6krejcar (187) a krejcar (171). Dále pak poltura (22), 1/2batzen (11), 2krejcar (7) a 1/2krejcar (3). Hrubá mince se objevuje sporadicky a opět jen v několika nálezech. Dukát v počtu 18 kusů, 1/4dukát v 1 kuse a 1/2tolar ve 3 kusech. Nominálové složení tak pestré jako v předcházejícím období již není (obr. 6).

Obr. 6. Grafické znázornění nominálového složení hromadných mincovních nálezhů z moravského území ukrytých v průběhu 1. poloviny 18. století.

Katalog mincovních nálezů ukrytých v letech 1705–1750

Do této části katalogu byly zahrnuty mincovní nálezy ukryté v letech 1705–1750 pocházející z moravského území (kat. č. 93–140). Teritoriální vymezení Moravy vychází z historického územního členění a proto jsou zde zařazeny také nálezy z lokalit spadajících dnes administrativně na české území. Katalog je seřazen taktéž podle předpokládané doby uložení každého nálezu (U.:) a dále je řazen abecedně. Na konci každého záznamu je odkaz na publikaci nálezu. Hvězdičkou (*) jsou označeny nálezy, které byly použity pro statistické zpracování.

93. **Brno***

U.: po 1705

Cejl, 142 AR mincí:

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar (6), krejcar (100); Leopold I. (1657–1705);

Tyroly: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar (19);

Salzburg, arcib.; Bavorsy (Maxmilián).

Lit.: *Pošvář* 1953, 99, č. 103;⁸ *N III/1*, č. 3681.

94. **Brušperk** (okr. Frýdek-Místek)

U.: po 1705 (?)

15 AR mincí:

Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705);

Sasko.

Lit.: *N III/1*, č. 3718.

95. **Břest** (okr. Kroměříž)

U.: po 1705

V nádobě 150 AR mincí Ferdinanda II. (1619–1637); Ferdinanda III. (1637–1657) a Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3682.

96. **Březnice** (okr. Zlín)*

U.: po 1705

V nádobě na cestě AR mince, většina rozprodána, zaznamenány 3 mince:

Leopold I. (1657–1705), 15krejcar (2);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), 3krejcar 1675 (1).

Lit.: *Pošvář* 1953, 97, č. 91; *N III/1*, č. 3683.

97. **Damnice** (okr. Znojmo)*

U.: po 1705

V zahradě v nádobě nalezeno 400 AR mincí, zvláště 15krejcarry Leopolda I. (1657–1705):

Morava, Olomouc, bisk. (11);

Čechy: Leopold I. (1657–1705), (8);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (46);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Olešnice;

⁸ Zde je uvedena doba uložení nálezu po roce 1639, což je však v rozporu s uvedením, že nález obsahuje i minci Leopolda I.

Slezsko, Vratislav, bisk.;
Rakousy; Korutany; Štýrsko; Tyroly; Uhry; Salzburg, arcib.; Falc; Hesensko-Kassel; Řezno.
Lit.: *N III/1*, č. 3674.

98. **Drásov** (okr. Brno-venkov)

U.: po 1705 (?)

Mince Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *Oharek 1923*, 239; *N III/1*, č. 3685.

99. **Hněvotín** (okr. Olomouc)

U.: po 1705

V domě, v nádobě neznámý počet AR mincí:

Morava, Olomouc, bisk.;

Čechy: Albrecht z Valdštejna (1625–1634)

Slezsko, Lehnice-Břeh;

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705);

Tyroly; Salzburg, arcib.

Lit.: *N III/1*, č. 3686.

100. **Hostěrádky** (okr. Znojmo)*

U.: po 1705

20 AR mincí:

Čechy: Leopold I. (1657–1705), (1);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (6);

Slezsko, Lehnice-Břeh;

Slezsko, Vratislav, bisk.;

Rakousy; Štýrsko; Tyroly; Uhry.

Lit.: *N III/1*, č. 3688.

101. **Hynkov** (okr. Olomouc)

U.: po 1705

V lese v hliněném hrnci:

tolary, zlatník, 17křejcar, 7křejcar a groše Ferdinanda II. (1619–1637) a Leopolda I. (1657–1705)

celková hodnota nálezu 48 zl. 51 kr.

Lit.: *Pošvář 1953*, 84, č. 8; *N III/1*, č. 3689.

102. **Chlumec** (okr. Jindřichův Hradec)

U.: po 1705

7 AR mincí a větší množství zlomků:

groše (3křejcary) Leopolda I. (1657–1705), české, rakouské, groše slezské a olomouckých biskupů (bez bližšího určení).

Lit.: *N III/1*, č. 3691.

103. **Cholina** (okr. Olomouc)

U.: po 1705

Při rozšiřování kostela 5 dukátů:

Leopold I. (1657–1705); Tyroly; Nizozemí.

Lit.: *N III/1*, č. 3692.

104. **Kotlasy** (okr. Žďár nad Sázavou)*

U.: po 1705

91 AR mincí v domě:

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (několik);

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705), 15krejčary a 6krejčary (68) a jiné mince z 16. a 17. století.

Lit.: *Pošvář* 1953, 99, č. 104; *N III/1*, č. 3694.

105. **Nosálovice** (okr. Vyškov)

U.: po 1705

V hliněném hrnečku 90 AR mincí Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3698.

106. **Ostopovice** (okr. Brno-venkov)

U.: po 1705

AR „penízky“ Leopolda I. (1657–1705), neznámo kolik a jakých.

Lit.: *N III/1*, č. 3699.

107. **Ostrava IX-Muglinov**

U.: po 1705

Ve dvou keramických nádobách přes 2000 ks AR „penízků“, nejmíc z doby Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3700.

108. **Prostějov**

U.: po 1705

Mince Ferdinanda II. (1619–1637) a Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3702.

109. **Soběšice** (okr. Brno-venkov)

U.: po 1705

V lese pod pařezem, neznámý počet AR mincí Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3704.

110. **Třebíč**

U.: po 1705

Neznámý počet drobných mincí Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *Němeček* 1950, 243; *N III/1*, č. 3706.

111. **Třebíč**

U.: po 1705

Neznámý počet drobných mincí Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *Němeček* 1950, 243; *N III/1*, č. 3707.

112. **Velehrad** (okr. Uherské Hradiště)

U.: po 1705

Pod dubem v koženém váčku nalezeno více než 1000 mincí Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3709.

113. **Velká Bystřice**, osada Mariánské Údolí (okr. Olomouc)

U.: po 1705

28 AR mincí Ferdinanda II. (1619–1637); Ferdinanda III. (1637–1657) a Leopolda I. (1657–1705).

Lit.: *N III/1*, č. 3710.

114. **Velké Opatovice** (okr. Blansko)*

U.: po 1705

461 AV a AR mincí, „zbyly“ 3 AV mince:

Čechy: Rudolf II. (1576–1611), (3); Ferdinand II. (1619–1637), (12); Ferdinand III. (1637–1657), (2);

Čechy, Šlikové: Jindřich Šlik (2);

Čechy: Albrecht z Valdštejna (2);

Habsburské panství: Rudolf II. (1576–1611), (více než 10); Ferdinand II. (1619–1637) a Ferdinand III. (1637–1657), (233); Leopold I. (1657–1705), 6 ks z období 1658–1705;

Štýrsko; Salzburg, arcib.; Nizozemí, Zeeland; Polsko; Benátky; Modena;

176 ks neurčených.

Lit.: *N III/1*, č. 3711.

115. **Žďár na Sázavou**

U.: po 1705

V nádobě pod prahem dveří:

neznámý počet AR mincí (15krejčary a 6krejčary) ze 17. století, z nichž 3 kusy jsou známy:

Leopold I. (1657–1705);

Slezsko, Vratislav, bisk.;

Uhry.

Lit.: *N III/1*, č. 3748.

116. **Mezice** (okr. Olomouc)*

U.: po 1707

V domě, ve zdi v hrnku, více AR mincí, popsáno 48 kusů, 15krejčary (45), 3krejčary (3):

Čechy: Leopold I. (1657–1705), (4); Josef I. (1705–1711), 3krejčar 1707 (1);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (9);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Dolní Rakousy; Korutany; Uhry.

Lit.: *Smyčka 1912*; *N III/1*, č. 3775.

117. **Hluboké** (okr. Třebíč)

U.: po 1709

V nádobě 1139 AR mincí z let 1624–1709.

Lit.: *Oharek 1923, 247*; *N III/1*, č. 3776.

118. **Veveří** (okr. Bruntál)

U.: po 1709

Neznámý počet AR mincí, které nebyly blíže zachyceny:

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705); Josef I. (1705–1711), mince z let 1709;

Tyroly; Sasko.

Lit.: *N III/1*, č. 3778.

118. Uherské Hradiště*

U.: po 1710

Původně měl nález obsahovat 110 mincí, předáno však bylo pouze 107 ks:

Čechy: Leopold I. (1657–1705), krejcar 1704 (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), trojník 1624 (2); Leopold I. (1657–1705), krejcar 1698 (2), 1699 (1), 1700 (1), trojník 1670 (1), 1671 (1), 1676 (1), 1680 (1), 1690 (1), 1693 (3), 1694 (5), 1695 (2), 1696 (7), 1697 (22), 1699 (1), 1703 (2), 1704 (7), 1705 (4), nečit. let. (3);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), trojník 1670 (2); Luisa z Anhaltu (1673), trojník 1673 (4);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Kristián Oldřich (1664–1704), trojník 1680 (1), 1681 (2), 1690 (1), 1692 (1), 1696 (1), 1697 (2), 1698 (1), 1699 (2), 1704 (4), nečit. let. (7);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), krejcar 1699 (1), nečit. let. (1);

Štýrsko: Leopold I. (1657–1705), krejcar 1661 (1), 1697 (1); Karel VI. (1711–1740), krejcar 1728 (1);

Tyroly: arciv. Zikmund František (1662–1665), krejcar b. l. (1); Leopold I. (1657–1705), krejcar nečit. let. (1);

Uhry: Josef I. (1705–1711), poltura 1709 (1); Karel VI. (1711–1740), poltura 1715 (1);

Bavory: Maxmilián II. Emanuel (1679–1726), krejcar 1703 (1);

Branibory-Ansbach: Vilém Fridrich (1703–1723), krejcar 1707 (1), 1710 (1).

Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického odd. MZM).

120. Otročkov (okr. Prostějov)

U.: po 1711

85 AR mincí:

Habsburské panství: Ferdinand II. (1619–1637); Ferdinand III. (1637–1657); Leopold I. (1657–1705) a Josef I. (1705–1711); uváděny jsou 3krejcare;

Nizozemí (zlatníky).

Lit.: *Pošvář* 1953, 104, č. 136.

121. Trnava (okr. Zlín)*

U.: po 1711

V lese v šátku pod kamenem 222 AR mincí (původně bylo známo pouze 167 ks):

Morava: Stavové (1618–1620), 3krejcar 1620 (1); Ferdinand II. (1619–1637), krejcar 1624 (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Karel z Liechtensteina (1664–1695), 1/2krejcar 1682 (1);

Čechy: Ferdinand I. (1526–1564), 2krejcar 1564 (1); Maxmilián II. (1564–1576), 2krejcar 1565 (1), 1566 (1), bílý groš 1575 (1); Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1629 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1638 (1), 1640 (1);

Čechy: Albrecht z Valdštejna (1625–1634), 3krejcar 1633 (2);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 24krejcar 1623 (1), 3krejcar 1631 (1), trojník 1624 (4); Leopold I. (1657–1705), trojník 1669 (4), 1670 (2), 1671 (1), 1688 (1), 1693 (7), 1694 (11), 1695 (8), 1696 (26), 1697 (28), 1703 (3), 1704 (1), 1705 (2), nečit. let. (1); Josef I. (1705–1711), trojník 1711 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Jiří III. (1639–1664), 3krejcar 1660 (1); Kristián (1639–1672), trojník 1670 (5);

Slezsko, Minsterberk-Olešnice: Jindřich Václav (1617–1639), 24krejcar 1623 (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), trojník 1677 (1), 1695 (1); Kristián Oldřich (1664–1704), trojník 1680 (1), 1681 (3), 1696 (3), 1697 (6), 1698 (2), 1699 (1), 1701 (4), 1704 (13), nečit. let. (3);

Kladsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1628 (1), 1629 (1), 1630 (2);
Dolní Rakousy: Wiener Hausgenossen pod Karlem V., groš 1519 (1); Ferdinand II.
(1619–1637), 3krejcar 1618 (1);
Korutany: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1625 (1);
Tyroly: arciv. Leopold V. (1619–1632), 10krejcar 1632 (2), 3krejcar b. l. (7); arciv. Ferdinand
Karel (1632–1662), 3krejcar 1638 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1693 (1);
Uhry: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1665 (1), 6krejcar 1669 (1), poltura 1696 (2), 1697
(1), 1699 (1), 1701 (1); Josef I. (1705–1711), poltura 1711 (3);
Salzburg, arcib.: Max Gandolf (1668–1687), krejcar 1681 (1);
Alsasko: Ferdinand (1564–1595), 3krejcar b. l. (1);
Nassau-Wiesbaden: Jan Ludvík I. (1568–1596), 1/2batzen 1592 (1);
Falc-Zweibrücken: Jan I. (1569–1604), 1/2batzen 1582 (1), 1587 (1), 1596 (1);
Friedberg: Jan Eberhard (1577–1617), 1/2batzen 1592 (1);
Waldeck: František a bratři (1558–1597), 1/2batzen 1594 (2);
Stolberg: Ludvík Jiří (1587–1618), 3krejcar b. l. (1); Ludvík (1574), 1/2batzen 1574 (1);
Solms-Lich: Arnošt a bratři, 1/2batzen 1592 (1);
Falc-Veldenz: Jiří Jan I. (1544–1592), 1/2batzen 1586 (1);
Strasburg, město: 2krejcar 1577 (1), krejcar b. l. (1);
Augsburg, město: krejcar 1645 (1);
Colmar za Rudolfa II.: 1/2batzen b. l. (1);
Branibory, Fridrich III. (1688–1713), 3groš 1696 (1);
Prusko: Jiří Vilém (1618–1640), poltorak 1622 (1), 1624 (1), 1625 (1), 1627 (1)
Švýcarsy, Zug: 3krejcar 1603 (1);
Polsko: Kazimír IV. (1445–1492), půlgroš b. l. (1); Jan Albrecht (1492–1501), půlgroš b.
l. (1); Alexandr I. (1501–1506), půlgroš b. l. (3); Zikmund I. (1506–1548), půlgroš b. l.
(1); Zikmund III. (1587–1632), 3groš 1623 (1), poltorak 1624 (1);
Riga: Gustav Adolf (1611–1632), poltorak 1624 (1);
Elbling: Gustav Adolf (1611–1632), poltorak 163? (1);
Benátky: M. Memmo (1612–1615), marchetto b.l. (1);
Dobové falzum: Slezsko, Josef I., trojník (1).
Lit.: *Radoměřský* 1950; *N III/1*, č. 3782; inventář sbírky numismatického odd. MZM.

122. Olomouc

U.: asi po 1713

V domě pod cihlovou podlahou nalezeny 3 pytlíky s penězi – 161 dukátů v hodnotě 724 zlatých a 30 krejcarů, sedmnáctníků za 390 zlatých 19 krejcarů. Dukáty až na 29 ks a sedmnáctníky až na 17 ks byly rozprodány. Ze zbylých dukátů nejmladší z roku 1713.

Lit.: *Pošvář* 1953, 88, č. 43; *N III/1*, č. 3783.

123. Klobouky (okr. Břeclav)*

U.: po 1713

Celkem 224 mincí.⁹

Čechy: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1665 (1), 3krejcar 1696 (1), 1697 (1), 1704 (2), krejcar 1697 (1), 1705 (1); Josef I. (1705–1711), krejcar 1710 (1);

⁹ Dle inventáře numismatického odd. se nález do majetku MZM dostal z klobouckého muzea, kde se však nepodařilo zjistit, zda se jedná o celý nebo pouze o část pokladu.

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), trojník 1624 (5); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1666 (1), 1667 (1), 1695 (1), 1696 (1), 1700 (1), 1701 (1), krejcar 1661 (1), 1671 (1), 1695 (1), 1697 (2), 1698 (4), 1699 (6), 1700 (3), 1701 (3), neuved. let. (1), trojník 1669 (7), 1670 (1), 1671 (1), 1673 (1), 1679 (1), 167? (1), 1680 (1), 1682 (2), 1686 (2), 1688 (2), 1693 (5), 1694 (9), 1695 (6), 1696 (16), 1697 (21); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1706 (2), 1707 (1), 1709 (1), 1710 (1), 1711 (2); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1712 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Kristián (1639–1672), 3krejcar 1668 (1), 1669 (1), 1670 (1), krejcar 1663 (1), 1668 (1), 1669 (6), trojník 1670 (1); Luisa z Anhaltu (1673), trojník 1673 (2);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Kristián Oldřich (1669–1704), krejcar 1682 (2), 1683 (3), 1684 (2), trojník 1680 (3), 1696 (2), 1699 (2), 1702 (2), 1704 (4); Karel Fridrich (1704–1744), 3krejcar 1708 (1);

Slezsko, Vratislav, bisk.: František Ludvík (1683–1732), krejcar 1701 (1), trojník 1693 (1);

Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1663 (1), 6krejcar 1686 (2), 3krejcar 1665 (1), 1695 (1), krejcar 1696 (2), 1697 (3), 1699 (2), 1700 (1), 1701 (1), 2fenik 1694 (1); Karel VI. (1711–1740), 2fenik 1713 (1);

Štýrsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1698, 1704 (1); Karel VI. (1711–1740), 1/2krejcar 1713;

Korutany: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar neudán let. (1);

Tyroly: arciv. Ferdinand Karel (1632–1662), 3krejcar 1654 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1674 (1), 1675 (1), krejcar b. l. (3);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1674 (1), 1676 (1), 1683 (1), 1696 (1), 6krejcar 1670 (1), 1672 (1), 1677 (1), 3krejcar 1662 (1), 1695 (1), 1697 (4), poltura 1695 (1), 1696 (3), 1697 (2), 1698 (1), 1703 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1710 (1), poltura 1710 (1);

Bavory: Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1707 (1), krejcar 1707 (1); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1712 (2).

Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického odd. MZM).

124. **Vanovice** (okr. Blansko)*

U.: po 1714

Uložen v kameninovém džbánu a zazděn v komíně, celkem 1.885 mincí; z toho 1.597 ks 3krejcarů, 153 ks 15krejcarů, 130 ks 6krejcarů, 3ks krejcarů a 2 ks 2krejcarů:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (2), 1625 (2), 1626 (1), 1628 (1), 1629 (1), 1630 (2), 1635 (1);

Morava, Olomouc, bisk.: Karel z Liechtensteina (1664–1695), 15krejcar 1689 (1), 1692 (1), 1694 (1), 6krejcar 1674 (1), 1683 (2), 3krejcar 1665 (3), 1666 (5), 1668 (5), 1669 (6), 1670 (22), 1676 (1), 1693 (3), 1695 (21); Wolfgang Schrattenbach (1711–1738), 6krejcar 1714 (2);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (7), 1626 (6), 1627 (2), 1628 (2), 1629 (2), 16?? (1), 1632 (1), 1633 (4), 1634 (1), 1636 (1), 1637 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1646 (2), 1653 (2), 164? (1), 1638 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1664 (1), 1693 (1), 6krejcar 1683 (1), 3krejcar 1658 (1), 1659 (3), 1660 (2), 1666 (1), 1670 (1), 1673 (1), 1675 (1), 167? (1), 1677 (1), 1680 (1), 1681 (3), 1682 (4), 1683 (1), 1684 (1), 1685 (1), 1686 (1), 1687 (1), 1690 (1), 1691 (4), 1693 (12), 1694 (3), 1695 (20), 1696 (49), 1697 (41), 1698 (39), 1699 (48), 1700 (40), 1701 (35), 1702 (9), 1703 (50), 1704 (7);

Čechy: Albrecht z Valdštejna (1625–1634), 3krejcar 1630 (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (2), 1625 (1), 1627 (6), 1628 (7), 1629 (3), 1630 (2), 1631 (3), 1632 (3), 1633 (3), krejcar 1636 (1); Ferdinand III. (1637–1657),

3krejcar 1637 (1), 1642 (1), 1643 (3), 1645 (1), 1648 (3), 1650 (1), 1657 (2); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1662 (5), 1663 (3), 1664 (2), 1674 (1), 1693 (2), 1694 (3), 6krejcar 1665 (1), 1673 (2), 1674 (5), 1683 (2), 1684 (1), 1685 (1), 1688 (1), 1691 (1), 6krejcar 1659 (1), 1660 (2), 1661 (6), 1665 (5), 1666 (16), 1667 (30), 1668 (19), 1669 (33), 1670 (36), 1673 (1), 1675 (1), 1695 (6), 1696 (130), 1697 (2), 1698 (6), 1699 (1), 1700 (2), 1701 (4), 1702 (3), krejcar 1695 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1706 (1), 1707 (1), 6krejcar 1708 (1); Karel VI. (1711–1740), 6krejcar 1712 (2), 1714 (1);

Kladsko: Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1627 (1), 1631 (2), 1636 (1), 1637 (2), 1638 (1), 1646 (1), 1647 (1), 1649 (1), 1653 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1663), 3krejcar 1653 (1), 1655 (1); Jiří III. (1639–1664), 3krejcar 1661 (2), 1662 (1), 15krejcar 1662 (1), 1663 (3), nečit. let. (1); Ludvík IV. (1639–1663), 3krejcar 1660 (3), 1661 (4), 15krejcar 1661 (1), 1663 (2); Kristián (1639–1672), 15krejcar 1663 (3), 1664 (3), 6krejcar 1665 (1), 3krejcar 1659 (1), 1662 (1), 1665 (1), 1668 (20), 1669 (15), 1670 (13); Jiří Vilém, 3krejcar 1674 (4)

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), 15krejcar 1675 (1), 1694 (1), 6krejcar 1674 (4), 3krejcar 1674 (1), 1675 (1), 1676 (3), 1677 (3); Julius Zikmund (1664–1684), 3krejcar 1678 (1); Kristián Oldřich (1664–1704), 3krejcar 1698 (4);

Slezsko, Vratislav, bisk.: František Ludvík (1683–1732), 15krejcar 1694 (1);

Dolní Rakousy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (19), 1625 (4), 1628 (1), 1630 (3), 1631 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1637 (3), 1638 (1), 1639 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1659 (1), 1660 (1), 1661 (3), 1662 (3), 1663 (4), 1664 (9), 1674 (1), 1683 (1), 1685 (1), 1693 (1), 1695 (3), 1696 (3), 6krejcar 1665 (2), 1677 (3), 1678 (1), 1679 (1), 1681 (2), 1683 (1), 1685 (2), 1686 (1), 1687 (2), 1688 (3), 1689 (3), 1690 (3), 1691 (3), 1692 (1), 3krejcar 1659 (1), 1661 (1), 1663 (3), 1664 (5), 1665 (12), 1667 (2), 1668 (9), 1669 (8), 1670 (25), 1672 (1), 1673 (4), 1693 (11), 1694 (6), 1695 (5), krejcar 1696 (1);

Horní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1665 (1), 3krejcar 1665 (4);

Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1621 (1), 1624 (4), 1625 (2), 1626 (5), 1627 (3), 1628 (2), 1632 (2), 1633 (1), 1634 (1), 1635 (1), 1637 (1), 2krejcar 1627 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1638 (1), 1639 (1), 1647 (1), 1648 (1), 1649 (1), 1654 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1665 (1), 1675 (1), 1694 (2), 1695 (1), 6krejcar 1670 (1), 1679 (1), 1686 (1), 1690 (1), 1692 (2), 3krejcar 1665 (3), 1667 (1), 1668 (1), 1669 (5), 1670 (2), 1698 (1), 1699 (1), 1700 (1), 1701 (1), 1702 (1);

Korutany: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (4), 1625 (1), 1626 (1), 1629 (1), 1634 (1), 16?? (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1639 (1), 1642 (1); Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1664 (1), 1694 (1), 6krejcar 1672 (1), 1673 (2), 1674 (2), 1675 (1), 1684 (1), 1686 (2), 3krejcar 1659 (1), 1661 (1), 1665 (1), 1700 (1);

Tyroly: arciv. Ferdinand (1564–1595), 3krejcar b. l. (1), 2krejcar 1566 (1); Rudolf II. (1576–1611), 3krejcar 1605 (1); arciv. Leopold V. (1619–1632), 3krejcar b. l. (8); arciv. Ferdinand Karel (1632–1662), 3krejcar 1639 (2), 1640 (2), 1641 (2), 1642 (2), 1643 (1), 1645 (1), 1647 (3), 1648 (2), 1649 (1), 1650 (4), 1655 (2), 1658 (3), 1659 (2), 1660 (3), 1661 (4), 1662 (1); arciv. Zikmund František (1662–1665), 3krejcar 1663 (11), 1664 (5), 1665 (4); Leopold I. (1657–1705), 15 krejcar 1687 (1), 1694 (3), 6krejcar 1694 (1), 3krejcar 1668 (3), 1669 (3), 1670 (2), 1671 (6), 1673 (1), 1674 (3), 1675 (3), 1676 (2), 1677 (4), 1679 (1), 1680 (2), 1682 (1), 1683 (2), 1684 (1), 1687 (1), 1692 (11), 1693 (2);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1661 (1), 1662 (2), 1663 (2), 1664 (1), 1665 (2), 1674 (1), 1675 (6), 1676 (4), 1677 (2), 1678 (2), 1680 (5), 1681 (3), 1682 (2), 1683 (4),

1684 (1), 1686 (3), 1687 (2), 1688 (3), 1689 (3), 1690 (7), 1691 (4), 1692 (6), 1693 (1), 1694 (2), 1696 (1), 1698 (1), 6krejcar 1667 (4), 1668 (2), 1669 (4), 1670 (6), 1671 (11), 1672 (9), 1673 (9), 1674 (4), 1675 (1), 1676 (2), 1681 (1), 1682 (1), 1684 (1), 1685 (1), 3krejcar 1662 (6), 1663 (3), 1665 (2), 1666 (7), 1667 (1), 1672 (3), 1673 (1), 1674 (1), 1675 (1), 1677 (4), 1679 (1), 1680 (1), 1681 (1), 1684 (3), 1685 (1), 1686 (1), 1687 (2), 1688 (2), 1689 (1), 1690 (4), 1691 (1), 1692 (1), 1694 (3), 1695 (44), 1696 (28), 1697 (114), 1698 (32), 1699 (74)

Sedmíhradsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1696 (1);

Salzburg, arcib.: Maximilian Gandolf (1668–1687), 3krejcar 1680 (3), 1681 (3);

Bavory-Ansbach: Jan Fridrich (1667–1686), 3krejcar 1683 (1);

Hanau-Lichtenberg: Jan Reinhard (1599–1625), 3krejcar 1600 (1);

Hildesheim, město: 3krejcar 1666 (1);

Hohenlohe, pro Leopolda I.: 15krejcar 1685 (2);

Prusko-Pomořany: Fridrich III. (1688–1701), 3krejcar 1696 (2)

Štrasburk, bisk.: Karel Lotrinský (1592–1607), 3krejcar 1602 (1).

Lit.: *Šmerda, v tisku* (inventář sbírky numismatického oddělení MZM).

125. **Brno***

U.: po 1715

Komín, 1 AV dukát Ludvíka XIV. (1643–1715) a 30 AR mincí.

Lit.: *N III/1*, č. 3717.

126. **Halenkov** (okr. Vsetín)

U.: okolo 1715

Mince Ludvíka XIV. (1643–1715).

Lit.: *N III/1*, č. 3784.

127. **Tučapy** (okr. Vyškov)

U.: okolo 1715

Mince Ludvíka XIV. (1643–1715).

Lit.: *N III/1*, č. 3787.

128. **Véska** (okr. Olomouc)

U.: po 1720

2000 AR rakouských mincí z let 1693, 1697, 1699, 1720.

Lit.: *N III/1*, č. 3791.

129. **Boskovice** (okr. Blansko)

U.: po 1726

U lesa v nádobě, AR mince z roku 1726 (15krejcar, 6krejcar, 3krejcar a krejcar), mezi nimi 3krejcar 1622.

Lit.: *N III/1*, č. 3795.

130. **Prostějov**

U.: po 1726

Mince Leopolda I. (1657–1705) z roku 1703 (2) a Karla VI. (1711–1740) z roku 1726 (1).

Lit.: *Skutil – Malá 1958*, 323.

131. **Morkovice** (okr. Kroměříž)*

U.: po 1735

V plechové krabici při přenášení sochy – jedná se však o příležitostně sebrané mince, které byly uschovány při postavení sochy sv. Jana roku 1735, více než 9 AR mincí: Morava, Olomouc, bisk. (1); Čechy: Václav II. (1278–1305), pražský groš (1); Habsburské panství: Leopold I. (1657–1705), (2); Karel VI. (1711–1740), (2, jedna 1735); Prusko; Sasko; Slezsko, Lehnice-Břeh.
Lit.: *N III/1*, č. 3805.

132. **Žárovice** (okr. Prostějov)*

U.: po 1736

Nález obsahuje 152 ks mincí:¹⁰

Čechy: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1679 (1), 1696 (1), 1697 (2), 1698 (2), 1699 (3), 1700 (1), 1703 (3), 1704 (1), 1705 (3); Josef I. (1705–1711), 3krejcar (1709 (1), 1711 (1); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1716 (1), 1717 (1), 1725 (2), 1730 (1), 1732 (1), 1713 (1)
Slezsko: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1670 (2), 1696 (6), 1697 (1), 1698 (1), 1699 (1), 6krejcar 1673 (1), 15krejcar 1673 (1), 1694 (2); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1705 (1), 1706 (2), 1707 (2), 1708 (4), 1710 (1); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1712 (1);
Dolní Rakousy: Leopold I. (1657–1705), 15krejcar 1662 (1), 1674 (1), 1693 (1), 3krejcar 1664 (1), 1695 (2); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1736 (1);
Štýrsko: Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1724 (1);
Uhry: Leopold I. (1657–1705), 1/2tolar 1698 (1), 1700 (1), 15krejcar 1661 (1), 1664 (1), 1665 (2), 1674 (1), 1675 (1), 1676 (2), 1677 (1), 1678 (1), 1679 (1), 1680 (2), 1681 (3), 1683 (3), 1686 (2), 1687 (1), 1689 (2), 1690 (2), 1691 (2), 1692 (4), 1694 (1), 1695 (1), 1696 (3), 6krejcar 1667 (2), 1668 (6), 1669 (3), 1670 (2), 1671 (7), 1672 (12), 1673 (9), 1674 (2), 1675 (2), 1676 (2), 1684 (1); Karel VI. (1711–1740), 1/2tolar 1715 (1);
Francie: Ludvík XIV. (1643–1715), 1ecu 1704 (1), 1/2ecu 1695 (3).
Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického oddělení MZM).

133. **Moravičany** (okr. Šumperk)

U.: po roku 1739

Asi 100 AR mincí, 15krejcarů, 6krejcarů, 3krejcarů, z období 1667–1739:

Morava, Olomouc, bisk.;

Habsburské panství (mezi nimi i české ražby): Leopold I. (1657–1705); Josef I. (1705–1711); Karel VI. (1711–1740);

Francie.

Lit.: *Anonym 1924*, 130–131; *N III/1*, č. 3812.

134. **Vapovice** (okr. Jihlava)

U.: po 1739

Pod kamenem v komoře AV a AR mince v hodnotě 163 zlatých a 16 krejcarů – 20 dukátů z let 1704–1739, 33 tolarů, 5 českých grošů, zlatníky apod.

Lit.: *Pošvář 1953*, 86, č. 25; *N III/1*, č. 3813.

135. **Dolní Loučky** (okr. Žďár nad Sázavou)

U.: po 1740

¹⁰ Do numismatického oddělení MZM se nález dostal prostřednictvím prodejny Starožitnictví. Není však jisté, zda je dochován celý.

144 AR mincí z doby Ferdinanda III. (1637–1657), Leopolda I. (1657–1705), Josefa I. (1705–1711) a Karla VI. (1711–1740).

Lit.: *N III/1*, č. 3816.

136. **Žešov** (okr. Prostějov)*

U.: 1741–1742

Na poli v nádobě nalezen neznámý počet AR mincí, popsáno 262 kusů:

Morava, Olomouc, bisk. (1);

Čechy: Leopold I. (1657–1705), (15); Josef I. (1705–1711), (6); Karel VI. (1711–1740), (7, z nich jeden 3krejcar 1732);

Slezsko: Leopold I. (1657–1705), (126); Josef I. (1705–1711), (13); Karel VI. (1711–1740), (3);

Slezsko, Lehnice-Břeh; Slezsko, Württemberg-Olešnice; Dolní Rakousy; Korutany; Štýrsko; Tyroly; Uhry; Sedmíhradsko; Sasko.

Lit.: *Gottwald 1910; N III/1*, č. 3820.

137. **Boskovicko**, region*

U.: po 1742

Celkem 94 mincí:

Morava: Ferdinand II. (1619–1637), krejcar 1625 (1), 3krejcar 1629 (1); Ferdinand III. (1637–1657), krejcar nečit. let. (1);

Čechy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1622 (1), 1635 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1696 (2), 1697 (1), 1698 (1), 1699 (1), 1702 (1),¹¹ 1707 (1), 1709 (2); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1740 (1);

Kladsko: Ferdinand III. (1637–1657), krejcar 1631 (1);

Slezsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1626 (1), 1630 (2), 1631 (1), krejcar 1625 (1); Ferdinand III. (1637–1657), krejcar 1649 (1); Leopold I. (1657–1705), trojník 1679 (1), 1682 (1), 1683 (1), 1694 (2), 1697 (3), nečit. let. (1), 3krejcar 1696 (4), 1698 (1), 1701 (1), krejcar 1700 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1706 (1), 1707 (1), 1708 (2), 1709 (1); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1712 (1);

Slezsko, Lehnice-Břeh: Jiří III. (1639–1664), 15krejcar 1663 (1); Kristián (1639–1672), 15krejcar 1664 (1), krejcar neuveden let. (1); Luisa z Anhaltu (1673), trojník 1673 (1);

Slezsko, Württemberg-Olešnice: Sylvius Fridrich (1664–1697), trojník 1694 (1); Kristián Oldřich (1664–1704), trojník 1680 (1), 1697 (1), 1698 (1), 1704 (1);

Dolní Rakousy: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1624 (2); Leopold I. (1657–1705), 6krejcar 1681 (1), 3krejcar neuveden let. (1), 1694 (1), krejcar 1699 (1), neuveden let. (1)

Štýrsko: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1626 (1), 1633 (1), 1637 (1); Ferdinand III. (1637–1657), 3krejcar 1647 (1), 1656 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1694 (1), 1697 (1), 1698 (2), 1701 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1708 (1); Karel VI. (1711–1740), 3krejcar 1719 (1);

Korutany: Ferdinand II. (1619–1637), 3krejcar 1632 (1); Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1704 (1), 1705 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1708 (1);

Tyroly: arciv. Zikmund František (1663–1665), krejcar b. l. (1);

Uhry: Leopold I. (1657–1705), 3krejcar 1696 (1), poltura 1700 (1); Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1706 (1), poltura 1709 (1);

¹¹ V soupisu nálezů je zde poznámka „měď“; jedná se tedy pravděpodobně o dobové falzum.

Sedmíhradsko: Josef I. (1705–1711), poltura 1708 (1);
Augsburg, město: 2krejcar 1624 (1);
Bavory: Josef I. (1705–1711), 3krejcar 1709 (1); Maxmilian II. Emanuel (1679–1729),
3krejcar 1716 (1), 1719 (1); Karel Albrecht (1729–1745), krejcar 1731 (1);
Branibory-Ansbach: Jiří Fridrich (1692–1703), krejcar 1697 (1);
Branibory-Bayreuth, Fridrich (1735–1763), krejcar 1742 (1);
Hesensko-Darmstadt: Ernst Ludvík (1678–1739), albus 1699 (1);
Polsko: Zikmund III. (1587–1632), 3groš 1624 (1), 6groš 1626–měděné falzum (1).
Lit.: *nepublikováno* (inventář sbírky numismatického oddělení MZM).

138. Třebíč

U.: po 1742

Mince z roku 1742 (neznámo jaké a kolik).

Lit.: *N III/1*, č. 3823.

139. Brumov (okr. Zlín)*

U.: po 1743

89 AV a AR mincí (z toho popsáno 17 dukátů):

Rakousy: dukát 1628 (1);

Salzburg, arcib.: dukát 1550 (1);

Frankfurt n. Mohanem: dukát 1640 (1) a 1685 (1);

Norimberk: dukát 1636 (1) a 1638 (1);

Nizozemí: dukáty z období 1734–1743 (9);

Trident: dukát 1629 (1);

Švédsko: dukát 1634 (1).

Lit.: *Pošvář 1953*, 83–84, č. 1; *N III/1*, č. 3824.

140. Seloutky (okr. Prostějov)*

U.: po 1745

Morava, Olomouc, bisk.: Jakub Arnošt Liechtenstein (1738–1745), 1/4dukát b. l. (1).

Lit.: *N III/1*, č. 3826.

Literatura

Anonym 1889: Sbírký Vlasteneckého muzejního spolku. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 6, 93–95, 129–130.

– 1899: Zprávy spolkové. Z výroční zprávy Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci za r. 1898. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 16, 123.

– 1901: Zprávy spolkové. Zpráva jednateleva, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 18, 103.

– 1910: Část revuální. Archeologie a numismatika. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 27, 122.

– 1924: Drobné zprávy a referáty. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 35, 128–145.

– 1948: Zprávy spolkové. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 57, 87–95.

Budaj, M. 2007: Košický zlatý poklad. Bratislava.

Burian, V. 1964: Drobné příspěvky k soupisu nálezů mincí v Čechách a na Moravě, Numismatický sborník 8, 283.

– 1966: Nález mincí z konce 17. století ve Vizovicích, okr. Gottwaldov. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 276–277.

- Červinka, I. L. 1901: Nález zlatých mincí v Určicích, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 18, 123–125.
- Gottwald, A. 1910: Nález mincí u Žešova, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 27, 150–155.
- Grossmannová, D. 2005: Mincovní nález z obce Rakvice. In: Ad musealem labore. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám. Uspořádal Jiří Mitáček. Brno, 73–79.
- 2007: Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů. In: Grossmannová, D. – Krejčík, T. – Štefan, J. T.: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi (1929–2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 11. Ostrava 2007, 79–94.
- Křížek, F. 1956: Nález v Dačicích. Numismatický sborník 3, 229.
- Mikołajczyk, A. 1979: Romantyczne iluzje i ekonomiczna rzeczywistość skarbów monet z XVI.–XVIII. wieku: Kilka przykładów środkowopolskich. Wiadomości Numizmatyczne 23, 160–168.
- 1980: Obieg pieniężny w Polsceśrodkowej w wiekach od XVI. do XVIII. Łódź.
- N III/1: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.
- Němeček, V. 1950: Po stopách nálezů na Třebíčsku. Numismatický časopis československý 19, 241–244.
- 1956: Soukromý zápis o nálezu dukátů a tolarů z r. 1915 v Třešti. Numismatický sborník 3, 227–229.
- Nohejlová-Prátová, E. 1948: Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935. Sborník Národního musea v Praze. Svazek III-A-historický.
- 1986: Základy numismatiky. Praha.
- Oharek, V. 1923: Vlastivěda moravská II. Tišnovský okres. Brno.
- Pošvář, J. 1953: Moravské nálezy mincí v 18. a 19. století. Numismatický sborník 1, 82–108.
- Radoměrský, P. 1950: Nález v Trnavě u Slušovic. Numismatický časopis československý 19, 236–237.
- Sejbal, J. 1964: Nález stříbrných mincí z Třebíče. Numismatický sborník 8 (1963–1964), 258–259.
- Skutil, J. 1953: Příspěvek k historii olomouckého zájmu numismatického. Numismatické listy 8, 136–138.
- Skutil, J. – Malá, A. 1958: Soupis středo- a novověkých mincí na Moravě. Numismatický sborník 5, 313–335.
- Smíšek, K. – Vokáč, M. 2006a: Nález mince Leopolda I. ve Vacenovicích (okr. Třebíč). Numismatický sborník 21, 299–300.
- 2006b: Nález krejcaru Leopolda I. z Rouchovan (okr. Třebíč). Numismatický sborník 21, 300.
- Smyčka, J. 1912: Nález mincí stříbrných v Mezicích u Litovle, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 29, 18–20.
- Svoboda, J. F. 1926: Nález vlkovský. Numismatický časopis československý 2, 139–140.
- Svobodová, D. 1975: O možnostech aplikace Thordemanovy teorie na nálezy mincí z období konvenční měny. Numismatický sborník 13, 217–228.
- Šimek, E. 1972: Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století. Studie ČSAV, č. 5. Praha, 7–39.
- 1981: Olomoucké mincovnictví ve světle středoevropských nálezů mincí. Studie Muzea Kroměřížska '80. Kroměříž, 90–110.
- Šmerda, J., v tisku: Nález z Vanovic.
- Tenora, J. 1903: Vlastivěda moravská II. Kunštátský okres. Brno

Summary

Dagmar Grossmannová: Moravian coin finds dated back to the period between the end of the Thirty Years War and the conventional currency (1648–1750)

Moravia during the mentioned period is regarded as the territory of financial instability, constant depreciation of the small change and slow recovery from the war damage caused by the Thirty Years War. This period did not bring expected stability, but continuous increasing of taxes. The Habsburgs needed to finance their war with the Turks, and later on, also the war for the Spanish throne. Lack of the solid coins – leaving the country as payment for the soldiers – is also visible in the coin finds of that period. Group coin finds serve as one of the important sources for information on coins in circulation. These finds are classified in two categories: they were preserved physically (or they were described in detail) or they are known from short reports of the written sources. Based on characteristics of the finds, they are registered in the following groups: the finds buried by chance, the cases of the deliberate burial of large financial sums, and the individually buried hoards serving as hidden savings. Finds with smaller number of coins (1–5 pieces) are of different character. They are not regarded as group finds, and it is probable, that they were lost accidentally (or found in secondary position). Such coins are normally found in fields, on roads, in town streets. Data coming from these finds are not very valuable. Coin finds also generally serve as important source for historical-sociological studies in financial and economic history, trading contacts, roads, directions and forms of trade.

Analysis of the coin finds of this long period was divided into two parts: 1/ 1648–1705 (until the end of the rule of Leopold I), 2/ 1705–1750.

In the second half of the 17th century, 74 coin finds are listed (cat. nos. 1–74). All coin finds are registered there, those known from short written reports inclusive. Coin finds registered under cat. nos. 75–92 represent the cases not safely proven as having been buried in the second half of the 17th century. The territorial definition of Moravia is constructed historically, and that is why also finds from the currently Bohemian administrative territory are registered there. The catalogue is organized alphabetically according to the presumed time of individual burials (U.). Every entry is finished with references, statistically used finds are indicated with asterisk. Based on general analysis, it is possible to state, that the majority in finds of the second half of the 17th century is represented by Hungarian coins (27%), followed by Bohemian coins (23%), Silesian government coins (14%) and Dutch coins (12%). Moravian coins represent 3% only – see the diagram (Fig. 1). Various denominations are registered in finds of this period. The 15-*kreutzer* coins represent the prevailing element (769 pieces), followed by the 3-*kreutzer* coins (383 pieces), pennies (110 pieces), *kreutzers* (58 pieces), 6-*kreutzer* coins (41 pieces) and others – see the diagram (Fig. 2). Mostly ducats were registered in the Třešť find (cat. no. 47), sorrowfully, not preserved up to date, partly described in literature (Němeček 1956).

Number of discovered finds decreased in the first half of the 18th century, 47 coin finds are registered (cat. nos. 93–140). The majority in finds of this period is represented by Silesian government coins (31%), followed by Hungarian coins (20%) and Bohemian coins (18%). Moravian coins (issues of the bishops of Olomouc) represent only 4% in the analysed period (1705–1750) – see the diagram (Fig. 5). Variability of denominations is not so high in this period. The 3-*kreutzer* coins represent the prevailing majority among denominations (1,773 pieces), followed by pennies (270 pieces), 15-*kreutzer* coins (252 pieces), 6-*kreutzer* coins (187 pieces), *kreutzers* (171 pieces) – see the diagram (Fig. 6). The catalogue of the finds of the first half of the 18th century is organized on the same basis as it was in the case of the previous period. The largest preserved find of this period is represented by the Vanovice hoard (cat. no. 124), which was bricked in the chimney some time after 1714, and it used to consist of 1,885 coins in total.

English summary by V. Novák

VYŠETŘOVÁNÍ NÁLEZŮ MINCÍ NA PARDUBICKÉM PANSTVÍ NA POČÁTKU 18. STOLETÍ

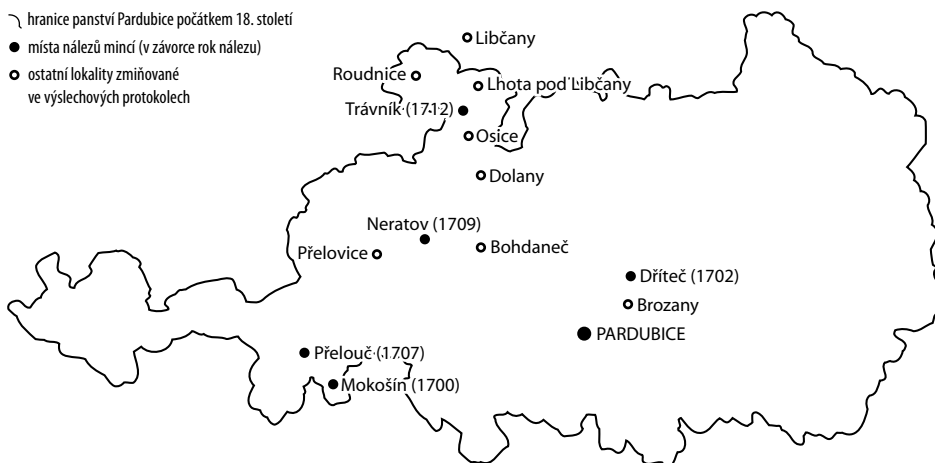
Petr VOREL

Řadu nálezů mincí zná odborná numismatická veřejnost jen z trestních spisů a výslechových protokolů. To se bohužel netýká jen historické archivní dokumentace, ale i doby nedávné či současné, jak jistě potvrdí každý zkušenější soudní znalec v našem oboru. Zatímco u nově objevených a vzápětí rozkradených mincovních depotů vzbuzuje studium takové dokumentace oprávněné negativní emoce a lítost nad zbytečně znehodnocenou vypovídací hodnotou historické památky, nález archivních pramenů, dokládajících vyšetřování nálezů mincí kdysi v hluboké minulosti, je naopak zpravidla vždy pozitivním přínosem (*Petrtyl 1954*). Nejen proto, že rozšiřuje počet evidovaných nálezů mincí, zvláště lze-li z příslušné dokumentace podrobněji dešifrovat konkrétní obsah depotu, ale je pro nás zajímavý také díky dalším informacím, které lze z takové dokumentace získat.

Dovoluji si proto upozornit na zajímavý soubor čtyř nálezů mincí, ke kterým došlo v rámci pardubického panství na počátku 18. století (1700–1712) a ke kterým se dochovala více či méně podrobná dokumentace v souvislosti s úředním vyšetřováním, které bylo v oněch záležitostech vedeno (obr. 1). Tento soubor je zajímavý jednak díky poměrně velkému stáří, neboť dosud nemáme k dispozici příliš mnoho analogií z takto vzdáleného období,¹ jednak soustředěním více případů do krátkého časového rozpětí. Díky tomu lze z těchto písemností zjistit jak obecnější podobu úředního postupu, spojeného s vyšetřováním nálezů mincí na komorním panství, tak i soudobé lidové nazírání na skutečnost, že k nálezům mincí dochází. Cenné jsou pochopitelně také informace o vlastním obsahu depotů, umožňující v některých případech přesnější určení doby uložení, a také přímá svědectví o tom, jak bylo s objevenými mincemi naloženo, což byly dvě základní skutečnosti, které zajímaly vyšetřovací komise. Výslechové protokoly jsou také zajímavým dokladem jazykovým. Jednak proto, že svým obsahem výrazně vybočují z jazykové struktury běžných úředních spisů a majetko-právní evidence (což je nejčastější forma českých textů, dochovaných z počátku 18. století); dále také proto, že konkrétní formulace výpovědi svědků měla v některých případech velkou důkazní váhu, proto vyšetřující úředníci velkostatku zaznamenávali výpovědi svědčících poddaných doslovně. I proto jsem považoval za vhodné připojit pramenný materiál k této studii v plném rozsahu v edici, neboť informace zde obsažené bude možné i v budoucnu využít pro další výzkum z hlediska filologického, pro zkoumání sociálních struktur tehdejšího východočeského venkova aj.

Ve většině případů se dochovaly jen texty výslechových protokolů, takže nemáme k dispozici konečný rozsudek, ale sám o sobě je tento materiál podle mého názoru natolik rozsáhlý a zajímavý, že umožňuje určitá širší zobecnění. Tím spíše, že z hlediska zúčastněných osob, kterých se tyto causy dotýkaly, prochází napříč sociálním spektrem tehdejší doby. Nejprve se pokusím stručně shrnout hlavní věcné informace, které z dochovaných protokolů těchto čtyř případů vyplývají; následně se pokusím o zobecňující hledisko.

¹ Na písemnosti, týkající se nálezů mincí z Dubové hory roku 1729, upozorňuje Z. Míková (1968).

Obr. 1. Přehled míst nálezů mincí a ostatních lokalit, zmiňovaných při vyšetřování těchto nálezů na pardubickém panství v letech 1700–1712.

K prvnímu případu z roku 1700 se dochovalo informací nejméně.² Jedná se jen o jeden protokol z 20. srpna 1700. Obsahuje opakovaný výslech Martina Kašpara, podruha ze vsi Mokošín poblíž města Přelouče, který ve stodole zemřelého místního hospodáře Mikuláše Stradiota nalezl hrnek s penězi, ovázaný kůží ze staré boty. Peníze blíže neprohlížel, na povrchu ležely mince vyšší hodnoty („široký po zlatým“), podrobnější obsah či velikost nádoby ze spisu nevyplývají. Nálezce z nádoby údajně nic nevzal a ukryl ji mimo stodolu na jiném místě. Z kontextu není zřejmé, jak došlo k prozrazení nálezu. Následně došlo ke komisionálnímu ohledání údajného druhotného místa uložení peněz, při kterém komise nic nenalezla. Opakovaný výslech nálezce měl zpochybnit jeho původní výpověď o místě, kam nádobu s penězi ukryl. Dobu ukrytí ani přesnější obsah nálezu nelze z dochované dokumentace stanovit.

Druhý případ z roku 1702 dokládá protokol z 25. srpna 1702,³ obsahující výslech dvou osob, přítomných u nálezů mincí, učiněného v rámci výkopových prací na pozemku sedláka Pavla Píši ze vsi Dříteč nedaleko Pardubic, a třetí osoby, která se podílela na distribuci nalezených mincí. Peníze nalezl pacholek Jiří původem ze vsi Hnátnice (poddaný královéhradeckých jezuitů příslušející ke statku Žampach v Orlických horách), když vykopával příkop; u nálezů byl přítomen hospodářův syn Vilém Píša. Bezprostřední nález byl učiněn při výhozu zeminy lopatou, následným dohledáním shromáždil pacholek Jiří hotovost ve výši okolo 21 zlatých rýnských; Vilém Píša nalezl 9 kusů grošů. Z hlediska struktury oběživa se jednalo v naprosté většině o „groše“ (jako synonymum použit též výraz „groše české“); nález dále obsahoval dva toлары a drobné krejčary v hodnotě okolo 1 zlatého rýnského. Z těchto relací lze odhadnout celkový počet nalezených mincí na 412 kusů, z toho 2 toлары,⁴ 372 kusů tříkrejčarů

² Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Pardubice (dále Vs Pardubice), karton č. 19, sign. I/20/1/45–48, nefoliováno.

³ Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/45–48, nefoliováno.

⁴ Kupní síla říšského tolaru v roce 1700 již oscilovala okolo 120 krejčarů; nálezce však za tolar získal jen 90 krejčarů, lze tedy předpokládat, že i u nálezce odhadu celkové hodnoty nalezených peněz počítal tolar v ceně 1½ zlatého, nikoli 2 zlaté rýnské (zlatý rýnský = 60 krejčarů).

(či jiných mincí této hodnoty), 45 kusů krejcarů a nejméně 2 pražské groše. Nálezce uvádí, že peníze nebyly uloženy v žádné nádobě, zároveň však uvádí nález „dvou skopepin černých“, což byly nejspíš zbytky nádoby, zničené při výkopových pracích. Mince předal nálezce čtvrtý den po jejich objevení po do úschovy tkalci Jiřímu Beroušovi, který žil jako podruh u téhož hospodáře. Od něho si hotovost podle potřeby vybíral. Peníze začal utrácet ve větší míře od opatovického posvícení (sv. Vavřince). Když došlo ke komisionálnímu zabavení peněz, zůstávala z nálezů u podruha Berouše stále v hotovosti v groších částka 11 zlatých rýnských 24 krejcarů (tj. 228 kusů tříkrejcarů) a 3 drobné krejcarý. Druhý nálezce, Vilém Píša, z nalezených mincí 8 grošů vyměnil také u podruha Berouše, jednu minci si ponechal. O nálezů mincí neřekl ani vlastním otci. Nález mincí vyšel najevo zřejmě v souvislosti s neobvykle vysokými částkami, které začal pacholek Jiří od opatovického posvícení utrácet (během krátké doby utratil skoro 10 zlatých rýnských). On sám zlepšení svých majetkových možností vysvětloval svému vlastním bratru nálezem menší částky (15 grošů), což však neodpovídalo jeho vysokým útratám. Z kontextu není jasné, zda byl nálezce udán přímo svým bratrem. Výslech proběhl až poté, co byl zbytek peněz komisionálně zabaven. Zbylá částka 11 zlatých rýnských 27 krejcarů byla hejtmanem panství předána k podpoře kulturní činnosti pardubického církevního pěveckého sboru (literátského bratrstva).

Nález byl ukryt pravděpodobně v době třicetileté války. Horní časovou hranici (před rokem 1659) dokládá absence 6krejcarů a 15krejcarů (*Šimek 1996*); spodní hranici (po roce 1623) dokládá skutečnost, že s nalezenými „groši“ mohl nálezce bez jakéhokoli omezení přímo platit; jednalo se tedy o mince, ražené po měnové reformě roku 1623.

Třetí případem je nález mincí u obce Neratov, učiněný v blíže neurčený den na podzim 1709. Případ je dokumentován protokolem z 14. února 1710,⁵ obsahujícím výslech tří osob: Nálezcem mincí byl patnáctiletý Jan Bosák (nemanželský syn Doroty, dcery zemřelého Havla Bosáka), sloužící u sedláka Jiříka Salavce (obr. 2). Jako svědkyně vypovídaly nálezceva teta, vdova Mandalena Zunová z Přelovic, a Kateřina Kalinová, tchyně sedláka Matěje Hnátka, která údajně od Jiříka Bosáka nalezené peníze vyloudila a odmítala mu je vydat. Nálezové okolnosti a obsah depotu popisuje poměrně věrohodně pouze sám nálezce. Podle něj se nález udál následovně: Při podzimní pastvě si chtěl rozdělat oheň. Při břehu Opatovického kanálu (zde nazývaného Halda) vyvrátil starý olšový pařez, pod kterým byly ukryty peníze. Byly uloženy ve žluté plechovce s kroužkem, do kterého mohl zastrčit tři prsty. Nálezce se peněz ulekl, po dlouhém otálení se je až napotřetí odvážil vzít. Nalezené peníze v původní nádobě zakopal na jiném místě a ponechal je tam dva týdny. O nálezů nejprve řekl své tetě Mandaleně Zunové, které chtěl nález ukázat; u místa druhotného úkrytu se však nalézali svědci, proto se obával peníze vyzvednout. Za blíže nejasných okolností se o nálezů dozvěděla šedesátiletá Kateřina Kalinová, tchyně sedláka Hnátka (peníze byly nalezeny na rozhraní pozemků Salavcova a Hnátkova gruntu). Podle výpovědi nálezce mu upekla a nabídla koláče, po jejichž snědení byl Jiří Salavec zbaven logického úsudku a na Kateřininu žádost jí nalezené peníze vydal. Vyzvedl plechovku z dočasného úkrytu a donesl ji na zahradu Hnátkova gruntu. V přítomnosti Kateřiny nádobu otevřel a peníze vysypal do klobouku. Nádobu zatížil kamenem a vhodil do Haldy. Z peněz si ponechal jen dva sedmnáctikrejcarý (jediné mince nižší hodnoty v depotu) a jeden tolar, který se od ostatních výrazně odlišoval („se třemi hlavami tolar“). Sedmnáctikrejcarý utratil

⁵ Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/61–80, fol. 25–26.

v městečku Bohdaneč v hospodě za alkohol, zbylý tolar mu vzala při cestě z Pardubic Anna Hnátková, snacha výše zmíněné Kateřiny Kalinové. S pomocí své tety Mandaleny Zunové chtěl dosáhnout toho, aby mu Kateřina Kalinová z deponovaných peněz vydala další hotovost, kterou chtěl utratit na jarmarku v Pardubicích. Když o peníze jménem svého synovce požádala, byla sedlákem Hnátkem zbita. Tento incident se stal asi týden před sepsáním výslechového protokolu a byl zřejmě bezprostředním podnětem pro zahájení vyšetřování. Vdova Kateřina Kalinová ve své výpovědi popřela všechno, co uváděl Jiřík Bosák.

Jednalo se téměř výhradně o depot stříbrných tolarových mincí. Celkový počet lze odhadnout jen podle popisovaného objemu (plný klobouk) až v řádu několika stovek kusů. Vizuálně působily tolarové mince shodným dojmem, od ostatních se výrazněji odlišoval jen jeden exemplář „se třemi hlavami“ (pravděpodobně některá ze saských ražeb). Vedle tolarových ražeb obsahoval nález pravděpodobně dvě zlaté mince většího průměru (o přibližné velikosti sedmnáctikrejcaru) a dva soudobé 15krejary o platební síle 17 krejcarů. Mince byly pravděpodobně uloženy relativně nedávno (v řádu několika let, nejvýše desetiletí) před ukrytím, a to nejspíš do přízemní dutiny vzrostlé olše (před jejím pokácením). Tomu odpovídá jednak skutečnost, že depot obsahoval (byť jako okrajovou složku) i dva soudobé 15krejary, zavedené do oběhu teprve roku 1659, kterými mohl nálezce přímo platit v hospodě; nedlouhému pobytu nádoby v úkrytu dále napovídá i skutečnost, že nálezová plechová nádoba je popisována jako „žlutá“, tedy zřejmě mosazná. Při dlouhodobém pobytu v popsané nálezové situaci by došlo k povrchové oxidaci kovu.

Čtvrtý případ je doložen velmi obsáhlou dokumentací v podobě několika na sebe navazujících výslechových protokolů z roku 1712, uložených v jedné složce, nadepsané společně „*Poklad nalezený v Trávníce*“.⁶ Obsahuje opakované výpovědi několika nálezců a svědků, zapsané 23. září 1712 (6 výpovědí), 26. září 1712 (5 výpovědí) a téhož dne 26. září 1712 opakovaná výpověď jednoho ze svědků; 27. září 1712 (2 výpovědi); 30. září 1712 (5 výpovědí a 2 konfrontace svědků).

Z prvních výslechových protokolů se tento případ jeví jako vesnická idylka z nějaké povídky Boženy Němcové, situovaná do obce Lhota pod Libčany (15 km ssv od Pardubic). Staříčká vdova Anna Došelová se v sobotu 17. září 1712 vydala k nedaleké vsi Dolany trhat trnky spolu s dcerami místního rychtáře Karla Vondrouše, 13-letou Annou a 11-letou Kateřinou a s bezmála 14-letou Marianou, dcerou zemřelého Matěje Peřila, kterou vychovával její nevlastní otec Jan Matějka (proto je někdy uváděna jako Mariana Peřilová, jindy jako Mariana Matějková). Když se vracely do Lhoty, krátily si cestu přes pozemky jižně od Lhoty, označované pomístím jménem Trávník. Až později, v době josefínské kolonizace (1777), byla v tomto prostoru po parcelaci panského dvora a ovčína založena stejnojmenná ves Trávník (*Rosůlek, F. K. (red.) 1909–1926, 384*). Na počátku 18. století zde ještě byly louky a pastviny, obhospodařované z nedalekého vrchnostenského ovčína.⁷

Během téhož dne v oněch místech robotní sedláci z blízké Roudnice právě doorali rozsáhlejší pozemky v rámci rozšiřování aktivně obhospodařovaných polností („role

⁶ Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/61–80, fol. 27–40.

⁷ Ještě v polovině 18. století byl pod místním jménem Trávník evidován jen vrchnostenský poplužní dvůr o výměře 204 strychů obhospodařovaných orných rolí a 68 strychů ležících ladem; dále ke dvoru patřilo 30 strychů pastvin a louky, ze kterých se sklízely čtyři vozy sena (*Burdová, P. – Culková, D. – Cáhová, E. – Lišková, M. – Rajtoral, F. (red.) 1970, 210*).

1770. r. únor 14. dne. Examinovaný Jan Polozina
 syn Doroty Bosákové z obce Neratov.

Nástoj. 2. Pomocný.

1. Jan Polozina syn Doroty Bosákové z obce Neratov.

2. Dvačtyřicet.

3. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

4. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

5. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

6. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

7. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

8. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

9. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

10. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

11. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

12. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

13. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

14. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

15. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

16. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

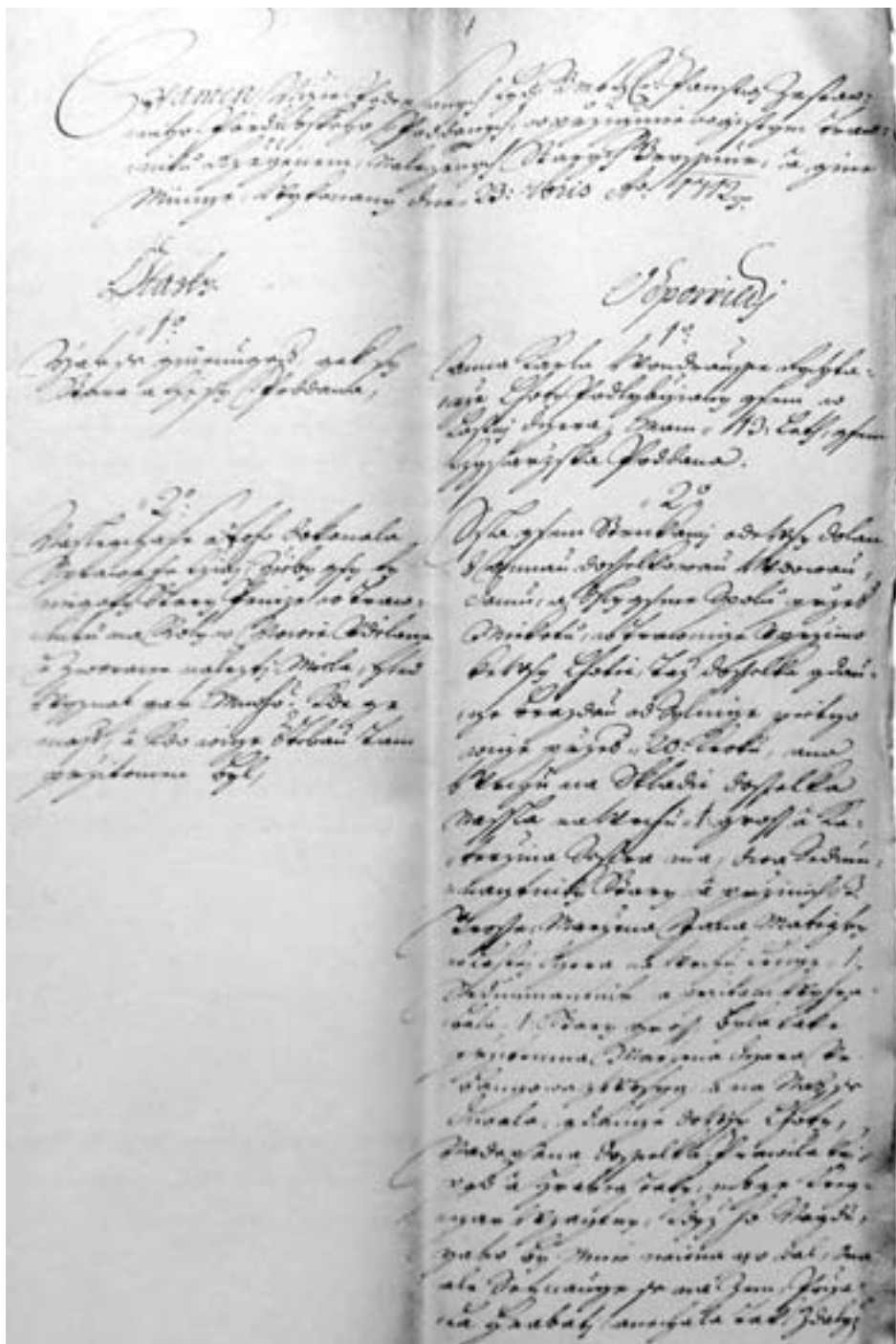
17. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

18. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

19. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

20. Jakobyž se v roce 1768, a
 1769 v 2. ročníku mluví.

Obr. 2. Úvodní pasáž výslechového protokolu Jana, syna Doroty Bosákové, ze 14. února 1710, týkajícího se nálezu mincí ve vsi Neratov.

Obr. 3. Úvodní pasáž výslechového protokolu Anny, dcery rychtáře Karla Vondrouše, z 23. září 1712, týkajícího se nálezů mincí na poli v Trávnici u Lhoty pod Libčany.

v nově udělané“). Naše čtveřice se i s trnkami vydala zkratkou od silnice podél čerstvě vyoraných brázd. Asi dvacet kroků od silnice uviděla vdova Došelová na vrcholu brázdy („na vrchu na skladě“) jeden peníz (groš, tj. tříkrejcar). Zatímco se s námahou pro minci ohýbala, děvčata uviděla další mince: Kateřina našla dva sedmnáctikrejčary a 3 staré groše a začala je sbírat a rozhrabávat okolní zeminu. Dohromady všechny čtyři posbíraly a vyhrabaly 13 mincí (tři sedmnáctikrejčary, 10 grošů). V době, kdy mince sbíraly, šla zrovna okolo po silnici od Osic směrem ke Lhotě Mariana, dcera Urbance ze vsi Osice. Vdova Došelová na ni zavolala, ať si jde také nasbírat peníze. Mariana údajně chvíli hledala na jiném místě, ale nic nenašla.

Po návratu se děti chlubilý z nálezů pokladu rodičům; dočkaly se ale spíše posměchu a vysvětlení, že mince jistě nejspíš někdo vyvezl na pole z ovčína s hnojem nebo je ztratil někdo z oráčů. Když šla večer rychtářka (matka dvou sester – nálezkyň) shánět kobyly do ohrady, potkala jednu z účastnic nálezů (Mařenu Peřilovou), která znovu mířila na místo nálezů a žádala rychtářku (svoji kmotru), aby šla s ní. Došly k onomu místu zrovna v době, kdy v blízkých Osicích v kostele zvonili klekání. Společně se pomodlily a daly se již v přítomí při západu slunce do hledání. Nic nenašly a vrátily se domů. Někdy v té době, krátce po zvonění klekání v Osicích, se ze Lhoty do Osic vracela Mariana Urbanová, která při své odpolední cestě z Osic do Lhoty byla svědkem sbírání peněz. Toto děvče původně vypovědělo, že již za tmy vidělo rychtářku a Mařenu Peřilovou, jak s lucernou a s přineseným náčiním (rýčicí) v místě nálezů přehazují zeminu. Na závěr celého vyšetřování však Mariana Urbanová výpověď změnila; viděla dvě osoby, ale jejich identitou si není jistá.

Zatímco rychtářka s Mařenou Peřilovou hledaly při soumraku na poli peníze, rychtářovic děvčata na statku na stáji, kam chodila místní omladina v letních měsících spát, vyprávěla o nálezů mincí. Obsah tohoto sdělení (který se stal později předmětem hlavního vyšetřování) uslyšel také Jiřík, syn Matěje Stejskala ze Lhoty. Když pak v noci poblíž Trávníku pásl kobyly, šel se v neděli ráno sám na místo nálezů podívat. Potkal se zde s jednou z původních nálezkyň, Annou Vondroušovou. Společně pak našli asi 15 dalších mincí (jejich výpovědi se v počtu liší).

Během neděle se zpráva o nálezů peněz v Trávníku po vsi rychle rozšířila. Každému o tom na setkání vyprávěla především vdova Došelová, která hned v neděli jeden z nalezených grošů rozměnila cestou do kostela v Libčanech na tři krejčary. Za jeden koupila svíčku do kostela, kterou v kostele zapálila na paměť toho, kdo peníze ztratil, za zbylé peníze si nakoupila po krejcaru chléb a sůl. V neděli v hospodě se o nálezů peněz bavili sedláci a dělali si šprýmy z oráčů, kteří v sobotu v Trávnici orali, že měli orat hlouběji, aby vyorali těch peněz víc. Když se v pondělí ráno znovu vydali oráči do práce, spatřil správce ovčína na okraji pole místní stařenu (blíže neidentifikovanou Novačku), jak nožem rýpe do země a hledá peníze. Při bližším ohledání místa byla nalezena díra a průměru i hloubce asi půl lokte a zbytky rákosí (třtiny, křtiny), které zde dle slov zmíněné Novačky zanechaly rychtářovy dcery jako označení místa nálezů. Když správce ovčína rýpl hůlkou do země, našel také jeden starý groš.

Spolu s postupným šířením informace o nálezů peněz začalo i narůstat jejich virtuální množství, až se informace o nálezů dostala k úředníkům velkostatku, kteří na bližší neurčený podnět zahájili vyšetřování. Hlavním podezřelým se stal Václav Klapka ze sousední vsi Roudnice. O něm se začalo proslýchat, že poklad z Trávníku vyzvedl on, a to krátce po jeho vyoraní, když se po skončení orby od ostatních vzdálil. O jeho náhlém zbohatnutí měla svědčit také skutečnost, že o posvícení hostil a opíjel ovčáka.

Při výslechu Václav Klapka svou účast na nálezů popřel, věc s opjímáním ovčáka logicky vysvětlil a identifikoval další osoby, které v den před nálezem v Trávníku oraly. Zároveň také nabídl vyšetřovatelům další vysvětlení, co se mezi lidmi o tom, kam se poklad poděl, povídá, tj. že peníze ještě v den nálezů večer posbírala rychtářka a přinesla jich domů plný klín.

Vyšetřovací komise nejprve prověřovala první stopu, tedy vyorání pokladu přímo při polních pracích. Společně svědectví všech oráčů i správce ovčína tuto eventualitu vyloučilo a zbavilo podezření Václava Klapku a dalšího z oráčů (a druhotného nálezce nakonec největšího počtu mincí) Jiříka Stejskala. Proti eventualitě nálezů pokladu již při orbě jasně svědčila také výpověď vdovy Došelové, která potvrdila, že první peníze se našly na čerstvé, ničím nepoškozené brázdě.

Druhá stopa se ukázala jako zajímavější, protože nebyla založena jen na tom, „*jaká řeč povstala*“, ale ve výpovědích svědků bylo nalezeno několik rozporů. Hlavní podezřelou se tak zcela neočekávaně stala Anna Vondroušová, manželka lhotského rychtáře. Pokud obsáhlou dokumentaci analyticky vyhodnotíme, tak z výpovědí vyplývá, že její obžaloba byla založena na dvou svědectvích spoluúčastníků nálezů.

První svědectví bylo nepřímé; bylo založeno na tom, co se po vsi povídá a co slyšel Jiřík Stejskal večer na seně ve stáji, když si děvčata o nálezů mincí mezi sebou vyprávěla. Stejskal, sám jeden z hlavních podezřelých, zřejmě vypovídal pod částečným nátlakem (noc z 26. na 27. září 1712 strávil v pardubickém vězení). Také on svou výpověď nakonec podstatně změnil (v první verzi spojil dvě informace, které spolu časově nesouvisely), a to s vysvětlením, že vypovídal ve strachu a tak si všechno nevybavoval přesně.

Druhé svědectví bylo přímé: Rychtářku údajně v noci viděla v místě nálezů v přítomnosti Mařeny Peřilové přehazovat hlínu Mařena Urbančová (tedy děvče, které bylo vdovou Došelkou přivoláno k nálezů a které se pak vpozdvečer vracelo okolo zpět do Osic). Její výpověď však zřejmě byla zaujatá; snad i v důsledku skutečnosti, že v době objevení mincí údajně také nějaké peníze sama našla, ale rychtářčiny dcery jí mince „z ruky vzaly, až mně ruku poškrábaly“. Rvačka dospívajících děvčat o nalezené grošíky tak ve svých důsledcích mohla přerůst v tragedii, pokud by rychtářka byla na základě tohoto svědectví skutečně odsouzena. Při osobní konfrontaci s rychtářkou a s Mařenou Peřilovou však Mařena Urbančová svou výpověď nakonec změnila.

Celkový obraz se tak skutečně jeví jako relativně běžný polní nález menšího množství mincí, postupně nalézaných během tří dní následovně – tabulka 1.

Ze svědectví nálezců je tak doložen depot (či jeho část) v celkovém množství 31 mincí, z toho 3 kusy soudobých 15krejcarů („sedmnáctníků“; tj. mincí s vyraženou hodnotou „15“, ale s úředně stanovenou platební silou 17 krejcarů), ostatní mince nižších hodnot, převážně groše (3krejcarey). Popisy nejsou přesné, u jednotlivých nálezců a svědků se objevují různá pojmenování a stanovení nominálů: groš, starý groš, český, plecháč. Lze tedy předpokládat, že nalezeny byly nejen soudobé platné mince (tříkrejcarey, kterými bylo možné přímo platit, jak prokázala vdova Došelka nákupem svíčky, chleba a soli), ale také mince již neplatné („plecháč“ – tedy zřejmě pražský groš). To svědčí skutečně spíše pro rozoráný depot, než pro mince bezprostředně poztráčené či vyvezené s hnojem z ovčína, byť tuto eventualitu naznačuje údajný nález jedné z mincí výslovně přímo v hnoji, nikoli v hlíně. Většina mincí však byla podle svědectví skutečně nalezena při rozhrabávání rozoráných brázd, nikoli hnoje, vyvezeného z ovčína.

Výše popsané čtyři nálezů mincí z vesnického prostředí pardubického panství z let 1700–1712 vhodným způsobem doplňuje i jeden nález z prostředí městského, učiněný

Tabulka 1. Postupně nalézáných během tří dní.

kdy	kdo	povrchový nález	nález při rozhrabávání zeminy
sobota 17. 9. 1712, při cestě s trnkami z lesa	Anna Došelová, 60 let, vdova	1 groš	1 groš
	Anna Vondroušová, 13 let dcera rychtáře		„dva česká“ (dva groše)
	Kateřina Vondroušová, 11 let dcera rychtáře	2 sedmnáctníky a 3 groše	1 groš v hnoji, 1 groš v hlíně (jeden z grošů dala Došelce)
	Mařena Peřilová, pastorkyně Jana Matějky, 14 let	1 sedmnáctník	1 starý groš (dala ho Došelce)
týž den kolemjdoucí	Mařena, dcera Pavla Urbance z Osic, 11 let	–	nic (sama uvádí, že peníze našla ale ostatní dívky jí je sebraly)
týž den večer při západu slunce, když odzvonili klekání	rychtářka Anna Vondroušová 32 let	–	nic
	Mařena Peřilová (viz výše)	–	nic
týž den v noci	neznámé dvě osoby (žena a děvče) s lucernou a rýčící	?	?
neděle 18. 9. 1712, brzy ráno	Jiřík Stejskal, 18 let syn	1 groš	1 plecháč, pět grešlí, 7 grošů starých
	Matěje Stejskala ze Lhoty	(jeho verze: 5 grošů, 1	plecháč, 1 dvoukřejcar)
	Anna Vondroušová (viz výše)	–	3 groše (starý)
pondělí 19. 9. 1712, ráno	stará Novačka	–	? („peněz hledala a zem nožem kopala“)
	hospodář ovčina	–	1 groš starý

po požáru města Přelouče v únoru 1707 a dokumentovaný v rámci jeho vyšetřování městským úřadem. Tento případ jsem publikoval již dříve,⁸ pro jeho vcelku kuriózní charakter, přesný časový souběh se čtyřmi případy výše popsanými a pro relativně vysokou nominální hodnotu nalezených peněz si jej však dovolím i na tomto místě připomenout.

Po rozsáhlém požáru města v noci z 1. na 2. února 1707 se při vyklízení spáleniště jednoho z domů na náměstí (čp. 2) začalo nalézat velké množství porůznu roztroušených drobných peněz. Majitelé spáleniště, manželé Elsnitzovi, posbírané peníze, které jim nepatřily, odevzdali na městský úřad. Jednalo se celkem o částku 274 zlatých rýnských na drobných krejcarových a grošových mincích (tj. nejméně 5480 mincí, pokud by byla celá částka v groších). O peníze se přihlásil předchozí majitel domu Augustýn Mann, jehož manželka si v domě před prodejem vymínila k užívání jednu komoru, ve které měla sud s moukou. V dané souvislosti je důležité připomenout, že Augustýnu Mannovi byl dům nuceně prodán roku 1706 v exekuci na úhradu jeho dluhů. Když se peníze po požáru našly, přiznala se Mannova manželka, že měla v sudu s moukou uloženu ve čtyřech pytlících částku asi 500 zlatých rýnských „*kteřou ona před manželem svým ukryla*“. Tak velké množství peněz na drobné minci vysvětlovala skutečností, že ty peníze „*sama sobě po málu schránila*“, a to zřejmě po delší dobu společného soužití. Oklamáný manžel se po požáru domáhal nejen vydání nalezených 274 zlatých rýnských, ale i vymožení zbývajících peněz do celé údajné původní částky 500 zlatých, neboť kromě samotných Elsnitzových prý na spáleništi sbírali peníze i mnozí další přeloučtí sousedé.

⁸ Státní okresní archiv Pardubice, fond Archiv města Přelouče, kn. č. 381, fol. 21, 24v, 50v, 56 (blíže k tomu: Vorel 2002, 80–81).

Přeloučský případ považuji za zvláště důležitý především díky tomu, že jeho vyšetřování poměrně detailně odhalilo okolnosti, které vedly k ukrytí oněch mincí v době nedlouho před požárem. V daném případě je tedy možné srovnat dvojí úhel pohledu: jak by mohl být takový depot interpretován, kdyby byl objeven až v současné době (aniž bychom znali bližší okolnosti jeho ukrytí, což je i u nálezů z počátku 18. století standardní situace) a jaké byly skutečné důvody, které k deponování neobvykle velkého množství tehdejšího běžného oběživa vedly.

V případech výše popsaných čtyř vesnických nálezů sice neznáme okolnosti ukrytí peněz (narozdíl od přeloučského případu se zřejmě nejednalo o běžnou hotovost, ale o peníze skutečně deponované delší dobu), ale z dochovaných protokolů můžeme některé informace zobecnit:

Nalézání drobných běžných mincí na poli bylo ve vesnickém prostředí počátku 18. století považováno za zcela přirozenou věc a takový nález nikoho zvláště nepřekvapil. Považovali za obvyklé, že se drobné mince na pole mohou dostat při vyvážení hnoje.

Krejcarové mince i groše byly v té době vnímány i méně zámožnými venkovskými vrstvami jako drobné mince nízké platební síly. Také vrchnostenští úředníci se začali o případné polní nálezy mincí zajímat až ve fázi, kdy vznikly jisté pochybnosti, zda mezi nalezenými penězi nebyly také mince „hrubé“, tj. stříbrné tolarý nebo zlaté dukáty.

Pokud byly nalezené běžné mince z doby relativně nedávné (v daném případě z doby po měnové reformě 1623), bylo možné vrátit je přímo do peněžního oběhu v jejich nominální hodnotě a nikdo se nad tím nepozastavoval.

Přímá platba tolarovými mincemi nebyla obvyklá; pokud by vesničan platil tolar, byl by podezřelý. Proto nálezci volili raději směnu nalezených tolarů za běžné mince, a to i v kursu, který pro ně byl nevýhodný.

Starší mince, které nebylo možné přímo uplatnit v peněžním oběhu, se daly pomocí zkušených prostředníků snadno vyměnit za běžné mince. Směnu mohli zprostředkovat spíše řemeslníci, kteří pravidelně nakupovali zboží na trhu, případně i židovští směnárníci.

Vyšetřování polních či domovních nálezů mincí bylo na pardubickém komorním panství počátkem 18. století vnímáno jako rutinní policejní záležitost, na kterou měli vrchnostenští úředníci vypracován standardní vyšetřovací postup. Jeho cílem bylo především vyšetřit, jaké mince nález obsahoval (se zvláštním zájmem o nálezy tolarů a dukátů) a jak s ním bylo naloženo. Pokud se zjevně jednalo jen o drobné mince nižších hodnot, nalézané na polích běžně, byl vrchnostenský zájem malý.

Pokud vyšetřovací komise neshledala ve výpovědích rozpory, byla za dostatečnou zárukou věrohodnosti považována ochota stvrdit pravdivost výpovědi přísahou; samotná přísaha však byla považována za natolik vážný akt (nepravdivou přísahou ztrácel podle tehdejších náboženských představ křivopřísežník svou duši), že užití tohoto prostředku musel schvalovat hejtman. Pokud existovala jistá pravděpodobnost, že došlo k rozchvácení depotu vyšší hodnoty, byly zřejmě používány i fyzické donucovací prostředky (mučení, palečnice, výprask karabáčem od mušketýra). Ty se však v dochovaných čtyřech případech objevují jen jako hrozba, nikoli jako reálně uplatněný prostředek.

Vyšetřovací postup je zcela racionální, s logickým řetězením důkazů a s cílelým záměrem zpochybnit věrohodnost některých výpovědí jejich dílčími rozpory.

Vrchnostenští úředníci (purkrabí, písař sirotčí, písař kontribuční) prováděli v případě potřeby i ohledání údajného místa nálezů či druhotného uložení nalezených mincí a prováděli oficiální zabavování nalezených platidel. O tom, jak se s nalezenými penězi naloží, rozhodoval hejtman panství. Konkrétní užití nalezených mincí po jejich konfiskaci máme však doloženo jen v jednom z uvedených případů, kdy šlo o peníze v době nálezů platné. Byť šlo o poměrně velkou částku (přes 11 zlatých rýnských), byla hejtmanem darována ke kulturním účelům.

Ediční příloha

I. Výslechový protokol vyšetřování nálezů mincí ve stodole zemřelého sedláka Mikuláše Stradiona ze vsi Mokošína, sepsaný 20. srpna 1700⁹

Léta 1700 dne 20. Aug[ust] dle mil[ostivě] JMC královské slavné komory české de dato na Hradě pražském podle prošlého poručení Martin Kašpar, podruh ze vsi Mokošína, jsou u přítomnosti nás, níže podepsaných na JMC kanceláři hejtmanské zámku pardubského, strany v gruntu a stodole neb[ožtíka] Mikuláše Stradiota, bývalého souseda též vsi Mokošína nalezených a vyzdvižených peněz dále ostře examinován, vyznal, jakž následuje.

1.

Ty lehkomyšlný člověče, jak jsi pravil, že jsi pro ty peníze v tom místě, kde vždy dobytek stává a zem velice tvrdá a udusaná jest, dřevem důl vykopal a je do něho zahrabal, an když jsem to u přítomnosti tvé to místo vyšetřiti dal, vynalezeno bylo, že chtěla-li jest se zem otevřítí, pro tvrdost jí nosatcem kopána býti musila, a tak tehdy jak jsi ty ji mohl dřevem otevřítí, a tak by si, křivou přísahu vykonaje, duši svou zabil. Pročež pověz raděj pravdu, tak aby si palečnicema a neb mučením potom přinucen nebyl.

Inu, já jináčé řícti nemohu, než že jsem je dřevem zakopal a z těch jsem ani co bych do úst vzítí mohl, neužil, abych se tu propadl a aby mě hned z toho místa čert vzal.

2.

Copak bys ty byl tak hloupý, moha je v jinším místě, kde měkká zem jest, zakopati, aby si byl tu v té tvrdé zemi tím dřevem ryl?

Inu, když jest to tak bylo, já jsem je jen tak položil vedle dubu a zakopal jsem je.

3.

Pověz tedy jaké jsou ty peníze byly a jak asi mnoho jich bylo?

Já nevím, jaké jsou všechny byly, neb byl hrnek kůží ze staré boty obvázaný, toliko jsem tu kůži odstrčil a podíval jsem se na ně. Po vrchu byly široký po zlatým, jaké ale vespod byly aneb jak mnoho jich bylo, to já nevím a nevzal jsem z nich ani co by do ust vjíti mohlo, aby mě čert vzal na tom místě. I co kdybych já ty peníze měl, nemám nic než ten plátěný kabát a nouze jsem se dost nadřel, co bych já se zdržel, abych z nich neutrácel, ba aby rohy měly a mě píchaly, nezdržel bych se.

Actum in J[eho] M[ilosti] C[isařské] zámku pardubském léta a dne svrchu psaného.

Jan Jiří Čupík, purkrabí

M[atyaš] Štika, písař sirotčí

⁹ SOA Zámorsk, Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/45–48, nefoliováno.

II. Výslechový protokol vyšetřování nálezů mincí při kopání příkopu na pozemku sedláka Pavla Píši ze vsi Dřítč, sepsaný 25. srpna 1702¹⁰

Léta 1702 dne 25. Aug[ust]i [25. 8. 1702] examinován pacholek cizopanský Pavla Píši ze vsi Dřítče strany nalezených peněz.

1.

Kterak ti říkají, odkud a čí poddaný jsi?

Jířík ze vsi Hnátnice, pánu p[á]terů jezuitů králohradeckých poddaný k statku Žampachu přínaležející.

2.

Jak dávno u Pavla Píši sloužíš?

Na 7 neděl před minulými vánoce.

3.

Jakým způsobem a kdy jsi ty peníze našel?

Dělal jsem 2 dny příkopy, třetí den, když jsem dělal, vyhodil jsem lopatou jeden groš a tu jsem s synem mého hospodáře Vilímem hledal, našel jsem jich 21 [zlatých] r[ýnských] a syn asi 11 neb 12 gr[ošů] českých.

4.

Mnoho-li jest jich bylo a na jaké minci?

Jak jsem pravil, 21 [zlatých] r[ýnských], mezi nima byly 2 Rtlr [říšský tolar], za 1 r[ýnský] krejcarů, ostatní samý groše.

5.

V jaké nádobě jsou ty peníze byly?

Nebyly v ničemž, než našel jsem při nich dvě skořepiny černý.

6.

Kde takové peníze máš, moc-li jsi z nich utratil?

Dal jsem je hned asi čtvrtý den tkalci, podruhu mého hospodáře, schovat, a z těch jsem od něho na outratu pomalu bral.

7.

Moc-li jsi z nich od něho vybral?

Asi 5 [zlatých] r[ýnských] sotva, a za ty 2 tolary dal mi 3 [zlaté] r[ýnské].

8.

Pověz pravdu, bylo-li jest jich více, a také-li jsou dukáty mezi nima byly a jak mnoho, neb na to musíš přísahu dělat, aby si duši své pro ten některý marný a pomíjející peníz neublížil.

Nebylo nic více dukátů, ani jednoho, než to co povídám, a mohu na to nerci-li přísahat, ale i umřít.

1.

Kterak ti říkají, čí poddanej a odkud jsi a kde se zdržuješ?

Jíří Berouš rodilý z Podůlšan, poddaný J[eho] M[ilosti] C[ísařské] zdejší, a zůstávám v Dřítči u Pavla Píši v podruží.

2.

Znáš-li Jíříka, pacholka Píšového?

Znám.

¹⁰ SOA Zámorsk, Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/45–48, nefoliováno.

3.

Je-li pravda, že jest ti jisté peníze schovati dal?

Dal mi schovat, než já jsem mu je zase před opatovským posvícením [10. 8. 1702] dal, a on z nich tam utrácel, a potom v ten outerý po témž posvícení mi, co neutratil, zase schovati dal.

4.

Jak mnoho jest jich bylo a na jaké minci?

Bylo jich nejprv všech za 21 [zlatých] r[ýnských], z těch mi dal 20 [zlatých] r[ýnských] a 1 r[ýnský] sobě zanechal, a po tom posvícení mi jich zase dal nepočítaných. Víc nevím co, než když mušketyr pro mě přišel, vyčetlo se jich grošů za 11 [zlatých] r[ýnských] 24 [krejcarů] a 3 kr[ejcary] drobný.

5.

Co jest jich více nebylo a na žádné jiné minci, než jak povídáš?

Více jsem neviděl, než co povídám, jinší žádná mince nebyla, krom 2 tolarů mezi nima a asi za 45 kr[ejcarů] drobných kr[ejcarů]

6.

Co jest ti za to, že jsi mu je schoval, dal?

Nic více, než 2 plecháče, za který jsem od Žida brozanskýho 3 kr[ejcary] dostal, a za ty 2 toлары jsem mu dal 3 R[rýnský], co jsem sobě na koupení sukna na kabát přichystal.

7.

Pověz pravdu ...etc.

Více nemohu nic říct a mohu na to bez hříchu kdykoliv přísahu udělat.

Vilím, syn Pavla Píši ze vsi Dřítče tázán.

1.

Byl jsi při tom, když Jiří, pacholek otce tvého, příkop vydělával a peníze nalezl?

Byl jsem při tom první den, hned když jsme ten příkop dělati začali a takového nějaký kus asi na 3 sáhy udělali, tehdy on pacholek, vyhodíc zem lopatou, pravil mi: „Vilíme něco tu cinklo, hledej, co jest to!“ Zahledal, našel jsem 8 grošů, on potom také šel hledat a mě poslal pro klisny.

2.

Mnoho-li jest jich bylo, v čem jsou a na jaký minci byly?

To já nevím, jak mnoho jest on jich a na jaké minci nalezl; nebyly v ničemž ty co jsem já našel, jen kus škořepiny z nějaký baňky a kus cihly co pěst.

3.

Kde máš ty groše?

Osum jsem jich Beroušovi, podruhu našemu, proměnil, a jeden, který jsem potom druhý den zase v tom místě ještě našel, ten mám doma.

4.

Hledal-li jest pacholek také druhý den s tebou a našel-li jest co?

Nehledal, jen já sám, když jsem tam kobyly pásł.

5.

Dělal-li jest pacholek potom ještě ten příkop?

Dělal asi ještě 2 dny.

6.

Pověděl-li jsi otci tvému o tom, že jsi těch 9 gr[ošů] našel?

Nepověděl, nebo mi pacholek i podruh zapovídal.

7.

Jakpak jest to najevo vyšlo?

On pacholek se samému bratru ženatému pochlubil, že jest našel 15 gr[ošů] a tudy to vyšlo.

8.

Viš-li ještě co více, pověz samou pravdu.

Již nic více nevím.

NB: Těch 11 [zlatých] r[rýnských] 27 kr[ejcarů], které týž pacholek ještě neutratil, jest od JMC pana hejtmána k velebnému bratrstvu kůru literátského tu v městě Pardubicích na novou ambolu darováno.

III. Výslechový protokol vyšetřování nálezů mincí ve starém olšovém pařezu, učiněném na podzim 1709 na břehu potoka na pozemku sedláka Jiříka Salavce z Neratova, sepsaný 14. února 1710 (obr. 2)¹¹

A[nno] 1710 dne 14. Feb[ruary] [14.2.1710] examinírovaný níže položené osoby v příčině jistých peněz nalezených.

Předně na Jana, syna Doroty, dcery neb[ožtíka] Havla Bosáka.

1.

Jak tobě říkají a cí poddaný jsi?

Jan a sem poddaný J[eho] M[ilosti] C[ísařské] panství pardubského.

2.

Starý-li jsi?

Jde mně asi na 15-tý rok.

3.

Jaký jsi peníze našel a kde v kterém místě?

Na Haldě v případnosti Jiříka Salavce, u kterého sem sloužil. Dělal sem sobě oheň na podzim a vylomil sem pařez volšový, pod kterým byly peníze. Když sem je uhlídal, utíkal sem od nich pryč, neb sem se jich bál. Podruhé sem k nim přišel, ještě sem jich vzítí nesměl, až potřetí již sem se nebál. Ze země z pařezu sem je vytáhl.

4.

V čem jsou ty peníze byly?

Byla žlutá plechovice s víčkem a u něho kroužek, mohl 3 prsty zastrčit, já sem je nahoru z toho pařezu vytáhl a na tu plechovici tloukl, ona se otevřela. Já sem je vzal s tou plechovici a zakopal sem je pod jeden dub a tam sem je měl asi 2 neděle. Když sem takové zakopal, šel sem k Mandaleně, tetce mé do Přelovic, a povídal sem jí, že sem našel peníze. Ona mně bláznů nadávala a šla se mnou až k Hnátkově mezeře a že tam pohuncí pásli, já sem s ní dále jítí nechtěl. Ona mě prosila, abych jí jenom 1 ukázal. Já ale pro ty pohunky nesměl. A ona šla do Neratova a více mně nic ona naříkala.

5.

Jaký peníze v tý plechovici byly a jak mnoho?

Byly 2 žlutý asi co 17-kr a toлары, když sem je do mého klobouku vysypal, byl plný, jen co sem mohl palec zastrčit.

¹¹ SOA Zámorsk, Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/61–80, fol. 25–26.

6.

Kam si tu plechovici děl, když jsi z ní peníze vysypal?

Kateřina, mateř Anny Hnátkové, když zvěděla, že sem peníze našel, upekla mně 5 koláčů a zavolala na mě. Dala mně nejprve 1, abych jedl. Já sem jej chtěl rozlomit, ona nedala, než abych jej tak jedl, a bylo v něm semínko černý, a druhý 4 abych sobě domů vzal, mně dala. Já sem potom, když sem tu ženu den a neb dva neviděl, plakal sem jak vůl. Ona mě k tomu měla, abych jí ty peníze dal. Které sem potom pod dubem, kde zakopané ode mne byly, vzal a jí donesl a dal. Když sem je z tý plechovice vysypal, a ona tu plechovici velela, abych do ní kamení dal. Já sem nechtěl, než sama do ní kámen dala a já ji do vody na Haldě hodil. A dal sem jí všechny na zahradě Hnátkově, jen sobě z nich 1 se třemi hlavami tolar a 2 po 17[krejcarech], neb jich více mezi toлары nebylo, vzal. Ty dva 17-[krejary] sem propil a ten tolar, když sem se opil, v Bohd[anči] mně jej Anna, manželka Matěje Hnátky, vzala, když jsme za stavení z Pardubic šli.

Otázka na Mandalenu Zunovou, vdovu

1.

Jak jméno tvé je?

Mandalena Zunová.

2.

Stará-li jsi?

Asi okolo 40-ti let.

3.

Čí si poddaná?

J[eho] M[ilosti] C[ísařské] panství pard[ubského].

4.

Je-li tomu tak, že jest k tobě chodil Jan, syn Doroty, dcery Havla Bosáka z Neratova, a povídal, že nějaké peníze našel?

Jest pravda. Přišel ke mně do Přelovic a pravil ke mně: „Tetičko, já sem našel peníze, když sem sobě oheň dělal a pařez na Haldě v půdě Salavcově vylomil. Ony se na mě vyvalily, já sem se lekl a utekl od nich. Podruhý sem zase k nim šel a nesměl sem jich vzít, až potřetí sem je vzal a do jinšího místa skoval.“ Já s ním došla až k mezeře u Hnátkova a že tam pohunci pásli, dále se mnou jíti a ukazovati již nechtěl, až někdy podruhý.

5.

Víš-li ještě něco o těch penězích povědět?

Jednoho dne před týhodnem přišel ke mně zase týž strejc můj a prosil mě, abych s ním došla k Kateřině, tchyni Matěje Hnátky, aby jemu z těch peněz, které jí dal, něco na jarmark do Pardubic dala. Já sem jí o ně říkala, ona mě odpověděla: „Odal mě, bídník.“ A když ona to řekla, týž Hnátek, zeť její, vyběhl ze světnice a mě přes nos stloukl a ven z domu vystrčil.

Otázka na Kateřinu Kalinovou:

1.

Jak tobě říkají?

Kateřina jest mé jméno.

2.

Stará-li jsi?

Asi přes šedesáte let.

3.

Čí si poddaná?

J[eho] M[ilosti] C[ísařské] panství pard[ubského].

4.

Jaké jest tobě peníze Jan, syn Doroty Bosákovy, k schování na podzim minulý rok dal?

Žádných jak živ mně nic nedal.

5.

Pravda jest, že jest je tobě na zahradě Hnátkově z klobouku vysypal?

Já sem jak živa nic od něho nikdež nepřijala, to k své duši přijímám.

6.

Jaký koláče jsi mu napekla a kdy?

Žádných sem jemu jak živa nepekla a jich jemu nedala, to on řícti nemůže, a za to těžce odpovídati před bohem musí. Někdy jemu má dcera, když chléb pekla, nějaký kus buchty dala.

IV. Soubor výslechových protokolů, týkajících se vyšetřování nálezů mincí na poli zvaném Trávník poblíž vsi Lhota pod Libčany, učiněném v sobotu 17. září 1712, sepsovaných od 23. do 30. září 1712 (obr. 3)¹²

Poklad nalezený v Trávníce

Examen níže podepsaných lidí J[eho] M[ilosti] C[ísařské] panství zástavního pardubského poddaných v příčině v jistém Trávníku řečeném nalezených starých grošův a jiné mince, vykonaný dne 23. 7-bris A[nn]o 1712 [23. 9. 1712].

1.

Jak se jmenuješ, jak jsi stará a čí jsi poddaná?

Anna, Karla Vondrouše, rychtáře Lhoty pod Libčany jsem vlastní dcera, mám 13 let, jsem císařská poddaná.

2.

Naslejhá se a toho dokonalá zpráva se činí, že by jsi ty nějaký starý peníze v Trávníku na roli v nově udělané a zvorané nalézti měla. Hleď vyznat, jak mnoho, kde je máš a kdo více s tebou tam při tom byl.

Šla jsem s trnkami ode vsi Dolan s Annou Došelkovou, vdovou, domů a šly jsme spolu přes měkotu v Trávníce upřímo ke vsi Lhotě. Táž Došelka, jdouce brázdou od silnice něco více přes 20 kroků, a na vrchu na skladě Došelka našla navrchu 1 groš a Kateřina sestra má dva sedumnáctníky starý a při nich 3 groše. Mařena, Jana Matějky vlastní dcera, na vrchu ležící 1 sedumnáctník a při tom vyhrabala 1 starý groš. Byla také přítomna Marjána, dcera Urbancova z Vosic a na nás se dívala, jdouce do vsi Lhoty. Nadepsaná Došelka pravila k ní: „Pod' a hrabej taky, neb je krejcar vzácný, když ho najdu, jako by mně mimo co dal.“ Ona ale sehnouce se na zem, počala hrabati a nechala tak. Zdaliž co nalezla, to mně není povědomo. Odtud' jsme šly domů a mateři, co jsme, též má sestra, nalezly, o tom povídaly a okázaly. Ona na to odpověděla, že ty peníze někdo ztratil a neb z ovčína S.R. s mrvou jsou vyvezeny. Na druhý

¹² SOA Zámorsk, Vs Pardubice, karton č. 19, sign. I/20/1/61–80, fol. 27–40.

den, jenž bylo 18. 7-bris v neděli Páně [18. 9. 1712], po ránu šla jsem zase do toho místa, kdež již přede mnou také Jiřík, syn Stejskala byl. A v tom místě spolu jsme hrabali. On ale nalezl jeden plecháč, pět grešlí a 7 grošův starých. Já pak nalezla 3 groše, více nic, ani grešle.

3.

Hleď, když vás tolik bylo, snad a bez snadu jste se navedli, abyste to před vrchností zapřeli. Hleď povědět i pravdě, abys trestána nebyla, neb hned musquetyr přijde s karabáčem, jestli pravdu nepovíš.

Nic jsme se neradili, proč bych nepověděla, kdybych co víc měla, byť by se se mnou dělo co chtělo.

1.

Otázka první jak nahoře Kateřiny Vondroušovu.

Kateřina se jmenuji, jde mně na dvanáctej rok a jsem císařská poddaná.

2-há otázka

Když jsem šla ode vsi Dolan s trnkami s mou sestrou Annou a Marianou, dcerou Matějkovou, týž s Annou Došelkou, vdovou, šly jsme spolu všichni přes silnici skrze roli zvoranou [v] Trávníku. Jdouce ale s brázdou, nadepsaná Došelka schejbla se na zem a na vrchu ležící 1 groš nelezla. Že ale stará jest, dlouho se pro něj schejbalala a ze země zdvíhala. Dívala jsem se na ni, tehdy spatřila sem 2 sedumnáctníky a 3 groše. Zdvihla jsem je a dáleji jsem hrabala a S. R. v samým hnoji zase 1 groš a druhý v hlíně nalezla. Z týchž pak 5-ti grošů dala jsem jeden Došelce vdově. Mařena pak, dcera Matějкова, v témž místě vyhrabala jeden 17-[krejcar] a 1 starej groš, který také ihned dala starý ženě Anně Došelce. Odtud jsme šly domů a matce jsme je okazovaly. Ona se nám smála, že jsou ty peníze snad s hnojem vyvezeny aneb že je voráč ztratiti musel. Na druhý pak den nedělní šla na to místo zase sestra má Kateřina a našla tam 3 groše. Kde jsme ty peníze nalezly, nebyl v tom místě žádný dolík, ani znamení.

Na třetí otázku:

Nic víceji jsem nenašla a nebojím se, by když to, co mám a jsem nalezla, se přiznávám. Při mně a sestře můj byla také přítomna holka Mařena, dcera Urbancova ze vsi Vosic, a ona nic nenašla, však ji vdova Došelkova k tomu měla, aby také hrabala. Ona ale stranou hrabatí začala a nic nenašla, šla pak potom upřímo do Lhoty.

Na první otázku tážána Mařena, Jana Matějky ze vsi Lhoty pod Libčany.

Mařena po neb[ožtíku] Matějovi Peřilovi vlastní a nyní Jana Matějky pastorní dcera ze vsi Lhoty, mám bez čtvrt léta 14 let, jsem poddaná císaře pána.

Na druhou otázku vyznává tak slovo od slova jako ty dvě zpředu psané děvčata, toliko že jest 1 po 17 [krejcarech] a 1 groš starý našla a týž vdově Došelové dala a při tom že jest také Mařena Urbancová byla.

Na třetí otázku:

Já jináčě řícti nemohu, nežli tak, jak mluvím, neb jsem nic jinších peněz neviděla a šli jsme všichni spolu domů. Já, když jsem domů přišla, okázala jsem týž 17-[krejcar] o[t]čímovi, který mlátice v stodole, a on se zasmál a pravil. „Blázne, toť jest je někdo S: R: s hnojem vyvezl, neb co byste jich tak málo našly.“ A kde jsme ty peníze našly, byla brázda sama o sobě hladká a v ní žádného znamení nebylo.

Na první otázku Anna po neb[ožtíku] Janovi Došelovi zůstala vdova:

Jmenuji se Anna, po neb[ožtíku] Janovi Došelovi zůstala vdova, jest mně přes 60 let, jsem císařská poddaná.

Na druhou otázku:

Šla jsem s Kateřinou a Annou Vondroušovou, též Mařenou, pastorní dcerou Matějkovou, s trnkami od vsi Dolan. A přijdouce od silnice na tůž roli, brázdou jsme šly. Asi něco málo přes 20 kroků uhlídala jsem ležící 1 groš starý na brázdku, když se prostředek poslední vyhnal. Schejbala jsem se s vděčností pro něj, jako by třebaš dukát byl, a ihned tu chvíli Kateřina, dcera Vondrouše, uhlídající dva po 17 [krejcarech] a 3 groše starý, ta peníze s hlinou popadla a potom 2 groše vyhrabala. Já ale také jsem 1 groš vyhrabala a od těch dvou děvčat po 1 groši (pravice mně, když jsme víceji našly, tu vám také dáváme) jsem dostala. A jdouc do chrámu Páně v den nedělní [18. 9. 1712] do Libčan 1 groš jsem proměnila a z 1 krejcaru svíčku voskovou za toho člověka, kdo jest je ztratil, také za 1 krejcar chleba a za 1 krejcar soli jsem koupila. Když jsme ale domů přišly, tehdy o těch penězích nalezených každému pověděla, však s dobrým svědomím řícti mohu, že v té brázdě zemi hejbáno nebylo, nežli táž brázda jak vyvorána byla, tak se v celosti spatřovala. Šla také s námi Urbancova dcera a nic nenašla.

Na třetí otázku:

Prve než musquetyr přijde, třebaš to s přísahou stvrdím, jestli J[eho] M[ilost] pan hejtman povoliti ráčí.

Na první otázku Jiří, syn Matěje Stejskala ze Lhoty pod Libčany:

Jest mý jméno Jiří Stejskal a mám něco přes 18 let, jsem poddaný císaře pána.

Na druhou otázku:

Byl jsem za humny gruntu rychtáře Vondrouše vsi Lhoty. Děvčata, dcery jeho, rozprávěly, že jsou našly po jednou a dvouh groších na roli v Trávníku, to bylo v sobotu u večer. Já jsem tu noc pásal kobyly v témž Trávníku u té role. Hledající po ránu klisen, šel jsem přes tu roli, spatřil jsem to místo, kde ty peníze před tím hrabaly. Uhlídal jsem 1 groš na vrchu ležeti, ten jsem vzal a dal jsem se do hrabání. Nalezl jsem ještě 5 grošův a 1 plecháč, též 1 ve dva kr[ejcarey]. V tom přišla ke mně Anna, dcera rychtářova, a dala se také do hrabání, našla ještě 3 groše starý.

3.

Hleď, lidi dávají zprávu, že jsi před tím v témž místě voral, a veliký peníze, toлары, též dukáty, vyvorati a nalézti měl. Vyznej pravdu, zdaliž jsi ty peníze vyvorál, a neb kdo vedle tebe jiný voral a neb kdo tu při tom byl, sice těžce trestán budeš a přísahu životní na to vykonati musíš.

Kdo by řekl, že jsem toлары a neb dukát proměnití měl, lhal by a také jsem v tom místě nevorál, nýbrž jinde od toho místa dáleji na straně. Však ale v tom místě, kde se ty peníze našly, voral Jan, syn Lukáše Syrůčka, za ním ale Matěj, syn Matěje Sedláka, a pacholek Charbuskýho, vše ze vsi Roudnice.

4.

Nezapírej, snad si navedený, abys popřel před vrchností. Hleď, přijde na tebe musquetyr s karabáčem pro vyznání pravdy, aneb se musíš s přísahou očistit.

Trestejte mě jak chcete, když jsem více nenalezl, a chci přísahu na to vykonati, že

jsem více peněz v Trávníku nenalezl a také nevím, by kdo jinej z pacholkův vyvorál, to jsem neviděl a neslyšel.

Zpráva vzata od Václava mlad[šího] Klapky, souseda vsi Roudnice

1.

Jak jest to bylo při těch v Trávníku vyvoraných peněžích, zdaliž jsi ty je vyvorál a neb koho jiného vyvorati viděl?

Pane sirotčí a kontribuční, toho zprávu v pravdě učiniti mohu, že v tom místě, kde se ty peníze našly, až posavád, nevím zdaliž ale jsem v tom místě voral aneb je přejel, tu může bejtí nebo ne, ale voral jsem při drnu k pastvišti Vinařovému ze vsi Poliz, tomu se znám. O čemž také hospodář ovčína nejlepší zprávu, kde jsem voral, učiniti může. Aby tam kdo z jiných peněz vyvorati měl, o tom nevím i také jsem neslyšel, a to beru na mou duši, že jinaké není.

Druhý examen aneb zpráva vzata od níže jmenovaných osob dne 26. 7-bris A[nn]o 1712 [26. 9. 1712], kteří v ten den při vorání rolí při Trávníku ležících přítomný byly, jakž následuje: Karel Tichý u Jiřika, bratra v službě zůstávající, takto vyznal, že jakkoliv řeč pochází, že jest on ty peníze v Trávníku vyvorati měl, takto se vyznal: „Já jsem v tom místě nevorál, aniž kdo to řícti může, neb kteří v tom místě vorali, sami se vyznávají a jsou tito: Jiřík Syrůček, sám hospodář, též Matěj Vávruš, hospodář a sousedi vsi Roudnice, že v tom místě sami vorali, však ale nic nenalezli ani viděli, aby jaký peníze byli vyvorali. Jen toliko když řeč povstala, že by se tam v těch místech nějaké peníze nalézti měly, Syrůček se smál Vávrovi, že kdyby byl hlouběji voral, že by byl snad vyvorál. Na to ale lidé dávají prý zprávu, že bych já v vejpřahy, nechajíce dobytek v ovčíně s pohunkem, a sám odtud domů odešel, ty peníze nalézti měl. Pro Boha prosím, to jest omylná řeč, neb jsem já spolu s jinými voráči v ovčíně dobytek koňský krmil, i také nákou chvíli usnul, až mě sám hospodář ovčína budil, když čas k vorání přišel. Abych pak já byl ovčáka na posvícení byl pozvati a jeho u mně opítí měl, to mně lidi křivdu činí, neb on k mému bratru, hospodáři, o mladým posvícení s hřibětem přišel a ty peníze před týhodnem nalezené byly. Tož pak hřibě tam u mého bratra na zimu k vychování zanechal a dajíce se spolu do pití piva, kdežto Václ[av] Tichý ze vsi Vysoký také se tam zahodil, některou pintou piva jsou vypili. Také dáleji táž řeč mezi lidmi pošla, že by Anna, dcera Karla Vondrouše, vsi Lhoty pod Libčany, domácí děveče učiniti měla: „Kdyby si žádnému nepověděla, já bych tobě něco pověděla.“ A pravila: „My jsme ty již peníze s mamičkou v klíně přinesly, který jsme v Trávníku předtím sbíraly,“, doložice i to: „My budeme míti již památku do smrti.“ Zda-li to pravda jest, mně dáleji povědomo není.

Matěj, syn Matěje Sedláka, učinil zprávu takto:

Že jest slyšel, že by tam v Trávníku nějaké peníze vynalézti měli, však ale on že jest voral od téhož místa asi na devátém záhoně, neb jsem ve středu voral jen dopoledne, jiného nic nevím.

Matěj, syn Jana Klapky, souseda vsi Roudnice, zprávu učinil tuto:

Že když pacholci před polednem vypřahali všech nás šest, jeli jsme do ovčína dobytek koňský pokrmítí, a já jsem voral od toho místa, kde se praví, že by peníze lidi nějaké sbírali a je vynalezli, asi na jedenáctém záhoně, neb hospodář ovčína sám byl tu přítomen a za námi, když jsem vypřahali, šel. A dáleji o ničemž nevím.

Vojtěch, syn Jana Nováka, souseda vsi Roudnice, tuto zprávu učinil:

Voral jsem od toho místa, kde se ty peníze některý groš od dětí Karla Vondrouše po vrchu záhonu naléztí měly, asi na 15 záhonův šíří, a všichni jsme spolu krmili v ovčíně a žádný z nás nikam neodešel a byli jsme všichni pospolu. Jiného nevím.

Jan, syn Lukáše Syrůčka, souseda vsi Roudnice, zprávu dává:

Nevím nic o těch penězích, neb jak se praví, kde by ty peníze od některých lidí nemalé se naléztí měly, voral jsem na dvanáctým záhonu od toho místa a byli jsme všickni při krmení dobytka pospolu a neviděli jsme žádného, by se tam byl na té roli po nás byl pozdržel. Dále mně nic povědomo není.

Při tom také všichni se prohlásili, že chtějí na to přísahu vykonati.

Druhý examen Matěje Stejskala dne 26. 7-bris A[nn]o 1712 [26. 9. 1712].

Hled, ty pravdu tajíš, že si ty o těch penězích od těch děvčat Vondroušových za humny slyšel, že by některý groš v Trávníku vynaléztí měly, an když s děvečkou Karla Vondrouše, rychtáře vsi Lhoty pod Libčany, ležice ty s ní na stáji, starší dcera Anna mluvití měla, že něco děvečce domácí poví, jestli mlčeti bude. Pravila, že mamička v Trávníku peníze našla a domů v klíně je přinesla, doložice to, že budou míti památku až do smrti. Hled tehdy pravdu vyznat, nic netajit, jináče karabáčem trápený budeš.

Páni, já jináče říct nemohu, uchovej pán Bůh. Já jsem s děvečkou na stáji neležel, to jest zlá zpráva, ale s dcerami rychtáře jsem mluvil za humny, a ony mně o těch penězích, že některý groš našly, jsou povídaly. A více nic jsem neslyšel, a jak jsem teď i prve vyznal, беру to na mou duši.

Proti tomu vyznání Jiřík, syn Matěje Stejskala, byvše na druhý den 27. 7-bris [27. 9. 1712] z arestu zámeckýho předvolán, takto dobrovolně vyznal:

Když jsem klisny do lesa Trávníku v sobotu u večer, jenž bylo 17. 7-bris [17. 9. 1712]., dohnal na pastvu, šel sem zase zpátkem do vsi Lhoty pod Libčany a přejdouce k rychtáři Karlu Vondroušovi, že právě ten čas přšlo, uchejllil jsem se na stáj ležet na seno. A Mařena, děvečka sloužící, také tam na stáji ležela, a byvše již chvíle na noc, přišly na stáj obě dvě dcery, Anna a Kateřina, téhož rychtáře lhoteckýho. Tehdy starší dcera, začnouce mluvit: „Děvčátka, kdybyste na mně nepověděly, já bych vám něco pověděla.“ Na to děvečka služebná se ptala:

„Co by si pak nám pověděla?“ „Našly jsme peníze po groši a dvouch v Trávníce a máma tam šla v slunce západu a za ní že běžela Mařena, dcera nebo[žtíka] Peřila, která již tam předtím jeden 17 [krejcar] a 1 groš ve dne našla.“ A tam, jak se od hospodáře ovčina zpráva činí, několik kusů třtiny, když jsou ty děvčata ty peníze sbíraly, na znamení zanechaly. Když ale domů přišla a zda-li jaké peníze tam odtud přinesla, spíce já na stáji, to věděti nemohu.

Při tom také hospodář ovčina zprávu učinil, že v den pondělí 19. dtto [19. 9. 1712]., když při voráčích tam byl, spatřil tam ženu, starou Novačku, která tam peněz hledala a zem nožem kopala. V tom hospodář, přijdouce na ni nenadále, jí se ptal: „Co tu děláte?“ Ona jemu odpověděla, že tu peněz hledá, poněvadž lidé mluví, že mnoho peněz v tom místě našly a do Lhoty odnesli. On pak hospodář, hrabajíce zem s hůlkou v rukou mající, jeden starý groš našel i také třtiny několik kusů při tom spatřil a tomu se divil, kde ta třtina se tu vzala. Načež jemu nadepsaná Novačka pravila, že

ji tu ty děvčata rychtáře na znamení zanechaly. Jdouce zpátkem odtud, týž hospodář k voráčům, ukazoval všem ten groš starý, co jest tam na tom místě s hůlkou vyhrabal. Na to syn Jakuba Výravského, vezmouce votku od pluhu, do toho místa šel a tam hrabajice s tou votkou, míníce také tu něco naleznout, dolík v brázdě asi na ½ lokte široký a něco hlubší přes ½ lokte v zemi tvrdé našel. Což také hospodář ovčína, přijdouce tam k tomu pacholku, když ještě dotčená Novačka přítomna byla, také ten dolík s nimi společně očitě spatřil.

Dne 30. 7-bris [30. 9. 1712]. vyznání Mařeny, dcery Pavla Urbance ze vsi Vosic, jsouce stáří 11 let, takto vypověděla:

Šla jsem ze Lhoty pod Libčany, kdež se již dobře smrkovalo, a slyšela jsem, že zvonili klekání v Vosicích. A jak sem přišla proti tomu místu, kde předešle děvčata rychtáře Vondrouše z týž Lhoty s vdovou Došelkou peníze sbíraly, byla jsem já také ve dne přítomna, chtěla jsem peníze vzít, a oni mně je, ty větší, děvčata z ruky vzaly, až mně ruku poškrábaly. Však ale když jsem šla u večer domů, viděla jsem rychtářku lhoteckou s nějakým děvčetem a měly lucernu s [s]větlem a kopaly něco v zemi. Ona pak rychtářka měla rýčici, na které zem přetáčela. Jestli ony mě viděly, já nevím, a neřekla jsem jim nic, šla jsem upřímo domů. A když jsem přišla domů, pověděla jsem tatovi: „Kdybych já to měla, co jsem měla v hrsti.“ On mně pravil: „Blázne, cos pak měla?“ „Měla jsem peníze a ony mě je vzaly, děvčata, který šly s tou Došelkou s trnkami.“

Mařena, dcera nebo[žtíka] Matěje Peřila a pastorkyně Jana Matějky ze Lhoty pod Libčany, jsouce tážána, zdali je zase ten den u večer, když s trnkami domů přišla, zase do Trávníka, kde prve s děvčaty rychtářovými a vdovou Došelkou peníze sbíraly, šla a s kejm a kdo je tam s ní byl, oznámila:

Že jest tam v slunce západu do téhož místa šla, a když tam přišla, že již klekání zvonili. A když sem tam šla, potkala jsem rychtářku naši lhoteckou u vohrady jejich. Ona mě pravila: „Kam deš?“ A já jsem jí odpověděla: „Tam jak ty peníze jsou.“ Ona zasejc mě pravila:

„Nechod' tam, však nic nenajdeš, již je tma.“ Já jí na to odpověděla: „Kmotra, podte se mnou.“ A ona ihned šla.

Když jsme tam přišly, již klekání zvonili a [my] se modlily a potom rukama hrabaly a peněz hledaly. A nenalezly jsme nic. Ona rychtářka ke mně pravila: „Pod' račej domů, však nic nenajdem, je již tma, a však se žene, bude pršet.“ A přikryla hlavu fěrtochem. Šly jsme spolu domů. Zda-li jest ona rychtářka již předtím jaký peníze našla a v tom místě vyzdvihla, o tom nic nevím. Neb když sem ji potkala, aby co nesla, nic jsem u ní neviděla.

První otázka na Annu, dceru Karla Vondrouše ze vsi Lhoty pod Libčany:

Jest pravda, že matka tvá, jak jste jí o tom, že jste peníze v Trávníku našly, pověděly, tam do toho místa u večer šla a co jest tam dělala? Pověz pravdu a netaj!

Matka má poručila mně s děvečkou poklízet a pohunek čistil maštal a pravil, že kobyly jdou k řepám. Matka za nima šla, aby nevešly na řepu, a byl již večer. A po nějaký chvíli pohunek, když tu maštal vyčistil, šel pro klisny za matkou, přived je domů. Matka s ním přišla a vrata mu otvírala a měla hlavu fěrtochem přikrytou, že přšelo.

Zda-li je ona tam v Trávníku v tom místě, kde jsme ty peníze sbíraly, ten večer byla, o tom já nic nevím. Ona také nic neříkala, že tam byla.

2.

Co si mluvila k děvečce služebné na stáji, když jste spát šly, ten den, když jste ty peníze našly?

Já jsem jí povídala, že jsme byly u Dolan na trnkách. Když jsme domů šly, že jsme našly s druhýma děvčaty a vdovou Došelkou peníze v Trávnice na Měkotě po 17 [krejcarech] a groše starý. Na to ona mně pravila: „Kde je to?“ A já jí odpověděla, že v Trávnice na kopanině Měkotě.

3.

Proč jsi Mařeně děvečce a své sestře Kateřině na stáji mluvila: „Kdybyste na mě nepověděly, já bych vám něco pověděla,“? A na to děvečka služebná se tebe ptala “Co bys pak nám pověděla?,” a ty si řekla “Našly jsme peníze po 1 a 2 groších v Trávnice a máma tam šla v slunce západ a přinesla peníze, chvála pánu Bohu, budeme mítí do smrti památku.”

To jsem já povídala, že jsme peníze našly v Trávnice na Měkotě, já ale nevím, zda-li je matka tam šla a nebo ne, když je šla kobyl zahánět od řepy. Aby jaké peníze přinesla domů jsem neviděla ani jsem toho děvečce naší nemluvila.

Na Mařenu, děvečku Karla Vondrouše:

1.

Jak ti říkají, jak stará a čím poddaná jsi?

Jmenuji se Mařena a mám asi k 20-ti letům a jsem poddaná císaře pána.

2.

Pravda jest, že Anna, dcera tvého hospodáře, když jste na stáj spolu s její druhou sestrou spát šly, pravila: „Děvčátka, kdybyste na mně nepověděly, já bych vám něco pověděla“?

Pravila ke mně naše dcera Anna: „Měla jsem chuť vždycky jít na trnky, dobrěť jsem šla, našla jsem dva česká a druhá sestra Kateřina 7 grošův a dva po 17 [krejcarech].,“ Já se jí ptala, kdepak to bylo a ona odpověděla: “Na kopanině v Trávníku“ a více nic neříkala. Spali jsme tu všichni až do rána.

3.

Kam jest hospodyně tvá ten večer v slunce západ ten den, když dcery s trnkami domu přišly, chodila neb kde jest byla? Pověz pravdu!

Poručila mně s dcerou Annou poklízet a pohunkovi čistit maštal a ona že půjde odhánět klisen, aby na řepu nešly, pravila, já jsem ale ve světnici uslyšela. Kam jest ona šla aneb kde jest byla, jsouce večer, toho povědět nemohu. Když domů hospodyně přišla, měla hlavu fěrtochem přikrytou, jej z hlavy strhla, na bidlo pověsila a kabát ze sebe svlíkla, dala ho na lavici a poručila mně, abych večeri dávala. A tu jsme spolu všichni jedli a aby sebou co přinéstí měla, to věděti a jináče řícti nemohu, než co nahoře psáno je, neb sem nic u ní neviděla.

Na Annu, manželku Karla Vondrouše, rychtáře vsi Lhoty pod Libčany:

1.

Jak se jmenuješ, jak stará jsi, též čím poddaná?

Jmenuji se Anna, mám za muže Karla Vondrouše, rychtáře a souseda vsi Lhoty pod Libčany. Mám 32 léta, sem poddaná císaře pána.

2.

Proč a za jako příčinou si do Trávníka před večerem šla a co si tam dělati chtěla? Hleď pravdu pověď! Kdy a který den to bylo?

Bylo to v sobotu a zejtra bude tomu, dá pán Bůh, dvě neděle. Šla jsem do Trávníku zahánět klisny od řepy a dohnala jsem je na vohradu naši. Však ale dříve, než jsem do Trávníku šla, přišly z trnek děvčata mý, bylo do večera asi 1½ hodiny, a povídaly, že jsou na kopanině v Trávníku jedna 5 grošů a 2 po 17 [krejcarech]; druhý děvče ale starší, že jest našla 2 groše. Když ty klisny na vohradu dohnala, vidím, že náký děvče branou běží. Nacházela jsem jí, myslíce, že mý děvče jest a ke mně běží. Ale ona to byla Mařena, dcera nebo[žtíka] Peřila, která tam prve také peníze sbírala. Ptala jsem se jí: „Kampak běžíš?“. Odpověděla: „Běžím tam na to místo, kde jsme prve peníze sbíraly.“, Pobízela mě, abych s ní šla. Já jí odpověděla: „Co tam najdem, když již bude tma a již prší? Mám kožich hospodáře, zmočila bych ho.“ Dala jsem se přece namluvit, vezmouce roztrhaněj fěrtoch a zavázala sem si s ním hlavu a šla sem tam. Ptala jsem se jí: „Kdepak ste ty peníze hrabaly?“ Ona se schejbala a mě místo ukázala, že tak s nohou kopala a děvče s rukou hrabalo. V tom zvonili klekání v Vosicích a my se tu spolu modlily a domů odtud hned šly. A pohunek hnal klisny z vohrady, u vrat sme se spolu sešli a já mu vrata otvírala.

3.

Hleď, tobě se víra dát nemůže, poněvadž dřív, před tím děvčetem, do Trávníku si šla, byvše ona tam povědoma, spolu jste se navést musely, abyste takové peníze (kdežto den pondělní od mnohých lidí a voráčův tam přítomných jistá díra okrouhlá co dobrý talíř a hluboká přes ½ lokte do země spatřena byla) vyzdvihnouti mohly a snad bez snádu, když si před tím děvčetem tam šla, takové peníze si vyzdvihla. Hleď pravdu vypověď!

Kdybich více 1 krejcar peněz v témž místě mimo těch, co mně děti k skování daly, nalezla, chtěla bych tolik přísah učinit, co na své hlavě vlasů mám a mohu to na svou duši vzít, že jsem tam dřív před tím děvčetem nebyla, až teprv s ní sem tam šla a to místo spatřila, tak jak jsem na předešlé otázce vyznala.

4.

Aniž to tobě na tvou duši brání platno býti nemůže, neb tvý vlastní děti několik kusů křtřtiny na znamení na tom místě, kde peníze sbíraly, jsou zanechaly, a tak tehdy o tom místě si dobře věděla a před tím děvčetem dříve tam přítomna býti si musila. Co si tehdy tam činila?

Když děti domů přišly, nepovídaly mně nic o křtřtině, že by ji tam na tom místě v Trávníku zanechati měly. A mohu to ještě na svou duši vzít, že jsem tam před tím děvčetem nebyla.

5.

Tomu tak nejni, neb Mařena, dcera Pavla Urbance, i děvče ze Lhoty pod Libčany v smrknutí viděla tebe, že si na rýčici zem přetáčela a v tom místě světlo v lucerně měla. Pověz tedy pravdu, nepopírej, neb ona tobě to do očí mluvití bude.

Jestli mně páni víru nechťí dát, já na to přísahu učiniti chci, že tomu tak není.

6.

Na to výše v tvým gruntu na stáji od obouch dcer tvých vlastních, děvečce domácí mluveno bylo: „Mařeno, kdyby si žádnému nepověděla, my bychme tobě něco pověděly. „Copak je? Povězte!“, “Hleď, naše máma našla peníze v Trávníce a přinesla je v klínu, tak

že budu mít památku do smrti.“ Hleď, to pochází od tvých vlastních dcer. Pověz tedy pravdu!

Já tomu místo dáti nemohu, ráda bych toho svědka viděla.

Na to hned jest učiněna Confrontací Jiříkem Stejskalem a s Annou Vondroušskou, rychtářkou.

Znáš-li se tomu, cos vyznal v tom examenu dne [27.] 7-br[is] [27.9.1712], že jsou vlastní dcery přítomné rychtářky Anna Vondroušové Mařeně, sloužící děvečce, na stáji mluvily: „Mařeno kdybys žádnému nepověděla, my bychme ti něco pověděly.“ Na to řekla starší dcera: “Našly jsme po groši a dvouch v Trávníce. Máma tam šla v slunce západu a za ní běžela dcera neb[ožtíka] Peřila, která již tam předtím jeden 17 [krejcar] ve dne nalezla.“ Stojíš v těch řečích?

Stojím v těch řečích.

Proti tomu Anna Vondroušová, rychtářka, odpovídá:

Byla jsem v tom místě v slunce západu s Mařenou Peřilovou a po malý chvíli klekání zvonili. Dyť je pak mně milá duše, nežli pytel peněz.

Na to povolána byla Mařena, sloužící děvečka, a tázána, zdalíž je, když Jiřík Stejskal na stáji ležel, od starší dcery tyto slova slyšela.

„Našly jsme po groši a dvouch v Trávníce, máma tam šla v slunce západu a za ní běžela dcera neb[ožtíka] Peřila, která již tam jeden 17 [krejcar] a 1 groš ve dne nalezla.“ Hleď povědět pravdu!

Šly sme spolu všichni tři, já a dvě dcery rychtářové a slyšela jsem tyto slova od Anny, dcery starší: „Dobře jsem na ty trnky šla, našla jsem dva česká, druhá 7 grošův a dva po 17 [krejcarech].“ Já abych byla slyšela na stáji, že matka neb hospodyně v slunce západu do Trávníku šla, tomu tak nejní.

Na to odpověděl Jiřík Stejskal:

Já na tom stojím, že jsem to od Anny, dcery starší, na stáji slyšel.

Odpověděla zase Mařena děvečka:

Já neslyšela.

Hleď, Jiřík Stejskal proti tobě svědčí, že když si na stáj přišla, že si Mařeně, sloužící děvečce mluvila: „Našla jsem v Trávníku 2 a druhá sestra 5 grošů a dva po 17 [krejcarech] a máma tam šla v slunce západu a za ní běžela dcera neb[ožtíka] Peřila, která již tam předtím jeden 17 [krejcar] a 1 groš ve dne nalezla.“

Mluvila sem to tý děvečce, že jsme takové peníze tam našly, však abych to měla mluvit, že tam máma v slunce západu šla, tomu tak nejní. A nějaký díl třtiny jsme tam zapomněly, že jsme s radostí peníze nesly.

Na to Jiřík Stejskal odpověděl:

Když ona se znáti nechce, že mně to na stáji nepovídala, povídám nyní pravdu,

neb sem prve pro strach nemohl se upamatovat. Bylo to na Šeperce rybníce na hrázi, děvečka ale tu přítomna nebyla. Došelka večer hádala se s touž Annou Vondroušovou, že by tam s matkou měla být, a ona jí táž Anna odpověděla: „Já sem tam s ní nebyla, ona tam byla s Mařenou Peřilovou.“

Na to tázána Anna Vondroušová, byla-li je tam s matkou, neb dcera Peřilova.

Když se ta Došelka vdova do mě dala, slovy, že bych tam s matkou byla, já jsem pravila, že jsem tam nebyla, ale Mářa Peřilová.

Confrontací s Mařenou, dcerou Pavla Urbance, a Annou Vondroušovou, rychtářkou, též Mařenou Peřilovou.

Dotazována jsouce táž Urbancová, zdaliž to do očí v pravdě mluvití můžeš, že jsi rychtářce ze Lhoty pod Lib[čany] a to děvče Peřilový, jdouc od týž Lhoty v čas zvonění klekání v vsi Vosicích v Trávníku s světlem v lucerně a rýčící viděla, kdo tu rýčící v rukách měl? Pověz pravdu!

Mluvím a pravím, že je pravda, že měly lucernu.

Na to rychtářka, byvše slyšena, odpověděla:

K tomu se znám, že jsem tam s dcerou Peřilovou byla, však abychme sebou jakou rýčící a lucernu [s] světlem měly, to na duši беру, že tomu tak nejní.

Na to děvče odpovědělo, že neví, zda-li to rychtářka byla a neb kdo jiný, než že tam někdo byl.

Literatura

Burdová, P. – Culková, D. – Čáňová, E. – Lišková, M. – Rajtoral, F. (red.) 1970: Tereziánský katastr český. Svazek 3 – Dominikál. Praha.

Míková, Z. 1968: Archivní záznam o nálezu mincí z Příbramska. Numismatické listy 23, 76.

Petrtyl, J. 1954: Nálezy mincí v archivních záznamech. Numismatické listy 9, 84–89.

Rosůlek, F. K. (red.) 1909–1926: Pardubicko – Holicko – Přeloučsko. Díl III. místopis. Pardubice.

Šimek, E. 1996: Der Wandel des Umlaufgelds in der zweiten Hälfte des 17. und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern. In: Peřtová Marie (red.): Olmützer und Salzburger Münzwesen zur Zeit der Talerwährung (Sammelband mit Beiträgen des Kolloquiums in Kremsier 24.–25. September 1994). Brno, 13–21.

Vorel, P. 2002: Dějiny města Přelouče II. (1618–1848). Přelouč.

Summary

Petr Vorel: Investigation of coin finds at the Pardubice manor in the beginning of the 18th century.

The author of this study analyzed the investigation records dealing with four coin finds at the Pardubice manor (east Bohemia) in 1700–1712 from the following villages: Mokošín (1700), Dříteč (1702), Neratov (1709) and Lhota pod Libčany (1712). This group of coins is enlarged by another coin find from Přelouč (1707) of the same manor. Despite of the fact, that the investigation documents are not complete, it was possible to reach some general conclusions because of

the relatively short period that they come from. Finds of coins of smaller denominations found during country field work were regarded as a rather common phenomenon in Bohemia in the beginning of the 18th century which was explained clearly by the fact that the coins came to the fields via regular transfer of manure. The authorities were interested when they became suspicious about possibility that some higher denominations (silver *thalers* or gold *ducats*) appeared among the coins found in the fields. Based on the studied documents, it was explained how the common coins found in the above mentioned localities were returned to circulation or how the older invalid coins were exchanged for the contemporary pieces in circulation. Village people could not use the found silver *thalers* for direct payment, because they could raise suspicion about the origin of the particular sort of coins. The original investigation records of 1700–1712 were added to this study in their full versions as appendix. Based on information from the records, it was possible to specify number of coins, structure and date of burial in the case of the majority of the mentioned finds.

English summary by V. Novák

NÁLEZY MINCÍ JAKO PRAMENY NUMISMATIKY A HOSPODÁŘSKÝCH DĚJIN

Roman ZAORAL

Význam nálezů mincí jako nejdůležitějšího pramene numismatiky – zejména v případech, kdy písemné zprávy nepostačují nebo chybí vůbec – je všeobecně známý. Nálezy mincí poskytují materiál potřebný k objasnění minulých epoch z numismatického i peněžně historického hlediska. Pro nejstarší historická období až do vrcholného středověku má jakýkoli nález mimořádnou hodnotu, pro období pozdního středověku a raného novověku je přístup historiků k nálezům mincí kritičtější. Studium náleзовých celků se dlouho zabývali pouze numismatici. Stará představa, že nálezy mincí jsou čistě vnitřní záležitostí numismatického bádání, neboť jejich výpovědní hodnota nepřekračuje rámec numismatiky, byla překonána ve 40. letech 20. století (Jesse 1941, 67–92; Nohejlová-Prátová 1947, 63–70). Byly tak nastaveny podmínky k tomu, aby mincovní depoty došly ocenění také u historiků v souvislosti se zvýšeným zájmem o hospodářské dějiny v prvních třech poválečných dekádách. V současné době je jejich interpretace stále víc kontextualizována, a tak vedle tradičních hospodářských dějin slouží dnes historikům a archeologům také k výpovědím o širších sociálně kulturních souvislostech, jako pramen dějin každodennosti a mentalit.

Přední místo mezi historickými prameny nálezům zaručuje samotná povaha mincí, představujících „nejrozsáhlejší, nejvšestrannější a nejprůkaznější skupinu předmětů z celkové materiálně kulturní pozůstalosti lidstva“ (Göbl 1987, 24). Mince jako „pozůstatek hospodářských poměrů v minulosti“ (Luschin 1926, 2) zprostředkovávají autentické svědectví o uplynulých dějích. Jde o hromadný typ pramene rozšířený v masovém měřítku. Od 12. století dosahoval objem ražby stříbrných nominálů řádově miliony a desítky milionů kusů téhož mincovního typu, ve 13. století se v Evropě odhadem vyrazily z každé tuny stříbra tři až čtyři miliony mincí (Contamine et al. 1993, 252). Dějiny měst, obchodu a řemesel jsou proto od té doby bez peněz, postupně pronikajících v podobě mincí do všech sfér veřejného a soukromého života jako obecný ekvivalent hodnoty, prostředek směny a tezaurace, prakticky nemyšlitelné.

Analýza a srovnávací vyhodnocování mincovních depotů zásadním způsobem rozšiřují a korigují dosavadní poznatky o chronologii, původu a rozšíření jednotlivých ražeb a jejich emisí. Také pro peněžně historické pojetí určitého období či regionu mají nálezy mincí mimořádný význam. Úkolem numismatiky je věnovat pozornost popisu a interpretaci každého jednotlivého nálezu, neboť každý nález měl ve starší době svůj individuální význam. Peněžně historické závěry je však možné provádět teprve tehdy, je-li k dispozici dostatečně velký soubor dobových depotů (náleзовý horizont) jak v počtu nálezů, tak i v počtu jednotlivých mincí (Kluge 2007, 28).

Nálezy mincí lze dělit podle různých kritérií, jakými jsou velikost, obsah, skladba, způsob a místo ukrytí nálezu, respektive jeho vyzvednutí. V zásadě se rozlišují tři hlavní kategorie nálezů: (a) poklady, vědomě ukrývané soubory nominálů shromažďované v rámci delšího časového úseku, (b) rozptýlené či ojedinělé, náhodně ztracené nálezy a (c) kumulativní depoty, vytvářené na sídlištích, tržištích, vojenských táborech, kultovních místech či panských sídlech, které bývají předmětem archeologického výzkumu

(Grierson 1965, podobně i Kluge 2007). Nejcennější jsou pro historika takové soubory mincí, které může označit za bezprostřední výřez z dobového oběhiva. Jde o náhodné ztráty v různých situacích, které jsou důležité pro datování, neboť poměrně věrně dokládají proporce starých a cizích mincí vzatých přímo z oběhu v okamžiku ukrytí. Obsahují lokální ražby nižších nominálních hodnot, které by se do pokladu sotva kdy dostaly. Náhodné ztráty představují cenný pramen k poznání mince ve funkci oběhiva, jejich frekvence ukazuje na soustředění aktivit lidské činnosti do určitých částí sídlištních celků, vypovídat může i o hospodářském potenciálu určitých regionů. Není jisté náhodné, že širší oblast Polabí v prostoru mezi Nymburkem, Poděbrady a Kolínem se prakticky ve všech historických obdobích vyznačuje výraznou koncentrací nálezů mincí.

Naproti tomu poklady vzniklé z úspor sice pokrývají větší časové rozpětí, jsou však zároveň více selektivní, obsahují přednostně vysoké nominály a více zachovalých ražeb než opotřebovaných. Důležitým společným znakem těchto úspor je ta okolnost, že v podmínkách míru většina z nich nepřečká do moderní doby, poněvadž je v průběhu dějin jejich vlastníci nebo dědici znovu vracejí do oběhu. To je pravděpodobně také důvod, proč historik nemůže ze struktury či výskytu těchto typů nálezů formulovat obecnější závěry, proč mu slouží spíš jen jako hmotná podpora hypotéz, odvozených z jiných pramenů (Laing 1969, 56–66; Grierson 1975, 130–135). Na druhé straně jsou to právě poklady, které v numismatice představují hlavní nástroj k typologickému a chronologickému řazení jednotlivých ražeb.

Mincovní depoty jsou jak pramenem samy o sobě, tak i prostředkem k dalším historickým výpovědím. Mají tedy dvojitou pramennou hodnotu: vnitřní, jež se soustředí na typologickou analýzu ražeb obsažených v nálezů, a vnější, jež je na obsahu nálezů nezávislá (Berghaus 1954, 159–160). Vnitřní pramenná hodnota odvozená od skladby nálezů je klíčem k poznání peněžního oběhiva v místě a době ukrytí. Vnější hodnota se vztahuje na samu existenci nálezů, tedy na fakt, že vznikla příležitost k ukrytí. Může být klíčem ke kontextualizaci s válečnými či jinými lokálními ději, k sociální stratifikaci místního obyvatelstva, ale také nástrojem k pochopení místních zvyků a tradic, k podkrytí soukromé sféry a individuálních mentalit.

Výpovědní hodnota nálezů má však také řadu omezení. To základní vyplývá z faktu, že se jedná o zlomek všech v minulosti ukrytých nálezů. Další spočívá v nahodilosti nalezení, jež souvisí s nerovnoměrným vědeckým zájmem o jednotlivé oblasti v rámci jednoho státu. Podstatné jsou v té souvislosti rozdíly mezi ekonomicky pokročilými regiony s vysokou koncentrací obyvatelstva, do nichž se soustředí většina mincovních depotů, a okrajovými územími, pro něž je příznačný nižší počet nálezů, pocházejících zpravidla z mladších historických epoch. Hodně záleží také na „dodavatelích“ mincí, tedy na těch, kdo v konečném výsledku poskytli podklady pro sestavení zveřejněných nálezů mincí (Leipner 1969, 4–5).

Všechny známé a popsané nálezy jsou pro numismatika jen „exponenty další, větší nálezové skupiny, k níž je třeba připočítat ještě neznámé, ztracené a nezachycené nálezy“ (Gebhart 1949, 32). Při sledování ekonomických souvislostí se do pozice historického faktu dostává sám jednotlivý nález mincí, zatímco funkci pramene hromadné povahy plní teprve soupisový korpus takových nálezů. Z numismatického hlediska je naproti tomu základním historickým faktem každá jednotlivá mince a nález mincí má již charakter hromadného pramene.

Pro interpretaci mají mimořádný význam nálezové okolnosti (doba a místo ukrytí

nálezů, podnět k jeho vyzvednutí, vazba na určité sociální prostředí) a celková skladba nálezů, které kromě zpřesnění typologie a chronologie mincovních nominálů přispívají k začlenění depotu do širších peněžně historických souvislostí. V případě, že proporce těchto dílčích parametrů zůstávají stejné, můžeme předpokládat, že nalezené mince jsou spolehlivým vzorkem měnového vývoje dané oblasti ve zkoumaném období. Před generalizací je však vždy třeba prověřit míru nahodilosti, jež se týká především ojedinělých a s určitými omezeními i rozptýlených nálezů.

Uplatnění peněz souviselo se stupněm monetarizace trhu, jenž byl v čase a v různých sociálních prostředích odlišný. Jejich použití je proto nutno zvažovat pro každé historické období zvlášť. Například v předkolonizační etapě pocházel denár vložený do vesnického hrobu nejspíš z tržní směny, která dávala vesničanům ražený kov nezbytný pro daně a další platy „nekomerční“ povahy. Peněžní směně v tehdejší autarkním světě obyčejných lidí patřilo zcela okrajové místo (*Klápště 1999, 799*).

Ostatně význam peněz nelze redukovat pouze na hospodářskou sféru. Mince se objevují i v kostelních nálezech, kde vystupují ve funkci obětiny. Specifickou a až do 13. století mimořádně důležitou nálezovou kategorií tvoří mince v hrobech – oboly mrtvých jako součást pohřebního přechodového rituálu (*Klápště 1999, 774–783*). V některých případech se však v hrobech může jednat i o hotové peníze, které tam byly uloženy spolu s jejich vlastníky. Tyto nálezy, shromážděné v krátkém časovém úseku, poskytují neocenitelnou informaci o tom, jak dlouho zůstávaly různé emise ražeb v oběhu a kam pronikaly.

Výskyt mincovních nálezů je nejen svědectvím peněžního oběhu, ale také předpokladem určitých styků mezi oblastí, kde mince vznikla, a oblastí, kde se vyskytla (*Jammer 1952, 93*). Proto často vypovídá o vzájemném prolínání a ovlivňování několika mincovních systémů v rámci jednoho regionu. Ražený kov přinesl možnost hromadění majetku, jeho snadného ukrývání i přemísťování v prostoru a čase. Kontextuální vazba se nabízí tam, kde místo nálezů lze vztáhnout k trasám dálkových cest (např. *Novotný 1986, 52–85*). Vývoz peněz je bez obchodních vztahů bezpochyby nemyslitelný. Avšak při všech úvahách je nutno vycházet z předpokladu, že majitelem nálezů nemusel být kupec a že k jeho ukrytí nemuselo dojít v bezprostřední blízkosti užívané obchodní cesty. Nálezy mincí rozhodně nejsou výhradními svědky obchodních styků a ukazatelem směru obchodních cest (*Skalský 1953*). Proto je tak důležité každý nález individuálně zvažovat.

Podobně je třeba postupovat při zjišťování doby oběhu ztracených mincí. Některé mince se zakutálely už po několika málo letech, další žily v oběhu i několik desetiletí (*Suchodolski 1980, 449–454*). Delší životnost měly zpravidla ty mince, které se ocitly v cizím prostředí, zejména tam, kde byl nedostatek raženého kovu. Přitom je třeba mít na paměti, že výskyt ztracených mincí může být nerovnoměrný.

V každém nálezů je obsažen tu větší, tu menší moment nahodilosti, to se týká ukrytí i nalezení. Mince se nerazí kvůli ukrývání a každé uložení do země je nahodilé. Mohou k němu vést jak zprávy o hrozícím nebezpečí, tak samotné válečné události i osobní důvody, jakými jsou spoření a nedůvěra. Také nalezení podléhá tomuto faktoru nahodilosti, protože jen v nepatrném počtu vděčí nálezy mincí za své odkrytí plánovaným archeologickým výzkumům. Navíc i evidence těchto nálezů je značně závislá na náhodě. To je také důvod, proč historikové přijímají poznatky vycházející z analýzy mincovních nálezů kriticky a často se značnou dávkou nedůvěry.

Skeptické stanovisko českých historiků hospodářských dějin formuloval v roce 1968

Josef Janáček takto: „Je jisto, že zkoumání nálezů poskytuje hrubou orientaci v oběživu určité epochy, význam tohoto pramene však nelze přeceňovat a zkoumání nálezů vyžaduje velké opatrnosti při formulaci závěrů. Prvým kamenem úrazu je sám charakter nálezů, které jsou téměř vždy ukrývanými osobními poklady, druhým kamenem úrazu je skutečnost, že nejen ukládání peněz, ale i jejich pozdější objevování je nahodilé.“ (Janáček 1968, 110, pozn. 68). Podobně i autoři kolektivního přehledu badání o dějinách cen a mezd z roku 1973 konstatovali: „Z dosavadních poznatků je zřejmé, že ve skladbě nálezů mincí není zachycen průřez celou skladbou oběživa probíhajícího vnitřní směnou, ale pouze tou jeho částí, jež nalezla uplatnění ve směnných stycích odpovídajících právě sociální charakteristice jejich vlastníků. Jde ve většině případů o nejběžnější minci, což naznačuje, že tvorba těchto peněžních hotovostí byla spjata s každodenní činností jejich majitelů, která byla určena především místními podmínkami a potřebami. Mince z nálezů, jejichž majitele lze ve většině případů řadit spíše k méně bohatým vrstvám venkovského obyvatelstva, je proto možné považovat především za mince uplatňující se v rámci místní směny. Tento poznatek je jistě závažný z hlediska studia dějin cen a mezd a nabádá k sledování náleзовé struktury v rámci menších územních celků.“ (Petráň a kol. 1973, 67). Někteří historikové raného novověku navíc kladli na výpovědní potenciál nálezů mincí příliš vysoké nároky: „Nelze zatím dosti dobře analyzovat náleзовé celky mincí natolik, abychom mohli posoudit, zda určitý nedostatek oběživa při daném objemu směny a rychlosti cirkulace měl vliv na zvětšení podílu cizích mincí v nálezech, což je patrné zejména od poloviny 16. století.“ (Petráň 1964, 59).

Tato skepse vychází jednak z poukazu na to, že nálezy mincí jsou de facto pokladem a nemohou tudíž reprezentovat dobové oběživo, jednak že mají nahodilý charakter. Struktura oběživa a struktura pokladů však nemusí stát v každém ohledu proti sobě. Hodnocení pokladů jako souboru vybraných vyšších nominálů je na místě pouze tam, kde hromadění pokladu plní funkci rezervoáru světových peněz. Naopak tam, kde poklady plní funkci rezervoáru oběživa (poklad dálkového kupce, židovského směnárníka), nelze předpokládat jejich odlišnou strukturu, způsobenou vědomým vyřazováním lepších druhů mince. Proto je dobré v těch případech, kde je to možné, rozlišovat mezi poklady vytvářenými za účelem (a) manipulace a (b) hromadění majetku (Zaoral 1990, 113–115) se záměrem oddělit poklady ve smyslu rezervoáru obchodních či podnikatelských investic od nálezů ve smyslu rezervoáru oběživa. Určité indicie může v tomto směru poskytnout přítomnost zlatých či hrubých stříbrných mincí, slitků stříbra a šperků, popřípadě širší rejstřík cizích ražeb v nálezu.

Ve svém souhrnu nálezy mincí představují vskutku zanedbatelné procento z celkového počtu fakticky obíhajících mincí v zemi. Mohou tedy vůbec posloužit ke sledování mincovního oběhu? Pro historika hospodářských dějin je vypovídací schopnost nálezů ukryta v jejich souhrnu, v celkovém rozložení a skladbě. Jednotlivý nález nemůže v potřebné úplnosti podat informaci o skutečné skladbě oběživa, postihuje ji vždy jen v určitém, specificky vymezeném dílčím pohledu (Nemeškal 1982, 103–104).

Nahodilost nálezů jako takových nelze většinou z dostupných dat potvrdit, ani bezpečně vyvrátit. Proto je pro kvantitativní analýzu mnohem důležitější zásada nahodilosti skladby nálezů. Podle této zásady má každá v oběhu se vyskytující mince stejnou naději být objevena v nálezu za předpokladu, že nález je skutečným výřezem dobového oběživa. Častěji však lze očekávat, že majitel provedl před ukrytím subjektivní výběr s určitými více či méně patrnými preferencemi z nabídky dobového oběživa. Zejména

u pokladů musíme počítat se systematickým zkreslením, které je historicky podmíněné a tudíž nezměnitelné.

Kvantitativní analýza se opírá o tzv. zákon velkých čísel, k jehož uplatnění je třeba dodržet důležitou podmínku: výběrový vzorek musí být ze základního souboru vyčleněn zcela náhodně. Zdánlivá nevýhoda nahodilého charakteru nálezů se při aplikaci této metody může stát výchozí základnou analýzy pramene. Stupňovitě vyřazování souboru mincí sítím náhod (náhoda shromáždění souboru, náhoda jeho ukrytí, náhoda uchování nálezu a náhoda jeho nalezení i odborného zpracování a popisu) staví kompaktní nález do role výběrového vzorku (*Kostlán 1985, 15–16*). Jeho konkrétní velikost je sice nahodilá, jeho struktura však globálně odpovídá struktuře základního souboru, kterým je dobové oběživo. Nahodilost nálezů mincí zpětně verifikuje statistický rozbor, který staví zejména na vnitřní homogenosti a relativní úplnosti jednotlivých dat.

Lze sice namítnout, že ztráta mince je nahodilá, ale pravděpodobnost, že se určitý typ mince ztratil, nemusí být stejná. Většina nálezů, uložených z bezpečnostních důvodů, byla vybrána, když nebezpečí pominulo, některé však zůstaly nevyzvednuty. Války, spory a pronásledování nebyly ani tak důležité proto, že vedly k intenzivnějšímu ukrytí nálezů, jako spíše proto, že vzrostly naděje na jejich trvalou ztrátu.

Spoření, vytváření zásob peněz patří k základním rysům lidského jednání. Příčina ukrytí jako jednorázového aktu se dá snadno vysvětlit snahou po zachování majetku, péčí o příjmy v budoucnosti, či nedůvěrou k jiným lidem. Hlavním motivem vzniku depotů bývá většinou strach před ztrátou hotovosti, ať už lupem nebo krádeží. Za určitých podmínek však nálezy mincí mohou být i indikátorem ekonomické fluktuace, což je okolnost, jejíž důležitost nebyla historiky dosud plně doceněna.

Tyto přirozené faktory, jež lze označit za konstanty pravděpodobnosti ukrytí nálezů, mohly být v minulosti narušeny přechodem na vyspělejší úvěrové a bankovní financování. To ovšem dlouho neplatilo pro střední Evropu, kde byly poklady ukládány do země jako do banky minimálně do konce středověku (*Berghaus 1993, sl. 933*). S poukazem na rozvoj bankovníctví pak někteří autoři dovozují, že nálezy nejčastěji dokládají úspory sociálně slabších skupin obyvatel z venkova, jež tvoří většinu souborů, a že vypovídací hodnota venkovských nálezů je proto vyšší než hodnota nálezů uložených ve městě (rozdílné názory na funkci nálezů mincí podrobně shrnuje: *Schüttenhelm 1987, 92–160*). Rozpor mezi koncentrací peněz do měst a jejich možným relativně vzácným výskytem v tomto prostředí však podle mého soudu venkovské nálezy nijak neupřednostňuje. Lze jej vcelku spolehlivě vysvětlit častými opravami ulic a budov ve městě, které vedly ke zničení většiny hodnotných mincovních depotů, aniž by tím byla popřena primární důležitost trhu pro rozvoj směny (*Grierson 1975, 138*). Jiné vysvětlení nabízí teze, že se měšťané díky možnostem kolektivní obrany cítili ve městě zřejmě o něco bezpečněji než venkované a poklady proto ukryvali do země v menší míře. V každém případě je nesporné, že reprezentativní obraz historické reality představuje jen takový nález, který pochází z území s vysokou hustotou obyvatelstva, větší hospodářskou silou a intenzivnější dopravou, neboť právě v takových oblastech lze očekávat dobrou příležitost ke zhodnocení peněz a jejich uložení (*Schüttenhelm 1987, 97*).

Zjištění skladby peněžního oběhu, odvislé od sociálního nositele nálezu, patří ke klíčovým úkolům numismatiky. Rozbor nálezů mincí podle původu ražeb (mincovna, resp. mincovní pán), podle jejich nominálového (typového) složení a podle stáří depotů umožňuje rozlišit mezi peněžní hotovostí a pokladem a při uplatnění zákonů numis-

matiky (Koperník-Greshamův, Thordemanův, Bolinův) dovoluje zároveň postihnout charakter pravděpodobného oběhu (*Nohejlová-Prátová* 1986, 64–65). Tak například poklad ukrytý kupcem, zabývajícím se dálkovým obchodem, zpravidla odráží poslední platby a přítomností zahraničních ražeb se může zásadně lišit od pokladu uloženého sice ve stejné době, ale někým jiným. Přiřazení nálezů určitému sociálnímu prostředí významně napomáhá rozbor nálezových okolností. Přitom však nelze zřetel, že žádné mince nemůže být vyhrazena pouze jediná, přesně vymezená oblast peněžního styku.

Problematika peněžního oběhu v minulosti je mnohem složitější, než aby mohla být zkoumána a vyřešena jen na základě mincovních nálezů bez přihlídnutí k ostatním druhům hmotných a zejména písemných pramenů. Výpovědní schopnost nálezů mincí, jako ostatně každého historického pramene, má své limity, a proto není správné význam mincovních depotů přeceňovat. Zásadní námitka, že neobsahují všechny typy mincí, obíhající ve vymezeném časovém úseku, nýbrž vždy jen jejich část, by však na druhé straně neměla vést ani k jejich naprostému zpochybování. Pokud se nebudeme ptát po nahodilosti, pak nám aplikace kvantitativních metod předvede obraz o skladbě všech tehdy ukrytých mincovních nálezů. Tento obraz není nutně identický s obrazem skutečnosti, nabízí jen přibližné řešení a zároveň vybízí ke korekci na základě konfrontace s jinými typy pramenů. Přesto stojí za to se nálezy mincí zabývat. Přes všechna omezení přinášejí pro starší období dějin i takové druhy informací, k nimž nám jiné prameny nepomohou.

Literatura

- Berghaus, P.* 1954: Recenze na *Jammer* 1952. *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 2, 158–164.
– 1993: Münzfunde. In: *Lexikon des Mittelalters* 6, München-Zürich, sl. 933n.
Contamine, Ph. et al. 1993: *L'économie médiévale*. Paris.
Gebhart, H. 1949: *Numismatik und Geldgeschichte*. Heidelberg.
Göbl, R. 1987: *Numismatik. Grundriß und wissenschaftliches System*. München.
Grierson, Ph. 1965: *The Interpretation of Coin Finds* (1). *The Numismatic Chronicle* 5, i–xiii.
– 1975: *Numismatics*. Oxford.
Jammer, V. 1952: *Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sachsen* (10. und 11. Jahrhundert). Hamburg.
Janáček, J. 1968: *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/1*. Praha.
Jesse, W. 1941: *Die deutschen Münzfunde*. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 86, 67–92.
Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 51, 774–808.
Kluge, B. 2007: *Numismatik des Mittelalters, Band I. Handbuch und Thesaurus Nummorum Medii Aevi*. Berlin-Wien.
Kostlán, A. 1985: *Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu*. *Hospodářské dějiny – Economic History* 13, 7–63.
Laing, L. R. 1969: *Coins and archaeology*. London.
Leipner, K. 1969: *Die Münzfunde in Sachsen aus der Zeit der regionalen Pfennigmünze* (12. und 13. Jahrhundert). Hamburg.
Luschin, A., von Ebengreuth 1926: *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der Neueren Zeit*. München-Berlin.
Nemeškal, L. 1982: K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. *Slovenská numizmatika* 7, 95–108.
Nohejlová-Prátová, E. 1947: *Nálezové okolnosti českých „pokladů“ ze středověku i novověku*. *Časopis Národního muzea* 116, 63–70.

- 1986: Základy numismatiky. Praha.
- Novotný, B. 1986: Staré obchodní cesty v Čechách a na Moravě ve světle nálezů mincí z 10.–13. století a jejich vztahy k archeologickým a písemným pramenům. In: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Brno, 52–85.
- Petráň, J. 1964: K problémům tzv. „cenové revoluce“ ve střední Evropě. Numismatický sborník 8 (1963–1964), 47–72.
- Petráň, J. a kol. 1973: Současný stav bádání o dějinách cen a mezd (Přehled za období 1962–1971). Československý časopis historický 21, 45–72.
- Schüttenhelm, J. 1987: Der Geldumlauf im südwestdeutschen Raum vom Riedlinger Münzvertrag 1423 bis zur ersten Kipperzeit 1618. Eine statistische Münzfundanalyse unter Anwendung der elektronischen Datenverarbeitung. Stuttgart.
- Skalský, G. 1953: Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí. Numismatický sborník 1, 13–43.
- Suchodolski, S. 1980: Durée de la circulation monétaire dans le Haut Moyen Age (Datation des couches archéologiques d'après les trouvailles de monnaies). In: Rapports du III Congrès International d'Archéologie Slave. Bratislava 7–14 septembre 1975. Tome 2. Bratislava, 449–454.
- Zaoral, R. 1990: Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech. Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách. Slovenská numizmatika 11, 113–134.

Summary

Roman Zaoral: Coin finds as sources of numismatic and economic history

Importance of coin finds as the most important source for of numismatics is evident – especially in cases where written sources are insufficient or do not exist at all. Coin finds offer material necessary for interpretation of previous eras from the numismatic and monetary points of view. Only numismatists studied the coin finds for a long time in the past. An older view – that coin finds must be in focus of numismatics only, because information from such type of research do not cross over numismatics itself – was overrun only in the 1940s. In that way, conditions were set up for reevaluation of coin finds also in eyes of historians in connection with increased interest in economic history in the first three post-war decades. In these days, context is more accented in interpretation of the coin finds, so that these finds can serve – aside of traditional economic history – also to historians and archaeologists for their description of larger social and cultural context as the source of the daily life and mentalities.

The coin finds can be classified according to various criteria, such as size, content, structure, type and place of burial, form of discovery respectively. Basically, there are three categories of coin finds: a/ hoards, deliberately hidden groups of denominations, accumulated for a longer period, b/ dispersed finds, single finds, accidentally lost coins, c/ cumulative finds, as object of archaeological research.

Every coin find is more or less accidental, which is a question of burial as well as discovery. Coins are not struck because of hiding, and every their burial is accidental. Emergency news and war acts can work as reasons for the burial itself, also personal matters (accumulation, suspicion) can lead to the same act. Happy coincidence plays decisive role in discovery of these coins, because only few coin finds were discovered via planned archaeological excavations.

Sceptical attitude of historians comes from their proclamation that the coin finds can be regarded as hoards and they cannot represent the contemporary coins in circulation, and they have a casual character. Structure of coins in circulation and structure of hoards do not need to be in contradiction. Interpretation of hoards as selections of higher denominations is correct in case when they serve as reservoirs of world coins. On the other hand, where hoards serve as reservoirs of coins in circulation (hoards of a long-distance trader, of a Jewish moneychanger), there different structure caused by elimination better coins cannot be expected. It is necessary then to distinguish among hoards created in order of a/ manipulation, and b/ accumulation

with intention of separation of hoards regarded as reservoirs of trade and business investment and hoards intended as reservoirs of coin in circulation. Appearance of gold or larger silver coins, silver ingots and jewelry, or larger selection of foreign coins in find can serve as a sort of evidence for that.

Apparent disadvantage of casual character of finds with quantitative methods applied (especially the so-called rule of high numbers) can become a starting basis for the source approach. Gradual rendering in case of the coin group via random numbers (accidental grouping of coins, accidental burial, accidental preservation and discovery, analysis and description) can give a role of selected sample to a compact find. Its real size is otherwise accidental, but its structure globally corresponds to with the structure of the basic group, i.e. the contemporary coins in circulation.

Problems of coins in circulation are complicated, and they cannot be studied and solved only based on the coin finds without regarding other material sources, mainly the written ones. Interpretation capacity of the coin finds is limited – as in the case of every historical source – and that is why their importance cannot be overestimated. On the other hand, the fundamental objection – they do not consist of all types of coins in circulation in one period, but they represent only part of them – should not lead to their total impeachment. If we do not count accidentality, application of the quantitative methods can show us structure of all contemporary buried coins. Such image is not necessarily identical with the reality, it offers only partial solution and parallelly points to correction based on confrontation with other sorts of sources. None the less, the coin finds are worth of studying. In spite of all limitations, they bring specific sorts of information for older historical periods, which cannot be extracted from other sources.

English summary by V. Novák

K PROBLEMATICE NÁLEZŮ Z POHLEDU PRÁVA

Petra JÁNOŠÍKOVÁ

V dnešní době se vedou stále diskuse o právech a oprávněních památkářů, sběratelů, objevovatelů „pokladů“, orgánech veřejné moci a všech ostatních, kteří se ve větší nebo menší míře podílejí na nálezech. Diskuse zatím nevyústily v jednoznačný závěr. Právní řád upravuje tuto problematiku v různých předpisech neboli „není nález jako nález“. Nálezy mohou být různé, nejen co do hodnoty a významu, ale různá může být i jejich úprava. Snahou autorky je analyzovat současný právní stav a ukázat na případné rozpory a slabá místa v právní úpravě, které mohou inspirovat a směřovat k odpovídajícím změnám. Článek vychází z právní úpravy k 1. červenci 2010.

Předpisem nejvyšší právní síly je **Ústava ČR spolu s Listinou základních práv a svobod** (Z 1/1993 Sb., a Z 2/1993 Sb., v platném znění). Listina vymezuje prostor pro chování občanů a státních orgánů. V čl. 2 odst. 2 stanoví, že státní orgány mohou svoji moc uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem a zákonem stanoveným způsobem. Naproti tomu každá fyzická osoba, může činit vše, co není zákonem zakázáno a nesmí být nucena činit to, co zákon neukládá v čl. 2 odst. 3. Na rozdíl od povšechně přijímaného názoru, že vlastnictví je absolutně neomezená moc nad věcí Listina ustanovuje v čl. 11 odst. 3, že vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých nebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.

Obecně jsou v současnosti nálezy upraveny v Z 40/1964 Sb., občanský zákoník v platném znění, a to v ustanovení § 135, jež říká, že kdokoliv kdo najde ztracenou věc, je povinen ji vydat vlastníkovvi. V případě, že vlastník není znám, je nálezce ji povinen odevzdat obci, na jejímž území k nálezu došlo. Pokud do 6 měsíců od odevzdání věci se vlastník nepřihlásí, připadá vlastnictví věci obci. Lhůta zde uvedená je specifickou lhůtou, která se ani nestaví ani nepřerušuje. Nabytí vlastnictví obcí je tedy vázáno na uplynutí této doby, která počíná běžet odevzdáním nalezené věci. Nálezce má právo na náhradu nutných výdajů, např. v souvislosti s přepravou k vlastníkovvi nebo obecnímu úřadu, v souvislosti s úschovou věci a jejím opatrováním, a na nálezně, které tvoří 10 % ceny nálezu. Tento nárok má nálezce věci vůči vlastníkovvi nebo vůči obci. Nárok se promlčuje v tříleté promlčecí lhůtě. Pokud se vlastník přihlásí, má povinnost hradit obci náklady vzniklé opatrováním věci. Stejný režim se uplatňuje i na věci skryté nebo opuštěné.

Ze zákona nevyplývá, že by nálezce měl povinnost si věc vzít k sobě. Může ji nechat bez povšimnutí. Vezme-li si ji však do detence (úschovy), je povinen ji bez prodlení vydat vlastníkovvi, nezná-li vlastníka věci, ale ví-li, kdo věc ztratil, je povinen ji vrátit tomu, kdo věc ztratil, i když není jejím vlastníkem. Pokud nálezci není znám ani seznatelný vlastník a není-li mu známo, kdo věc ztratil, je povinen ji odevzdat příslušnému státnímu orgánu. Tím je obecní úřad dle Z 128/2000 Sb., o obcích v platném znění. Zákon neřeší otázku, jak postupovat v případě, kdy obecní úřad odmítne nalezenou věc přijmout. V takovém případě však nevyplývá, že by nálezce měl věc nechat u sebe a o ni pečovat, je však nepochybně nález ohlásit.

Neodevzdá-li nálezce nalezenou věc, kterou si ponechal, příslušnému orgánu, vzni-

ká na jeho straně **bezdůvodné obohacení** dle §§ 451 a násl. Z 40/1964 Sb., občanský zákoník v platném znění. Zároveň se ten, kdo si přisvojí cizí věc nikoliv nepatrné hodnoty, 5.000 Kč a výše, vystavuje nebezpečí trestního stíhání dle § 219 Z 40/2009 Sb., trestní zákon (zatajení věci).

Při ztrátě věci její vlastník ztrácí faktickou možnost vykonávat svá vlastnická oprávnění k věci, zůstává však jejím vlastníkem. Ztráta věci není právním úkonem, neboť vlastník tím neprojevuje svou vůli, protože věc byla pozbyta nevědomě. Jedná se zde o právní událost.

Opuštění věci (derelikce) je naproti tomu jednostranným právním úkonem, jímž vlastník projevuje svoji vůli nebyť nadále vlastníkem věci. Vlastnické právo tímto zaniká.

Ztracena nebo derelinkvována může být jen věc hmotná tedy movitá. Ztráta nemovitě věci zde nepřichází do úvahy. Taktéž derelikce nemovitosti není z teoretických důvodů dle většiny odborníků možná (*Kolektiv 1995, 229*).

Ustanovení § 135 Z 40/1964 Sb., občanský zákoník v platném znění, se vztahuje i na **věci skryté**, jejichž vlastník není znám. Za věci skryté se považují ty, z jejichž uložení je patrné, že je jejich vlastník chtěl ukryt před nějakým nebezpečím. Není důležité, kdy a kde se to stalo. Rozhodující je, že jejich současný vlastník není znám ani nálezcí ani příslušnému státnímu orgánu. V praxi jde zejména o věci zakopané v zemi nebo zazděné ve stěnách budov (tzv. poklady). U některých skrytých věcí už dnes není možné určit, zda byly ukryty úmyslně, nebo zda byly někde uloženy a nato zapomenuty. Nálezem skrytých věcí jsou i archeologické nálezy.

Tuzemským rámcem právní úpravy památkové péče (k tomu: *Zidek 2008*) jsou **Z 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění, vyhláška Ministerstva kultury ČSR č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon o státní památkové péči v platném znění a vyhláška č. 187/2007 Sb., kterou se stanoví obsah a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy**.

Občanský zákoník je předpisem „*lex generalis*“, zvláštní případy upravuje „*lex specialis*“, zejména Z 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění, který definuje v § 23 **archeologický nález** jako věc nebo soubor věcí, které jsou dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí. Toto vymezení je však třeba vykládat v kontextu s čl. 1 a 2 Mezinárodní úmluvy o archeologickém dědictví č. 99/2000 Sb. m. s., jako jakýkoliv prvek archeologického dědictví, tedy pozůstatek, objekt či jiná stopa po lidstvu z minulých období. Toto pojetí je však dosti neurčité a přináší s sebou problémy. Archeologickým nálezem může být jak věc movitá nebo nemovitá. Vysvětlení těchto pojmů nám dává § 119 Občanského zákoníku, Z 40/1964 Sb., v platném znění. Podmínkou archeologického nálezu v širším smyslu je, že taková věc musí být dokladem nebo pozůstatkem člověka a zároveň taková, jejíž studium umožňuje vysledovat vývoj historie lidstva a jeho vztah k přirozenému prostředí.

Archeologický nález je jediným statkem, pro jehož ochranu není třeba vydávat rozhodnutí nebo vyhlášku Ministerstva kultury ČR. Jako archeologický nález je tedy chráněna věc přímo na základě zákona, pokud má předepsané vlastnosti. Mezi **movité archeologické nálezy** lze zejména zařadit nástroje, zbraně, nádoby, cihly, kachle, mince, kosti zvířat související s činností člověka a kosterní pozůstatky. Mezi **nemovité archeologické nálezy** např. patří zbytky lidských sídlišť, cesty, stará důlní díla a pohře-

biště, ale i jeskyně, kde sídlil člověk. Český právní řád nepředepisuje časový test, od kdy lze danou věc považovat za archeologický nález.

Archeologický nález může být objeven zpravidla **při archeologickém výzkumu**, ať již záchranném nebo ostatním. Může však být učiněn **mimo archeologický výzkum**, potom se označuje za náhodný. Právní řád v současnosti označuje dva právní režimy náhodných archeologických nálezů. První upravuje Z 183/2006 Sb., stavební zákon v platném znění v § 176 a druhý Z 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění v § 23 odst. 2 a 4. Stavební zákon je „*lex specialis*“ k Zákonu o státní památkové péči. Platí, že „*lex specialis derogat generali*“, neboli pokud Stavební zákon daný postup nebo řízení neupravuje, postupuje se podle obecného předpisu. Při rozlišení, kterému režimu bude náhodný archeologický nález podléhat, rozhoduje, o jaké řízení a postup šlo.

Při náhodném archeologickém nálezu mimo stavební řízení je povinností učinit oznámení Archeologickému ústavu AV ČR nebo nejbližšímu muzeu. Povinnost je splněna i oznámením obecnímu úřadu, v jejímž územním obvodu došlo k nálezu. Forma oznámení není předepsána, je však nutné učinit tak prokazatelně.

Oznamovací povinnost má nálezce nebo osoba odpovědná za provádění prací. Nálezce je povinen splnit svoji povinnost do druhého dne poté, co nález učinil a osoba odpovědná do druhého dne poté, co se o nález dozvěděla. Na běh lhůt se vztahuje § 122 odst. 3 Občanského zákoníku. Všechny fyzické či právnické osoby mají v tomto případě obecnou povinnost ponechat archeologický nález i naleziště beze změny do prohlídky Archeologickým ústavem AV ČR nebo jakýmkoliv muzeem. Zákon o státní památkové péči stanovuje pořádkovou pětidenní lhůtu k provedení prohlídky.

Přímo na základě zákona, tedy bez nutnosti udělení nějakého povolení, mohou provádět archeologické výzkumy dle § 21 odst. 1 zákona o státní památkové péči Archeologické ústavy Akademie věd ČR v Praze a v Brně. Pouze na základě povolení Ministerstva kultury ČR, které musí jeho povolení dohodnout s Akademií věd ČR, mohou provádět archeologický výzkum také tuzemské právnické a fyzické osoby. O rozsahu oprávnění musí tyto osoby uzavřít smlouvu s Akademií věd ČR. Archeologické výzkumy na území ČR mohou provádět i fyzické a právnické osoby z jiných členských států Evropské unie za podmínek stanovených § 21a až § 21c zákona o státní památkové péči.

Archeologické výzkumy jsou výzkumy, které směřují k poznání archeologického dědictví dle čl. 1 odst. 2 a 3 Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy č. 99/2000 Sb. m. s. Archeologické výzkumy lze členit dle různých hledisek. Z hlediska právní úpravy rozlišujeme výzkumy za užití **destruktivních nebo nedestruktivních technik a výzkumy záchranné nebo ostatní**. Vykopávky se řadí k destruktivním technikám a jejich provádění poškozují nebo ničí archeologickou situaci. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy preferuje nedestruktivní techniky (zejména letecké snímkování, geofyzikální metody). Záchranný archeologický výzkum je zvláštní kategorií. Jeho účelem je záchrana informací o lokalitě a záchrana archeologických nálezů, které mohou být ohroženy nebo zničeny v důsledku stavební nebo jiné činnosti prováděné na území s archeologickými nálezy nikoliv získávání vědeckých poznatků. Rozsah záchranného archeologického výzkumu je tedy primárně determinován rozsahem stavební nebo jiné činnosti.

Konkrétní **obsah pojmu území s archeologickými nálezy na území jednotlivých**

krajů dávají plány území s archeologickými nálezy, které svým nařízením dle § 23b zákona o státní památkové péči vydávají jednotlivé kraje v přenesené působnosti.

Realizace archeologického výzkumu na nemovitosti jak na pozemku tak i na stavbě, **znamená větší či menší zásah do práv a oprávněných zájmů vlastníka, správce či uživatele nemovitosti**. Zasahuje především do práva nemovitost užívat a využívat její užité vlastnosti pro své hospodářské potřeby. Pro takový zásah musí být **právní titul (důvod)**. Takovým titulem může být jednak **dohoda**, jednak **správní rozhodnutí**, popřípadě schválený smír, přičemž se preferuje dohoda, jakožto dvoustranný soukromoprávní úkon, která nemá zákonem předepsanou formu ani jiné náležitosti. Doporučuje se však písemná forma a tyto náležitosti zejména: identifikace smluvních stran, určení nemovitosti, kde se bude výzkum provádět, doba, po níž bude výzkum probíhat, předání zprávy o provedené realizaci výzkumu, použité metody, vstupy či vjezdy na nemovitost, sjednání náhrady za omezení užívání nemovitosti, sjednání v jaké lhůtě, jakým způsobem a do jakého stavu bude nemovitost uvedena po skončení výzkumu, otázky financování výzkumu. Vznik dohody iniciuje subjekt, který bude archeologický výzkum provádět. K dohodě nelze v žádném případě nikoho donutit. Pokud jedna ze stran dohodu poruší, může se druhá strana domáhat nápravy podáním žaloby v občanskoprávním řízení. Nedojde-li k dohodě, rozhodne formou správního rozhodnutí o povinnosti strpět provedení archeologického výzkumu a popřípadě o jeho podmínkách dle § 22 odst. 1 zákona o státní památkové péči krajský úřad. Správní rozhodnutí je vydáváno v procesním režimu zákona 500/2004 Sb., správní řád v platném znění.

Stavebník má dle § 22 odst. 2 zákona o státní památkové péči povinnost oznámit Archeologickému ústavu Akademie věd ČR již od doby přípravy svou stavební činnost, pokud probíhá na území s archeologickými nálezy. Současně je pak stavebník povinen strpět provedení záchranného archeologického výzkumu a tedy jej umožnit. Povinnost strpět záchranný archeologický výzkum zde stavebníkovi vyplývá přímo ze zákona. I v tomto případě však vyplývá uzavření výše popsané dohody, která může být nahrazena správním rozhodnutím.

Ostatní archeologické výzkumy zásadně hradí subjekt, který je provádí. **Financování záchranného archeologického výzkumu** je vázáno na to, zda je stavebník právnickou nebo fyzickou osobou. Obecně se má za to, že náklady na tento výzkum, který je z povahy věci prováděn destruktivními metodami a ničí vlastní archeologickou lokalitu jako primární zdroj poznání, a na dokumentaci, jakož i náklady na ochranu a správu nálezů by měly jít na účet oprávněného, tedy stavebníka. V praxi mohou nastat tři situace. Za prvé pokud je **stavebníkem právnická osoba**, obchodní společnost, družstvo, obec, kraj, státní příspěvkové organizace apod. hradí vždy náklady záchranného archeologického výzkumu. Za druhé je **stavebníkem podnikající fyzická osoba** (např. hoteliér), přičemž nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu vznikla při jeho podnikání. V tomto případě náklady hradí stavebník. Za třetí je **stavebníkem fyzická osoba nepodnikatel**. V tomto případě náklady hradí subjekt, který záchranný archeologický výzkum provádí. Z výše uvedeného vyplývá, že stavebník právnická osoba náklady záchranného archeologického výzkumu hradí vždy a u fyzických osob se rozlišuje, zda se jedná o podnikatele nebo nikoliv, viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Odo 765/2004 ze dne 29.9.2004.

Odměna upravená v Zákoně o státní památkové péči v § 23 odst. 4 je speciál-

ním ustanovením k náleznému v § 135 odst. 2 Občanského zákoníku. **Výše odměny** u archeologického nálezů se odvíjí od materiálu, z kterého archeologický nález je. U drahých kovů nebo jiných cenných materiálů se poskytuje odměna ve výši hodnoty materiálu. Zkoušku provádí puncovní úřad nebo ocenění provede znalec z příslušného oboru. V ostatních případech činí odměna až 10 % kulturně historické hodnoty archeologického nálezů, určená na základě odborného posudku Archeologického ústavu AV ČR nebo Národního muzea. Kromě nároku na odměnu je možné požadovat **náhradu nutných nákladů**, které je nutné prokázat. O náhradě rozhoduje a zároveň ji poskytuje krajský úřad.

Z hlediska daňového práva je příjem nálezného považován za tzv. ostatní příjem dle § 10 Zákona č. 586/1992 Sb., v platném znění, o dani z příjmů fyzických a právnických osob. Ostatní příjem je příležitostný příjem. Pokud jeho výše nepřesáhne 20.000 Kč za zdaňovací období, pak je zcela osvobozen od daně z příjmů. V opačném případě se zahrnuje do výdajů (nákladů) a zdaňuje platnou sazbou. V roce 2010 se jedná o lineární 15 % sazbu u fyzických osob a 19 % sazbu právnických osob.

Okamžikem nálezů se stává movitý archeologický nález vlastnictvím kraje. Pokud byly movité archeologické nálezů učiněny při archeologickém výzkumu prováděném příspěvkovou organizací obce, stávají se **majetkem obce**. Pokud je však prováděla státní příspěvková organizace nebo organizační složka státu, stávají se **vlastnictvím státu**. I v případech, kdy se stane movitý archeologický nález majetkem obce nebo kraje, může o jeho převod do státního vlastnictví dle § 23 odst. 4 zákona o státní památkové péči požádat Ministerstvo kultury ČR. **Jiné osoby jako vlastníci jsou vyloučeny.** V případě nevydání archeologického nálezů o hodnotě vyšší než 5 000 Kč by se nálezce dopouštěl trestného činu zatajení věci dle § 219 Trestního zákona.

Je třeba si uvědomit, že na jedné straně tu stojí zájem státu na nerušené ochraně archeologického dědictví a na druhé práva a oprávněné zájmy vlastníků (správce, uživatelů) dotčených nemovitostí nebo jiného majetku. Ustanovení o náhradě škody dle Občanského zákoníku tímto nejsou dotčena. **Archeologický výzkum je vždy zásahem do vlastnických práv majitele nemovitosti, kde archeologický výzkum probíhá, zejména do vlastníka práva věc užívat.** Kvůli tomu Zákon o státní památkové péči pamatuje na **otázku náhrady** a rozlišuje **náhradu za podstatné omezení v běžném užívání** důsledkem provádění archeologického výzkumu nebo **opatření na ochranu archeologického nálezů a náhrada za nemožnost uvedení věci po skončení archeologického výzkumu do předešlého stavu vůbec nebo pro hospodářskou neúčelnost.** Poskytnutí první zmíněné náhrady je vázáno na splnění těchto podmínek: vlastníků (správce, uživatel) nemovitosti musí být zmíněnými činnostmi omezen podstatně a zároveň musí jít o omezení v běžném užívání nemovitosti v důsledku provádění archeologických činností. U druhé formy náhrady se doporučuje její smluvní ošetření. Tato náhrada kryje náklady, které by na úpravu nemovitosti vlastníků (správce, uživatel) nemusel vynaložit, pokud by nebyl prováděn archeologický výzkum. Tyto náklady se hradí v penězích.

Oprávněným subjektem je vlastníků (správce, uživatel) dotčeného majetku a povinným subjektem Archeologický ústav AV ČR nebo oprávněné organizace. Jedná se o osobu, která konkrétní archeologický výzkum provedla nebo učinila konkrétní opatření na ochranu archeologického nálezů.

Pro uplatnění nároku na náhradu je stanovena prekluzivní šestiměsíční lhůta.

Počátek této lhůty je vázán na ukončení archeologického výzkumu nebo opatření na ochranu archeologického nálezu. Nárok se uplatňuje u subjektu, který provedl archeologický výzkum nebo učinil opatření na ochranu archeologického nálezu.

Přijetí peněžní náhrady z daňověprávního hlediska je dle § 4 odst. 1 písm. d) zákona 586/1992 Sb., o dani z příjmů v platném znění, od této daně osvobozeno, pokud přijaté plnění není náhradou za ztrátu příjmu a plateb přijatých jako náhrada škody způsobené na majetku, který byl zahrnut do obchodního majetku pro výkon podnikatelské nebo jiné samostatně výdělečně činnosti v době vzniku škody.

Poškozování archeologických lokalit detektoráři je letitý problém, který od devadesátých let 20. století nabýval na závažnosti.¹ Dosud není jednotný názor, jak památky před takovými zásahy chránit, a zda je to vůbec v praxi možné. Archeologie i policie je proti tomuto vykrádání památek značně bezbranná. Stejně tak je problematické stanovení hranice toho, kdy je třeba lokalitu před dalšími zásahy detektorářů zachránit archeologickým výzkumem, kdy je ji možné nechat bez zásahu a v jakých situacích a za jakým účelem používat detektory kovů při výzkumu památek. V tomto směru je důležité o jaký typ lokality jde, jaký je stupeň jejího poškození a tedy i zachování archeologických situací, a jaký je jejich charakter a způsob vzniku a jaké jsou možnosti ochrany takové památky. Archeologická obec v tomto není jednotná.

V souvislosti s plněním úkolů státní památkové péče mohou pověřené osoby vstupovat na nemovitosti bez ohledu na to, kdo je jejich vlastníkem, vykonávat v těchto nemovitostech potřebné odborné práce či odborný dozor a za tím účelem požadovat potřebné údaje a vysvětlení a nahlížet do příslušných dokladů. Jelikož jde o velmi zásadní zásah do práv fyzických a právnických osob, musí se osoba, která hodlá využít těchto oprávnění, prokázat osvědčením. Zákon o státní památkové péči výslovně neupravuje jeho formu ani náležitosti. Obecně lze mít za to, že to musí být listina, ve které je nezaměnitelným způsobem popsána a pověřena osoba, dále orgán nebo odborná organizace, které osvědčení vydávají a rozsah oprávnění tohoto osvědčení. Listina musí být podepsána osobou, která je oprávněna jednat za orgán památkové péče a zároveň musí být dle § 5 a § 6 zákona 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů ČR a o změně některých zákonů, opatřena kulatým razítkem s malým státním znakem. Je nutné zmínit, že § 34 zákona o státní památkové péči nedává pověřené osobě oprávnění porušit zásadu nedotknutelnosti obydlí, jak je upravena v čl. 12 Listiny základních práv a svobod. Ani na základě osvědčení nemůže pověřená osoba vstoupit do obydlí bez souhlasu toho, kdo obydlí obývá. Při uplatňování svých oprávnění, zvláště pokud je třeba součinnosti fyzických nebo právnických osob, musí pověřená osoba zvolit takový postup, aby byl sice splněn úkol státní památkové péče ale, aby tyto osoby nebyly na svých právech neúměrně omezeny.

Za porušení povinností uložených zákonem o státní památkové péči jsou uloženy sankce dle § 35 až § 39 téhož zákona. Ustanovení § 35 zákona o státní památkové péči upravuje skutkové podstaty tzv. **smíšených správních deliktů**, na které je vyloučena aplikace zákona 200/1990 Sb., přestupkový zákon v platném znění. **Pachatelem** správního deliktu může být kterákoliv právnická osoba a dále fyzická osoba podnikatel.

¹ V Západočeském kraji např. hrady jižního Plzeňska (Strašná skála u Čížkova a Šroubkův hrad u Těnovic), blíže k tomu: *Novobylyský – Novobylyská 2007*, 14.

Správní delikty právnických osob a fyzických osob, při jejichž podnikání došlo k porušení povinností dle zákona o státní památkové péči, mohou být postiženy pokutou uloženou obecním úřadem obce s rozšířenou působností až do výše 2.000.000 Kč nebo pokutou uloženou krajským úřadem až do výše 4 000 000 Kč. Sankci lze uložit nejpozději do tří let od spáchání deliktu a současně nejpozději do jednoho roku od doby, kdy se o správním deliktu dozvěděl příslušný orgán státní památkové péče. Při stanovení výše pokuty se přihlíží k závažnosti a k době trvání protiprávního jednání, ke kulturně politickému významu kulturní památky a k rozsahu hrozící nebo způsobené škody. Součástí výroku rozhodnutí musí být také způsob úhrady pokuty. Pokuta je splatná do 30 dnů ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí, jímž byla uložena. Uložením pokuty za správní delikt zůstává nedotčena odpovědnost podle jiných právních předpisů. Výslovně je zde **připuštěn jednočinný souběh správních deliktů**. Za všechny sbíhající správní delikty může být příslušnými správními orgány uložena sankce. Možnost jednočinného souběhu vyplývá z odlišnosti objektů jednotlivých správních deliktů.

Přestupky fyzických osob nepodnikatelů mohou být ve lhůtě 1 roku od jejich spáchání postiženy pokutou uloženou obecním úřadem obce s rozšířenou působností až do výše 2 000 000 Kč nebo pokutou uloženou krajským úřadem až do výše 4 000 000 Kč. Správní delikty uvedené v § 39 zákona o státní památkové péči jsou v tomto ustanovení výslovně označeny za přestupky. I přestupky dle tohoto ustanovení je možné projednat pouze do 1 roku od jejich spáchání. Mimo sankce ve správním řízení hrozí nálezci za nedodržení právních norem i **postih trestněprávní**.

V případě zásahu Policie ČR je třeba doložit, že existuje důvodné podezření ze spáchání trestného činu. Trestní řízení se zahajuje buď z vlastních poznatků Policie nebo trestních oznámení či podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu. Trestní oznámení může podat kdokoliv na kohokoliv, třeba i na neznámého pachatele, jakémukoliv policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci. Povinností každého policejního orgánu nebo státního zástupce je takové trestní oznámení přijmout a zahájit příslušné šetření. Jenom na základě žádosti oznamovatele, je Policie ČR povinna do 1 měsíce dle § 158 Zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění, vyrozumět oznamovatele o dosud přijatých opatření, neboť ze zákona tato povinnost automaticky nevyplývá. Aby trestní oznámení mohlo být podáno úspěšně, je třeba doložit konkrétní skutkové okolnosti, např. v jakém rozsahu došlo ke zničení archeologických nálezů a zdůraznit potřebu odborného odhadu škody, který může provést archeologický ústav AV ČR. Rovněž je vhodné doložit, zda případně odpovědné osoby věděly o výskytu nálezů z předchozích jednání či korespondence.

Policejní orgán může provést neodkladné nebo neopakovatelné úkony. Neodkladným úkonem je dle § 160 trestního řádu v platném znění takový, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je úkon, který nebude před soudem možno provést.

Od 1. ledna 2010 vstoupil v účinnost nový trestní zákon, Z č. 40/2009 Sb., který nově definoval pojem trestného činu, a to v § 13, kdy trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a vykazuje znaky uvedené v zákoně. Oproti dřívější úpravě § 3 odst. 1 zákona 140/1961 Sb., postavené na materiálním pojetí trestného činu, kdy trestným činem byl čin pro společnost nebezpečný, jehož formální znaky byly uvedeny v trestním zákoně, se jedná o formální pojetí. Opuštěním dosavadního mate-

riálního pojetí trestného činu tak formálně dochází mimo jiné k setření rozdílů v pojetí trestnosti činu u mladistvých a dospělých pachatelů, neboť s účinností od 1. ledna 2010 platí pro obě skupiny delikventů jediná definice trestného činu dle § 13. Nový trestní zákoník zavádí klasifikaci trestných činů na přečiny a zločiny. Za přečiny jsou považovány všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločinem jsou všechny trestné činy, které nejsou přečiny. Zvláště závažným zločinem jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. V souvislosti s problematikou nálezů přicházejí do úvahy především tyto trestné činy: zatajení věci, poškozování cizí věci a zneužívání vlastnictví. Tímto nejsou dotčeny nároky na náhradu škody.

Objektem trestného činu **zatajení věci** dle § 219 Z 40/2009 Sb., trestní zákon, je vlastnické právo k věci nebo jiné majetkové hodnotě (např. software, ochranná známka). Podobně se zde ochrana vztahuje k též k držbě věci resp. k oprávněnému faktickému držení. Z hlediska archeologických nálezů je předmětem útoku cizí věc, která se dostala do moci pachatele nálezem, omylem nebo jinak bez přivolení osoby oprávněné. Cizí věcí se rozumí věc, která nenáleží pachateli, resp. mu nenáleží výlučně. Může se zde jednat jen o věci movité. Věc nemovitou ze své podstaty nelze zatajit. U nálezů jde o věci ztracené, opuštěné nebo skryté, které jsou mimo dosah oprávněné osoby. Pro trestní odpovědnost ze zatajení věci se vyžaduje, aby dle představ pachatele šlo o věc ztracenou nebo zapomenutou a aby on o ní předpokládal, že se dostala z moci oprávněné osoby. V opačném případě o zatajení nepůjde, ale půjde o trestný čin krádeže. Omylem se dostane věc do moci pachatele za předpokladu, že pachatel v době, kdy se věc dostává do jeho moci, o tomto omylu neví a teprve dodatečně si uvědomí, že mu věc nepatří. Kdyby si to uvědomil hned po přijetí, šlo by o využití omylu, a tedy o podvod. Věc se může dostat do moci pachatele jeho vlastním omylem. Věc se může dostat do moci pachatele i jinak bez přivolení osoby oprávněné než nálezem nebo omylem, např. náplavou, sesuvem půdy. Jednání tu záleží v tom, že si pachatel uvedenou cizí věc přisvojí a vyloučí tím z dispozice s věcí oprávněnou osobu: především vlastníka, oprávněného držitele, jejich zmocněnce, zákonného zástupce nebo statutární orgán právnické osoby. Zavinění je zde úmyslné. Trestní odpovědnost obdobně jako u ostatních obohacovacích deliktů je omezena na věci nikoli nepatrné hodnoty, nejméně 5 000 Kč. Přisvojení si věci nižší hodnoty není ani přestupek.

Poškození cizí věci dle § 228 trestního zákona jako trestný čin patří mezi majetkové delikty. Objektem je vlastnické právo a chráněna je nejen neporušenost cizí věci, ale i její použitelnost. Ochrany požívá vlastník i držitel. Není důvodu vylučovat z předmětu ochrany i věci ztracené, skryté nebo opuštěné, zejména budou-li nalezeny a odevzdány. Předpokladem ovšem je, aby taková věc byla ještě užitečná a měla určitou hodnotu tak, aby její poškození dosáhlo škody nikoli nepatrné, nejméně 5 000 Kč. Jednáním jako znakem objektivní stránky je zničení, poškození nebo učinění věci neupotřebitelnou, přičemž jde o způsoby poškození stanovené alternativně. Může se tak stát i opomenutím takového jednání, ke kterému byl pachatel dle okolností a svých osobních poměrů povinen. Zničením nebo poškozením se rozumí porušení samotné hmotné podstaty věci, nikoli způsobení poklesu hodnoty věci z jiných důvodů. Škoda nikoliv nepatrná musí být způsobena na cizím majetku. Z hlediska zavinění jde o úmyslný trestný čin, kde postačí i úmysl nepřímý.

Objektem trestného činu **Zneužívání vlastnictví** dle § 229 trestního zákona je důležitý kulturní (ochrana kulturních památek, sbírek muzejní povahy) nebo vědecký, na ochraně přírody, krajiny a životního prostředí zájem chráněný jiným právním předpisem. Vždy musí jít o zájem důležitý. Při hodnocení otázky důležitosti zájmu, je zpravidla nutné stanovisko odborných orgánů příslušných k ochraně kulturních památek, předmětů kulturní hodnoty a sbírek muzejní povahy nebo znalců příslušného oboru. Nevyžaduje se, aby byl rozsah poškození důležitého obecného zájmu vyčíslen, protože to mnohdy ani není možné. Jednání spočívá v tom, že pachatel poškodí důležitý kulturní nebo jiný důležitý zájem tím, že poškodí, zničí, učiní neupotřebitelnou nebo zašantročí vlastní věc, která požívá ochrany dle zvláštních předpisů.² Předmětem ochrany jsou věci, které představují zejména kulturní památky, jiné předměty kulturní povahy, muzejní sbírky, chráněné části přírody a případně i součásti životního prostředí, nepůjde-li o trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí. Ochrana jim je poskytována prostřednictvím věcí ve vlastnictví pachatele, jež jsou nositeli určitých kulturních, historických, přírodních a podobných hodnot, chráněných ve veřejném zájmu. To lze způsobit i opomenutím zvláštní povinnosti dle § 112 trestního zákona. Zničení a poškození věci je porušení hmotné podstaty věci. Zničení je úplné znehodnocení věci a poškození částečné znehodnocení věci. **Poškození vlastní věci může být i trestným činem maření výkonu úředního rozhodnutí** dle § 337 odst. 3 písm. a) **či poškození věřitele** dle § 222 odst. 1 písm. a) trestního zákona v platném znění. Naproti tomu učinění věci neupotřebitelnou není porušením hmotné podstaty věci. **Neupotřebitelnost** se posuzuje ve vztahu k účelu, k němuž věc slouží. **Zašantročení věci** je nekalý způsob zbavení se věci nebo její ukrytí. Pachatelem je zde jenom vlastník. Po subjektivní stránce je tu formou zavinění úmysl. Hodnota věci samé je nerozhodná. O trestný čin jde, je-li způsobena větší škoda, nejméně 50.000 Kč.

Závěrem chci zdůraznit onu pomyslnou miskou vah, zda jsou práva a oprávnění dotčených subjektů v rovnováze a zda jsou tyto subjekty motivovány postupovat v souladu se zákonem a naplňovat tak ideu ochrany kulturního dědictví?

Literatura

- Draščík, A. – Hasch, K. – Kučera, P. – Rizman, S. 2004: Přehled judikatury trestných činů proti majetku. Praha.*
Kolektiv 1995: Občanské právo hmotné I. Praha.
Novobylský, M. – Novobylská, Š. 2007: Hláška. Zpravodaj klubu Augusta Sedláčka 18. Rubrika Z hradů, zámků a tvrzí.
Zídek, M. 2008: Právní úprava památkové péče. Sborník prací Péče o architektonické dědictví I. Praha: 145–160.

Summary

Petra Jánošíková: Any Words to the Problems of the "Finds" – Legal View

The article deals with legal adjustment of the finds in Czech Republic. General regulation arranging this problem is in the Code of civil law in § 135 (Act No 40/1964 of the Code of rule

² Z 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění, Z 17/1992 Sb., o životním prostředí v platném znění, Z 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění.

in actually wording). Special regulation is in §23 in the Act No 20/1987 of the Code of rule, about State care of historical monuments, in actually wording. Judicial science different things besides other to three categories: lost, abandoned and hidden things. Especially hidden things are the object of archeological finds. Actually many discussions are in progress about finding 'treasures' by detectors. Article is interested in penal aspects of finds according crime – Hiding of Thing and Abusing of Ownership, §219 and §229 of the Code of penal law (Act No 40/2009 of the Code of rule).

English summary by Petra Jánošíková

DATA MĚŘITELNÁ NA SOUBORECH MINCÍ A JEJICH ZPRACOVÁNÍ – POZNÁMKY K METODICE

Jan T. ŠTEFAN

Úvod

Zpracování hromadných nálezů mincí spočívá více méně v popisu jeho obsahu, zhodnocení nálezu z hlediska časového zařazení, významu, pravděpodobného důvodu tezaurace a vytipování okruhu pravděpodobných vlastníků. Dále se tu nabízí i využití možností statistiky při zpracování kvantitativních parametrů mincí. Statistika ve své specifické podobě je v historických vědách je používána obecně. Na zpracování většího počtu kvantitativních (metrologických) dat, které může hromadný nálezh mincí přinést, metodami matematické statistiky, je ale v každém případě nutno hledět jako na prostředek, nikoli jako na cíl numismatické práce.

Problém aplikace statistických metod (a matematických vůbec) v historických vědách spočívá v tom, že mnoho jedinců se často dává na studium společenských vědy jen proto, že v matematice nenašlo v průběhu školních let zalíbení. Pokud je nutné pro numismatickou práci i zpracování kvantitativních dat, nezbyvá než najít dva lidi, kteří mají znalosti ve svých dosti odlišných oborech a dokážou spolu komunikovat. Tato komunikace je často obtížná. Obtížné je vzájemné pochopení základních metodických postupů obou nauk, tak odlišných.

Základní pohled na aplikaci statistiky v numismatice přinesla před lety již E. Nohejlová-Prátová (*Nohejlová-Prátová – Tichý 1951*). Přesto si je připomeneme znovu, jaké jsou možnosti elementární statistiky v numismatice.¹

Možnosti elementární statistiky

Statistika pracuje s hromadnými daty. Čím je těchto dat více, tím očekáváme po jejich zpracování přesnější výsledky. Pokud je dat málo,² pak i zde statistika nachází řešení, ovšem platnost a přesnost výsledků může být více omezená.

Data, která nám nabízí numismatika pro statistické zpracování, jsou metrologické čili technologické parametry hmotnost, průměr a tloušťka mince,³ které jsou spolu pevně algebraicky svázány. Zpracovávaná data musí být homogenní, tj. požadujeme, aby měřené kvantitativní hodnoty vznikly za stejných podmínek. To je nepochybně obtížné splnit. Klasickým případem homogenních dat by mohl být soubor, který obsahuje mince ražené týmž panovníkem (či jiným mincovním pánem), které mají tutéž nominální hodnotu, byly vyrobeny z mincovního kovu téhož složení, jsou stejného

¹ Do tohoto textu pro byly použity některé obrázky z posteru *Elementary Statistical Methods in Numismatic Metrology* (*Grossmanová – Štefan, v tisku*) prezentovaného na 14. mezinárodním numismatickém kongresu v Glasgowě.

² Otázka, kolik dat je málo a kolik je dost, je velmi diskutabilní.

³ Tloušťku, jako obtížněji měřitelnou veličinu, ponecháme v naší úvaze stranou. Zajímavé mohou být regresní vztahy mezi těmito třemi veličinami. Touto problematikou jsme se zabývali dříve (*Štefan 1995; týž 2000*)

typu (i stejné varianty), byly raženy v jedné mincovně, týmž kolektivem mincovny, nejlépe v jeden den. A také bychom si přáli, aby tyto mince doposud neobíhaly. To jsou skutečně velmi silné požadavky. Proto musíme z praktických důvodů od požadavku tak pro historika přísné homogenity ustoupit a pracovat s daty řekněme „méně homogenními“ nebo podmíněně homogenními a při interpretaci výsledků tuto situaci respektovat. Je na místě, pokud zmiňujeme homogenitu souboru, definovat, co je touto homogenitou myšleno.

Statistickými postupy jsme schopni „odfiltrovat“ při hodnocení souboru pomocí základních parametrů (průměrná hodnota, rozptyl) drobné fluktuace, které vznikají jako výslednice mnoha malých, těžko zachytitelných vlivů, o kterých víme či předpokládáme, že ovlivňují zkoumanou veličinu jak v kladném tak i záporném směru. Bohužel se to děje za podmínky, kdy dostáváme parametry souboru, ale zcela ztrácíme informace o jednotlivých datech.

Systematické chyby statistika odstranit nemůže. Ty mohou být odstraněny přesnějším (případně pozornějším) měřením a také bezchybným zápisem výsledků. Hodnotit či korigovat data je možné kvalifikovaným odhadem, často pozorováním na jiných, podobných souborech za použití interpolace.⁴ Méně bezpečnou extrapolaci jistě nelze vyloučit, ale je možné ji použít s maximální opatrností.

Získávání technologických (metrologických) dat mincí

Předpokladem úspěšné práce je získat potřebná data s malou chybou. Určení **hmotnosti** mince provedeme vážením a dnes, kdy jsou běžné váhy měřící gramy s přesností na miligramy, je problém prakticky vyřešen. Možnou hrubou chybu při zápisu hodnoty je možné vyloučit automatickým záznamem měřené hmotnosti přímo v počítači.

Měření **průměru** mince již představuje problém. Ne vždy byla v mincovně ražena mince přísně kruhového tvaru. Muzejní praxe měřit největší průměr umožňuje identifikovat minci ve sbírce ve spojitosti s její hmotností. Při dalším použití takových údajů o průměru mince musíme počítat s jejich těžko určitelnou chybou. Podobná situace nastává, měříme-li na mincích průměr stále ve směru některého obrazce. Kde však není možnost dodatečného přeměření a okolnosti vyžadují tato data statisticky zpracovat, musíme při interpretaci výsledků vzít toto v úvahu a vyslovovat své závěry velmi opatrně.

U téměř kruhových mincí není tato situace tak vyhrocená. Ale i zde bychom měli měřit s co největší přesností, neboť zaokrouhlování výsledků pohledem na měřidlo je velmi ošidné. Příkladem může být jedno z prvních rozsáhlých měření průměrů, které provedla na mincích košického zlatého pokladu v Praze za 2. světové války Nohejlová-Prátová (*Nohejlová-Prátová 1948*). Při regresní analýze dat dochází k jistému shlukování dat kolem některých hodnot (*Štefan 2000*), což je pravděpodobně způsobeno poměrně hrubým měřením (s přesností na 0,5 mm) a lze tu předpokládat i vliv nedefinovatelné

⁴ V tomto směru může být obecně podnětný datový soubor grošového nálezu z Tábora (*Krajčic – Chvojka 2007*), zejména pro upřesnění odhadu ztráty hmotnosti při konzervaci mincí. Také dřívější odhady ztráty hmotnosti mincí způsobené jejich oběhem (uváděné v dosti širokém rozsahu). Tyto odhady bude nutné revidovat: špatný vzhled mince může být způsoben nedbalou ražbou, často tedy může jít o nedoražení mince nebo nedbalou ražbu. Těžko můžeme odhadovat ztrátu hmotnosti při zlehčení mince opilováním. Vzhledem k neznalosti okamžitého účelu, je též těžko kvalifikovat a kvantifikovat tzv. ságrování, tedy výběr mincí po ražbě nebo při oběhu podle hmotnosti.

zkušenosti s odhadem při odečítání rozměru. Dnes je nutno požadovat použití kvalitního měřidla s jednoduchým odečítáním zlomků dané míry (s přesností 0,1 mm), a opět lze doporučit použít měřidlo s digitálním záznamem měření. Tolik k měření průměru mince.

Statistické parametry (statistiky)⁵

Zpracování měřených dat by se nemělo redukovat pouze na výpočet (výběrového aritmetického) průměru měřené veličiny jako nestranného odhadu střední hodnoty. Platí obecně známý vzorec, který pro připomenutí uvádíme:

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i \quad (1)$$

což je součet všech hodnot dělený jejich počtem. Dále je nutné též posoudit rozptýlení naměřených dat kolem průměrné hodnoty. K tomu slouží veličina rozptyl

$$\sigma^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2 \quad (2)$$

kteřá takto počítaná podle uvedeného vzorce, respektuje vliv menšího počtu měřených hodnot. Její druhá odmocnina se nazývá směrodatná odchylka⁶

$$\sigma = \pm \sqrt{\left(\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2 \right)} \quad (3)$$

Směrodatná odchylka σ má velmi důležitou vlastnost. Používá se ve spojitosti s vypočtenou průměrnou hodnotou \bar{X} ve tvaru $\bar{X} \pm \sigma$; v praxi to znamená, že v tomto intervalu se nachází 68,3 % měřených hodnot. Dále: v intervalu $\bar{X} \pm 2\sigma$ se nachází 95,5 % měřených hodnot a konečně v intervalu $\bar{X} \pm 3\sigma$ se nachází již 99,7 % měřených hodnot. Mimo poslední interval se nachází jen 0,3 % dat z měřeného souboru (Reisenauer 1970). To je důležité pro posouzení příslušnosti některých více odchýlených dat do souboru. Jestliže některé hodnoty v souboru překračují tento interval zleva či zprava, jsou to hodnoty suspektní, podezřelé, a velmi pravděpodobně zatížené chybou. Tato úvaha předpokládá tzv. normální rozložení chyb. Četnost (hustota pravděpodobnosti) odchylek je uspořádána do známé zvonové křivky, Gaussovy křivky. Pokud není měření zatížené občasnou hrubou chybou a měříme s dobrou přesností, můžeme často toto tzv. normální rozdělení předpokládat.⁷ Odstranění hrubých chyb, jak jsme již poznamenali, je obtížné. Leží-li chybné hodnoty uvnitř uvedených intervalů, nemůžeme je odhalit. Mimo interval jde velmi pravděpodobně o hodnotu chybnou.

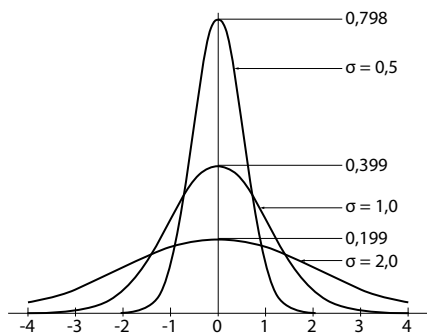
⁵ Tato kapitola příspěvku jen v novějším pojetí opakuje a nepatrně rozšiřuje to, co bylo doporučeno (Nohejlová-Prátová – Tichý 1951), uvedené vzorce jsou citovány z literatury (Hanousek – Charamza 1992; Cyhelský – Kahounová – Hindls 1996).

⁶ Dříve nazývaná jako „střední kvadratickou odchylka“. Uvádění nejmenší a největší hodnotu získaných dat přináší málo relevantní informaci a je na místě jen při velmi malém počtu známých dat, tak jak je uváděl F. Cach (Cach F. 1974).

⁷ Z rovnice normálního rozdělení vychází, že vněm mohou teoreticky krajní hodnoty klesat nebo růst nade všechny meze. Tento rozpor s praxí je řešeno modely s jiným než normálním rozdělením, v naší praxi vystačíme s omezením intervalu platných hodnot na $\pm 3\sigma$.

Graf normálního rozdělení (obr. 1) je dán vzorcem⁸

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \exp\left(-\frac{(x - \bar{X})^2}{2\sigma^2}\right) \quad (4)$$

Obr. 1. Graf normálního rozdělení (podle: Jaroušková a kol. 1989).

Pokud dosadíme do rovnice proměnné \bar{X} a σ z rovnice (1) a (3), dostaneme model naměřených dat. Normalitu dat možno prověřit statistickými testy, případně velice hrubě vizuálně posoudit z grafu rozdělení dat.

Další tzv. statistiky (mimo již uvedený průměr a rozptyl či směrodatnou odchylku), kterými jsou šikmost a špičatost, ne vždy využijeme. Ovšem obě tyto statistiky nás dobře informují od odchýlení reálného souboru dat od normálního rozdělení. Nejsou tedy pro nás zcela bez významu. Šikmost ukazuje na nesymetrii souboru, tedy o tom, jestli v souboru máme více vyšších nebo nižších hodnot, tedy těžších nebo lehčích mincí. Šikmost lze určit ze vzorce

$$S = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n \frac{(X_i - \bar{X})^3}{\sigma^3} \quad (5)$$

V případě symetrického rozdělení je $S = 0$. Záporný výsledek ukazuje (v naší numismatické interpretaci) přebytek vyšších hodnot – těžších mincí, kladný naopak na přebytek nižších hodnot – lehčích mincí. Špičatost nás informuje, zdali je konkrétní rozdělení špičatější než normální rozdělení, případně je-li plošší. Je-li dáno vzorcem

$$K = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n \frac{(X_i - \bar{X})^4}{\sigma^4} - 3 \quad (6)$$

pak je-li $K > 0$, pak je rozdělení špičatější než normální rozdělení, pro $K < 0$ je plošší.

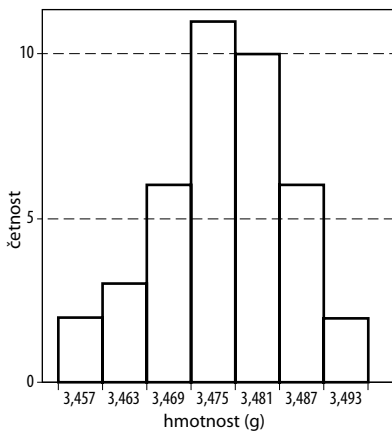
⁸ Číslo δ musí být kladné, tolik k výběru kořene kvadratické rovnice (2).

Vizualizace dat – histogram

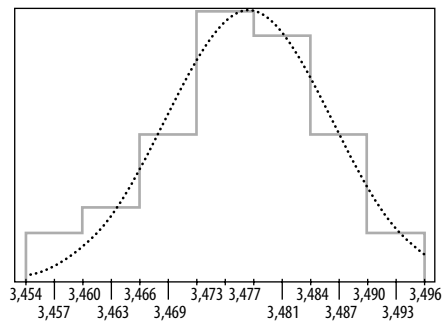
Vizualizace dat nám dává velmi dobrý nástroj pro subjektivní posuzování souboru dat. Často totiž více než 70 % informací o okolním světě získáváme vizuálně. Proto forma sdělování poznatků pomocí scén, obrázků, grafů a diagramů apod. je vlastní většině vědních oborů.⁹

Histogram je všeobecně známým prostředkem pro znázornění rozdělení dat. Určíme vhodně třídy, tj. rozdělíme interval, ve kterém se nachází všechny měřené hodnoty na podintervaly, pokud možno stejně široké, a v nich sečítáme počet hodnot do nich spadajících. Výsledkem je stupňovitý graf, který ukazuje, jak jsou hodnoty daného souboru rozděleny. Konstrukce histogramu je jednoduchá a jeho vytvoření např. v *MS-Excelu*¹⁰ je bez problémů. Ale problémy přináší sám histogram. Jeho tvar je nejen závislý na volbě šířky třídy,¹¹ což je celkem pochopitelné. Ovšem histogram je navíc tvarově závislý na zvoleném počátku a to představuje významný problém. Prakticky si to ukážeme na histogramu v prvním článku k numismatické statistice v českých zemích od E. Nohejlové-Prátové a J. Tichého (*Nohejlová-Prátová – Tichý 1951*). Tam uvedený histogram hmotností (obr. 2) dukátů vybraných z košického nálezu zlatých mincí je ještě doplněn křivkou normálního rozdělení.

Na dalším obrázku (obr. 3) je realizace tohoto histogramu pomocí programu COSMAS (*Štefan – Lednický 1997; Štefan – Chvostková 2002*).

Obr. 2. Histogram hmotností dukátů Jana Rakocziho l. vybraných autory (*Nohejlová-Prátová – Tichý 1951, 12*) z košického nálezu, závislost četnosti [ks] na hmotnosti [g].

Obr. 3. Tentýž histogram (s použitím programu COSMAS). Tečkovaně je znázorněn odpovídající graf normálního rozdělení.

Nepatrné posunutí začátku histogramu, zde o 10 mg, dostaneme nový tvar histogramu (obr. 4 – křivka normálního rozdělení na obrázku zůstává tatáž). Charakter roz-

⁹ Tohoto faktu se zmocnila bohužel hlavně klamavá agitace reklama.

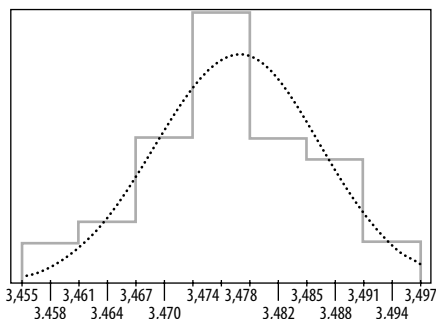
¹⁰ *Excel* je název programu, jehož vlastníkem je Microsoft se všemi právy k jeho šíření.

¹¹ Pro praxi byla nalezena řada předpisů jak zvolit šířku třídy histogramu podle počtu dat.

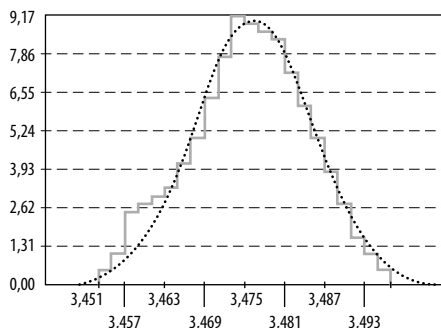
dělení hodnot v souboru se vůči Gaussově křivce dosti změnil.¹² Již na tomto příkladu je zřejmé, že vizualizace rozdělení hodnot souboru histogramem není zcela spolehlivým prostředkem pro hodnocení souborů.

„Průměrovaný“ histogram

To bylo zřejmé S. Copemu (*Cope 1980*), který místo přičítání jednotek do odpovídající třídy nahradil každou hodnotu stupňovitou křivku, která má sice střed v odpovídající třídě, ale zasahuje okraji do svého okolí. Můžeme s jistou nepřesností říci, že jsme takto dostali průměrovaný histogram. Skutečně, tento stupňovitý diagram vzniknul za pomoci n histogramů, posunutých o násobky dělení zvolené třídy a geometricky sečtených. Zvolíme stupňovitou křivku s třemi stupni, a znázorníme, jak bude vypadat „histogram“ příkladu E. Nohejlové-Prátové (obr. 5).

Obr. 4. Histogram hmotnosti týchž vybraných dukátů Jana Rakocziho I., počátek histogramu posunut o 10 mg. Tečkováně je znázorněn odpovídající graf normálního rozdělení.

Obr. 5. Stupňovitý „histogram“ ($n = 3$) týchž vybraných dukátů Jana Rakocziho I. (podle: *Cope 1980*).

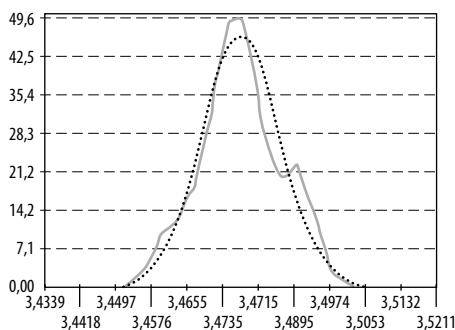
Obyčejný histogram znázorňuje četnost zkoumaných hodnot v daných intervalech, pokud bychom počty hodnot, spadajících do jednotlivých tříd podělili celkovým počtem zkoumaných hodnot a vynásobili stem, obdržíme tzv. průměrnou hustotu pravděpodobnosti v dané třídě. Podobně můžeme zobecnit tuto hustotu i na průměrovaný histogram S. N. Cope-ho.

Obecný histogram

Pozorovatel tohoto postupu si musí položit otázku: co když přírůstek z jednotlivého data bude složen ze stupňovitého diagramu s nespočetně mnoha stupni? Také to již odvodil Cope (*1980*) ve svém článku. Stupňovitý graf s nepoččetně mnoha stupni je jednoduchý trojúhelník, kterým jsou nahrazeny přírůstky jednotlivých dat a to přesně v místě výskytu data na ose x . Takto jednu hodnotu přírůstku do histogramu rozdělíme do části plochy grafu. Trojúhelníkové¹³ nahrazení jednoho data je vlastně svým způsobem naznačením či odhadem neurčitosti jednoho měřeného data. Vizualizace dat E. Nohejlové-Prátové tímto grafem je na obr. 6.

¹² Dnes, po více než šedesáti letech, již nedokážeme odhadnout, proč byl autory takto histogram zkonstruován.

¹³ Trojúhelníkové rozdělení chyb se používalo kdysi v historii geodesie.

Obr. 6. „Histogram“ týchž vybraných dukátů Jana Rakocziho I., konstruovaný za použití trojúhelníkového jádra (podle: Cope 1980).

Problémem zpracování malých souborů dat se věnoval u nás P. Kovanic. Své úvahy opřel o některé obecné poznatky z teoretické fyziky a aplikoval pro zpracování dat, při čemž místo rozdělení dat, tak jak jsme je doposud popisovali (v principu jde o znázornění hustoty pravděpodobnosti), využil k analýze dat distribuční funkci (což je integrál hustoty pravděpodobnosti). O této velmi zajímavé a sofistikované aplikaci v numismatice referoval jako spoluautor v článku v Numismatických listech (*Pinta – Kovanic 2000*).

Jádrový odhad hustoty pravděpodobnosti

Je zřejmé, že Cope-ho postup k vizualizaci rozdělení dat je dosti empirický. Ale již v 70. letech minulého století byla vytvořena matematická teorie, která tento postup verifikovala a rozšířila (*Devenroye – Gyorfí 1985; Werz 1978*). Jde o teorii jádrových odhadů, což je jedna z neparametrických statistických metod (kam patří metody, které nevychází z parametrů souboru jako je střední hodnota (průměrná hodnota), rozptyl, směrodatná odchylka apod. Mezi neparametrické metody samozřejmě patří konstrukce histogramu a jeho zde uvedené rozšíření. Jádrové modely předpokládají pro konstrukci obecných histogramů (smíme-li se již vůbec takto vyjádřit, jde spíše o konstrukci grafu hustoty pravděpodobnosti) různá „jádra“, ze kterých jsme uvedli jednotkový přírůstek na histogramu, použití lokálního stupňovitého grafu, trojúhelníkového rozdělení neurčitost jednoho měření. Tvůrci teorie a současně tím i praxe jádrového odhadu hustoty pravděpodobnosti navrhli mnoho nových jader (Epanechnik,¹⁴ Gauss, trojúhelník – vede k nám známému průměrovanému obecnému histogramu), Laplace, Cauchy, pohyblivé okénko aj.) pro tuto konstrukci.¹⁵ Existence různých „jader“ umožňuje reagovat na různé typy reálných rozdělení a na požadavky na jejich zpracování. Podstatou vzpomínatého přístupu P. Kovanice je jádro, popsané jistou matematickou funkcí.¹⁶

Některé aplikace

Dále uvedeme některé výsledky, kdy nebyla použita zcela správná či adekvátní metoda k hodnocení souboru dat, což pak vedlo k nepřesným interpretacím dat případně k vytvoření chybné hypotézy.

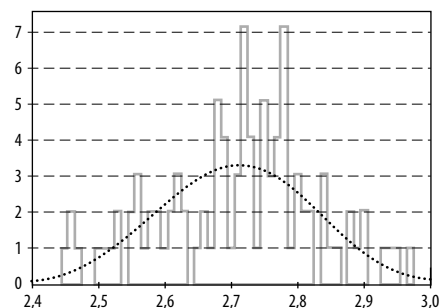
¹⁴ Čti „epanečnik“ (jde o ruského matematika).

¹⁵ Autoři této teorie stanovili též podmínky pro odvození dalších jader.

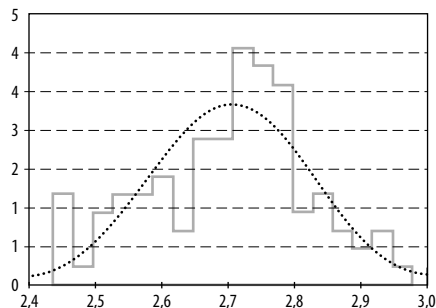
¹⁶ V dostupné literatuře, pokud je nám známo, tuto funkci nebo další postup řešení problémů nepublikoval (*Kovanic 1989*). Jím uvedený gnostický analyzátor je autorsky chráněný programový systém.

Jednu tuto záležitost jsme si již ukázali na konstrukci histogramu a na tvrzení o normalitě zkoumaného souboru¹⁷ na příkladu předloženého E. Nohejlovou-Prátovou.

Dalším příkladem je přecenění tvaru histogramu při nevhodné šířce třídy. I. Pánek (Pánek 1990) ve svém článku ve sborníku na počest E. Nohejlové-Prátové naznačil možnou existenci dvou typů grošů na základě dvou vrcholů na histogramu hodnot souboru,¹⁸ i když vzápětí tuto hypotézu odmítá. Počet zkoumaných dat vedl ke konstrukci velkého počtu tříd, což mělo za následek zobrazení dvou vrcholů (obr. 7).

Obr. 7. Histogram hmotnosti grošů Jiřího z Poděbrad z nálezu ve Sběři podle tabulky (Pánek 1990, 15), šířka třídy 10 mg, počátek histogramu 2,41 g.

Obr. 8. Histogram hmotnosti grošů z nálezu ve Sběři, šířka třídy 30 mg.

Zde je na místě poznamenat, že dva vrcholy křivky hustoty pravděpodobnosti, tedy i dva vrcholy histogramu, signalizují rozdělení dat, které vede k domněnce o spojení dvou různých souborů s jinou střední hodnotou. Uvážíme-li však přesnost s jakou byla data měřena a přesnost s jakou byly mince, v tomto případě groše, vyráběny, pak šířka třídy 10 mg byla neúnosně malá. Histogram se šířkou třídy 30 mg je na obr. 8. Tedy i po elementární metrologické analýze byla hypotéza o dvou typech grošů zpochybněna.

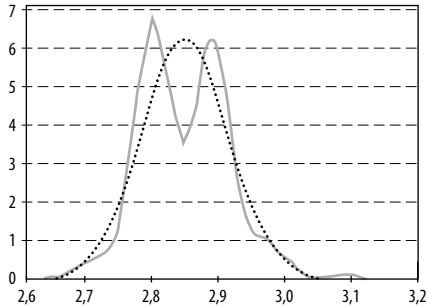
Podobně bychom mohli dojít k závažným otázkám při využití dat, která předložila D. Vorlová ve svém zpracování královéhradeckého nálezu grošů (Vorlová 2002). Byla zde zvolena metoda měření průměru mince pouze v jednom směru. Při výpočtu¹⁹ tloušťky grošů Jana Lucemburského typu č. 19 z udané hmotnosti a udaného průměru v tabulce vycházelo, že tyto groše byly vyráběny ve dvou tloušťkách (viz obr. 9).

Po té byly změřeny průměry zkoumaných grošů ve třech osách přibližně 0°, 60° a 120° (s náhodným počátkem měření) a byly vypočteny aritmetické průměry jejich geometrických průměrů. Nové výsledky po výpočtech ukázaly, že se zde o dvě různé tloušťky střížku nejedná, a že tedy šlo o nevyhovující metodu zjištění středního průměru (obr. 10).

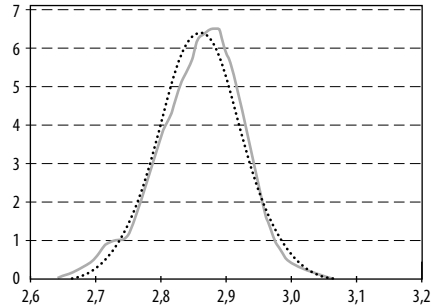
¹⁷ I když zde zřejmý vizuální rozdíl mezi křivkou normálního rozdělení a křivkou hustoty pravděpodobnosti zkoumaného souboru nemohl být testem normality tohoto souboru.

¹⁸ Dva vrcholy na křivce rozdělení souboru dat (křivce hustoty pravděpodobnosti) signalizuje, že daný soubor se skládá ze dvou souborů, které mají různou průměrnou hodnotu. Pravděpodobně daný soubor není – z hlediska matematického – homogenní. Pokud jsou tyto vrcholy dostatečně daleko, pak můžeme domněnku o spojení dvou souborů akceptovat. Čím jsou blíže, tím více musíme být se svými výroky opatrní, u menších souborů při nevhodném určení šířky třídy (nebo šířky jádra) můžeme dostat ve výsledku více vrcholů. Tyto vrcholy budou odpovídat nahodilostem (fluktuacím) v souboru.

¹⁹ Provedl autor příspěvku.

Obr. 9. Rozdělení hustoty pravděpodobnosti průměru grošů Jana Lucemburského (typ 19) z nálezů v Hradci Králové z publikovaných dat (Vorlová 2002).

Obr. 10. Rozdělení hustoty pravděpodobnosti průměru grošů Jana Lucemburského (typ 19) z nálezů v Hradci Králové (Vorlová 2002) po novém, trojnásobném měření průměru mince. Celkový počet dat byl *nepatrně* korigován podle nových poznatků o zařazení jednotlivých kusů do tohoto typu.

Závěr

Možnosti statistiky pro numismatiku tímto příspěvkem nebyly zdaleka vyčerpány. Především zde šlo o to poukázat znovu na možnosti elementární statistiky pro hodnocení souborů mincí a na možné nepřesnosti při použití obyčejného histogramu. Zdají-li se podobná zkoumání souborů mincí časově náročná či dokonce zbytečná je to proto, že nebyl správně určen důvod ke statistickému zpracování nálezů mincí. A to je na rozhodnutí každého odborného pracovníka.

Literatura

- Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Cope, N. S. 1980: The Statistical Analysis of Coin Weights by Computer and a Rationalized Method for Producing Histograms. *The Numismatics Chronicle* 20, 7 Series, 178–184.
- Cyhelský, L. – Kahounová, A. – Hindls, R. 1996: Elementární matematická analýza. Praha.
- Devenroye, L. – Gyorfí, L. 1985: Nonparametric Density Estimation The L_1 View. John Wiley & Sons, New York – Chichester – Brisbane – Toronto – Singapore.
- Grossmanová, D. – Štefan, J. T., v tisku: Elementary Statistical Methods in Numismatic Metrology. Glasgow 2009.
- Hanousek, J. – Charamza, P. 1992: Moderní metody zpracování dat. Praha.
- Jaroušková, D. a kol. 1989: Matematická statistika. Praha.
- Kovanic, P. 1989: Příručka ke gnostickému analyzátoru dat. ČVUT Praha.
- Krajčíc, R. – Chvojka, J. 2007: Táborský poklad. Tábor.
- Nohejlová-Prátová, E. 1948: Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935. Praha.
- Nohejlová-Prátová, E. – Tichý, J. 1951: Příspěvek k numismatice metrologii. *Numismatický časopis československý* 20, 7–16.
- Pánek, I. 1990: Měnová reforma Jiřího z Poděbrad roku 1469 a nález ve Sběři u Nového Bydžova. In: Naši paní profesorce. Hradec Králové, 11–15.
- Pinta, V. – Kovanic, P. 2000: Příspěvek k metrologii pražských grošů Karla IV. (1346–1378). *Numismatické listy* 55, 142–148.
- Reisenauer, R. 1970: Metody matematické statistiky. Praha.

- Štefan, J. 1995: K metrologii středověkých mincí. Numismatické listy 50, 18–21.
- Štefan, J. T. 2000: Metrological and Technological Aspects of Czech and Moravian Denarii Searching. In: Kluge, B. – Weisser, B.: Akten-Proceedings-Actes II. XII. Internationaler Numismatischer Kongress Berlin 1997. Berlin, 972–975.
- Štefan, J. – Lednický, V. 1997: COSMAS 3.1, příručka uživatele. Ostrava.
- Štefan, J. – Chvostková, P. 2002: Nový systém pro statistickou numismatickou metrologickou analýzu dat. Peníze v proměnách času III. Ostrava, 243–246.
- Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.
- Wertz, W. 1978: Statistical Density Estimation a Survey. Göttingen.

Summary

Jan T. Štefan: Data measurable on coins set and his processing – methodical remarks

Statistical methods applied in numismatics are always a tool, never the goal. We must select the methods according to what tasks we want to solve, weigh their adequacy and determine the areas of their applicability. Due to the fact that the attractiveness of exact mathematic methods is usually not all that great for those involved in the humanities, it is important to concentrate on simple methods that can be applied without many problems. The elementary statistical methods surely can not compete with the more sophisticate statistical methods; however, they can achieve results that can be reasonably applied in the field of numismatic research.

In this contribution we will demonstrate that even with simple methods we can arrive at important information for the basic research in numismatic metrology. It is also possible to contribute towards the research of medieval minting technology and help identify some imprecise conclusions and statements given in literature, find their reasons and suggest their eventual rectification.

English summary by Iva Nastálková

NÁLEZY MINCÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Nové keltské mince z južnej Moravy

Eva KOLNÍKOVÁ – Robert KOHÁČEK

V prvom desaťročí 21. storočia boli na južnej Morave, na dvoch lokalitách, nájdené pozoruhodné keltské mince (tab. 1). Náleziská sa nachádzajú v oblasti sútoku Dyje a Moravy, mince sa tu našli na pooranom poli.¹ Výrazne obohatili obraz o keltskom mincovníctve v tejto časti naddunajského barbarika, načrtnutý súborom mincí z významného laténskeho výrobného a obchodného centra Němčice nad Hanou (Čižmář – Kolníková 2006, 261–283; Kolníková 2006, 3–56), z oppida Staré Hradisko (Čižmář 1995, 614–618), ako aj z ďalších moravských nálezísk (Kolníková 1998a, 21–33; Kolníková 2007, 253–277). Zároveň poukázali na dôležitosť tejto oblasti v keltskom osídlení Moravy od konca 3. až do polovice 1. storočia pred n. l. Naznačujú to aj ďalšie archeologické nálezy z laténskeho obdobia dosiaľ zaznamenané na území južnej Moravy (Čižmářová 2004), resp. aj v priľahlej časti Slovenska (Kraskovská 1964, 93–101; Zachar 1977, 35–59; Kuzmová 1980, 313–340). Nálezisko sa totiž nachádza neďaleko toku Moravy, na trase Jantárovej cesty do Pobaltia, s východiskom v severoitalskej Aquilei. Túto dôležitú spojnicu nevyužívali len karavány kupcov, najmä kvôli cestám za obľúbeným pobaltským jantárom, ale zrejme sa po nej presúvali aj skupiny nových osadníkov Moravy. Boli to najmä keltskí žoldnieri, ktorí po skončení vojenských služieb u panovníkov a vojvodcov na území Itálie, či v iných oblastiach vtedajšieho sveta, hľadali v severnom Naddunajsku trvalejšie sídla (Čižmář – Kolníková – Noeske 2008).

Tab. 1. Prehľad mincí z lokalít 1 a 2 (poradie podľa predpokladanej doby razby).

Č.	Typ	Hmotnosť	Priemer	Lokalita	Obr.
1	drachma s Athenou Alkidemos	3,00 g	15 mm	2	1:1
2	drachma s hviezdou a lýrou	2,00 g	13/12 mm	2	1:2
3	1/8 statéra, typ hlava s diadémom/bojovník	0,89 g	8/8,5 mm	1	1:3
4	Nerazený kotúčik s hmotnosťou 1/8 statéra	0,86 g	9/8 mm	1	1:4
5	obol, Roseldorf/Němčice (subaerat)	0,72 g	8/8,5 mm	2	1:5
6	tetrachma, typ Velem	10,69 g	20/22 mm	2	1:6
7	obol, Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein	0,45 g	7,5/8 mm	2	1:7
8	drachma, typ Simmering (subaerat)	2,40 g	15/12,5 mm	1	1:8
9	obol, Roseldorf/Němčice	0,89 g	9 mm	1	1:9
10	obol, Roseldorf/Němčice	0,80 g	9,5/9 mm	1	1:10

Poznámky k zastúpeným nálezovým exemplárom

Strieborná drachma – typ Minerva/Athena Alkidemos² (č. 1), na averze s hlavou rímskej bohyně Minervy orientovanou vpravo, na reverze s postavou Atheny Alkidemos kráčajúcou vľavo, patrí v tomto súbore medzi výnimočné exempláre. Rozširuje totiž doteraz známy počet týchto mincí z ôsmich na deväť, z toho je tretia so známym náleziskom. Dosiaľ boli evidované iba dva lokalizované exempláre, z Nižboru-Stradonic v Česku (Paulsen 1933, č. 190) a z Veľkého Slavkova na Slovensku (Kolníková 2006, 15, tab. 4). Nový nálezový exemplár z južnej Moravy,

¹ Uložené sú v súkromnej zbierke.

² Predtým typ Athena Alkis, dôvod premenovania Castelin 1965, 18, pozn. 2.

Obr. 1.1. drachma s Athenou Alkidemos; 2. drachma s hviezdou a lýrou; 3. 1/8 statéra, typ hlava s diadémom/Athéna Alkidemos; 4. nerazený Au kotúčik; 5, 9–10. oboly zo skupiny Roseldorf/Němčice; 6. tetradrachma typu Velem; 7. obol zo skupiny Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein; 8. drachma typu Simmering.

objavený neďaleko trasy Jantárovej cesty, naznačuje oprávnenosť predpokladu, že tento druh mincí sa do naddunajského priestoru a odtiaľ ďalej na sever i západ, mohol dostať prostredníctvom keltských (bójskych) vystaňovalcov z Hornej Itálie. Predpokladá sa totiž, že títo ich razili (dva varianty, prvý na reverze s konskou protomou, druhý s Athenou Alkidemos) na hornoitalskom území v čase, keď tam sídlili, a to až do konečnej porážky Rimanmi roku 191 pred n. l., kedy Itáliu opustili (Pink 1936, 18). Napodobovali rímsko-kampanské didrachmy z rokov 269–242 pred n. l. (averz) a macedónske tetradrachmy Filipa V. (reverz) razené v rokoch 221–211 pred n. l. Ako dôkaz, že obraz Atheny Alkidemos prevzali z macedónskych mincí, slúži znak v podobe x na štíte tejto bohyně a monogram EF (EP?) umiestnený vedľa nej. Na hornoitalských drachmách je rovnaký ako na macedónskych tetradrachmách (Pink 1936, 17). Vyplyva z toho zároveň aj doba razby týchto mincí – koniec 3. stor. pred n. l.³ Predpoklad, že ide o mince razené Bóji v Hornej Itálii však doposiaľ nepotvrdil ich výskyt na hornoitalskom území. I keď nie je vylúčené, že práve tu boli nájdené tie exempláre, ktoré sú v zbierkach múzeí uložené bez evidovania náleziska, resp. že hornoitalské nálezy neboli dosiaľ zverejnené. Budúci výskum by mal jednak potvrdiť hornoitalský alebo naznačiť iný (moravský, český?) pôvod drachiem s Athenou Alkidemos, ako aj spresniť dobu ich razby. Aj kvôli tomu, že práve tieto mince ideovo ovplyvnili mincovníctvo Bójev usídlených severne od toku Dunaja, na dnešnom moravskom či českom území, i keď títo ako mincový kov na razbu použili zlato. Nálezový exemplár z južnej Moravy poskytuje k riešeniu týchto problémov nové dôkazy. Patrí k nim aj zistenie, že pochádza z toho istého razidla ako drachma z Veľkého Slavkova (Kolníková 2006, 14, obr. 6), resp. aj ostatné dosiaľ zverejnené exempláre (Paulsen 1933, tab. 9, č. 188–194).

Drachma s hviezdou (nad koňom cválajúcim vpr.) a symbolom podobným lýre (pod bruchom koňa), razená zo striebra, takisto patrí k vzácnym nálezom (č. 2). Donedávna bola zastúpená jediným nálezovým exemplárom z juhu stredného Slovenska, z náleziska Hodejov, okr. Rimavská Sobota (Kolníková 1964, 198). Ostatné, v katalógoch evidované drachmy tohto typu (Dessewffy 1910, č. 113; Pink 1974, 65, č. 385–391; De La Tour 1994, č. 10035, 10037–10038; Kostial 1997, č. 692–697; Dembski 1998, č. 739–741, 743, 745–746) sú bez náleziska. V deväťdesiatych rokoch minulého storočia však boli zaznamenané nálezové exempláre na dolnorakúskych náleziskách Roseldorf a Oberleiserberg (Dembski 1998, č. 742, 744, 747; Dembski 2009, 93, obr. B-15), častý výskyt sa tu konštatuje v oblasti zvanej Weinviertel (Jandrasits 2005, 136). Doteraz evidované drachmy typu „hviezda/lýra“ však z typologického hľadiska nepredstavujú jednotný celok, nepochádzajú z jedného razidla. Hlava na averze (považuje sa za hlavu Apollóna, predpokladá sa ovplyvnenie obrazu makedónskym statérom Filipa II. – Jandrasits 2005, 136) má rôzne stvárnenie účesu, okrem toho je orientovaná vpravo i vľavo. Dvojakú orientáciu má aj kôň na reverze, ani symbolika hviezda/lýra nie je rovnaká (uvažuje sa, že pri realizácii tohto obrazu pôsobila juhoitalská didrachma z rokov 275–270 – Jandrasits 2005, 136). Hviezda nemá rovnaký počet lúčov, tieto sú v niektorých prípadoch zakončené plnými krúžkami. Ani lýrovitý symbol nemá rovnakú formu, eviduje sa 5 rôznych druhov. V jednom prípade je lýra nad koňom, pod ním je triskeles. Hmotnosť mincí nie je rovnaká, pohybuje sa od 4,22 (Dembski 2009, 93, obr. B-15) do 1,97 g (Dembski 1998, č. 747). Nie je teda vylúčené, že v rámci skupiny mincí so symbolikou hviezda/lýra neboli razené len drachmy, ale aj poldrachmy (Dembski 1998, 86; Jandrasits 2005, 136), pričom do tohto systému patrili aj tetradrachmy a oboly (Kolníková 2006, 30–33). Klasifikácia „drachiem s hviezdou“ len na základe hmotnostných, nie aj typologických kritérií (Göbl 1973b, tab. 31, č. 385–393), neposkytla o ich razbe dostatočne prehľadný obraz. Exemplár z južnej Moravy má na averze Apollónovu hlavu vľ., na reverze, nad koňom, hviezdu bez ukončenia lúčov plnými krúžkami a lýrovitý symbol v opačnej polohe. Hmotnosť 2 g naznačuje, že môže ísť o poldrachmu. Podobná minca, s hmotnosťou 2,06 g, je v Pinkovom katalógu zverejnená pod číslom 391 (Pink 1974; Dembski 1998, č. 745). V numizmatickej zbierke viedenského Umelecko-historického múzea sú uložené ďalšie mince s takouto hmotnosťou, bez náleziska, ale

³ Do stredy 3. stor. ich datuje Ziegauš 1997, 216, na základe averzu prevzatého z rímsko-kampanských didrachiem.

aj nálezy z Roseldorfu a Oberleiserbergu (*Dembski 1998*, č. 744, 747). Výskyt mincí s podobnou symbolikou (najmä tetradrachiem a obolov) v latenských osadách Němčice nad Hanou, Nitra, resp. aj v hrobch z Bánova a Palárikova na Slovensku, z laténskeho obdobia B2–C2, dovoľuje predpokladať ich razbu v 1. pol. 2. stor. pred n. l. Väčšina nálezísk sa koncentruje na území juhozápadného Slovenska, čo naznačuje ich tunajší pôvod. Nedá sa však vylúčiť, že miestom razby týchto mincí mohli byť aj významné keltské osady v Němčiciach, či v Roseldorfe (*Dembski 2009*, 94). Tento problém pomôžu riešiť nové nálezové exempláre, najmä z archeologických nálezísk.

Zlaté mince so zvláštnou symbolikou, k akým patrí ďalší nálezový exemplár z južnej Moravy (č. 3), sa v nálezovom fonde mincí z českého a moravského územia (*Castelin 1965*, 40–52, tab. VII–VIII, tzv. vedľajšie rady) vyskytujú zriedkavo. Tento má na averze hlavu orientovanú vľavo, pokrytú diadémom, na reverze postavu bojovníka obráteného vľavo, aká je aj na zlatých minciach typu Athena Alkidemos. Na obraze však chýbajú písmená tvoriace na type Athena Alkidemos nečitateľnú legendu, nahrádzajú ich dve trojice plných krúžkov (vľavo) a znak v podobe x (vpravo). Nedá sa konštatovať, podľa akej predlohy bola stvárnená hlava na averze – nemá analógiu. Bojovník typu Athena Alkidemos však tieto mince jednoznačne zaraďuje k bójskemu mincovníctvu. Svedčí o tom aj trojnominálová razba tohto druhu mincí (statér, jeho tretinky a osminky – *Paulsen 1933*, č. 197–199), ako aj fakt, že výskyt sa zaznamenáva na českom a moravskom území. Dosiaľ bol tento typ zastúpený piatimi exemplármi (1 statér, 3 tretinky a 1 osminka) z troch nálezísk, z toho sú dve na Morave (Lipník a neznáme moravské nálezisko), jedno v Česku (Mirovice – *Paulsen 1933*, 24; *Castelin 1965*, 45). Nový exemplár z južnej Moravy tento počet dopĺňa na 6 kusov a reprezentuje štvrté známe nálezisko. Výskyt týchto mincí na Morave, vrátane nových typov z Němčíc nad Hanou a Polkovic (*Kolníková 2006*, 24, obr. 10; *Černý – Kolníková 2006*, 49–56) naznačuje, že niektoré mohli byť razené aj v tejto oblasti, nielen v severozápadnom Česku, ako sa doteraz predpokladalo (*Castelin 1976*, 1; *Militký 2008*, 124). Nový exemplár s hmotnosťou 0,89 g predstavuje osminku statéra, ide však o subaerátnu mincu. Jej povrch už nie je kompaktný, na viacerých miestach je poškodený, spoza zlatej fólie zreteľne preniká medené jadro mince. Tento jav, razba subaerátov, nie je v bójskom mincovníctve výnimočný. Subaerátne mince sa evidujú v nálezovom komplexe z Němčíc nad Hanou (*Kolníková 2006*, 10, tab. 3, tu statéry Athena/Niké), ako aj v Roseldorfe (*Dembski 2009*, 92–93, na tomto nálezisku sa našli subaeráty statéra, 1/24-statéra, bronzové, ešte nepozlátané kotúčiky, ako aj subaerátne ingoty). Už v minulosti, v staršom fonde bójskych mincí, bolo evidovaných 26 subaerátov všetkých nominálov, najviac zo Stradonic a zo Starého Hradiska (*Castelin 1978*, 7–11; *Militký 2008*, 124). Zlaté mince – typ hlava s diadémom/bojovník – sú zaraďované do staršieho úseku bójskej razby (*Castelin 1965*, 47, tab. VII), cca do 1. polovice 2. stor. pred n. l. Podporuje to aj spoluvýskyt nášho exemplára s obolmi typu Roseldorf/Němčice na lokalite č. 1 z južnej Moravy.

Nerazený zlatý kotúčik (č. 4) s hmotnosťou 0,855 g, čo predstavuje osminku statéra neurčeného typu (pravdepodobne typu Athena Alkidemos), nevyklučuje na tomto nálezisku činnosť mincovej dielne. Podobné doklady o razbe sa vyskytli aj v Němčiciach nad Hanou (*Kolníková 2006*, 41, obr. 15:2–4) a v Roseldorfe (*Dembski 2009*, 95).

Oboly skupiny Roseldorf/Němčice (č. 5, 9, 10), zastúpené na obidvoch lokalitách z južnej Moravy, sú dôkazom existencie latenských osád v tejto oblasti časovo súbežných s významným němčickým výrobným a obchodným centrom. Pravdepodobne v Němčiciach boli razené tieto drobné strieborné mince s hmotnosťou od 0,5 do 1 g, na averze väčšinou bez obrazu, na reverze s koňom a s rôznou prídavnou symbolikou (*Kolníková 2006*, 30–39). Exempláre z južnej Moravy č. 9–10 patria k typu B, č. 5 k variantu Bc. Typ B charakterizuje averz bez obrazu, revers s koňom orientovaným vľavo, nad chrbtom s oblúkom na oboch stranách zakončeným plnými krúžkami, pod bruchom s volutou vnútri s pukličkou. Variant Bc má nad koňom miesto oblúku rovnú tyčku, pod bruchom koňa iba pukličku (*Kolníková 2006*, 33, obr. 12:11 a 12:14). Tento druh mincí razilo aj dolnorakúske keltské centrum v Roseldorfe,⁴ okrem bohatého výskytu svedčia tu o tom

⁴ G. Dembski tento druh mincí označuje ako typ Roseldorf II (*Dembski 1991*, 6, č. 2), o hľadanie ich genézy a o ich typologickú klasifikáciu sa pokúsil *Jandrasitz 2005*, 129–149.

aj zlomky odlievacej formy. Vzácné razidlo na razbu mincí typu Roseldorf II je však nateraz bez náleziska (*Dembski 2009*, 100). Razbu týchto drobných strieborných mincí vo viacerých centrách pravdepodobne zabezpečovali mobilní raziči. V minulosti, pre nedostatok nálezov mincí tohto druhu v archeologických súvislostiach, boli spolu s mladšími exemplármi skupiny Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein označované ako „drobné strieborné mince s koníčkom“ a datované do posledného obdobia bójskej razby, do 2. polovice, resp. do 3. tretiny 1. stor. pred n. l. (*Castelin – Waldhauser 1985*, 19).⁵ Až nálezy z Némčíc a Roseldorfu ukázali, že ide o dve skupiny drobných mincí, z dvoch časových období. Z 1. pol. 2. stor. pred n. l. (skupina Roseldorf/Némčice) a z 1. pol. 1. stor. pred n. l. (skupina Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein). Skupina mincí Roseldorf/Némčice je početne neobyčajne bohatá, obsahuje aj exempláre s novou pozoruhodnou ikonografiou. Spracovanie celého súboru z Némčíc a Roseldorfu, ale aj z ďalších moravských a dolnorakúskych nálezísk, umožní posúdiť funkciu týchto drobných mincí v hospodársko-peňažných vzťahoch Bójov v 1. pol. 2. stor. pred n. l. Genézou týchto mincí a ich typológiou sa úspešne zaoberal najmä rakúsky bádateľ H. Jandrasits. Jeho práca predstavuje východisko pre ďalší výskum týchto pozoruhodných mincí (*Jandrasits 2005*, 129–153).

Tetradrachma typu Velem (č. 6), zastúpená v nálezovom súbore mincí z južnej Moravy, je prvým nálezom tohto druhu na moravskom území. V domácom nálezovom prostredí, na území dnešného západného Maďarska, je razba tohto typu mincí na averze so štylizovanou, perlovcovým diadémom ozdobenou hlavou orientovanou vpravo, na reverze s jazdcom cválajúcim vľavo, s hlavou v tvare rozety,⁶ s hmotnosťou okolo 10 g (*Pink 1974*, č. 472; *Kostial 1997*, č. 746–762), spájaná s keltským oppidom v obci Velemszentvid, v župe Vas. Podľa neho boli tieto mince pomenované na typ Velem (*Gohl 1906*, 1–4; *Miske 1910*, 100–104). Roku 1899 tu bol objavený hromadný nález, pozostávajúci zo 60-tich mincí tohto typu, uložený v laténskej nádobe. Výskyt sa konštatuje predovšetkým v maďarskej župe Vas a na území rakúskeho Burgenlandu. Tu, v obci Güttenbach (okr. Güssing), bola roku 1927 objavená laténska nádoba s 200 tetradrachmami velemského typu (*Pink 1974*, 74–75; *Dembski 1998*, č. 1398, 1401–1405). Časové určenie razby tetradrachmiem typu Velem sa opiera najmä o fakt, že niektoré vznikli prerazbou tauriských (východonorických) mincí (najmä typu Durdevac). Sú však známe aj tauriské tetradrachmy (tzv. Frontalgesichtstyp), ktoré boli vyrazené na minciach typu Velem. Na základe datovania začiatku tauriského mincovníctva k roku 60 pred n. l. (*Göbl 1973a*, 25) sa razba mincí typu Velem predpokladá v 2. pol. 1. stor. pred n. l. (*Torbágyi 1997*, 14). Toto príliš neskoré datovanie bezpochyby zmení objav hromadného nálezu 40 norických tetradrachmiem (typ mit Kugelreiter) a 359 republikánskych viktoriátov z rokov 150–130 pred n. l. v obci Enemonzo na italskom území (*Gorini 1999*, 173–193). Výrazne do staršieho obdobia posunie nielen počiatky norického mincovníctva (*Dembski 2002*, 41–52), ale aj razbu jednotlivých typov tauriských i norických mincí. Z tohto hľadiska možno razbu mincí typu Velem predpokladať koncom 2. alebo v prvých desaťročiach 1. stor. pred n. l. Potvrďia to však až nové analýzy velemských a norických mincí, predovšetkým v archeologických súvislostiach. Nález mince tohto typu na južnej Morave a naopak bójske mince objavené v areáli oppida Velemszentvid („starší typ Alkis a mušľovité statéry“ – *Pink 1974*, 74), dokladajú kontakty týchto dvoch významných sídelných aglomerácií.

Obol zo skupiny Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein (č. 7) reprezentuje mladšie obdobie bójskej mincovej razby. Strieborné mince tohto druhu s hmotnosťou do 0,5 g majú na

⁵ Tento názor o datovaní „drobných strieborných mincí s koníčkom“ do 2. pol., resp. 3. tretiny 1. stor. pred n. l. zastával K. Castelin, a to aj napriek tomu, že v staršom období výskumu ich datoval do 1. pol. 1. stor. pred n. l. (*Castelin 1959*, 7). S jeho neskorým datovaním mincí skupiny Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein sa však nestotožnil spoluautor príspevku J. Waldhauser, čo v konečnom dôsledku potvrdilo aj nálezy mincí z Némčíc a Roseldorfu.

⁶ Podobná rozeta je aj na dáckych minciach typov Toc-Chereluş a Medieşu Aurit (*Preda 1973*, tab. LXVI:3–10 a LIX:3–4), preto bola pôvodne zaradená k dáckemu mincovníctvu. Nie je zatiaľ vyjasnený vplyv dáckych mincí na razbu velemských tetradrachmiem.

averze rôzne štylizovanú hlavu obrátenú vľavo alebo vpravo, ale aj averz bez razby, na reverze koňa väčšinou orientovaného doľava. Aj tieto mince boli razené zrejme mobilnými razičmi na viacerých oppidách. Určité typologické rozdiely naznačujú snahu o rozlíšenie razby. Podľa názoru J. Militkého tento obol reprezentuje razbu mincí moravského oppida Staré Hradisko (písomná informácia z 13. 7. 2010). Skupina dostala názov podľa najvýznamnejších nálezísk, ako sú Stradonice v Česku, Staré Hradisko na Morave a Karlstein v Bavarsku (*Militký 2008*, 124, 127. tab. 7). Mince tohto druhu sa v starších osadách typu Němčice nad Hanou nevyskytujú. Z tohto faktu vyplýva konštatovanie, že boli razené neskôr, až v dobe opevnených osád – oppíd. Keďže tieto zanikli začiatkom 2. pol. 1. stor. pred n. l., zrejme v dôsledku zmeny ekonomicko-politickej situácie a pod tlakom etník, ktoré si hľadali nový sídelný priestor (*Čížmář 1993*, 423), možno predpokladať, že razba drobných mincí prebiehala niekoľko desaťročí predtým, pravdepodobne v druhej štvrtine 1. stor. pred n. l. Skončila zároveň so zánikom oppíd, mince zrejme ešte určitú dobu zostali v obehu. Reprezentujú záverečnú fázu bójskeho mincovníctva.

Drachma typu Simmering (č. 8) patrí k mincovníctvu bratislavských Bójov. Pomenovanie mincí tohto druhu sa viaže k nálezisku Wien-Simmering. Roku 1880 tu bol objavený súbor 261 drachiem a niekoľko desiatok tetradrachiem bratislavského typu (tzv. biatekov). Na drachmách sa vyskytol nápis NONNOS, ktorý potvrdil ich príslušnosť k mincovému systému bratislavského oppida, keďže sa vyskytuje aj na tunajších statéroch a tetradrachmách (*Kolníková 1991*, 24). Drachmy majú na averze ornament z vavrínovej ratolesti, plných krúžkov a lístkov. Na reverze je kôň, ktorý má pod bruchom tri privesky neznámeho, pravdepodobne kultového významu a nad chrbtom rôznu symboliku (na našom exemplári má ružicu). Bratislavská mincovňa razila mince v 1. pol. 1. stor., pravdepodobne v období medzi rokmi 70 až 40 pred n. l. V činnosti bola až do bójsko-dáckej vojny, ktorá sa skončila drvivou porážkou Bójov a postupným zánikom bratislavského oppida (*Kolníková 1998b*, 2–3). Výskyt bratislavských mincí za riekou Moravou nie je početný. Nálezový exemplár z južnej Moravy je preto novým dokladom kontaktov latenských osád na oboch stranách jej toku.

Zhodnotenie súboru mincí

Nový nálezový súbor z južnej Moravy – 10 pozoruhodných keltských mincí, pochádza z dvoch latenských osád (označili sme ich ako č. 1 a 2) vzdialených od seba asi 1 km. Odrzkadľujú sa v ňom dve fázy bójskeho mincovníctva. Staršiu, rámcovo datovanú do obdobia rokov 250–130 pred n. l. (v archeologickej chronologickej schéme ide o laténske obdobie C1–C2, resp. o koniec LT B2), reprezentujú mince: drachma s Athenou Alkidemos, (pol)drachma s hviezdou a lýrou, osminka statéra s hlavou ozdobenou diadémom a s postavou Atheny Alkidemos, nerazený kotúčik pravdepodobne osminky typu Athena Alkidemos, oboly skupiny Roseldorf/Němčice.⁷ Do mladšej fázy keltského mincovníctva – cca obdobie rokov 130–40 pred n. l. (laténske obdobie C2–D2) patria mince: tetradrachma typu Velem, obol zo skupiny Stradonice/Staré Hradisko/Karlstein a drachma typu Simmering. Na základe výskytu týchto mincí v osadách č. 1 a 2 možno konštatovať, že obidve vznikli v priebehu prvej polovice 2. stor., existovali ešte aj v prvej polovici 1. stor. pred n. l. Osada č. 1 pretrvala až do rímsko-germánskeho obdobia, ako to naznačujú údajné nálezy spôn a rímskych mincí. Osady sa nachádzali v strategicky významnej oblasti, na trase Jantárovej cesty, zohrávali dôležitú úlohu v zabezpečovaní kontaktov s južnými a juhovýchodnými susedmi, pravdepodobne aj s výrobnými a obchodnými centrami na pôde dnešných lokalít Němčice nad Hanou a Staré Hradisko.

⁷ Na lokalite č. 1 bol nájdený aj statér, typ Athena/Niké, uložený je v súkromnej zbierke, nepodarilo sa ho zdokumentovať.

Literatúra

- Castelin, K. 1959: Ke chronologii keltských stříbrných mincí s koníčkem. Numismatické listy 14, 3–7.
- 1965: Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
 - 1976: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. Drobná plastika 1, 1–11.
 - 1978: Zu den gefütterten (plattierten) Goldmünzen der böhmischen Kelten. Numismatikai Közlöny 76–77 (1977–1978), 7–11.
- Castelin, K. – Waldhauser, J. 1985: Addenda k nálezu keltských mincí u Dřemčic na Litoměřicko a problém oppida v severozápadních Čechách. Litoměřicko 17–20, 3–42.
- Černý, Z. – Kolníková, E. 2006: Nový typ keltských zlatých mincí – nález z Polkovic. Numismatické listy 61, 49–56.
- Čižmář, M. 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténska). In: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada 3. Brno, 380–423.
- 1995: K mincovnictví na keltském oppidu Staré Hradisko. Archeologické rozhledy 47, 614–618.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 261–283.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H.-CH. 2008: Němčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. Germania 86, 655–700.
- Čižmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004.
- De La Tour, H. 1994: Atlas de monnaies gauloises. Paris (reedícia B. Fischer).
- Dembski, G. 1991: Neue Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 31, 5–10.
- 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Wien.
 - 2002: Der Geldumlauf in Österreich in vorrömischer und römischer Zeit. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1332, 41–52.
 - 2009: Eigenprägung und Fremdgeld – Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralsiedlung Österreichs. Forschung im Verbund Schriftenreihe. Band 102, 87–101.
- Dessewffy, M. 1910: Barbár pénzei. Budapest.
- Gohl, Ö. 1906: Velem-Szentvidi kelta pénzek. Numismatikai Közlöny 5, 1–4.
- Gorini, G. 1999: Il ripostiglio monetale di Enemonzo. In: I Celti in Carnia e nell'arco alpino centro orientale. Tolmezzo, 173–193.
- Göbl, R. 1973a: Typologie und Chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum. Wien.
- 1973b: Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig.
- Jandrasits, H. 2005: Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. Römisches Österreich 28. Wien, 129–149.
- Kolníková, E. 1964: Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. Študijné zvesti AÚ SAV 13, 196–206.
- 1991: Bratislavské keltské mince. Bratislava.
 - 1998a: Keltské mince v peňažných dejinách Moravy. In: Peníze v proměnách času. Sborník příspěvků z konference k 50. výročí založení pobočky České numismatické společnosti v Ostravě, která se konala ve dnech 3.–4. 10. 1996. Ostrava, 21–33.
 - 1998b: Bratislavské keltské mince vo svetle doterajších poznatkov. Numismatika 16, 1–13.
 - 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56.
 - 2007: Nové nálezy mincí – príspevok k obrazu doby laténskej na Morave. Pravěk NR 16 (2006). Brno, 437–462.

- Kostial, M. 1997: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München.*
- Kraskovská, L. 1964: Záhorie v neskorej dobe laténskej. In: Archeologické studijní materiály. 1. Praha, 93–101.*
- Kuzmová, K. 1980: Nížinné sídliská z neskorej doby laténskej v strednom Podunajsku. Slovenská archeológia 27, 313–340.*
- Militký, J. 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská. Praha, 122–128.*
- Miske, K. 1910: Velemszentvidi kelta típusu pénzéink leletkörülményei. Numizmatikai Közlöny 9, 100–104.*
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier mit Berücksichtigung der vorboiischen Prägungen. Leipzig/Wien.*
- Pink, K. 1974: Die Münzprägung der Kelten und ihrer Nachbarn (2. ergänzte und verbesserte Auflage, hrsgb. von Robert Göbl). Braunschweig.*
- Preda, C. 1973: Monedele geto-dacilor. București.*
- Torbágyi, M. 1997: Keltische Münzprägung im Gebiet Ungarns. Numismatische Zeitschrift 104–105, 7–17.*
- Zachar, L. 1977: Príspevok k poznaniu neskorolaténskeho obdobia na Záhori. Zborník Slovenského národného múzea 71. História 17, 35–59.*
- Ziehaus, B. 1997: Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. (Eds.): Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7, 213–221.*

Summary: Eva Kolníková – Robert Koháček, New Celtic coins from south Moravia

In the 2010s, Celtic coins (10 pieces) were discovered in freshly ploughed land in south Moravia, near the junction of the Dyje River and the Morava River. There were two localities analyzed (nos. 1 and 2) located near the so-called Amber Road connecting north Italian Aquilea with the Baltics since the pre-historic times. On both localities – based on other archaeological activities – the Late Iron Age settlements were registered. Seven of the ten listed coins belong to the older phase of the Boian minting activities (end of LTB2, LTC1–C2 = ca BC 250–130): one drachm of the Athena Alkidemos type (no. 1), one (half)drachm of the star and lyre type (no. 2), one 1/8-stater of the head with diadem/Athena Alkidemos type (no. 3), one unstruck flan possibly for 1/8-stater of the Athena Alkidemos type (no. 4), oboli of the Roseldorf/ Němčice group (nos. 5, 9, 10). Three coins belong to the later phase of the Celtic coinage (the Late-Iron-Age periods C2–D2 = ca BC 130–40): one tetradrachm of the Velem type (no. 6), one obolus of the Stradonice/ Staré Hradisko/ Karlstein group (no. 7) and one drachm of the Simmering type (no. 8). The coins can point to the fact, that both Late-Iron-Age settlements originated in the first half of the second century BC and survived until the mid-first century BC. In place of the first settlement, a Roman-Germanic settlement appeared (finds of Roman coins and fibulae). The new coins from south Moravia represent important contribution to the history of the Boian coinage and contacts of the Moravian Boians with the neighbouring Celtic areas.

English summary by V. Novák

Nález denáru císaře Nerona v Nakléřově (okr. Ústí nad Labem)

Jiří MILITKÝ

V roce 2007/2008 byl při povrchové prospekci detektorem kovů nalezen římský denár císaře Nerona.¹ Místo nálezů je situováno na severozápadním okraji intravilánu obce, na svahu sblíhající k západu, jižně od silnice z obce do Krásného Lesa, v nadmořské výšce asi 715 m, v okolí bodu 50°44'47.443„S, 13°58'13.787“V. Mince je uložena v soukromé sbírce u nálezce.

Řím-císařství, **Nero** (54–68), mincovna: *Roma*, AR denár, asi 67–68

Av.: IMP NERO CAESAR-AVG P P, ověččená hlava Nerona doprava

Rv.: IVPPITER-CVSTOS, sedící Jupiter doleva drží blesk a dlouhé žezlo

Lit.: *RIC I*², 154, č. 69.

2,40 g; 18,8/16,8 mm; 6 h (ev. č. PS 175/2008:1)²

Mince císaře Nerona známe z řady nálezů na českém území, převažují však bronzové nominály zastoupené především v hromadných nálezech: Kolín – Starý Kolín (*Militký 2010a*, 125, č. 118a/5 a 17, č. 119/2), Kouřim (*Militký 2010a*, 140, č. 133), Nebovídy (*Militký 2010a*, 146, č. 145b/3–4), Pňov (*Militký 2010a*, 243, č. 294/2), Karle (*Militký 2010b*, 24–25, č. 413/1), Litomyšl-okolí (*Militký 2010b*, 26, č. 416/1), Boharyně (*Militký 2010b*, 36–37, č. 427/2–3), Zliv (*Militký 2010b*, 64, č. 483/1) a Folmava (*Militký 2010b*, 170, č. 653/2). Jednotlivých nálezů bronzových mincí je doloženo méně: Praha 1-Nové Město (*Militký 2010a*, 30–31, č. 25), Staňkovice (*Militký 2010b*, 142, č. 610), Cheb (*Militký 2010b*, 166, č. 649) a Sezimovo Ústí (*Militký 2010c*, 33, č. 740). Blíže nepopsaná mine Nerona je známa z Dymokur (*Militký 2010a*, 221, č. 257) a jedeným exemplářem je zastoupen zlatý aureus ze Šlapanic (*Militký 2010a*, 103, č. 70). Denáry jsou zatím známy pouze ze dvou nálezů: z blíže nelokalizovaného nálezů na Kolínsku (*Militký 2010a*, 130–131, č. 120/5) a další blíže nepopsaný denár pochází z Vysokého Veselí (*Militký 2010b*, 62–63, č. 478). Nově registrovaný denár z Nakléřova je tedy třetím exemplářem z českého území.

V rámci regionu Ústí nad Labem nejsou dosud nálezy římských mincí příliš četné (*Militký 2010c*, Map 14). Dva hromadné nálezy jsou známy Hrbovic a Chlumce (*Militký 2010b*, 162–163, č. 643–644). Celkem čtyři jednotlivě nalezené mince pocházejí z Krásného Března, Střekova a Trmic (*Militký 2010b*, 163–164, č. 645–648).

Nově registrovaný denár z Nakléřova je zajímavý svojí polohou. Leží totiž v trase historické komunikace vedoucí Nakléřovským průsmykem přes Krušné hory. Jde o spojnici mezi Chlumcem na české straně a Pirnou na straně saské. Tato cesta, tradičně označovaná jako Chlumecká (Kulmská) či také jako Srbská cesta, byla až do pozdního středověku nejvýznamnější spojnici z Čech do Saska. Touto komunikací bylo možné překonat hřeben Krušných hor v maximální výšce asi 720 m nad mořem. Archeologické doklady o jejím užívání v neolitu, v průběhu doby bronzové, v časně době železné a v raném až vrcholném středověku shrnul K. Simon a K.

¹ Za zprostředkování nálezů k publikaci děkuji mgr. K. Smíškovi.

² Evidenční číslo autora, pod kterým je tento nález registrován v soupisu jím podchycených nálezů.

Hauswald (1995). Nové doklady o jejím využívání v době laténské a době římské zveřejnil nedávno M. Čížmář (2008). Pro dobu římskou jde o dva jednotlivé nálezy spon. Prvá z nich pochází z Nakléřova, přímo z trasy Nakléřovského průsmyku v prostoru jižně od obce v nadmořské výšce asi 635 m (Čížmář 2008, 230, obr. 1:1). Jde o noricko-panonskou sponu typu Almgren (1923) č. 236c, datovanou do 1. až 2. třetiny 1. století (Čížmář 2008, 233, obr. 1:1). Z druhé lokality, situované v údolí pod Jelením vrchem na k. ú. Krásný Les ve výšce asi 650 m nad mořem (Čížmář 2008, 230, obr. 1:2), pochází mj. fragment další spony z doby římské. Jde o sponu typu Langton Dawn galo-římské provenience, datovanou do průběhu celého 1. století (Čížmář 2008, 233–234, obr. 1:2). Oba jmenované nálezy jsou cenným dokladem o užívání koridoru Chlumecké cesty nejspíše v průběhu 1. století. K nim lze ještě připočítat zprávu o již zmíněném hromadném (?) nálezu dvou blíže nepopsaných mincí Vespasiana a Antonina Pia z Chlumce (*Militký 2010b*, 162–163, č. 644), výchozího bodu komunikace na české straně.

V souvislosti se jmenovanými nálezy se jako zcela mimořádný jeví nově podchycený Neronův denár, pocházející z další dosud neznámé lokality. Místo nálezu mince leží přímo v trase historické komunikace ve výšce asi 715 m nad mořem, na svahu pod vrcholovou plošinou s maximální výškou 728 m nad mořem. Stanovit dobu ztráty mince z Nakléřova je ovšem značně obtížné. V kontextu nálezu spon z 1. století je jistě lákavé uvažovat o stejné dataci ztráty sledované mince. Nelze však vyloučit ani ztrátu daleko pozdější, což do jisté míry naznačuje i otřelost denáru. Otázkou k diskusi je také interpretace tohoto mincovního nálezu. Může se přirozeně jednat o náhodnou ztrátu, vyloučit však nelze ani jiné možnosti. V úvahu přichází např. obětina za průchod nebezpečnou krajinou – stejného charakteru mohou ostatně být i další nálezy jednotlivých předmětů z trasy této komunikace. Nálezy římských mincí na trase historických komunikací, zvláště z přechodů v horských terénech, jsou dnes registrovány především v oblasti jihozápadních Čech (*Militký 2000; týž 2007*, 264–265) a ukazuje se, že jde zřejmě o velmi zajímavou náleзовou kategorii.

Závěrem lze konstatovat, že nález Neronova denáru i dalších artefaktů v prostoru Nakléřovského průsmyku je dalším z významných argumentů pro nutnost užívání detektorů kovů při povrchových archeologických výzkumech – bez jeho užití by žádný z těchto nálezů nebyl objeven.

Literatura

- Almgren, O. 1923:* Studien über Nordeuropäischen Fibelformen. Leipzig.
- Čížmář, M. 2008:* Příspěvek k otázce spojnice mezi Čechami a Saskem v době železné. In: Černá, E. – Kuljavceva Hlavová, J. (eds.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech. Most, 229–239.
- Militký, J. 2000:* Náleзовý (?) soubor antických mincí ze Strážného (?), okr. Prachatice. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 13, České Budějovice, 87–96.
- 2007: Nálezy římských mincí na Českokrumlovsku. In: Droberjar, E. – Chvojka, O. (edd.): Archeologie Barbarů 2006. Příspěvky z II. protohistorické konference. České Budějovice, 21.–24. 11. 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechách. Supplementum 3. Svazek 1–2. České Budějovice, 261–268.
 - 2010a: Finds of greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
 - 2010b: Finds of greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
 - 2010c: Finds of greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.

RIC I²: Sutherland, C. H. V. 1984: The Roman Imperial Coinage. Volume I. Revised Edition. From 31 BC to AD 69. London.

Simon, K. – Hauswald, K. 1995: Der Kulmer Steig vor dem Mittelalter. Zu den ältesten sächsisch-böhmischen Verkehrswegen über das Osterzgebirge. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 37, 9–98.

Summary: Jiří Militký, Find of the *denarius* struck under Nero from Nakléřov (Ústí nad Labem district)

In 2007/2008, a Roman *denarius* struck under Nero was found during the surface examination using metal detector. The finding spot is situated in the north-western periphery of the urban area of the village, on the slope falling to the west, in the place to the south of the road from the village to Krásný Les, about 715m above the sea level. Coins struck under Nero are known from various places in the Bohemian territory, mostly bronze pieces from group finds. *Denarii* are registered in two finds only – the new specimen represents the third coin of this type in the Bohemian territory. Finds of Roman coins in the territory of the Ústí nad Labem district are not very frequent (*Militký 2010c*, Map 14). The newly registered *denarius* from Nakléřov is interesting because of its find spot. It is located on in the traffic route going via Nakléřov Pass crossing the Krušné Mountains and connecting Chlumec on the Bohemian side and Pirna on the Saxonian side. Some time ago, two isolated clasps dated to the 1st century AD were registered along this route. Also report registering a group (?) find of two Roman coins in Chlumec can be taken in mind in this connection. The newly registered *denarius* represents another evidence for use of this route during the Roman period, but it is impossible to specify the time when it was lost. Interpretation of the new find is a question for discussion. It could be an accidental loss, but possibility of an offertory cannot be suspended either (e.g. an offertory for safe passing a dangerous region).

English summary by V. Novák

Nález mince Antonina Pia v sídlištním objektu z mladší doby římské v Praze 9-Hloubětíně

Pavel HUŠŤÁK – Jiří MILITKÝ

V období od prosince 2006 do listopadu 2007 prováděla společnost Labrys, o. p. s. záchranný archeologický výzkum území určeného k zástavbě rezidenční čtvrti „Zahrady nad Rokytkou“. Polykulturní lokalita se nachází na mírném svahu, v ohbí říčky Rokytky a probíhá zde hranice mezi katastrálním územím Vysočany a Hloubětín. Na jihu je plocha ohraničena náspem bývalého železničního valu, který se táhne rovnoběžně s Poděbradskou ulicí. Západní část je vymezena ulicí U Elektry, která v severní části přechází v zahrádkářskou kolonii.

Nejstarší doklady osídlení zjištěné na zkoumané ploše reprezentuje časný eneolit, dále zde byly zachyceny velmi intenzivní sídlištní aktivity z pozdní době halštatské, z doby římské, doby stěhování národů a z časně slovanského období. Nálezy ze starší i mladší doby římské byly již publikovány (*Hušťák – Jiřík 2009*). V rámci této práce byl stručně zmíněn a vyobrazením publikován také sestercius Antonina Pia (*Hušťák – Jiřík 2009*, 317, obr. 4). Materiál získaný při výzkumu je uložen Muzeu hlavního města Prahy. S ohledem na význam přítomnosti mince v sídlištním objektu je vhodné se nálezem podrobněji zabývat.

Mince byla objevena dne 23. 5. 2007 ve výplni objektu č. 5420 (plocha W, vrstva 1664), který byl původně datován do doby halštatské, v zásypu však byla zjištěna i kolekce nálezů z doby římské. Šlo o objekt oválného půdorysu s orientací východ-západ. Východní část narušil recentní vkop pro kanalizaci. Rozměry zkoumané části činily 2,3 m x 1,8 m. Zahlouben byl 0,5 m do půdního typu kontext č. 1101, v severní části porušoval objekt č. 5448. Při obvodu objektu byly zachyceny dva negativy kůlových jam č. 5423 a 5425. Výplň objektu tvořila kompaktní šedočerná hlinitopísčítá vrstva kontext č. 1664 s příměsí uhlíků, mazanice a kamene. Nálezovou situaci překrývala šedohnědá vrstva plastické hlíny kontext č. 1100. Interpretace objektu vzhledem k jeho fragmentárnosti je dosti nejednoznačná.

Řím-císařství, **Antoninus Pius** (138–161), mincovna: *Roma*, AE sestercius, 147–148
Av.: ANTONINVS AVG- PIVS P P TR P XI, ověncená hlava Antonina Pia doprava
Rv.: [COS IIII], v ex. [VOTA], stojící císař doleva obětuje vlevo *paterou* nad trojúhelníkem
Lit.: *RIC* 3, 132, č. 844; *BMC RE* 4, 295, č. 1813, jako Pl. 44:6.
17,07 g; 28,9/29,6 mm; 6 h; zbytky zelené patiny (inv. č. A 413.807)

Sledovaný nález je významný především svým nálezovým kontextem. Z výplně objektu č. 5420 pochází kromě mince také menší kolekce zlomků keramických nádob (*Hušták – Jiřík 2009*, 317, tab. 10:7–10), přičemž dataci do mladší doby římské umožňuje zejména zlomek zdobený kolkou (*Hušták – Jiřík 2009*, 335, tab. 10:7). Obecně lze nálezový kontext mince datovat do průběhu 3. století, což znamená, že mince byla ztracena s odstupem asi 50 až 150 let. Tomu odpovídá také její značná otřelost. Ačkoliv jde o poměrně dlouhou dobu, jde stále ještě o relativně krátký odstup od doby ražby v letech 147–148. Obecně se totiž ukazuje, že především denáry 1. a 2. století obíhaly často až do počátku doby stěhování národů.

Nález z Prahy-Hloubětína je první z českého území, u kterého byla konfrontována datace mince s chronologickou výpovědí keramiky z nálezového kontextu. Mincí objevených v sídlištních objektech však známe zatím z českého území velice málo. V objektu č. 10/A v Záluží (*Militký 2010a*, 266–267, č. 342) byl nalezen denár Vespasiana. Četný doprovodný keramický materiál z této jámy datuje ztrátu mince do průběhu 2. století – detailně však zatím keramický materiál zpracován nebyl.¹ Již nyní je ovšem možné konstatovat, že jde o velmi cenný příklad relativně krátké doby oběhu Vespasianovy mince, tedy asi 50 až 100 let. Ve vrstvě s keramickým materiálem byl objeven denár Hadriana v Čáslavi (*Militký 2010a*, 195, č. 202). Ani v tomto případě však ještě keramický doprovodný materiál nebyl zpracován. Ze zahloubeného objektu ve Vysokém Veselí (*Militký 2010b*, 63, č. 480) pochází as Hadriana, původně navlečený na bronzovém kroužku. Z Chudonic (*Militký 2010b*, 46–47, č. 438) je znám antoninian Gordiana III., pocházející patrně z vrstvy nad starším zahloubeným objektem. Ze zahloubeného objektu z Prahy-Bubenče (*Militký 2010a*, 19, č. 3) je uváděna mince Faustiny junior a další blíže nepopsaná mince. Tím

¹ Jeho vyhodnocení připravují E. Droberjar a J. Špaček.

je však přehled mincí pocházejících přímo z archeologických situací vyčerpán a je tedy zřejmé, že tyto nálezy jsou zatím velmi vzácné, což jen umocňuje význam mince z Prahy-Hloubětína. Vzácnost římských mincí v zahroubených objektech je zřejmě dána především faktem, že mince byly v sídelních areálech ztráceny zcela náhodně a většina z nich se dostala do komunikačních horizontů a nikoliv výplní různých objektů.

Nálezy mincí Antonina Pia jsou na českém území relativně velmi početné a sestercius je znám ze sedmi nálezů. V hromadných nálezech byl tento nominál zastoupen třemi exempláři: Kolín – Starý Kolín (*Militký 2010a*, 125–126, č. 118a/9), Čáslav (*Militký 2010a*, 193, č. 200c/2) a Strážný (*Militký 2010c*, 22–23, č. 724/7). Ve čtyřech nálezech byl sestercius Antonina Pia zastoupen jako jednotlivá mince: Paběnice (*Militký 2010a*, 201, č. 218), Hořice v Podkrkonoší (*Militký 2010b*, 58, č. 466), Hamr (*Militký 2010b*, 92, č. 510) a Košťálov (*Militký 2010b*, 113, č. 547). Tento výčet pouze potvrzuje intenzitu importu mincí Antonina Pia, avšak např. prostřednictvím nálezu ze Strážného je zjevné, že ve středoevropské části barbarika tyto mince mohly obíhat velmi dlouho.

Literatura

- BMC RE 4*: Mattingly, H. 1940: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume IV. Antoninus Pius to Commodus. London.
- Hušták, P. – Jiřík, J.* 2009: Osídlení z doby římské v Praze-Hloubětíně „Zahrady nad Rokytkou“. In: Karwowski, M. – Droberjar, E.: *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13–17 października 2008.* Rzeszów, 305–351.
- Militký, J.* 2010a: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- 2010b: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
 - 2010c: Finds of Greek, Roman and early Byzantine in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- RIC 3*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

Summary: Pavel Hušták – Jiří Militký, Find of a coin struck under Antoninus Pius from the settlement facility dated back to the later Roman period in Prague 9-Hloubětín

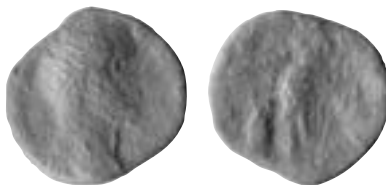
In December 2006 – November 2007, rescue archaeological excavations were performed in the territory intended for the residential area called *Zahrady nad Rokytkou* by Labrys company. The mentioned poly-cultural settlement was inhabited intensely also during the Roman period (*Hušták – Jiřík 2009*). The coin was discovered on May 23, 2007, in the filling of the facility no. 5420 where also small collection of ceramic vessel fragments has been found (*Hušták – Jiřík 2009*, 317, Tabs. 10:7–10). The fragments are dated back to the later Roman period, i.e. the flowing 3rd century AD. The find from Prague-Hloubětín represents the very first case in the Bohemian territory where the dating of a coin has been confronted with chronological information produced by ceramic fragments of the related context. Such examples connected with the settlement facilities are very rare in the Bohemian territory. The coins struck under Antoninus Pius found in the Bohemian territory are relatively plentiful, and *sestertii* are known from seven finds, three of them regarded as group ones.

English summary by V. Novák

Nález mince Antonina Pia z Jílového u Prahy (okr. Praha-západ)

Jiří MILITKÝ

Na jaře roku 2008 byl při povrchové prospekci detektorem kovů v Jílovém u Prahy nalezen římský dupondius Antonina Pia.¹ Místo nálezů je situováno na poli jižně od středu města situovaném v trojúhelníku ulic Za Pivovarem a Na Podolí, v okolí bodu 49°53'32.4„ N, 14°29'30.7“ E. Nadmořská výška místa nálezů je asi 367 m. Mince je uložena v soukromé sbírce u nálezce.

Řím-císařství, **Antoninus Pius** (138–161), mincovna: *Roma*, AE dupondius, 140–143 nebo 145–161 nebo 151–152 nebo 152–153

Av.: [ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III (nebo COS IIII nebo TR P XV nebo TR P XVI)]?, hlava Antonina Pia s paprskovitou korunou doprava

Rv.: [SALVS AVG]?, [S-C], stojící Salus (?) doleva drží dlouhé žezlo (?) a krmí pravou rukou z *patery* téměř nezřetelného hada na oltáři

Lit: *RIC* 3, 114, č. 668–669 nebo 128, č. 809 nebo 138, č. 894 nebo 139, č. 909 (?).

6,21 g; 24,2/24,0 mm; 7 h; bez patiny

Nově registrovaná mince je dnes bez patiny – ta byla patrně odstraněna nálezcem. Ražba je značně otřelá a má zcela nečitelné opisy. Určení mince vychází z charakteristického portrétu panovníka s paprskovitou korunou a ze špatně zřetelné postavy stojící Salus krmící vlevo hada na oltáři. Právě rozpoznání rubního motivu umožňuje alespoň rámcovou identifikaci pěti možných typů v rámci katalogu *RIC* 3. I tato určení je ovšem nutné vnímat s určitou rezervou.

Ačkoliv jsou mince Antonina Pia v nálezích z českého území početně zastoupeny, dupondius je zatím doložen jen ve dvou hromadných nálezích: Kolín (*Militký 2010a*, 119–120, č. 107/2) a Kolín – Starý Kolín (*Militký 2010a*, 127–128, č. 119/8). Z místa kde byla mince nalezena nejsou známy žádné doklady osídlení z doby římské a je tedy velmi pravděpodobné, že jde o ražbu ztracenou ve volné krajině. K její ztrátě došlo zřejmě někdy mezi pozdním 2. až 4./5. stoletím – přesnější období ztráty stanovit nelze. Význam tohoto nálezů spočívá především ve skutečnosti, že jde o první výskyt římské mince v prostoru pravobřeží dolního toku řeky Sázavy (*Militký 2010b*, Map 3). Zároveň jde o další doklad skutečnosti, že výskyt římských mincí poměrně často nemusí přímo souviset s dobovým germánským sídlištěm a můžeme se s nimi setkávat i na místech odkud zatím jiné doklady lidské přítomnosti chybí.

Literatura

Militký, J. 2010a: Finds of greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschaw University.

– *2010b*: Finds of greek, roman and early byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschaw University.

RIC 3: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

¹ Za zprostředkování nálezů k publikaci děkuji mgr. K. Smíškovi.

Summary: Jiří Militký, Find of a coin struck under Antoninus Pius from Jílové u Prahy (Prague-West district)

In spring 2008, a Roman *dupondius* struck under Antoninus Pius was found during the surface examination using metal detector. The finding spot is situated in the field to the south of the city centre. The coin is severely worn and its marginal legends are illegible. The reverse motive of Salus offers five possible type interpretations listed under *RIC* 3. Although, the coins struck under Antoninus Pius found in the Bohemian territory are relatively frequent, *dupondii* have been registered in only two group finds up to date. Concerning the find spot, no evidence of any settlement dated back to the Roman period is known. The studied coin is also important because of the fact that it represents the first Roman coin found on the right side of the lower part of the Sázava River (*Militký 2010b*, Map 3).

English summary by V. Novák

Nález mince Otacilie Severy na sídlišti z doby říské v obci Jakub (okr. Kutná Hora)

Jiří MILITKÝ

Při povrchové prospekci detektorem kovů byl na k.ú. Jakub v roce 2009 nalezen římský ses-tercius Otacilie Severy.¹ Místo nálezů je situováno na poli v poloze „U studánky“, asi 400 m západně od Nového rybníka, jižně od zámku Kačina, jihozápadně od silnice z obce do Svatého Mikuláše, poblíž hranice k. ú. Jakub a Rohozec v nadmořské výšce asi 212 m (v širším okolí bodu 49°58. 12. 60„S, 15°21'12.72“V). Mince je uložena v soukromé sbírce u nálezce.

Řím-císařství, Philippus I. (244–249) pro: **Otacia Severa** (†po 249), mincovna: *Roma*, AE ses-tercius, 244–249

Av.: MARCIA OTACIL SEVERA AVG, oděné poprsí Otacilie Severy doprava

Rv.: [P]IETAS AVGVSTAE, S-C, stojící Pietas doleva drží nádobu na nohavku a s pozdviženou pravou rukou

Lit.: *RIC* 4/3, 94, č. 208a.

14,74 g; 27,3/27,8 mm; 12 h; zelená patina (ev. č. PS 181/2009:1)²

Mince byla nalezena v areálu rozsáhlého sídliště z doby říské, situovaném na rozhraní k. ú. Jakub a Svatý Mikuláš. Lokalita pokračuje zřejmě také na k. ú. Rohozec a součástí tohoto areálu bylo asi i osídlení z doby říské zjištěné na k. ú. Nové Dvory. Naleziště je známo dlouhodobě

¹ Za zprostředkování nálezů k publikaci děkuji mgr. F. Velímskému, Ph.D.

² Evidenční číslo autora, pod kterým je tento nález registrován v soupisu jim podchycených nálezů.

díky opakovaným archeologickým povrchovým průzkumům, registrovaným pod různými k. ú. (Svatý Mikuláš – Moravec 2008; Mikuláš – Valentová 1995; Jakub – Valentová 1992; Valentová – Šumberová 1995; Valentová – Šumberová 2005, 139, č. 34a; Nové Dvory – Pechočová 1995). Kromě sídliště z doby římské je zde prokázáno osídlení z neolitu, ze střední a pozdní doby bronzové, doby halštatské, laténské a raného až vrcholného středověku. Zlomky keramiky získané sběry naznačují osídlení polohy především ve starší době římské (Valentová – Šumberová 2009, 340–341, obr. 11), nový nález mince však již patří do mladší době římské.

Z celého areálu je zatím registrována jedna římská mince. Byla nalezena v roce 2003 v prostoru asi 70 m severně od Nového rybníka na k. ú. Svatý Mikuláš. Jde o denár císaře Trajana typu RIC 2, č. 251 (Moravec 2004; Valentová – Šumberová 2005, 139, č. 34b; Valentová – Šumberová 2009, 340; Militký 2010a, 204, č. 226). Je však velmi pravděpodobné, že odborně nepodchyce- ných římských mincí bylo na této lokalitě nalezeno více. Nově registrovaný sestercius ražený pro Otacilii Severu je druhý registrovaný exemplář z českého území. Doposud byl znám pouze sestercius zastoupený v hromadném nálezu z Předměřic nad Labem (Militký 2010b, 53, č. 454). Význam sledovaného nálezu spočívá rovněž ve skutečnosti, že jde o další nález mince pocházející z areálu germánského sídliště.

Literatura

- Militký, J. 2010a: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschaw University.
- 2010b: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warschaw University.
- Moravec, J. 2004: Nález ojedinělé římské mince císaře Traiana u Kačiny na Kutnohorsku. Numismatické listy 59, 74.
- 2008: Svatý Mikuláš, okr. Kutná Hora. Výzkumy v Čechách 2005. Praha, 267, č. 1058.
- Pechočová, J. 1995: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Výzkumy v Čechách 1990/2. Praha, 222, č. 1179.
- RIC 2: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1926: The Roman Imperial Coinage. Volume II. Vespasian to Hadrian. London.
- RIC 4/3: Sutherland, C. H. V. 1949: The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 3. Gordian III. to Uranius Antoninus. London.
- Valentová, J. 1992: Jakub, okr. Kutná Hora. Výzkumy v Čechách 1988/9. Praha, 49–50, č. 148.
- 1995: Mikuláš, okr. Kutná Hora. Výzkumy v Čechách 1990/2. Praha, 203, č. 1066.
- Valentová, J. – Šumberová, R. 1995: Jakub, okr. Kutná Hora. Výzkumy v Čechách 1990/2. Praha, 114–115, č. 584.
- 2005: Osídlení povodí Klejnárky v době římské. Bylany Varia 3. Praha, 133–154.
- 2009: Drobná bronzová plastika vodního ptáka a další importy na sídlišti starší doby římské ve Svatém Mikuláši. Archeologie ve středních Čechách 13, 331–344.

Summary: Jiří Militký, Find of a coin struck under Otacilia Severa from the settlement dated back to the Roman period in the Jakub village (Kutná Hora district)

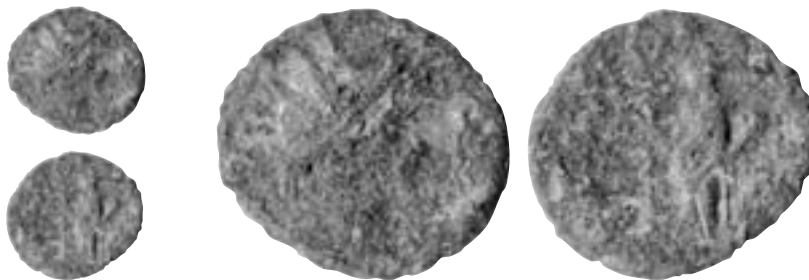
In 2009, a Roman *sestertius* struck under Otacilia Severa was found during the surface examination using metal detector. The finding spot is situated in the field, in the location called *U studánky*, in the territory of the well known-large settlement dated back to the Roman period. A *denarius* struck under Trajanus has already been found there. The above mentioned *sestertius* struck for Otacilia Severa is the second registered specimen found in the Bohemian territory. The other *sestertius* comes from a group find from Předměřice nad Labem. The studied coin is also important because of the fact that it represents another piece found in the territory of the Germanic settlement.

English summary by V. Novák

Nález římské mince v areálu sídliště z doby římské v Přešticích (okr. Strakonice)

Jiří MILITKÝ – Petr ZAVŘEL

Dne 21.8.2008 prováděli pracovníci Jihočeského muzea v Českých Budějovicích povrchový průzkum s detektory kovů¹ na známém germánském sídlišti v Přešticích. Během této akce byla nalezena také jedna římská mince, která je dnes uložena v numismatické sbírce Jihočeského muzea. Lokalita se nachází západně od obce, na jihovýchodním svahu návrší „Na Býkovci“ a levém břehu Rovenského potoka. Mince byla nalezena v okolí bodu ZM 22–32–15: 320 mm od Z, 157 mm od J s.č.

Řím-císařství, **Claudius II. Gothicus** (268–270), mincovna: *Roma* (?), AE antoninian, 268/270 Av.: [......]DIVS A[VG], hlava Claudia II. s paprskovitou korunou doprava
Rv.: opis nečitelný, vpravo v poli B, stojící Fortuna doleva drží roh hojnosti a kormidlo
Lit.: *RIC 5/1*, 214, jako č. 39–40 (?).
2,52 g; 18,4/16,7 mm; 12 h; hrubá zelená patina

Nalezený bronzový antoninian je dosti špatně zachován a opis jeho rubní strany není čitelný. S ohledem na tuto skutečnost nelze považovat přesné určení mince za zcela spolehlivé. Ve vztahu k lokalitě jde však o významný nález. Sídliště s doklady osídlení od časně do mladší doby římské/doby stěhování národů (stupně A–D1) v Přešticích bylo zkoumáno B. Dubským a J. Böhmem v letech 1932 až 1934. Výsledky těchto výzkumů byly již několikrát publikovány (souhrnně: *Zavřel 1999*, 477, č. 22; *Droberjar 2002*, 272; *Zavřel 2008*, 112, 118–119, 121–122). Doposud však z areálu této osady nebyla známa žádná mince. Nově zjištěný antoninian je tedy prvním dokladem o užívání mincí i na této lokalitě. Z chronologického hlediska ražba dobře koresponduje s existencí sídliště v pozdní době římské. K její ztrátě došlo nejpravděpodobněji někdy v průběhu 4. století (stupeň C3).

Ačkoliv oblast jižních Čech nepatří z hlediska nálezů římských mincí mezi nejbohatší regiony, i zde v posledních letech sledujeme jejich nárůst. Tato tendence je zjevná při srovnání stavu před 15 lety (*Militký 1995*, 39–54, č. 17–73) a dnes (*Militký 2010*, 4–36, 43–44, č. 687–748, 757–759). V regionu Strakonicka je doposud známo jen několik mincovních nálezů (*Militký 2010*, 27–31, č. 729–736) a pouze dvě mince ze Strakonice by mohly pocházet z areálu sídliště (*Militký 2010*, 30–31, č. 735a–b).

Nové nálezy římských mincí jsou dnes objevovány především za pomoci detektorů kovů. Tímto způsobem byla nalezena i nově mince z Přeštic, která je dalším dokladem o nutnosti užívání detektorů při archeologických povrchových průzkumech. Většina mincí ležících v areálech germánských sídlišť se dnes nachází v sekundárních pozicích v ornici, kde jsou bez detektorů kovů mince prakticky nenalezitelné. To je také důvod, proč i přes intenzivní archeologické výzkumy a průzkumy na přeštickém sídlišti mince až donedávna nebyly registrovány.

¹ Průzkum proběhl v rámci grantového projektu „Keltové a Germáni v 1. století před Kr. v Čechách a ve střední Evropě“ (GAČR č. 404/07/1632).

Literatura

- Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.*
- Militký, J. 2010: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.*
- RIC 5/1: Webb, P. H. 1927: The Roman Imperial Coinage. Volume V, Part 1. (Valerian to Florian). London.*
- Zavřel, P. 1999: Současný stav výzkumu doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách. Archeologické rozhledy 51, 468–516.*
- 2008: Současný stav výzkumu sídlišť doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách. In: Droberjar, E. – Komoróczy, B. – Vachútová, D. (edd.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007)*. Brno, 111–127.

Summary: Jiří Militký – Petr Zavřel, Find of a Roman coin in the territory of the Přešovice settlement dated back to the Roman period (Strakonice district)

On August 21, 2008, a bronze *antoninianus* struck under Claudius II was found during surface examination using metal detectors in the territory of the well-known Germanic settlement in Přešovice. The coin is badly preserved and its reverse marginal legend is illegible, that is why attribution cannot be regarded as fully reliable. On the other hand, it is a very important find in that locality, because there were no coins known from the village archaeologically examined before the World War Two. South Bohemia does not represent the richest regions from the point of view of Roman coins, but in the last few years, increase of their numbers is significant. In the Strakonice region, only few coin finds are registered up to date (*Militký 2010*, 27–31, nos. 729–736), and only two of them could come from the territory of that Germanic settlement (*Militký 2010*, 30–31, nos. 735a–b).

English summary by V. Novák

Nález českých denárů z konce 10. století v Kaníně (okr. Nymburk)

Jiří LUKAS – Jan VIDEMAN

V jarních měsících roku 2010 byly jihovýchodně od obce Kanín (okr. Nymburk) nalezeny dva české denáry z konce 10. století. Obě mince byly objeveny v zalesněném zákrutu neregulované části řeky Cidlina, na nezaplavované říční terase mimo nivu.¹ Mince ležely v hloubce 10–15 cm pod povrchem a byly od sebe vzdáleny okolo 50 cm. Jedná se o následující ražby:²

ČECHY, Boleslav II. (972–999), mincovna: *Praha*, AR denár (obr. 1a)

Av.: v hladkém vnitřním obvodu šíp (kotva), BOLEZLAV•+

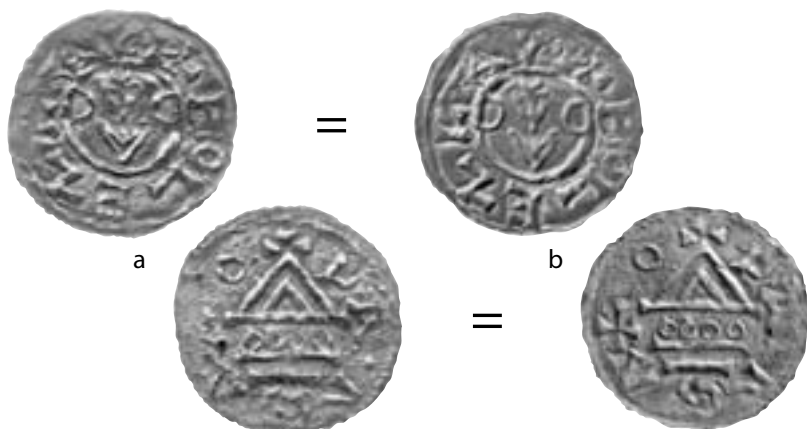
Rv.: pod kaplicí čtveřice kroužků, PR•ΛGA+ O

1,12 g; 20,0/20,2 mm

Lit.: *Cach 1970*, 22, č. 59; *Šmerda 1996*, 36–37, č. 9 – razidla lícni i rubní strany jsou známá.

¹ Za cenné připomínky děkují autoři Mgr. Janu Maříkovi, Ph.D. z Archeologického ústavu AV ČR, Praha.

² Obě mince jsou uloženy v soukromé sbírce na území České republiky.

Obr. 1. Denár Cach (1970) č. 59 z nálezů v Kaníně (a) a z nálezů v Poděbradech (b), zvětšeno na 150%.

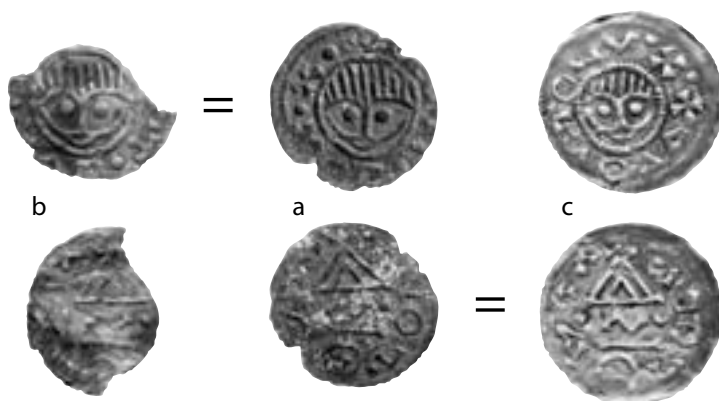
ČECHY, Boleslav II. (972–999), mincovna: *Praha*, AR obol (obr. 2a)

Av.: schematizovaný obličej, s lineárním zvýrazněním očí, nadočnicových oblouků a vlasů (může se jednat o čelenku), [...]OTT• DVX•X•

Rv.: znak • N • pod kaplicí, [...]ΔOAGVTA,

0,43 g; 15,3/15,3 mm

Lit.: Cach 1970, 24, č. 81; Šmerda 1996, 38–39, č. 13c – razidla lící i rubní strany jsou známá.

Obr. 2. Denár Cach (1970) č. 81 z nálezů v Kaníně (a), ze sbírek NM v Praze (b) a ze soukromé sbírky (c), zvětšeno na 150%.

Obě mince patří mezi zřídka se vyskytující ražby pražské mincovny z druhé poloviny 10. století. Denár Cach (1970) č. 59 byl zastoupen ve čtyřech nálezových souborech z Čech a Moravy (Čistěves, Choustník, Kelč, Poděbrady), jednom ze Slezska (Gečbice), sedmi z Polska a jednom z ostrova Gotland. Celkem bylo dosud nalezeno 30 kusů denárů tohoto typu (Polanský 2004).

Obol Cach (1970) č. 81 patří do skupiny denárů „se jménem Otto“ a je znám ze dvou nálezových celků v Čechách (Čistěves, Choustník) a jednoho ze Slezska (Kotowice). Nejisté je jeho zastoupení v nálezů z polské Turwie. Celkem dosud známe šest exemplářů tohoto typu obolu (Lukas 2009a, 30–31). Podrobné zkoumání vnitřní chronologie nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denárů „se jménem Otto“ vede k závěru, že obě mince byly raženy v průběhu 1. poloviny 80. let 10. století (Lukas – Polanský 2007).

Podle archeologického průzkumu, prováděného v širokém okolí slavníkovského hradiště v Libici nad Cidlinou, byla celá oblast dolní části povodí Cidliny v průběhu 9.–11. století intenzivně osídlena. Svědčí o tom blízká raně středověká pohřebiště, odkrytá v nedaleké Bažantnici a v intravilánu obce

Kanín (Mařík 2005; Mařík 2009). Vzhledem k okolnosti, že v bezprostředním okolí místa nálezu obou mincí dosud nebyl prováděn archeologický průzkum, nelze spolehlivě rozhodnout, zda-li se jedná o ztrátové mince objevené ve volně neosídlené krajině či v areálu raně středověkého sídliště.

Místo nálezu leží na trase staré komunikace, vedoucí podél řeky Cidliny, splňující v průběhu 10. a 11. století jak funkci lokální, tak i dálkovou. V rámci lokální funkce spojovala cesta hradiště Libice nad Cidlinou s tři kilometry vzdáleným hospodářským dvorem Staré Badry, k. ú. Opolánky (Princová-Justová 2004), v rámci dálkové funkce byla součástí mezinárodní obchodní cesty, vedoucí z bavorského Řezna, přes Prahu a Libici nad Cidlinou do Slezska a dále do Pobaltí (Charvát 1998, 57–64; Třeštík 2000).

O směru této cesty a jejím významu v rámci mezinárodního obchodu vypovídají nálezy mincí z druhé poloviny 10. století, odkryté ve středním Polabí a v povodí řeky Cidliny. Mocenským a obchodním centrem oblasti bylo přirozeně hradiště v Libici nad Cidlinou.³ Od konce 19. století až do současnosti bylo na hradišti a v jeho nejbližší okolí odkryto či nalezeno na devíti lokalitách celkem 18 mincí.⁴ Nejstaršími z nich jsou dva denáry bavorského vévody Jindřicha I. (948–955) z mincovny v Nabburku, dvě napodobeniny (imitativní ražby) bavorských nebo českých denárů tzv. staršího bavorsko-švábského typu (s devíti kuličkami v úhlech ramen kříže na lící straně) a český denár Boleslava II. (972–999) staršího bavorsko-švábského typu s písmeny IOΛ pod kaplicí – Cach (1970) č. 11. Mimořádně zajímavý je nález druhotně ořezané zlaté mince byzantského císaře Jana I. Zimisca (969–976) z konstantinopolské mincovny (Militký 2006). Do mladší chronologické vrstvy patří nález deseti kusů denárů českého knížete Boleslava II. tzv. ethelredského typu z mincoven v Praze a na Vyšehradě, jednotlivá mince Slavníkovce Soběslava ethelredského typu – Cach (1970) č. 153 a saský Otto-Adelheidský denár z konce 10. století.

Jen o několik kilometrů pod soutokem Cidliny a Labe, v Poděbradech a v jeho okolí, byly kolem roku 1880 a v roce 1936 odkryty dva hromadné mincovní depoty. První z nich byl rozchvácen (Nálezy II/1, 10, č. 1423; Cach 1970, 56, č. 33). Podle svědectví E. Fialy však obsahoval denáry Boleslava II. mladšího bavorsko-švábského typu – Cach (1970) č. 25, 78 a dále denáry tzv. frížského typu: ruka/kaplice – Cach (1970) č. 120 (Fiala 1888, č. 54 – tab. II:54, č. 57 – tab. II:57, č. 70 – tab. II:70; Fiala 1891, 14; Fiala 1895, 153, č. 99 – tab. II:11, č. 101 – tab. II:12). Druhý depot (Nálezy II/1, 13, č. 1433; Cach 1970, 56, č. 34), popsáný podrobně P. Radoměřským (1966), zachycuje v široké škále typů a variant českou mincovní produkci poslední čtvrtiny 10. století a patří svým složením a počtem více než 1.400 kusů mezi nejvýznamnější raně středověké mincovní nálezy, objevené na českém území. Oba poděbradské depoty byly uloženy do země pravděpodobně v průběhu první poloviny 90. let 10. století.

Ze středního toku řeky Cidliny pochází soubor denárů, odkrytý ve Sběři (okr. Jičín) asi v roce 1901, obsahující pět ražeb bavorského vévody Jindřicha II. z období jeho první vlády, tj. z let 955–976 z mincoven v Řezně a Nabburku. Depot byl uložen do země pravděpodobně na počátku druhé poloviny 70. let 10. století (Lukas 2009b).

Nález z Kanína doplňuje naše dosud sporé znalosti o oběhu mince v Čechách v 80. letech 10. století, o hospodářském významu sídlištní aglomerace v Libici nad Cidlinou a o jejím napojení na významnou trasu mezinárodního obchodu.

Literatura

- Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
Fiala, E. 1888: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.
– 1891: Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen. Prag.
– 1895: České denáry. Praha.
Charvát, P. 1998: Dálkový obchod v raně středověké Evropě (7.–10. století). Brno.

³ O srovnání velikosti a významu hradiště v rámci evropských sídelních aglomerací 2. poloviny 10. století: Mařík 2009, 12–14.

⁴ Soupis mincovních nálezů z libického hradiště a z jeho nejbližšího okolí: Polanský 2005 (tam i další literatura).

- Lukas, J. 2009a: K datování ražby denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) ve světle nálezů Karlsdorf – Gębice. Numismatický sborník 23 (2008), 19–44.
- 2009b: Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.
- Lukas, J. – Polanský, L. 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezů. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.
- Mařík, J. 2005: Topografie pohřebišť v aglomeraci hradiště v Libici nad Cidlinou. Archeologické rozhledy 57, 331–350.
- 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 7. Praha.
- Militký, J. 2006: Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Numismatický sborník 21, 125–136.
- Nálezy II/1: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.
- Polanský, L. 2004: Ikonografie denárů tzv. šípového typu. In: Grossmannová, D.- Štefan, J. T. (red.): Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii. Ostrava, 85–96.
- 2005: Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk). Numismatický sborník 20, 146–147.
- Princová-Justová, J. 2004: Sídlště ze 7. až počátku 9. století v poloze „Staré Badry“ u Opolánky, okr. Nymburk. Památky archeologické 95, 107–174.
- Radoměřský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 11–94.
- Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Třeštík, D. 2000: „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (red.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Praha, 49–70.

Summary: Jiří Lukas – Jan Videman, Find of Bohemian deniers of the end of the 10th century from Kanín (Nymburk district)

In 2010, two Bohemian deniers struck at the end of the 10th century were found to the south-east of the Kanín village (Nymburk district). Both coins were discovered in the woody curve of the unregulated part of the Cidlina River, on the river terrace outside the alluvium. The coins were buried about 10–15 cm deep, about 50 cm one from another. The denier of the Cach (1970) type no. 59 (no. 1) has already been registered in four finds from Bohemia and Moravia (Čistěves, Choustník, Kelč, Poděbrady), one from Silesia (Gębice), and seven from Poland, plus one from Gotland. The denier of the Cach (1970) type no. 81 (no. 2) belongs to the group of deniers with the name of ‘Otto’ and it is known from two finds from Bohemia (Čistěves, Choustník) and one from Silesia (Kotowice). Its appearance in Polish Turwie seems to be uncertain. Six specimens of this type are known up to date. Detailed analysis of chronology of the oldest varieties of the deniers of the later Bavarian-Swabian type and the deniers with the name of ‘Otto’ leads to conclusion that both coins were struck during the first half of the 980s.

The territory, where the coins were found, is located on the old road along the Cidlina River. In local range, the road connected the hill fort of Libice nad Cidlinou and the farm of Staré Badry. In its long-distance range, the road was a part of the international trade route from Bavarian Regensburg to Silesia and the Baltics, via Prague and Libice nad Cidlinou. The hill fort of Libice nad Cidlinou used to be a political and trade centre of the area, and also early medieval coin finds are known from there. Two important group finds were discovered few kilometers below the junction of the Cidlina River and the Elbe River – in Poděbrady and its surroundings – around 1880 and in 1936. Group of deniers found in Sběře come from the middle part of the Cidlina River.

English summary by V. Novák

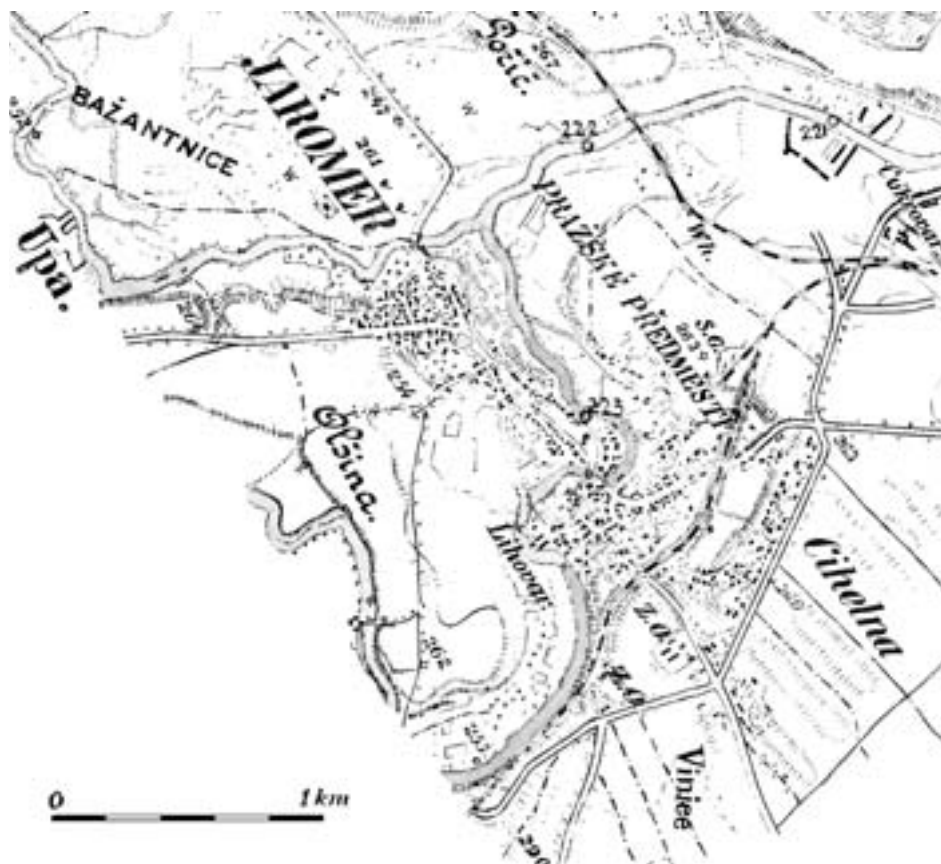
Nález Deventerského denáru císaře Jindřicha II. v Jaroměři (okr. Náchod)

Příspěvek k typologii denárových nálezů

Jiří LUKAS

V roce 1966 popsal Jaroslav Šůla ve svých Příspěvcích k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách mezi jinými i denárový nález, učiněný roku 1883 v Jaroměři v poloze na Vinici (obr. 1.), obsahující denáry knížete Břetislava I. (1037–1055) typu Cach (1970) č. 313 (Šůla 1966a, 20, č. 33; Cach 1970, 53, č. 15). Při jeho popisu vycházel autor z údajů, obsažených v rukopisné kartotéce významného josefovského sběratele mincí Josefa Matějky (1858–1921), uložené dnes v Městském muzeu v Hořicích v Podkrkonoší (Havlas 1927; Šůla 1996b). Ve svých rukopisných poznámkách Matějka uvádí, že z nálezů získal dva exempláře denárů Břetislava I. typu Fiala (1895) tab. VII:26 / Cach (1970) č. 313.¹ Jejich bližší identifikace v rámci sbírky hořického muzea však není možná vzhledem k tomu, že sbírka byla v průběhu desetiletí několikrát přerazována.²

V rámci studia Matějkovy sbírky, ale především její kartotéky,³ jsem narazil na další exemp-

Obr. 1. – Jaroměř a okolí, litografie col. r. 1880.

¹ Kartotéka Matějkovy sbírky mincí (inv. č. 13.522), kartotéční listek č. 82.

² Matějкова sbírka dnes obsahuje celkem šest kusů denárů C 313.

³ Za možnost studia Matějkovy sbírky a její kartotéky děkuji řediteli Městského muzea v Hořicích v Podkrkonoší, Mgr. Václavu Bukačovi.

lář pocházející nepochybně z nálezů učiněných v Jaroměři (v poloze na Vinici) v roce 1883. Jedná se o následující minci (obr. 2):

FRÍSKO, Jindřich II. (1002–1024, císařem od roku 1014), mincovna: *Deventer*, AR denár (obol?)

Av.: ruka boží v ozdobném rukávci mezi písmeny REX, opis nečitelný

Rv.: kříž se čtyřmi kuličkami v perlovcovém vnitřním obvodu, opis nečitelný

Lit.: *Dannenberg 1876*, č. 563

0,75 g; 16,2 mm

Stav: Denár je ražen na menším střížku, je na dvou místech mírně vylomen, a z opisu se zachovala pouze spodní část písmen.

Městské muzeum v Hořicích v Podkrkonoší (inv. č. 16.335)

Obr. 2. Denár císaře Jindřicha II. z nálezů v Jaroměři (1883)

Podle údajů v rukopisné kartotéce (obr. 3a–b) zakoupil denár J. Matějka v roce 1883 z nálezů „v Jaroměři na Vinici“ v domněni, že se jedná o českou ražbu.⁴ Při pokusu o identifikaci mince na základě dosažitelné odborné literatury a na základě konzultací s dalším sběratelem H. Kodouskem došel v roce 1884 k závěru, že se jedná o denár Boleslava III.⁵ Na základě chybné rekonstrukce opisové legendy na lící straně připsal později ražbu polskému knížeti „Mečislavovi“. V červenci 1903, při návštěvě Prahy, ukázal denár významnému znalci českého mincovnictví Karlu Chaurovi, který jej označil za „patrně německý denár pro země dálného severu, či země baltické pro obchod se Slovy vydaný“. I toto určení Matějkovi vyhovovalo, neboť byl vášnivým sběratelem mincí polabských a pobaltských Slovanů, a mezi tzv. vendické mince mohl nyní tento denár zařadit.

Ve skutečnosti je možno, podle vyobrazení ruky mezi písmeny REX na lící straně a podle kříže se čtyřmi kuličkami v jednotlivých úhlech na straně rubní, zařadit denár mezi ražby Jindřicha II. z období jeho císařské vlády (1014–1024), vyšlé z mincovny ve fríském Deventeru.⁶ Podle zachovaných fragmentů jednotlivých písmen je možno opis na lící straně rekonstruovat jako: HEINRICVSIMPERTO, opis na straně rubní: DAVANTRIA (obr. 4:1). Hermann Dannenberg (1876, 220, č. 563) udává průměrnou váhu denárů tohoto typu 1,19 g (4 ks). Denár z Matějkovy, pocházející z nálezů v Jaroměři, váží pouze 0,75 g. Je však třeba připomenout, že byl ražen na menším střížku, který je na dvou místech mírně vylomen. I tak lze předpokládat, že původní váha denáru byla nižší než u Dannenbergem uváděných kusů a že se mohlo jednat o obolus.

Nález deventerského denáru Jindřicha II. z Jaroměře rozšiřuje nevelký počet mincí ze západoevropských mincoven, nalezených na území Čech a Moravy. Pomineme-li mincovní produkci bavorskou a saskou, pak se denáry, ražené v mincovnách západně od Rýna, objevují pouze ve třech nálezích z území Čech a Moravy. Jedná se o mincovní depoty z Chlístova (*Matějka 1907*;

⁴ Kartotéka Matějkovy sbírky mincí (inv. č. 13.522), kartotéční lístek č. 63 a další, nečíslovaný lístek.

⁵ Při určování mince použil J. Matějka Hankovy tabulky (rubní strana: *Hanka 1856*, 143, č. 20) a tzv. Kupferovy tabulky (lící strana: tabulka č. 158:10).

⁶ Přesné určení denáru jsem konzultoval s L. Polanským PhD., z numismatického odd. NM v Praze.

Šůla 1966b, 17–18, č. 25), Kelče (Kučerovská 1996) a Komárova (Radoměřský 1956).⁷ Jejich společnými znaky je na jedné straně okolnost, že se jedná o typické „obchodní“ depoty, odpovídající svým složením podobným depotům z území Polska a Pobaltí, na straně druhé pak doba jejich ukrytí v prvních desetiletích 11. století. Ražby z deventerské mincovny se nalézaly či nalézají ve dvou z uvedených nálezových celků. V depotu z Chlístova (okr. Náchod?), odkrytém v roce 1904 a zakoupeném již zmíněným J. Matějkou, bylo prý osm denárů císaře Otty III. (983–1002) z mincovny v Deventeru. V zápisích sběratele však nebyly blíže specifikovány a J. Matějka je později prodal, nebo vyměnil za jiné mince. Depot z Kelče obsahuje denár císaře Otty III. z deventerské mincovny (Dannenberg 1876, č. 1550) typu tvář/kříž se čtyřmi kuličkami (obr. 4:2). V témže nálezě je zastoupen rovněž denár fríské hraběnky Adély (†1017) typu ruka/kříž se čtyřmi kuličkami z mincovny ve Zwolle, ikonograficky se blížící denáru z nálezů v Jaroměři z roku 1883 (obr. 4:3).

Identifikace deventerského denáru z druhého desetiletí 11. století v nálezě z Jaroměře nám dovoluje předpokládat, že i tento nález je možno zařadit mezi depoty „obchodního“ charakteru, a lépe tak vymezit jižní hranici jejich výskytu v severních oblastech Čech a Moravy.

Obr. 4. 1 – Denár císaře Jindřicha II. z deventerské mincovny (typ Dannenberg 1876 č. 563); 2 – Denár císaře Otty III. z nálezů v Kelči (typ Dannenberg 1876 č. 1550); 3 – Denár hraběnky Adély z nálezů v Kelči (typ Dannenberg 1876 č. 1237).

Literatura

- Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- Dannenberg, H. 1876: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I. Berlin.
- Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
- Hanka, V. 1856: Popsání a vyobrazení českých mincí. Památky archeologické 2, 143, č. 20.
- Havlas, J. 1927: Numismatické sbírky hořického musea. In: 40 let Archeologického a musejního spolku v Hořicích v Podkrkonoší. Hořice, 23–26.
- Kučerovská, T. 1996: Kelčský nález. Folia numismatica 8–9 (1993–1994), 63–187.
- Matějka, J. 1907: Nález mincí v Chlístově. Hradecký kraj – Věstník musejí kraje Královéhradeckého 4, 73–74.
- Radoměřský, P. 1956: Poklad komárovský. Časopis Slezského muzea (Acta Musei Silesiae), B-historia 5, 1–10.
- Šůla, J. 1966a: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes Musei Reginaehradecensis 3. Hradec Králové.
- Šůla, J. 1966b: Matějkaova sbírka denárů a brakteátů v hořickém muzeu a jeho zápisky o nálezech v ní. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 291–294.

⁷ Revizí komárovského nálezě se v současné době zabývá skupina archeologů a numismatiků: V. Míchnová, L. Polanský, K. Tomková a M. Timonová. Výsledky budou zveřejněny na stránkách Numismatických listů.

Summary: Jiří Lukas, Find of a denier struck under Heinrich II in Deventer from Jaroměř (Náchod district)

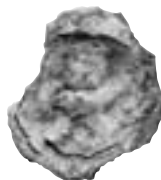
A report describing find of Bohemian deniers struck under Břetislav II (*Cach* 1970, no. 313) from Jaroměř (location 'Vinice', 1883) is preserved in the card index produced by a coin collector Josef Matějka (1858–1921) from Josefov (the index is recently preserved in the Municipal Museum in Hořice v Podkrkonoší). During revision research in the Matějka's collection and his card index, a new report on another denier from the same find was discovered. It was a denier struck under Heinrich II in Deventer (*Dannenberg* 1876, no. 563, Figs. 1–2). The find of the denier struck under Heinrich II in Deventer from Jaroměř can enlarge the small number of coins struck in the western European mints found in the territory of Bohemia and Moravia. Taking in mind the coin production of Bavaria and Saxony, the deniers struck to the west of the Rhein River appeared in three Bohemian and Moravian finds only: Chlístov, Kelč and Komárov. There are two common characteristics, on one side – they were typical trade hoards corresponding with similar finds from Poland and the Baltics, on the other side – they were buried in the first decade of the 11th century. The coins struck in the Deventer mint were found in two mentioned finds. Reportedly, there were eight deniers struck under Otto III (983–1002) in Deventer in the Chlístov hoard (Náchod district?) found in 1904 and bought by J. Matějka. The denier struck under Otto III in Deventer mint (*Dannenberg* 1876, no. 1550) of the face/ cross with four balls type (Fig. 4) is registered in the Kelč hoard. There is the denier of the hand/ cross with four balls type struck under Countess Adele of Friesland (†1017) in Zwolle listed in the same hoard, and it is iconographically very close to the denier found in Jaroměř in 1883 (Fig. 5).

English summary by V. Novák

Hromadný nález brakteátů z Prahy (1)-Starého Města

Jiří MILITKÝ

V numismatické sbírce Muzea hlavního města Prahy je mj. uložen dosud neregistrovaný hromadný nález brakteátů. V muzejním inventáři je pod inv. č. 788 uvedeno: *Praha, „Na Kocandě“ (vykopána spečená role malých brakteátů), dar Moric Lüssner, c. k. místodržitelství rada, 15. 3. 1887*. Téměř s naprostou jistotou jde o nález objevený na staveništi domu čp. 71/14 v Křížovnické ulici (nárožní dům do Kaprovy ulice). Dnes zde stojí neorenesanční novostavba realizovaná podle návrhu architekta Václava Zikmunda v letech 1885–1886 (obr. 1). Označení domu „Na Kocandě“ se zachovalo a přeneslo i na novostavbu, kde je uvedeno na fasádě nad hlavním vstupem do domu (obr. 2).

Sloupek korozí spojených, silně olámaných, 4 středních brakteátů, na povrchu čitelný (obr. 3):

ČECHY, Přemysl Otakar II. (1253–1278)

mincovna: *České Budějovice* (?), AR střední brakteát, asi 1268/1270–1278

Av.: korunovaná okřídlená harpyje doleva s hlavou s dlouhými vlasy čelně

Rv.: neražen

Lit.: *Cach* 1974, 43, č. 850.

Mince dochovány jako různě velké fragmenty, okraj kompletně olámaný; hmotnost celku: 1,55 g
+ mnoho drobných zlomků

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, dům čp. 71/14 v Křižovnické ulici (foto autor).

Obr. 2. Detail nápisu NA KOCANDĚ na hlavním vstupu do domu čp. 71/14 (foto autor).

O nálezových okolnostech, jak už to u starých mincovních nálezů často bývá, nevíme prakticky nic konkrétního. Dům, na jehož pozemku došlo k nálezu mincí, byl stavěn v letech 1885–1886. Mince byly do muzea předány až 15. 3. 1887, tedy zřejmě již s odstupem po jejich odkrytí. Zajímavý je rovněž fakt, že nález předal c. k. místodržitelství rada Moric Lüssner – významný zájemce o archeologii a historii. Není jasné, kolik mincí bylo v nálezů původně obsaženo. Je však dosti pravděpodobné, že jich mohlo být více. Lze tak soudit ze zápisu v muzejním inventáři, kde je uvedeno „*vykopána spečená role malých brakteátů*“, což navozuje představu o větším množství, přinejmenším větším než čtyři dochované kusy.

Mince jsou silně zkorodovány, olámany a spojeny korozi v jeden celek, který již zřejmě nebude možné rozdělit. Z velmi špatného stavu dochování brakteátů lze usuzovat, že zřejmě nebyly uloženy v žádné nádobce. Skutečnost, že brakteáty jsou ve sloupku však naznačuje, že mohly být vloženy do nějakého organického obalu, např. textilu. S ohledem na chybějící nálezové okolnosti již nelze stanovit, jestli byl celý sloupek záměrně ukryt nebo náhodně ztracen. Ze všech čtyř ražeb je určitelný pouze brakteát na povrchu. Jde o typ s harpyjí (*Cach 1974*, č. 850), ražený Přemyslem Otakarem II. asi v 70. letech 13. století (k datování: *Zaoral 2004*, 103–113; *týž 2005*, 76–88). Tento typ mince je v literatuře s výhradami řazen do mincovny České Budějovice (*Radoměřský 1966*, 18–19, typ č. 8; *Militký 2005*, 158–159). S ohledem na určení jediné mince z nálezů je velmi obtížné stanovit dobu jeho ukrytí – přesněji než průběh poslední třetiny 13. století ji stanovit nelze.

O peněžním oběhu 13. století v Praze víme zatím poměrně málo (souhrnně: *Radoměřský 1955*). Tato skutečnost je dána relativně malým množstvím známého nálezového materiálu. Nápadně malý je především počet jednotlivě nalezených brakteátů z archeologických situací. Teto fakt je však zřejmě ovlivněn skutečností, že brakteáty se v poměrně agresivním nálezovém prostředí jen obtížně dochovávají. Z tohoto důvodu je upozornění na jakékoliv nové či doposud neregistrované nálezové mince 13. století z území středověké Prahy vždy významné.

Literatura

- Cach, F. 1974*: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Radoměřský, P. 1955*: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis národního muzea 134, oddíl věd společenských, 12–38.
- 1966: Studie k českému mincovnictví 13. století (I). Nález brakteátů v Českých Budějovicích r. 1936 a otázka budějovické mincovny ve 13. století. Časopis Národního muzea 135, 5–24.
- Militký, J. 2005*: Dodatek a poznámky k nálezů brakteátů České Budějovice II. Numismatický sborník 20, 2005, 158–161.
- Zaoral, R. 2004*: Die böhmischen und mährischen Münzen des Schatzfundes von Fuchsenhof. In: Prokisch, B. – Kührtreiber, T. (ed.): Der Schatzfund von Fuchsenhof / The Fuchsenhof Hoard / Poklad Fuchsenhof. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich. Folge 15. Linz 2004, 95–132.
- 2005: České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

Summary: Jiří Militký, Group find of *bracteates* from Prague 1-Old Town

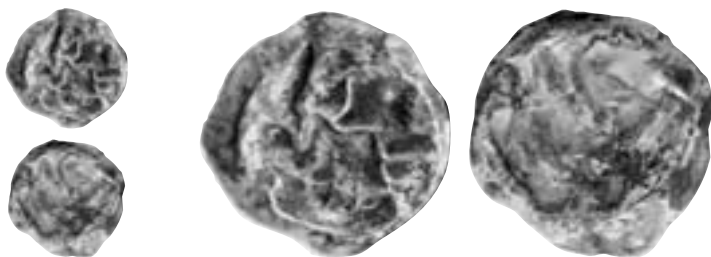
An unregistered group find of *bracteates* is preserved in the numismatic department of the Museum of the Capital of Prague. It was found at the construction site of the house no. 71/14 some time in 1885–1886. Four broken off *bracteates* – stuck together by corrosion – evidently represent only one part of a larger find. The only attributable coin is that one on the top – it is the *bracteate* of the *Cach (1974)* type no. 850. It is characterized by harpy eagle image, and it was struck under Přemysl Otakar II some time after 1268, possibly in the Budweis mint. Regarding attribution of only one coin in the find, it is difficult to determine time of its burial more precisely than in the last third of the 13th century.

English summary by V. Novák

Nález vídeňského feniku Albrechta II. v Sudoměřicích u Bechyně (okr. Tábor)

Jiří BENEŠ – Jiří MILITKÝ

K nálezu mince došlo v roce 2009 při terénních úpravách zahrady domu čp. 10 (majitelé manželé Marie a Jaroslav Stachovi), který se nachází asi 30 m východně od gotického kostela Všech svatých (připomínán roku 1384, od roku 1409 pak jako kostel farní; ves písemně doložena k roku 1352). V místě čp. 10 stála původní fara, která s celou vsí vyhořela roku 1589, nicméně na svém místě stála dále.¹ Fenik byl nalezen při povrchovém průzkumu s detektorem kovů, provedeném J. Benešem. Společně s mincí byla z okolí získána menší kolekce zlomků keramických nádob, datovatelných nejspíše do 1. poloviny 14. století, a dále keramika pozdního středověku a raného novověku.

DOLNÍ RAKOUSY, Albrecht II. (1330–1358)

mincovna: *Videňské Nové Město*, AR fenik se čtyřřázem

Av.: polopostava s mečem a štítem doprava

Rv.: dva orlí? proti sobě (obraz zcela nečitelný)

Lit.: *CNA I*, 89, č. B257, Taf. 23:B257.

0,47 g; 15,15,3 mm

Již od 13. století až do nástupu Albrechta III. (1365–1395) byla v rakouských mincovnách *Videň*, *Videňské Nové Město* a *Enže* ražena feniková mince s poměrně často měnicími se obrazy (*CNA I*, Taf. 15–23). Jde o dvoustranné mince, přičemž však rubní strana je zpravidla jen špatně čitelná. K zásadní ikonografické změně došlo až v roce 1365.² Fenik ze Sudoměřic patří tedy ještě do období, kdy v rakouských mincovnách docházelo k poměrně časté obměně mincovních obrazů – z mincovny *Videňské Nové Město* známe z období vlády Albrechta II. celkem 6 typů feniků (*CNA I*, Taf. 23:B252–257).

Jihočeská oblast byla od 13. století doménou importovaného především vídeňského feniku (*Radoměřský 1968; Militký 2005*, 50; *Militký – Parkman 2005*) a tato tendence zde přetrvávala i ve 14. století. Do průběhu 1. poloviny 14. století je datováno ukrytí několika depotů obsahujících prakticky výhradně tyto mince – Stará Hlína (*Militký 2002*, 16–23), Týn nad Vltavou (*Koch 1981*, 52; *týž 1983*, 28–29, 61, č. 56; *Militký 2002*, 23–27), Jakule (*Militký 1997; týž 2002*, 27–33), České Budějovice (*Koch 1981*, 57; *Militký 2002*, 33–36) a snad i Dívčice (*Militký 2006*). Známe však i nálezy jednotlivých mincí v archeologickém kontextu – např. České Budějovice (*Militký 2002*, 36–39) či Prachatice (*Militký – Parkman – Zavřel 2005*). Svědectví mincovních nálezů potvrzují také písemné prameny (*Castelin 1953*, 95–103; *Militký 2002*, 40–41) Je zajímavé, že do poloviny 14. století importované feniky na jihu Čech prakticky vytlačily z oběhu české parvy a teprve od 2. poloviny 14. století registruje i zde výskyt domácí drobné mince. Nicméně obliba kvalitních „starých“ vídeňských feniků zde přetrvávala dále, přinejmenším do počátku 15. století. Tuto sku-

¹ Za zmínku stojí, že u plotu, oddělujícího zahradu domku od sousední školy, byl před rokem 1960 nalezen depot mincí z počátku třicetileté války (*Nohejlová-Prátová 1960*).

² V tomto roce je zavedena ražba jednostranných feniků a 1/2feniků se čtyřřázem s obrazem kozoroha (*CNA I*, 90, č. B265 a B265A) a berana (*CNA I*, 90, č. B266 a B266A), ražených až do roku 1388. Následně byla zahájena ražba feniků jednotné ikonografie – s vídeňským štítkem v trojpasu (*CNA I*, 312, č. Fa2).

tečnost dokládá např. mimořádně zajímavý depot z Útěšova na Strakonicku (ukryt okolo 1400), kde právě vídeňské feniky z doby před rokem 1365 byly zastoupeny 51 exempláři z celkového počtu 213 mincí (*Militký – Michálek 2002*). V řádech desítek exemplářů jsou však zastoupeny ještě i v depotu Skočice (*Militký 2002, 39*),³ ukrytém před polovinou 15. století.

S ohledem na tyto skutečnosti je datování doby ztráty u jednotlivě nalezených mincí bez přímého archeologického kontextu prakticky nemožné. To platí také pro nově registrovaný fenik ze Sudoměřic u Bechyně. Tato vesnice leží již v severní části jihočeského regionu, avšak i zde ještě vídeňské feniky v průběhu 1. poloviny 14. století hojně obíhaly, jak dokládá již zmíněný depot z asi 10 km vzdáleného Týna nad Vltavou. Lze tedy konstatovat, že otázce importu fenikové mince do jižních Čech je třeba i nadále věnovat velkou pozornost. Každý nový nález je totiž cenným přírůstkem k detailnějšímu poznání atypické lokální struktury oběživa v rámci českého území.

Literatura

- Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.*
CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelalter. Wien.
Koch, B. 1981: Über einige Funde von Wiener Pfennigen. Numismatische Zeitschrift 95, 51–60.
– 1983: *Der Wiener Pfennig. Wien.*
Militký, J. 1997: Nález středověkých mincí v Jakuli u Nových Hradů, okr. České Budějovice. Výběr 34, České Budějovice 1997, 233–245.
– 2002: K otázce oběhu importované fenikové mince 1. poloviny 14. století v jižních Čechách., In: Šimek, E. (ed.): *Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice 22.–23. 10. 1998. Praha-Pardubice, 15–50.*
– 2005: *Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, Řada A – historie 58, 1–88.*
– 2006: *Hromadný (?) nález vídeňských feniků ze 14. století z Dívčic (okr. České Budějovice). Numismatický sborník 21, 253.*
Militký, J. – Michálek, J. 2002: Depot středověkých mincí z Útěšova, okr. Strakonice. Časopis Národního muzea. Řada historická 176, 1–29.
Militký, J. – Parkman, M. 2005: Nález řezenského feniku ze 13. století v Libotyni (okr. Prachatice). Numismatický sborník 20, 157–158.
Militký, J. – Parkman, M. – Zavřel, P. 2005: Mince nalezené při archeologickém výzkumu Velkého náměstí v Prachaticích. Numismatický sborník 20, 162–163.
Nohejlová-Prátová, E. 1960: Nález mincí z počátku 30leté války v Sudoměřicích, okres Týn n. Vlt. Numismatický sborník 6, 402–404.
Radoměřský, P. 1968: Nález rakouských feniků 13. století v České Olešné u Jindřichova Hradce. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 111–121.

Summary: Jiří Beneš – Jiří Militký, Find of a Vienna *pfennig* struck under Albrecht II from Sudoměřice u Bechyně (Tábor district)

In 2009, a Vienna *pfennig* struck under Albrecht II (type: *CNA I* no. 257) was found during surface examination in the urban area of the Sudoměřice village. The south Bohemian area became a domain for import of Vienna *pfennigs* since the 13th century, and this tendency dominated even during the 14th century. Although Bohemian small change started to appear in this region since the mid-14th century, the so-called old Vienna *pfennigs* (struck before 1365) were popular there until the beginning of the 15th century. Because of that fact, documentation of such finds is important – they represent evidence for local atypical structure of coins in circulation in the Bohemian territory.

English summary by V. Novák

³ Tento nález nebyl dosud celistvosti publikován a jeho zpracování připravuje J. Militký.

OBSAH

- Eva Kolníková: Bójske mince v centre a kontaktných zónách. Ku konfrontácii numismatickej a archeologickej chronológie doby laténskej / *The Boian Coins in centre and contact zones. Contribution to confrontation of numismatic and archeological chronology of the late iron age* 7–28
- Jiří Militký: Keltské a antické mince z oppida Hradiště u Stradonic v bývalé fürstenberské sbírce na hradě Křivoklát a v Donaueschingen / *Celtic and ancient coins from the Hradiště oppidum by Stradonice in the former Fürstenberg collection at the Křivoklát castle and in Donaueschingen* 29–66
- Alexander Ruske: Der Zyklus eines Hortfundes. Methodische Überlegungen zur Bildung, Deponierung, Zusammensetzung und Bergung von Münzhorten anhand des Beispiels der antiken österreichischen Schatzfunde / *Cycle of one hoard. Methodical account of formation, burying, structure and preservation of coin hoards: the Austrian case of finds of ancient coins* / Cyklus jednoho pokladu. Metodické úvahy o vytváření, ukládání, skladbě a záchraně mincovních pokladů na příkladu antických nálezů z Rakouska 67–96
- Andrzej Romanowski: Inwentarz znalezisk monet rzymskich z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia / *The inventory of finds of Roman coins from the east-of-the-Vistula Mazovia and Podlachia* 97–116
- Anna Zapolska: Römische Münzen aus dem westlichen Teil des Westbaltischen Kulturkreises - Kontexte und Funktionen / *Roman coins in the western part of the west-Baltic cultural region – context and function* / Římské mince v západní části západobatské kulturní oblasti – kontexty a funkce 117–133
- Jarosław Bodzek: Znaleziska monet rzymskich w Przewodowie rozpatrzone na nowo / *The finds of Roman Coins in Przewodów reconsidered* 135–142
- Ján Hunka: Archeologický a historický význam nálezov stredovekých mincí zo Slovenska / *Archaeological and historical importance of finds of medieval coins in Slovakia* 143–152
- Hubert Emmerig: Prager Groschen in den mittelalterlichen Münzfunden in Österreich und Bayern / *Prague grossi in medieval coin finds in the territory of Austria and Bavaria* / Pražské groše ve středověkých mincovních nálezech v Rakousku a Bavorsku 153–204
- Vojtěch Brádle: Nálezy mincí při archeologických výzkumech v Hradci Králové / *Coin finds from archaeological excavations in Hradec Králové* 205–213
- Dagmar Grossmannová: Moravské nálezy mincí od konce třicetileté války do konvenční měny (1648–1750) / *Moravian coin finds dated back to the period between the end of the Thirty Years War and the conventional currency (1648–1750)* 215–255
- Petr Vorel: Vyšetřování nálezů mincí na pardubickém panství na počátku 18. století / *Investigation of coin finds at the Pardubice manor in the beginning of the 18th century* 257–282

Roman Zaoral: Nález mincí jako prameny numismatiky a hospodářských dějin / <i>Coin finds as sources of numismatic and economic history</i>	283–290
Petra Jánošíková: K problematice nálezů z pohledu práva / <i>Any Words to the Problems of the “Finds” – Legal View</i>	291–300
Jan T. Štefan: Data měřitelná na souborech mincí a jejich zpracování – poznámky k metodice / <i>Data measurable on coins set and his processing – methodical remarks</i>	301–310

Nález mincí na území České republiky (Coin Finds in the territory of the Czech Republic)

Eva Kolníková – Robert Koháček: Nové keltské mince z jižní Moravy / <i>New Celtic coins from south Moravia</i>	311–313
Jiří Militký: Nález denáru císaře Nerona v Nakléřově (okr. Ústí nad Labem) / <i>Jiří Militký, Find of the denarius struck under Nero from Nakléřov (Ústí nad Labem district)</i>	319–321
Pavel Hušťák – Jiří Militký, Nález mince Antonina Pia v sídlištním objektu z mladší doby římské v Praze 9-Hloubětíně / <i>Find of a coin struck under Antoninus Pius from the settlement facility dated back to the later Roman period in Prague 9-Hloubětín</i>	321–323
Jiří Militký: Nález mince Antonina Pia z Jílového u Prahy (okr. Praha-západ) / <i>Find of a coin struck under Antoninus Pius from Jílové u Prahy (Prague-West district)</i>	324–325
Jiří Militký: Nález mince Otacilie Severy na sídlišti z doby římské v obci Jakub (okr. Kutná Hora) / <i>Find of a coin struck under Otacilia Severa from the settlement dated back to the Roman period in the Jakub village (Kutná Hora district)</i>	325–326
Jiří Militký – Petr Zavřel: Nález římské mince v areálu sídliště z doby římské v Přešticích (okr. Strakonice) / <i>Find of a Roman coin in the territory of the Přeštovice settlement dated back to the Roman period (Strakonice district)</i>	327–328
Jiří Lukas – Jan Videman: Nález českých denárů z konce 10. století v Kaníně (okr. Nymburk) / <i>Find of Bohemian deniers of the end of the 10th century from Kanín (Nymburk district)</i>	328–331
Jiří Lukas: Nález deventerského denáru císaře Jindřicha II. v Jaroměři (okr. Náchod) / <i>Find of a denier struck under Heinrich II in Deventer from Jaroměř (Náchod district)</i>	332–336
Jiří Militký: Hromadný nález brakteátů z Prahy (1)-Starého Města / <i>Group find of bracteates from Prague 1 – Old Town</i>	336–338
Jiří Beneš – Jiří Militký: Nález vídeňského feniku Albrechta II. v Sudoměřicích u Bechyně (okr. Tábor) / <i>Find of a Vienna pfennig struck under Albrecht II from Sudoměřice u Bechyně (Tábor district)</i>	339–340

SEZNAM AUTORŮ

- Mgr. Jiří Beneš: Na Libuši 617, Bechyně 391 65; e-mail: jirka.benes@volny.cz
- Dr. Jarosław Bodzek: Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie, Ul. Piłsudski 12, 31-109 Kraków, Polsko; e-mail: bodzek@o2.pl
- Mgr. Vojtěch Brádle: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Eliščíno nábřeží 465, 500 01 Hradec Králové; e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz
- ao. Univ.-Prof. Dr. Hubert Emmerig: Institut für Numismatik und Geldgeschichte, Universität Wien, Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Franz Klein-Gasse 1, 1190 Wien, Rakousko; e-mail: hubert.emmerig@univie.ac.at
- Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D.: Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno; e-mail: dgrossmannova@mzm.cz
- PhDr. Ján Hunka, CSc.: Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovensko; e-mail: jan.hunka@savba.sk
- Mgr. Pavel Hustak: Pueblo - archeologická společnost, o.p.s., Podjavořínské 1601/8 Praha 4, 149 00; e-mail: hustak.pavel@seznam.cz
- JUDr. Petra Jánošíková, Ph.D.: Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, Katedra finančního práva a národního hospodářství, Sady Pětatřicátníků14, Plzeň 306 14; e-mail: smrzova@kfp.zcu.cz
- PhDr. Eva Kolníková, DrSc.: Výstavná 17, 949 01 Nitra (Slovensko); e-mail: titusaeva@gmail.com
- Ing. Robert Koháček: Rybářská 32, 603 00 Brno; e-mail: kohacek@coffeandmore.cz
- PhDr. Jiří Lukas: Brdičkova 1919, 155 00 Praha 5; e-mail: jlukas@volny.cz
- PhDr. Jiří Militký, Ph.D.: Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1 / Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha, Letenská 4, 118 01 Praha 1; e-mail: militky.jiri@seznam.cz
- Mgr Andrzej Romanowski: Muzeum Narodowe w Warszawie, Gabinet Monet i Medali, Al. Jerozolimskie 3, 00-494 Warszawa, Polsko; e-mail: aromanowski@mnw.art.pl
- MMag. Dr. Alexander Ruske: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Numismatische Kommission, Postgasse 7, A-1010 Wien, Rakousko; e-mail: alexander.ruske@oeaw.ac.at
- Ing. Jan Štefan, CSc.: nám. Mgr. Šrámka 6, 702 00 Ostrava; e-mail: jan.stefan@marq.cz
- Ing. Jan Videman: Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž; e-mail: jan.vid@seznam.cz
- prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.: Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice; Východočeské muzeum v Pardubicích, Zámek č. 1, 532 10 Pardubice; e-mail: vorel@vcm.cz, petr.vorel@upce.cz
- PhDr. Roman Zaoral, Ph.D.: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, U Kříže 8, 156 00 Praha 5; e-mail: zaoral@post.cz
- Mgr. Anna Zapolska: Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Polsko; e-mail: anna@zapolska.eu
- PhDr. Petr Zavřel: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Dukelská 1, 370 51 České Budějovice; e-mail: zavrel@muzeumcb.cz